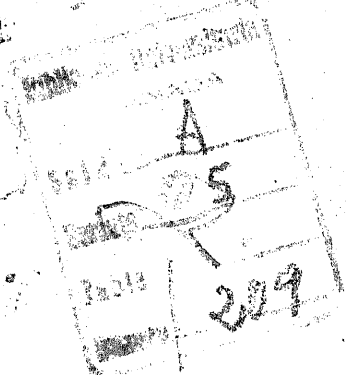
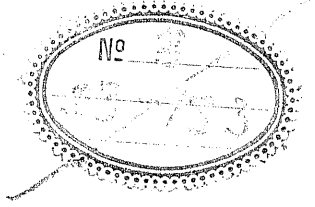

~~277~~ 2

[Handwritten signature]

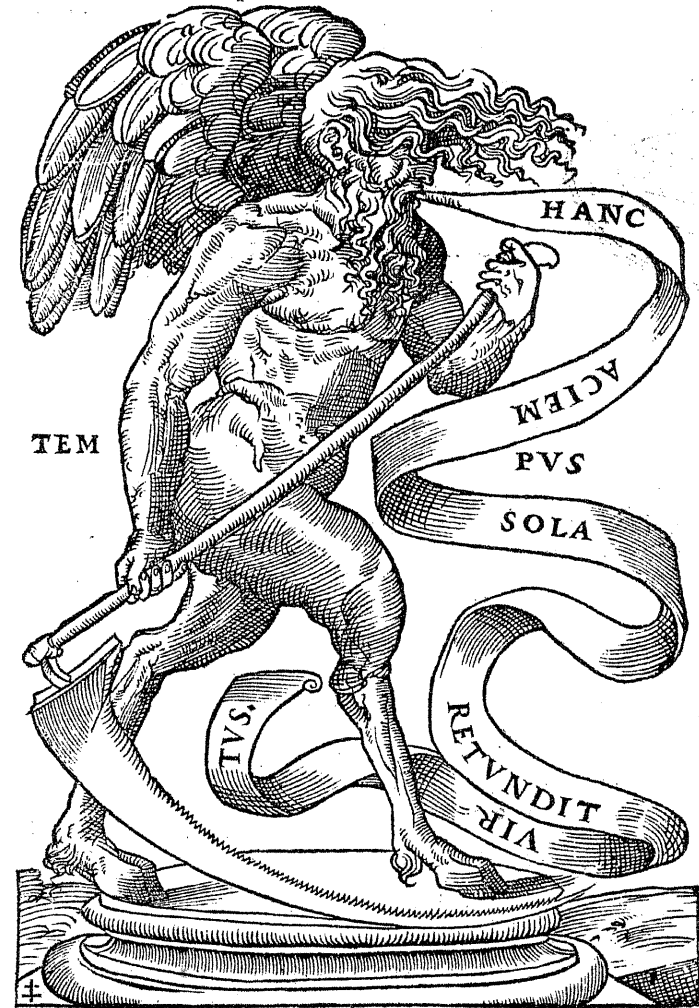

R. 3453

RODOLPHI

AGRICOLAE PHRISII, DE IN-
ventione dialectica libri tres, cum scholijs Io-
annis Matthæi Phrissemij.

Loca item aliquot restituta.

PARISIIS
Apud Simonem Colinæum.

1 5 3 4.

EPITAPHIVM RODOLPHI

AGRICOLAE, HERMOLAO
BARBARO AVTHORE.

Inuida clauferunt hoc marmore fata Rodolphum
Agricolam, Phrisij spémq; decúsq; soli.
Scilicet hoc viuo meruit Germania laudis
Quicquid habet Latium, Græcia quicquid habet.

20 HVMANISSIMO AC INTEGRIMO
viro domino Matthiæ vvagener, ædis D. Antonij apud
Coloniam Agrippinam præceptori dignissimo, Ioannes
Matthæus Phrissemius S. D.

Entio non defuturos mihi, vir humanif-
sime, qui quod dici à Græcis solet, nihil
referre, sis ne planè inimicus an impor-
tune beneuolus, id in neminem perinde
atq; in me hoc tēpore censeāt dici posse:
neq; id fortasse immerito. Impulit enim
huc me amor erga te meus, impulit sin-
gularis quædā tui beneuolētia: vt quæ Scholia per estatē hāc
succisuius (vt aiunt) operis nō tam scripsi q̄ effudi in dialectica
Rodolphi Agricolæ, ea & dedicarem tibi, & sub tuo nomine,
si quam forsan ea re vtilitatē studiosis afferre possem, sinerem
in vulgum prodire. Sed enim quis non videat, quā hic im-
portunus sit amor? q̄ non apta tempori beneuolentia? Solent
alij, si cui suas vigilias nuncupant, ea id facere de causa, vt il-
lius, cui eas inscribunt, nomen reddant illustrius posterisq; que
commendent. ego, tantum abest vt splendorem aliquē acces-
surū hinc credam nomini tuo, vt verear etiam, ne quid existi-
mationi decedat, néve minore alij posthac tui admiratiōe te-
neantur, q̄ non magis te suspexerim ego, q̄ vt tam vile hoc
munusculum vel inuito obtruderem: haud secus, atq; rustici
quidam ineptiores solent, qui cum egregie a se honoratu vo-
lunt hospitem aliquem, ita illū licet inuitum deprecantēq;,
pyris, malis, aliisq; id genus nugis à se oneratum dimitunt,
vt nec ponderi ferendo villo modo sit par, & omnino non ha-
bere hospitem ruri malit, quā eiusmodi subinde xenijs ho-
norari. Et præstabat id quidem. Quanquā & in accipiēdo li-
beralitatē quandā inesse aiunt, putantq; nō minus regium
esse, parua interim ab amicis tenuioribus, exporrecta hilariq;
fronte cum offeruntur accipere, quā vel maxima dare. Ita
laudari solet magnus ille Persarum rex Artaxerxes, cogno-
mento Memor: qui cū rusticus ei, nescio quis, aquam vtraq;
manu è proximo haustam flumine obtulisset, benigno illam
iucundoq; vultu accepit: & de rustico altero, ingens sibi ma-
lum porrigenti, per Solem (inquit) hic vir is mihi esse videtur,

a. ij.

qui ex parua etiā vrbe magnā possit efficere, animū videlicet eius à quo dabatur magis spectādū ratus, q̄ quod offerebatur munus. Quod ego vt & te facturū nunc sperem, tua isthæc toties iam cognita mihi spem facit humanitas: cui vni assignes licet, quicquid à me peccatū hic est. quando sola ea hos nobis animos fecit, vt quò affectus vocabat, quò inclinabat voluntas, ab eo ne nos pudor aliquis reuocaret. Hoc si intellexero nō fuisse vsquequaq; ingrātū tibi, causa erit profecto, quā obrē ipse mihi debeat nō immerito gratulari: vt cui tāto ea res futura sit gratior, tanto maius gaudiū allatura, quāto minus, vllis meis in te meritis datū id erit. Neq; abs te petitur⁹ sum aliud præterea quicq; nisi vt alijs per hoc cōmendatiora esse hæc finas, q̄ nō sint exclusa à te, agiq; gratias tibi, si quis forsā existet è multis vnus, qui nō omnē planē operā his legēdis perdidisse se arbitretur. Nam patrociniū cuiusquā vel ob id mihi credo nō fore opus, q̄ hæc mihi etiā ipsi humiliora videntur, q̄ aduersus quæ vires suas experiri velit aliquis ex albo eruditorū. Quocirca satis (vt dixi) erit sub textū recipi: satis erit, munus hoc leuidēse nō excludi à te. Et qua id frōte excludas, pro quo etiā est cur habeas gratiā, quoquo tandē tu id animo complectare? Placebit enim, eo ipso gratia habēda erit q̄ placeat, Nō placebit, nihilo min⁹ erit quā obrē mihi habeas gratiam tu, cui semel ego documēto futurus sim importunitate hac mea, obesse etiā solere nō nunquam humanitatē nimiam: atque proinde ita esse hanc temperandam in posterum, vt ne alijs quoq; idoneus videare, quem & ipsi, meum exemplum fecuti, eiusmodi xeniolis non tam honorent quā onerent. Vale Colonia, Anno 1523. Nonis Augusti.

IDEM LECTORI.

Nter omnia ea quæ in hūc diem præter opinionem mihi accidere candidissime lector, nihil tā vel insperatū vel nouū fuit, q̄ q̄ vbi ad calcem iam perducti à typographis essent hi libri, neq; quicq; superesset adhuc, nisi vt index rerū insigniorū cū breui totius operis argumēto preponeretur, tū repente ad me allatū est, esse nescio quē in hac vrbe, qui demirari se dicat, quid sit quā obrē tanti hodie à nō paucis fiat Rodolph⁹ Agricola, quādo nihil is tradat, trib⁹ hisce libris tam lōgis, quod nō succincti⁹ dilucidius que in quinto tractatu summularū suarū doceat Petr⁹ Hispani-

nus: aut certe quod nō facile intellectur⁹ sit is, qui illius probe teneat summulas. Quo ego dicto nihil neque impudētius neq; imperitius audiui vnquā. Et tamen aiunt hæc istum, mirum qua grauitate, quo supercilio, inter rudem illā puerorū quos doceat turbā: qui & doctiorē eum credāt esse, q̄ qui sua ipse opinione ijs in rebus fallatur: & meliorem virum, q̄ qui propter quæstū aliquem suū, aliud loquatur q̄ sentiat: tanquā ex tripode quodam, cotidie penē detonare solere: ea maxime occasione fretu, quod ij apud quos ista audet, neq; intelligant fraudē adhuc, & à se ita instituatur, vt confidat etiam nūquā esse intellecturos. Qui sit, nōdum licuit resciscere ex ijs, qui hæc ad me detulerunt. Quocirca nihil est quod in præsentia à me dici possit de homine, vt qui albus ille an ater sit planē nesciam. De iudicio dicā, & quidem eo audentius, quod & ipsi olim plus satis in Petro isto Hispaniensi attriti sumus, longe melius consulturi studijs nostris, si illo longum valere iussu, initio ad meliores literas conuolassemus. Nūc quod factum est semel, id infectum vt sit, fieri nō potest: & in hoc certe iuētuti profuturus est error hic meus, quod & credere tutius licet experto, & perquam iucundum esse id solet, sapere malo alieno, & alterius (quod aiunt) frui infania. Quid est, inquit Aristarchus hic nolter, quam obrem tanti hodie sit à quibusdam Rodolphus? cur hunc Petro Hispano præferimus? quid noui docet, quid tradit, quod nō citra negotium intelligat is, qui audierit summulas Petri Hispani? Quæ cum apud rudes adhuc auditores deblaterat homo impudens, parum candidē sentire mihi videtur de ingenijs ac profectu discipulorum suorum: quos si quando eò euasuros speraret, vt discernere atq; diiudicare possent ea, quæ nunc à præceptoribus citra iudicium audiunt, non tam amens esset profecto, vt tam versute, tam fraudulenter, à melioribus eos studijs auocaret. Nam quid ego primum hic mirer? quid cogitem? quid dicā? Tūne, o os impudens, nihil esse ais in Rodolpho Agricola, cui intelligendo satis non sit Petrus Hispanus? Tu homini longe doctissimo, cui haud scias, ecquid vnquā tulerit Germania parem, certe maiorem eloquentia atq; eruditione nō tulit: ei tu comparare vlla ex parte audes hominē barbarum, indoctū, & quo sub sole non est alius scriptor ineptior? Pudet me lector pudet, in tam impudenti fraude detegenda versari diu.

Sed quando hoc tempore ita Pythagorissare coguntur boni studiosiq; adolescentes: vt quicquid vel per somnium excidit sophis istis, ei nephas sit verbo vlllo obstrepere, sãtq; rationis sit, isto ita pronũtiasse: idcirco vel inuito mihi hac de re dicẽda sunt aliqua: nõ in vniuersum quidem, nimis enim q̃ longum hoc foret: sed de causã tantũ istã Hispaniensi, hoc est, de impudẽtia hominis istius: qui in hac vrbe, hoc sæculo, tam fraudulententer, adolescentes studiosos ac probos, ab optimi authoris lectione conatur auertere. Quẽ ego hominem cũ hæc agit, tale quiddam animo agitare existimo, quale pictorẽ olim nescio quẽ machinatum fuisse scribit Plutarch⁹. Is cũ gallos aliquot sanẽ q̃ infeliciter pinxisset, puerũ assidere tabulæ iussit, qui veros gallos q̃ longissime inde abigeret, ne si illi propius accessissent, tum ineptitudo gallorum suorũ facilius deprehendi à quouis posset. ita etiam nunc iste, cum ipse aliud nihil, nisi nugacissimas nugas quãsdã ex suo isto Petro Hispano pueris inculcet cotidie, mira quãdam arte, miris imposturis id agit, ne quid vnquã veræ solidæq; eruditionis aurib⁹ illorũ admoueat, quã si cõtingat illis gustare semel, actũ fuerit de regno ipsius. Hinc illæ lachrymæ, hæc illa est Helena, p̃ qua iste, tanq̃ pro aris ac focis, extrema õnia sibi tereda putat. Timet paruis logicalibus, timet copulatis: præter quã cũ ipse nihil in vita literarum attigerit, misere timet, ne quemadmodũ olim inuentis frugibus glandes negligi cõtemniq; cõpere: ita nũc ipse verã eruditione accedente, cu sua istac merce cõtemptui habeatur. Alioqui quis tam cæcus quin videat, q̃ ne matulã quidem porrigere Rodolpho possit Petrus Hispanus: quo ego neq; ineptiorẽ neq; magis indoctum scriptorem vlllum extitisse puto ab orbe condito, tantũ abest vt hũc conferendum vlla ex parte putem Rodolpho. Nam vt incipiamus à fine, & contra hominem præposterum, præpostero item ordine ipsi vtamur: quid tandem ad intelligentiam eorum, quæ toto tertio libro ab Rodolpho traduntur, facient summulæ istæ Hispanienses? Quod in his verbũ inest de mouẽdis affectibus? Quid de oblectandis auribus auditorũ? quid de dispositione habent? quid de breuitate & copia? quid de alijs multis? quæ cum vel in primis omnia necessaria sint dialectico, nõ ei, cui vulgus hoc nomen hodie falsõ tribuere solet, qui aliud nihil, q̃ in vmbra nugatur, disputatq; cotidie, ec-

quid tantũ septem sint artes mechanicæ, ecquid adiectiua appellent, ecquid terminus in propositione positus, possit supponere personaliter. Num sint hæc vera sophismata, omne animal fuit in arca Noe, ego bis fui, hic & Romæ venditur piper, totum quod est in mũdo est in oculo meo. Ecquid inter axiomata ista intersit: bis comedi offam, & offam bis comedi: bis audiui missam, & missam bis audiui, aliãq; id genus penẽ innumera, quibus cum neq; eruditio neq; vtilitas insit vlla, ita tamen hoc tempore data opera hisce nugis misera obruitur adolescẽtia, vti non modo id perdat temp⁹ quo hæc summo cum labore perdiscit: sed in posterum quoq; alijs, hoc est meliorib⁹ literis inepta reddatur. Nisi forte desipuisse planẽ existimamus laudatissimũ illũ inter musicæ professores Timotheũ: qui duplici docere mercede eos solebat, quos ali⁹ prior instituisset, q̃ qui nullo ante se preceptore vli fuissent: propterea, q̃ vt color ille prim⁹, candidẽ adhuc lanæ imbibit⁹, elui ita nunq̃ potest, quin aliquod in ea sui relinquat veltigiũ: ita quæ rudib⁹ adhuc animis instillantur, siue optima ea siue pessima sint, altius figere ibi radices solent, q̃ vt facile inde possint reuelli. & tamẽ his reuulsis est opus, priusq̃ meliora inferi queant. Ergo vt dicere instituerã, si cui decretũ est cõsenescere in leptologijs istis, ei ego non video quorũ magnopere opus sit ijs, quæ tertio de inuentione libro docet Rodolphus. Sat est, si perfricta frõte sit egregie impudens, si fortiter clamet, si omnia sursum ac deorsum verti malit, q̃ cõcedere aliquid aduersario. Quæ tamẽ miror cur tam magno hodie emãt multi, cũ vel gratis disci possint à paulo impudẽtioribus mulierculis. At dialectico, hoc est ei: qui probabili accurataq; de re quauis vti velit oratiõẽ, & in vmbra ac schola discere ea, quæ postea de ciuilib⁹ causis differẽti aliquẽ allatura sint fructũ: ei ego quẽadmodũ dicere cõperã) rã esse hæc necessaria duco, vt nihil magis: quippe sine quorũ accessiõẽ, parũ admodũ p̃futura ei sint õnia ea, quæcũq; vel de argumẽtis inueniẽdis, vel de vsũ argumẽtorũ tradũtur. Et quod de his reb⁹ verbũ facit Petrus Hispanus? Vbi horũ illi in mentem venit? quid de his affert? quid docet? quid monet? Quid de motiõẽ affectuũ præcipit? Quid de oblectatiõẽ? Quid, quomodo collocãda disponẽdaq; oratio? Quæ õnia cũ nõ erudite min⁹ q̃ copiose ac elegãter explanet Rodolph⁹ qua tu frõte illud mihi dices homo

impudentissime, nihil esse in libris viri huius, quod in summulis nō doceat Petrus Hispanus: nihil esse, quod nō facile possit assequi is, qui præclaras istas audierit summulas? Quid tu? ecquid vnquam legisti libros viri huius, an nō legisti? Si legisti, quid sceleratius, quid cruce digni? q̄ quod sciens volensq; perdis eos, quorū tibi cura mandata est, nō vt perdantur a te, sed vt erudiatur: nisi fortè hoc perdere illos nō est, ab ineute eos ætate instituere pessime: & cū aliud possis nihil, eiusmodi eos offucijs, mendacijs, ne dicā dolis, ab vtilissimis optimi authoris libris abducere. Sin autē nō legisti, quid audacius, quid impudentius excogitari te potest homo leuissime, qui tam te mere, tam impudēter, ea de re apud pueros ferre ausis sententiam, quæ cuiusmodi sit, neq; nosti adhuc ipse, neq; vnq̄ intellecturū te speras? Qui speres enim: quē vnū esse aiunt de grege istorū, qui nec ipsi per inertiam suam aspirare ad meliora possunt: & si quē aliū nō omnino infelicitè conari id vidēt, ei id quod vnū possunt egregie inuidēt: existimantq; memorabile aliquod à se facinus ædi, si in hunc dicta dicāt: si apud pueros, apud similes sui, in cōiuijs præsertim, obliquis interim orationib; hūc perstringāt ac mordeāt. Sed bene habet, q̄ & pueris tandē aliquādo innotescūt artes imposturæq; iste; à quibus tum te audio irrideri maxime, cū tu minime ridicule in Rodolphū velitari tibi videris: quanto melius consultius famæ atq; existimationi tuæ, si nō toties insulsiſsimis istis iocis tuis ea proſcinderes studia, quorū idcirco te suggillatorē esse nouerūt omnes, q̄ tu ea assequi nequeas. haud secus, atq; vulpes olim nescio quæ, pyra ea vituperasse dicitur, quæ ex arbore decutere ipsa nō posset. Libro secūdo quatuor intūma sunt quæ docet Rodolphus, quid dialectica & qui eius sit finis, quæ sit ei subiecta materia, quo instrumento vtatur, deniq; qua ratione ex locis parāda sit disserēdi facultas. Quorū omnium, q̄tulū est, quod vel extremis (vt aiūt) digitis attigerit Petrus Hispanus? Finit is dialecticē quidē, sed ita finit, vt si tu dicas, homo est animans animantium, creatura creaturarū, in cæteras creaturas omnes dominū ac imperiū habens. Quod qui dixerit, verū dixerit fortasse, sed tamē inepte finierit. nisi forsitan fat est, conuerti vtcunq; finitionem cū eo quod definitur: etiamsi naturā eius parum cōmode explicet. Et quid si huc addas somnia copulatorū? Scientiā (inquiūt) scientiarum

dialecticā vocat, nō ratione dignitatis, sed ministerij. Quid? an non etiam dignitate ea ars cæteras præstat, quam idcirco apud Platonem Socrates omnibus præfert, quod sit domina & regina quædam artium omnium? Verū missa faciamus hæc, quæq; alia circa hanc finitionē penē innumera philosophātur, hoc est nugatur isti. quæ cū sint tā multa vt vel mille plaustris vehi vix possint, nullā tamen afferūt vtilitatē discētibus, & omnino aliud nihil, q̄ tēpus, rem vnā omnium pretiosissimā, perdunt. Certe nihilo plus momēti afferūt ad intelligenda ea, quæ de finitione dialecticæ tradit Rodolphus, q̄ si in clara die, fumosam aliquā facē, lucis causa accendas. Et adhuc tu illud nobis obgānis homo impudētissime, nihil esse scriptum à viro hoc, quod non æque doceat in sumulis Petrus Hispanus? Aut quid tandē is habet, cui vel tantillū sit cōmerciū cū ijs, quæ de fine ac officio dialecticæ ab Rodolpho tradūtur? Quid de quæstione, de statu, & istorū diuersitate ac discrimine docet? Quæ cū non modo vtilia, sed & necessaria in primis sint differēti, quid quæso de ijs omnibus habent tuæ istæ præclaræ summulæ? Nam de expositione, quid hoc loco dici possit nō video, quādo huius ne per somniū quidem vnquā in mentem venit summulario isti, tantū abest vt quid recti de ea præceperit. Tradit de argumētatione quædā, sed ita tradit, vt nec ipse ea quæ ex Aristotelis Boëtiiq; libris sublegit, satis intellexisse videatur, nedum ea doceat alios. Et poterant tamen minore cum dispendio legi ista: poterat, quanquam exiguus, tamen aliquis inde fructus sperari: nisi ineptissimis istis commentarijs vndiq; cōspurcata sic forent, vt facilius multo fuerit restitanti tergiverſantēq; educere ab inferis cerberū, q̄ vt hinc sibi vtilitatē aliquā explicari possit iuuentus. Et nos tamen adeo etiānum miramur nenas istas, vt cōtinuo nobis ruitura videatur facultas artium, nisi eiusmodi nos eam colūnis fulciamus. Id quod æque erat timendū nobis, vt si cælum aliquis olim collapsurū fuisse credat, nisi humeros illi suos supposuissent Atlas & Hercules. Quorum alter etiā laudari solet, quod stabula nescio quæ fimo eo repurgasse dicatur, quæ millia aliquot bouum per complures annos fecissent: quanto idem laudandus magis, si & hæc stabula repurgare sic queat, vt si quid forsitan non vsquequaque inutile delitescat sub fimo tam alto, id quandoq; se exerat, in apertūq; referatur. Quæ

sequuntur apud Rodolphum, de solutionibus argumentationum, de orationis partibus, de usu locorum: de ijs omnibus mirum quoddam agunt silentium ista plusquam summata summata, & quidem adeo firmum, ut vel ranæ illæ Seriphia citius verba facturæ videantur, quam de his rebus vllū illis verbum expresseris. Adeo inueniri nihil illic quod proflit potest, adeo nugis occupata sunt omnia. Quae de re ut ne plura in praesenti dicenda putent, illud mihi in causa est, quod verear, ne & haec multa nimium videantur in re perspicua. Sed ignoscere par est, quando iuuentuti scribuntur haec, cui nimis quae facile imponi solet praestigij istis, praesertim, cum Rodolphum ea nondum attigerit, atque tantos ei iam pridem fumos tenebrasque offuderit iste, ut caligantibus adhuc oculis, luce etiam dum terre vix queat: haud secus, ac si nunc primum, est specu illo Platonico in huc nostrum orbe egrediatur. In quo qui ab ineunte usque aetate vincti sederunt, eos atunt umbris illis quas ex aduerso contuentur, ita assuetos esse, ut omnino vllas alias res esse negent: neque vllō modo persuaderi sibi id patiantur, ut a quoque in meliorem aliquem locum velint inde abduci. Porro si quem tamen eorum quoquo modo inde abduci contingat, eum principio aegre admodum ferre solent hunc nostrum: neque aliud quam incusare eos, qui ex felicitate tanta, in tantas se miseriae coniecerint. Sed paulatim tamen id ei minus ac minus graue esse, adeoque in dies singulos dolorem hunc minui, ut & ipse tandem aliquando damnet sententiam suam, nihilque minus, quam in pristinum illum vitae statum velit reuerti. Qui autem in specu illo degat adhuc, ab eis ita deseri casum huius, quasi non modo meliora adeptus non sit, sed in summas etiam calamitates & miseriae praecipitatus. Quo modo nunc etiam vociferatur iste, perditum iri iuuentutem, si quis illam ab inanibus illis umbris ipsius, ad res ipsas velit educere, si quis ad meliora hortetur. Sed fallit eum (scio) opinio sua: quosque haecenus in specu isto suo miris quibusdam pedicis vinctos detinuit, ij si volent consultum sibi, exitum inde quaerent: praeroptabuntque in clarissima luce, inter res ipsas degere: quam in istis plusquam Cimmericis tenebris, inter umbras modo ac simulachra rerum versari. Sed de his alibi. Interim ad id, quod huius proprie instituti est, reuertamur. Vbi ut in ipso praeterea illud, quae multa de origine atque utilitate locorum, de finiendi legibus, de partium causarumque natura, de adiacentibus, actibus, conexis, loco, tempore, aliisque locis diale-

cticis habeat primo libro Rodolphus, quorum vel nullam profus mentionem facit Petrus iste Hispanus, vel sic facit, ut omnino non didicisse, quam quo ille modo docet didicisse praestiterit. quid, quae tam referta sunt apud hunc omnia, poetarum, historicorum, oratorumque exemplis, ut nec pagina vlla sit, quae non ex optimis quibusque authoribus abditissimos difficillimosque locos adducat? Quoties nunc Vergilij, nunc Ciceronis, nunc alterius cuiusquam locos integros affert, & quid illic artis, quid ingenij insit demonstrat? Quoties oratorum in orationibus consilia aperit? Quoties vel totarum orationum vel partium singularum artificium velut digito indicat, oculisque contuendum exponit? Quoties interim exempla praecipit, interim rursus praecipit exemplis accommodat? Quanta ubique cura id agit, ut ita ex praecipit intelligamus virtutes authorum, ut illorum rursus vestigijs insistentes, ipsi in similibus rebus commode praecipit isdem utamur? Quam accurate, quam diserte hoc docet, quae ratione, quaque via id consequi liceat, ut ex tempore etiam & quauis subito, de re quauis, probabili uti oratione possimus? Quarum rerum si quis petendum sibi quicquam putat ex Petro Hispano, is eadem opera, & ab asino lanam, & e pumice aquam petat. Ut desinat aliquando tam thraconice loqui iste: desinat iniuriari Rodolpho, cui iniuriam facit, quoties ei conferendum vlla ex parte censet hominem indoctissimum, ex quo illud modo refert iuuentus, ut cum fuerit egressa scholam, tum quid praeter barbarissimos ac solocismos inde abstulerit, nesciat. Quanquam non desinet ille quidem: & quo desinet minus, hoc & maiorem ignominiam sibi, & Rodolpho maiorem pariet gloriam: quando & pueris persuasum iam est, non posse illud non esse optimum, a quo iste, partim inuidia stimulante, partim ne quid suo decedat quaestui, rudem adhuc iuuentutem quoquo modo auocare conetur. Quamobrem pergat licet quae coepit homo candidus, & falsissimis salibus istis ludat quoties libet in hominem dissimillimum sui, hoc est, eloquentissimum. siquidem ita demum certo sciet iuuentus maxime dignum esse lectione Rodolphum, si isti eum minime probari intelligat. Tu mihi illud expende lector, quantum fidei talibus hominibus sit habendum in rebus alijs, quibus ad faciendam haec, sacra illa auri fames est in causa ut velint, impudentia ut ausint.

ARGUMENTVM OPERIS.

Eliquū est, vt de argumēto operis pauca dicamus. Nam de vtilitate vel ob hoc mihi nihil dicendum est in præsētia, quòd certū illud esse sciam apud studiosos omnes, non posse illud non vtilissimum esse, à quo isti bona ingenia tantopere studeant auocare. Fiet autem id non incommode, si quædam paulò altius repetendo, à vulgatissima illa artium diuisione incipiamus.

Artium tria genera. ¶ Artium igitur (inquiunt) tria in vniuersum sunt genera. siquidem aliæ earum ad cognoscēdas rerum naturas, aliæ ad vitam formandā, aliæ ad artificium orationis dicendique regulas pertinent. Primi generis quæ sunt, eæ a Græcis physicæ, à Latinis naturales dicuntur. Quæ secūdi, has illi ethicas, nos morales vocamus. Quæ tertij, eas λογικὰς illi, quòd circa orationis artificium versentur, appellant: ex nostris sunt qui vocent rationales.

Tria in oratione quaque exiguntur. ¶ Iam in omni oratione, quæ modo digna sit legi, tria hæc exiguntur, vt sit emendata, vt elegans, vt probabilis. Quocirca tres etiam artes circa huius curam versantur, grammatica, dialectica, & rhetorica: quarum prima, quo modo emendate loquamur docet: altera, quo modo probabiliter: tertia, quo modo polite atque ornate seu eleganter.

Dialectica quid. ¶ Claret ergo ex ijs, dialecticam esse artem probabiliter de vna quauis re differendi, quatenus natura eius rei qua de agitur, probabilitatis est capax.

Duo necessaria differēti. ¶ Quisquis autem probabili vti vult oratione de re aliqua, ei duo cum primis necessaria sunt: alterū, vt inueniat ea quibus res propofita in hanc aut illam partem probari queat: alterum, vt inuenta illa velut indice quodam probet, conueniantne instituto suo an non conueniant: ne qua fraus aut deceptio interdicens suboriatur.

Dialectice partes duæ. ¶ Hinc fit, vti tota hæc differendi facultas, quam dialecticam dicimus, in duas diducatur partes, vnam inueniendi, alteram iudicandi. Inueniendi pars ea est, quæ certos quosdam ostendit locos, e quibus velut thesauris quibusdam, in rem quamuis confirmandam refellendamve argumenta ducantur. Iudicandi, quæ formulas ac præcepta quædam argumentandi tradit, quibus ceu perpendiculis atque normis quibusdam fa-

cile explores, idonea sint argumenta quæ inueneris instituto tuo an non idonea, profint an officiant magis, apta sint an inepta. Neque enim vt quærenti quicquam primum occurreret, ita & commodissimum erit in causam eam, de qua erit dicendum nobis: nō magis, quàm aut lapis quiuis temere oblat, ad vnam quamuis ædificij partem fulciendam est aptus: aut vniuersis morborum generibus, vna aliqua salubris est medicina. Ergo quemadmodum fabri, nihil nisi examinatum exploratumque prius, operi suo solet inferere: ita ne nos quidem, temere vnumquiduis operi nostro, hoc est orationi qua fidem facere volumus, infulcire debemus: sed velut delectu quodam, inspicienda omnia, optima eligenda.

¶ Harum partium quemadmodum prior, ita & difficilior ea est, qua docetur inuentio. Quocirca etiam hanc sibi initio explicandam existimauit Rodolphus: deinde traditurus & alteram, si vita longior contigisset.

¶ Porro inuentionem continent loci quidam. Vt enim piscator, venator, auceps, certos quosdam definitosque locos habere solent, in quibus etsi non semper, tamen plerūque id quod quærunt inueniant: ita & dialecticus, certos quosdam habeat locos oportet, e quibus ceu latebris quibusdam argumenta in rem omnem ducantur. Atque hos locos primo libro copiosissime describit Rodolphus, singulos ita explicans ac diducens, vt facillime quid ex quoque duci in rem quamuis possit dispiciatur.

¶ Sed enim tanquam militi parum profutura sint quamlibet bona arma, qui quemadmodum vtendum ijs sit armis ignoret: ita ne loci quidem vtilitatem aliquam afferent nobis, nisi qua via, quòque modo, ex ijs copia dicendi sit paranda sciamus. Hæc causa fuit, cur secundum librum adiecerit de locorum vsu. Etiam si in eodem libro traditur & alia multa, quæ admodum cum ad eum locum ventum erit, dicemus.

¶ Fit autem hoc sæpenumero, vti parum admodum profuerit causam docuisse, nisi præterea & affectibus moueatur auditor, & voluptate quadam demulceatur. ac ne doceri quidem causa commode queat, nisi quæ inuenta à nobis sunt, ea sic disponantur, vt sint ad fidem faciendam idonea. Proinde accessit his liber tertius, quo de his tribus ita differit Rodolphus, vt nec eruditius nec elegatius ijs de rebus differi possit. Estq;

Quam dialecticam partem tradat Rodolphus.

Primo libro quæ doceantur.

Quæ secundo.

Quæ tertio.

res planè digna, cuius cum primis ratio habeatur ab eo, qui cum laude aliqua vel dicere vel scribere velit, & quod cupiat dicendo efficere. Quid enim admirabilis, quid potentius, quid efficacius, quàm & in spem cum libet oratione erigere homines, & in metum deijcere, & læticia ipsos sibi auferre, & dolorem lachrymâsque vel inuitis exprimere? denique dicendo consequi illud, vt non cum velint ipsi, sed cum tibi libeat, misereantur, indignentur, inuideant, faueant, irascatur? Quid dulcius, quid iucundius, quàm honesta quadam voluptate ita afficere animos hominum, vt quamobrem ita afficiantur ipsi nesciant, & tamen afficiantur: itaq; extra se positi sint, vt cum nulla sit manendi necessitas, tamen perinde vt si catena illa Herculis Gallici alligati sint, discedere à dicente non queant? Quid ornatus, quid decentius, quàm quæ longo labore inuenta sunt, ea sic collocare, vt pulcherrimo omnia ordine tanquàm in domo diligentis patrifamilix disposita videantur? Atque hæc sunt quæ cum alijs quibusdam nõ copiose minus quàm erudite tertio libro docet Rodolphus: ne quis rerum ignarus, ea modo de causa minoris putet facienda hæc, quòd non habeat eadem Petrus Hispanus.

RODOLPHVS AGRICOLA
PLINIO SVO S. D. P.

Resolui tandem libros, quos de inuentione dialectica tuo suasu rogatûq; aggressus sum scribere. Scis tu quidem eos partim parati iter, partim in itinere, excidisse mihi verius, quàm scriptos esse. Suntque vni tibi scripti, cui si satisfacient, defuncti erunt munere suo. Non addo huc si non satisfacient. quippe cum tibi benevolentia nostra, omnes etiam nugas meas approbare possit. Quanquam autem vni tibi destinauerim eos, vt qui populi os iudiciûmque in re præsertim tam scrupulosa reformidem: memor tamen eius quod dici solet, oratorem nulla alia re tam excitari ad dicendum, quàm audientium corona, scripti eos tanquam populum mihi lectorem adhibiturus, quò maiorem ipse mihi diligentiam sollicitudinemque operis circundarem, minusque indulgerem delictæ causis, & conarer (si qua possem) non solum iudici tibi fidere, sed in causa spem aliquam habere. Quòd si quemadmodum Lucilius dicebat, Consentinis & Tarentinis se scribere, sic ego possem dicere, solis me Phrisijs meis ista scripsisse, minus esset verendum fortasse, vt populû admitteremus. Nunc quando studiorum partem, mentione potius quàm vsu peruulgatam, tractauimus more minime peruulgato, & contra veterem vulgatamque persuasionem ausus nonnunquam sum libere proferre, quid mihi videretur: multorum fortasse subeunda nobis esset cen-

fura. Quòd si quis eos in manus sumpserit, vel Philosophus, vel ex magnis professoribus his patronisque linguæ latinæ: quid ni? nõnne tibi protinus videris audire,

Quis nouus hic nostris successit sedibus hospes? Ergo (vt initio dixi) tibi destinati, tibi dediti sunt. Hæc opera tibi est impensa. Et quemadmodum secundum iuriconsultos, filius qui in adoptionem datur, omnia sanguinis gentisque exuit iura, & in alterius transit nomen: alius in eum vitæ necisque accipit potestatem: sic ego istos manu mea emissos, tuo posthac permitto arbitrio. Ego omnem pro eis solitudinem depono: tu si voles, emittes. Quod si bene cesserit, nec laudem putabo meam: nec dedecus, si secus: tuum in vtranque partem æstimabitur consiliũ. ego dicar obsequutus tibi, dicar præstitisse quod potuerim, plurimum certe si potuissem præstiturus. Ceterum in hoc opere, præterquam quòd stilum exerceui, plane videor mihi operam perdidisse. Nam nisi quis meliores literas attigerit, non video magno opere quid possit prodesse ei propter multitudinem exemplorum, quæ ab eruditioribus scriptoribus erant eruenda, & idcirco negligetur ab eis, vt qui balbi præter balba nihil intelligant. Contrà, eorum qui eruditi sunt, vel videri volunt, quotusquisque vlla artis præcepta attingit? aut si attingat, nõnne tibi videris ad primum protinus conspectum audire, vnde nobis ex vltima barbarie nouus Anacharsis iste, qui post Aristoteles, Cicerones, Quintilianos, aliquid inuenturum se credat? Quemadmodum apud poë-

tam tamen scriptum est,

Victurus genium debet habere liber.
ita multos libros hoc solo credo viuere, quia genium habeant. Qui si nobis sit, viuemus etiam. sin minus, feram æquo animo interitum eius, quem tot tamque præclara subierunt ingenia. quibus vt laborem eruditionis diligentiaque suæ impartirent, mortalium ignauia fuit indigna. Vale.

SCHOLIA IN EPISTOLAM PRÆCEDENTEM.

(Soluti tandem.) Scopus totius huius epistolæ hic est. quanquã hi de inuentione dialectica libri, vni Plinio scripti destinatiq; sint, non minori tamẽ cura eos elaboratos esse, quam si euulgandi sint omnibus. quocirca etsi ipse premi eos quam ædi malit, facere tamen se potestatem Plinio, vt pro suo is arbitrato, eos vel emittat vel supprimat. Porro qui sit Plinius is, cui hosce libros dedicauit Rodolphus, ipse in epistola quadam ad Iacobum Barbirianũ his verbis docet, Est oppidum, inquit, vicinum nobis, quod Campos vocant. Eò pridie decollationis Baptistæ, negotij cuiusdam, tum animi quoque leuandi causa, domo profectus eram. Illic redduntur mihi literæ ex Theoderico Plinio, ornato homine, & mei amantissimo: qui iuris ciuilis doctus in primis eruditus, in consilio est comitis Palatini. Credo te vidisse illum superiore anno, in comitatu domini Augustensis. quia perpetuo magistrum Adolphum nostrum affectabatur, iuuenis decora facie, & flavis crispantibusque capillis insignis. Hæc Rodolphus. Ego coniectura quadam adducor, vt credam eum Plinio hoc in Italia familiariter vti cœpisse, cum ingenij excolendi causa ageret Ferrariæ. (Scis tu quidem eos partim In quo itinere paranti iter.) Fui ego aliquando in ea opinione, vt putarem eum re hi libri de itinere hic loqui Rodolphum, quod cum Ioanne Dalburgio episcopo Vormaciensi fecit Romam, cum is à Philippo comite Palatino orator missus esset ad summum pontificem Innocentium eius nominis octauum, nouam illi gratulaturus dignitatem. Sed cum in epistola quadam, quam Grotius

Theodericus Plinius iure consultus.

In quo itinere paranti iter. re hi libri scripti sint.

gæ adhuc agens Rodolphus scripsit ad Alexandrum Hegiũ, mentio horum librorũ fiat, & in alia item epistola ad Iacobũ Barbirianũ, cui titulus est de formãdo studio, necessum profecto est, ante profectiõnẽ illã absolutos eos fuisse: cũ & posterior hæc epistola ante annũ missa fuerit ex Heidelbergã, quã oratio illa quæ inter Rodolphi opuscula extat, apud Innocentiũ habita sit. modo ne lectori imponat ascriptus utrobiq; annorũ numerus, Quod ut sit ita, ex ea tamẽ epistola quæ est ad Hegium, satis constat ante id tẽporis scriptos fuisse. Mihi dũ rem expendo diligẽtius, de itinere eo loqui videtur, quo ex Italia, vbi aliquot iam años abfuerat, est reuersus in Phrisios. Quãquam vtinam de tempore quo scripti sint parum constaret, libri omnes extarent. ¶ *Excidisse mihi verius quàm scriptos esse.* Excidere ea dicuntur, quæ subito neq; considerate satis effusa, rudia impolitæque adhuc, in alienas manus perueniunt. Hinc Antonius apud Ciceronẽ libro de oratore primo, Tũ ego (inquit) hac eadem opinione adductus, scripsi etiam illud quodam in libello, qui me imprudente & inuito excidit, & peruenit in manus hominum. Et apud eundẽ Crassus, Petimus ab Antonio, inquit, ut ea quæ continet, neque adhuc protulit, ex quibus vnum librum excidisse iamdudum questus est, explicet nobis, & illa dicendi mysteria enuntiet. Ac rursus in eodem opere, libros rhetoricorum iuueni sibi excidisse Cicero ait. ¶ *Oratorem nulla alia re &c.* Quid in excitando oratore possit corona astantium, Cicero explicat in libro de claris oratoribus, vbi post multa alia, Nec enim posset idẽ (inquit) Demosthenes dicere, quod dixisse Antimachum clarum poetam ferunt. qui cum cõuocatis auditoribus, legeret eis magnum illud quod nouistis volumen suum, & cum legentem omnes præter Platonem reliquissent, legam, inquit, nihilo minus, Plato enim mihi vnus est instar multorum millium. Et recte. Poëma enim reconditum, paucorum approbatione: oratio popularis, assensu vulgi debet moueri. At si eundẽ huc Platonem vnum auditorem haberet Demosthenes, cum esset relictus à cæteris, verbum facere nõ posset. Quid tu Brute posses, si te, vt Curionem quondam, cõcio reliquisset? Ego verò, inquit ille, vt me tibi indicem, in eis etiam causis, in quibus omnis nobis res cum iudicibus est, non cum populo, tamen si à corona relictus sim, nõ queam dicere. ¶ *Quod si quem-*

Excidere.

Orator multitudine gaudet.

admodum Lucilius dicere solebat.) Aemulatus est locum Ciceronis primo libro de bonorum atque malorum finibus: quo in loco verba illius sic habent, Nec verò, vt noster Lucilius, recusabo, quo minus omnes mea legant. Vtinam esset ille Perseus, Scipio verò & Rutilius multo essent magis, quorum ille iudicium reformidans, Tarentinis ait se, & Consentinis, & Siculis scribere. Meminit eiusdem rei quanquam paulò diuersius secundo libro de oratore. Cur autem Lucilius Tarentinos, Cõsentinos ac Siculos, scriptorũ suorũ iudices nõ formidaret, illud nimirũ in causa fuit, quod ij homines luxu perditum, palatũ (quemadmodum dicere solebat Cato) sapientius haberent quàm mentem. ¶ *Vt populum admitteremus.* Ductũ ab ijs qui publice ea quæ elucubrassent recitare solebat populo, illiusq; iudiciũ ac cẽsurã subire. ¶ *Mentioe potius quàm vsu pernegatam.* Verissimũ hoc est, siquidem nomen quidẽ dialecticæ identidem omnes occinimus, vsũ eius tam pauci norunt, quàm multi eum nosse se arbitrantur. Ausus est dicere quidã, vtinam non tam vere quàm false, bonam partem eorũ qui hodie dialectica docent, non intelligere id ipsum studiorum genus quo alantur. Nolim tam acerbe ego. Tantũ illud demiror, qui fiat, vt cum sciant vtiq; viti longe doctissimi, alium quendam esse dialecticẽ vsũ, quàm vt perpetuo graculorum more in ymbra garriamus: ita tamẽ ipsi totos triginta annos artis tradat præcepta, vt de vero interim vsũ eius ne verbũ quidem. Disputatur cotidie, verseturne dialectica circa primas articulas intentiones, sitne speculatiua an practica, realis an rationalis. Et vt hic quisq; clamat fortissime ita maxime à præceptore laudari solet. At si quis interim roget illud, quẽnam finẽ statuamus vociferationũ istarum, aut quĩsnã fructus expectandus sit ex studio dialecticæ scholam egressis, hoc tã nescimus omnes, quàm scire omnium referebat. ¶ *Vel ex magnis professoribus his.* Eripanikõs dictum aduersus istos, qui cum nomen quidẽ bonarum artium quid sibi velit satis intelligant, harum tamen professores patroniq; haberi volũt: quales sumus ferè, qui vocamur magistri artium. ac proinde ita placemus nobis, quasi vnã cũ purpureo illo pileolo conferatur & eruditio: aut quisquis philosophicam gesserit cucullã, is cõtinuo idoneus sit erudiedã iuueturi. Satis ad docendos alios esse putamus ipsum magistrũ nomen. cui posteaquam addide-

Lucilij Satyri poetæ verbum.

Vsum dialecticæ pauci norunt.

Professores inepti.

rimus tria ex Petro Hispano sophismata, iam vel cælum digito contingere nobis videmur. Teneas licet historias omnes, poëtas cunctos intelligas, nihil sit in rhetorum libris quod non excusseris, nisi tamen huc accesserit magisterium, nihil es. Contrà, si duobus aut tribus ad summum syllogismis instructus, aureis aliquot mercatus es magisterium in artibus, hic demum cristas licet erigere, hic repete doctus euadis: neque ita longe iam abest, quin cum poeta Horatio, sublimi ferias vertice sidera. Id quod à nemine ita accipi velim, quasi ego contemnendas centeam promotiones, sed quod nolim ad has aditum parere indignis, optemq; eruditionis illas testimonium esse, non pecuniæ. Si quis reclamantibus nobis probatum aliquem authorem iuuentuti audet prælegere, hic iam parum reuerentialiter se habet aduersum seniores, huic præcluduntur gymnasia, hunc periurum & destructorem facultatis artium vociferamur, planeque dignum esse censemus, quem oderint omnes, qui saxi obruatur. Quali verò quâquam æque oblit facultati artium, atque nos ipsi, qui, dum docti spes refulgeat nummi, dignos iuxta atque indignos ad promotiones admittimus. Hinc est, vt qui nosse aliquid sibi videntur, ij quod pecunia sola comparari vident, contemnant: qui autem planè sunt rudes, ij studia negligant: & quæ admodum dicere solebat Alexandri pater Philippus, nullam urbem inexpugnabilem esse, in quâ ingredi posset asinus onustus auro, ita vulgo iam distitent isti, nullam se timere repulsam, dum loculos habeant differros pecunia. Hæc est pestis illa, qua ad extremam prope internecionem est redacta facultas nostra. Hanc de medio tollamus oportet, si qui illam cupimus reuiuiscere. Digni modo à nobis promoueantur, repellantur indigni, ita breui futurum est, vt in pristinam illam dignitatem suam facultas nostra restituatur. Fallimur quidè vicitate verborum, & quicquid nostro officit quæstui, id facultati artium obesse interpretamur. Hoc delinamus facere nos, & aut nullos aut paucissimos certe aduersarios habebit facultas artium. cui is demum ex animo fauere mihi videtur, qui id agit, nò vt distentat ipse, nò vt sit plenum ærarium, sed vt quâ plurimi sint, qui in ea docti euadant, quicq; velut suppellectile quadam bonarum artium instructi, non modo vnam facultatem hanc nostram, sed vniuersitatem totam apud exteros reddant illu-

striorem. ¶ Quis nouus hic nostris.) Verba Didonis sunt de Aenea, libro Aeneidos quarto. ¶ Secundum vos iurisconsultos.) Hoc est, secundum iureconsultos, in quorum albo & tu es. Vt ad vniuersum referatur iureconsultorum genus, non ad vnum Plinium. Sic Terentius, Quæ vestra libido est, id est, virorum. ¶ Filius qui in adoptionem datur.) Hac de re agitur apud iureconsultos, primo digestorū libro, capite de adoptionibus & emancipationibus. Et institutionum imperialium libro primo, titulo, quibus modis soluatur ius patriæ potestatis. Quod autem addit Rodolphus, patrem adoptiuum vitæ necisque in filium adoptiuum habere potestatem, id fortasse accipiendum cautius, quando huc nequaquam se extendit potestas patris. ¶ Sic ego istos manu mea emissos.) Duæctum à seruis, qui manumitti dicebantur, cum eis à dominis concederetur libertas. Si quidem manumissio aliud non est quàm datio libertatis. Instituit. capite de libertinis. Et. ff. de manumissionibus. ¶ Nouus Anacharsis iste.) Qui talis videri velit, qualis fuit Anacharsis: qui cum natus esset apud Scythas homines omnium maxime barbaros, insignis tamen studijs philosophiæ euasit. Vita eius est apud Diogenem Laërtium. & Plutarchus mentionem de eo facit in vita Solonis. Dicere is solebat, leges sanè quàm similes esse telis araneorum: & quemadmodum hæc inermiora animalcula retinentes, valentiora transmittunt: ita legibus humiles quidem pauperesque constringi, diuites autem & præpotentes non alligari. ¶ Post Aristoteles, Cicerones.) Longe hoc festiuus, longe etiam acrius, quàm si numero singulari idem dixisset. ¶ Sed quemadmodum scriptum est apud poëtam.) Martialem libro epigrammaton sexto. Est autem carmen longe festiuissimū, quare non pigebit totum ascribere.

Rem factam Pompillus habet, Faustine, legetur,
Et nomen toto sparget in orbe suum.
Sic leue flauorum valeat genus Vspiorum,
Quisquis & ausonium non amat imperium.
Ingeniosa tamen Pompilli scripta feruntur,
Sed famæ non est, hoc mihi crede, satis.
Quàm multi tineas pascunt blattasque disertis,
Et redimunt soli carmina docta coci.
Nescio quid plus est quod chartis sæcula donat.
Victurus genium debet habere liber.

RODOLPHI

AGRICOLAE PHRSII, DE IN-
uentione dialectica, Liber Primus.

¶ *Quæ origo locorum, & quæ eorundem utilitas. Cap. I.*

Ratio quæcunque de re quaque in-
stituitur, omniq; adeo sermo quo
cogitata mētis nostræ proferimus,
id agere, hócque primū & propriū
habere videtur officiū, vt doceat ali-
quid eū qui audit. Cuius rei quod
certius quis propiūsq; capiat indicium, quàm quòd
soli omnium animantiū homini, vt rationis doctri-
næ que capaci, parens ille & author rerum deus, lo-
quendi atque orationis indulerit munus? Quòd si
est signum rerum, quas is qui dicit animo complecti-
tur, oratio: liquet hoc esse proprium opus ipsius, vt
ostendat id atque explicet, cui significando destina-
tur. Nec me præterit maximis authorum placuisse,
tria esse quæ perfecta oratione fiāt: vt doceat, vt mo-
ueat, vt delectet. & docere quidem rem facilem esse,
& quam quisq; tantum non inertissimæ mentis præ-
stare possit, concutere vero affectibus audientem, &
in quemcunq; velis animi habitum transformare, al-
licere item, audiendiq; voluptate tenere suspensum,
nō nisi summis & maiori quodam musarum afflatu
instinctis contingere ingenijs. Nec sanè inficias iue-
ro, esse ista præcipua bene dicendi præmia sequique

*Propriū ora-
tionis mu-
nus esse, vt
doceat.*

Obiectio.

Disputio.

orationem, verum sequi verius quam effici, potiusque accessionem esse ipsius quam proprium opus. Sed de his alio loco explicatius dicendum erit. Hoc in praesentia dixisse sufficiat, posse docere orationem, ut non moueat, non delectet: mouere aut delectare, ut non doceat, non posse. Itaque precantes, conquereutes, sed & interrogantes quoque, quanquam aliud agere videntur, hoc tamen primum efficiunt, ut discant audientes, cuius desiderio teneantur, quo vrgeantur dolore, quid sit quod scire velint. ¶ Docemus autem nonnunquam hoc tantum pacto, ut intelligat auditor, quandoque, ut fiat illi fides. Fidem facimus, vel credenti, & velut sponte sequentem ducimus: vel per uincimus non credentem, atque repugnantem trahimus. Alterum expositione fit, alterum argumentatione conficitur. Expositionem uoco orationem, quae solam dicentis mentem explicat, nullo, quo fides audienti fiat, adhibito. Argumentationem uero, orationem, qua quis rei de qua dicit fidem facere conatur.

Duplex docendi ratio.

Cur loci inueni.

¶ Cum uero nulli dubiae rei queat ex se constare fides, sed ex alijs quibusdam notioribus atque magis exploratis de unoquoque certitudinem colligamus necesse est: iamque alij mentis acumine freti, uerius expeditiusque argumentum, id est (ut inquit Cicero) probabile inuentum ad faciendam fidem excogitent: alij contra hebetiore mentis vi, ad rerum obtutum caligent, & vel nihil uel sero quid quaque de re dici possit, inuenire queant: ualissimum uidentur fecisse, qui sedes quaedam argumentorum (quos locos dixerunt) excogitauerunt: quorum admonitu, uelut signis quibusdam,

circunferremus per ipsas res animum, & quid esset in unaquaque probabile aptumque instituto orationis nostrae, perspiceremus. ¶ Utilem autem esse hanc locorum rationem apparet, cum magnae parti humanorum studiorum (quandoquidem pleraque in ambiguo haerent, & dissentientium certaminibus sunt exposita. Exigua enim portio eorum quae discimus certa & immota est, adeoque si Academiae credimus, hoc solum scimus quod nihil scimus. Certe pleraque, pro cuiusque ingenio, ut accommodatissime ad probandum quisque excogitare potuerit, alio atque alio trahuntur) Tum uero eis praecipue confert, qui tractant illa, quorum nullae traditae sunt artes. dico, qui consilio rempublicam gubernant: quos de pace, bello, caeterisque ciuitatis negotijs in rem praesentem, saepe senatui, saepe populo fidem facere oportet, quique in iudicijs item accusare, defendere, petere, abnuere, quique populum docere iustitiam, religionem, pietatem, in professo habent. Quanquam enim & istorum nonnulla comprehensa sint artibus, subtiliora tamen illa & ex medijs scholis deducta, uelut exilia nimium, uel non intrans crassiores uulgi animos, uel non haerent: rudioribus & ex medio deproptis tanquam popularibus robustioribusque mouentur magis. Ut delicatiores aures lyra citharaue delectat, ita militem non nisi tuba accendens. Crassis enim (quod in prouerbio est) crassa conueniunt. Nec instruere solum os facultas ista, & tantum dicendi copiam subministrare, sed prouidentiam animi, & recte consulendi quoque aperire uiam uidetur. Quando non alia re prudentiam constare apparet,

Locorum dialecticorum utilitas.

quàm perspicere quid in quaque re sit positum, & consentanea repugnantiaque, & quò quicque ducat, quidve euenire possit, colligere. Indicio fuerint duo vtriusque linguæ disertissimi, Demosthenes & Cicero: quorum vt prudentissima fuit oratio, ita quanquam nonnulla æmuli reprehendenda sibi in ipsorum vita sumpsere, consiliorum tamen prudentiaque laus ipsis est vel inuidia consentiente concessa. Nanque dicere prudenter, nisi qui prudenter cogitarit, non potest. Fit enim, vt quod prouiderit quis, non faciat: dicit certe quod non prouiderit nemo. Sed hæc de origine locorum, deq; ipsorum utilitate, hæcenus præfatos esse sufficiat.

SCHOLIA IN CAPVT
PRIMUM.

O Ratio quæcunque de re quaque instituitur, omnisq; adeo sermo.) Tametsi (inquit) ad perfectam illud pertinet orationem, vt doceat, moueat, delectet: proprium tamen eius munus atque officium est, docere. reliqua duo, potius accessio quædam eius sunt, quàm proprium opus. Qui quis autem docere cupit rem aliquam, ita vt & fidem de ea faciat, is argumentis id conetur oportet. Quæ cum non cuius semper ad manum in promptuque sint, utilissimus nimirum labor eorum fuit, qui locos quosdam descripserunt argumentorum, è quibus ceu receptibus ac thesauris quibusdam ea erui in rem quanque possent. (Nec me præterit, maximis authorum placuisse, tria esse quæ perfecta oratione fiant.) Id Cicero his verbis docet in Bruto: Tria sunt enim, vt quidem ego sentio, quæ sint efficienda dicendo: vt doceatur is apud quem dicitur, vt delectetur, vt moueatur. Idem in oratore: Erit igitur eloquens is, qui in foro causisque ciuilibus ita dicit, vt probet, vt delectet, vt flectat. Probare necessitatis est, delectare

suauitatis, flectere victoriæ. Habet eadem Fabius libro tertio: Tria sunt in quibus quæ præstare debet orator. vt doceat, moueat, delectet. (Sed de his alio loco explicatius dicendum erit.) Is locus est libro secundo, capite quarto. Et rursum libro tertio de affectibus atque oblectatione agitur per capita aliquot. (Docemus autem nonnunquam hoc tantum pacto.) De hac duplici ratione dicendi fusius libro secundo capite duodecimo, ac deinceps per complurcula capita. (Argumentum, id est vt inquit Cicero.) Cicero in partitionibus hoc modo argumentum definit. (Vtilem autem esse hanc locorum rationem apparet cum magna.) Tria paucis attingit, ad quæ conducunt in primis loci. Primum, ad omnia humanitatis ac bonarum artium studia. Deinde, ad tractandas res eas, quæ nullis etiamnum comprehensæ sint artibus. Postremo, ad prouidentiam animi rectæque consultandum. (Si Academiae credimus.) Nam Academicis ἀκαδημία illam suam probabant adeò, vt nihil certo comprehendi cognoscique posse arbitrarentur. Sed de his rursum libro secundo, capite quarto. (Hoc solum scimus, quòd nihil scimus.) Socrati in more fuisse aiunt, vt diceret, se hoc vnum scire, quòd esset inscius atque omnis scientiæ expertus. Lactantio visum est, hanc Socratis sententiam esse ἀσυστατον hoc est, inconsistentem, quæque ipsa se iugulet, ac falsam conuincat. (Crassis enim, vt est in proverbio.) Id quàm sit verum, docet Plutarchus exemplo Ateæ regis Scytharum. Is Ateas siue (vt quædam exemplaria habent) Anteas, Ismeniam optimum tibicinem bello captum, tibia canere in conuiuio iusserat. Quem cum cæteri, qui in conuiuio eo aderant, ad stuporem vsque admirarentur: at mihi, rex ait, longe iucundior foret vox hinnientis equi. Notum est græcum illud, Ἀμαθίσι γόρ πωρ ἔρω καὶ σαπίσι γόρ. Quantumuis rudius dicito, dum planius. (Demosthenes & Cicero.) Non defuisse qui in horum vita aliquid reprehenderint, id constare vel ex Fabio potest, qui ita & in Demosthenem multa falso conficta fuisse, & Ciceroni nulla in re optimi ciuis voluntatem defuisse contendit, vt aliorum tamen interim sententiam non dissimulet. Notus sanè in Demosthenem iocus eius, qui dicebat non ἀνάγκη esse quòd pateretur Demosthenes, sed ἀργυρογόνη, quòd minus dicere posset contra legatos Milesiorum.

Ad tria vtilis loci.

ἀκαδημία academia micorum. Socratis verbum.

De fortuna Alexadri, & in apophthegmatis.

Quintilianus lib. 12.

Gellius lib. 11. cap. 9.

Macrobius li
bro 2. & 7.
Gellius lib.
12. cap. 12.

Iam quæ & quanta illi obiecit Aeschines? quæ ut maxima ex parte mēdacia fuerint, omnia tamē falsa fuisse, mihi ego persuadere nō possum. Quin verò & Ciceroni duas illas fellas, quibus solitus esset sedere, obiecit Laberius: illud nimirū significans, parū integra eum fide fuisse inter Pompeiū & Cæsarem. Ut taceam interim, quòd in aperto idem mendacio deprehensus, ita elapsus est, ut diceret, prudentis & cauti patrifamiliās esse, quod emere velit, id se empturū negare, propter competitores emptionis. Sed quis est, cui ignota sint hæc?

Quæ quibus probandis conveniāt, quomodo inveniendū diiudicandumq; medium seu argumentū, & quid locus. C A P. I I.

Vando igitur de locis dicturi sumus, commodissimum fuerit definire quid sit locus. Id, quo cuncta magis in aperto sint, altius repetentes, paulo vberius explicemus. Dictū est nobis paulo ante, nullam rem de qua ambigitur, ipsam per se probari posse. quod clarius sanè arbitror esse, quā ut ostendendum sit: non minus, quā tenebras si visum oculōsq; admittere debeant, illato alicūde lumine indigere. Relinquitur ergo, quicquid confirmandum est, ex aliquo alio fidem assequi. Nec tamē probandis omnibus omnia conveniūt. Quid enim differenti de optimo civitatis statu, & utilius ne sit eam principis vnius arbitrio, quā populi consensu regi profuerit scire, respirāt nec ne sub aqua pisces? Quid item suadentem Cæsari ut inferat bellum Pompeio, adiuverit, ecquid habitent ex aduersa nobis regione orbis terrarū homines, quos ἀντίχθονας Græci vocāt? Itaq; differentibus à re præsentī abhorrentia, neque vlla ex parte coniuncta instituto orationis suæ, dici solet, Quorsum hæc? Et, Video quid dicas, quid velis dicere non video? Quāq; autem sit apud Aristote-

Non omnia
omnibus pro
bandis con-
uenire.

lem, omne verum vero consentire, neq; possint plura vera discrepantia esse: aliud tamen est consentire ipsa, aliud fidem astruere. Ergo ut ad alterius confirmationem aliquid possit adhiberi, coniunctum quædam ratione, & velut cognatum esse oportet illi cui probando adhibetur, talēq; videri, ut non subsistere res sine illo, si affirmes: non subverti, si neges, possit. Id quo facilius accipi possit, crassiore quidē sed aperiore exemplo ostēdamus. Videmus in metienda rerum magnitudine, si duo sint proposita quæ æqualia esse vel inæqualia ostendere velimus, si huiusmodi res sint, ut applicari altera alteri nequeat, accipitur tertiū aliquid, quod possit vtriq; adhiberi, neq; temere illud aut quoduis, sed quod alteri saltem illorū sit æquale. Id deinde alteri adhibitū, si fuerit & illi æquale iam æqualia illa inter se dicimus: si inæquale, inæqualia. Quoniam certum exploratūmq; est, eā magnitudinum esse proprietatē, ut quæcunq; duæ cuiusquam tertiæ sint æquales, sint & inter se æquales, & quarūcunq; duarum altera tertiæ alicui equalis sit, altera inæqualis, sint & inæquales inter se. Quorsum hæc? ut ostēdam, quemadmodum in magnitudinibus dixi, sic in omni rerum natura esse, ut quæcunq; duo cuiquā tertio consentanea sint, inter se quoque esse consentanea. Cōsentanea autem voco, quorum possit alterum de altero dici. Ut homini & substantiæ conuenit in animali, quoniam omne animal est substantia, & omnis homo est animal, sequitur ergo conuenire ipsis inter se, hoc est, omnē hominē esse substantiam. Et contrā, quorūcunq; duorum alterū con-

Rem quāq;
per ea tantū
posse probari,
quæ ipsi
modo quodā
modo cognata sint.

Quē in mo-
dum inueni-
endū diuidi-
cādūmq; sit
argumentū.

sentaneū est alicui tertio, alterum dissidens, ea quoq;
inter se dissident. Vt lapidi & homini. Lapidi quidē
animal dissidet, homini vero conuenit: certum igitur
est, lapidem & hominē inter se dissidere. ¶ Si qua duo
itaq; conueniant inter se nec ne, velis perspicere, si
sint eiusmodi, vt quemadmodum magnitudines di-
ximus applicari non posse, sic & ista consentanea sint
an dissentanea, ex ipsis perspicere nequeat, necesse est
tertium aliquod inuenias, quod alteri horū consen-
taneum esse certū sit. idq; alteri deinde comparatū,
proinde vt illi fuerit cōsentaneum vel dissentaneum,
ita esse inter se ambo, quę proposita fuerant, sciamus.
Id tertium, tum medium argumentationis dicitur,
quoniā proposita velut extrema duo coniūgit, tum
quia probabiliter propositis iūgitur, instrumentūmq;
est faciēde de illis fidei, vocatur argumentū. Hāc par-
tem excogitandi vel mediij vel argumēti, vocāt diale-
ctici inuētōnis. Altera est pars quę iudicādi vocatur.
Ea cuiusmodi sit, ex prædicta eadē similitudine indice-
mus. Cū mensurā aliquā metiēdarū duarū magnitu-
dinū sumpserimus, ea si proba debeat esse, necesse est
certa & firma sit, q̄ si aut extēdi possit, aut in arctum
cōtrahi, & quēadmodū ait Aristoteles de regula Les-
bia, quę ad parietis flectitur formam, sic ista aptetur
magnitudini metiēdæ, fallax nimirū erit. Hoc pacto,
vnū illud cui vel cōsentanea vel dissidētia ea quę pro-
ponūtur diximus esse debere, id si opinione solū atq;
aspectu, nō reuera sit vnū, fallēmur argumētatione;
euenietq; vt quę cōsentanea esse ostēdi argumētatio-
ne credimus, dissidēat maxime: & contra, pro dissi-

altera pars in
ueniendi
altera iudicandi

Regula Lesbia

dentibus consentanea capiamus. Vt si dicamus, ali-
quod animal est irrationale, homo est animal, ergo
homo est irrationalis: videntur quidem iungi in ani-
mali irrationale & homo: sed perspicuum est, nō esse
idem animal, de quo irrationale dicitur, & quod di-
citur de homine: sed nominis tantū ambitu, & ge-
neris similitudine idem videri. Quòd si adhibito iu-
dicio legem syllogismi obserues, dicās q; , omne ani-
mal est irrationale, homo est animal, ergo homo est
irrationalis: iam quando pro consentaneis accipiun-
tur ea quę dissident, vt omne animal irrationale esse,
nihil mirum est, homo & animal quanquam cōsen-
tanea sint, hominem tamen & irrationale dissidere.
Vt ergo certum sit atq; liquidum, id quod in argu-
mentum assumimus, nō facie, sed reuera vnum esse,
adhibita est inuentioni hęc iudicij pars: cui omnis de
modis figurisq; syllogismorum præceptio, & cau-
tio omnis captiosarum argumentationum, quas fal-
lacias dixere, subseruit. Sed nos de priore illa quę ad
inueniendum pertinet, his libris loquemur. ¶ In-
tuentem ergo illa quę dixi de ea, non latebit verum
esse quod proposuimus, omnia quę vel pro re qua-
que vel contra dicuntur, cohærere, & esse ea quadam
(vt ita dicam) nature societate * coniuncta. Res au-
tem numero sunt immensæ, & proinde immensa
quoque proprietates atque diuersitas earum. Quo fit,
vt omnia quę singulis conueniant aut discrepent, si
gillatim nulla oratio, nulla vis mentis humanæ pos-
sit complecti. Inest tamen omnibus, tametsi suis
quęq; discreta sint notis, cōmunis quædam habitus,

Inquiritur
quid sit lo-
cus.

Alij conuin-
ta habent.

& cuncta ad naturæ tendūt similitudinē, vt quòd est omnibus substātia quædam sua, omnia ex aliquibus oriuntur causis, & omnia aliquid efficiunt. Ingeniosissimi itaq; virorum, ex effusa illa rerum varietate, communia ista capita, vt substantiam, causam, euentum, quæq; reliqua mox dicemus, excerptere. vt cū ad cōsiderandā rem quāpiam animū aduertissemus, sequētes ista, statim per omnē rei naturam & partes, perq; omnia consentanea & dissidentia iremus, & duceremus inde argumentum propositis rebus accommodatū. Hæc igitur cōmunia, quia perinde vt quicquid dici vlla de re potest, ita argumēta omnia intra se cōtinēt, idcirco locos vocauerunt, q̄ in eis velut receptu & thesauro quodam omnia faciendæ fidei instrumenta sint reposita. Non ergo aliud est locus, q̄ communis quædam rei nota, cuius admonitu, quid in quaq; re probabile sit, potest inueniri. Sit ergo nobis locus hoc pacto definitus.

SCHOLIA IN CAPVT SECVNDVM.

Qvando igitur) Toto capite hoc dicit, Argumenta quibus cōfirmare aut refellere volumus aliquid, ea coniūcta modo quodam ei rei esse oportet, quæ in disceptationem venit. Iam cū infinita rerum multitudo id faciat, vt singulatim ea quæ singulis coniūcta sunt rebus, explicari nō queant: hinc est, quòd excellēti ingenio viri, omnē hanc multitudinem in cōmunia quædam capita digessere, eaq; vocarūt argumentorū locos, propterea, q̄ in ijs ceu thesauro, atq; receptu quodam, argumenta cuiusq; rei confirmandæ refutandæ ve lateant reposita, vt cū vsus fuerit, inde promātur. (De optimo rei publicæ statu.) Tres enim formæ sunt rerū publicarū, monarchia, aristocratia, democratia. (Respirent ne sub aqua pisces.) Hoc Aristoteles negat, ait Plinius, libro naturalis historię nono, capite septimo. (Suadentē Cesari, vt inferat bellū Pom-

peio.) Id facit Curio apud Lucanū pharsaliæ lib. primo. (Quos ἀντιχθονας Græci vocāt.) ἀντι cōtra seu ex aduerso est, χθών terra. Hinc ἀντιχθονες dicti, quòd in aduersa nobis terræ parte habitent. Sunt enim ij, qui alio vocabulo dicūtur ἀντιποδες, eo q̄ contraria atq; aduersa nobis figant vestigia. Lactātius & Augustinus esse hos negāt: asserūt præter alios multos Plinius & Macrobius. Hodie certo esse à plerisq; creduntur. (Quorsum hæc?) Diuus Hieronymus in epistola quadā aduersus errores Ioānis episcopi Hierosolymitani, Vetus (inquit) narrat historia. quidā cum diserte diceret, ferreturq; impetu & volubilitate verborū, causamq; omnino nō tangeret, prudens auditor & iudex, Bene, inquit, bene, sed quò istud tuū tam bene? (Quæ admodū ait Aristoteles de regula Lesbica.) Verba Aristotelis hac de re quinto lib. moraliū sic habent, τὴ γὰρ ἀορίστου ἀορίστου ἡ δὲ κανὼν ὡς περὶ τὸ λεσβιακὸν δικοδομοῦ ἢ δὲ μολυβδίνου κανὼν. πρὸς γὰρ τὸ σχῆμα τὴ λίθος μὲν κινεῖται, ἡ δὲ μὲν κανὼν. Ea verba hūc in modum vertit Erasmus, Siquidem infinitæ rei infinita item regula, quæ admodum plūbea Lesbicæ ædificationis regula. Ad lapidis enim figuram transmouetur, neque manet regula. Dicitur itaq; regula Lesbica, quoties præpostere, non ad rationē factū, sed ratio ad factum accommodatur. (Cōmunis quædam rei nota.) id est signū, index. Vt enim quondā statuæ illę mercuriales, nūc ferreæ istæ aut lignæ manus, quas crucibus in biuijs affixas videmus, indicant viatori, quā vertendū sit iter: ita hi loci eum qui inuenire cupiat argumenta, veluti manu apprehesum, ducunt eò quò tendit. Venator is qui incertus vagatur, ignarus quibus in locis feræ delitescere soleant, raro onustus præda domum reuertitur: at qui latibula earum cognita habet, qui sedes nouit, is etsi vnū forte aut alterum domicilium vacuū inuenit, nunquam tamen discedit, quin alijs lustratis locis si nō omnino, certe quadā tenus voti cōpos redeat domum. Hunc in modum & argumēta inuenire qui velit, nunquam ei ex sententia opus procedet, nisi certos quosdā definitosq; habeat locos, è quibus ea ceu latebris quibusdam ducantur. Quocirca recte dictū illud, locū esse notā ac signū, quod nos admoneat eorū, quæ probabiliter de re quaq; in hac aut illā partē dici possint. Porrò quæ admodū non omne mare omnē gignit pisce, neq; in vna quapiam terra omnis herba nascitur: ita neq; fieri potest, vti vno ex loco omnē in rem suppetant

Lactāt. lib. 3
Aug. de ciuitate Dei, ca. 16.
Plinius li. 7. Macro. in somnium

Regula Lesbica.

Loci definitio.

capita. i. locos

Loci cur appellati.

Quid locus.

argumēta. Quamobrem desperandum non erit, si excusso loco vno aut altero parum succedat. Inspiciēdi sunt omnes, & quod negabit primus, id alter tertiūve aut etiā quartus supeditabit. Erit fortassis, cum lustratis omnibus, nihil tamen quod sit in rem nostrā inueniemus. at ne sic quidem abijciēdus erit clypeus, nec arena cedendum. imò verò redeundū ad caput, & per singulos rursū locos eundem, videndūque, si quid forte prius oculos nostros subterfugerit, si quid minus diligenter expensum sit. Quod si faciemus, nunquā erit res vlla, in quam non aliquot certe argumenta habere possimus. qua de re plura libro secundo.

¶ Se post Aristotelē, Ciceronem, Quintilianum, Themistium, Boetium, de locis scripsisse, non vt scriberet aliquid melius, sed vt explicatius fusiūsq; de ijs ageret, & ad captū inuētū magis sese accommodaret.

CAPVT III.

Difficile esse de rebus obscuris, nō obscure differere.

Possūm equidem videri crassius effusiūque aggressus esse istis de rebus dicere, quā vel pro natura ipsarum vel pro more illorum qui ante nos ista tradiderunt: Nec ego quidem sum tam rudis veri, vt nesciam posse subtilius ista spino-
siūsq; dici: cū sit nihil alioqui facilius, q̄ suæ quodq; relinquere naturæ, & de obscuris obscure differere: contra vero magni sudoris esse, Cerberum ab inferis extrahere, hoc est, abstrusa & in rerum interiore recessu latentia proferre in lucem, & tanquam spectanda proponere. Sed cupio explicare ista meę turbæ, id est crassioribus atque harum rerum imperitis, quando doctis quidem superuacuis est præceptor. Vellem itaque me non dicere modo ista, sed vel pingere si res id caperet, vel sculperet etiam posse, & tum quoq; pulchre mecum agi putarem, si non sic etiam mihi soli ista videret elaborasse: sed aliquibus profuturus labor meus, aliquorum esset studia iuuaturus.

Quæ mens vtinam fuisset plerisque maximis & pari ingenio facundiæque viris. haberemus apertiora illustrioraque in philosophia profecto omnia. Vt enim eos transeam, qui rerum omnium naturam vel ad numeros conati sunt, vel ad figuras redigere, vt eos etiam, qui omnia inuolucris atque ambagibus quibusdam velut mysteria texerūt. iam qui obscuritatē in dicēdo secuti, rerū lumē orationis tenebris obruerunt: credas eos illa quæ sciebāt noluisse prodere, & reticere nequiuisse. De Aristotele dicā. Hic enim pro-
pmodū solus omnium priscae ætatis philosophorum permāsit in manibus, hūc solū qui philosophiæ destinatur attingūt, hūc primū pueri discūt, huic vltimū senū studiū immoritur: hūc artes omnes, omnia studiorū genera, terunt, trahūt, discerpūt. Magnus utiq; vir, & quæ iure omnis miretur posteritas. Nec enim vel memoriæ viri, absoluendis omnis philosophiæ partibus optime de studijs meriti, obiectū quicquā velim: vel laudi, quā tot sæculorum firmavit opinio, putē quicquā detrahi posse. Sed videtur mihi dolendū esse, sedisse illud animo grauissimi hominis, vt nō simpliciter atq; aperte proferret, quæcūq; inuenerat: vt præter laborē, quæ ipsa rerū esset habitura obscuritas, alia nobis etiā ex ipso obijceretur difficultas, quo necesse haberemus mētē ipsius velut oraculi suspensam & ambiguā, indagine perquirere. ¶ Themistius itaq; author est, lōge aliter omnia foras esse edita ab illo, q̄ sint domi tradita: dementiæq; simile esse, si quis legendis libris ipsius speret illius se sententiā consecuturū. Sed quid Themistium dico? Ipse de se locuplet-

pitagoras. ex numeris
plato ex figuris

Aristoteles.

Aristotelis
in scribendo
obscuritas.

Aristotelem
aliter docuit
se domi q̄
libris emulga-
uerit.

tissimus est testis. Scribit enim quadam ad Alexandrum epistola, edidisse se quæ ad philosophiam pertinent: sed perinde tamen, nisi qui ab eo audierint eadem ista, ac si ædita non essent futura. Nos tamen omneis illius non sententias modo, sed verba etiam pertinacissime & mordicus tenemus. ac si quis mouere quicquã tentet, aut discedat trãsuersum (quod aiunt) digitum ab eis, non aliter atque qui secantur vrunturque, clamamus: faciliusque tulerimus, de my-

Censura Rodolphi de Aristotele.

sterijs summæque religionis aliquid auferri. ¶ Ego Aristotelẽ summo ingenio, doctrina, eloquẽtia, rerũ peritia, prudentiãque; & vt semel dicã, summum quidem hominẽ, sed hominẽ tamẽ fuisse puto, hoc est, quẽ & latere aliquid potuerit, quicquid; vt nõ omnia prius inuenerit, ita alijs post se inueniẽda aliqua reliquerit: qui etiã non omnia quæ inuenerat, crediderit in vulgus prodẽda: & nõnunq̃ fortasse cõtradici studio, quo maxima ferẽ tentantur ingenia, nõ tam quid ipse sentiret, q̃ cõtrã quod alius sensisset, dicendum putaret. Plurima ille recte, sed & aliud aliquid nõ male. Quo iustiore ego veniam credo illis esse oportere, si qui fuerũt, qui putarẽt non vtiq; illi tanq̃ scopulo vsquequaq; adhærescẽdum esse, neq; de suis desperarũt ingenijs: cũ ingrati possit & inique de parente omniũ natura existimãtis videri, credere ipsam omnia sua in vno illo partu effundentẽ munera, relique posteritati humani generis in omne quũ sterilem efficitãmq; manere voluisse. ¶ Verũ vt de re nostra dicamus, scripsit de locis octo libros, erudite & diserte, sicut omnia: sed angustius videtur eorum cõclusisse

Causa prima, cur topica Arist. minus satisfaciunt studiosis.

materiã. Voluit enim cũcta de quibuscũq; differemus, intra quatuor quæstiões cõtineri. vt quæreretur, definitio ne esset, an genus, an propriũ, an accidens. vt sint hæ quæstiões eiusmodi, sit ne animal rationale definitio hominis, sit ne hominis genus animal, sit ne propriũ hominis docibile esse, sit ne accidens eius albũ esse. Sane quicquid vlla de re quærimus, intra aliquod horũ quatuor recidit, neq; enim plura sũt, quæ possunt vlla de re dici. Sed nõ id agimus, vt de istis semper quæramus sub nominibus illis, quæ ab Aristotele sunt posita. nec enim quæro semper, sit ne albũ accidens hominis: sed simpliciter, sit ne homo albus. Sic etiam, nõ, sit ne definitio defectus solis, interpositio lunæ inter solẽ & aspectũ nostrum: sed, sit ne solũ hoc illud. Nam fuerũt etiã qui aliud aliquid crederent esse defectũ solis. Sic de alijs etiam nõ quærimus, sit ne hominis genus animal, & propriũ docibile. sed per se, sit ne homo animal, & sit ne docibilis.

¶ Verũ hæ quæstiões omnes, de quibus nos loquimur, quoniã solũ id agunt, vt sciamus, sit ne hoc in illo, vt cũ quæro, sit ne homo animal, id percõtor, sit ne animal in homine, & reliqua in hũc modũ. quia etiã insit nec ne, de accidẽte primũ solet quæri: poterat idcirco videri, quod ad has quæstiões pertinet, satis esse accidẽtis tractatu explicatũ. ¶ Esset hæc aliqua ratio, si omnia quæ ad ostendendũ inesse aliquid accõmodata sunt, recensuisset Aristoteles, cũ de accidente loqueretur. ¶ Sed neq; locos describit, neq; numerũ ipsorũ facit, aut nomina. sed deducta ex locis argumẽta quæstiõni propositæ applicat. ¶ Deinde

Obiectio.

Dilutio complexës causam secundã.

Causa tertia

Quarta.

pleraq; pro locis ponit, quæ nullius propria sunt loci. vt cum dicit, inspiciendum esse, quibus insit aliquid omnibus, vel quibus nullis, id est de quibus vniuersaliter aliquid affirmetur vel negetur. Ea de quibus affirmatur dicit esse species. Quid ergo? definitio, genus, proprium, nō omnibus insunt? Iam pleraq; etiā accidentia (si debemus accidens vocare quicquid nō est aliquid triū illorū) insunt omnibus. Nā quod nō de aliquibus non negetur vniuersaliter, nihil prope modū est. quicquid enim affirmatur de aliquo, de aliquo etiā diuerso naturæ suæ negatur. Iā quod dicit, præscribedū esse differenti, quas res oporteat vocare vulgus, quas contrā: sic etiam, si proposita sit res tenuior ad differendum, quo pacto ad vberiore aliquam elabendum: sic pleraque alia, quæ non res nobis subiiciunt vnde possimus deducere argumētum, sed differentis tantū astus artésque continēt: haud video quo pacto ista possint loci vocari. ¶ Quid ergo? non vtiliter præcipiuntur ista? Vtilissime certe. Quis neget? Sed non tamen quicquid differenti utile est, locus erit. Nisi & didicisse multa, & diligenter id quod in disceptationem venit perspexisse, & contentiosius aliquando aliquid affirmare, locos credere velimus: cum sine prioribus illis nemo cōmode differere queat, & constans asseueratio per sæpe argumenti impleat fidem. ¶ Adde, quod videtur nimis arctos dedisse fines dialecticæ, qui ijs quatuor questionibus terminauit eam. Cum doceat, enim rationem argumētandi, vel (quod idem est) probabiliter differēdi dialectice, videtur tam late distentos habere

*Causilla sub-
motio.*

*Quinta can-
sa.*

terminos, quæ sunt omnia de quibus ratione atq; via aliqua differi possit, neq; vllam certā sibi præfinire materiam, sed arma tantū dare, quibus parati instructiq; simus in omne certamē. ¶ Sed de his quisq; vt videbitur statuatur, illud res ipsa cōvincit, magni & immēsi laboris esse, auulsos ab illis questionibus quas ipse instituit, locos, in alium aliquē differendi vsum traducere. Qui qui itaq; philosophiæ hodie nomē vsurpāt, cupiuntq; paulo videri doctiores, libros illos legūt quidē, cūmq; Peripateticos & haberi se & dici velint, quæ præcipua semper Peripateticorū fuit laus, de qualibet re proposita in vtrāq; partē apte expeditēq; differēdi, eā tamen vt præstēt, multū utiq; abest. Dictata potius (vt inquit Cicero) & in scholis multis iā sæculis per manus tradita decantāt. Quia id causa credā fieri, nisi id (quod opinor) difficillimū est maximiq; negotij, ex instituta Aristotelis locorū ratione, facultatem propte copiosēq; differēdi expedire? Sequuti ergo alij, certos definitōsq; in omnē vsum disputādi fecere locos. E quibus Cicero & in libro quē ad Quintum fratrem de oratore scripsit, & in partitionibus ad filiū, enumerare eos satis putauit. Ad Trebatium autē, libro vni huic rei destinato, copiosius omnia executus est. Sed vir vt multarū magnarūmq; artium, ita iuris etiā peritus, habita præsertim Trebatij ratione ad quē scribebat, qui & ipse inter primos ius profitebatur, omnia ex iure ciuili exēpla deduxit. Quo fit, vt nōnulla paulo obscuriora sint, non assuetis auribus. Quintilianus deinde in quinto institutionum, tradidit eos magis (quantū videtur) vt obseruatū alijs sequeretur mo-

Causa sexta

*Ciceronis
Topica.*

*Quintilianus
de locis. ca. 10.*

rem, quàm quia putaret ad institutum suũ magno-
 pere pertinere. Itaq; est videre, ab dialecticis rheto-
 ribusq; acceptos locos, permixtos ab eo, & in vnum
 confusos aceruum. Themistius post hos & Boetius,
 eandem rem tractauerunt. Boetius non aliud sane vi-
 detur egisse, quàm vt relatũ Ciceronem & Themis-
 tium, quenq; per se primũ, deinde conferret, & sin-
 gulos vtriusq; locos, alterum alteri hincinde coapta-
 ret. Themistium, qui post Boetium scripserũt, ma-
 luerunt sequi. Omnes tamen satis crediderunt, locos
 vel nominare, vel paucissimis verbis signare, quid es-
 sent. Credo, quod arbitrati sint, altiore[m] locorũ no-
 titiã, ex penitior[e] philosophia petendã. Haud dubie
 verum est: sed longũ id est, nec omnibus vacat, & bre-
 uius aptiorẽq; compendio, quantũ ad consonã rem
 necessariũ est, id cõfici potest, vt dicatur hic in huius-
 modi opere, quæ sit proprietas vniuscuiusque. Ego,
vt qui in nullius iurauerim verba, vt quisque placuit
author, aut sicubi nemo satis, pro auctore rationem
sum secutus. Non equidẽ, q̃ melius aliquid effecturũ
 me sperẽ, q̃ maximi illi doctissimiq; viri (qui possem
 enim?) sed crassius effusiũsq; ista (vt prædixi) tradam:
 assequarq; vt si minus hæc subtiliter disputata esse, sal-
 tẽ (qđ voto meo sufficit) apertius explicata videãtur.

SCHOLIA IN CAPVT TERTIVM.

Cerberus ex
tractus ab
inferis.

Cerberũ ab inferis extrahere. Id Herculẽ fecisse scribũt poe-
 tæ tragici, qui cum ab Eurystheo abducẽdi canis gratia
 missus esset ad inferos, Palladis beneficio id quod iussus erat
 perfecit, quẽadmodum apud Homerũ octauo libro Iliados
 refert Pallas ipsa. ¶ Non dicere modo ista, sed vel pingere. ¶ Vt qui
 aurium sensu capere hæc nõ possent, saltem visu perciperent.

¶ (Ad numeros) Hi fuerũt Pythagorici, de quibus in placitis phi-
 losophorũ ita Plutarchus, Rursus ab alterius auspiciu phi-
 losophiæ Pythagoras Mnesarchi, Samius, qui primus philo-
 sophiã hoc nomine appellauit, principia rerũ numeros esse
 cẽsuit, & eorũ symmetrias, id est accõmodatas proportiones.
 ¶ (Ad figuras.) Ab hac sentẽtia nõ ita longe vidẽtur distare ea,
 quæ differit apud Platonem Timæus. Aristoteles certe tale
 quiddã Platoni ascribit in libris de cælo, aduersus illum (vt
 videri vult) docens, corpora ex planiciebus cõstare nõ posse.
 ¶ (Qui omnia inuolucris atq; ambagibus.) Mirum ni ad Pythagori-
 ca illa alludit symbola. Ac vetustissimi quidẽ illi philosophi,
 sacrationa esse philosophiæ mysteria arbitrabantur, q̃ quæ te-
 mere proferenda essent in vulgũ. ¶ (Qui obscuritatem in dicendo.)
 Horũ ex numero tantũ non primus sit Heraclitus ille Ephe-
 sius, qui & cognomen inde inuenit, dictus σκοταδὸς apud Græ-
 cos, hoc est tenebricosus. ¶ (Hunc omnes artes.) Quæ enim ars
 hodie ita docetur, vt nõ crebro infulciãtur placita Aristote-
 lis? Quamq; hac in re longe primas tenent quidã cõcionato-
 res, qui ita demũ egregie institui credunt rudẽ plebeculam, si
 quàm sæpissime eis in ore obãbulet gẽtilis ille (vt vocant ipsi)
 Magister. ¶ (Veluti oraculũ.) Oracula enim inuolucris quibusdã
 obscurari solebãt, & per hũc modũ multis imponere. Notif-
 sima est respõsio data Epirotarũ regi Pyrrho, Dico te Acaci-
 da Romanos vincere posse. Quo pacto & Alexandrum il-
 lum Molossium, & Annibalẽ Carthaginiẽsem deceptos fuisse,
 referunt Appianus & Liuius. Adriano quoq; imperatori deũ
 cõsultenti de euẽtu belli aduersus Parthos, q̃ inuolutẽ respõ-
 sum sit, explicat Macrobius, libro saturnaliorũ primo, capite
 vigesimotertio. ¶ (Quadã ad Alexandrum epistola.) Ea epistola est
 eiusmodi ἀριστοτέλης βασιλεῖ ἀλεξάνδρῳ ἐν πρώτῃ φ. ἐγραφέας μοι
 πῶδὲ τῆν ἀεροματικῶν λόγων, διό μὲν Δεῖρ αὐτὰς φυλάτῃν ἐν ἀπορ-
 ῆσι τοῖς. ἰδίῳ αὐτὰς ἐκιδέσθαι μὲν, καὶ μὴ ἐκιδέσθαι μὲν. ξυνητοὶ γὰρ εἰσι
 μόνοις τοῖς ἡμῶν ἀκρόσι, ἐξέσασθαι. Eorũ verborũ sententiã ita reddi-
 dit Gel. ἀεροματικῶν libros, quos æditos quereris, nõ perinde
 vt arcana absconditos, neq; æditos scito esse, neq; non æditos.
 quoniã ijs solis qui nõs audiũt, cognobiles erũt. ¶ (Ac si quis mo-
 nere.) Conuellere, arguere, minus probare. ¶ (Transuersum quod
 aiant culmum.) id est vel minimũ, tantillũ. Similia sunt, latum
 culmũ, latũ pedẽ, transuersum digitũ discedere. ¶ Nõ aliter atq;

Numeri Py-
thagoriorũ.

Plato.

Symbola Py-
thagorica.

Heraclitus.

Aristoteles.

Oraculorum
obscuritas.

Gelli. lib. 20
cap. 4.

Censura Rodolphi de Aristotele.

Censura de Topicis Aristotelis.

qui secantur vrunturque.) Clamamus inquit præ indignatione haud secus ac solent ij, quos medici secant aut cauterio adurunt. ¶ Ego Aristotelem.) Summus nimirum (inquit) vir fuit Aristoteles, at non is tamen, cui oporteat adherere per omnia. Cuius rei triplicem affert causam. Primum, quod quemadmodum multa nouit, ita quaedam etiam verisimile est ipsum nescisse. Deinde, quod non omnia quæ inuenisset, putarit esse proferenda in lucem. Postremo, quod maior ei cura interim fuerit contradicendi alijs, quam veri inueniendi. ¶ Verum ut de re nostra dicamus.) Sex in summa causas enumerat, propter quas topica Aristotelis minus videantur satis facere studiosis. Primam, quod materiam eorum librorum angustiis nimium sepe terminis. Alteram, quod non omnia ea enumerat Aristoteles, quibus inesse aliquid, aut non inesse ostenditur. Tertiam, quod locos neque describat neque in certum aliquem cogat numerum, ac ne nominet quidem. Quartam, quod quaedam pro locis ponat, quæ nullius proprie sunt loci. Quintam, quod totius etiam dialecticæ, nedum horum librorum, arctos nimium terminos esse voluerit. Postremam, quod tam inuoluta obscuraque sint apud illum omnia, ut summæ difficultatis sit, ex ipsius quæstionibus ac locis, differendi usum copiamque parere. Ex his secunda, tertia, & quarta, non ponuntur à Rodolpho ut principales causæ, sed ut particulæ dilutionis cuiusdam, qua occurrentem dimouet obiectione. ¶ Voluit enim cuncta &c.) Fuit qui hunc locum ita acciperet, quasi Rodolphus plura uelit esse prædicata (ut uocant) dialectica quam quatuor. Verum longe aliud agit Rodolphus, quod ut intelligatur, nosse debemus, tria esse genera quæstionum. Vnum quo quæritur an sit res: ut sint ne antipodes, sint ne aliquid manes & subterranea regna. Alterum, quo quæritur num hoc illi insit: ut sit necne deus omnipotens, noceat an profit plus eloquentia. Hic enim illud in dubium vertitur, ecquid omnipotentia insit in deo, & in eloquentia plus ne insit commodi an incommodi. Tertium, quo ambigitur, quo modo unum alteri insit, num ut finitio, ut genus, ut proprium, ut accidens. Quod genus sunt illa, num animal rationale sit definitio hominis, sit ne virtus genus iustitiæ. Iam Aristoteles in topicis ita loqui uidetur, quasi ad dialecticum pertineat solum postremum hoc quæstionum genus, non etiam duo illa priora. Atque hoc est quod conuellit Ro-

Tria quæstionum genera.

dolphus, putans omnia hæc quæstionum genera ex æquo ad dialectici munus pertinere: qua de re plenius libro 2. capi. 7. ¶ Pleraque pro locis ponit.) Quæ hic recenset Rodolphus, apud Aristotelem in secundo libro sunt topicorum. ¶ Constans asseueratio.) Hoc ipsum & Quintilianus docet libro undecimo: vim persuadendi constare asseueratione, quæ interim plus ipsis ualeat probationibus. ¶ Adde quod uidetur nimis arctos.) Vide libri secundi caput quintum. ¶ In utranque partem apte expediteque differendi.) Cicero in secunda Tusculana. Itaque mihi semper (inquit) Peripateticorum Academiaeque consuetudo, de omnibus rebus in contrarias partes differendi, non ob eam causam solum placuit, quod aliter non posset, quicquid in unaquaque re uerisimile esset, inueniri: sed etiam, quod esset ea maxima dicendi exercitatio, qua princeps usus est Aristoteles, deinde qui eum secuti sunt. Eadem ferme sententia apud eundem Ciceronem est quinto lib. de finibus. ¶ Dictata potius ut inquit Cicero.) Verba Ciceronis quarto lib. de bonorum ac malorum finibus sic habet, Cumque duæ sint partes quibus perfecte ratio & oratio compleatur, una inueniendi, altera differendi, hæc posterior & Stoici & Peripatetici, prior autem illi egregie tradiderunt, Stoici omnino ne attigerunt quidem. Nam è quibus locis quasi thesauris argumenta depromerentur, ueltri ne suspicari quidem sunt, superiores autem artificiosè & uia tradiderunt. Quæ quidem res efficit, ne necesse sit ipsæ de rebus sepe quasi dictata decantare, neque à comæ tariolis suis discedere &c. ¶ Ad Trebatium autem.) De his topicis Cicero ipse libro familiarium episto. septimo, ad Trebatium scribens, Itaque ut primum (inquit) ueliam nauigare cœpi, institui topica Aristotelica describere, ab ipsa urbe comonitissima amantissima tui. Eum librum tibi misi, Regij scriptum, quam planissime res illa scribi potuit. Sin tibi quedam uidebuntur obscuriora, cogitare debebis, nullam artem literis sine interprete, & sine aliqua exercitatione, percipi posse. Fabij quoque lib. 5. institui de Ciceronis topicis loquens, Et ille quidem (inquit) non his exemplis utitur, quia ad Trebatium scribens, ex iure ea ducere maluit. ego apertiora posui. ¶ Magis, quantum uidetur, ut obseruatum alijs sequeretur more.) Hæc uerba quid sibi uelint, planius intelligi potest ex decimo octauo capite libri secundi. Quo in loco docet Rodolphus, tractatum de locis ad solum dialecticum, non etiam pertinere ad rhetoricum. ¶ Ego ut qui in nullius.) Sic Hora. Nullius addictus iurare in uerba magistri.

Laus Peripateticorum.

Dictata in scholis canere.

Ciceronis Topica.

¶ Loci quomodo diuidantur. CAPVT IIII.

Vm (vt diximus) nihil ad faciendam de al-
 tero fidē possit assumi, quod non aliqua par-
 te cum ipso sit coherens, illud in primis scia-
 mus oportet, quædā ita coherere rebus, vt ipsis in-
 sint fixa rebus, alia vt extra ipsas sint. In ipsis sunt re-
 bus, vt si probem moriturū Ciceronem, quòd homo
 est, q̄ ex corruptibilibus cōpositus est elemētis, q̄ do-
 loribus morbisque obnoxius sit. Hæc omnia planū
 est inesse Ciceroni. At si dicā, mortali patre mortali-
 que matre natū, & omnes ante ipsum homines mor-
 tuos esse, nihilque nisi deum & diuina esse immorta-
 le. Hęc omnia, pater matérque, & cuncti ante ipsum
 homines, & deus diuináque, extra Ciceronem sunt.
 Hanc itaq; faciamus primam diuisionē locorum, vt
 alij interni sint, alij externi. ¶ Rursus ea quæ in rebus
 sunt, alia in substantia earum ipsarum, alia circa sub-
 stantiā sunt. ¶ In substātia sunt, è quibus res idipsum
 quod sunt accipiūt, qualis definitio. Quanquam ea
 non tam in substātia videatur, q̄ ipsamet rei esse sub-
 stantia. Præterea illa quæ cōplectitur definitio, vt est
 genus, & propria rei notio, quam differentiam voca-
 mus. Atq; ea quoniam vel idem est ei quod propriū
 dicimus, vel pro ea proprio maxime vtimur, locum
 illius proprii quoq; significemus nomine. Partes eti-
 am in substantia sunt totius, quando nisi ex ipsis cō-
 fici res non potest. Tum etiam quæ coniugata di-
 cuntur, id est quæ solo nominis quodam deflexu di-
 stant, vt sunt sapiens & sapientia, candidum & can-
 dor. Tametsi enim sapientia non insit in substantia
 candidum & candor. Tametsi enim sapientia non insit in substantia

Locorū alios
internos ef-
se, alios ex-
ternos.

Internorum
locorum di-
uisio.

*differentia tri-
plex propria,
cōs. et max
ppia
1. dōno minati-
ua. et sic in
triplici sit diffe-
rentia cōiuga-
ta. re, virtutis
voce, et re, et
et sic in
triplici sit diffe-
rentia cōiuga-
ta. re, virtutis
voce, et re, et*

*et sic in
triplici sit diffe-
rentia cōiuga-
ta. re, virtutis
voce, et re, et*

sapientis quatenus homo est: cum tamen de sapien-
 te differitur quatenus sapiens est, certū est esse in sub-
 stantia ipsius sapientiam, & nec intelligi quidem, ne-
 dum esse sine ipsa posse. Addamus etiam istis, speciē
 & totum. E quibus species, quanuis non videatur in
 substantia esse generis, tamen quia pars ipsius est, &
 genus quāuis sine singulis speciebus fortasse, sine om-
 nibus tamen esse non potest: & totum itidem, quan-
 uis possint sine ipso permanere partes nonnullis in
 rebus, hoc ipsum tamen quòd partes sunt, sine toto
 habere non possunt. Pleræq; etiam partes eius sunt
 conditionis, vt manere sine toto non possint. neque
 enim defectam manum, neq; euulsum oculum, ma-
 gis dixeris esse id, quod antè fuerunt, q̄ eadem vel pi-
 cta, vel ære aut alia quauis materia expressa. Verūm
 hæc utcunq; sint, haud ita multum in præsentia re-
 tulerit nostra. Id quod sufficit, quando cognatissima
 sunt ista, iunctūmque habent tractatum, nos in eun-
 dem ea ordinē redigamus. ¶ Circa substantiam sunt
 ea, quæ, cum rei insint, modum quendam ipsi affe-
 ctionemque afferunt. Ea duplici est conditione acci-
 pere. Aut manent enim quietis que habent faciem:
 vt sunt decor, robur, sanitas. Aut in agitatione flu-
 xūq; quodam sunt posita: vt pugnare, dormire, cur-
 rere. Vocemūque illa adiacentia, hæc actus. Iunga-
 mus istis illa, quibus hæc insunt. Ea sunt que
 Aristoteles, nos vsitato sane verbo subiecta dicimus.
 Sic eloquentiæ subiectum dicimus Ciceronem, & se-
 ueritatis Catonem, & quāque rem, prout quodque
 adiacens aut actus in ipsa est. Internorum itaque lo-

*sapientia acci-
gens e no e
in hoc sed in
ut in re sumitur
sed in virtute
prout ut res
e composita*

*et sic in
triplici sit diffe-
rentia cōiuga-
ta. re, virtutis
voce, et re, et*

Divisio ex-
ternorum lo-
corum.

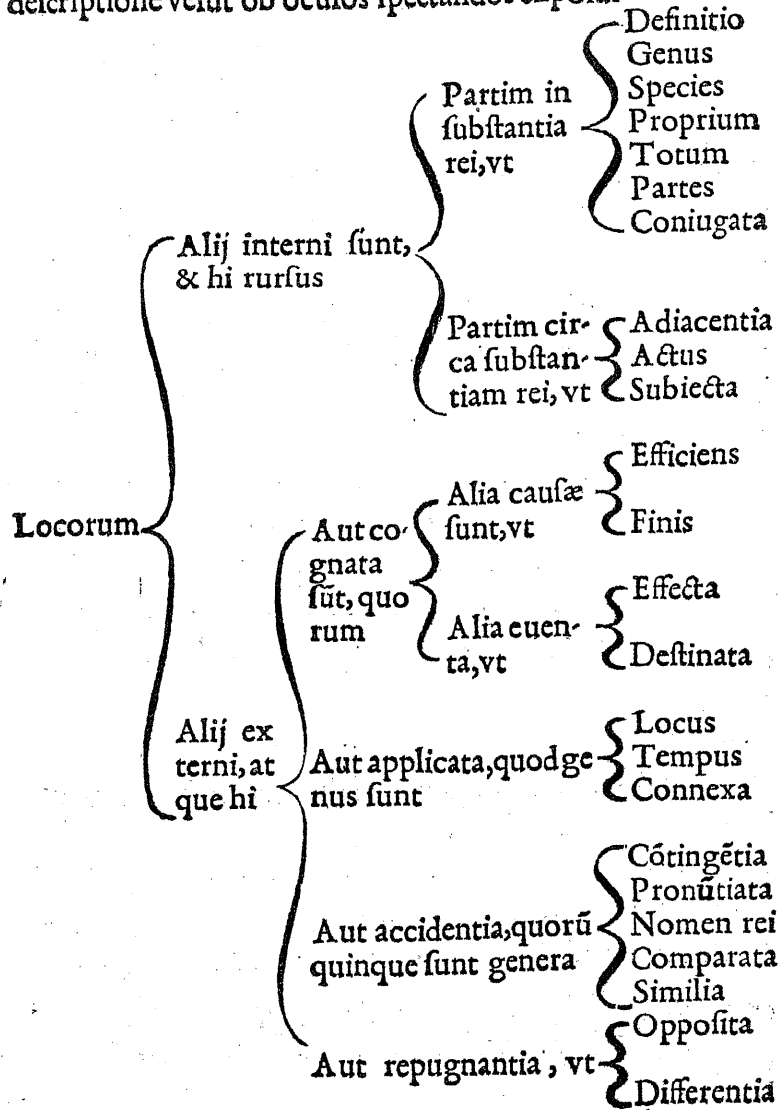
corum, hæc sit nobis enumeratio. ¶ Externi vero ad hunc maxime sese modum habent. Quædam nanq; eorum quæ sunt extra rem, necessario quodam vinculo coniuncta sunt rei. Eaque aut sunt huiusmodi, vt per ipsa res fiat, quæ causæ vocantur, vel efficiens, vt ædium faber, vel finis, vt ædiû habitatio. Quibus etiam iunguntur ea, quæ Cicero tum effecta vocat, tum euenta. mihi maxime placet euenta dici. Vt sint proprie, quæ ab efficiente fiût, effecta, vt à sutore calceus, quæ propter finem, destinata, vt calceus ob tutandos pedes. Hæcque vno nomine possunt vocari cognata. ¶ Alia sunt quæ dicimus applicita, quæ sunt eiusmodi, vt non fiat quidem per ipsa res, sed habitu dinem quãdam noménq; accipiat ab ipsis. Eorúmque aliud rem ipsam complectitur, vt locus. Aliud actus ipsius metitur, vt tempus. Aliud alio quodam modo cum ipsa re cohæret. ea sunt quæ connexa dicere placuit, qualia sunt, diuitiæ, regnum, amicitia. ¶ Rursus autem, alia eorû quæ extra rem sunt, necessitate nulla rei cohærent. Quorum quædam eius sunt generis, vt ea ipsa & res, cum altero alterum, & sine altero esse & non esse possit, eaque dicimus accidentia. Alia sunt quorum alteri infestum est alterum, inq; mutuam vicissim perniciem tendunt. ea repugnãtia vocamus. Et accidentium quidem, aliqua hoc pacto se habent, vt vnum vni conferatur. Idque vel res rei, vt iurgium cædi, pallor ægritudini. ea dicimus contingẽtia. Vel verba rei, quod vel singulis fit dictionibus, vt cum nomen rei cum re componimus, vel orationem rei, vt laus viro forti, vituperatio sceleri, ea voca-

mus pronuntiata. Aut duo conferuntur in vno tertio, quorum alterum altero vel maius est, vt rex populari, opibus. vel minus, vt discipulus magistro, eruditione. vel par, vt iustus iusto, probitate. Aut duo in duobus conferuntur, vt hyems & senectâ, in frigore & segnitie. tempestas & ira, in iactatione maris & perturbatione mentis. vocanturque hæc similia, illa vero comparata. ¶ At repugnantium, quædam dicuntur opposita, quorum vnum aduersatur vni, & certa resistit lege, vt frigidum calido, cæcitati visus. Quædam, vel vt vulgus, disparata: vel vt Seneca videtur velle, distantia dicuntur. Ea sunt, quæcunque non possunt id ipsum esse alterum quod alterum, vt homo, equus, bos. Item homo & candor, candorque & velocitas, distant, quia nullum eorum aliud est aliq idem. ¶ Hęc est ergo locorum summa, vt sint interni qui in substantia, definitio, genus, species, proprium, totum, pars, coniugata. Qui circa substantiam sunt, adiacentia, actus, subiectum. Externi autem, quæ cognata dicuntur, efficiens, finis, effecta, destinata. Quæ applicita, locus, tempus, connexa. Quæ accidunt, contingentia, pronuntiata, nomen, comparata, similia. Quæ repugnant, opposita, distantia. ¶ Non ignoro autem alios authores alia nonnullorum locorum quàm nos nomina tradidisse: quosdã plures, etiam pauciores quosdam fecisse. Qui si quibus magis placebunt, nihil impedio, habent quos sequantur. mihi naturam ordinemque rerum sequenti, visum est apertissime eos simul & distinctissime hoc pacto posse explicari.

Huius capituli
epilogus.

SCHOLIA IN CAPVT IIII.

Cum vt prædiximus.) Quam initio diuisionem locorum affert Rodolphus, eam habet & Cic. Themistius triplices locos fecit, internos, externos, & medios. Quò autem facilius memoriae commendari possent loci Rodolphi, sequenti eos descriptione velut ob oculos spectandos exposuimus.

De quibus species quannis non videatur.) Neque species (inquit) proprie est in substantia generis, neque totum in substantia partium: fecit tamen arctissima quædam horum cognatio velutique necessitudo, vt & generi speciem, & totum partibus, in explicandis locis cõiungeremus. Cætera quæ dicuntur hoc capite, partim satis aperta sunt, partim suis quæq; locis explicabuntur, quare his missis reliqua aggrediamur.

DE LOCIS INTERNIS QUI SVNT IN SVBSTANTIA REI.

Quid definitio, quid genus, quid species, quid differentia. quid inter finitione descriptionemq; intersit. Ad quæ modum rei vniuscuiusq; inquirenda sit definitio. Et de generalibus aliquot legibus definiendi. Cap. V.

Nhunc modum velut semina quædam, & initia, & numerus locorum descriptus sit.

Nunc rursus à capite ordiētes, singulos exactius & vberius exequamur. Primus locus (vt diximus) est definitionis. Ea est oratio, qua quid sit res explicatur. Conuenitque inter omnes, debere consisti eam ex genere & differentia, vt sit definitio hominis, animal rationale. in qua animal, genus est. rationale, differentia. homo, id scilicet quod definitur, species dicitur. Genus est quod de pluribus specie differentibus in quid est prædicatur, vt quærēti, quid est homo? quid est asinus? quid est bos? bene respōdetur, homo est animal, asinusest aīal, bos est animal. Species, in quã sub se comprehensam diuiditur genus, vt homo est species animalis. Comprehenditur enim sub animali. Nam qui omne animal dicit, etiam dicit & hominem, & diuiditur in ipsum: animalium enim dicimus, aliud homo est, aliud brutum. Differentia est propria rei nota, qua secundum idipsum quòd talis est, ab alijs distinguitur rebus. Estq; nobis vel maxime omnibus è rebus verarum differētiarum penultima.

Definitio quid sit.

Genus quid.

Species.

Differētia.

ria. adeóq; putant nōnulli, non cognosci vllius à nobis rei propriā verámq; differentiā: habere autē nos, quod ferè in reliquis rebus facere solemus, pro vera quæ proxima veræ videtur accedere. Ea est in homine rationale. Est enī rationale ppria hoīs nota, nulli quippe aīali nisi homini inest. cōuenitq; homini, q̄tenus talis est, hoc est, homo eo maximè videtur homo esse, quòd sit capax rationis. Reliqua enim, vt est bipedem esse, & erectum ingredi, & manus habere, aut nō sunt propria soli homini, aut vt sint propria, non tamē hominis, sed partis, hoc est, corporis sunt notæ. Et de rationali paucisq; admodum alijs, sint nec ne veræ differentiæ, sunt qui putent, sunt qui negent. In reliquis nemo ferè est, qui constanter vllius rei differentiam veram cognosci posse affirmet. ambitu quodam & loquendi circuitu aliquid quod locum eius teneat effingimus, multaque persæpe colligimus, quorum quodque latius pateat, quàm hoc ipsum quod definitur: iuncta tamē æquatur, & proprium quiddam ipsius efficiunt. Vt si definiam asinū esse animal solidis pedibus, auritum & fœcundum, nihil est istorum quæ post genus quod est animal sumuntur, quod non generalius sit quàm asinus. nã & equus & mulus solidis sunt pedibus, & mulus lepusq; auriti sunt, & omnia ferè animalia fœcunda. eo tamen quòd solidis pedibus dictū est, omnia præter equum & mulum excluduntur. quòd auritum, equus. quòd fœcundum, mulus excluditur. Itaque tandem velut gradibus quibusdam ad id quod definitum est, peruenitur. ¶ Quidā hanc definiendi for-

mam, descriptionem vocauerunt. Ego cum hoc nomine Ciceronem atque Aristotelem Græce quidem, sed idem significante, vsos videam, nō est quòd maiores requiram authores. Neque enim aliud videtur esse definire, quàm rem intra fines naturæ suæ concludam explicare, quod si alia ratione facere possemus, esset fortasse ratio mutandi nominis. nunc pro vera definiendi via, eam quæ sola est, optimum fuerit accipere. Descriptio enim, quæ poetis crebro, nō nunquam oratoribus in vsu est, ea verbosius rem exprimit, nec in id adhibetur, vt quid sit res indicet: sed qualis sit, velut inspiciendā ante oculos ponat. ¶ Tradere vlla inueniendæ definitionis præcepta, haud in promptu est. Illud est certum, quisquis definire quippiam volet vtilissimum esse, cognitam sibi naturam eius & diligenter perlustratam habere. Id si fuerit, facile inueniet primū in ipsa re quiddam cōmune, in quo cū alijs quæ simili sunt natura cōueniat. Sumamus exēplo nobis Ius definiendum. Inueniemus primum, ius vim quandam in se habere cogendi & iussum, vnde nomē videtur traxisse. Itaq; erit ius nobis vel placitum vel decretum quoddam. Veruntamen nō omne decretū ius erit. nã & domini seruis, & patres filijs, & philosophi discipulis decreta edūt, quæ tamen ius nō vocamus. Cogitemus igitur aliquid, quod ista excludamus. Videmus potestatem quādā esse istis, sed minorem q̄ vt iura facere possint: addamus ergo esse placitū maioris potestatis, hoc est, vel populi, vel in quem populus potestatem suam transtulit, vt senatus, vt princeps. Quid ergo? Quicquid iusserit prin-

Descriptio
quo distet à
finitione.
op h m g drendr mo
di finize quid sit

diffinitio quid sit
descriptio q̄le
Definiendi res sit
precepta. in dicar

ceps, si feris vt lectum sternant, vt cœnam instru-
ant, ius erit: nō videtur. sed quod ciuitati iussum est,
idque quod ad statum eius tuendum pertinet. Sed
neque id quidem ius erit, si vel partem aliquam ciui-
tatis grauius premat, vel finitimos contra fas naturæ
gentiumve lædat. Aequum ergo esse oportebit. Cir-
cumferamus diligenter oculos, videamusque, ecquid
intra complexum definitionis possit venire, quod
nomine definiti non contineatur. sed & contrà quo
que, contineatur ne aliquid definito, quod defini-
tio non admittat. quæ si non videbuntur, colliga-
mus iam à capite omnia, dicamusque, Ius est decre-
tum maioris potestatis ad tuendum ciuitatis statum,
ex æquo & bono institutum. ¶ Itadamus & aliud ex-
emplum, iuuemusq; quantū possumus prima discen-
tium studia. Quæramus quid sit ciuitas. Certū est ex
hominibus constare eam, nec posse ex vno tantū ho-
mine confici. itaque relinquitur multitudinem esse,
eritque id genus ipsius. Sed multitudo, si passim va-
ga, ruri aut in syluis agat, ciuitas non erit. idcirco col-
lectam facimus. At ne illa quidem, si decem aut cen-
tum sint, ciuitatem efficient. quoniam eò condūtur
ciuitates, vt mutuis succurrere casibus, cōmunia peri-
cula depellere, vt q; ipsi præsidio sibi & adiuuamento esse,
sine expectatione opis externæ possint, quod quidē
in tali numero contingere non potest. necesse igitur
erit eam esse frequentiam, vt statum rerum suarum
per se tueri queat. Iam vero vt sint quāuis multi, sed
dissideāt animis, nō consulāt in cōmune, nō vitæ ge-
nere conueniant, illam nō ciuitatem dicās, sed hostes

potius tanquam feras vnā in caueam coniectos.
quapropter vinculo quodam legum, concordia ip-
sorum firmatam esse oportet. Quod si iam nihil ali-
ud deesse nobis putamus, erit nimirum expleta defi-
nitio. Dicemus itaque ciuitatem esse multitudinem
collectam, ad statum rerum suarum tuendum per se
sufficientem, quæ consensu sit legum vitæque con-
iuncta. Sunt autem in summa recte definiendi leges,
vt definitio neque plura complectatur quàm defini-
tum, neque pauciora, sed de quocunque vnum dicitur,
dicatur & alterum. Deinde, vt quid sit res, hoc
est, substantiam eius explicet. Præter hæc, vt aperta,
hoc est, neque ambiguus nominibus, quæ in multas
ducuntur significationes: neque obscuris aut ex lon-
gino translatis, constet. Profuerit ad hanc rem, cre-
bras aliorum definitiones soluere, & rationem singu-
lorum verborum exigere, iudiciumque parare, & viū
tractandæ rei viam nobis patefacere. Iuuabit etiam
notas res atque explicatu faciles definire. quod si di-
ligenter & cum ratione fiat, paulatim & difficiliorū
spes erit. Vtilis est hæc definiendi ratio, cū propter re-
rum cognitionē, quæ definitione explicatæ mirū est
quo pacto velut certū quoddā signum destinandarū
cogitationū proponant animo, tum quod parat au-
thoritatem differenti. Neque enim melius rem no-
scere videtur, quàm qui quid ea sit breuiter & apte
possit explicare. Verūm de definitione hæcenus.

SCHOLIA IN CAPVT V.

EA est oratio, qua quid sit res explicatur. Sic Cicero ad Brutū: *Definitio.*
Siquidē definitio est oratio, quæ quid sit id de quo agitur,
ostendit quæ breuissime. Et in primo de oratore: Est enim defini-
d. iij.

*Generales
definiendi
leges.*

Definitio.

tio (inquit) rerum earum, quæ sunt eius rei proprie, quæ defini-
re volumus, brevis & circumscripta quædam explicatio. (Cōue-
nitq; inter oēs, cōfici eā debere ex genere & differētia.) Præstiterit fa-
nè ex genere & differētia eā cōfici, modo ea semper assint ad
manū. sintq; eiusmodi, vt per ea res cōmode explicari possit.

Genus Quod si nō sit, lōge præstabilius fuerit, per causas, per euēta,
per accidētia, aut alia quæuis rem dilucide explicare, q̄ per ge-
nus & differētiā definire obscurius. (Genus est quod.) Hāc fi-
nitionē generis parū probat Laurētius, propterea q̄ interro-
gāti quid sit res, tota respōdenda sit definitio, nō solū genus:
modo satisfacere velimus interrogāti, neq; dimidiatā dare re-
sponsonē. Atq; est fanè aliquid quod opponit Laurētius, ne-
q; mihi in præsentia satis succurrit, quo modo id quod obijci-
tur possit dilui, nisi dicere ausis, aliud esse respōdere bene, ali-
ud totā interrogationē absoluerē. Quæ de re alio quodā in lo-
co ita ad verbū scribit Rodolphus: Quod dicimus autē, quæ-
stionē generis esse interrogationi quid est inclusā, id verū est,
quoniā bene respōdetur, quid est homo? est animal: verū tamē
nō sic, vt totā interrogationē absoluat, nisi addideris enī diffe-
rentiā vel propriū, nō videberis satisfecisse quæstioni. Quo fit,
vt cū de solo genere quæramus, solitū sit interrogari, non qd
est, sed cuius generis rerū est. Vt cuius generis rerū est lumē,
substātia ne an accidēs? Et sentire, nō quid sit interrogam⁹, cū
scire volum⁹, agere sit an pati: sed ad quod gen⁹ ptineat, actio-
nis ne an passionis. Hæc Rodol. lib. 2. cap. 7. Verū vtcūq; res
cadat, nihil est quod imputetur Agricola, quādo nō ipse, sed
Aristoteles hui⁹ author est finitionis, apud quē primo ἡ γεννητικὴ
καὶ ἡ ἀποσπαστικὴ libro sic legis: γεννητικὴ καὶ ἀποσπαστικὴ
ἐστὶν οἰονομαστικὴ καὶ κατηγορηματικὴ, id est, Genus verò est id, qd de plu-
ribus & differētibus specie, in quid est prædicatur. Cicero lib. 1.
de oratore genus finit hoc modo: Gen⁹ autē id est, quod sui si-
milis cōmunionē quadā, specie autē differētis, duas aut plu-
res cōplectitur partes. Quæ finitio cū primā fronte videatur
obscurior, breui est explanāda exēplo. Virtus est genus quod-
dā: cōplectitur enī plures partes, hoc est, species, nēpe prudē-
tiā, iustitiā fortitudinē & tēperantiā, quæ partes cū cōmunio-
ne quadā generis, sui, id est inter se similes sint, tamen specie
differūt. Rursum, genus est animal: duas enim partes cōplecti-
tur, hominē & brutū, quæ partes etsi specie sunt differētes, ta-
men cōmunionē quadā ipsius generis nulla inter eas est diffi-

militudo, quoniā ipsa animalis ratio ex equo cōuenit vtrifq;. Hæc vel idcirco ascribēda putauī, ne quis parū prudēs, fidē ha-
beat cōmētarijs ijs, qui hodie in hūc Ciceronis librū circūfe-
rūtur, qui vix dici queat, q̄ inepte hūc explicēt locū. (Differē-
tia est propria rei nota.) id est indicium, signū. Metaphora ducta,
opinor, à pecudib⁹, quibus inuri aut etiā incidi solēt notæ quædam,
quo facili⁹ aliq; ab alijs dignoscatur. (Quida hāc definiēdi formā.)
Horū ex numero & Themisti⁹ fuit, & post eū Boēti⁹, id qd ex
topicis Boētianis liq̄re potest. Aristoteles, si exēpla ei⁹ quæ in
quinto sūt topicorū libro cōsideres, ppriij vocabulo hoc defi-
niēdi gen⁹ cōprehēditse videtur. Nisi si qs credat obtare illud,
q̄ eodē in loco, qd itatē rei, pprio explicari negat. (Descriptio
enim.) Hac de re ita Laurē. Valla, Quippe descriptio est quali-
tatū omniū, quæ alicui rei assūt, & eiusdē actionum explicatio.
Quæ sententiā & Cicerōis verba cōfirmāt ī partitionib⁹: vbi nō
dubiū (inquit) est id qdē, quin definitio genere declaretur & pro-
prietate quædam, aut etiā cōmuniū frequētia, ex quib⁹ ppriū qd sit
eluceat. Sed quoniā de pprijs oriū quādoq; magna diffētio, de-
finiēdū est sepe ex cōtrarijs, sepe etiā ex dissimilib⁹, sepe ex par-
tib⁹. Quāobrē descriptiōes quoq; sūt in hoc genere apte,
& enumeratio cōsequentiū, in primisq; cōmouet explicatio vo-
cabuli & noīs. Vides hīc finitionis vocabulū sumi tā late, vt cō-
plectat & eā definiēdi rationē, cui descriptiōis nomē dedit Boē-
tius: & præterea descriptiōē velut diuersū quiddā adiūgi, qd
& in topicis facit. Idē tamē alijs quib⁹dam in locis nomē descri-
ptionis apte p definitionē posuit: vt primo lib. de oratore, vbi
hūc in modū loquitur Antoni⁹, Philolophi deniq; ipsi⁹, qd de sua
vi ac sapiētia, vnus oīa penē pfitei, est tamē quædam descriptio &c.
Quo in loco descriptiōē p finitionē poni, nemo negabit, nisi
q locū ipsum nunq; viderit. (Tradere vlla inueniēda definitionis
pcepta.) Quæ rationē colligēde definitionis affert Rodolph⁹,
eā est mutuat⁹ ex topicis Cice. cui⁹ eadē verba nō grauat⁹ fu-
issēm ascribere, nisi liber vulgo esset ī manib⁹. (Ius est decretū.)
A Celsō iureconsulto ius definit hoc modo, Ius est ars boni &
æqui. ff. de iustitia & iure. Cice. de orato. Ius (inquit) est legitimæ
atq; vsitatē ī reb⁹ causisq; ciuiū æq̄litas cōseruatio. (Sunt autē
in sū.) Quæcūq; definiēdi leges tradūt, huc spectāt, vt cōuertat
definitio cū eo qd definiē, & naturā eius cōmode explicet. Eā
legē quisq; nō violarit, hūc securū esse iussero legū reliquarū.
d. iij.

Descriptio.

Generis & speciei vocabulis quomodo sit hic vsurus. CAP. VI.

Genus, species, differentia, quid sint, praediximus. Illud quod ad nomē generis & speciei pertinet, non ab re fuerit annotasse, eos, qui exactius ista distinguunt, addere istis individuum. Ut sit genus quod in quid de pluribus specie differentibus: species, quæ de pluribus numero differentibus: individuum, quod de solo vno dicatur. Ut animal de homine, de boue, de leone dicitur.

Homo de Scipione, Cicerone, Catone. Cato de se solo Catone. Quanquam autem & Censorius Cato & Uticensis, uterq; Catones dicantur, illud non fit propter communem in ipsis speciem: propter hanc enim homines dicuntur, non Catones, sed ob solam nominum similitudinem. Res quidē hoc pacto se habet. sed quod ad speciem attinet, ea individuis comparata, hoc nomine forte parum apte notatur. Speciei nanque nomen istud, sola comparatione ad genus videtur inditum, dictamque speciem esse, vel (ut Cicero maluit) formam/ quod confutum & informe genus expoliret, & speciendum (sic enim veteres loquebantur) nobis exhiberet. Individuis autem cōparata, non iam speciei retinet, sed generis potius accipit faciem. Ad argumētandi rationem, nihil propemodū differre videtur, genus & species, species & individū. Quemadmodū enim si omne animal currit, hominē necesse est currere, * & si homo non currit, aliquod animal nō currit: sicutiā, si omnis homo currit, Ciceronē necesse est currere, * & si currit Cicero, necesse est aliquem hominem currere. Nobis

*avis in dimidio
de nullo praedi
catur. i. de nullo
inferiori se.*

*Cato de se vniuo
ce/ scilicet egri
uocce air a/ hinc*

1. egri uocce

*Speciem in-
diuiduis col-
latā, speciei
rationem
amittere.*

** Hæc ver-
ba i alijs ex
emplaribus
omissa sunt,
verū in exē*

ergo, ne inter dicendum cogamur subinde sine vllō vsu perturbare nomina, vocetur promiscue in locis recensendis genus, quicquid de pluribus praedicatur in quid: & species, illa de quibus id praedicatur. Sed genus quēadmodū de speciebus dicitur, sic etiā diuiditur in eas. Diuiditur autem adiectione differentie. Animal enim rationali & irrationali assumpto, in hominē & brutū. Et differentiarum verarū (vt superius diximus) quia propemodū e geni sumus, consilium (quod in inopia fieri solet) oportet ex necessitate sumamus: vt quēadmodū in definiendo, sic in diuidendo, aliquid quod locū ipsarum expleat, mutuemur. Ut si diuidere brutū velimus, dicamus aliud in terra aliud in aere, aliud in aqua vitam ducere. Vel item dicamus, bruta omnia aut natate, aut volare, aut ingredi, aut repere.

SCHOLIA IN CAPVT VI.

Genus, species, differentia.) Quæ hoc capite dicuntur, huc tendūt, vocabulo generis hic vtendum esse tam late, vt quicquid de pluribus, siue specie siue numero solo diuersis, in quid praedicatur, generis nomen recipiat: speciem verò dici, de quocunq; genus sic sumptum praedicatur, siue illud reuera species sit, siue etiam individū. Sed quod ad speciem attinet. Species, inquit, tum demum species dicenda est, cum refertur ad genus: nam individuis collata, rationē speciei amittit, & faciem ac similitudinem quandā induit generis. Vel vt Cicero maullt forma.) Cicerōis hac de re verba inuenies lib. hui⁹ ca. 9. vbi agitur de discrimine totius & generis, formarū & partiū.

Quid diuisio, quæ eius utilitas, qua lege & quot modis fiat, cum alijs quibusdam.

CAP. VII.

Et quia diuisionis locus nos admonet, quid sit ipsa & quo pacto tractanda exequamur. Perquā utilis enim est diuidendi ratio,

*plari manu
Rodolphi
scripto, inue
niuntur.
Quomodo
hic vsurus
sit nomine
generis &
speciei.*

*Genus.
Species.*

*Diuidē diu-
litas triplex*

tum ad rei quæ diuiditur naturam demonstrandam

(proximum enim est, vt cum quid sit vnumquodq;

dixeris, deinde quotuplex sit ostendas) tum ad defi-

niendum. definire nanq; non aliud videtur, quàm ex

genere per differentias diuiso, in speciem descendere.

Præcipue vero ad differendi orationisq; copiam, vt

vnum aliquid quod multa ambitu suo cõplectitur,

in partes spargas. late enim funditur, quod ex vno ve-

luti corpore in suas spargitur partes. quẽadmodum

multa si in vnũ colligas, in angustum aguntur. ¶ Di-

uisio igitur est generis in species per differentias di-

ductio. Placuitque omnem diuisionem duabus dif-

ferentijs ediuerso positis debere perfici. Deinde, vt

repugnent eæ differentia, hoc est, vt nequaquam in

idem conuenire possint. Postremo, vt quicquid in

genere continetur, id totum differentia explicent.

Aequa quidem lex, sed difficilis obseruatio. Et cor-

pus sane per animatum & inanimatum diuidi hoc

pacto videtur. Animal etiam per rationale & irratio-

nale. Sed contingit, vt videantur sub vno genere

multæ esse species. Vbi ergo diuidere id volumus, ca-

pimus vnus alicuius speciei differetiam, deinde alia-

rum specierum, quia vnã aliquã cõmunem diffe-

rentiam non inuenimus, circūimus ipsã differen-

tia alterius negatione, quemadmodum in diuisione

animalis videmus fieri. Irrationale enim non nisi ne-

gationem rationalis explicat. quamobrem vera diffe-

rentia esse non potest: cum omnis species ex diffe-

rentia constituitur: nihil autem constituitur ex ne-

gatione. Labascit ergo continuo vera illa diuidendi

lex. Deinde cuius felicitatis est, vt vel prior differen-

tia vera sit, quando vel paucas, vel plane nullas esse ve-

ras in confesso est? Ergo & hanc vndecunque datur

arcessimus, fitque vt altera non sit vera, altera nullo

modo differentia sit: appareatq; multo ista dici spe-

ciosius, q̄ rectius posse obseruari. Accedit istis, q̄ cū

vnã fortasse differentiam aliquo modo eloqua-

mur, vt sit verbi causa volatile, & speciem quoque in-

uenimus, quæ est auis. Ediuerso, quorundam cum

differentiam aliquã inueniamus, desit speciei no-

men. vt bipes esse, animalis sit differentia fortasse,

nullam tamen ei speciem tribuere possis. Sic & piscis

nota est species, in reddenda differentia fortasse la-

boretur. Nobis sicut primum esset, & voto forsan

optandum, vt legitimis duabus differentijs diuide-

remus, ita proximum erit, vt qualibuscunque, dua-

bus tamen: sin minus poterimus duabus, at quot-

cunque poterimus diuidamus, dummodo vniuer-

sam, eius quod diuiditur, complectamur latitudi-

nem. quamobrem non per ea modo quæ in sub-

stantia eius sunt quod diuiditur, sed per omnes lo-

cos qui circa, quique extra substantiam sunt, duci-

tur diuisio. ¶ Sane eorum quæ in substantia sunt,

aptissima per quam diuidatur est forma, quod ea

perfectæ differentia origo est. Nam corporum, aliud

animatum est, aliud expers animæ, hæc ex forma

ducta est diuisio. ¶ Deinde proxima, quæ ex mate-

ria ducitur, Vt arborum alia ex semine sunt, alia

spõte nascuntur. ¶ Hinc iam ab a diacentibus accipi-

tur, Vt animalium, aliud mansuetum, aliud ferum.

Secunda.

Tertia.

Certa lex diuidendi.

Diuidendi ratio prima.

hoc verum in sum
pluribus in amb
quis veroprius
distinctionem
postea definitionem

Diuisio quid.
Diuidendi lex
parum firma.

ve ex ratio e

Prima causa
cur hæc lex
non semper
obseruari
possit.

negatio non diui
Et a latitudine
ad ipsa ratione

4 ¶ Et contrà quoq; diuiduntur adiacentia in ea quibus
 adiacet, Vt feritas, alia serpētis, alia auis, alia reliquarū
 5 belluarum est. ¶ Et per actus fit diuisio, Vt hominū,
 alius studio, alius lucro, alius voluptati operam dat.
 6 ¶ Et per efficientia, Vt animalium, aliud parentis ef-
 ficacia, aliud calore solis, aliud putrefactione gigni-
 7 tur. ¶ Et per effecta. Vt animalū, aliud foetum, aliud
 8 ouum, aliud vermem parit. ¶ Et ex fine, Vt rerū do-
 mesticarum, aliæ ad necessitatem, aliæ ad voluptatē,
 9 aliæ ad vsum pertinent. ¶ Contrà quoq; ex ijs quæ
 ad finem pertinent, Vt opum paradarum causa, alij
 iustam operam nauant, alij foenerantur, alij vi rapiunt,
 10 alij fraude subducunt. ¶ Iam vero, animalium aliud
 11 terra, aliud mari degit: ex loco est. ¶ Et flores, aut hy-
 berni sunt, aut verni, aut æstiuī, aut autumnales: ex
 12 tempore est. ¶ Et homines alij serui sunt, alij domi-
 13 ni, alij neutrum: ex connexis sumitur. ¶ Contingē-
 tia etiam diuisioni cōueniunt: vt musicorum, quidam
 14 literas sciunt, quidam ignorant. ¶ Et pronūtiata, vt
 quidā hominū laudati sunt, quidam vituperati, qui-
 15 dam silentio latent. ¶ Attulerit etiā aliquid cōpara-
 tio, vt populares, quidam infra regem sunt opibus,
 16 aliqui pares, nonnulli superiores. ¶ Et à similibus di-
 uisionem expresserimus: vt aliorū vitæ propositum,
 industria formicam imitatur, aliorum legnities simi-
 lis est muscis. ¶ Opposita & differentia prorsus à di-
 uidendi ratione abhorret. Necessè est enim, vt quic-
 quid diuiditur, de ijs prædicetur in quæ diuisum est.
 Nihil autem de his quæ repugnant sibi prædicatur:
 quo fit, vt ne diuidi quidem possit per ea quæ sibi re-

Per quos so-
 cos diuisio di-
 ci nõ possit.

pugnant. ¶ Nomen rei præterij, quoniam parum ac-
 commodatum credidi diuisioni. Quāquam fuerūt,
 qui facerent diuisionē eius in res significatas. Vt tau-
 rum diuiderent in domesticū animal, & sidus, & mō-
 tem. Quod qua ratione diuisionem appellent nõ vi-
 deo, cum id vel ratio loquendi coarguat. Nec enim
 quisquam tam ineptus sit, vt dicat: taurorū, alius ani-
 mal, alius sidus, alius mons est. Similiter lōge minus
 diuisio est rei in nomina. Vt non patiar, nõ feram, nõ
 finam. Nisi quis diuisionē etiam putet esse, Anna so-
 ror, soror Anna. cum hic quemadmodū & illic, idem
 diuerso sono, quanquā non verborum, constructio-
 nis tamen, repetatur. ¶ Diducitur tamē vnum, & in
 multa explicatur. Diducitur quidē, sed non ita, vt id
 diuisio vocari possit. Neq; enim ignorandū nobis est,
 posse tripliciter aliquid quod vnum sit, in plura didu-
 ci. Diuisione, quæ quomodo fiat, diximus. Partitio-
 ne, quā mox dicemus. Et enumeratione. Ea fit, quo-
 ties multa, quæ vni alicui insunt, recensemus. vt cum
 dicimus, Cicero eloquens fuit & prudens, & vindex
 appetitæ dominationis: & reliqua, quæ in immēsum
 extendi possunt. Certum est non diuidi in ista Cice-
 ronem, quoniam Cicero indiuiduus est, nec partes
 etiam esse Ciceronis ista. Enumeratio ergo est mul-
 torum, quæ ad vnum aliquod rediguntur. Hoc pa-
 cto & multa vnus verbi significata, & vnus rei no-
 mina, non diuidendo diducimus, sed enumerando
 recensemus. ¶ Nonnulli arctis admodū finibus clau-
 serunt totam hanc rationem diuidendi, vt omnē di-
 uisionem quæ non fit per ea quæ in substantia sunt,

Canilli amo-
 tio.

Enumeratio
 quādo fiat.

Propriū qua
drifariā dici
secundum
Porph.

institutū, nec enim satis de eo conuenit omnibus) sed vt ostendam placere mihi, in præsentia dici propriū, quo pacto Aristoteles voluit, quicquid de eo cui id proprium esse volumus, cōuersim dicitur. vt quem admodum dico, omnis homo est capax disciplinæ, sic dicam, omne capax disciplinæ est homo: & sicut omnis virtus est expetenda, sic, omne expetendū est virtus. ¶ Porphyrus in Isagoge quadrupliciter dixit proprium dici. Quandoque enim quod soli inest & non omni, vt nautam esse vel musicū homini. nihil enim præter hominē dici potest nauta vel musicus. nec omnis tamen homo nauta vel musicus dicitur. Quādoq; quod inest omni & nō soli, vt viuere omni inest homini, sed non soli, nam & omnia animalia & plantæ viuere dicuntur. Tertio, quod inest omni, soli, sed non semper, vt caluescere homini, quod nō nisi senio contingit. Quarto, quod omni soli & semper inest, vt erudibilem esse, homini. de solo enim & de omni & semper dicitur, idq; vere est & exacte proprium, quo modo & nos hoc loco accipi proprium volumus. ¶ Quoniam autē (vt prædiximus) in red-
denda sua cuique rei differentia laboramus, propriā ferè passionem, quam vulgo propriij significamus nomine, quoniam differentia nomen vsus à proprio secreuit, eam in locum differentia subdimus. & eam quoq; si pro arbitrio & vbicunq; res posceret, paratam & ad manum haberemus, esset quaecunq; quidem, sed aliquid tamen. minus enim in definiendis distinguendisq; fluctuaremus rebus. Nūc pro differētia ponimus propriū, neq; id vnū, aut satis firmum,

aut certum, sed saepe ex multis collectū, & tū quoq; ambiguum, & anceps. Notum est quid Platoni acciderit, qui cum diligenter hominis propriū reddidisse videretur, bipedem esse & implumem, & definirēt hominē esse animal bipes implume, Diogenes Cynicus, gallinaceū, cui dempserat plumas, in auditorium illius proijciens: hic est (inquit) homo Platonis. Ergo (vt dicimus) nobis propriū, cui hūc locū tribuimus, sit illud, quod quarta huius nominis significatione Porphyrus posuit. Idq; siue differētia sit, siue passio, vel suis posita nominibus, vel dicēdi circuitu explicata, nō multū refert. Reliqua quæ alijs propriij modis cōprehēsa sūt, iter adiacētia aut actus numerabūtur.

Infulsus Dio-
genis in Pla-
tonē iocus.

SCHOLIA IN CAP. VIII.

Eodēque propriij nomine cōplexus est & differentiam.) Mirū videri possit, quo modo dicat Rodolphus, differentia propriij nomine ab Aristotele cōprehensam fuisse: cum ille generi eam adiungendā esse confirmet. Verba eius hæc sunt, *ἡ ἀσφα-
λιὰ καὶ ἀκαταστάσιμος καὶ ἀκαταστάσιμος, ἢ γένος, ἢ ἰδιότητος, ἢ συμπεθετικὸς ἀπὸ τοῦ
ἑαυτοῦ διαφορὰν ὡς ἄσφαλον γενικῶν, ὁ μὲν ἔσθ' ἡ γένος καὶ ἰδιότητος.* Omnis, inquit, pro-
positio atq; omne problema, aut genus, aut propriū, aut acci-
dens indicat. Etenim differentia, generalis cum sit, cū genere
collocari debet. Non me clam est, esse qui dicant Aristotelē
de ea modo differentia loqui: quā nostri isti vocant genericā.
qui fortasse dicerent aliquid, si apud Aristotelē scriptū sic fo-
ret, *καὶ γὰρ τὴν διαφορὰν τὴν γενικῶν, ὁ μὲν ἔσθ' ἡ γένος καὶ ἰδιότητος,* vt repetitus
articulus secerneret hanc ab ea quam specificam nominant.
Nunc illud, propius, ad rem nostram ὡς ἄσφαλον, plane indicat,
nullā distinctionē subesse in verbis eius. Quamquā illud inte-
rim video à quibusdā verti in dubium, sit ne differentia vlla,
quæ cū specie infima cōuertatur. Sanè Boetius hac in re va-
rius est, vt qui in Isagogen Porphyrianā scribens, ait diffe-
rentiam nunquā de vna sola specie prædicari: contra in cate-
gorijs Aristotelicis, dicat quasdam esse differentias, quæ non
nisi de vna sola specie prædicentur. quod autē in definitione
e. j.

Differentia
an iungenda
sit proprio.

differētiā dicitur, prædicari eam de pluribus differētibus specie, id non ita accipiendū esse, quasi semper fiat, sed quòd frequentius. Mihi posterior hæc sentētia magis arridet, quam & natura ipsa rerū veriorē esse conuincit. Etenim si genus vnū quodque in species per differentias diuiditur, quis non videat differētiās generis eius, quod proximū infimæ speciei est cū sua quancq; specie oportere cōuerti? sed hæc *πάρεργα*. Illud proprius ad rem nostrā. Si Aristoteles eo quē citauimus loco, de generali tantū differentia locutus est, cui igitur prædicato subiiciemus eam, quæ specifica dicitur? Alexander Aphrodisieus, Quare, inquit, differētia generica dicitur? Quia in substantia eius est de quo prædicatur, quæadmodū & genus: & quæ ambo implent ac perficiūt essentiā vniuscuiusq; eorū quorū sunt propria: tum etiam quæ in pluribus inest & ipsa: & de pluribus specie differentib⁹ prædicatur: neq; enim aliud quicquā intereēt inter genus & differentiā, nisi quæ differentia non prædicatur in quid est. Hactenus ille. Ex his vtiq; duæ illæ rationes quæ primo ponuntur loco, de quauis differentia intelligi possunt: Tertiā eo intellectu ego accipio, quo Boetius differentia finitionē, quod si recipiatur, nihil obstat, quo min⁹ de omni differētia intelligēda sint verba Aristotelis. Sed quid hæc ad Rodolphū, qui nō generi sed proprio differentiam ait iunctā esse ab Aristotele? Quid dicem⁹? An hoc fortassis, quod continuo ipse, quancq; aliud agens, subiūgit, duob⁹ modis differentia cōparari posse: primū generi, atq; hac ratioē proprie dici differentiā, & cum genere cōiūgendā esse. Deinde speciei suæ, quā cum genere sumpta cōstituit: quo pacto nō tam differentia quæ propriū appellari debere, ac proinde proprij quoq; appellatione cōprehensam. Cui sententiæ suffragatur & ratio. Nā authore Aristotele ipso, quicquid cōuersim de re prædicatur, id aut definitio est, aut propriū: differētia cōuersim prædicatur de sua specie, & definitio eius non est, erit itaq; propriū. Fabius tamē Quintilian⁹ lib. 5. eā modo differentia appellat, quæ cum re nō cōuertitur: quæ autē conuertitur, ea propria vocat. (Vt caluescere homini.) Aristoteles quīto lib. de generatione animalū, solos viros scribit caluescere, nō etiā fœminas. (Hic est, inquit, homo Platonius.) Ridet Platonē Cynicus, magis ipse ridēdus. Neq; enī à Platone implume animal dicitur, quod vtiq; plumis nudatum est, sed cui natura plumas nō dedit.

In cōmentarijs quos edidit in Topica Aristot.

Homo quæ ratioē à Platone implume animal dicitur.

Genus & species, quomodo cum toto & partibus conueniant, quomodo rursus distent. Quæ discrimina partium. Quid materia. Quid forma. CAPVT IX.

Totum & partes sequuntur, quorum nonnunquā cum genere & specie confunduntur nomina, vt genus totum, species partes vocemur, & diuisionem partitionemq; inuicem alterā pro altera accipiamus. Sed iam quid inter res interfit quærenti etiam ipsa distinguēda sunt nomina. Et simile fortasse quiddam habent, quòd quemadmodū genus species suas comprehendit, ita totum intra se partes suas complectitur. Sed hoc differunt, quòd quemadmodum genus ad constituendam singularū specierum substantiam adsit oportet, sic totum non singularū partiū substantiā constituit. Pleraq; enim, vt interierit totū, permanere tamen possunt. Et contra, Quemadmodū ad conficiendam totius substantiam, vnamquāq; partium est adhiberi necesse: sic ad explēdam generis substantiā, non vtiq; vnamquāq; speciē adesse natura illius exposcit. Præter hoc quoque, genus de speciebus suis affirmatur, totū de partibus nequaquam. Quancq; enim & carnis partes, carnem: & ligni, lignū esse dicamus, nō tamen vel ea caro, vel id lignū sunt, cuius sunt partes. Acute itaq; vt omnia, & breuiter Quintilianus ista distinxit, ita definiens, Diuisio est pluriū rerū in singulas: partitio, singularū in partes, discretio. Partiuū autē & proinde totius etiā non vna est ratio. Quædā pertinent ad substantiā, Quædā ex quātitate nomē habēt, Quædam virtutis sunt atq; efficaciam cuiusdam. Substantie

Quomodo conueniant, & quo rursus modo discrepet genus & totū, species & partes.

Cavillum.

Partium diuisio prima.

sunt, vt paries domus est pars, ligna nauis. Quantitatis, vt ijs quæ extēsa sunt, pedale, bipedale, tripedale & quadrupedale. dicimus enim decēpedalis rei partes. & in tēpore, præteritū, in stās, futurū. & in numeris, denarij sūt partes, vnū, duo, tria, quatuor. Virtutis autē sunt partes, quēadmodū dicimus plus roboris Achilli fuisse quā Aiaci, & duplo plus luminis soli esse, quā lunæ. Sic quoq; animæ quatuor partes facimus, viuificādi, sentiendi, mouēdi, & intelligēdi. ¶ Eæ vero substantiæ sunt partes, alię de proximo substantiā cōstituūt, vt sunt materia & forma, qualia sunt in homine corpus & animus, in arbore vita & lignū. quarū huiusmodi cōditio est, vt si qua partiū desit, nō esse res, nō tueri nomē suū possit. Aliæ ad integritatē rei explendā pertinent, quarū nonnullæ deesse rei queant, vt nō intercitat, vt pedes, manus, caput, hominis sunt partes. nam pedes aut manus deesse homini possunt, vt quanquā vel mutilus vel mancus, homo tamen sit & dicatur. Atq; eæ quidem, vt breuiter dicatur, constitutæ rei sunt partes, illæ constituendæ. ¶ Est & alia quædā partium differentia, quòd hæ quidem eiusdem sunt generis, quas ὁμογενῆς Græci vocant, nos cognatas dicere possumus. Vt partes ligni, omnes sunt lignum: partes lapidis, lapis. Hęc rursum, ἑτερογενῆς, hoc est (vt ita dicamus) multigenæ, quæ nō in idem genus veniunt. vt partes domus, ligna & lapides, nō sunt domus. partes hominis, carnes, nerui, ossa, quæq; sūt istis similes, nō sunt homo. ¶ Sed materiā & formā, quia hæ vel maxime omniū præcipuæ sunt partes, exactius explicare ad physicū per-

tinuerit. nos satis habebimus, quoniā crebro per os redit mētio earū, quomodocūq; datur, pingui (quod aiunt) minerua ipsas indicare. ¶ Materia ergo, est subiectū ex quo aliquid generatur primū, & in quod corrumpitur vltimū. Itaq; ipsa nec generari potest, nec corrumpi. Forma, est modus quidā materię, quo sibi contingit, vt huius vel illius speciei capiat nomē. Volenti igitur scire cuiusmodi res sit materia, hoc pacto proximū fuerit rimari. Demus in exemplū hominē. Semoueamus intellectu animā. Facile id quidē est, quod quotidianæ nos mortis conspectus docet. Difficiliora sunt quæ sequūtur. Separemus tamē intellectu omnē colorem, deinde omnē habitudinem corporis, vt est calor, frigus, durū, molle, & reliqua id genus. Deinde figuram, vt quòd diductos habeat pedes, quò distētus in brachia est, quòd in caput erectus. Postremo omnē magnitudinis modū mensuramq; demamus. Id quod iam reliqui habemus, materia est. ¶ Dices fortasse, nihil video relictum, neq; tale quicquam conciperē possum animo, quod omnibus istis priuatum sit. Dabo vt concipi possit. Est videre in monumentis operosius extructis, in quibus conditum sit corpus aliquod, tandem temporis diuturnitate nihil præter pulueres terramq; remanere, & hoc idem quod homo fuit (vt loquimur) terra est. Certūque est quiddam ibi esse, quod antè humanitatis habuit in se speciem. idque ipsum terræ iam faciem habere, & posse ipsum postea quādoq; , vel igne excoctum in lapidem durefcere, vel in herbas excultum virefcere, vel aliam quamuis naturæ formam

Materia
quid sit.

Forma quid.

accipere. Vides item non colorē, non figurā, nō vllā habitudinē corporis, quæ cōspici tangiue possit, eādēdem, quā prius esse. Ergo perpetuū illud, quod prius homo, postea terra est, in aperto est, nihil esse eorum quæ tangi cerniue possunt: cū hoc māserit, illa cūcta interciderint. Solidū itaq; illud & ōnibus iactationibus permutationibūsq; rerū nature expositū, ipsum inmutatū, est materia vera illa & quā primā vocant. Quod vero carnē & ossa hominis vocamus materiā, & lapides atq; ligna domus, similitudine quadā dicimus. ¶ At forma est in hoc assumpto corpore, quē admodū cū homo fuit, anima (ex ea enim habuit, & homo erat) ita iā cū mutatū est in terrā, id à quo habet & terra est. Sic & si deinde solidetur in lapidē, id quo lapis est. si in aquā diluatur, id quo aqua erit, erit & forma ipsius. Cerni ista nō possūt, cōcipi tamē posse, nō quidē qualia sunt, sed & aliquid sint, in p̄specto est: & materiā semper manere, formā vero aliā alia fluctuū in morē cōtinenter p̄pelli, & nouā ab ipsa rebus subinde faciē afferri. ¶ Dicitur & aliter materia, id quod negotio alicui p̄positū est, circa quod elaboret: vt materiā infamiae dicimus ipudicitia, sic & virtutē materiā laudis: & curarū materiā, & libri, & studiorū dicimus. Sed nos quoq; ne nimis lōgo materie tractatu, fastidio materiā p̄beamus, p̄gamus ad reliqua.

SCHOLIA IN CAPVT IX.

Totū & partes sequuntur. Quo & hūc locū & superiorē illū de specie planius intelligam⁹, ascribēda vidētur verba Ciceronis in topicis. Ea sic habēt, Partitionū autē & diuisionū genus quale esset ostēdim⁹. Sed quid inter se differāt, planius dicendū est. In partitione quasi mēbra sunt: vt corpus, caput, humeri, man⁹, latera, crura, pedes, &c. In diuisione formæ: quas

Quid inter sit inter diuisionē & partitionem.

Græci ἐὶδὴ vocāt, nostri, si qui fortē hęc tractāt, species appellant, nō pessime id quidē, sed inutiliter, ad mutādos casus in dicēdo. Nolim enī, ne si latine quidē dici possit, specierū & speciebus dicere: & sæpe his casib⁹ vtendū est. at formis & formarū velim. Cū autē vtroq; verbo idē significetur, cōmoditatē in dicendo nō arbitror negligēdā. Et in eodē rursus libro: Formas qui putat idē esse quod partes, confundit artē: & similitudine quadā cōturbat, & nō satis acute, quæ sunt secernēda, distinguit. Hęc in topicis. Verū is ipse, qui hic tā solícite formas discernit à partibus, in libris de oratore ipse formas seu species, partes appellat. ¶ (Acute itaq;.) Quintilian⁹ lib. 7. Sit igitur, inquit, vt supra significauī, Diuision rerū pluriū in singulas, partitio singularū in partes discret⁹ ordo, & recta quædā collocatio, priorib⁹ sequētia annectēs. Et superius lib. 5. de Cicerone loquēs: Diuisione autē adiuuari, inquit, finitionē docet, eamq; differre à partitione, & hęc sit totius in partes, illa generis in formas. ¶ (Et in tēpore.) Instās p̄teritū & futurū, mihi ad substantiā tēporis magis q̄ ad quātitatē pertinere vidētur. ¶ (Materia est subiectū.) Sic in physicis Aristoteles. ¶ (Forma est.) Oppido q̄ elegāter formā definit. Vt autē satis fiat & rudiorib⁹, explicationis causa trūcus ille ficulnus apud Horatiū in exēplū sumat. Is ergo trūcus, q̄ diu rude & inutile erat lignum, neq; scāni neq; priapi nomē habebat, erat tamē vt riusuis harū appellationū capax. Vnde ergo, vt priapus postea diceretur, nō scānū? nimirū ex delineatiōe illa quā à fabro accēperat. Atq; hęc delineatio, hęc expolitio, hic mod⁹, ita à fabro ei trūco additus, forma illius priapi erat. Eundē in modū, futor ex eodē corio, vel peronē, vel sandaliū, vel cothurnū potest efficere. Quod itaq; ad materiā, hoc est, ad coriū attinet, nullū ei horū nominū cōpetit, potest autē vnūquoduis cōpetere. Qui ergo fit, vt postea opere perfectō, vni⁹ tantū, nō etiā reliquorū nomen accipiat? Mirū nī ex figura ac modo. eo., quē addidit ei corio futor: atq; hic iā mod⁹, vel peronis, vel cothurni, vel sandalij forma dicit. Itidē res habet in naturalib⁹. Quod lignū est fit carbo, fit deide cinis. Materia eadē, forma diuersa: quā & nomina diuersa sequuntur. Vides ergo opinor, formam esse, à qua res habet, vti huius aut illius speciei nomen accipiat. ¶ (Quod vero carnem.) Caro, ossa, lapides, ligna, ferrū, aurum, argentum, proprie an similitudine quadam materie nomen for

Species seu forma.

Inter formas & partes quid intersit.

Forma. Olim trūcus eram ficulnus, Satyr. 8

Materie nomen quibus competat.

tiantur, id iam non disputo. Hoc scio, vsitati esse gen⁹ sermo-
nis, vt argenteæ patinæ materiam dicamus esse argentum: au-
reæ, aurum: stanneæ stannum: atq; item in cæteris. Et quod ad
inventionem pertinet argumentorum, probe in hæc omnia
materiæ vocabulum competit: quocirca hoc certe loco, quæ-
cunq; eius generis sunt, ea hoc nomine non inepte significa-
ri possunt. ¶ (At forma est.) Quemadmodū hominis, inquit, for-
ma est anima, quippe à qua habet vt homo esse dicatur: ita in
hoc assumpto corpore, in puluere inquam hoc, in quem trās-
mutatum iam est corpus humanū, forma esse dicitur id à quo
habet, quòd aut terra aut puluis est. Quòd si contingat eun-
dem hunc puluerem solidari in lapidem, iam priori rursus
forma abiecta, illud eius materiæ forma esse dicitur, cui⁹ ad-
uentu lapidis nomen acceperit.

¶ De coniugatis & eorum vsu. CAP. X.

Cōiugata vni
de habeant
nomina.

Uocorum qui in substantia sunt, postremus
sunt cōiugata, quæ nomē istud acceperūt, q̄
ipsa vocis similitudine sub vnū sunt iugum
deuincta, vt est sub sapientia sapiens & sapere, & sub
iustitia iustus & iusta. Aristoteles istis addidit quæ ca-
sus vocauit. Vt sint verbi causa, cōiugata ea, quæ cū eo
cōferuntur, ex quo primū denominātur: quæadmo-
dum diximus. Casus vero ea, quæ à primo illo deci-
dētia deriuatq;,* cū eo ipso cōponūtur, vt sapiens
& sapienter. iustusq; & iuste, fortis fortiter. Nos Ci-
ceronem secuti, quando tenui admodum limite di-
screta sunt ista, coniugata in cōmune dicemus. quod
non incommode fieri posse, Aristoteles ipse etiā vi-
detur sensisse. ¶ Sūt autē nōnulla, quorum cōiugata
facilius in re intelligas, q̄ inuenias in nomine, vt virtu-
tis, vt officij, vt somni. quæadmodū enim à calore ca-
lidū, & ab industria industriū dicimus: & in quocūq;
calor est, & industria, hunc calidum & industrium

Casus & cō-
iugata quo di-
stinguantur.
casus vbi vni
et vocem vni
i. aduer. Aūt qui-
da exēplar
manu Rodol-
phi scriptū
habere hoc
modo: iter se
cōponūtur,
Ec. Ceterū
deinde (nesci-
unt quā ob-
rem) locum
mutatum.

vocamus: sic à virtute quod deducas nomen non fa-
cile sit inuenire. nanque vt à somno somniculosum,
& ab officio officiosum, sic à virtute virtuosum dici,
latine loquendi ratio fortasse non permiserit. Vt que
etiam ita loquere, non tamen conueniunt nomina
ista nostro instituto, nec enim in quocunq; som-
nus est somniculosum: nec qui officium quoduis fa-
ciat, officiosum: nec virtuosum dixeris, qui vnā ali-
quam habet virtutem. itaque quod ad argumenti in-
ueniendi rationem pertinet, quærendū in talibus est
nomen, quod non idem sonet, sed idem significet. &
à virtute quidem voces probum, à somno dormien-
tem, ab officio industrium. ¶ Sane loci istius non tā
creber est ad argumentandum quàm aliorum plero-
rumque vsus, quando enim à proximo distant con-
iugata, & non re modo, sed nomine plerunque arētis
sime iunguntur, ex æquo ferè vel nota sunt vtraque
vel ignota. Fitque, vt frustra altero coniugatorum
coneris aduersus eum, qui alterū auersetur. aut quis-
quis alterum det, de altero non dubitet. Qui enim
negat, quisquis bonus vir est, eum felicem esse: diffi-
culter illi persuaseris hac via, quòd in bonitate sit po-
sita felicitas. tantundem enim laboris in vtrouis ho-
rum sibi approbando sumes: aut quantum assentia-
tur huic parti, consistere in bonitate felicitatem, tā-
tum etiam eadem opera de eo, quòd omnis vir bo-
nus felix sit, cōtentionis remittat. Vbi tamen res de-
derit vt eo vti possimus, non negligendus erit. Quan-
doque enim acuminis, quandoque virium multum,
quandoque vtrunq; habebit. Eleganter itaq; apud

a virtute nō vir-
tutis nec stu-
Non ita cre-
brum huius
loci esse vsū,
sed ob id ta-
men non es-
se negligen-
dum.
facit //

Terentium est, Homo sum, humani nihil alienum à me puto. Inspiciendus ergo locus & pertractandus est. Aliquid forte vel ex seipso, vel quod ad alios locos pertineat, dabit: & quod in altero coniugatorum quærentes non inuenissemus, illius in altero nos admonebit. Vt qui potentia vel bona vel mala, vel si qua alia insunt perquirere volet, facilius in nomine potentium & magis ad manum posita consequetur, eorum cum pericula, cautionem, benevolentiam, inuidiam, virtutes, scelera, honestos fœdósque exitus, aliáque huius conditionis in vtranque partem spectauerit. Ad definiendum quoque non nihil profuerit. Apertius enim vtcunque ex sapientis persona & actionibus officiiisque peruideas & eruas quid sit sapientia, quàm ex ipso sapientia nomine. Sic & amicitia quid sit, ex amicis. & anima quid sit, ex animatis. & contra etiam, si qua via altera horum cognita tibi fuerint, facile ad altera definienda regrediare. Eorum autem argumentorum, quæ exempla vocant rhetores, nonnullorum vis ex hoc pendet loco. Nam cum dicat quis, virtutem sufficere ad tuendam felicitatem, idque probet, quòd in paupertate Curius, in exilio Rutilius, in tormentis Regulus, miseri non fuerint, ista solum ex eo capiunt vim docendi, quòd in omnibus ijs virtus fuerit, quòdque viri boni sint habiti. sic si quis regnare malum esse confirmet, doceatque exitu Cyri, Cambyxis, Alexandri, Pyrrhi, in promptu est videre, hic à regnandi nomine, ad reges orationem esse deflexam.

SCHOLIA IN CAPVT X.

Locorum qui in substantia sunt, postremus, sunt coniugata.) Boetius topicarum differentiarum libro. ij. Casus, inquit, est alicuius nominis principalis inflexio in aduerbium, vt à iustitia inflectitur iuste. Casus igitur à iustitia id quod dicimus iuste. Coniugata verò dicuntur, quæ ab eodem diuerso modo deducta fluxerunt. vt à iustitia iustum, iustus. Hæc igitur inter se & cum ipsa iustitia coniugata dicuntur. Aristotelis disputatio de coniugatis, etsi obscurissima est, tamen huc spectare mihi videtur: vt quæcunque ab vno aliquo principali nomine fluunt, ea omnia vnà cum nomine illo principali coniugata dicantur, vt sapientia, sapiens, sapere, sapienter. Casus verò, sola ea dicantur aduerbia, quæ à nomine aliquo principali descendunt. vt à fortitudine fortiter, à prudentia prudenter. Et quia locus Rodolphi, quo Aristotelis sententiam recenset, mihi videtur corruptior, non inutile fuerit opinor, si ipsa Aristotelis verba huc ascribamus. Ea secundo topicorum libro sic habent, λέγεται δὲ σύνοια μὴ τοιάδε, οἷον τὰ δίκαια & ὁ δίκαιος τῆ δίκαιοσύνη, & τὰ ἀνδρεία κ' ὁ ἀνδρεῖος τῆ ἀνδρείας. Ομοίως δὲ κ' τὰ πικρὰ & φυλακτικὰ σύνοια ἐκείνων ὅσιν, ὡς ὅτι φυλακτικὰ ἢ πικρὰ, οἷον τὰ ὑγιῆα ὑγίαιος, & τὰ ἐνεκτικὰ ἐνεξίαιος. ἢ ἄνθρωπος δὲ πρόσωπον & ἄδι τῆ ἄλλω. Σύνοια μὴ οὖν τὰ τοιαῦτα εἶωθε λέγεσθαι. Γράσεις δὲ, οἷον δὲ δίκαιος & ἀνδρείας, & ὑγιανός, & ἐνεκτικῶς, καὶ ὅσα ἕτερα ἢ πρόσωπον λέγεται. Δοκεῖ δὲ κ' τὰ κατὰ τὰς πρῶτας σύνοια εἶναι, οἷον ἢ μὴ δίκαιος τῆ δίκαιοσύνη, δὲ ἀνδρείας τῆ ἀνδρείας. Σύνοια ἢ λέγεται τὰ κατὰ τὴν ἀνθρώπου σύνοια ἀπειρία, οἷον δίκαιοσύνη, δίκαιος, δίκαιος, δίκαιος. Hoc est: Cōiugata porro eiusmodi quædā dicuntur, vt si iusta & iustus cōiugata esse dicantur iustitiæ, fortia autē & fortis fortitudini. Itidem verò & quæ vim habent efficiendæ aut conseruandæ rei cuiuspiam, coniugata sunt rerū earū, quas vel conseruare vel efficere possunt. quo modo ea, quæ sanitatē efficiunt aut conseruant, cōiugata sunt sanitatis: & quæ bonum corporis habitum, illius ipsius habitus coniugata dicuntur. in aliisque eodē modo. quare coniugata quidem eiusmodi dici solent. Casus autem, vt iuste, fortiter, salubriter, * euectice, & quæcunq; ad eundem dicuntur modū. Quam & casus ipsi coniugata esse videntur, vt iuste ad iustitiam, ad fortitudinē fortiter. siquidē cōiugata dicuntur omnia ea, quæcunq; sub eandē coniugationē cadunt: vt iustitia, iustus, iustū, iuste.

as cribenda

* ἐνεκτικῶς

(Nos Ciceronem secuti.) Is in topicis scribit hoc modo: Coniugata dicuntur, quæ sunt ex verbis generis eiusdem. Eiusdem autem generis verba, sunt quæ orta ab vno, varie commutantur. vt sapiens, sapienter, sapientia. Hæc verborum cōiugatio *συγγη* dicitur. ex qua huiusmodi est argumentum, Si compascuus ager est, ius est compascere. (Sunt autem nonnulla.) Ait eiusmodi quoddam discrimen esse coniugatorum, quale nostri hodie dialectici afferunt inter ea quæ dicuntur denominatiua: quorum alia significatione sola, alia sola voce, alia tam voce quàm significatione, denominatiua vocant. (Sanè loci istius.) Quàm rarus sit vsus loci huius, facile perspicitur ex verbis Quintiliani, apud quem quinto institutionū libro sic legis: His illud adijcere ridiculum putarem, nisi eo Cicero vteretur, quod coniugatum vocant. Vt eos qui rem iustā faciant, iuste facere: quod certe non eget probatione. (Vbi tamen res dederit, vt eo vti possimus.) Sic Cicero eo vsus est quinto libro de finibus: Paupertas si malum est, mendicus non *malus esse non potest, quāuis sit sapiens. Rursus: Dolere malum: in cruce qui angitur, beatus esse non potest. Et secundo de oratore: Si pietati summa tribuēda laus est, debetis moueri, cum Q. Metellum tam pie lugere videatis. Ibidem: Lucilij pecus hoc non est sed liberum: quā enim libet pascitur. Quāquam postremum hoc non inepte duci videatur à nomine. (Eorum autem argumentorum.) De his Fabius libro quinto cap. vndecimo. (In paupertate Curius.) Alludit ad locum Senecæ in libro de prouidentia, vbi de fortuna ille loquens: Contumacissimum quēque (inquit) & rectissimum aggreditur, aduersus quem suam vim intendat: ignēque experitur in Mutio, paupertatem in Fabricio, exilium in Rutilio, tormenta in Regulo &c. De paupertate M. Curij, lege Valeriū maximum, libro quarto, cap. tertio. (In exilio Rutilius.) Hic etsi vir erat innocentiae summæ, tamen cum à publicanorum iniuria Asiam defendisset, inuisus equestri ordini, penes quētum iudicia erāt, Smyrnam in exilium missus est. Vnde cum reuocaretur postea à victore Sylla, maluit in exilio innocens mori, quàm eò vnde inique eiectus erat reuerti. Meminit eius rei præter alios Cicero lib. de oratore primo, & tertio libro de natura deorum. Item Fabius Quintilia. lib. vndecimo. & in epitome Liuiana L. Florus. (In tormentis Regulus.) Hæc hi-

* Miser for
asse legen-
dum apud
Ciceronem.

Seneca.

Paupertas
Curij.
Rutilius.

Regulus.

storia elegantissime explicatur apud Gellium, libri sexti capite quarto. (Cyri.) Hunc quo modo Sarmatæ vicerint occiderintque, & caput eius Regina Thomiris in virem humano sanguine plenum immerferit, primo historiarū libro narrat Herodotus. (Cambyses.) Hic quēadmodum regno à Magis occupato, Acbatanis Syriæ vrbe decesserit, idem Herodotus refert libro quarto. (Alexandri.) Hunc post euersum regnum Persarum, Babylone diem extremum obiisse scribunt historiographi. Fuerunt qui tradiderint Aristotelem Antipatro id consilium dedisse, vt Alexandrum veneno de medio tolleret, idque venenum fuisse Aristotelis ingenio dignum, nempe aquam quandam gelidissimam ex Nonacriæ petra sudantem: quæ præ nimio frigore, nulla alia re, quàm equina vngula potuerit cōtineri. Sed de his plura apud Plutarchū. (Pyrrhi.) Is Argiuorum vrbem incautius cum exercitu ingressus, cum recipere sese in castra vellet, muliercula quædā superiori è loco tegulam capiti eius ita impegit, vt tenebris ante oculos obortis ex equo delaberetur: continuoque à milite quodam Antigoni, cui Zopyro nomen erat, occisus est. aūthor Plutarchus.

Cyrus.

Cambyses.

Alexander.

Pyrrhus.

DE LOCIS IIS QUI CIRCA SUBSTANTIAM REI ESSE DICUNTUR.

Quid adiacens, quæ adiacentium diuersitas, quæ quibus maxime insint rebus. CAPVT XI.

Circa substantiam diximus esse adiacentia & actus. Adiacens vocamus modum rei inexistentem, quo aliquid aliud quàm secundum substantiæ suæ denominationem vocatur. Vt prudentia est modus quidam hominis. cum enim interrogas, cuiusmodi vir sit Cato: recte respondeas, prudens. Itaque capit ex prudentia nomen aliud quoddam quàm substantiæ suæ. neque enim Cato à substantia sua prudens, sed homo vocatur. (Multiplex est hic locus, variósque flexus habet. In summa quidem omnia, quæ adiacent rebus, aut sensibus com-

Adiacentia. / ut /
cum / per /
sub / jectis / di /
uinit / vt / hris /
7. metaphi-

Adiacentiū
diuisio pri-
ma.

prehenduntur, aut cognoscuntur intellectu. Sensu comprehenduntur, primùm communia illa plurimum sensuum. Multitudo, id est numeri omnes. Magnitudo, quæ tribus in rebus posita est, in longitudine, latitudine & crassitudine. Figura, cuiusmodi est planum, iniquum, rectum, curvum, triangulum, quadrangulum, circulare, & reliqua id genus. Comprehenditur & motus: sed hic alterius loci est, ad actus enim pertinet. Deinde quæ singulorum sensuum sunt propria, Vt visus lucidum, obscurum, perspicuum, opacum, coloratum: auditus, sonus: gustus, sapor: olfactus, odor: tactus, calidum, frigidum, humidum, siccum, durum, molle, asperum, leue, & reliqua quæ tactu percipiuntur. Hæc sunt semina omnis nostræ scientiæ, hæc omnis humanorum ingeniorum iactatio. Ex ijs varie coniunctis coagmentatisq; omnium rerum species, multitudinē, varietatēq; discreuimus. Itaq; dubitet quis, querela ne dignius sit tam in arcto humani ingenij vim esse conclusam, an potius admiratione, q̄ tam exiguis initijs ad tantam rerum inuestigationem, licet dubiam, licet incertam, ad inuestigationem tamen potuerit peruenire. Intellectu vero comprehenduntur, quæcunq; ex istis animus, agitatione mentis, colligit atq; decerpit. Vt in magnete colorem quidem & figuram videmus: vim qua ad se ferrum rapit, intellectu deprehendimus. Sic in hama tite, sic in smaragdo, alterius ruborem, alterius virorem oculis est cognoscere. causam autem qua hic impudicitie impatiens est, ille sanguinem sistit, mens sola perspexit. Velocem esse cursum visu quidem di-

Que percipiuntur sensu.

atq; hanc

q̄. axis. m. 2.
Invisibilem
invisibilem
motus est actus.

posteriora
et posteriora
vires calid. ubi
deficiente sensu
deficit semina

Que intellectu comprehendat.

actus est effectus
per se non
percipiuntur
sed virtutem
intellectu ad
quod

desiderat de hoc lapide qui impatiens est coitus
subtilis sanguinem. lap. is hui

iudices: velocitatem in quiescente nō nisi intellectu, vel ex cursu quem vidisti, vel ex membrorum argutia agilitatēque colligas. Sic robur etiam in eo qui nihil ferat. sic reliqua. Adiacentium quædam natiua sunt, quædam parantur & accedunt. Natiua sunt, vt in igne calor, in aqua humor, in terra siccitas. Accedentia sunt, qualia in aqua calor, cum igni adhibetur: rigor, cum vehementius perfrigit: in cera liquor cum funditur. Quæ accedunt autem, eorum quædam facile dimouentur ab eo, in quo sunt. Vt ruborem ex pudore contractum, pallorem ex metu, continuo vbi causæ deserint etiam deficere videas. Quædam vero difficulter auferuntur, qualia sunt, quæ vel in aliquod, quod natura capax sit eorum veniunt, vt additus nonnullis rebus vel color vel sapor, & in nonnullis animis pavor semel acceptus, vel amor, vel odium, non nisi morte finitur. qualia etiam quæ longo usu exercitiōque verterunt in cōsuetudinem, vt sunt studia & artes humanæ, vt animi motus, qui crebro repetiti, prope in naturam transeunt. Sed natiuorum, cum in omnibus rebus, tum præcipuus est in eis quæ sensus sunt expertia locus. Qualis est vis quædam tuendi conseruandique sui, tum aliud aliquid simile sibi efficiendi, Vt ignis calore, aqua se frigore tuetur, terra duritie resistit, aër liquiditate elabitur. Iam cuncta aliquid gignere simile nituntur, vt ignis ignem, aqua aquam, in herbis arboribusque fruges sunt & fructus producendarum aliarum semina. Iam in lapidibus gemmisq; iam in reliquis omnibus, quæcunq; terra marique nascuntur, varia po-

Secunda diuisio adiacentium.

Subdiuisio eorum quæ accedunt.

Natiua adiacentia quibus potissimum insint.

testas, noxia reliquis rebus, vel salutaris, pro cuiusq; naturæ diuersitate. Sic in animalibus, alia ad corpus pertinent, alia ad animã. Ad corpus, vt fœcūditas, vt prosperior naturæ valetudo, robur, velocitas, pulchritudo contrariãq; istis. Ad animã, sentiēdi memoriãdique vis, feritas, mansuetudo, docilitas, indocilitas, astus, socordia, istisq; similia. Natiua enim est quædam hæc omnibus adiacens vis, qua cuncta in destinatum debitumque naturæ suæ feruntur opus. Neq; enim author ille rerum seque quicquam aut sine vſu esse voluit: sed tanquam in prudentis patriſfamilias domo, cuncta vt essent in officio effecit. ¶ Accedunt & eis quæ sensuum expertia sunt multa, plura tamē animalibus, quoniam naturæ vigore in plures se conatus attollentia, in plura incurrant oportet. Ergo in corpore est ægritudo & sanitas, & melior deteriorq; habitudo, fames, sitis, saties, somnus, vigilia, & meditatione parata velocitas, & vſu robur firmatum, & cultu decor additus. In anima, vt in equo, institutio formandi gradus ad certum numerum, in cane venatio: & in reliquis animalibus, quæcunq; vel homine monstrante, vel rerum vſu percipiunt. Nam & efferatiora quædam fiunt vſu, quædam contrà mansuescunt, & vitare pericula & insidias struere consuetudine addiscunt. Homo quoniam maxime (vt dici solet) animus est, maxime quoque hac parte conspicitur: ergo prima ferè in eo peruidetur animi affectiones, ira, amor, metus, spes, gaudium, dolor, inuidia, misericordia, & reliqua. Et ista quidem nonnunquam sic intelligi possunt, vt sint natiua. Quoniam

Quibus potissimum insint adiacentia ea, quæ forinsecus accedunt.

pleriq; alius ad aliud istorum, naturæ instinctu sunt propensiores. Quandoq; vt sint vſu parata. Cuicumque enim istorum frequentius regēdum se quis auferendumq; permiserit, id totum demum occupat hominem, iurisq; sui facit: & sequitur illa quam Græci, nostrorum nonnulli verbum è verbo habitū: qui optime fortasse, consuetudinem dicūt. Tum etiam accipiuntur ista, vt sint temporariæ & veloces quædam animi affectiones. Vt dicimus permotione aliqua efferuisse quem ira, metu trepidasse, amore exarsisse. Itaque pro hac diuersitate, haud difficile fuerit discernere, quorsum, id est, in quod adiacentium genus, oporteat ista conferri. Post ista sunt quæ ratione duce consequimur, vt sunt artes omnes hominum. Quarum aliæ ad solam pertinent rerum cognitionem, aliæ ad actionem. Ad cognitionem pertinent, quæ naturam rerum qualitatemq; & causas omnium, quæ terra, mari, cælóq; fiunt, scrutantur: quæq; differendi emendate, credibiliter, polite, rationem tradunt. Actionis artes sunt, quæ vel ea docent, quibus corpus tuemur. vt est agricultura, vt militia, vt mercatura, & fabriles omnes, & manuariæ (vt ita dicamus) artes. Velea tradūt, quibus emēdatur animus, & mores hominum, vitãq; formatur. Nec ipsæ solum artes huc referuntur, sed etiam quæ hauriūtur ex eis virtutes, prudentia, religio, pietas, beneuolentia, iustitia, tolerantia, magnanimitas, temperantia, modestia, benignitas, & quæcunque aliæ sunt, quibus legitime nos & secundū rectæ rationis præscriptum, tales aduersum deum, homines, nosq; ipsos quales ius fãsq;

Diectorum
epilogus.

est esse, præbemus. ¶ Ut ergo cuncta quasi in sum-
mam redigamus, Adiacentia, quæcunq; ad rationis
intelligendiq; vim pertinent, in solo homine quærū-
tur. Sensus, & mouendi vis, & quæcunq; circa ea sūt,
in omnibus spectantur animalibus: Ali, crescere, fir-
mari, cōsumi, communia sunt omnium uiuentium.
Nam quæ corpori insunt, in omnibus reliquis, quæ
videri tangiq; possunt, est inuenire. Et horum, quæ-
dam natiua sunt rebus, quæ perpetuo insunt ipsis:
quædam diuturnitate firmantur, quædam permutā-
tur subinde, & velut in diem eunt atq; redeunt. Ho-
rum omnium, alia sensu, alia intellectu comprehen-
duntur. non quod quicquid sentitur, non & intelli-
gatur etiam: aut quicquam in intellectu sit, quod nō
aliqua via ad ipsum sit per sensus profectū. sed quod
alia sunt quæ prima seles nobis cognoscenda offerūt,
viām q; mentis, per sensus aperiunt: alia vi intellectus
ex ijs ipsis colliguntur. Ita illa ei ad quod primū, hæc
ei ad quod potissimū pertinent, attribuere visum est.

SCHOLIA IN CAPVT XI.

A *Diacens vocamus.*) Adiacentium vocabulo ea ferè com-
pletitur Rodolphus, quæ quantitates qualitatēsq; ab
Aristotele in categorijs dicuntur, quatenus hæc ad sua refe-
runtur subiecta. aliō nanq; relata, alia sortiuntur & nomina.
Verbi causa, Virtus relata ad animum, adiacens est: eadem cū
ad felicitatem refertur, de numero est destinatum: cum ad
vitium, repugnans: cum ad iustitiam & temperatiam, genus:
cum ad habitum animi, species. ¶ *Multiplex est hic locus.*] Du-
as ponit in summa diuisiones adiacentium. Nam principio,
adiacentia omnia, aut percipiuntur sensu, aut intellectu com-
prehenduntur. Deinde, quædam eorum natiua sunt, quædam
forinsecus accedūt. Partes diuisionis vtriusq; partim Rodol-
phus ipse satis dilucide explicat, partim nos suo quanq; loco

Adiacentia
diuersitas.

explicaturi sumus. ¶ *(Sensu comprehenduntur.)* Duo genera Ari-
stoteles facit eorū, quæ cōprehenduntur sensu, alia enim senti-
ri secundū se, alia secundū accidēs. Secundū se ea sentiri di-
cuntur, quæ ipsa in causa sunt, cur sensu percipiantur. vt co-
lor visu, sapor gustu, olfactu odor. Secundū accidēs, quæ non
sua sed alterius cuiuspiā gratia sensu cōprehenduntur. quæ ad-
modū homo, vocis modo quā facit gratia audiri potest: & cur
videatur, in causa est color. Rodolphus de priori tantū gene-
re loquitur. quorū eiusmodi rursū discrimē est, vt partim cō-
munia, partim propria esse dicatur. Cōmunia sunt, quæ pluri-
bus cōprehēdi sensibus possunt. vt magnitudo, numerus, qui-
es, motus, figura. Propria, quæ singulis modo sensibus cogno-
scūtur. vt color visu, sonus auditu, olfactu odor, sapor gustu,
tactu frigidū, calidū, humidū, siccū, quæq; alia ei⁹ generis sūt.
¶ *(Hæc sūt femina.)* Aristotelē authore secutus hoc dicit, qui pu-
tat omnē cognitionē nostrā oriri à sensibus. ¶ *(In magnete.)* De
hoc Plinius lib. 36. capite. 16. Nomen ab inuētoe habet. ¶ *(In*
hematite.) Gēma est, nomen à virtute atq; effectu habēs, nēpe
à sistendo sanguine, *ξίμα* enī Græcis sanguinē esse nemo igno-
rat. Plinius lib. trigesimo septimo, cap. decimo. ¶ *(In margarito.)*
Et huius gemmæ mentio fit apud Plinium, libro eodem, ca-
pite septimo. ¶ *(Quædam natiua.)* Natiua adiacentia sunt, quæ
intrinsecus ex ipsa re oriuntur, velutiq; innata sunt. Accede-
re dicuntur ea, quæ extrinsecus in rem cadunt. Verbi causa,
Sunt quibus natura corpus tam firmum ac patiens dedit, vt
laborem, inedia, frigus, aliāque id genus facile ferre possint.
Sunt rursus, quibus etsi natura id largita non est, longa ta-
men exercitatione ac consuetudine id assequuntur, vt & ipsi
ad toleranda ea quæ dixi, idonei euadant. Hæc ergo corpo-
ris patientia ac firmitudo, in prioribus quidem illis natiuum
est adiacens, posterioribus verò accedit. ¶ *(Quæ accedunt au-*
tem, eorum quædam facile dimouentur & cetera.) Ad hæc plene in-
telligenda, plurimum momenti attulerint ea, quæ de qua-
litate in categorijs tradit Aristoteles. ¶ *(In consuetudinem.)* Ita
interpretatur, quam Græci *ἔξιπ*, Latinorum quidam habi-
tum vocant. Cicero cum alibi tum secundo de oratore,
& secutus hunc Quintilianus, consuetudinem nominant.
¶ *(Qualis est vis quædam tuendi.)* Non hoc accipiendum, qua-
si hæc solis insint illis quæ sensu carent: sed quod in illis
fij.

nihil inſit hiſce præſtantius. Alioqui & in animantibus quoq; ea reperiri vel Cicero in officijs docet: Principio (inquiens) generi animantium omni eſt à natura attributum, vt ſe, vitã, corpùſque tueatur, declinetque ea quæ ei nocitura videantur: quæq; ſint ad viuẽdum neceſſaria inquirat & paret: vt paſtũ, vt latibula, vt alia eiufdem generis. Commune autem animantium omnium eſt, coniunctionis appetitus, procreandi cauſa: & cura quædam eorum quæ procreata ſunt. ¶ *Iam in lapidibus gemmiſq;.*) Eiufmodi miraculorum plenus eſt Plinius. ¶ *Vt eſſent in officio.*) Vt nuſquam deſiderent, vt officio ſuo fungerentur. ¶ *Ergo prima ferè.*) Triplicia adiacentia tribuit animo hominis: affectiones, artes, virtutes. ¶ *Et iſta quidem.*) Affectiones ait trifariam conſiderari poſſe: vt natiuas, vt uſu atq; exercitatione quaeritas, vt temporarias momentaneasq; quaſdam animi motiones, quæ vt repente adueniunt, ita abeunt quoq; ſubito ac recedunt. Id apud Ariſtotelem dicere liceat hoc modo: hæc interim in ſecũda, interim in prima, interim in tertiã eſſe ſpecie qualitatis. Porro Boëtius in categorias Ariſtotelis ſcribens, ait nõ eſſe abſurdũ, ſi res eadẽ, diuerſis cõſiderata modis, diuerſis itẽ generibus ſubijciatur. ne quid obturbet hic iſti, qui inter omnia ea quæ ſub diuerſa genera cadũt, realem neſcio quã ſub eſſe aiunt diſtinctionẽ. Qua in parte erroris coarguere eos poterat vel Thomas ille Aquinas, qui figuras & patibiles qualitates, prout varie cõſiderantur, modo ad primũ, modo ad tertiũ aut quartũ genus qualitatum pertinere exiſtimat. Verũ hæc nõ perinde arridebũt ſcio Dominico de Flandria: quare ne is nobis negotiũ facerent, & in ſua arena imparatos adoriatur, hiſ miſſis, cætera perſequamur. ¶ *Regendum auferendumque.*) Id tum fit, cum adeo nobis affectus dominantur, vt quocunq; impulerint illi, vel nolentes ſequi cogamur. Sanẽ initio non difficillimum eſt obuiam ire affectibus, at poſtquam ſemel ac iterum tertiõque illis fueris obſecutus, tantas interim colligunt vires, vt inuitum quoque ac renitentẽ quoquo verſus impellant. ¶ *Quarum alia.*) Artium, inquit, alia cognitua ſunt, alia actiua. Cognitua ſunt, quarum finis cognitio eſt, vt ſunt quas phyſicas vocant ac mathematicas, quæq; ſermonis artificium docent, vt grammatica, rhetorica, & dialectica. Actiua, quarũ finis eſt actio, vt ſunt quæ partim mechanicæ, partim morales dicuntur. Sed de hiſ ruriſum libri ſequẽtis

Affectionũ
triplex con-
ſideratio.

An ſpecies
eadem poſſit
diuerſis ſub-
eſſe generi-
bus.

Dominicus
de Flandria.

Artium di-
uerſitas.

cap. ſecũdo & nono. Quintilianus ſecundi inſtitutionum libri capite decimonono, tria artium genera facit, inſpectiuũ, adminiſtratiuum, & effectiuum. ἡ θεωρητικὴ, τὸ πρακτικὴ, καὶ τὸ ποιητικὴ.

¶ *Aetium nomen quid hic deſignet, quomodo diuidatur, & quanta huius loci commoditas.* CAPVT XII.

adiacentibus oriuntur actus. vnũquodq; enim pro modo naturæ ſuæ, vt que aliter aliterve affectum eſt, agit. Actus autem in præſentia non ita accipiendus eſt vt à paſſione diſtinguatur: ſed vt ſit actus id, quocunq; aliquo modo exerceri afficiq; dicimur. Ita & timere, & dolere, & egrotare, quieſcere etiam & vacare, nobis actus erunt. omnia enim, cum actus rei ſcrutamur, venient conſideranda, & argumenti aliquid in hanc illamve partem dabunt. ¶ *Posſumus (ſi videtur) actus pro adiacentium, è quibus naſcuntur, varietate diſtinguere, Vt ſint alij qui proueniant ex natiuis, vt in igne calere, lucere in ſole, in animali paſci, moueri, natate, volare, dormire, ingredi, vigilare. Alij, qui à conſuetudine firmatis veniant, vt ſcribere, orare, mederi, iaculati, gubernare. Alij, qui ex ſubitis prodeant affectionibus, & breui momento prætereuntibus, vt rubere ex pudore, ex metu concuti, ex lætitia geſtire. ¶ *Sunt etiam qui nihil efficiunt, ſed intra ſe conſumuntur: vt ſunt currere, ambulare, volare, videre, audire, intel ligere. Quidam, qui præter ſeipſos opus abſoluunt: vt edificare, domum efficit: texere, pannum: ſcribere, literas. ¶ *Et hi quidem, qui nihil extra ſe efficiunt, alij quidem propter finem aliquem fiunt, Vt qui ambulat, vel idcirco id facit, vt aliquò perueniat, vel ſanita-***

Actus quid.

Diuiſio actuum
primã.

Alterã eorũ
dem diuiſio.

Diuiſio ter-
tia.

tis causa. qui videt, vt aliquid percipiat. qui dormit, vt lassitudinem ponat. Alij, vel carent fine, vel in prospecto non habent. Vt gaudere plane caret fine. nemo enim est, qui quem in vsum gaudeat, dicere possit, nisi vt gaudeat. Sic etiã dolere, egrotare, metuere, sperare, irasci. Si quẽ enim interrogas, quẽ in vsum irascatur, in nullum dicat: sed quia iniuria prouocatus sit, facere aliter non posse. Sic etiam qui amat. Quãquam hic fortasse possit dicere, finem sibi esse, potiri re cupita: & irascens ira dicat, finem sibi esse vindictã.

Obiectio. Verùm hi forte fines sunt eorum, qui amore atq; iraperciti agunt. Amoris certe & iræ non sunt fines: cū vtrunq; assequi & commodius fortasse possent, vt nõ amore & ira sese torquerent. Incõsultus est enim omnis animi subitus affectus: & ad eam partẽ animi pertinent, quæ rationis est expers: neque prospicere finem possunt. ¶ Et alij quidem ex præteritis nascuntur tantum, vel præsentibus. Alij etsi orientur ex futuris, & partem aliquam percipiant futuri: non tamẽ vt fiant illa, sic afficimur: sed quia illa ventura arbitramur, cõcutimur animo & cõsistere nequimus. Quod in timore apertius est & inuidia. Quæ tamẽ certum est eiusdem naturæ & conditionis esse, qua reliquos omnes. Causa huius est, quoniã ista agendi voce passionem significat. ¶ Omnis autem actio (non illa quam nos iam communi vocabulo actum dicimus, sed ea, quæ proprie physicis hoc nomine signatur) finem aliquem respicit, propter quem suscipitur ipsa. Isque finis, vel res ea est, quæ patitur, vel circa ipsam est. Patiens autem nõ ad aliud, quatenus patiens est,

sed ad agẽs respectat. Itaq; finem habere non potest. Neque enim agens ei finis est, cum ipsum sit agentis finis. Nisi forte ea sit rei conditio, vt id quod patitur, actione aliqua in agens recurrat. Vt nauem fabricanti qua ipse sit nauigaturus, finis primùm quidem nauigatoris est nauis. Deinde rursus, quia nauis portat tueturque ipsum qui fabricatus est, ipse inuicem finis est nauis. Hoc enim pacto fieri potest, vt agens atque patiens vicissim alterum alteri finis fiant, cum proinde vtrũque agat atque patiatur. Sed, vel scrupulosiora fortasse sunt ista, vel non ita multum præsentis rerum tractatui necessaria. Illud annotandum videtur, quædam nomina agendi faciem habere, cum reuera adiacentia sint. Quædam contrã, adiacentium voce actum significant. Neq; enim calere, & albere aliud sunt, quàm calidum esse, & albũ: quæ certum est esse adiacentia. Sic, & scire, & cognoscere, & quiescere. Ac ediuerso, cursus currendi actũ, & sermo locutionem, & locutio loquendi actum significat. Quod igitur proprie actus est, id oportet, vt sit in quadam agitatione, hoc quod Græci *κίνησις* vocant, positum, id est, vt vel fieri aliquid, aut perire, vel item augeri, aut diminui, vel qualitatum alteratione permutari, vel in transpositione aliqua locique cõmutatione intelligatur. Quod enim in vno fixoque gradu consistit, certum est nequaquã agi posse. ¶ Magno vsui sunt hi loci eis, qui de rerum proprietate naturaq; differunt. Vtq; etiam de alijs differatur, plurimũ tamen fidei parant ducta hinc, hoc est ex interioribus rerum penetralibus argumenta, atq;

f. iiii.

Vsus adiacentium & actuum.

è natura eorum (de quibus oratio est) deprompta. Aut hæc enim rerum natura est, aut si qua alia est, ignotam nobis esse (nisi me tamē caligo ingenij mei fallit) fatendum est. Hæc enim fere videntur esse illa, quæ mentis humanæ possit complecti vis. Reliqua, vt intra altiores rerum naturæ sinus recondita, aut ignoramus, aut ex istorum comparatione, magis quid non sint dicere, quàm quid sint comprehendere valemus.

SCHOLIA IN CAPVT XII.

AB adiacentibus.) Principio quid sit actus definit. Deinde quatuor affert actuum diuisiones, atq; discrimina. Hinc tres notatiunculæ subiiciuntur. Postremo, quanta sit, vel huius, vel præcedentis loci commoditas, explicatur. ¶ Finitio. Actus hic dicitur illud, quocunq; aliquo modo affici, exerceriq; dicimur. ¶ Prima diuisio. Actus partim à natiuis adiacentibus oriuntur, partim ex ijs proueniunt adiacentibus, quæ vsu consuetudinèq; firmantur, partim ex subitis illis momentaneisque animi corporisve affectionibus. Diuisio secunda. Actuum alij operis aliquid extra sese efficiunt, vt texere, ædificare. alij intra se cōsumuntur, vt currere, ambulare. Tertia. Eorum actuum qui nihil extra se operis efficiunt, quidā propter certum aliquē fiunt finē, quidā nullū definitū finē habēt. Quarta. Actuum eorum qui definitū finē non habēt, alij ex præteritis, ac præsentibus causis oriuntur, alij ex futuris. ¶ Notatio prima. Omnis actio proprie dicta, finē aliquē spectat, passio nūq̄.

Secūda. Sunt quæ ex figura verbi actus esse videantur, cū reuera sint adiacētia. Quædā rursus adiacētia, cum sint actus. Tertia. Omnis actio proprie dicta, in motu, atq; agitatione quadam est posita. Quæ sequuntur, ea per se satis aperta sunt.

Animi partes tres.

¶ Et ad eā animi partē pertinet.) Philosophi, tres faciunt animi partes, rationē, irascētiā, & cupiditatē. Quæ de re ita Apulei⁹ in libello qui inscribitur de dogmate Platonis, At enim cū tres partes animi dicat esse: ratiōabilē, id est mētis optimā portionē, hanc ait capitis arcē tenere: irascētiā verò p̄cul à ratione ad domiciliū cordis deductā esse, obsequi eā, & respōde-

re in loco sapientiæ: cupidinē, atq; appetitus, postremam portionem, infernas abdominis sedes obtinere, vt popinas quafdam, & latrinarū latebras, diuersoria nequitia, atq; luxuriæ. Hactenus Apuleius. Porro illud leuiculum, verba hæc, pertinent, & possunt, ad sensum magis eorum quæ præcedunt, q̄ ad verba referri. ¶ Quoniā ista agendi voce passionē significant.) Monēt dialectici, quædam esse verba, quæ cū actiui sint generis, tamē reuera passionem significant, vt timere, metuere, inuidere, audire, gustare, ridere. Cuius rei & Priscianus meminit. ¶ Neq; enim calere.) Quid calere ergo actus nō est? At qui tu id verbū Rodolphe paulo superius in hoc albo recensuisti, cum ageres de actibus ijs, qui ex natiuis adiacentibus proueniūt. Quid dicemus? An hoc fortassis, Rodolphum superius ad solam respexisse vocem, hic rem significatam magis quàm vocē spectasse? Quamquam & hic vnus videri potest ex locis illis, de quibus sumus dicturi postea, quos si recognouisset Rodolph⁹, emēdatiores profecto in lucē exissent. ¶ Id oportet vt sit in quadam agitatione, hoc quod Græci ἐντελέχεια vocant, positum.) Longū sit recēserē, q̄ diuersa super nomine ἐντελέχειας scripserint authores: dum principio illud in dubium vertitur, ἐντελέχεια scribi debeat per τ literam, an ἐνδελείχεια per δ. quorū posterius hoc cōtinuatam quandam ac perennē significat motionem: illud prius, verbum è verbo perfecti habiam. Prior lectio arridet plurib⁹, vt videre est apud Budæum, quam & Plutarchus secutus videtur, cum in placitis philosophorum sic ait: Ἀριστοτέλης ἐντελέχειαν πρῶτον σώματι φυσικῆ, ὀργανικῆ, δυνάμει ζωῆς ἔχοντι, πῶς δὲ ἐντελέχεια ἀκυστόν ἀντίτις ἐνεργείας. Hoc est, quemadmodum interpretatur Budæus: Aristoteles animā censet esse entelechiam primam corporis naturalis, potētia instrumenti vitam habentis. Entelechiam autem, id est, verbum ex verbo perfecti habiam, pro efficientia intelligere oportet. Hæc Plutarchus. Cicero posteriorem lectionem in Tusculanis secutus est, cuius sententiam pro viribus defendunt Philippus Beroaldus, & Angelus Politianus. Vtri rectius sentiant, viderit de aliquis. Rodolphus ad Ciceronis propius quàm aliorum sententiā accedere mihi videtur: neq; tam alludere ad locum eū qui est primo libro de anima: quàm qui est tertio physicorū, vbi motū quoq; ἐντελέχεια esse ait Aristoteles. Lucian⁹ ludēs more suo, quodā in loco ait, eā quæ prius dicta fuit ἐνδελείχεια,

pōit ἐντελέχεια dici cœpisse, & in locum τὸ δ' successisse ἔ τ.
Budæus ait ἐντελέχεια dici quasi τὸ ἐντελέθης συνοχήν, id est per-
fecti corporis comprehensionem. quæ etymologia, an quem-
admodum probe quadrat animæ, ita motibus quoq; conue-
niat, secum expendat lector. Sanè Aristoteles utrobique eo-
dem nomine vsus est.

¶ Subiecti vocabulū quot modis accipiatur, quomodo hic eo vtēdum. &
obiecta sensuū proprie subiecta non esse. CAP. XIII.

Subiecti vo-
cabulū quot
habeat signi-
ficationes.

Subiecti nomen, in varias significationes du-
ctum est. Dicimus enim subiectū (vnde ori-
go est nomini) id quod iactū est sub aliud.
Vnde inquit Poeta: Pedibūsq; rotarum Subiiciūt la-
psum. Item per trāslationem, Parcere subiectis & de-
bellare superbos. Iam in pronuntiatis subiectum est.
de quo aliquid dicitur. vt cum dicimus, homo est
animal, homo est subiectū. Sic etiam subiectum, in
quo est aliquid. vt prudentiæ subiectum hominem
dicimus, & subiectum formæ materiam. Dicimus
etiam id, circa quod tractatus actiōq; rei cuiuspiam
versatur. sic subiectum visus, colorem dicimus: subie-
cta artium, ea quæ præcipue sibi considerata sum-
pserunt. Dicitur & aliter, octo enim significationes
fecere, sed quo modo vel plures fieri possent, & quæ
omnes recidant in eas quas diximus. In præsentia
autem nobis sit subiectum, adiacentium quidem id,
cui aliquid inest: actuum vero, & istud ipsum, & illud
etiam quod actioni alicuius est obiectum. Illi nanq;
actus, qui aliquid extra se efficiunt, necesse est habe-
ant subiectum ex quo proficiantur. deinde aliud,
quod expositum sit ipsis & in quod tendant: vt ca-
lescere, primū oportet in igne esse, is enim est qui

Quid hic
Subiectum.

calefacit. Deinde nisi sit aliquid in quod explicet
vim suam, & in quo efficiat calorem, non poterit ca-
lescere. Agētium enim actus (inquit Aristoteles) in
patiente sunt accommodato. ¶ Sentiendi autem & *Obiecta sen-
sū & mētis*
intelligendi, ea quæ obiecta dicuntur, non sunt forte
nisi nominis similitudine subiecta. Sentiendi enim
subiecta, efficientia verius dicentur. Color enim, per
aëra perspicuū, inuisibilibus quibusdam simulacris, &
imaginem ipsius perferentibus, sparsus, vbi incurra-
rit in oculum, ferit ipsum, & ad vidēdum excitat. Sic
sonus auditum mouet, & odor olfactum. & reliqua
quæ sentiūtur, vbi partem illam corporis nostri, qua
percipi possunt, attigerunt, euocant animæ vim, quæ
per eam se partem exerit, & ad se apprehēdenda im-
pellunt. Quæ mens nostra deinde accepta à sensi-
bus, cognoscit primū, deinde varie multipliciterq;
composita inter se atque diuisa, formas omnes rerū
habitudinesque & genera ordinemque cunctorum
elicit, discernit, disponit, inque varios artium sciētia-
rumque distribuit vsus. Hæc ergo si intuebimur, fa-
cile nobis liquebit, sensum ab ijs quæ sentiuntur pa-
ti: mentem ab ijs quæ intelliguntur, imaginem quan-
dam & simulacrum patiendi accipere. Quo fit, vt
existentia tantū & præsentia sentiri possint, intel-
ligantur autem & absentia, & quæ interierunt, quæq;
nondum sunt nata. Sic ea quæ sensibus obijciuntur,
similiora sunt efficientibus. Artes omnes scientiæq;
eis circa quæ versantur comparatę, pronūtiatis pote-
runt ascribi. Ea cuiusmodi sint, suo loco dicetur.

¶ Subiectū autē proprie omniū id est, quod ex de-

Omniū sub-
iectum esse
substantiam.

cem primis rerum generibus, Græci *δυσία*, nos essentiam (si per grāmaticos liceret) verbum è verbo dicemus, nunc substantiam dicimus. Huic enim reliqua omnia sunt innixa, hæc receptaculum est fundamentumq; omnium. Magnitudo autem, quā inter adiacentia numerauimus, si substantiæ comparetur, adiacentibus accedit. sin reliquis cōferatur adiacentibus, subiecti habet vicem. nō quidem vt in ipsa sint adiacentia, sed quod nequeant nisi illius interuentu, ea præsertim quæ corpori adiacent, in substantia reponi. Neq; enim quicquam albū vel nigrum sine vlla magnitudine cogitare possumus, nec calidū vel frigidum, nec durum vel molle, nec aliorū huiusmodi quicquam. Quare si dicam, musicum album esse: musicum certum est à musica dici, id autē est adiacens. patet ergo, non esse subiectum albi. Sic iustum probum esse, iustus non est subiectum probitatis. iustus enim à iustitia nomē habet, iustitia vero nō subiectum est probitatis, sed species. Si autem dicam hominem prudentē esse, homo est subiectum. substantia enim est homo. Ita aquam frigidam, aqua substantiæ est nomen. Ita bouem occidi, bos substantiæ est in quam tendit occidēdi actus, sic, vt in ipsam se recipiat. Ex quibus facile perspicitur id quod diximus, ea quæ sensibus mentisque agitationi exposita sunt, non satis recte ad hanc nostram rationē posse subiecta dici. Quid ergo, si quis cum quærat de illis, per hunc se querere locum credat? Erratum erit quidem, sed cuius iubeam securum esse eum qui inuenire cupiet. Id enim agat, vt inueniat: si potest ex pro-

Quantitas
quomodo sub
iectum dica-
tur.

prijs locis, optimū quidem erit. certiore nanq; cursu intentionē mentis diriget. Sin minus potest ex proprijs, at vndecunq; potest, dūmodo inueniat. In artibus enim, quæ operis gratia discuntur, non quām exacte præceptionum fines distinguas, sed quām cōmode illis vtare, solet æstimari.

SCHOLIA IN CAPVT. XIII.

PEdibusq; rotarum subijciunt lapsus.) Locus est secundo libro Aeneidos. (Parcere subiectis.) Aeneidos sexto. (Iam in pronūtiatis.) Cicero prima Tusculana pronuntiatum vocat, quod Græci *ἀξιωμα*, M. Varro proloquiū, hodie partim enūtiationem, partim propositionem appellant, Aristoteles in libro *περὶ ἑρμηνείας, ἀπόφανσις*. Ea est oratio perfecta, verum salūmve significans. Vt, Trahit sua quenq; voluptas. Non omnia possumus omnes. Adeo à teneris cōsuescere multum est. (Octo enim significatiōes fecere, sed quomodo vel plures fieri possent.) Fecere (inquit) octo significatiōes verbi huius, sed ita id fecerunt, vt ad hunc modum fieri possent & plures, quæ tamen omnes non tam fuerint diuersæ ab ijs quas diximus, quin in eas possint recidere. (Agentium enim actus.) Id vulgo hunc in modum efferrī cōsuevit, Actus actiuorū sunt in patiente prædisposito. Ex Aristotele secūdo libro de anima. (Sentiendi enim subiecta, efficientia verius dicentur.) Obiecta (inquit) sensuū, agunt potius in sensus ipsos, quām illorū actioni subijciātur, ac rursum sensus, etsi agere videātur, patiūtur tamen verius quām agant. Id quod de auditu, gustu, odoratu, tactu, quæstionē nō habet, de visu sunt qui dissentiant. Qua de re cōpluscula Macrobius libro septimo circa finē, & A. Gellius libri quinti capite decimo octauo vt prætereā disertationē illam Aristotelis in libro *περὶ ἀιδίσεως ἢ αἰδητικῆς* aduersus Platonē. (Quod ex decem primis rerum generibus.) Hæc à dialecticis enumerantur, substantia, q̄ritas, ad aliquid, qualitas, actio, passio, vbi, quādo, sitū esse, & habere. (Græci *δυσία*, nos essentiam.) Quintilianus libro tertio: Aristoteles, inquit, elementa decē constituit, circa quæ versari videatur omnis quæstio: *δυσία*, quam Plautus essentia vocat: nec sanē est aliud ei⁹ nomē Latinū &c. Meminit idem author eiisdē vocabuli libro secūdo, capite decimo quinto. Et

Pronūtiatū
ἀξιωμα
Proloquiū
ἀπόφανσις.

Essentia
δυσία.

rursum octauo lib. cap. 3. Multa, inquit, ex græco formata noua, ac plurima à Sergio Flauioq; quorū dura quædā admodū videntur, vt ens & essentia, quæ cur tantopere aspernemur nihil video, nisi q; iniqui iudices aduersus nos sum⁹, ideóq; pauertate sermonis laboramus. Seneca in epistola quadā negat & ὅτι τοῦ τὴν οὐσίαν latine exprimi posse. Qua de re plura Laurentius Valla. (Sed q; nequeāt nisi illius interuentu.) Id hodie in scholis, haud scio q̄ apte, dici solet ad hūc modū, duplex esse subiectū accidentiū, vnū quod, alterum quo. subiectū quod, illud vocāt, cui ipsi accidentia vere insunt: vt est sola substātia. Subiectū quo; sine cuius interuentu, principali illi subiecto insere nō possūt. quod gen⁹ est magnitudo, id est q̄titas cōtinua.

DE LOCIS EXTERNIS, ET PRINCIPIO
de his quæ cognata vocantur.

Quæ vocentur cognata, quid causa, quot causarū sint genera, quid efficiens, quid finis, & quomodo efficiens diuidatur. CAP. XIII.

Cognata quæ vocet.

EXterni loci sequūtur, quorū prima sūt quæ cognata dicūtur. De quibus dicturus, veniā mihi verbi istius impetratā velim. quemadmodū in reliquis nōnullorū nominibus, nō aduersas optauerim lectoris aures. Vt enim traderē locos alia distinctione & ordine, q̄ sunt ab alijs ante me tractati, res ipsa mihi persuasit. Oportebit itaq; penes illā, vt huius facti mei, sic etiā nominū ipsorū, vel rationē esse vel culpā. Nec inueni sane quo alio nomine complecterer causas & euēta, q̄ cognatorū. cū sint alteris altera nascēdi ac proueniēdi origine cōiuncta. Sunt ergo cognata (vt diximus) causæ & euēta. (Causas Aristoteles quiq; eū secuti sunt, quatuor fecerūt: materiā, ex qua res fit: formā, per quā est: efficientem, à qua fit: finē, propter quā fit. Sed materia & forma in partibus dicta sūt: efficientē & finē dicemus. Causam igitur in præsentia dicimus rem, cuius vi euenit ali-

Causarū genera quot sint.

Causa quid.

quid. Vt autē aliquid eueniat, necesse est esse id, quod vim efficiendi habeat, cuius efficiētia fieri formarq; res possit. Deinde id, si nō aliquo ad agendū moueatur stimulo, iners segnēq; manebit. adeo nihil fit in rerum natura temere, & cui ratio nō constet: omniāq; propositū sibi destinatumq; finē habēt, propter quē faciāt cuncta. Qui tæcti rebus ipsis nō nunq̄ sit ignoratus, vt sunt ea, quæ expertia sensus, naturæ tantū in agēdo sequūtur impetū: author tamē ille cōditórq; nouit, cuius in agēdo numini & iussis parent. Id ergo quod faciēdæ rei præbet operā, efficiens est. Id cuius gratia fit res, finē vocamus. Vltimū est enim in agendo, & quod vbi cōsecuti sumus, desinimus vltterius tēdere. Est autē potissima causarū omniū finis. Nā materia formæ expers, rudis est & inculta, nec in vllius rei trāsit nomē. Forma si desit efficiētis vis, prouenire nequit. Efficiēs nisi finis cupiditate permotū, manet otiosum. Facile itaq; liquet, finē, quanq̄ vsu effectūq; postremus sit, omniū tamē esse pposito atq; institutione primū. (Efficientiū duplex est conditio. Alia nanq; necessitatē in agendo sequūtur, alia delectum. Necessitate agunt, quæcunq; cōsiliij iudiciūq; expertia sunt: vt ignis proposito sibi quod vri possit, nequit nō vrere. Et terra verno tēpore nō herbā, non quicquid aliud pro loci calīve ingenio solet, potest non procreare. Delectu agūt, quibus liberū est agere vel nō agere, vt homines illis in rebus, quas cōsilio rationēq; administrāt. fortasse & brutorū nōnulla, quæ docilia sunt, & iudiciū quoddā quādāmq; deliberationis imaginem habent. Quanq̄ Aristoteles putat, nō

Efficiens.

Finis.

Potissima

causarum

finis.

Efficientiū

diuisio prior.

agere ea, sed agi potius: proinde enim ut specie rerū perceptarum mouetur, rapi, nec contra id quod videtur, obniti posse: opinionemque sequi, non quam velint, sed quam à rebus acceperint: nec posse non trahi eo, quod expetendum ipsis videtur: nec non fugere, quod apparet vitandum. At vero si nonnunquam inter duo velut in ancipiti pendeant, id non euenire, quia consilio in hanc vel illam deducantur partem: sed quia duabus propositis rebus, & ex æquo ferè ad se rapientibus, non aliter quàm naui inter diuersas dissidentibusque; deprehensa fluctus, incerta & dubia videtur cui potissimum cedat: ut quæ illa per sæpe, non quæ gubernatori visum est agitur, sed quæ vndarū rapuit cumulus violentior: sic ista non suum nutū habent, sed inditam tantum à rebus commodi aut incommodi speciem sequuntur. Hominem autem cum diu multumque pensitata re deliberauerit, non tamen quod res suadet, sed quod animus iubet, sequi crebro videmus. Potest enim in ea quæ deliberando damnauit, præceptis contra consilij sui sententiam ruere: & contra, toto impetu fugere, quæ sibi maxime expetenda sunt visa. Verum hæc utcumque sint, non plane liberum esse brutis agendarum rerum arbitrium, non videtur abhorre à vero: delectum tamen agere, quando maxillarum est ipsis bonarumque rerum discrimen, nemo (quod equidem credam) repugnet. ¶ Rursus quæ necessitate agunt, eorum quædam naturæ conatu, alia externa vi agunt. Conatu naturæ agunt ea, quorum agendi principium est intra ipsa, nullo extero adiuuante. Ut ignis vrit, quoniam caloris vis qua vrit, natua

Eorum, que nature necessitate agunt, diuersitas.

est ipsi. Itaque non deficit res istas agendi vis, neque cessant agere, quandiu est copia ipsis alicuius, in quod efficaciam suam explicare possunt. Violente vel (ut diximus) vi externa agere dicuntur, quibus ab alio vis est agendi inserta. Ut aqua feruens calefacit: verum non sua, sed ignis vi, à quo calorem accepit. Sic lapides, & si qua alia mittuntur tormentis, supra se & in sublimi posita disijciunt, non proprio impetu, sed eo qui iacentium violentia ipsis est intortus. Itaque non est diuturna vis istorum, sed remittuntur, fraguntque quantum possunt inditum sibi conatum, & statim redduntur naturæ suæ. Inde fit, ut initio vehementissimus sit ipsorum motus, ut qui sit impellenti proximus, spatio deinde paulatim amittat vires, & elanguescat. ¶ Sed eis quæ necessitate agunt, ad agendum sufficit, ut possint agere: quæ vero delectu aut consilio, ut etiam velint est opus. Quæ causa est, quod in controuersijs ijs, quibus factum nec ne sit aliquid quaeritur, colligi solet, voluerit, deinde potuerit ne quis facere id, quod arguitur fecisse: quæ si probata fuerint, facillima est ei quod tertium sumi solet, id est, quod fecerit, probandi via. ¶ Est & alia efficientium discretio. Quædam enim sunt (ut Græci aiunt) κίνησις, hoc est, præcipua & imperantia, quædam obsequuntur & ministrant. Et horum, alia agunt, alia agendi sunt instrumenta. ut in domo facienda, architectus imperat: qui quomodo fieri quicquid debeat, iubet. Is qui lapidem sculpsit, qui parietem extruit, qui cædit aptatque materiam, ministrat. Instrumenta sunt, secures, terebra, mallei, & quæcunque sunt alia, quibus opus suum

Secunda diuisio efficientium.

explicat. Sic in bello, ciuitas vel princeps author rerū gerendarum imperat, miles obsequitur: equi, arma, omnisque copia impedimentorum militarium, instrumenta sunt belli. Sed de efficiente haec tenus.

SCHOLIA IN CAPVT XIII.

Sed materia & forma in partibus. hoc est in loco totius & partium. Supra capite nono. (Nec in vllius rei transit nomē.) id est, Materia formæ expers, neque homo neque leo, neque aliud quiduis esse dicitur, etiā si nihil horū omnium est, quin ex ea fieri queat. (Efficientiū duplex conditio.) Hæc in topicis Cicero. (Fortasse & brutorum.) Hac de re longa disceptatio est apud Laurentiū Vallam libro primo in dialecticam. Porro ad totum hūc causarum locum planè intelligendum, plurimum contulerint ea, quæ Aristoteles habet secundo libro physicorum, & Cicero in topicis. (In ijs controuersijs.) Hoc egregie facit Cicero pro Milone & Sexto Roscio Amerino.

(Fines eo ipso modo distingui, quo bona: & bifariam in vnaquaque re accipi eos posse. Præterea plures nonnunquam in eadem re fines esse, & quod primum sit in agendo, ei finem destinari postremum.)

CAPVT XV.

Finium diuersitatem eo ipso modo sumi, quo bonorum. Ac dupliciter quidem aliqua dici bona.

In potissimum esse causarum diximus. Is enim est cuius gratia omnia agunt. Agunt autem omnia boni alicuius gratia. & quicquid bonum esse sibi, vel natura monstrauerit, vel ratio persuaserit, in id referuntur. Quo pacto ergo ratio boni in rebus discreta erit, eodem & finium sumemus diuersitatem. Quædam enim sunt per se bona, quædam quia alijs conferunt bona dicuntur. Quæ per se sunt bona, ea certum est summa esse, & supra quæ nihil sit expetendum. Ea sunt (vt breuissime dicamus) status vniuscuiusque rei in suo genere perfectissimus. Summum itaque ignis bonum est, & supra quod nihil requirat, esse maxime calidum & siccum: & aquæ, maxime humidam esse & frigidam. Sic arboris, sic bouis, sic equi, perfectissima illa absolutissimaque;

habere, quæ sibi tribuit in suo genere rerum natura. Hominis etiam, non qua viuit, qua sentit, spectandum est summum bonum, sed qua mentis est atque consilij capax. hæc enim maxime censetur homo. Conferentia dicuntur, quæ ad summa consequenda adiumento sunt, vt cibus, potus, vestis: & reliqua quæ tuendæ hominis vitæ conducunt. Nec enim perfecte, id est feliciter, viuere potest quis, si ea conditione sit, vt viuere omnino non possit. Sed bonorum atque proinde finium quandoque ratio initur pro singularum rerum conditione, quam habet in genere suo quæque: quemadmodum iam prædiximus: & sicut dicimus, ædificantis finem esse domum, & belli finem victoriã: quæ quidem esse in suo genere vltima videntur. neque enim ædificat amplius ille, neque hic bellum gerit, vbi domum fuerint atque victoriam consecuti. Quod autem ille extruendo parieti calcem parat, lapides congerit, certum est parietem finem quendam esse, sed non vltimum: quia domus causa paries paratur. sic & hic, cum tormenta instruit subruendis muris perturbandisque; defensoribus, oppidorum expugnandorum gratia hæc agit, ergo & hic finis quidem est, sed medius & victoriæ conferens. Quandoque vero fines accipimus ex toto ordine rerum, quo cuncta, alterum alterius vltibus, videntur addicta, quoniam omnia melioribus seruiunt. Sic si omnia quæcumque sunt, vno velut complexu colligamus, quæadmodum vnum est summum & sine vlllo perfectionis detrimento bonum, sic vnus est vltimus omnium finis. In eis vero, quæ in media sunt rerum serie sita, alterum incubit alteri, prout est cuiusque; magis

Bifariam posse iniri rationem finium.

minuive consummata natura. Sicigitur in equo est duplicem inuenire finem: alium naturæ suæ: itaq; ferocem indomitumq; esse, & nullis obnoxium habentis, optimum in ipso fuerit, quod naturæ suæ accommodatius id est, quam fessorem pati, fodi calcaribus, & freno flecti, frangi; in gyros. Nec enim omnibus tantus ingenitus esset libertatis amor, si serua nasci melius ipsis fuisset. Alium contra finem in ipso accipimus, ut humanis vsibus accommodatus est. Sic bonum esse dicimus sibi, non quod ipsi maxime couenit, sed quo maxime satisfaciatur ministerijs nostris. Sic terra herbis arboribusque vestita, perfectissima videtur, quippe quod ijs procreandis sit nata. at nobis, in fora, in vicos disposita, in ædium templorumq; areas æquata, sterilis & nuda, aptior est. ¶ Illud etiã prætereundū nō videtur, posse vnus plures esse fines, ut alius sit operis, alius operantis, alius iubentis. Sic ædificationis quidē, quod ad ipsam pertinet, finis est domus: quod ad ædificantē, merces locatæ operæ: quod ad iubentē, vel ut habitet domū, vel ut donet, vel ut vēdat. Sic studiorū proprius est finis eruditio. at eius qui studet, potest etiã quidem finis esse eruditio, sed fortasse est vel glorię vel lucri spes. At patris qui sumptum studēti præbet, amor incrementaq; filij. Amici quoq; qui suavit, ut aliquādo opera fortasse & eruditione studentis vtatur. ¶ Illud etiã dicendū est, ut quicq; in agēdo primū est, ita finē sibi destinatum postremum. Media q̄to magis à primo recesserint, tantū citra postrema subsistūt. Prima enim ad efficiendū potissima sūt, postrema ad expetēdū. illorū enim gratia

In eadem re plures quādoq; inesse fines.

Que agendo prima sint, ijs vltimum destinari finem.

alia expetuntur. Sic in facienda naue, primæ sunt partes eius qui impētas præbet, cuius finis sunt opes quæ ex subuectis parantur mercibus. Illum nauta sequitur. is nanque non eouisque se porrigit, verum lucrum ex nauigandi mercede spectat. Iam qui nauem fabricatur, non id quærit, ecquis ipsa sit nauigaturus, modo extruat nauem. Sic qui ligna cædunt, qui ancoras funesque parant, non illi nauem spectant, sed ut materiam solam præbeant, instrumentum nauticum parent. Quo fit, ut virtus, quoniam optima est, laboribus & sudore quærat, ut quæ in arduo sit & longissime posita, cuique parandæ omnia alia sint destinata. Vitia vero & vilia omnia, ad manum sint, & (ut inquit Hesiodus) cumulo liceat accipere.

SCHOLIA IN CAPVT XV.

Agunt enim omnia boni alicuius causa. Quisquis agit, is idcirco id facit, quod consequatur aliquid, quod aut reuera bonū sit, aut certe ipsi tale esse videatur. ¶ Nec enim omnibus tantus esset ingenitus libertatis amor. Pulchrum me hercules hac de re carmen est Seuerini Boetij de consolatione philosophiæ libro tertio, Quantas rerum flectat habenas, Natura potens, quibus immensum Legibus orbem prouida seruet &c. ¶ Sic bonum esse dicimus sibi. Laurētius Valla, ei quā sibi dicere maluisset. ¶ Possit vnus plures esse fines. Hoc quo intellectu accipi debeat, ipse Rodolphus explicat capite sequenti. ¶ Sed fortassis est vel gloriæ vel lucri spes. Cur non potius gloria aut lucrum ipsum? Certe nemo nauat operam literis ad consequendam gloriæ aut lucri spem: ad lucrum aut gloriā ipsam multum. ¶ Et ut inquit Hesiodus, cumulo liceat accipere. Exponit quid sibi apud Hesiodum velit εἰς ἰλασθῆναι. Versus porro ipsius poetæ super hac re sic habent,

Hesiodus.

Τὴν μὲν γὰρ τοὶ κακὸν τὴν καὶ ἰλασθῆναι ἐπιβλέδαι
 Πηδῆσας, ὀλίγη μὲν ὀδὸς, μάλα δ' ἐγγυθι ναίει,
 Τῆς δ' ἀρετῆς ἰδρωτὰ θεοὶ πρῶτον ἔροισιν ἔθνη καὶ
 Ἀθάνατοι, μακρὸς ἢ καὶ ὄρθιος οἶμος ἔω' αὐτῶν.

De euentis, effectis, & destinatis. idem & effectum dici posse & causam. Vnius euentus, in suo genere vnā duntaxat causam esse: & vnus rursus causae, vnum proximum & per se esse euentum. tum quanta huius loci commoditas.

CAPVT XVI.

Poterant (quod ad euenta pertinet) videri sufficere quae de causis diximus. Neq; enim melius ratio varietasq; euentorum cognosci aut tradi potest, quam ex causis. nos tamē si quid vel proprium est huius loci, vel hic fortasse dicitur commodius, exequamur. ¶ Euentorum autem primum nobis est sumenda pro causis differentia. Vt enim sunt causae efficiens & finis: sic euenta possumus dicere esse, effectum & destinatum. Quod enim fit ab efficiente, effectum dicere libet, quando effectus nomen aptissime efficienti coniungitur. Cicero quidem promiscue effecta & euenta ea quae à causis fiunt vocat, sed causam (id quod ex verbis illius perspicere licet) ad sola efficiencia redegit. At vulgo effectus nomen tam late extendimus, quam causam. Mihi ad loquendi vsum & ad propriam nominis vim, euenta commodius videtur dici, quaecunq; ex causis oriuntur. Euentaq; efficientium, rectissime effecta dicemus: quando efficientis & effectus nomina iuncta sunt artissime: & in eodem genere, alterum agentis, alterum, patientis pra se fert faciem. Eruntque hic locus nobis, quemadmodum causarum duplex: sicut enim ille diuiditur in efficiencia & finem, sic iste diuidetur in effecta & destinata. ¶ Fiunt autem ista plerunq; causae & euenta, prout varie vltro citroq; comparantur, suntq; eadem etiam per sepe * & fines, & efficiencia, & effecta, * &

Euentorum eadem esse diuersitatem, quam causarum.

Idem diuersa ratione spectatum & causam & euentum dici posse. * Hec tria

destinata. Vt in aedificatione, is cui struitur domus, primum efficiens est, & domus finis est vltimus. Quae autem media sunt, architectus, fabri, instrumenta, si domum ut effectum accipimus, efficiencia sunt: domino vero comparata, effectorum obtinent locum. si domum statuimus finem, destinata sunt: at domini respectu, quia parandis ipsis insumitur opera, medij quidam sunt fines. Idem enim finem esse & efficiens, nihil repugnat, non modo diuersis, sed eidem etiam, dummodo diuersa ratione, comparatum. ut qui domum aedificat qua ipse utatur, efficiens est domus, quatenus eam aedificat: & finis, quatenus eam propter se, hoc est, habitandam sibi parat. Sic forma & finis idem esse possunt. forma enim omnis ferè actionis proximus est finis. Materia & finis, materia & forma, efficiens & materia, efficiens & forma, nequaquam possunt in idem conuenire. Neq; enim nauem fabricanti, finis esse possunt ligna, è quibus ipsam fabricatur. neq; idem esse ligna possunt, quod forma nauis. sed neq; ligna neq; forma nauis neq; alia quaeuis huiusmodi queunt ipsa sese efficere, quod necesse esset, si idem & efficiens esse, & vel forma vel materia posset. ¶ Huius etiam admonendi sumus, cuiuslibet euentus in suo genere vnā esse causam: & contra quoq; causae vnus, vnus est per se & proximus euentus. Quod praediximus autem, esse nunquam plures vnus rei fines, id non obstat isti quod iam dicimus, quod vel ex verbis illis perspicere poterit. Aedificatis enim finis vnus & solus, est domus. ad quem cum peruenerit, cessat. Quod autem praeter domum, vel lucrum, vel aliud quicquam pro opera petit, id

verba ab interprete adiuncta sunt, quemadmodum ipse in scholis refert.

Vnius causae vnū tantum proximum esse euentum, & vnus rursus vnus euentus vnā tantum in suo genere causam.

non facit quatenus ædificans est, sed quia vel inops vel auarus est. Sic etiam forte gloriã sperat ex opere: verum nõ quantũ ædificãs, sed quia aliqua id sibi putat profuturũ. Potest itaq; quis, vt nõ sequatur ista, ædificare: vt non fiat domus, ædificare non potest.

*Copiosum est
se hunc locũ
causarum.*

¶ Copiosus est hic locus causarũ & euentorũ, & in varios patens vsus. Huc enim ferè redeunt cuncta, quęcunq; in consilio hominũ deliberationeq; versantur. Duo enim ista in cõsulẽdo maxime sequimur, expediat nec ne, & an fieri possit. Quorũ quid expediat, ex fine colligimus: quid fieri possit, ex efficientibus. Quicquid enim vtile, id alicui rei consequendæ vtile oportet esse. Sic quicquid fieri posse volumus, maxime ex efficientis facultate poterit ostendi. In laude etiã & vituperatione, præcipuas huius loci obtinent partes, cum vtraq; illa, non alia re certius veriusq; consentent, quàm effectis & fine. Ad virtutis veræ rationẽ præcipue pertinet finis, quando multis in rebus non tam refert quid facias, quàm ob quã causam facias. Et idem factum, alius vt ob iram incõsultũmq; mentis impetum vituperabit, alius vt magnanimitate, & constantis viri proposito dignũ laudabit. Sic honestũ, quia per se expetendum dicimus, quod vltimi finis propriũ est, ex destinatis vel maxime dignoscetur. Neq; hæc tamẽ eò pertinet, vt vel hos locos à reliquis quæstionibus, vel ab his quæstionibus reliquos locos excludẽdos putẽ. Neq; si maxime cõuenire istis dico, idcirco solũ cõueniẽt. Varia est horũ omninũ ratio, & de quibus perpetuũ nihil semel poterit præcipi, sed quid optimũ sit, rerũ præfens vsus melius docebit.

SCHOLIA IN CAPVT XVI.

Poterant quod ad euenta attinet.) Euenta sunt, quæ vi atque impulsu causarũ eueniunt: Quorum alia effecta, alia destinata, dicuntur. Effecta, quæ fiunt à causis efficientibus. Destinata, quę in certum finem aliquem ordinatur. ¶ *(Sed causam, quod ex verbis illius perspicere licet, ad sola efficientia redegit.)* An Cicero de sola loquatur causa efficiente, viderit Rodolphus. Boëtius certe in commentarijs ijs, quos scripsit in Ciceronis Topica, secus docet. Verba eius si quis requirat, sic habent: At verò M. Tullius principalem causarum diuisionem facit in ea quæ efficiunt aliquid, & in ea sine quibus effici nequeat. Vt id quod efficit, ad eam causam conferatur, in qua motus principium constitutum est. Id verò sine quo nõ fit aliquid, tum ad intellectum materiæ transferatur, vel eorum quæ adiuncta materiæ efficientis adiuuant facultatem: tum ad reliquas causas ducatur, vt paulò posterius apparebit. Hæc ille. Quanquam quid ego authorem laudo Boëtium, cum ipsius verba Ciceronis facile idem declarent? Aes certe materia est statux, & sapientia non tam efficiens quàm forma est sapientis: quibus exemplis vsus est Cicero. Quæ huc ascribenda putavi, non vt incuriæ arguerem Rodolphum, sed, vt dispiciat, inquiratq; diligens lector, ecquid aliud sibi is velit, quàm verba eius prima (vt aiunt) fronte præ se ferunt. ¶ *(Sic forma & finis.)* Aristoteles secundo libro physicorum ait, formam & finem posse idem esse numero: causam effectricem, specie eandem cum his esse posse, numero nõ posse. Itaq; quod subiungit Rodolphus, causam efficientem, & formam non posse esse idem, de numeri nimirum identitate accipiendum est, non de specie. ¶ *(Cuiuslibet euentus in suo genere vnã esse causam.)* Qui tãtum vnã? An non plures interim causæ ad vnum aliquid efficiendum concurrunt? Concurrunt quidem, si de quibuslibet causis loquaris. at Rodolphus, de sola loquitur causa proxima, & de eodem genere causarum. ¶ *(Contrà quoq; causæ vnus, vnus est per se, & proximus euentus.)* Recte illud, per se & proximus. Alioqui causæ vnitis plura nonnunquam esse euenta, quid vetet? Ignis proxime, ac per se causa caloris est. Quod autem hinc in luto sequitur induratio, in cera mollities, hæc velut accessiones quædam sunt primi illius euentus, & effecta (vt ita dixerim) secundaria. ¶ *(Quod prædiximus autem.)* Di-

*Euenta.
Effecta.
Destinata.*

lutio est obiectionis, quæ oriri possit ex ijs, quæ dicta sunt capite proximo. ¶ *Quando multis in rebus non tam refert quid facias.*) Tale quiddam, & Quintilianus habet libro duodecimo, cum ostendit, à viro etiam bono, nō boniam interim causam posse defendi. Meminit eiusdem rei idem author, libro tertio, & item quinto.

DE APPLICITIS.

¶ *Quid applicita: cur hæc ex acervo eorū quæ adiuncta à Cicero ne dicuntur, exemerit: neque ad solum oratorem, sed ad philosophos quoque, & irreconsultos locum hunc pertinere.*

CAPVT XVII.

Applicita.

pplicita placuit vocare, quæ addita rei extrinsecus, non sunt quidem causa eius, præbent tamen illi denominationem. Ea sunt, locus, tempus, & ea quæ dicimus connexa, tria videlicet è primis rerum generibus, id est, prædicamentis, illa ferè, quæ ubi, quando, & habere dicuntur. Et Cicero quidem adiunctorum nomine ista completitur, nos adiuncta credimus illa esse, quæ inferius dicemus contingentia: quæ quantum ab his distent, suo loco cum explicabuntur, nobis haud erit difficile videre. ¶ Equidem inueniendorum locorum hanc vnam mihi persuadeo fuisse causam, vt quæcunque vel in rebus sunt, vel attingunt ipsas, vel quæ vndecunque accita ad ipsas, aliqua parte ad faciendam de illis fidem profint: ea in certum conclusumque redigeremus ordinem, pro cuiusque qualitate, quam habent, propositæ rei comparata. Sic enim facillime posse animum certa & non fallente via, quæcunq; de re quaq; dicenda sint, eruere: si quâminimo errore perplexa, & suæ quæq; reddita naturæ, intuenda sibi darètur. Placuit ergo mihi, quæ ex-

Cur diduxerit ac separauerit ea, quæ Cicero vno adiunctorum nomine completus est.

actissime, simul quam apertissime possem, cuncta distinguere: quæ fuit etiã causa addèdi noua plerisq; nomina, ne si in eadè subinde reuoluerer, aut aliqua manneret nō nominata, aut diligentiæ ratio, quã in secernendis sumptis rebus, ea confundendis rursus nominibus, vel omittendis, mihi periret. Itaq; ista & applicita vocauimus, & ab adiunctorū, vel genere diduximus, vel eximimus acervo. Cum pateant enim latissime, & per omnem ferè rerum eant naturam. nec vt Cicero sensit, ad solū pertinet oratorē ista, sed multū philosophis etiã, cum qui naturas rerū scrutantur, tū vel maxime qui mores hominū formant, quodq; cōsequitur, & medentibus, & respōdentibus de iure, locus, tempus, & reliqua cōnexa tractantur. non est ergo visum mihi, cum sint ista genere diducta, nomine confundere: & inueniendi copiam quam rerum nobis amplitudo ostendit, tradèdo angustius, ad inopiã redigere. ¶ Pèdent itaq; totæ quæstiones, pleræq; ex loco, pleræq; ex tēpore. Vt, an reddat Arethusa fons Alpheū amnem, ex Elidè subter maria transmissum. tota ferè ex loco spectatur quæstio. Sic etiam, Nilus oriaturne ex montibus Aethiopiæ, quod Aristoteles negat, Ptolemæus ait: an, vt Iuba author fuit, circa Atlantem habeat fontes. Iam temporis propemodum videtur esse, possint ne diuturnitate siccare maria, & sicca rursus obrui aquis. An ad vltimum habitatibus orientè Indis, sol in exortu cōtinuo supra verticè sit positus, vt Herodotus credidit. An sint populi: quibus perpetua dimidio anno nox, dimidio sit dies. Et de connexis tanto plura possunt quæri, quanto

Exemplis ostendit, nō ad solū oratorē pertinere locum adiunctorū.

per plura sparguntur, quàm locus, & tempus. Quis dubitet ergo, cum videat extra rhetoris fines quæri de istis, quin possint etiam ex eis argumenta deduci?

SCHOLIA IN CAPVT XVII.

EA sunt locus, tempus, & ea quæ dicimus cõnexa: tria videlicet &c. Sitne locus idem quod vbi, & tẽpus id ipsum quod quãdo, nondum satis inter dialecticos conuenit. Sanè quæ cõnexa vocat Rodolphus, ea non eius modo prædicamenti vidẽtur esse, quod habendi voce intelligũt dialectici: quin vel maxima eorum pars ex albo est relatiuorum. Id quod facile ostẽdunt exempla, quæ ponuntur capite vigesimo. ¶ *Et Cicero quidem.* Cicero in Topicis adiũctorum vocabulo omnia ea cõplectitur, quæ Rodolphus locum, tempus, cõnexa, & contingẽtia vocat. ¶ *Equidem inueniendorum locorum.* Poteram, & ego (inquit) applicita simul cum contingẽtibz vno adiũctorũ nomine complecti: ni credidissẽm singula inuẽtu fore faciliora, si res natura sua longe diuersissimas in diuersos etiam locos digessissẽm. Hæc mihi causa fuit, cur seiunxerim ea, quæ Cicero cõiunxit. ¶ *Ab adiũctorum, vel genere diduximus, vel exemimus aceruo.* Si sola contingẽtia adiũctorum nomine intelligerẽtur, iam applicita ab illorum genere essent diducta. At cum vtraq; tam applicita, inquam, quàm cõtingẽtia, eo nomine complexus sit Cicero, hinc est, vti non tam diducta ab adiũctorum genere, quàm ex aceruo illorum exempta sint. Atq; hoc est quod dicit, ab adiũctorum, vel genere diduximus, vel exemimus aceruo. ¶ *Nec, vt sensit Cicero, ad solum pertinent oratorem ista.* Cicero in Topicis, non prorsus, sed magna ex parte, ad solum pertinere oratorem hunc locum cõfirmat. Et quidem maxima adiũctorum pars de numero est illorum, quæ ab Rodolpho dicuntur contingẽtia: cum quibus parum commercij esse philosophis, atq; illo etiam tempore fuisse iureconsultis, id notius est, quàm vt vllõ argumento sit ostendendum. Sed quid dicimus? An non ea quæ de præsumptionibus, ac coniecturis tractant iureconsulti, ex numero sunt contingẽtiam? Sunt profecto. Sed quæstiones illas coniecturales; in quibus non tam de iure quàm de facto quæritur, ij qui id temporis de iure respondebant, quo hæc scripsit Cicero, ad oratorẽ magis, quàm ad se pertinere arbitrabantur.

Quod vt possit intelligi planius, totum Ciceronis hac de re locum, non pigebit ascribere. Is sic habet: Ab adiũctis autem posui equidem exemplum paulò antè: multa scilicet adiũgi, quæ suscipienda essent, si statuissemus, ex edicto prætoris, secundum eas tabulas, possessionẽ dari, quas instituisset, cui testamẽti factio nulla esset. Sed locus hic magis ad cõiecturales causas, quæ versantur in iudicijs, valet. cum quæritur, quid aut sit, aut euenerit, aut futurum sit, aut quid omnino fieri possit. Ac loci quidem ipsius forma talis est. Admonet autem hic locus, vt quæretur quid ante rem, quid cum re, quid post rem euenerit. Nihil hoc ad ius, ad Ciceronem inquit Gallus noster, si quis ad eum quid tale retulerat, vt de facto quæreretur &c. ¶ *Pendent itaque.* Ostendit exemplis, non ad solũ oratorem, sed ad alios quoq; pertinere locum adiũctorum. ¶ *An reddat Arethusa.* Plinius libri secundi, capite centesimo sexto: Quidam verò (inquit) odio maris ipsa subeunt vada, sicut Arethusa fons Syracusanus, in quo reddũtur iacta in Alpheum, qui per Olympiam fluens Peloponessico litori infunditur. ¶ *Sic etiam, Nilus oriaturne.* Solinus de Nilo loquens: Originem, inquit, habet à monte inferioris Mauritanie, qui Oceano propinquat. hoc affirmant Punici libri, hoc Iubam regẽ accepimus tradidisse. Igitur protinus lacum efficit, quem Nilidem dicunt. Nilum autẽ iam inde esse coniecerant, quòd hoc stagnum herbas, pisces, beluas, nihilominus procreet, quàm in Nilo videmus. Et quæ sequuntur. Eadem ferè Plinius libri quinti, capite nono. Et Seneca quoq; nonnihil hac de re naturalium quæstionum libro quarto: & secundo historiarum libro Herodotus. ¶ *Possentne diuturnitate siccari maria.* Hanc quæstionem excutit Aristoteles τῶν μετεωρολογικῶν, libro secundo. ¶ *An ad vltimum habitantibus Orientem Indis.* De his Indis ita Herodotus, libro tertio: Est autem illis hominibus sol ardentissimus matutino, non, quemadmodum alijs, meridie: eo vsque efferuescens, dum tempus est à foro discedendi, per quod tempus multo magis vrit, quàm meridianus in Græcia. ¶ *An sint populi.* Id quidam dixere fieri in Thyle insula, alijs in Nomo. Vide Plinium libri secundi, capite septuagesimo septimo.

Arethusa.

Ortus Nili.

¶ *Locus hic quid sit, unde eius sumenda diuersitas, & qui vsus.*

CAPVT XVIII.

*Locus quid
Aristoteli.*

Locum autem in præsentia non velim tam scrupulose accipi, quàm ab Aristotele acutissime quidem, sed astrictius quàm nostro instituto conueniat, definitus est. Ille enim dixit locum esse extremum illud circûfusi vnicuique rei aëris, vel aquæ, vel quocunque alio contineretur, quod quantum ad loci rationem pertinet, sit immobile. Quod esse quidem reuera proprium cuiusque rei locum non est negandum: sed nos de loco loquimur, quemadmodum Virgilius, qui ait:

Est locus, Hesperiam Graij cognomine dicunt. & Deuenere locos vbi nunc ingentia cernes Mœnia.

Et sicut vulgo quærentibus quo in loco quis sit, respondemus, in foro, & in vrbe, & ruri esse. ¶ Sane multa sunt locorum discrimina: sed ea in capita quædam colligamus, quò facilius queant perspicui.

Locorum igitur discretio, vel ex ipsis quatenus loci sunt sumitur, vel ex ijs quæ circa ipsum sunt ducitur. Et eorum quædam naturæ sunt, alia hominum opere vel opinione accesserunt. In locis ipsis differentia est, qua rem, vel hic, vel ibi esse dicimus: & qua alium locum distantem, alium vicinum: & alium amplum, alium angustum: & alium sublimem, alium humilem vocamus. Ex eis quæ accedunt loco à natura, sunt, maritimusne, terrestris, an aërius sit: aquosus an inaquosus, & planus an motosus, & asper an mollis, & occultus an conspicuus, lucidus an obscurus, adustus sole an frigore rigens, an inter vtrunque tem-

*Locorum di-
uersitas.*

peratus, pestilens an saluber, sterilis an fœcundus. Ab hominibus, alius celebrer, alius desertus dicitur, sacrumque & prophanus, publicus & priuatus, cultus & neglectus, pudendus & honestus. Iam vrbs, rus, domus, forum, templum, vicus, pro locis sunt. Iam prouinciæ, vt in Italia quem, in Germania, in Hispania esse dicimus. Iam singulæ vrbes, vt Romæ, Capuæ, Tarenti esse. Sic in ciuitate, & in patria, & peregre esse. Sed multa est adhuc (præter hæc quæ recensemus) diuersitas, & propemodum immensa. Per omnes enim argumentorum locos, & quidem varie numerosæque, possunt ista diuidi: sed nobis omnia complecti, nec animus est, nec est necesse. Satis fuerit, hac in re quærere volentibus hæcenus aperuisse viam. Non enim in abstruso latet res, sed in proximo posita, nisi conuiere velimus, non potest nos fugere. Huius loci est, quicquid in laude, & vituperio, de patria, de ciuitate, in qua natus quis, educatus, eruditus est, ponitur. In consilijs etiam persæpe valet. Hinc illa Macedonum interrogatio, Ecquid Romani volare possent: aut quo pacto Macedonia montes essent transaturi? Hinc Hannibalis in Italiã transgressi exhortatio militum, vt acriter pugnarent, quippe qui à tergo Alpibus, à latere duobus maribus clausi, nulla sperarent effugia: at contra Romanis, timidis esse licere, qui in tuta fugam suam cõferre possent. Hinc Milonis inuidia, quòd P. Clodium in monumentis maiorum suorum occiderit. Clodij quoque de violatis Bonæ deæ ceremonijs accusati defensio, quòd eo tempore non Romæ, sed Interamnæ fuisset.

*Huius loci
vsus.*

SCHOLIA IN CAPVT XVIII.

Locus quid sit.

Locum autem in presentia non velim tam scrupulose accipi, quam ab Aristotele. Aristoteles τῷ φυσικῶν, libro quarto, post longam disputationem de loco, ἔσει (φυσῖ) εἰ τὸ πᾶσι χοντὸ πῖροσ' αἰκιντορ πρῶτον τῶν ἐς ἡδ' ὅτι π. Quæri solet, quomodo dicat Aristoteles locum esse immobilem, cum sit accidens, ac proinde necessario moueatur moto subiecto. Longum sit hic referre sententias omnium. Mihi placet id quod ait Rodolphus, locum immobilē dici, non absolute, ac omni modo, sed quod attinet ad rationem loci. Potest enim extremum illud corporis ambientis referri ad duo. Primum, ad corpus illud ambiens, in quo est: atque hæc ratione moueri quidem potest. Cæterum, loci nomen ei non competit: neque enim locus est corporis illius. Deinde, ad corpus illud quod ambitur, ac cingitur, cui collatum dicitur locus, & immobilis manet. **¶** Est locus, Hesperiam Graij. Verba Ilionei sūt, primo Aeneidos. **¶** Deuenere locos. Verba Veneris sunt ad Aeneam, libro eodem. **¶** Sanè multa sūt locorum discrimina. De hac locorum diuersitate, multa in partitionibus Cicero: & Fabius Quintilianus, libro institutionum quinto, eadem ferè quæ Rodolphus. **¶** Adustus sole, an frigore rigens. Alludit ad quinque illas terræ zonas, quarum duæ extremæ frigore rigent, media sole torretur, ac quasi aduritur, temperatæ sunt duæ interiacentes. Lege Macrobij librum secundum, in somniū Scipionis. & Virgilij primum Georgicon. **¶** Ecquid Romani volare possent. Duo bella Romani gesserunt aduersus Macedones, alterū, quo T. Quintius vicit Philippum: alterū, quo Perfen Philippi filium Paulus Aemilius. Quādo autē, aut à quo dicta sint verba, quæ affert Rodolphus, nondū legisse memini. Apparet in concilio quopiā dicta fuisse, vbi cū Macedones de bello à Romanis impēdente, deliberarēt: tū nescio quis, vt in spem illos erigeret, eiusmodi dicitur esse naturā locorū, vt Romani in Macedoniam peruenire nō possent. **¶** Hinc Hannibalis in Italiam transgressi. Author est Titus Liuius, de secūdo bello Punico, lib. i. **¶** Hinc Milonis inuidia. Clodianos illud egisse, vt Miloni conflarent inuidiā, propterea quæ Clodiū in monumētis maiorum suorū occidisset, facile ostendit ipsa Cice. pro Milone oratio. Ita enim scribit: An eo mors atrocior erit P. Clodij, quæ is in monumētis maiorū suorū sit interfectus: hoc enim sæpe ab

Quinq; terra zone.

istis dicitur, perinde quasi Appius ille cæcus viam munierit, non qua populus vteretur, sed vbi impune sui posteri latrocinaerentur. **¶** Clodij quoq; de violatis Bonæ deæ ceremonijs. Solebant Bonæ deæ apud Romanos statō tempore in domo alterius cōsulis, Bonæ deæ arcana quædam fieri sacra à fœminis, viris inaccessa. Eis sacris cū P. Clodius captus amore Pompeiæ vxoris C. Cæsaris interfuisset, ac proinde violatæ religionis reus esset, corruptos quosdam testes produxit, qui iurati dicerent, eum tēpore illo, quo ceremoniæ eius deæ violatæ diceretur, nō Romæ, sed Interamnæ fuisse. Mentionē facit eius rei Plutarchus in vita Ciceronis. Et Cicero ipse in oratione Miloniana: Legite (inquit) testimonia testiū vestrorū. Dixit C. Cassinius, cognomēto Schola, Interamnensis familiaris meus, & idē comes P. Clodij, cuius iā pridē testimonio Clodius eadē hora Interamnæ fuerat, & Romæ, P. Clodiū, illo die in Albano mansurū fuisse. **¶** Quid tempus, quo modo id dimidatur, qui eius vsus.

CAPVT XIX.

Tempus definiiri solet, esse numerus motus secundum prius & posterius. Nos apertius dicemus, esse ex cæli solisq; vertigine deductum spatium, quo rerū omniū agitationē vicissitudinemq; metimur. Inde horā sumimus ferè cōtinentē spatio vigesimā quartā diei partē. Dies spatium est illud: intra quod cælū raptu suo solem nobis eo loco quo proxime abstulerat sistit. Ex diebus mēsis fit, intra quem à sole luna profecta, spatiumq; omne cæli emēsa, rursus redditur soli. Et annus, quo sol percurso duodecim signorū orbe, ad eā qua fuerat cæli partem redit. **¶** Potest nobis tēpus eadē ratione diuidi, qua locus diuisus est: vt alia in tēpore spectetur, quæ propria sint ipsius, vt præsens, præteritū, futurum, vt nunc, tunc, modo, mox, pridē, sero, nuper, olim, cito tarde, diu, breui. Alia ex ijs quæ à natura accedūt ipsi, vt dies, nox, annus, mēsis, hyems, ver, æstas, autūnus.

Temporum vnde spectanda diuersitas.

Serenum quoq; & nubilum, turbidum, & tranquillum, pluuium, niuosum, ventosum, & feruens æstu, & molestum frigore, temporum sunt discrimina. Ex hominibus sumuntur, & quæ ad ætates hominũ pertinent, vt pueritia, adolescentia, iuuenta, virilis ætas, senectæ. & quæ cõueniunt agendis rebus, quales sunt festi profestiq; dies. Et messis, vindemiæ, arandi, ferendi, terendi tempus: & pacis, & belli, & famis, vbertatis, pestilentia, sanitatis dicimus. Et sumitur in tempore quoque commoditas quædam ad conficiendũ aliquid, quam occasionem vocant, cuius (vt inquit Liuius) opportunitas momento præteruolat, nunquam reditura. Vnde & tempestiue & intempestiue, & opportune & importune fieri aliquid iudicatur. Nec minor est temporum quàm locorum varietas. Latissime quoque & sine modo spargi possent ista, si quis dicere, quantum res caperet, non quantum satis est, vellet. ¶ Multum ad fidem, multum ad effectus, & tempora contulerint diligenter inspecta. Ergo pro Milone est, nõ esse credibile sumpsisse ipsum consilium occidendi Clodij, tempore quo petebat consulatum. Et Ciceroni obiectum est ab Antonio, quod in medio armorum ciuiliũ fremitu dicax fuerit. Quid Virgilius? Hic Priamus, quanquam in media iam morte tenetur, Non tamen abstinuit, nec voci iræq; pepercit. An vlla re potuit magis exprimere magni & inuicti animi virum, cuius libertatem spiritumque ne extremi quidem temporis necessitas cõprimeret? Iterumque, Quinetiam hyberno moliris fidere classem. Et medijs properas Aquilonibus ire

Variis huius loci vsus

per altum. Alia quæ dixit Dido, aptiora forte fuerint affectui Aenæ: hoc ad suadendum vtilitatis ratione fuit potissimum. In summa, vt in vsu rerum præcipua est temporum obseruatio, sic ad fidem faciendam maxime est accommodata. quandoquidem vt plurimum quodque virium habet in agendo, ita maxime ad fidem contulerit in differendo.

SCHOLIA IN CAPVT XIX.

Tempus ita defini solet, esse numerus motus &c. Ita Aristoteles tempus definit quarto libro physicorum. ¶ *Dies spatium est.* De diei ortu & occasu Gellius libro tertio, capite secundo: Et Macrobius primo libro Saturnaliorum, capite tertio. ¶ *Intra quem à sole luna profecta.* Quot diebus cursum suum conficiat luna, docet Macrobius libro primo in somnium Scipionis. ¶ *Et annus.* De annorum diuersitate, ordinatione, correctione, multa Macrobius in somnium Scipionis libro secundo, capite vndecimo: & primo Saturnaliorum, capite duodecimo & decimotertio. ¶ *Potest nobis tempus.* Eadẽ ferè Quintilianus libro quinto, capite decimo. ¶ *Terendi.* Ex terendi grana, & tritrandi. ¶ *Quam occasionem vocant.* Cicero in rethoricis: Occasio, inquit, est pars temporis habens in se alicuius rei idoneã faciendi aut nõ faciendi opportunitatẽ. Dicitur à Græcis *καιρός*, Vnde vulgatũ illud, *γινώθι καιρόν*, de quo vi de Erasmi chiliadas. ¶ *Cuius vt inquit Liuius.* Post occisos in Hispania Cn. & P. Scipiones, Romanorum exercitus ipse sibi ducem creauit L. Martium Septimij filiũ. Is Martius hortaturus Romanos, vt Pœnorũ castra adorirẽtur noctu, inter cætera (vt refert Liuius secũdi belli punici libro quinto) hæc dicit: Scio audax videri consilium, sed in rebus asperis ac tenuibus fortissima quæq; consilia tutissima sunt: quia si in occasionis momento, cuius præteruolat opportunitas, cũctatus fueris, nequicquã mox amissam queraris. ¶ *Ergo pro Milone.* Ciceronis in ea oratione verba sic habet: Quẽ igitur cũ summa gratia noluit, hũc voluit cũ aliquorũ querelas quem iure, quem loco, quem tempore, quem impune non est ausus: hũc iniuria, iniquo loco, alieno tempore, cum periculo capitis, nõ dubitauit occidere? præsertim iudices, cum honoris amplif-

Tempus.

Occasio.

fimi contentio, & dies comitiorum subesset, quo quidem tempore (scio enim quae timida sit ambitio, quantaque & quae sollicita cupiditas consulatus) omnia non modo quae reprehendi palam, sed etiam obscure cogitari possunt, timemus, &c. (Et Ciceroni obiectum.) Hac de re ita ipse Cice. in secunda Philippica: Sed omittatur bellum illud, in quo tu nimium felix fuisti. ne iocis quidem respondebo, quibus me in castris usum esse dixisti. Erant quidem illa castra plena curae, veruntamen homines, quavis in turbidis rebus sint, tamen si modo homines sunt, interdum animis relaxantur. (Hic Priamus.) Carmen est ex secundo Aeneidos. (Quin etiam hyberno.) Quarto lib. Aeneidos.

¶ Connexa quae sint, & quomodo diuidantur.

CAPVT XX.

Connexa
quae.

Connexa dicimus, quae non circumstant quidem rem, quemadmodum locus & tempus, sed extrinsecus tamen in ipsam incumbere videntur, Vt diuitiae connexae sunt diuiti: sunt enim extra illum, habet tamen diues ab eis quod dicitur diues. Sic & coniugium in connexorum est numero. nam ut maritus quis dicatur, non nisi ab uxore: nec quod uxor, nisi a marito contingit. ¶ Quid ergo dicat aliquis: esse maritum, nonne est in eo quae vocamus maritum? sic & diuitem esse, in eo qui diues dicitur: quid obstat ergo, quo minus adiacentia vocetur ista? Haud difficile est videre, quid inter ista & adiacentia intersit. Quamquam aequae insit ei qui maritus est, maritum esse: ut ei quod calet, esse calidum, quod adiacens esse apertum est: tamen non solum calidum esse, sed & calor a quo calidum nomen accepit, inest rei quae calet. ita non fit autem in marito: nam esse maritum, inest ei quae maritum dicimus: uxor tamen, a qua habere quod maritus dicatur nemo dubitauerit, extra maritum est. Sic regium nomen in rege est: a regno tamen quod est

Obiectio.

Dilutio.

extra regem, ut rex dicatur, necesse est sibi contingere. Est praeterea haec quoque differentia, quod in adiacentibus, ea quae dant denominationem, non possunt sine eo quod denominatur esse, Vt calor nullo pacto permanere potest, eo quod est calidum sublato. nec perempto homine, sapientiae quae in illo fuerat permanere nec res nec nomen potest. In diuitijs contra. potest enim manere id unde diuites sumunt nomen, tametsi nemo sit diues. Quamquam enim nomen diuitiarum non retinet aurum, si in nullius sit possessione: res ipsa tamen durat, unde & dicti fuerunt diuites, & rursus queant dici. ¶ Possunt diuidi connexa, ut alia dicantur in proximo posita & tanquam attingentia rem, ut in aere nebulosum dicimus & ventosum: in aqua limosum, piscosum: sic in terra herbidum, arboribus refertum. Eiusque generis item sunt, altum, humile, mons, vallis, tumulus, lacus: quorum nihil per se intelligi potest, sed omnia ex alio spectantur. Sic in corpore hominis, armatum, vestitum, praecinctum, calceatum dicimus, & sanguine conspersum, & luto oblitum, & puluere oppletum. Alia sunt connexa quae velut a regione & de longinquo rem aspiciunt: ut sunt pleraque eorum, quae non tam sensu possunt in re deprehendi, quam intellectu. Vt sunt quae vel in possessione intelliguntur, ut diuitiae, opes, regnum, imperium, potestas, dominium, seruitus, obsequium: quaeque reliqua huiusce sunt conditionis, ut magistratus omnes, & omne id quo vel in homines vel in res imperium iusve habere intelligimur, & quae aliam quandam coniunctionem significant re-

Canilli amotio.

Connexorum diuisio.

rum. vt amicus, hostis, ciuis, peregrinus, domesticus, exterus, familiaris. Sic coniugium, id est maritus & vxor: sic ciuitas, id est consentientes ciues: sic reliqua, quorumcunque cum sit in aliquo nomen, id ab alio tamen quod extra ipsum est oritur. ¶ Aequalitas autē vel inæqualitas, vt sunt à philosophis definita, differentium rerum eadem vel diuersa quantitas: vt tripedale tripedali comparatum æquale est: & tripedale bipedali, & maiora minoraque sunt inæqualia: similia etiam, vt dicuntur diuersa eandem habentia qualitates, vt album albo: & dissimilia, quæ diuersas qualitates habent, vt sunt album & nigrum: hæc omnia huius loci poterant videri, si acciperentur veris & his ipsis quibus comparantur nominibus: & talibus etiam, quæ proprie essent connexa, & non imaginem potius connexorum haberent, hoc est, quæ eiusmodi essent, quorum cum esset vnum, etiam alterum esset. Nunc pro eo quo dicendum erat, minus potens potest, ergo magis potēs potest: &, doctior huius rei nescit, ergo indoctior nescit: quæ sane vera connexorum sunt nomina: pro eo nos dicimus, miles potest, ergo rex potest: & præceptor nescit, ergo discipulus nescit: cum horum quoduis alterum possit sine altero esse, & rex potentior milite, & contra miles potentior rege: & discipulus præceptore, & eruditior discipulo præceptor esse possit. Sic etiam si dicatur, Hannibal non potuit capere Romam qui potentior fuit, ergo Gothi imbecilliores non poterunt capere: nomina sunt connexorum ista, sed res nequaquam: nõ fuerunt enim eadem tempora Hannibalis & Gotho-

Aequalitas, similitudo, & cætera id genus, an ad hunc locum pertineant.

rum: quare cū simul nõ sint, similia sunt cõnexis, cõnexa nõ sunt. Si quis tamen ad legem quam prædixi argumentetur, ductum erit hoc è loco argumētum. At cum rarissima hæc sit obseruatio, sint q; hæc reliquis eis quæ comparata dicimus vsu tractatūq; similia, in eundem cum illis locum cõtulimus æqualia & similia, diuersaque istorum dissimilia & inæqualia. Nam ea quæ nos postea dicemus similia, separatum habent ab alijs accidentibus locum. non enim in hæc significationem similia dicuntur: quod cum dicitur de ipsis, non erit difficile perspectu.

SCHOLIA IN CAPVT XX.

Haud difficile est videre. Duplex affert discrimen inter cõnexa & adiacentia. Alterum, quòd in adiacentibus nõ modo ipsa denominantia, sed & illa quæ præbent rei denominationem, in re ipsa sunt: at in connexis, id quod causa denominationis est, planè extra rem est. Alterū, q̄ in adiacentibus ea à quibus habet res vt denominetur, sine illa re esse nõ possunt, in cõnexis possunt. ¶ *Aequalitas autē.* Quod dicit, hoc est: Aequalitas est rerum diuersarum eadem quantitas. Inæqualitas est rerum diuersarum quantitas item diuersa. Similitudo diuersarum rerum eadem qualitas est. Dissimilitudo rerum diuersarum diuersa est qualitas. Hæc igitur omnia, quoties hisce nominibus significantur, ex albo sunt cõnexorum. Sed fieri solet, vt quoties horum aliqua inter dicendum occurrunt, tum non his sed alijs quibusdā nominibus vtamur: quo fit vt ad eū potius referēda sint locū, qui dicitur cõparatorū. de quo p̄st, capite. 25. ¶ *Hannibal non potuit capere Romā.* Hannibal quo modo relicta Capua exercitū ipsi Romanę vrbi admouerit, & abiecta rursus spe capiūdæ vrbis inde discesserit, explicat T. Liuius secundi belli punici lib. 6. ¶ *Ergo Gothi.* Ab his duce Halarico vrbem Romam obsessam captamque esse tradunt multi. Modum ac seriem captæ vrbis explicat Baptista Egnatius. Quoties autem & à quibus intra paucos annos capta Roma fuerit, præter alios docet Antonius Sabellicus Enneade nona.

Aequalitas Inæqualitas Similitudo Dissimilitudo.

Romam Hannibal capere non potest. Gothi.

DE ACCIDENTIBVS.

Quae vocet hic accidentia, & quot horum sint species.
Tum de sententia Ciceronis, Quintiliani, & Boëtij, de adiunctis, antecedentibus, consequentibus & repugnantibus.

CAPVT XXI.

Olim quisquam credat me ignorare, propter hanc insolitam accidentis appellationem, quid vulgo hoc nomine philosophi significant. vt sit accidens id nonnunquam omne, quod non sit substantia: nonnunquam vero, quod abesse rei & adesse, vt non corrumpatur res, potest: vt calor accidens est aquae, potest enim adesse aquae & abesse, vt tamen permaneat aqua. Ego accidentia voco in praesentia, quorum vtrūvis & esse & interire, sine alterius pernicie possit, quemadmodum dicimus in rebus accidere ea, quae temere, & nullo delictu aut prouidentia videtur fieri. Ex qua significatione Seneca inquit: Nō accidunt (vt putas) omnia, sed eueniūt. Et Quintilianus in * corporis proiecti, Poterā (inquit) nihil ex accidentiū meorum nouitate mirari. Sic nos ea quae temere & nulla sunt existendi necessitate cōiuncta, vocamus accidentia. ¶ Eain quinque diduximus species, cōtingentia, pronūtiata, nomen rei, cōparata, & similia. Esse autē hae omnia ex accidentiū genere, hinc facile perspicitur potest, quod omnes hi loci non solū in ijs sunt, quae sunt cōiuncta cū re, & quae simul esse oportet: sed & in eis, quae antecedūt rem, & quae consequuntur. Sic ea quae cōtingentia voco, vt iurgatū esse, antecedit quādoq; cādē: aut expalluisse, aut latebras quāsisse, aliquādo consequitur cādem. vtraque vero cādis sunt accidentia:

Accidentiū nomen quid hic designet.

* Eger redemptus.

Quinq; accidentium species.

quia & illa sine cāde, & cādes sine illis potuit euenire. Nomina etiam rerum & pronūtiata itidem de rebus, existentium non solum sunt rerum, sed & futurarum rerū, & earum quae fuerunt. Similiter comparationes similitudinēque, nō modo ex ijs ducimus, quae rebus coniuncta sunt: sed per sepe ex ijs, quae praecesserunt, nonnunquā & ab ijs, quae temporum ordine sequuntur. ¶ Quoniam autem adiunctorum, antecedentium, & consequentium, locus iste nos admonet, aptissimum videtur hic recensere, quid istis nominibus Cicero voluerit accipi. Sane ille, nō locum, non tempus, non * applicita, non contingentia, potuit inter locos: sed hae omnia nomine adiunctorū complexus est. Ego, de loco, tempore, & cōnexis, cū de illis dicerem, rationē reddidi. Contingentia vero recte illum locum, quem adiunctorū vocari Boetius putauit, intra se claudere videntur, quoniam eiusmodi sunt, vt esse cum re proposita & sine ea possint, malui tamen contingentia ea quā adiuncta vocare, quoniam vt modo ostendi, adiunctorum & antecedentium & consequentium nomen, velut tres sunt gradus, per quos omnes accidentium loci ducerentur. Sed quae antecedentia & consequentia vocauerunt Cicero, Quintilianus, & Boetius, additāq; eis etiam repugnantia, loci non sunt, sed argumentandi formae quaedam, quas licet per omnes locos colligere. Qua in re, quod litem hanc Cicero & Quintiliano remittam, quos diuersa ab istis magnorum studiorum ratio facile tuetur: vt hae ab alijs accepta, aliena quoq; traderent fide. Boetij certe non imme-

Opinio Ciceronis de adiunctis, antecedentibus, & consequentibus * Connexa

Contra sententiam Boetij Ratio prior.

Secunda.

Tertia.

rito desiderauerim diligentiam, quia nullam studiorum partem videri potest impensiore tractasse cura. Nam & Aristotelis topica ex Græcis latina fecit, & in Ciceronis topica ædidit commentarios, & quatuor topicorum libros ipse conscripsit. In eorum librorum tertio de antecedentibus sic ait: Antecedentia sunt, quibus positis, necesse est ut aliquid sequatur. velut cū dicimus, si homo est, animal est. Quod si verum est, etiam animal antecedens erit ad hominem. Licet enim dicere, si omne animal est, homo est, eruntque; hincinde, animal homini, & homo animal antecedens. Ad hoc, quo pacto distinguetur hic locus ab alijs, cum sit ex omnibus ferè locis tale aliquid sumere, quo posito sit necesse aliquid sequi? ut posita definitione, sequitur definitum: posita specie, sequitur genus: posito toto, sequuntur partes: & ad causas euenta, & ad euenta causæ, & ad omnes ferè locos aliquid necessario sequitur. Quid ergo fuit opus nomen antecedenti discernere, si sunt ea reliquis locis, non vni alterive, sed prope omnibus communia? Præterea libet quærere, an si dicā, homo est, ergo animal est, sit ductum argumentum ab antecedentibus. Quod si aiat, haud video quod dicetur à specie ductum. Sed negat Boetius, dicitque; solum ab antecedentibus sumi argumentum, cum per conditionem effertur. ut si homo est, animal est. Primum ergo magnæ infelicitatis damnat antecedentia, cum possit ex reliquis omnibus depromi argumentatio, ex antecedentibus non possit. Cum enim antecedentia aliter pronūtiari nequeant, quā quo pacto ipse præ-

scribit, non poterit utiq; ex ipsis confici argumentatio. Nec enim est argumentatio: si homo est, animal est: sed pars solum argumentationis: quæ quidem, si addideris, sed homo est, ergo animal est: tum demum erit expleta. Deinde, cum locorum distinctio, pro diuersa habitudine rerum sumatur, quam accipiunt alię alijs comparatæ, ut animal homini cōparatum, genus est: virtuti vero sentiendi, subiectum est: corpori & animæ, est totum. Cum ergo inter ista, si homo est, animal est: & homo est, ergo animal est: nullum sit rerum discrimen: qui potest fieri, ut dicantur è locis diuersis sumptæ argumentationes? Quæ fuit igitur causa tradēdi Boetio ista hoc pacto? Dicam equidem. Vir ingeniosus, qui videbat, si antecedentia faceret omnia, ad quæ simpliciter illata, aliud sequeretur, non habiturum se quo consequentia inueniret: vndeunque enim duceret argumentum, si necessario sequeretur aliud, oportebat id ab antecedentibus dici: non habebat ergo, quod à consequentibus vocaret. Instituit ergo, ut antecedentia per conditionem (ut dicimus) pronūtiarentur, & consequentia essent eadem illa mutato tamen ordine, & per contradictionem & asseueranter prolata. Ut sit ab antecedenti, si homo est, animal est. deinde à consequenti, sed nullum animal est, ergo homo non est. fietque; ex duobus locis argumētatio vna. Mibi persuasum est, multo aliter sensisse Ciceronē, & voluisse ex antecedentibus argumētationē duci, quoties proposita cōditionali, ab eo quod per cōditionem antecedens fecimus, quo ordine propositū erat, duceretur argumē-

Quarta.

Quomodo intelligendus Cicero.

tum. vt si homo est, animal est: deinde ab homine quod antecedens fecit, ducit argumētationem, quā ab antecedente vocat: sed homo est, ergo animal est. Sic cum conuerso ordine, ab eo quod ex conditione consequens erat, duceret argumentationē, à consequentibus vocabat. vt, si homo est, animal est: animal hic est consequens. ducitur ergo à consequenti, sed nullum animal est, ergo nullus homo est. Verum ista quomodocūq; libeat accipere nō loci sunt, sed formæ argumentandi. cum non rerum inuendarum ratione, sed certa colligendæ argumentationis lege constent. Repugnantia quoque Boetius voluit esse contraria consequentium. Sed quoniam hæc etiam per tot locos spargi possunt, per quot cōsequentia sparguntur. & ad certum argumentandi modum sicut consequentia trahuntur. neque suum poterunt proprium habere locum, & ad iudicandum potius quam inueniendum pertinebunt. Nos ergo, antecedentia, consequentia, adiuncta, ita putamus accipienda, vt temporū ea distinguamus ordine, hocq; semel in omnes accidentium locos admonitum volumus, posse ex quolibet eorum per tres istos gradus duci argumenta, & quenque locum in quærēdo hoc ordine excutiendum esse. Tria autem nomina ista, quoties per se ponentur, poterūt quidem & ad pronuntiata referri: sed accommodatissime naturæ proprietatīq; contingentium accedent.

SCHOLIA IN CAPVT XXI.

Accidens.

VT sit accidens id nonnunquam omne.) Accidens, duo potissimum significat apud philosophos. Principio, omne illud quod nō est in genere substantiæ, quo intellectu accipien-

dum quod dicunt, nouem esse genera accidentium, quantitatem, relationem, qualitatem, actionē, passionem, vbi, quando, situm esse, & habere. Deinde, id quod contingit eidem inesse, & non inesse. Id hunc in modum finit Porphyrius, *συμβεβηκός Δὲ ἐστὶν ὃ γίνεται καὶ ἀπογίνεται χωρὶς τῆς ὑποκειμένης φθορᾶς*. Accidēs, est quod adest, & abest citra subiecti corruptionē. Horū ergo significatum, neutro in præsentia vitur Rodol. verum accidētia vocat res eas, quæ ita coniungūtur, vt & se iugi rursus possint, & vtraq; esse sine altera. (Ex qua significatione Seneca ait.) Seneca in libro vnico, de diuina prudentia: Fata (inquit) nos ducunt, & quantum cuiq; temporis restet, prima nascentiū hora disposuit. Causa pendet ex causa, priuata ac publica longus rerum ordo trahit. Ideo fortiter omne faciendū est, quia non, vt putamus, incidunt cuncta, sed eueniūt. Olim cōstitutum est, quid gaudeas, quid fleas: & quanuis magna videatur varietate singulorum vita distingui, summa in vnum venit. Sic quidem hodie in exemplaribus legitur. Rodolphus pro illo putamus, legit putas: & pro incidunt, accidūt. Quarū lectionum vtra sit emendatior, eius rei iudiciū sit penes alios. Mihi illud accidunt magis arridet quā incidunt. (Et Quintilianus in corporis proiecti.) id est in declamatione ea, cui titulus est, corporis proiecti. Porro cū ex alijs quibusdam, tū ex hoc etiam loco facile perspectu est, Rodolphum hominem fuisse plurimæ lectionis: & cum hæc scriberet, tum aut libros ei ad manū nō fuisse, aut alioqui fiducia quadā insignis memoriæ, illos non consuluisse. Quæ res esse solet in causa, vt homines alioqui longe doctissimi, vel in nominibus proprijs, vel in librorū titulis, vel alijs quibusdā hisce nō dissimilibus, soleant nonnunquā errare. Ita Cicero ab Aiace ea apud Homerū dici ait, quæ nō ab illo, sed ab Hectore dicta esse animaduertit A. Gelli⁹. Cui simile quiddā in eodē Cicerone deprehēdit, & Politianus Miscellaneorū, capite quinquagesimo tertio. Quibus nō ita dissimile est, id quod hoc loco fecit Rodolphus. Siquidem verba Quintiliani, quæ citat, nō in corporis proiecti, sed in ea declamatione posita sunt, quæ hanc proxime præcedit, cui titulus est, Aeger redēptus. Ibi hūc in modū orditur pater, Quāuis iudices in tanta malorū continuatione iam poteram nihil ex accidentiū meorū nouitate mirari, nullūmq; mihi reliquerūt impatientiæ genus aduersa &c. Huius generis &

Seneca.

Erratum
Ciceronis.

Repugnātia

Antecedentium, consequentium, & adiunctorum vocabulis quomodo hic utendum.

illud, quod capite vigesimoquinto, Sp. Melij nomē ponit pro Tyberij Gracchi. Id quod facile animaduertet, quisquis legerit orationē eā Ciceronis. in L. Catilinam, ex qua id exemplū depromptū est. Neq; ita longe hinc diffidet quod secūdi libri cap. decimo octauo, à Megara ea dici ait, quæ apud Senecā, nō ab illa, sed ab Amphitryone dicūtur. Quod genus & alia quædam lectori occurrēt, quæ admodū suis indicabimus locis. Sanē si quis censor accedet tam iniquus, qui eiusmodi erratula vehemētius insectanda, ac reprehendēda putet, ei hoc ego solum respōdero, homines indoctos ad istunc errare modū non solere. ¶ *Sic, & quæ contingētia.* Nota genus locutionis. Neque enim verbū vllum appositū est huic nominatiuo contingētia, nisi quod singulis partibus sua verba apponūtur, antecedit, & consequitur. Sic Virgilius quanquam diuerso casu,

Protinus Orsilochum, & Buten, duo maxima Teucrum.
Corpora, sed Buten aduersum corpore fixit
Loricam galeamq; inter, quæ colla sedentis
Inuenit, & læuo dependet parma lacerto.
Orsilochum fugiens magnūmq; agitata per orbem
Eludit gyro interior &c.

Macrobius li. 6. saturna liorū. cap. 6. Æneid. 12. Simile est huic illud, authore Macrobio: etiam si Seruius Iongum subesse putat hyperbaton.

Interea reges, ingenti mole Latinus
Quadriiugo vehitur curru, cui tempora circum
Aurati bis sex radij fulgentia cingunt.
Solis aui specimen: bigis it Turnus in albis.
Bina manu lato crispans hastilia ferro.
Hinc pater Aeneas Romanæ stirpis origo
Sidereo flagrans clypeo, & cælestibus armis
Et iuxta Ascanius magnæ spes altera Romæ
Procedunt castris.

¶ *Quoniā autē adiunctorū, antecedentiū, & consequentiū.* Principio explicemus quid sibi velint hæ voces, ita plenius intellecturi, quorsum tendat Rodolphus. Antecedēs est, quo posito aliud quiddam necessario sequitur. Consequens, quod necessum est esse, si id cui consequens est, præcessisse constiterit. Vt, quam peperisse constat, eam necesse est cum viro consuetudinem habuisse. Adiuncta sunt, quæ ita aut antecedūt rem aliquam, aut sequūtur, aut cū ea cohærent, vt nulla tamen præcedēdi,

cohærendi, aut sequendi, intercedat necessitas. Verbi causa, Cædem præcedere solet verborū contētio: cohærere, vel vox eius qui cædē fecisse arguitur, vel occisi vociferatio, aut gemitus, vel aliud quippiā hisce nō vsquequaq; dissimile: sequi fuga, timor, latebræ, trepida ac incōstans respōsio. quorū omnium nihil est, quod necessitate aliqua cū cæde iungatur: & tamē raro ita quisquā occiditur, vt nihil horū ei cædi adiūctū sit. Ergo quæ adiūcta alij vocāt, ea (quæ admodū diximus) Rodolphus, partim cōtingētia, partim applicita vocat. Antecedentia autem, & cōsequētia, nō putat esse locos distinctos, eo q̄ in omnibus propemodū locis talia quædā inueniri queāt. Hæc rei summa: in qua, vt quidē mihi videtur, nō pessime Rodolphus: etiā si quædā obiter interferit, quæ mihi haud dū satis probatur. quæ suis locis nō dissimulabo. ¶ *Cōtingētia verò recte illum locū, quæ adiunctorū vocari Boetius putauit, intra se claudere videntur.* Quæ admodū negari nō potest, maximā adiunctorū partē cōtineri loco cōtingētiū: ita ne id quidē in dubiū vocari debet, quædā vtiq; ex ijs pertinere ad locū applicitorū. quādo hæc quoq; adiunctorū vocabulo à Cicerone cōprehēsa fuisse, ipse testatur Rodol. Boetij porrò nō aliū, ac Ciceronis de adiūctis fuisse sententiā, id vel hinc liquet, q̄ is tertio Topicorū libro, ita imitat⁹ est Topica Ciceronis, vt præter exēpla, nihil quicquā mutasse videatur. ¶ *Sed quæ antecedentia, & cōsequētia.* Duæ dialecticæ partes sunt, vna inueniēdi, altera iudicandi. Prior, inueniēdi argumēti rationē, ac locos tradit: ac proinde Topice dicitur. Altera, formas quasdam tradit argumētandi, quibus diiudicari, expendiq; inuentū iam argumentū possit, nominatūq; κριτικὴ, παρὰ τὸ κρίνειν, hoc est, à iudicādo. Quæ igitur à Cice. Quin. & Boetio in locorū explicatiōe, de antecedentibus, cōsequētibus, repugnātibúsq; præcipiūtur, ea (inquit Rodol.) ad posteriōrē potius dialecticæ partē, q̄ ad priorem pertinent, quare nō erāt hæc referēda inter locos. Sanē Cice. ipse paulò minus in hac videt fuisse sententiā, vt putarit ea quæ ab ipso de his trib⁹ dicūtur, magis ad explicāda formādāq; q̄ ad inueniēda argumēta pertinere. Verba eius sic habēt: Cum tripartite igit distribuat locus hic, in cōsecutionē, antecessionem, repugnātiā: reperiēdi locus simplex est, tractādi triplex. Hacten⁹ Cic. Verū enim uero, vt altius paulò hæc discutiam⁹, ascribā huc verba ipsius Rodol. ex cap. 22. de cōtingentibus.

Dus dialecticæ partes.

vbi inter alia multa: Nec est (inquit) inutile, etiã si id natura rei nõ cogeret, plures tamẽ esse locos, hoc est, aditus, & vias vni⁹ reperiendæ rei: vt si minus vn⁹ perducatur nos ad id quod quærimus, altero tamẽ tertiove tentantibus, aliqua parte procedat. Hæc Rodolphi verba si vera sunt, quid tandẽ flagitij admittit Boetius, qui antecedentia quoq; & cõsequentia vnã cū repugnãtib; inter locos inseruit? An nõ hæc etiã viam aperiant facilius inueniendi? Nõne multa sunt, quæ hac ratione facilius inuestigari queãt, q̃ si alia via quærantur? Et vt missa faciã antecedentia, & cõsequentia, certe repugnãtia nõ video cur reijciat Rodolphus, eo dũtaxat intellectu, quo est hoc nomine vsus Boetius, vt paulò p̃d̃t dilucidius explicabitur.

¶ *Quod si verũ est, etiã animal antecedens erit &c.* Hoc q̃ sit verũ, viderit Rodolphus. Omnes certe confirmãt, hominẽ esse antecedens ad animal: nemo contrã, animal ad hominẽ. Neque profecto viriũ quicquã habet, quod affertur de omni animalibus quãdo fieri potest, vt idem diuersa ratione acceptũ, interim antecedens, interim cõsequens esse dicatur. Ita homo est antecedens animalis: nequit enim homo esse, quin & animal sit. Contrã, omne animal antecedens ad hominẽ, siquidẽ nullo modo fieri potest, vti omne animal sit, quin sit etiã homo. ¶ *Ad hoc, quo pacto distinguetur hic locus ab alijs.* Respondeat (opinor) Boetius, nõ se ire inficias, quin antecedentia, & consequentia sparsa sint per locos fermẽ omnes: sed esse quãdã, quæ facilius inuestigari queant, cū his significãtur vocabulis: q̃ si alijs eadem vocibus notarẽtur. atq; hanc sibi causam fuisse, cur distinctũ istis dederit locũ: præsertim cū ne Rodolpho quidem displiceat, etiã si natura rei nõ cogat, tamen plures esse locos, hoc est, aditus, & vias vnus reperiendæ rei. ¶ *Quod si aiat, haud video quod dicetur à specie ductũ.* Inuitus facio, vt in ista inquirã scrupulosius, ac velut cõsoria quadã virgula quadã notem in viro hoc, quo neminẽ ego in hoc dũtaxat argumenti genere, maiorem meruisse laudem ausim cõtendere. Sed quẽadmodum in speciosis ferẽ corporibus solent animaduerti quãdã, quæ non displiceant ipsa quidem, at minus tamen placeant quàm cætera: ita haud scio quo modo in viris etiam quamlibet doctis, quãdã tamen notari solent, in quibus etsi nõ alijs, tamen seipsis inferiores esse videantur. Et quid si (quẽadmodum ait ille) quandoque bonus dormitat Homerus: id quod

hoc loco, vt si vsquã, Rodolpho accidisse mihi videtur. Nam quod ait, non videre se, quodnam argumẽtum ducatur à specie, si id quod affert, ex antecedentium loco ductum dicatur: hoc certe facile refellat Boetius, si dicat non esse absurdum, argumentum idem ex diuersis produci locis, quod ne ipsi quidem Rodolpho displicere paulò antè docuimus. Iã quod addit à Boetio magnæ infelicitatis damnari antecedentia, quòd existimarit perfectam inde depromi argumentationẽ non posse: hac parte tantum abest, vt subscribam Rodolpho, vt demirer hominem alioqui longe diligentissimum hoc loco tam dissimilem sui esse potuisse. Certe Boetius in ea planè opinione fuit, vt crediderit ex vtrisque, tam antecedentibus, quàm consequentibus, perfectam duci argumentationem. Ex antecedentibus, hoc modo, Si peperit, cum viro concubuit: peperit autem, ergo cū viro concubuit. Ex consequentibus, Si peperit, cum viro concubuit: non autem concubuit cum viro, quare ne peperit quidem. Hæc exempla ipse ponit Boetius Topicarum differentiarum, libro tertio: è quibus facile perspectu est, sententiam illius eãdem planè esse cum ea, quã Rodolphus tribuit Ciceroni. Et, vt semel dicam quod sentio, nihil aliud conijcere, cum ex hoc loco, tum ex alijs quibusdam possum, quàm cum hæc scriberet Rodolphus, tum Boetij eum libros ad manum non habuisse: aut certè aliò festinãti, non fuisse tantum otij, vt illos consuleret, quod cum ex ijs quæ dixi, tum verò maxime ex ijs quæ continuo subiungam, patere potest. Repugnantia quoq; Boetius (inquit) voluit esse contraria consequentium. Quid? vnde isthæc Rodolphe? Boetius certe repugnantia hunc in modum non finit, sed ordine contrario: Repugnantia (inquiens) contrariorum sunt consequentia. Verbi causa, Cõtraria sunt, dormire & vigilare: stertere dormientibus adiunctum est, quare stertere, & vigilare, sunt repugnantia. Rursus, Prudentia contrarium est imprudentiã: fraudibus ac imposturis obnoxium esse, imprudentiã sequitur: quo fit vt id repugnet prudentiã. Atque hoc intellectu cum sumitur nomen repugnantium, non video cur distinctum, ac peculiarem habere locum ea non possint. Sed, vt finiam aliquando, hi si sunt errores dicendi, non tamẽ id genus errores sunt, qui incertam arguant: sed qui ex præcipiti quadam festinatione profecti videantur. Quanquam, & aliud

Repugnãtia

quiddam hic mihi venit in mentē, de quo postea, capite vigesimo septimo. Illud hic dicam, summā à me gratiā initurum, si quis secus habere ista ostenderit, quā visum est mihi, quādo nihil mihi tam cordi est, quā vt in omnibus optime sensisse videatur Rodolphus, cui ego viro tribuo tantū, vt nunquā ipse mihi credam minus, quā quoties ab eo me dissentire res cogit.

¶ De contingentibus, & vario ipsorum vsu. CAP. XXII.

Contingētia
cur dicta.

Rimū accidentium genus, contingentia diximus, quoniam circa rem cōtingant, id est eueniāt, ea quidem cōditiōne, vt siue ista nō eueniāt, res existere: siue res non existat, ista euenire possint. Vt pallor ante ægritudinē. Nam potest quis pallere, vt non ægrotet: & ægrotare, vt nō palluerit. Sic iurgiū ante cædē. Potest enim iurgatus quis esse, vt nō occiderit: & alius occidisse, qui nō sit iurgatus. Sic forma ad luxuriā. Nam & formosus frugi, & deformis potest esse profusus. ¶ Miretur forte quis, cū videat pallorē, ægritudinē, formā, luxuriā, adiacentia esse, & iurgiū, & cædem actus, quare ea iam cōtingentia faciamus: aut quid hoc loco sit opus, si illo satis fuerit hæc explicare. Nō est ergo nobis ignorandum, locorū fines, non tam pro rerum varietate, quā ex seipsis accipiunt, quā pro habitudine eorum, quibus applicantur, distingui. Sic candor, adiacens est niuis, & coloris species, & contingens pulchritudinis. Nec est inutile, etiam si id natura rei non cogeret, plures tamen esse locos, hoc est, aditus, & vias vnius inueniendæ rei. vt si minus vnus perducatur nos ad id quod quærimus, altero tamen tertiove tentantibus, aliqua parte procedat. ¶ Differunt autē à connexis contingentia hoc pacto, quod connexo vno significantur

Scrupus.

Solutio.

Quo differat
cōtingētia à
connexis.

nomine, quod continuo, vt prolatum est, & eā rem indicat, in qua est, & id quod extra ipsam est, vnde id oritur nomē. Nam cū diuitē dicis, accipis statim eū qui est diues, & diuitias à quibus diues vocatur. sic cōtrā, in diuitiarū nomine ilico, & opes ipsas, & eū qui possidet agnoscis. At in contingentibus, vel potius in omnibus accidētibus, necesse est, vt duo cōferamus, quo esse intelligamus ea accidētia. Nam si astutiā per se dicas, adiacens videtur: si seruū, connexū est: si cōiungas seruū astutū, contingens est. Et connexū cōnexo contingit, vt seruus diues. Et adiacens adiacēti, vt astutus medicus. Et in summa quēadmodū prædiximus, omnia ea quęcunq; huius sunt generis, vt alterum sine altero possit vltro citroq; esse, & perire. ¶ Nō tamen hoc sic accipi velim, vt omnia quęcunq; sunt rei contingētia, cōferre putē ad inuentionē, aut ad hūc locum credā pertinere. Nec enim excidit nobis id quod prædiximus, nō omnia probādis omnibus apta esse. Verū illa demū contingētia nostri sunt negotij, quæ velut indagine vestigiūsq; quibusdā ad ipsam rē nos possunt perducere. cuiusmodi sunt, vel vnius efficiētis facta, vel subiecti vnius adiacētia, vel quæ in eodē sunt loco, vel tempore, vel quomodolibet aliquid cōmune inter se habēt, quo de vno possit in aliud fieri trāsitiō. ¶ Apud Quintilianum itaq; in Mathematico, vir fortis, hoc ipsum quod fortiter fecit in argumētū adfert futuri parricidij, quoniā vtraq; ait opus esse impetus, & furoris cuiusdā, vt abo vnius animi possint videri. Terētius quoq; Non dubiū est (inquit) quin vxorē nolit filius, ita timere Dauū

Que contin-
gentia huius
sunt loci.

lenſi. Nā quid per ſe timor Dauī ad nuptias filij, niſi id eſſet, quòd omnia còmuni inter ipſos còſilio agerentur, & eadem omnia vellēt, atq; nollent? Huc pertinet etiā, quòd ſolebant qui accuſabāt in foro quā maxime premere vitā antea ctam: quod nō eò modo ſpectat, vt inuidiam còflarent, verū quoniā videbatur animum à quo illa fuerāt profecta, nec à præſentis quoq; ſceleris abhorrere fide. Huius ſunt generis, quæcunq; ſunt monſtra oſtentāq; rerum, vt defectus ſolis, lunæq; & ſtellæ crinitæ, quæq; alia, vel videri ſolent, vel audiri. quibus inſigniū populorum, vrbiūmve clades auguramur. Ita in cæde vultus turbatior, implicati animi index, minæ, vitata colloquia, ſpreti cògrefſus; In ægritudine vero, ſpontanea membrorū laſſitudo, faſtidiū cibi, inquietudo peruiſiliarū. quæq; reliqua huiusmodi rem antecedūt. Ex adiūctis collegit Afrubal apud Varū fluiū auctas eſſe copias Romanas, quoniā ſtrigofioſe equos, & coloratiora videret corpora. Hannibal etiā cū exercitū admouiffet vrbi, nondū fractas eſſe res Romanas, quoniā ager in quo tū caſtra locauerat proſcriptus ſit, & inuenerit emptorē. Et Quintilianus, non eſſe cæci, aut ſolliciti percufforis vulnus, quoniā ſolū vnū ſit, certiorēq; loco, q̄ pro cæci, vel trepidatione feſtināti factū. Cic. quoq; Catilinā docet malū aliquod publicū meditari, quoniā anguſtia rei familiaris prematur. Sic ex còſequentibus ducitur, ſceleris aliquos agitaſſe còſilia, quoniā diducti nō còſtiterint inter ſe verbis furtū feciſſe, quoniā res ſit inuēta domi ipſius: cædē admiſiſſe, quoniā fugā, vel latebras, vel arma cir

cunſpexerit. Iam, & quæ ἐκόνται dicūtur, id eſt còſentanea, vel veriſimilia, huius ſūt loci, quale eſt, fortē eſſe, quia lato ſit pectore: & quia pauper ſumptuoſe uiuat, furari: & ſi qua matrona ſola per viā noctu pergat, mœchū expetere. Signa quoq; nōnulla poſſunt huc referri: vt futuræ poſtridie ſerenitatis, veſpertinus occidētis rubor: & ſperatæ ſanitatē, oris exulceratio. Pleraq; tamē, vel ad actus, vt viuū eſſe, quia ſpiret: vel ad effecta, vt ignē eſſe, quia ſit fumus, referuntur. Quæ quidē ſi magis latiūſve pateant q̄ ea quibus adhibētur, còmuni nomine ſigna vocātur: vt q̄ percuffus ſit, quia cicatricē habeat. poteſt enim cicatricē vel quia ceciderit, vel ex vlcere habere. & grauidā eſſe, quia tumefcat vterus, quia vel veneno vel morbo poteſt tumefcere. Sin vero vel minus pateāt, vt ignem eſſe quia fumus ſit: poteſt enim & ſine fumo ignis eſſe: vel itē ex equo, vt foetā eſſe quia habeat lac, *τεκμήρια*, *τεκμήρια*. id eſt indicia vocātur. Ea Quintilianus inter argumenta non putat habenda, quia nihil poſt ſe dubij relinquāt. Quod quidē acutiſſimo viro miror potuiſſe in mentē venire. Ergo ibi nihil eorū, quibus mathematici inuenta ſua colligūt, argumentū eſſet, cum certis & de quibus ambigi nō poſſit rationibus omnia demonſtrēt. Cūmq; id agamus argumentādo, vt quāminimū dubitādi relinquamus locū, qui poteſt fieri, vt qui ad liquidū indubitatumq; rem perduxerit, videatur nō eſſe argumentatus? At nos incerta pleraq; p̄ manifeſtis argumenta ſumimus, q̄to melius igitur reſ ipſa noſtro còſuluit pudori, vt faciat ipſa per ſe fidē, ne cogatur in locū eius is qui dicit ſuo ſuccedere mēdacio.

SCHOLIA IN CAPVT XXII.

Sic forma ad luxuriam. id est luxū, vitiū oppositum frugalitati: ne vulgi more libidinem intelligas. **(Nec enim excidit nobis quod diximus.)** Huius libri capite secundo. **(Quintil. in Marthematico.)** Verba Quintiliani eo in loco sic habent: Virū fortem dixit, & parricidam. Vicina sunt hæc, etiam vt dissimilia: paria viribus, etiā vt mente dissentiant. Quid enim me aliud notabilē fecit in bello, q̄ quod non parco cædibus, cruore nō fatior: exultans super stratorū corporum strages, palpantib⁹ adhuc cadaueribus alacer insisto? Et paulo post: Crede pater, & parricidium tam facile est quā fortiter facere, cū vtrūq; de fato est. **(Terentius quoq;.)** In Andria. **(Huc pertinet etiā quod Iosebant qui accusabant in foro.)** Hunc morē accusatoribus fuisse facile ostendunt actiones Ciceronis in Verrem. Et quod idem author pro Cælio, plus operæ sumit in diluēdis antè actæ vitæ criminibus, quæ in iudicium non veniebant: q̄ in eo, cuius gratia erat cōstituta quæstio. **(Huius generis sunt, quæcumq; sunt monstra ostentāq; rerum.)** Ex his Cicero argumēta ducit in Catilinam, inuectiua tertia. **(Asdrubal apud Varum fluium.)** Secundi belli punici anno duodecimo, Asdrubal frater Hannibalī cū ingēti exercitu in Italiam venit. qui cum se fratri in Vmbria occurrurum literis illi significaret, easq; literas interceptissent Romani, priusquā ad Hannibalē perlata fuissent: Claudius Nero consul, non cunctādum ratus tempore tali, neq; expectandum decrerum senatus, cū sex millibus peditum & mille equitibus noctu castra egressus, M. Liuius collegæ sese cōiunxit, vt nihil tale suspicantem ambo iunctis viribus aggredirentur Asdrubalem. Horum ergo coniunctionem subodoratus est Asdrubal ex ijs signis, quorum mentionem facit Rodolphus. Quæ de re ita Liuius eius belli libro septimo, Morā (inquit) pugnæ attulit, quod Asdrubal prouectus ante signa cum paucis equitibus, scuta vetera hostium notauit, quæ antè non viderat, & strigiosiores equos. multitudo quoq; maior solito visā est. Suspiciatus id quod erat, receptui prope cecinit: ac misit ad flumen, vnde aquabantur, vbi & excipi aliqui possent, & notari oculis, si qui forte adustioris coloris, vt ex recentī via, essent &c. **(Hannibal etiam cum exercitum admonisset vrbi.)** Hac de re hunc in modum Liuius, secundi belli punici libro sexto: Minuere (inquit) etiam spem eius & aliā par-

uæ magnæq; res: magna illa, quod cum ipse ad moenia vrbis Romæ armatus sederet, milites sub vexillis in supplementū Hispaniæ profectos audiuit: parua autem, quod per eos dies eum fortē agrum in quo ipse haberet castra, vānisse, nihil ob id diminuto pretio, cognitum ex quodam captiuo est. **(Et Quintilianus, non esse ceci aut solliciti percussoris vulnus.)** Locus est in declamatione ea, cui titulus est; Paries palmatus. **(Cicero quoq; Catilinam.)** Cicero prima oratione in Catilinam meminit quidem non nihil de difficultate eius domestica, & in secunda enumerans genera hominum eorum, ex quibus Catilinæ constabat exercitus, omnes fermē illos egestate rei familiaris laborasse ostendit. Nusquam tamen (quod sciam equidem) angustiam rei familiaris in argumentū assumit, vt ostendat publicū aliquod malum illum meditari. **(Iam & quæ ἐκότα dicuntur.)** Cicero in partitionibus, τὰ ἐκότα verisimilia vocat, & τεκμηρίον, propriam rei notam. **(Ea Quintilianus inter argumenta.)** Quintilianus libro quinto, non tantum signa necessaria, sed & ea quæ necessaria non sunt, esse argumenta negat, sed argumentis sanè inualidis. nam quod ait, vbi sint signa indubitata, ibi quæstionem non esse, id ego iudico nō vsquequaq; esse verum. tamen si enim, posteaquam ipsa cognita fuerint, nihil post se dubitationis relinquunt: tamen quandiu iudex nondum de eis est factus certior, vtique quæstio ac controuersia esse potest. Quod autem subdit, ne dubia quidem signa argumenta esse, propterea quod ipsa argumentis indigeant, id quoque quā sit inualidum liquere vel hinc potest, quod ex plerisque argumentorum locis eiusmodi quædam adducis solent, quæ parum habitura sint virium, nisi aliunde corroborentur. **(Ergo sibi nihil eorum.)** Rursum sibi dixit, vbi alius (haud scio an rectius) ei aut ipsi dixisset.

(Cur nomen rei (Alij interpretationem nominis vocant) retulerit inter locos externos. & de triplici eius vsu.)

CAPVT

XXIII.

Nomē quoq; rei, recte mihi inter accidētia cōferri videtur. Nec enim est aliud nomen q̄ vox ad rem significandā cōsensu hominum instituta: quod, si quid aliud, vel maxime accidē-

Nomen rei, aliās notatio, sine interpretatione nominis.

tium naturam habere manifestū est. Nam & rei antequā fit, & postquā facta est nomē est, & aliud quoque nonnūquam eiusdē rei nomen est: vt Romulus post mortem dictus est Quirinus: & apud poetas, Hippolytus, postquā redditus à Palladē est vitē, Virbius. Cicero quidē ab etymologia, hoc est (vt ipse dixit) verbū è verbo, à veriloquio: vt aptius & mollius putauit, à notatione: vt vulgo dicimus, ab interpretatione nominis: separatim locum descripsit. Quod fieri posse nō abnuo, & nonnunquā argumēta inde duci apertius est quā vt ostendendū sit. Vnde & multa in nomē Verris cauillatus est, & in Chrysgonū pro Sex. Roscio. Et facete dictorū crebra sumitur occasio, vt Augustus de eo qui locum paternę sepulturę arabat, hoc (inquit) est patrē colere. Et qui filios ex ancilla suscipiebat, dictus est verus familie pater. Quod autē locum nomini inter ea quę sunt in substantia fecerint, nō video quā rationē sint secuti. cū rerum apud omnes gētes eadē sit substantia, nomina diuersa. Quinetiā & apud eosdē populos, idē nomen, perſæpe aliud apud maiores, aliud apud posteritatē significet, nemo nescit. Ad hæc vt quędam interpretationes cōueniāt, vt toga à tegēdo, & dux quia ducat, & quia regat rex: ita pleræq; aut in aliquo nō cōueniūt, aut discrepāt omnino. Prætorium à prætore dici manifestū est. tamē & in castris vbi cōsul tēdebat, & in ciuitatibus itē vbi ius reddebat, dicebatur prætorium. Sic codicis & libri nomina si reddātur originibus suis, neutrum hodie cūgruet ei quod significat: quorū alterū à caudicibus, hoc est tabulis ductū est:

alterum arboris significat corticem: quod his primū materijs rudis vetustas ad inscribendas literas vteretur. Quamobrem cum ex his liquere videatur, nequaquam nomen inter ea quę sunt in substantia numerari posse, non inueni quem sibi locum putarem verius magisque è natura sua conuenire. ¶ Usus eius non simplex est, Quandoq; enim ex ipsa vi aut interpretatione nominis. Vt qui dicat, animam cōstare ex aère, quem inspirando haurimus: quoniam anima, quòd ventum significat, sit vocata. Sic pecuniā in instrumento domestico esse, quia ipsa instruat domus. ¶ Alius est vsus, cum ducimus ex homonymia, id est agnominacione, vel (vt vulgo loquimur) ex æquiocatione argumentum. Vt expetendas esse humanitatis artes, quia nihil tam proprium sit hominis, quā ipsa humanitas. Et pessime facere qui plebem contra patres concitent, quoniā nullum in terris nomen venerandum magis sit quā patrum. Et Isocrates in Helenes laude, pulchritudinē inquit admirandam maxime laudandāque esse: cuiusque inter reliqua signum facit, quòd virtutē maxime probamus, quoniam pulcherrima rerum sit omniū. Facile est perspectu, quomodo humanitatis, & patrū, & pulchritudinis nomen in diuersas secatur significaciones. Quod si occultius fiat, aut rebus in idem tendentibus, captiosa fit argumētatio. Sin apertius, in ridiculum perſæpe euadit. Vt certam esse progeniem Aeneæ Neronem, quoniam patrem Aeneas sustulerit, Nero matrem. Sic & in eis quę paulo antè diximus, in quibus colendi & familie nominum ama-

biguitas (quemadmodum hic quod sustulisse dicitur) causam ridiculo præbent. ¶ Alius præterea est huius loci vsus, cum translato nomine, deinde ducimus ex re, non quam hoc in loco, sed quam proprie significat, argumentum. Quale est apud Ovidium: Quis enim celauerit ignem, Lumine qui semper proditur ipse suo? Ignem pro amore posuit: deinde ex lumine argumentatur, tanquam de vero igne loqueretur. Sic apud Terentium Phormio: Hisce ego dicetis illam tibi tam incensam dabo, vt ne extinguas lachrymis, si totus extillaueris. incensam pro irata dicit, deinde reliqua subiecit, velut vere ardentem crederet. Ergo propter eas quas dixi causas, nomen ab eis quæ in substantia sunt remoueri, protulique iudicium meum, quorum diuersa si quis putabit accedere propius vero, nihil obstabit, quo minus non me, sed quæ credat optima, sequatur.

SCHOLIA IN CAPVT XXIII.

Romulus post mortem dictus est Quirinus. Seruius grammaticus Romulū ait dictum esse Quirinū, quia hasta vti foret, quæ Sabinorum lingua curis diceretur: vel quia Græci κοίρανον regem vocent. Plutarchus in vita Romuli alias quoque causas quasdam nominis huius affert. Sed longū sit referre hic omnia. Legere qui volet, ei ostensus est locus. ¶ Et apud poetas Hippolytus. Hunc ab equis disceptū Diana Aesculapij opera in vitam restituit, ac deinde Virbiū quasi bis virum iussit vocari. Author Seruius super illud septimi Aeneidos, Ibat & Hippolyti proles pulcherrima bello Virbius &c. ¶ Cicero quidem ab etymologia. Locus est apud Ciceronē in topicis. ¶ Unde & multa in nomen Verris. Quæ interim Verrē dici ait, quæ omnia verrat: interim malum sacerdotem vocari à Siculis, qui tam nequā sibi Verrē reliquisset. ¶ Et in Chrysgonum pro Sex. Roscio. Verba Ciceronis in ea oratione hæc sunt: Venio nunc ad illud nomen aureū Chrysgoni, sub quo nomine tota societas

statuitur. &c. ¶ Augustus de eo qui locum paternæ sepulture arabat. Hunc Vectium quendam fuisse author est Macrobius libro Saturnaliorum secundo, cap. de iocis ac responsis Augusti Cæsaris. ¶ Et qui filios ex ancilla suscipiebat. Hic qui nā fuerit, haud dum legisse memini. Locus est in nomine patris, etiā si Rodolphus, nō in patris sed in familiæ nomine causam ridiculi inesse existimat. ¶ Quandoque enim ex ipsa vi nominis. Sic Cicero in Antonium, ex nomine ipso tumultus ostēdit, tumultum sine bello esse non posse. ¶ Quoniam anima quod ventum significat sit vocata. Virgilius in octauo: Quantum ignes animæque valēt. Et Horatius: Impellūt animę linthea Thracæ. Dixit & Plautus: Ne quid emittas animæ, id est ne flatum ventris. Porro Diogenes fuit, authore Aristotele, qui cenferet animam esse aërem. ¶ Ex homonymia. Aristoteles in categorijs, ὁ μὲν ὄνομα, φησὶ λέγεσθαι, ὃν ὄνομα μόνον κοινόν, ὃ δὲ κατὰ τὸ ὄνομα λόγος τὸ δὲ οὐσίαν ἕτερον, id est Homonyma dicuntur, quorum solum nomen commune est, ratio autem essentia quæ secundum id nomen datur, diuersa est ergo (vt apertius dicam) homonymia, quoties vno nomine res diuersas significamus, vt taurus, gallus, aquila. ¶ Expetendas esse humanitatis artes. Hæc sunt illæ ipsæ, quas ingenuas liberalisque vocamus. Nam humanitas, interim φιλοσοφία, interim eam quam παιδεία Græci vocant, id est eruditionē ac liberales disciplinas significat. Lege Gellium libro decimo tertio, capite decimo sexto. ¶ Plebem contra patres. Patres qui fuerint apud Romanos explicat T. Liuius libro ab vrbe condita primo. ¶ Et Isocrates in Helenes laude. Extat hodiēque hæc oratio Isocratis de laudibus Helenæ. Fecit eam latinam Ioannes Petrus Lucēsis. ¶ Certam esse progeniem Cneæ Neronem. Suetonius author est, posteaquam iussu Neronis occisa esset Agrippina ipsius mater, tum hos in illū versus euulgatos fuisse. Quis neget Aeneæ magna de stirpe Neronem? Sustulit hic matrem, sustulit ille patrem. Aeneas patrem Anchisen sustulit, cum impositum humeris ex incensā iam vrbe exportauit. Nero autem sustulit matrem, cum occidendi eius mandatum Aniceto dedit. ¶ Apud Ovidium. In epistola Paridis ad Helenen. ¶ Apud Terentium. In Phormione, vbi minatur Phormio, se Nausistratam vxorem Chremetis ita incensurum ira, vt à marito ne lachrymis quidem ac fletu ea ira restingui possit.

Homonymia.

Humanitas.

De pronuntiatis, seu testimonijs, siue autoritate.

CAPVT XXIIII.

Inartificialesne argumentationes sint, quæ ab autoritate seu testimonijs ducuntur.

Hocum, qui sumitur ex ijs, quæ quisquam de re proposita vel dixit, vel (quod perinde est) sensit, eum quidam à iudicio, nonnulli ab autoritate, Cicero testimonia vocauit, Aristoteles & itidem quadoque Cicero & Quintilianus probationes inartificiales dixerunt. Nos (si quicquã nobis post tantos viros licet) pronuntiata appellare maluimus, quoniã reliqua nomina adductiora erant: & ab arte (quatenus ad nostrum utique institutum pertinet) non credidimus semouenda. Pronuntiata autem dicimus, quæ quisquam vlla de re, vt affirmaret vel negaret, est elocutus. Ea quidem (vt modo diximus) Aristoteles, qui que ipsum secuti sunt Cicero & Quintilianus, remota dixerunt ab arte, exemeruntque numero locorum. Quapropter ne cui negligentius videamur vel imperitius fecisse, qui coniecimus illa in hunc locum, facti nostri paucis reddenda nobis est ratio. Si quis igitur testimonia, id est quæcunq; aliquis ea de re de qua differimus dixit, sic accipiat, vt inter differendum tractantur à nobis, fideiq; parandæ sunt instrumentum: non video, qui minus ista contineantur arte, quàm reliqua cuncta, quæ vel effecta sunt rerum, vel contingentia, è quibus argumenta sumuntur. Cùmque ea, & quæri à dicentibus, & inueniri videamus, & alius alio melius & commodius eis vtatur: constanter ipsa & artis, & huius esse loci, contenderim. Aristotelem vero, qui que alij aucthores ista tradidere, credo equidem sensisse arte ca-

tere testimonia, non quatenus à differente confirmãdis adferuntur rebus: sed vt ab eis ipsis quorum sunt testimonia, præsentem in rem dicuntur. Foro nanq; & ciuilibus attribuerunt ea certaminibus. Et testis sane oratio, in quantum probatur ab ipso res, nihil ad differentis rationem pertinet: nec iam vt inueniendi argumenti locus potest accipi, cum non dicentis arte, non argumentatione, sed etiam eo qui dixit tacente, hæc peragatur probatio. Sic tormenta, chirographa: sic leges, sic plebiscita, quæ ad rem pertinent, nõ oratoris expectant vocem, sed ipsi sibi iudices oculis auribusque faciunt fidem. Non magis sunt itaq; differendi artis ista, quàm si quis cum multa se pro re publica pertulisse dicat, idque probare velit, diducta veste, silens demonstraret in aduerso pectore cicatrices, & conspiciendum concionis oculis, id quod erat animis probaturus, ostendat. Quando vero in orationem sibi assumit ista qui dicit, tum artis esse, declarat eorum, qui vel in scholis eruditionem tradunt, vel in publico de ciuilibus negotijs disputant, labor, quem sumunt, quo vel confutent eos qui diuersa dixerunt, vel eorum qui secum sensere verba confirmant. Quinetiam tradita sunt ab authoribus præcepta testium interrogandorum: & astruendæ testimonijs infirmandæ que fidei, prout res poposcerit, ratio monstrata. & testium quoque æditæ seorsum interrogationes, & confutationes ipsorum, & asseuerationes perpetuarum orationum monumentis comprehensæ. Qui potest ergo fieri, quod arte sit traditum, quod præscripto tractetur artis, vt id esse possit ab ar-

te semotum? Nisi sine arte credimus dixisse Lucanū:
 Quis iustius induat arma Scire nephas, magno se iu-
 dice quisq; tuetur. Victrix causa deis placuit, sed victa
 Catoni: cum diuinum & humanū testimonium pa-
 riter sit vna oratione complexus. Ad artem pertinet
 igitur (vt semel finiam) testimonia, quoties ex ipsis
 à dicente, non per ipsa fit à teste probatio. ¶ Sunt er-
 go pronuntiata omnia, aut diuina, aut humana. Di-
 uina sunt, quæcunq; dei vel numinis voce perferun-
 tur. vt quæ per quietem, quæq; locis sacris, aut viris
 flagrantiore diuinorū amore afflatis, aut postremo-
 rum etiam scelerum nonnunquam obnoxijis terri-
 tamenta solent reddi, quæq; item diuinarum rerum
 ministri sacerdotes vatésque, velut interpretes & cæ-
 lestium arcanorū conscij, prædicant. Humana sunt,
 quorum prima est à nobis origo. Quæ vel in scrip-
 tis sunt posita, vt chirographa, instrumenta, episto-
 læ, libri. vel in oratione: eaque vel libera, vt laudatio-
 nes, res iudicatæ, dicta testium, pacta, conuenta: &
 doctorum, clarorum, magnorū virorum sententiæ,
 & rumor famæque populi, vel in oratione expressa:
 aut religione, vt iurata: aut tormētis, vt quæ sita. ¶ Vi-
 detur hic locus similitudinem quandam habere illo-
 rum, quæ superius vocauimus connexa: quoniam ab
 oratione res vel dicta vel pronūtiata dici potest: estq;
 extra rem oratio. Verū hoc interest, quod (quem-
 admodum cum de connexis loqueremur diximus)
 necesse est, cōnexa si tueri nomen suū debeāt, simul
 vtraq; esse: quod in pronūtiatis nō euenit. nā & dici-
 mus de re aliqua, quando nō est ipsa: dicimus etiam

Pronūtiato-
rum diuersi-
tas.

Obiectio.

Dilutio.

veluti de re, quæ tamen ipsa nō modo nō est, sed ne
 fuit quidē vnq̄, nec vnq̄ est futura. Quo facile perspi-
 citur, & posse rem sine oratione, & orationē sine re ef-
 se, & pronūtiata recte inter accidētia numerari. Itaq; ¶
 sunt etiā & antecedētia pronūtiata, vt prædictiones
 vatū, famæ expectatio. Et cōsequētia, vt rumor opi-
 nióq; de rebus ad posteritatē diffusa. Et adiuncta, vt
 laus vituperatióq; extātium, & iacta in omnē partē
 de præsentibus verba. ¶ Possunt etiā inter pronūtia-
 ta numerari quædā, quæ nō in oratione, sed in re sūt
 posita, qua quid dicere quis velit significat. Vt qui in-
 terrogatus, qualis esset hominū vita, cū parum per se
 ostēdisset, abscondit: quod solū in eius locū fecit, quo
 volebat breuem esse ipsam pronuntiare. Et Tarqui-
 nius Superbus, cum eminentiora papauerum capita
 decuteret, nō dixit quidem, sed signo quocunq; po-
 tuit pronuntiauit, primores Gabiorum à Sexto filio
 auferri debere. Nobilitas quoq; huius loci esse pote-
 rit, quando quidem non aliud esse videtur, q̄ vel ma-
 ior virtus, vel opes, vel res gestæ, fama hominū cele-
 brata. Diuerbia etiā, Ne quid nimis, Modus optim⁹,
 Tēpori seruiēdum: quæq; alia huius generis publico
 hominū iudicio firmata sunt, & locū habēt testimo-
 niorum, nō iniuria quis numerauerit in pronūtiatis.

SCHOLIA IN CAPVT XXIIII.

Aristoteles, & itidem quandoque Cicero, & Quintilianus, probatio-
 nes inartificiales dixerunt. Locus Aristotelis est primo li-
 bro rhetoricorum, Ciceronis in Topicis, Quintiliani institu-
 tionum libro quinto. Porro non sine causa ait, & itidem quā-
 doque Cicero. Is enim etsi in Topicis hunc locum esse ait
 expertem artis, tamen secundo libro rhetoricorum diuersam
 est secutus sententiā. quo in loco sic habet: Accedūt autē ad

Ducit pro-
nūtiata per
tres illos gra-
dus, quorum
mentionem
fecit cap. 21.

Notatio.

coniecturam sæpe quaestiones, testimonia, rumores: quæ contra omnia vterque simili via præceptorum torquere ad suæ causæ comodum debet. Nam & ex quaestione suspiciones, & ex testimonio & rumore aliquo, pari ratione, vt ex causa, aut ex persona, & ex facto duci oportebat. Quare nobis & ij videntur errare, qui hoc genus suspicionum artificij non putant indigere: & ij qui aliter hoc de genere, ac de omni coniectura præcipiendum putant. ¶ *(Si quis igitur testimonia.)* Hoc dicit, testimonia siue pronuntiata bifariam considerari posse: primum, quatenus ab illis ipsis, quorum sunt, in rem præsentem dicuntur: hæc tenus ea arte carere. Deinde, quatenus orator ea aliunde sumpta, suo accommodat proposito: qua ratione vtiq; & ista sub artem cadere. Id quod & Quintilianum sensisse verba eius planè ostendunt. Libro enim quinto, capite de exemplis, sic habet: Nonnunquam cõtingit iudicis quoq; aut aduersarij, aut eius qui ex diuerso agit, dictum aliquod aut factum assumere, ad eorum quæ intèdimus fidem. Propter quod fuerunt, qui exempla & has authoritates, probationum inartificialium esse arbitrarentur, quod ea non inueniret orator, sed acciperet. Plurimum autem refert. Nam testis, & quaestio, & his similia, de ipsa re, quæ in iudicio est, pronuntiant. Extra petita, nisi ad aliquam præsentis disceptationis utilitatem ingenio applicantur, nihil per se valèt. ¶ *(Nisi sine arte credimus dixisse Lucanum: Quis iustus induat arma.)* Difficile iudicatu est (inquit Lucanus primo Pharsaliæ libro) vter iustus ad gerendum ciuile bellum arma induerit, Cæsârne an Pompeius: cum magno vterq; iudice causam suam tueatur. Cæsaris enim causam nisi probassent dii ipsi, nunquam illorum benignitate vicisset. Contrà Pompeius, non modo ap probatorem, sed adiutorem etiam habuit causæ suæ Catonè Vticensem, hominem tam integrum prudentemque, vt haud scias, huic ne an dijs ipsis credendum sit. Simile quiddã apud Ciceronem est pro Q. Ligario: Principum (inquit) dignitas erat penè par, non par fortasse eorum qui sequebantur. causa tum dubia, quod erat aliquid in vtraque parte, quod probari posset. nunc melior certe ea iudicanda est, quam etiam dii adiuuerunt. ¶ *(Sunt ergo pronuntiata omnia, aut diuina, aut humana.)* Vide Ciceronè in Partitionibus, atq; itè in Topicis, & quæ Fabius Quintilianus habet de authoritate, libro quinto.

¶ *(Vel in oratione, eadque vel libera.)* Liberam orationem hic eam intelligit, quæ libere, ac citra coactionem omnem profertur. Expressam, ad quam vi, atq; coactione quadam compellimur. Fitque hæc expressio duobus modis, religione, & tormentis. Religione, cum quis iureiurando ad dicendam veritatem adigitur. Tormentis, quoties dolore, ac cruciatu veritas exprimitur. Iuratam deniq; orationem vocat, quæ à iurato dicitur. Quæsitam, quæ per quaestiones, ac tormenta, elicitur. De quibus omnibus multa Fabius Quintilianus libro quinto circa principium. ¶ *(Vt qui interrogatus, qualis esset hominum vita.)* Multa apud authores passim leguntur de fragilitate vitæ humanæ, dum alij bullam, alij fumi vmbra, alij somnium quoddã vmbra esse hominem dicunt, alij arborum folijs, ac frondibus, comparant. Elegans ea de re præfatio est apud Plinium in librum septimum. Quis fuerit autem qui hoc modo, quem inuit Rodolphus, breuitatem vitæ nostræ significare voluerit, in præsentia mihi non succurrit. ¶ *(Et Tarquinius Superbus.)* Historia est apud T. Liuium, libro primo, ab vrbe condita. ¶ *(Diuerbia etiam.)* Quæ & prouerbia, & adagia, & parœmias dicimus. Sed de his locupletissime Erasmus.

¶ *(Quæ comparationis utilitas, & quomodo ea ab exemplo, & similitudine differat. Tum, quo sensu id sit accipiendum, quod comparatio duo semper in vno tertio coniungat.)* CAPVT XXV.

Comparatio frequens est, & magno vsui rhetoribus locus. Paratus enim fere, & ad manû est. Et quoniam ex ijs sumitur, quæ non alte sunt eruenda, sed propemodum nota sunt, atq; conspicua: etiam expeditam proinde vim habet ad rudiores animos permouendos. ¶ In nomine vero nõ vsquequaque consentit vsus. Nanque apud poetas comparationem vocant grammatici, quam nos similitudinem dicimus: quale est, At veluti magno in populo cum sæpe coorta est Seditio: & quæ sequuntur. notus est enim apud Virgilium locus. At quam comparationem nos, illi plerunq; exemplum dicunt:

Comparatio
nis utilitas.

Spuriū Me-
lium Q. Ser-
uilius Hala-
occidit. At
Scipio Tibe-
rium Grac-
chum, quare
Rodolphum
memoria la-
psum appa-
ret.

quo nomine utitur & Aristoteles. Et est sane exem-
plum inter comparata, sed non omnibus compara-
tis conueniet hoc nomen. Quauis enim illud apud
Ciceronē: An vero vir amplissimus, P. Scipio Ponti-
fex Maximus Sp. Melium mediocriter labefactan-
tem statū reipublicæ priuatus interfecit, L. vero Ca-
tilinam, orbem terrarum cede & incēdijs vastare cu-
pientem, nos C O S S. perferemus? quāuis enim illud
inquam exemplum sit: non tamen istud quod subij-
ciemus dici poterit exemplum: Ego te consulem pu-
tem, cum tu me non putes cōsularē? Et apud Quin-
tilianum in milite Mariano: Tu si tribunus esses, hoc
fecisses? Si miles, hoc tulisses? comparisonem fieri
certum est: probare enim vult, quia aduersarius, nec si
tribunus fuisset, hoc conari: nec si miles, hoc perpeti
voluisset: ergo nec illum tribunum qui occisus est,
id debuisse tentare: nec militem qui occidit, perpeti.
exemplum vero istud esse nemo dixerit. Nam illud
multo apertius apud Virgilium:

Captique dolis, lachrymisque coacti,
Quos neque Tytides, nec Larissæus Achilles,
Non anni domuere decem, non mille carinæ.

Indignitas rei comparatione, non exemplo colligi-
tur. Hoc enim vult efficere poeta, indignissimum fu-
isse, capi vnus fraude, & artibus eos, quos nullæ vires
superare potuerant. ¶ Explicemus ergo, quid diffe-
rant comparatio, & exēplum. quomodo item à cō-
paratione similitudo discernatur. Cōparationē voca-
mus, cū duo, aut plura in tertio aliquo conferuntur,
quod cōmune sit eis. Vt Catoni licuit sequi bellū ci-

uile, ergo Ciceroni licebit sequi. Cōmune est hic am-
bobus, sequi bellū ciuile. Exemplum est species quæ-
dā cōparationis. Est enim vel aliquid maius, vel par,
vel minus, quod ad imitandū vitandūve sumitur.
Estq; ea nō solū huius loci, sed etiā à specie ducitur:
vt apud Lucanū: Omnisq; potestas Impatiēs cōsor-
tis erit. Subijcit: Nec longe factorū exempla petan-
tur, Fraternali primi maduerūt sanguine muri. Romu-
lus enim, & Remus, primi Romę reges, ostēdunt nō
posse regnū in consortiū mitti. Et à cōiugatis etiam
prædiximus duci. Similia sunt, quādo iunguntur ali-
qua, nō in tertio quod sit ambobus cōmune, quæ ad-
modū fit in cōparatione: sed vtrunq; in singulis, quo-
rum quæadmodum hoc in isto, sic illud se habeat in
illo. Vt si dicam, quemadmodū vascula oris angusti
superfusam humoris respuūt copiā, sensim autē in-
stillātibus, replētur: sic tenera puerorū ingenia, gran-
dia nō percipiūt: modica, & viribus suis apta cōmo-
dius addiscunt, Hic vascula oris arcti, & minora pue-
rorū ingenia cōferuntur, nō in vno aliquo: sed illa, in
eo quod est, nō admittere ea quæ impetu superfun-
duntur: hæc, in eo, quòd difficiliora subito nequeunt
amplecti. ¶ Cum dixerim autem comparationē in
vno fieri, quod sit comparatis cōmune: nolo quenq;
id fallat, quòd nōnunquam eis quæ cōparantur, sua
singulis tribuuntur propria: Vt si Didonem decet ha-
bitare Africam, decebit & Aeneam petere Italiam.
Quamquam autē non in vno proximo conferuntur
ista, nō tamen argumentandi vis in singulis est posi-
ta, sed in cōmuni quod ista cōiungit. Neq; enim hoc

Exemplum.

Similia.

Comparatio
quomodo plu-
ra in vno cō-
iungat.

Comparatio
quo distet ab
exemplo, &
similitudine.

nititur Aeneas, quòd vel Dido in Africa habitet, vel ipse Italiani petat, sed eo quod subijcitur apud poetam: Et nos fas exera quærere regna: vt sit argumentationis huius iste velut neruus, Didonẽ decuit peregrina regna quærere, ergo Aeneam itidem decebit. Sic etiam Iuno: Pallas ne exurere classem Argiuũm potuit. & quæ sequuntur. deinde subiecit: Ast ego vna cum gente tot annos Bella gero: commune ambobus quo Iuno nititur, est vlcisci inimicos: vt si Pallas potuit vlcisci inimicos suos, & Iuno poterit. Cauſa vero propter quam sic diducuntur ista potius, quàm commune in vtrisque ponatur, non est negligenda nobis, quanquam in nonnullis ad eloquendi magis, quàm inueniendi rationem pertineat: in plerisque tamen præcipua est, & acris in istis inuentio. Primum, quòd latius & minus dialectice, hoc est perplexe spinosæque dicuntur ista: & latitudine, atque diuersitate decorem quẽdam accipiunt. quod solũ fere sectatus videtur Virgilius in exemplo, quod priore posuimus loco. Deinde quòd ea quæ poterant alioqui paria fortasse videri, explicatione quid in singulis intersit, ingens plerunque in alteram partem capiunt incrementum. Vt in secundo exemplo, cum posuisset primum Pallada, nihil adiecit Iuno, quo minorem illam monstraret, quasi turpe putaret, quærere maiorem se alterius deæ conuicio fieri. At cum ad personam suam venisset, non solum opposuit se Palladi, vt diceret: Ast ego, sed adiecit, quæ diuũm incedo regina. Nec id satis putauit: addidit etiam: Iouis soror & coniunx, vt vel ex hac magnitudine sua admo-

neret, minoris numinis, & velut priuatam deam esse Pallada. Postea subiecit: Pallada exurere potuisse, hoc est funditus euertere classem Argiuorum, quòdque plus sit, id vnus solum Aiakis iniuria permotam fecisse, deque ipso grauissimas sumpsisse pœnas: se vero nõ vnum odisse, sed gentem. neq; tamen euertere potuisse, aut pœnas sumere: sed etiã bellũ cum contumacibus gerere, & quidẽ tot annos. Sic in exẽplo Ciceronis quod diximus, cũ simpliciter diceretur, P. Scipio recte seditiosum ciuem interfecit, ergo nos recte interficiemus: paria propemodum hoc pacto fiebãt. Diduxit ergo, & singula suo apparatu instruxit. P. ergo Scipio cum Spurium Melium mediocriter labefactãtem statum reipublicæ priuatus interfecerit, quid nos? Catilinam, non statum reipublicæ, sed orbem terrarum: non labefactantem, sed vastare cupiẽtem: nõ mediocriter, sed cæde, & incẽdijs: eum nos, non priuati, vt Scipio: sed C O S S. nõ interficiemus, sed perferemus? Si tamen hæc acrius intueamur, satius fuerit dicere, duplicatis è locis constare has argumentationes. Vt sint hinc ductæ à minoribus: Pallas potuit, ergo Iuno poterit. Scipioni priuato licuit, ergo C O S S. licebit. Hinc vero ducãtur à maioribus: potuit ob noxã vnus euertere classem Argiuũm, ergo indignum erit mihi tot annos vna cũ gẽte frustra cõtẽdere: &, potuit occidere Spuriũ Meliũ minus obnoxiiũ, ergo poterimus Catilinã sceleratissimum.

SCHOLIA IN CAPVT XXV.

A C veluti magno in populo.) Ex primo libro Aeneidos. **Q**uannus enim illud apud Ciceronem.) In Catilinam, inuentiua prima. **S**purium Melium.) Haud dubie legendum est, k. iij.

Iam antè monuimus, ab Scipione nõ Spuriũ Melium, sed T. Gracchiũ occisum fuisse.

non Sp. Melium, sed Tiberium Gracchum. Hunc enim occidit P. Scipio, quemadmodum refert Plutarchus in vita C. & Tiberij Gracchorum. Sp. autem Melium, non à Scipione, sed à Q. Seruilio Hala interemptum fuisse, author est T. Lilius libro quarto ab vrbe condita. Rodolpho vt nomen pro nomine poneret, illud nimirum fuit in causa, quòd Cicero eodẽ in loco vtriusque cædis mentionem facit. Neq; enim opinor tam dementem fore quenquam, qui eiusmodi errata velit assignare librarijs, quando eiusmodi esse non solent errores hominum indoctorum. Cui etiam accedit illud, quod quemadmodum hoc loco, ita etiam post, semel atque iterum nomen Sp. Melij, pro Tiberij Gracchi positum est, in erratis autem librorum summa inesse solet inconstantia. ¶ *Ego te consulem putem, cum tu me non putes consularem?* Verba sunt magni illius oratoris L. Crassi, cui cum Philippus consul manum iniecti iuberet, ille reiecto lictore, non es (inquit) mihi Philippe consul, quia nec ego tibi senator sum. Author Valerius Maximus lib. 6. de libere dictis, aut factis. & Cicero tertio libro de oratore. D. Hieronymus ad Nepotianum, de vita clericorum, eandem propemodum sententiam tribuit oratori Domitio, Scitum est (inquiens) illud oratoris Domitij, Cur ego te habeam vt principem, cum tu me non habeas vt senatorem? Et Fabius lib. octauo: Ego te consulem putem, cum tu me non putes esse senatorem? Alludit eodem Cicero in secunda Philippica, non tractabo (inquiens) vt consulem, ne ille me quidẽ vt consularẽ. ¶ *Et apud Quintilianum in Milite Mariano.* Quo tempore C. Marius bellum gerebat aduersus Cimbr̃os, eo tempore tribunus quidã militum, propinquus eius imperatoris, pudicitiam militi cuidam volens eripere, interfectus ab illo est. Atq; hunc militẽ (vt Ciceronis verbis dicã) ille vir summus, scelere solutũ, periculo liberauit. Hinc ortũ argumentũ declamatorib; pro reo illo dicẽdi, quod fecit & Quintilianus. Vnde & declamatio ipsa, Miles Marianus inscribitur. ¶ *Nam illud multo apertius apud Virgilium.* Secũdo Aeneidos. ¶ *Capi vnus fraude, & artibus eos.* Vnius nempe Sinoñis. Eos, Troianos. ¶ *Exẽplum, est species quedam cõparationis.* De hoc rursus lib. 2. capite. 14. ¶ *Sed etiam à specie ducitur.* Hic meminisse oportet illud, quod dictũ est prius, cap. 6. nẽpe quod attinet ad rationẽ inueniẽdi, indiuidua quoq; species dici posse: quãdo eadẽ pla-

Non es mihi
consul Phi-
lippe &c.

nẽ ratio est indiuidui ad speciẽ, quẽ speciẽ ad genus. Alioquin non facile intelligi potuerit, quo modo hæc argumentatio ducta à specie: Romulus Remũ fratrem imperij cõsortẽ ferre nõ potuit: ergo nemo in summo imperio cõstitutus, particeps cõsortis erit. Verba Lucani primo Pharsaliẽ lib. hæc sunt:

Nulla fides regni socijs, omnisque potestas
Impatiens cõsortis erit, nec gentibus vllis
Credite, nec longẽ factorum exempla petantur,
Fraterno primi maduerunt sanguine muri.

¶ *Et à coniugatis etiam prædiximus duci.* Supra capite. 10. ¶ *Vt si dicas, quẽadmodũ vascula oris angustis.* Ex Quintiliano, lib. oratoriarũ institutionũ primo, cap. 3. vt quidẽ hodie libri eius viri in capita distincti sũt. ¶ *Vt si Didonẽ decet habitare Africã.* Aeneas Didoni apud Virg. 4. Aenei. inter cetera respõdet in hũc modũ:

Si te Carthaginis arces
Phoenissam, Tyriacq; aspectus detinet vr̃bis:
Quæ tandem Ausonia Teucros considerare terra
Inuidia est?

¶ *Sic etiam Iuno.* Primo Aeneidos. ¶ *P. ergo Scipio cum Sp. Melium.* Hæc de re paulò ante in hoc ipso capite.

¶ *Similitudo ad quid maiorem habeat vim, quomodo inuestiganda.*
Dissimilitudo quid sit. vnde comparata similiaque sumantur.

CAPVT XXVI.

Quium locorum è quibus ducuntur argumenta, nulli fere minus est virium contrariententem auditorem, quàm similitudini: ad eum vero qui sponte sequitur, docendũque se præbet, accommodatior nullus est. Aperit enim rem, si recte adhibeatur, & quãdam eius imaginem subijcit animo: vt cũ assentiẽdi necessitatẽ nõ afferat, afferat tacitũ dissentĩdi pudorem. Quapropter ad probandum non ita crebro, ad explanandum illustrandũque sæpe ab oratoribus, à poëtis sæpius adhibetur. Habet tamen persæpe probantis speciem similitudo, eo ipso, quòd rem qualis sit indicat. Itaq; cum

*Similitudinẽ
ad docendũ,
atq; assiciendũ
potius,
quàm ad con-
uincendũ
esse accom-
modatam.*

legis Quintiliani illud: vascula oris angustis superfluum humoris copiam respuunt, sensim autem influentibus, vel instillantibus etiã replentur: non conficitur utique, debere propter hoc tenera puerorum ingenia pro modo virium suarum doceri: sed tamen concipiendo quisque rem apud animũ suũ sub hac imagine, persuadet sibi, aliter fieri nõ posse. Apud Lucanũ egregia videtur similitudo pro argumẽto posita:

Cæsaris an cursus vestrã sentire putatis

Damnum posse fugã: veluti si cuncta minentur
Flumina (quos miscet) pelago subducere fontes,
Non magis ablatis vnquam decreuerit æquor

Quam nunc crescit aquis.

Planum est videre, si quis sic argumentetur: flumina subducta mari nõ minuent ipsum, ergo nec vos deserentes Cæsarem, retinebitis cursum rerum suarum, frigidum esse & plane enerue argumentum. Quando vero sumitur, non ad peruincendam rem, sed docendam, rapitque mentes ad se similitudo: non iam quisquis hæc audit, cogitat de Cæsare vel militibus id quod sunt: sed in specie maris, Cæsarem: in fluminũ, milites capit: quodque in proprijs Cæsaris militumque personis incredibile fuisset, abrepto iam transformatoque in alienam imaginem animo, velut perceptum in similitudine accipit, prorsusque sic esse sibi ipsi persuadet. ¶ Quid sit similitudo, & quẽadmodũ distinguatur à cõparatione, superius diximus. Quia vero tota extra rem est, difficilior videtur inuentu. Quod nanque confertur, extra rem esse certum est: ut mare extra Cæsarem. Id etiam in quo fit collatio,

extra est, cum (vt prædiximus) non in vno aliquo cõferantur. nanque incrementa & decrementa maris in Cæsarem cadere nõ possunt, tamet si de vtroque fortasse in proposita similitudine crescere dici posset & decrescere, non tamen vna in vtriusque est ratio istorum: sed eadem nomina erunt, res liquet prorsus esse diuersas. ¶ Demus ergo si possumus viam aliquam, quo paratius ista inueniri queat. Primum videamus in re proposita, cui similitudinem querimus, quid sit id quod exprimere similitudine volumus, idque quale sit, & quid efficiat, diligenter intueamur. Deinde rem quamquam quæramus, quẽ habeat in se aliquid, cui sit similis in ipsa vis, qualis est in proposito nostro eius, quod cupimus imitari. Neque si primo non occurrat, desistamus: sed subinde alias res excutiamus & alias. non erit quisquam tam infelicis conatus, vt quanuis semel iterũve non succedat, tertio tamen aut quarto non eruat aliquid. ¶ Aperiamus primum hac via similitudinem, quam nobis in exemplum ex Lucano desumpsimus. Cæsar repressurus militum seditionem, quid eos similitudine docere voluit: nempe amplitudinem rerum suarum ex illis nõ pendere. In re quidem sunt Cæsar & milites Cæsari deseruientes. docendum autem est, non esse milites, quibus magnitudo Cæsaris sit innixa. Ante omnia ergo quærendum habuit Cæsar aliquid, cui numerus quidam rerũ deseruiret, quẽadmodũ laborabãt milites, quod nõ crescat earũ rerũ ministerio. Id fuit mare, cui quidem se, fluminibus vero milites contulit. ¶ Circũspiciamus aliud. Forte tam omni ex parte

Quomodo inuestiganda similitudo.

accōmodatū nō inueniemus. Tenuis enim esset inge-
nij laus, si passim posset ex obuio sumi. Inueniemus
tamen aliquid. Fingamus, vt dicant homines, admit-
tere se nolle solē, sed lucis oclusis receptaculis om-
nibus, exclusuros ipsum. Sic enim quanquam vene-
ratio solis quæ ex hominum vsu tribuitur, sibi peri-
tura sit: lumini tamen reuera maiestatiq; suæ nihil
decreset. sic ne Cæsari quidem quicq; de sua peribit
amplitude, licet deserāt ipsum milites sui. Sed pro-
tinus à prioris similitudinis vi desciscimus, q̄ quem-
admodum ibi flumina aliquid mari inferunt, ita hic
nihil est quod homines afferant soli: nisi velimus di-
gnationem in eius locum accipere & admirationem
hominum. ¶ Quæramus aliud in hoc ipso proposi-
to. Quid agūt milites seditione? vt concutiendo sta-
tum rerum Cæsaris, etiam ipsum atterant Cæsarem.
Scrutemur aliquid, quod sine damno cōcutitur. Sco-
puli quibus fluctus perpetuo illiduntur. Sed segnius
illud, hoc viuidius. ignem concuti ventis, & non de-
crescere, sed ali videmus. ¶ Rursum milites quid præ-
stant Cæsari? Ornant quidem augētq; decus rerum
Cæsaris, ex illo tamen opes sunt ipsis, & dignitas, &
singulorum magnitudo. Quæramus quod ornetur
alio, & id ipsum sustineat & tueatur. Terra viret her-
bis, gratiāq; ab ipsis habet: ex ipsa vero herbæ reci-
piunt vigorem. Itaq; in similitudinē transferemus.
quemadmodum istas non sine periculo suo reuelli
transferrique posse, terram vero sua fœcunditate fa-
cile alias sibi ipsi herbas reddituram: sic Cæsaris mili-
tum defectionem ipsis periculo fore, Cæsari ex opi-

bus suis alios milites facile redituros. Sic etiam qui
fœcundum agrum ignauia deserant, sibi quidem im-
minere egestatem, agrum celeriter allecturum sua
vberrate qui colant. Facile est videre has omnes si-
militudines eò ducere, quod initio sumpsimus, nihil
militum defectione Cæsari periturum de sua magni-
tudine. quæ eò latius diximus, vt vel ipsa copia ostē-
deremus quomocunq; aliquam similitudinis in-
ueniendæ viam. Multum autem profuerit in hac re
intueri, quæ de eo cui similitudinem quærimus per
tropum (quam translationem vocamus) efferuntur.
Dabit nanq; similitudinē nobis sine cunctatione id,
in quo translata illa propria sunt vel natia. Vt si a-
morē quod malus sit, similitudine quæras effingere:
vide quæ de amore translatione soleant dici. Vulgo
itaq; iam vsurpatur, ardere quem amore. Paratā no-
bis continuo similitudinem videmus ab igne, in quo
verus est ardor. Et quoniā ardere in bonam etiam di-
ci partē potest, licebit etiā ignis similitudine ipsum
laudare. Vt vel vituperando dicamus, quæadmodum
omnia consumit ignis, atq; destruit quæcunq; com-
plectitur, sic amorem mentium nostrarum robur vi-
résq; omnes consumere, & velut in cinerem redactas
dissipare. Vel laudando, vt quæadmodum ignis rebus
immistus, calorem ipsis vitæq; præbet vigorem, sic
amorem nobis industriam strennuēq; agendi stimu-
los subijcere, nec quenquā rem vllam recte sine ope-
ris amore conari. Sic etiam quia dicuntur homines
premi amore, similitudo ab oneribus duci potest. Iā
astrictos etiā amore dicimus, similitudo à vinculis &

compedibus sumetur. Ita si insanire dicantur, furentibus: si consumi, in igne impositis: si laegere, ægrostantibus assimilabimus. Contrà vero si laudare instituimus, similitudinem ab eis quæ in laudem dicuntur trahemus, vt tenacem esse amorem, solidum, nõ fractum, dulce dicimus. Poterit ergo ex eis, quibus horum vnumquodq; reuera inest, similitudo depromi. Delectus adhibendus est, vt pro rei qualitate ipsam adaptemus. Vt si docere volumus, aperta sit similitudo: si laudare, splendida: si vituperare, pudenda, si rem tollere, magnifica. Liquidius nanque oportebit rem quanq; talem videri, qualem imagine sua volumus aliam esse monstrare. ¶ Dissimilium non ita creber est vsus. Quid sint autẽ, facile est deprehendere ex similibus. Nõ enim aliud est dissimilitudo, q̃ contraria eius, quod ostendere volumus, similitudo. Itaq; & idẽ est eorum cum similitudine locus. coniunxit vtrũq; Quintilianus: Nõ enim vox (inquit) illa præceptoris, vt cœna, minus pluribus sufficit: sed vt sol, vniuersis idem lucis calorĩsq; largitur. ¶ Tractatur varie hic locus: & vberius & astrictius pro iudicio dicentis effertur. Poetarũ itaq; nõnunq̃ fabulæ & illæ quas vocant ætopicas, latius nõnunq̃ narrantur, nõnunq̃ cõtrà breuiter colliguntur similitudines. Vt in Quintiliani illis exẽplis. Sic & Aeschines, qui cũ Demosthenẽ diceret omnẽ in oratione fiducia habere, tibijs assimilauit eũ, quibus si collũ dematur, reliquũ corpus inutile est. Et ille cõtrà, Aeschinẽ trutinẽ similit. quẽ à quacũq; parte infunditur, eò inclinat. ¶ Sumuntur autẽ vtraq;, & cõparata & similia, ex antecedentibus, cõsequẽtibus

Dissimilia.

Loci huius vsus.

Tres gradus per quos dicitur duci pos-

& adiunctis. Ex antecedentibus. An vir clarissimus P. Scipio. & quẽ sequuntur. Et, Pallásne exurere classem. Ex cõsequẽtibus. Vt Iuuenalis: Tantũ igitur muros intra toga cõtulit illi Nominis ac tituli. Notus est locus. Cõparat enim Ciceronis rebus Augusti bella. Ex adiunctis. Si te Carthaginis arces Phœniissam Libycæq; aspectus detinet vrbis. Antecedẽtia vero similia sunt, vt apud Ciceronẽ pro lege Manilia, Medæ quæ mēbra fratris discerpsit, quo colligẽdis illis persequentẽ moraretur patrẽ, assimilatur Luculli exercitus, opibus Mithridatis à persequẽdo ipso Mithridate distentus. Adiuncta sunt. Vt pro Roscio, anferes & canes qui in capitolio alebantur, vt fures detegerent. quibus accusatores similes dixit orator, vt nocentes in R. P. ad pœnas scelerũ dandas in ius vocarent. Ex consequentibus Lucanus sumpsit, cum perturbationem ciuitatis explicaret, confusione ea quæ sit in fine mundi rerũq; omniũ futura. ¶ Copiosi sunt hi duo loci, & vulgi opinioni sensibũsq; aptissimi. Nam vt comparatis facile peruincuntur rudiores animi (non enim facilius quisquam credit, quàm quod iam in alio videtur probasse) sic similitudo ad explanandum est ipsidem maxime accommodata. Hebetes enim mētes, & quæ in ipsas res penetrare nequeunt, vt quale sit quicque possint perspicere, non alia re aptius, quàm imagine & figura notiorum aliarum rerum, in id quod ostendere volumus ducuntur. Acriora ingenia, velut qui vident, oculos sequuntur. contrà hebetes, tanquam cæci, tactu explorent iter oportet.

se omnia accidencia.

Horũ locorũ vbertas.

s. it. do

SCHOLIA IN CAPVT XXVI.

ITaq; cū legis Quintiliani illud. Libro. i. cap. 3. (Apud Lucanū.) Verba sūt Cæsaris ad milites, Pharfaliæ lib. 5. (Nō enim vox illa præceptoris.) Verba sunt Quintiliani, loco quem indicaui. (Sic & Aeschines.) Aeschinis in Demosthenē verba interprete Leonardo Aretino, sic habēt: At cū vir totus ex verbis cōpactus atq; his vehemētibus & superflue laboratis, simplicitatē simulet, quis ferat? Cuius gulam si quis auferat, instar fistularum nihil reliquum erit. (Et ille cōtrā, Aeschinem trutinæ similit.) Equidem vbi Demosthenes dixerit Aeschinem esse similem trutinæ, nondum vsquā legisse memini. In oratione pro Ctesiphonte, nominat eum (interprete Aretino) fabulā ac tritiram fori, & vilissimum scribam. Item paulō pōst, tragicam simiā, rusticum Oenomaū, oratorem absurdum. Quod si quis ipsi⁹ Demosthenis verba hac de re malit, ea quoq; ascripsim⁹: *ἔ γὰρ ἄϊακθ, (inquit) ἢ ἑσδ' ἀμοειθθ, ἢ μίνως ἢ κερπηροθ, ἀλλὰ μὴ περιμολόθ, πιδίτριμμα ἀγοράς, ὀλεθρθ γραμματεὺς, οὐκ ἔρ' αὐτὸν οἶμαι τοιαῦτ' ἔσθθ, οὐδ' ἄρ' οὐτως ἐπαχθεὺς λόγους πορίσασθαι, ὡσθ' εἰ τραγωδία βόωνται, ὡ γῆ, καὶ ἦλιε, καὶ ἀρετή, καὶ τὰ τοιαῦτα.* Et pōst in eadem oratione: *πονηρόν δ' ἀνδρες ἀθηναῖοι, πονηρόν δ' συκοφάντης ἀθ, καὶ πανταχόθεν βιάσκονορ καὶ φιλάτιορ. ἔστι δὲ καὶ φύση μινδθ - τ' ἀνθρώπορ ὄσιρ, οὐδ' ἄρ' ἐξ ἀρχῆς ὕγιες πεποικός, οὐδ' ἔλευθερορ, αὐτοτραγικός πίνθ, ἀρεταίος δινόμαος, πρ' ἀσθμθ - ἔπρωθ &c.*

(Ex consequentibus, vt Iuuenalis.) Apud hunc poetam Satyra octaua de Cicerone sic legis,

Quid Catilina tuis natalibus atq; Cethegi
Inuenit quisquam sublimius? arma tamen vos
Nocturna, & flammās domibus templisq; parastis.
Vt Braccatorum pueri, Senonūmq; minores:
Ausi quod liceat tunica punire molesta.
Sed vigilat consul, vexillāq; vestra coercet
Hic nouus Arpinas, ignobilis, & modo Romæ
Municipalis eques, galeatum ponit vbiq;
Præsidium attonitis, & in omni gente laborat.
Tantum igitur muros intra, toga contulit illi
Nominis & tituli, quantum non Leucade, quantum
Thessaliæ campis Octauius abstulit, vdo
Cædibus assiduis gladio, sed Roma parentem
Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.

(Vt apud Ciceronē pro lege Manilia.) In ea oratione Cicero ostēfurus, cur adhuc periculosum ac magnum esset bellum Mithridaticum, rege fugato atq; expulso, Primū (inquit) ex suo regno sic Mithridates profugit, vt ex eodem Ponto Medea illa quondā profugisse dicitur: quam prædicāt in fuga fratris sui membra in his locis quā se parens persequeretur, dissipauisse: vt eorum collectio dispersa, mœrorq; patrius, celeritatē persequendi retardaret. sic Mithridates fugiens, maximā vim auri atq; argenti, pulcherrimarūmq; rerum omniū, quas & a maioribus acceperat, & ipse bello superiore ex tota Asia direptas, in suū regnū cōgesserat, in Ponto omnē reliquit. Hæc dū nostri colligūt diligentius, rex ipse ē manibus effugit. (Adiūta sunt, vt pro Roscio.) In oratione Ciceronis pro Sexto Roscio Amerino, vbi miris salibus defricatur accusator Erutius, hæc quoq; præter alia multa aduersus præposteros accusatores dicuntur, Anserib⁹ cibaria publice locantur, & canes aluntur in capitolio, vt significant si fures venerint. At fures internoscere nō possunt, significant tamē, si qui noctu in capitolium venerint. Et quia id est suspiciosum, tæcti bestię sunt, tamē in eā partē potius peccant, quæ est cautior. Quod si luce quoq; canes latent cum deos salutatū aliqui venerint, opinor ijs crura suffringantur, quod acres sint etiā tum, cū suspicio nulla sit. Simillima est accusatorum ratio. Alij vestrū anseres sunt, qui tantūmodo clamant, nocere non possunt. alij canes, qui & latrare & mordere possunt. Cibaria vobis præberi videmus, vos autē maxime debetis in eos impetū facere qui merētur: hoc populo gratissimū est. Deinde si voletis, etiā tum, cū verissimile erit aliquem cōmississe, in suspicione latratote: id quoq; cōcedi potest. sin autē sic agetis, vt arguat is aliquē patrem occidisse, neq; dicere possitis, aut quare, aut quomodo, ac rātūmodo sine suspicione latrabit is, crura quidē vobis nemo suffringet: sed si ego hos bene noui, literā illā, cui vos vsq; eō inimici estis, vt etiā eas omnes oderitis, ita vehemētē ad caput affigēt, vt postea neminē aliū nisi vestras fortunas accusare possitis. (Ex consequentibus Lucanus.) lib. Pharfaliæ primo, nō ita lōge à principio. Reliquos vel Cicerōis vel Vergilij locos iā antē indicaui⁹. (Copiosi sūt hi duo loci.) Nēpe cōparatorū & similitū. Et certe nulli argumentorū loci crebrius inter dicendū incidūt, quocirca vt plenius à iuuentute intelligantur, & facilius

vsui quotidiano accommodari possint, operæpretium mihi facturus videor, si paucis eas illustrè exēplis. Cūq; comparatorum locus sit triplex, à pari, à maiori, & à minori: ideo & per hos gradus argumenta ducemus.

A P A R I.

Cicero in Verrè: si finè edicto prætoris afferūt Calēdæ Ianuarij, cur nō initiū quoq; nascitur à Calendis Ianuarijs?

Idem primo rhetoricorū: Nam si Rhodij turpe non est, portorium locare: nec Hermacreonti conducere.

Et pro Rabirio: O dij immortales, hæc est illa exoptata iudiciorū seueritas? Corruptores nostri causam dicunt, nos qui corrupti sumus non dicimus?

Quintilianus libro quinto: Qui ob rem iudicandā pecuniā accipit, & ob dicendum falsum testimonium accipiet.

Idem: Quæ pœna aduersus interfectorē patris iusta est, eadem aduersus matris.

Iphicrates ille Atheniēsis, cū ab Aristophonte proditiōnis accusaretur, percōtatus ab illo est, ecquid ipse accepta pecunia proditur? esset rempublicā. quod cum negasset ille, quid igitur? quod tu (inquit) facturus non sis, id ego feci?

A M A I O R I.

Cicero epistola quadā ad Mētellum: Tu tuas inimicitias vt reipu. donares, te vicisti: alienas vt cōtra rēp. cōfirmes adducis? Quāquā hoc & à pugnatibus ductum videri possit.

Idem pro Milone: quem igitur cum omniū gratia noluit, hunc voluit cū aliquorum querelā? Quem iure, quē impune non est ausus, hūc iniuria, iniquo loco, alieno tempore, periculo capitis, non dubitauit? s. occidere.

Eiusmodi est illud Medæ apud Ouidium: Seruare potui: perdere an possim rogas? Et Aenæ apud Virgilium:

Vos & Scyllæam rabiem, penitūsq; sonantes

Accessitis scopulos, vos & Cyclopea saxa

Experti, reuocate animos, mœstūmq; timorem

Mittite, forsā & hæc olim meminisse iuuabit.

Vult enim his verbis planū facere Aenæas, nō debere socios suos frāgi reb⁹ presentib⁹, qui maiora grauiorāq; iā ptulissent.

A M I N O R I.

Histrionem quid deceat quærit, & non idem faciat orator? Ex Cicerone de oratore.

Quod si in ipso etiā corpore multa voluptati præponenda sunt, vt vires, velocitas, valetudo, pulchritudo: quid ni idē in animis fiat, in quibus doctissimi illi veteres cæleste ac diuinū quiddam inesse putarunt? Ex eodē, secūdo libro de finibus.

Demosthenes à cane quomodo p̄s̄ litera exprimenda esset discere non erubuit: & nos pudebit, si homines homine præceptore vtamur? Ex Hieronymo aduersus Ruffinum.

Quid? an non vehemēter absurdum illud, assuefacere pueros, vt dextra cibum capiant, & si læuam forte manum extēdāt increpare: at interim nō prouidere illud, vt honesta suæq; ætati cōgruētia audiāt? Ex Plutarcho de educatione liberorū.

Serui (inquit Memmius tribunus Pl. apud Sallustium) ære parati, iniūsta imperia dominorū non perferunt: vos Quiritēs in imperio nati, æquo animo seruitutem toleratis?

Sed horum plena sunt omnia. Illud notandū, quod & Rodolphus monet capite vigesimo quinto, quædam argumenta esse, quæ diuersa ratione, interim à maiori, interim à minori duci videātur. Causa verbi: Cicero in secūda Philippica, Quid indignius, q̄ viuere eum, qui imposuit diadema: cum omnes fateantur iure interfectum esse, qui abiecerit?

Hic si cōmittas Cæsarē & Antoniū, ducta fuerit argumētatio à maiori. Neq; enim aliud demōstrare vult Cicero, q̄ iure occidi potuisse Antoniū, eo q̄ Cæsarē illo maiore iure occisum esse omnes faterētur. At si causas occidendi cōpares inuicē, iam cōtrario modo habebit. Est enim hæc vis argumētationis. Minor causa fuit occidēdi Cæsaris, qui diadema sibi impositum reiecit: q̄ Antonij qui illud imposuit: quare si illū omnes iure occisum esse fatētur, quid indignius q̄ viuere Antoniū illo lōge scelestiorē? Hieronymus aduersus Iouinianū: Si altissima illa sublimitas cecidit, quis cadere nō possit? Si in cælo ruina, quāto magis in terra? Hic confer angelicā illam creaturā è cælo lapsā cū genere humano, & à maiori ducta erit argumētatio. Rursum, voca id maius, more Aristotelico, quod est verisimilius: minus, quod vero est dissimilius: iā cōtrā à minori ducta erit. siquidem minus erat vero cōsonū, altissimā illam sublimitatē cadere posse, q̄ hominē: quocirca si illa cecidit, quid ni cadere possit & homo? Atq; hoc posteriori intellectu ferè hisce nominibus vtuntur, qui hodie dialectica docent. Alij cōtrā, priori. Ego, vt tris potius accedendū sit, du-

bito. Placēt certe mihi hāc quidem parte vtriq; neq; ita magni referre puto, hinc an illinc ducta argumenta dicantur, modo inuenire ea discat iuuentus.

EXEMPLA SIMILIVM.

Quemadmodū dicere solebat Philoxenus, carnū suauissimas esse eas, quæ carnes non sint, & piscium quoq; eos qui nō sint pisces: sic in Philosophia, ea cū primis ducunt, ac alliciūt animos iuuenem, quæ neq; philosophice nimis, neq; accurate nimium tractantur. Author Plutarchus.

Philoxenus Eryxidis filius, & Gnato Siculus, gulæ proceres, i mō verò extremi perditiq; gulones, conuiujs adhibiti, emūgere se in pularijs soliti erāt, vt abstinentib⁹ cæteris, soli epulis ampliter fruerētur. Ita hodie quidā, studia liberaliū artiū docere, aut scribere ingressi, vocabulis sordidis, & ex intima plebei sermōis fæce acceptis, fœdāt ac cōtamināt omnia: vt bonis mētib⁹, & præclaris ingenijs inde auersis, soli ipsi rerum potiātur, ac citra æmulū regnēt. Ex Hermolao Barbaro.

Fuit quidā tēpore Alexātri Magni, qui eā longo vsu tenebat artem, vt ex certo interuallo, grana ciceris, sine frustratione in foramē acus infereret: qua re cum cōsideret se placiturum regi, ac magnū aliquid ab illo reportaturū: modio ei⁹ leguminis donat⁹ est, digno me Hercules tali artifice præmio. Ita qui disserēdi artē professi, sæcula iā aliquot, aliud nihil q̄ nugacissima quædā & per manus tradita in scholis decātant sophismata, nonne digni sunt, qui, nō dico modio vno, aut altero, sed plauftris aliquot sophismatum, senes iam onerentur? Erraui, honorētur dicere erat in animo. Ex Quintiliano.

Vt in vrbe defendēda nihil prodest, cæteras quidem portas omnes esse clausas, modo vna aliqua pateat per quā hostes recipiātur in vrbe: ita parum profuerit iuueni, si à cæteris voluptatib⁹ sese abstineat, dum ab vna quapiā in profundū vitiōrū præceps agatur. Ex Plutarcho de audiendis poematis.

Quomodo in vitib⁹ pāpini, & palmites esse solent in causa, cur borri subinde occulātur, obūbratq; lateāt, ita in dictione poetica, propter circūfusas vndiq; fabulas, multa non animaduertūtur à iuuetute, alioqui futura, vel vtilissima. Indidē.

Tanquam ille qui gallos infelicitè pinxerat, puero mandauit, vt veros gallos quamlongissime à tabula abigeret: sic adulator nihil æque timet, atq; veri cuiuspiā amici accessum.

Ex eodem de dignoscendo adulatore, & amico.

Cicero familiarium epistolarū, lib. 5. In ludis gymnics, inquit, mos erat præcones quoq; ipsos corona ante ludorū missione donari. verū hi, cū cæteris coronas imposuissēt victorib⁹, eorūq; nomina magna voce pronuntiaissent, sibi tamen aliū adhibebāt præconē, ne sua voce ipsi se victores esse pronūtiarēt. Hoc modo & nos, aliorum quidem virtutes pleno ore laudabimus, nostras eouq; in occulto sinemus, dū alius quisquam existat, qui eas ab interitu vindicet, posterisq; commendet.

Idem post reditum ab exilio: Sed tanquā bona valetudo iucundior est eis, qui è graui morbo recreati sunt, q̄ qui nunquam ægroto corpore fuerunt: sic patria cæteraque fortunæ bona, desiderata magis quàm quotidie percepta delectant.

Dissimile est apud eundem Philippica tertia: Certus autē dies, non vt sacrificij, sic consilij expectari solet.

Verum hæc quis nō malit petere ex Erasmo: illud nō indignū fortassis obseruatione, in quibusdā cōparatis difficulter admodū assignari posse aliquid vtriusq; cōmune, & in similib⁹ interim facillime. Cōparatio est illa apud Sallustium. Maiores vestri parādī iuris, & cōstituēdæ maiestatis gratia, p secessionē, armati bis Auentinū mōtem occupauere, vos pro libertate, quā ab illis accepistis, nōne summa ope nitimini? atq; eo vehementius, q̄ maius dedecus est, parta amittere, q̄ omnino nō parauisse. Similitudo apud Quintilianū: Quomodo vulnus infligi citi⁹ potest q̄ sanari, ita reū facili⁹ accusare est q̄ defendere. Et apud Ciceronē in Antoniū: vt Helena Troianis, sic iste reip. causa pestis, atq; exitij fuit. Hic si quis vnū aliquid cōmune quærat, nōne in exēplo Quintiliani cōmune fuerit vtriusq; facili⁹ esse lædere q̄ mederi? & in Cicerōis, vtriusq; exitij fuisse causā ijs, quibuscū degeret? Cōtrā, in cōparatiōe illa Sallustiana nō ita facile. Sed de his pro suo quisq; arbitrato vt volet statuatur. Ego dicere hoc ausim, in quibusdā nihil interesse inter similitudinē, & cōparationē, nisi tractādi rationē diuersā, & diuersum gen⁹ elocutiōis. Cōparatio est, quā modo ex Sallustio adduxim⁹. Tractet paulò aliter, & similitudo erit. nepe ad hūc modū, Sanè quēadmodū maiores vestri Quiritēs, parādī iuris, & cōstituēdæ maiestatis gratia p secessionē armati bis Auentinū mōtē occupauere, sic vos etiā p libertate, quā ab illis accepistis, summa ope niti debetis. Dissimilitudo est apud Li-

uū secūdi belli pūnici lib.8. Quā cōpar (inquit Fabius Maximus ad Scipionē, cōsiliū tuū parentis tui cōsilio sit, reputa. Ille C O S. profectus in Hispaniā, vt Hannibali ab Alpibus descendēti occurreret, in Italiā de prouincia redijt: tu cū Hannibal in Italia sit, relinquere Italiā paras: nō quia reip. id vtile, sed quia tibi id amplum, & gloriosum censes esse. Quid porrō negotij fuerit, hinc efficere comparationē, si mutatis paucis hunc in modū hęc efferātur? Quid? Pater tuus C O S. profectus in Hispaniā, vt Hannibali ab Alpibus descendenti occurreret, in Italiam de prouincia redijt: & tu, cum sit Hānibal in Italia, illam relinquis? Hęc ideo ascripsi, vt diligenter expendat lector, ecquid semper ea ratione distent similia à comparatis; qua distare ea ait Rodolphus.

¶ Quid repugnātia, & quomodo ea diuidantur. Hinc opposita quæ dicantur, & quot horum sint species. Tum differentia quæ sint, & quæ horum diuisio. Postremo, quæ ducantur hinc argumenta, & duarum obiectionum dilutiones.

C A P V T X X V I I.

Superius dicta
Et quomodo
accipienda.

¶ Non debet cuiquā mirū videri, si repugnātia (cū superius nō putauerimus ex Boetij, vel Ciceronis potius sentētia inter locos ponenda) nūc ipsi velut obliti nostri, inter locos numeremus, Equidē non id tunc egi, vt docerē repugnātia locū non esse: sed ostēdere volui, in eā conditionem, quomodo Boetio visum est, vt esset repugnās, quicquid contrarium esset consequētis, nō posse hoc pacto certum eis, & seiunctum ab alijs locum attribui.

Repugnātia

¶ Repugnātiā autē in presentia definimus, vt sit rerum per se dissidens habitudo, qua fit, vt alterū dici id esse quod alterū nō possit. Quod autē (per se) addimus definitioni, id eō pertinet, vt ostēdamus, nō quicquid de altero negatur, repugnās esse. Nec enim etsi dicam Ciceronem non esse infantē, ideo infantē esse repugnās est Ciceroni: nec si dico Catonem nō auarū fuisse, repugnat idcirco auarū esse Catoni.

Non enim per se ista, hoc est, Cicero quatenus Cicero est, & Cato quatenus Cato, tales negātur esse: sed quia Cicero eloquēs est, cui repugnat esse infantē: & Cato vir bonus, cui repugnat item auarū esse. At homo & irratiōale repugnāt: quoniā rationale quod repugnat irrationali, in substātia est hominis. ergo homo per se, hoc est per substātiā suā, ab irratiōali distat. Sic homo & virtus repugnāt, quoniā homo per se existentiū generis est, virtus vero inhærentiū. neq; enim dici potest, homo est virtus, Adeoq; lōge magis repugnāt, quantū ad se, id est ad substātiā suam, homo & virtus, q̄ homo & irratiōale. Ista enim in proximo, & sub eodē genere posita, distant. vtrunq; enim intra animalis est complexū. at illa toto rerum ordine, hoc est, prædicamentis sunt diducta. Quod autem vulgo dicimus, non repugnare homini virtutem, aut vitiū, id in eam sententiā dicitur, non vt alterum dici possit id esse quod alterum, sed quia nihil obstat, quo minus inesse alterum alteri possit.

Caussæ ex-
clusio.

¶ Repugnāt autē, aut vnū vni, aut vni plura. Illa opposita, hęc differentia vocamus. Et, quæ nos opposita, Cicero contraria dixit. Boetius cōmodius opposita putauit dici, quoniā ea quæ τὰ ἐναντία Græci vocant, aptius cōtraria dicerentur: quæ Cicero quidem dixit aduersa. Vtcunq; vocētur, haud multū intererit. nos Boetiū, quādo vltius magis in hunc morē triuit ea nomina, sequamur. ¶ Opposita sunt, quæ repugnant vnū vni, sic, vt neq; alterū de altero, neq; ambo de tertio dici possint. Ea Aristoteles ijs ferme verbis diuidit. Alterū, inquit, alteri opponi dicitur quadrupli-

Diuisio repu-
gnantium.

opposita.

oppositorū
diuisio.

citer, velut quæ sunt ad aliquid, vel vt cōtraria, vel vt priuatio & habitio, vel vt affirmatio & negatio. Vt ad aliquid opponuntur, sicut duplū dimidio. Vt cōtraria, sicut malū bono. Vt secundū priuationē & habitationē, sicut cæcitas, & visus. Vt affirmatio & negatio, sicut sedet nō sedet. Vt q; paucis dicamus, ōnia aut relata sunt, aut cōtraria, aut priuatiua, aut cōtradicētia.

Ad aliquid. Ad aliquid (quæ & relata dicuntur) sūt ea, quæ secundū hoc ipsum quod sunt, aliorū dicuntur. Vt seruus, domini dicitur seruus: & dominus, serui dominus. sic pater, filij pater dicitur: & filius, patris filius. & totū, dicitur partis totū: & partes totius esse partes dicuntur. Po-

Scrupulus. test autē dubitatione dignū videri, cū tantū vnū vni dixerimus opponi, quomodo id cōstare possit in relatis, cū vnius domini multos videamus seruos, vnius patris multos filios esse. Certū est enim, hunc patrē, & hos filios relata esse, similiter hūc dominū, & hos seruos. Sunt qui credāt filios referri ad patrē, & seruos ad dominū, multos ad vnū, non quatenus multi sunt, vel hi singuli, sed quatenus cōmunis ratio est, vnāq; in omnibus, & filiorū, & seruorū, quēadmodū in istis, patris & domini. Scotus omnium qui philosophiam tractauerunt, disputator multorum cōsensu acerrimus, voluit in patre qui multos haberet filios, multa proinde nomina respectūque esse patris, quemadmodum & iurisperiti, patri suam in quenq; filium describerent patriam potestatem: & domino in quenq; seruū, proprium discretūmq; ius mancipij. Sed reconditiora sunt hæc, neq; nostræ (quod aiunt) farraginis. ergo reliqua prosequamur. Cōtra-

ria sunt* repugnantia, quorum vtrunq; potest si- *Contraria.*
mul existere, & alterum sine altero esse. Vt calidū & **opposita.*
frigidū cōtraria sunt, existuntq; vtraq; simul. Quod quidem in contradictione fieri nō potest, nec in priuatione: quorū si est alterum, non potest alterū esse. In relatis vero non potest alterum sine altero esse. nō enim potest esse dominus, vt non sit seruus: nec ediuerso seruus, vt nō sit dominus. At calidum nihil repugnaret esse, vt non esset frigidum: nec nigrū vt nō esset albū. Priuatio, est defectus alicuius, in eo, quod *Priuatio.*
id natū est habere, Vt cæcitas est defectus visus, nō in quouis, nec enim lapis cæcus dicitur, sed in eo quod natū est videre. Sic mutum esse, non cuiusq; est, sed eius, quod natū est loqui: & demens, eius quod sapere: & mortuū, eius quod viuū esse posset. *Contradictio.*
Contradictio sunt, quorū negatur vno id ipsum, quod est altero affirmatū, Vt sedere nō sedere: currere nō currere. Quod dicimus autē negari vno id ipsum, quod est affirmatū altero, hoc eō pertinet: nam si dicas hominē aliquē currere, & aliquē hominē nō currere, nō cōtradicūt ista: potest enī vtrūq; esse verū: nā potest aliquis homo currere, vt Cicero: & simul aliquis nō currere, vt Cato. verū nō negatur vno, quod erat affirmatū altero. Quare vt cōtradicāt, necesse est idipsum neges quod affirmasti: vt quoniā dixisti aliquē hominē currere, neges currere aliquē, hoc est, nullū dicas currere. Est q; ea ppetua, & immota cōtradicētiū lex, vt de omni re necesse sit vere alterū cōtradicētiū dici vtraq; de nulla. ¶ Differentia sūt, quæ sic repugnant, vt *Differentia que sint.*
nō certo ductu vnū contra vnum dirigatur, sed latis

est substantijs inter se esse dimota. Vt Cicero, & Cato differunt, quoniã non est Cicero quod Cato. nõ tamen sic differunt, vt calidum, & frigidũ: calido enim nihil opponi potest aliud, quod eodẽ modo cũ ipso quo frigidum pugnet. at quẽadmodũ Cato à Cicerone distat, sic etiã Scipio, sic Lelius, sic quẽcunq; aliũ hominem fumus distabit. Quapropter neq; colores quos medios vocant, contrarij inter se erũt. Quemadmodum enim flauus ceruleo, sic etiã indicus, & ruber, & viridis distat: & potest ex quolibet colore in quẽuis, & per quemlibet ex albo in nigrũ fieri transitus. Similiter saporũ etiam diuersæ species contrariæ non sunt, sed verius differentes. Sic quẽcunq; alię sunt multæ species, sub vno genere comprehensæ: nõ magis censendę sunt contrarię, q̃ iustitia, temperantia, fortitudo, reliquæq; species virtutũ. ¶ Differunt autẽ omnia, aut solũ vt singula: vt singuli inter se homines, singuli equi, & quẽcũq; indiuidua sub vna continentur specie. Aut specie: vt quẽcũq; indiuidua sub diuersis sunt speciebus, vel ipse inter se species diuersę, vt hic homo & hic equus, & homo & equus. Aut genere: vt quæ vel diuersorum sunt generũ, vt vitis & equus: quorũ hic animalis est species, illa plantæ. & ipsa quoq; genera diuersa, vt animal & planta. Possumus addere istis ea, quæ prædicamentis differunt, vt homo & cãdor, quorum homo substantia, cãdor est qualitas. Quæcunq; ergo prædicamentis differũt, genere differũt: & quę genere, etiã & specie: & quæ specie, singulatim differunt. Contrã, quæcunq; singula sunt eadem, hoc est, quæ numero vna dicũtur, etiã

*Differentiũ
diuisio.*

specie sunt eadem: & quæ specie, ea genere: & quæ genere, prædicamento quoque sunt eadem. Quo fit, vt maxima differentia, & minima vnitas sit in prædicamento: contrã, minima differentia, maxima vnitas sit in singularibus. Quorumcunq; autem duorum, alterum de altero negatur, ea vt minimum singulatim, hoc est, numero oportebit differre. Nolim autem quenquam fefellerit nominis huius ambiguitas, qua dicimus aliqua singulatim, vel numero eadẽ esse, vel differre. Quandoque enim aliqua numero eadem vocamus, quantum ad substantiam suam pertinet, vt idem numero dicimus hominem, & animal rationale, quoniam eadem est vtriusque substantia: & Ciceronem vnũ numero dicimus, quoniam nulla est ipsius ad seipsum differentia. Quandoque vero denominatione dicimus eadem: vt idem numero dicimus Ciceronem & eloquentem; non quod idem sit Ciceronis & eloquentiæ substantia, sed quod in sit Ciceroni eloquentia, atque ob id, idem & Cicero & eloquens vocetur. Verum in præsentia de eis solũ dicimus, quę substantijs eadem sunt, atque differunt, quoniam denominatione idem differens à se dici potest: vt Cicero vir, à Cicerone puero, non substantia, sed ætate differt: & contrã, quæ maxime differunt, eadem dicuntur: vt idem & homo, & musicus, & pater dicitur, cum substantijs hæc tria prædicamento differant. ¶ Sanè omnia argumenta huiusmodi, In foro est, ergo non est ruri, Et illo tempore factum est, ergo non est hoc tempore factum, Et mea res est, ergo non est tua, Et huius est filius, ergo nõ illius, ad hunc

*Dupliciter
aliqua dici
eadẽ numero*

*vsus horum
locorum.*

locum rediguntur. Quoniam enim ea natura est rerum, ut tantum unum aliquod istorum de re dici possit, (nec enim potest aliquid nisi in vno loco esse, nec nisi in vno tempore factum esse, quæq; reliqua similis sunt conditionis.) ergo cum unum aliquid de re affirmaueris: reliqua omnia, quæ ab eo in eodem genere differunt, negabuntur de eadem. ¶ Erit fortasse, cui videatur, neq; repugnantia ab alijs locis, neq; ipsa quidem inter se opposita, & differentia, satis diligenter esse discreta. Nam ut prius de hoc dicamus, quod posterius sumpsimus, pater & filius, quæ relata sunt, & calidum & frigidum, quæ contraria, nemo est qui dixerit ista non esse differentia. Deinde priuata quoq; & contradicentia, cum eadem esse non possint, differant necesse est. Iam quod ad reliquos locos pertinet, calidum & frigidum in adiacentibus diximus, & patrem & filium numerauimus inter connexa, & partium & totius sui sunt loci: ita etiam homo & equus species sunt, & animatum, & inanimatum propria: ut videatur (id quod antea in Boëtio annotauimus) repugnãtia per omnes ductum iri locos. ¶ Non negauerim vera esse quæ contra dicuntur. Verum non ob id efficitur, ut perturbentur loci. quod facile videbit, qui meminerit eius quod diximus etiam antè, locorum discrimen, non tam ab rerum naturis, quas habent per se quæq; accipi: quàm ab habitudine, quã sumunt inter se comparatæ. Quod itaq; ad opposita & differentia attinet, certum est contraria specie inter se differre: & relata quidè quomodo differant, haud temere affirmauerim. Verum ut cunq; sit, cum certa in-

Obiectio
prior.

Obiectio
altera.

Solutio obiectio-
nis prioris.

ter se lege differant ut vni tantum unum opponatur, opposita dicimus ea, propter certam & destinatam ex natura sua repugnantiam, qua velut singula è regione alterum contra alterum certo sunt structu locata. Pater itaq; & filius, opposita sunt inter se comparata: comparatus autem quantum ad substantiam suam, pater domino, filius seruo, non opponi dicentur ista, sed differre. Sic calidum & frigidum inter se contraria sunt: calidum & dulce, frigidum & humidum differentia. Relata ergo & contraria (ut dicimus) quæquam inter se comparata opponi proprie dicantur, differunt tamen etiam: sed opposita potius dicuntur, quod certioris est & acrioris repugnantia nomen. Contradicentia autem & priuãtia, differentia nomen non accipiunt. Cum sit enim differre dictum, quasi in diuersum ferre, non potest id nisi inter rem & rem fieri: at contradicentia & priuãtia, vna quidem parte res sunt, ut visus & sedens: alia parte tantum negationem rei significant, ut cæcitas & non sedens. Non magis ergo possunt ista inter se differre, quàm (quod dici solet) viui cum mortuis bellum gerere. Haud absimile ijs, quæ dicta sunt, fuerit, quod responderi possit ad eam partem, qua dicebatur, repugnantia per alios sparsa locos esse. Possunt enim ea quæ repugnantia dicuntur, nonnunquam accipi seorsum quodlibet, vel saltem sic, ut non componantur inter se, & vel alterum de altero dicantur, vel ambo de tertio aliquo. hoc enim modo suis quæq; redduntur locis. At cum vel in tertium aliquod incidunt, vel alterum de altero dicitur, repugnantia

Posterioris
obiectio-
nis
dubitatio.

sunt, huiusque loci propria fiunt. Totum itaque & pars, pater & filius, nisi de altero dicatur alterum, aut ambo de tertio aliquo, nequaquam repugnant: quippe quorum alterum altero constat, neque sine altero vel fieri possit vel esse. cum vero quis dicat, exempli causa, irascibile in anima partem esse ipsius, alius discretam per se distinctamque esse animam: certum est repugnare ista, quod idem totum esse faciant & partem. Sic album & nigrum quibus insunt comparata, non contraria sunt sed adiacentia. Sic currere non currere, non contradicunt: sic quiescere & moueri, non priuatiue repugnant: si de homine illa, ista de lapide dicantur. Illud tamen praetereundum non est, contradicentium priuatorumque partes eas, quae negant, non posse in alium conferri locum. Cum enim negatio, non significari, non intelligi sine affirmatione possit: semper repugnantiam eius quod negat, praeseferat necesse est. Non currere namque sine cursu, nec caecitas sine visu, intellectu comprehendere nequit. Cumque negationem significant, semper in eis & negatio & cursus visusque intelligitur: habentque velut innatam quandam in se repugnantiam ad id, cui contradicunt, aut cui priuatiue repugnant. Habent autem hi loci proprium hoc, quod non potest ex ipsis quicquam confirmari directe, sed ediuerso. ut si in vno neges, in altero affirmandum est: contraque alterius affirmatione negandum est alterum. ut si dicas, iste pater est: sequitur non esse filium: & filius est, certum est patrem non esse. sic, caecus est, ergo non videt: contra quoque, videt, igitur caecus non est. Complectimur tamen nonnunquam hincinde repugnantia, atque dire-

Notatiuncula.

Quid sit his locis proprium

cte probamus. Ut si lucrum est habere, damnum est perdere: Si utile est possidere, inutile est amittere. Illud vero argumentandi genus, An perdere possim quaeris: seruare potui. & Cui totum dederam, illi negarem partem: non ex repugnantibus est, sed a maiori. neque enim ut repugnantia hic sumuntur, sed consentanea ad id, quod instituis confirmare. & ut sit alterum altero maius & difficilius effectu. Neque enim quia seruare repugnat ei quod est perdere, probatum a se putat Medea, perditum ire se posse Iasonem: sed quia difficilius maiorisque negotij est, seruare, quam perdere. Sic etiam, quia maius est totum donare quam partem, probabit non se cunctaturum in parte, cum dederit totum.

Alteram notatiuncula.

SCHOLIA IN CAPVT XXVII.

Sed ostendere volui, in eam conditionem, quo modo Boetio visum est &c.) Aliam esse sententiam Boetij quam refert Rodolphus, supra ostensum est. Non enim ait vir ille, repugnans esse, quicquid contrarium esset consequentis, sed quod esset consequens contrarij. Sed de hoc prius. (A deoque longe magis repugnat.) Maior, inquit, pugnantia est inter hominem & virtutem, quam inter hominem & irrationale, propterea quod homo & rationale sub eodem genere, nempe animali, continentur: homo autem & virtus, discreti diuersaque genere sunt: siquidem homo substantia est, virtus qualitas. (Quod autem vulgo dicimus.) Vulgo, inquit, dicimus homini non repugnare virtutem, non hoc intellectu, quasi homo id esse possit quod virtus: sed quod virtus homini possit inesse. Id aliud est, posse homini inesse: aliud, posse esse hominem. (Et quae nos opposita, Cicero contraria dixit.) Cicero in topicis ita diuidit contraria, ut partim aduersa, partim priuatiua, partim collata cum aliquo, partim denique negatiua dicantur. Boetius quarto commentariorum libro quos scripsit in topica Ciceronis: Sed M. Tullius (inquit) non tam proprijs nominibus quam notioribus utitur. Ait enim, contrariorum alia esse quae aduersa vocentur, alia quae priuatiua, alia quae in comparatione sint, alia quae aientia & negatiua nuncupentur. Sed quae contraria nominat, op-

Contrariorum diuisio apud Ciceronem.

Obiectio cū
sua dilutio-
ne.

posita verius dicerentur: quæ aduersa dicuntur, contrariorū melius susciperent nomen: quæ in collatione nominat, ea relatiua vel ad aliquid certius vocarentur. Sed vtatur nominibus vt volet, dum res ipsæ certa proprietatis suæ ratione signentur. ¶ *Opposita sunt quæ repugnant vnum vni.* Quomodo vnum vni, cum ex sententia Aristotelis, malo, non tantū bonum, sed & aliud malum contrarium sit: cum vni timiditati, non modo repugnet fortitudo, sed & temeritas? Quamquam Aristoteles hac parte satis est varius, vt qui in libris de cælo, vnum vni ajat esse contrarium: in categorijs, vni interim plura. Diuus Thomas Aquinas, in ijs commentarijs quos scripsit in libros de cælo, hunc nodum hisce verbis dissoluit: Eidē, inquit, secundum idem est vnum tantū contrarium: nihil tamen prohibet, quin vni secundum diuersa sint plura contraria: sicut si sit idem subiectum dulce & album, contraria ei videntur nigrum & amarum. Sic igitur illiberalitati contrariatur virtus liberalitatis, sicut ordinatū inordinato, prodigalitas autem, sicut superabundantia defectui. Hactenus recensuimus verba illius. A Boëtio opposita finiuntur hoc modo: Opposita sunt, quæ in eodē, secundū idē, in eodē tēpore, circa vnā eandēmq; rē, simul esse non possunt. ¶ *Ea Aristoteles ijs fermè verbis.* Græca, si quis forte requirat, sic habet: λέγειται δὲ ἑτεροπύρερον ἀντικείμενον τετραχῶς. ἢ ὡς τὰ πρὸς τι, ἢ ὡς πρὸ ἐναντία, ἢ ὡς ἐρησις ἐξίς, ἢ ὡς κατὰ φασίς κὴ ἀπὸ φασίς. In sūma hoc dicit, quatuor esse genera oppositorū, relatiua, cōtraria, priuātia, & cōtradictōria. ¶ *Potest autem dubitatione dignum videri.* Nō video equidē quid sit cur obiectio hæc magnopere moueat aliquē. Nam cū dicitur, vnū vni opponi, id de speciali, nō de numerali vnitae accipiendū est. Ergo vt quis centū habeat filios, tamē quatenus pater est, vni tantū (de speciei vnitae loquor) opponitur, nēpē filio: siquidē omnes illi specie idē sunt, & in cōmuni filij ratione cōueniūt. Secus fuerit, si dicas patrē ea ratione qua pater dicitur, referri ad filiū & vxorē. hic enim vnū opponeretur duobus specie diuersis. ¶ *Quemadmodum & iuris periti, patri suam in quenz filium describerent patriam potestatem: & domini in quenz seruum, proprium discretūmq; ius mancipij.* De his lege institutionū imperialiū librū primum, capite, de his qui sui aut alieni sunt iuris. Et. ff. eodē titulo. Itē c. de patria potestate. Atq; fuit sanē olim patri in liberos vitæ necisq; potestas.

Opposita
quo modo fi-
nerit Boë-
tius.

Potestas pa-
tris in filiū,
& domini in
seruum.

cui deinde potestati adēdē derogatū est, vt ne libertatē quidē, nedū vitā liberis auferre patri liceret. L. libertati, C. de patria potestate. Quocirca supra etiā monuimus, cautius accipiendū esse id quod ait Rodolphus, patrē adoptiuū, vitæ necisq; potestatē in eū quē adoptarit, accipere. De minorū potestate in seruos, Caij iurecōsulti verba sic habet: Igitur in potestate sunt serui minorū, quæ quidē potestas iuris gentiū est. Nam apud omnes peræque gētes animaduertere possumus, dominis in seruos vitæ necisq; potestatē fuisse: & quodcunq; per seruū acquiritur, id domino acquiritur. Sed hoc tempore nullis hominibus, qui sub imperio Romano sunt, licet supra modū & sine causa legib; cognita, in seruos suos seruire &c. L. prima, ff. eo quē diximus titulo. ¶ *Neq; nostræ, quod aiunt, faraginis.* Materię, propositi, instituti. ¶ *Contraria sunt.* Cōtraria, inquit, sunt repugnantia ea, quæ in diuersis subiectis vno eodēmq; tempore inesse possunt: & alterū subsistere in rerū natura potest, etiā si nō sit reliquū. Distant ergo cōtraria à relatiuis, q; ea eodē tēpore, aut esse ambo, aut nō esse necessum est. Distant etiā à priuantibus & cōtradictibus, q; cōtraria eodem tēpore esse in diuersis possunt, cōtradictoria & priuantia nō possunt. Nam in eodē ea subiecto simul inesse nequire, id planum est. at cū diuersis subiectis accommodantur, iam desinunt esse cōtradictoria & priuantia. Neq; enim philosophari & nō philosophari cōtradictū, si ad Platonē vnū, alterū ad Demosthenē referatur. Et cęcitas illa Democriti, nō fuit priuatio visus in Lynceo. Secus habet in cōtrarijs. Nam ea nomen retinent suū, etiā cum in diuersis reperiuntur subiectis. Vt dulcor & amaror, etsi alterū in melle, alterum in felle sit, dicuntur nihilo minus esse cōtraria. At enim quo (inquies) pacto ait cōtraria alterū sine altero esse posse, cū Aristoteles secundo lib. de cælo cōfirmet, terrā nō posse esse sine igni, eo q; necessariū sit, cōtrariorū aut vtrunq; esse aut neutrū? Sanē quæ Aristoteles eo in loco dicit, ea in solis elemētis locum habere vel hinc liquet, q; idem ait in categorijs, posse alterum ex contrarijs esse vt non sit reliquum. Et quid vetat sanitatem sine ægritudine esse? quid sine nigro album? quid fortitudinē sine timiditate? Cicero in rhetoricis cōtrariū finit hoc modo: Cōtrariū est, quod positū in genere diuerso, ab eo cui cōtrariū esse dicitur, plurimum distat: vt frigus calori, vitæ mors. Ho-

Contraria.

Obiectio.

Dilutio.

Obiectio.

die vulgus ea sic finit: Cōtraria sunt, quæ sub eodē genere posita, plurimū à se inuicē distant, & eisdē subiecto quod modo eorū sit capax vicissim insunt, à quo se mutuo expellunt, nisi alterū eorū insit à natura. ¶ (Quapropter neq; colores quos medios vocant.) Recte illud, colores medios nō esse inter sese cōtrarios. Verū illud interim male habet animū meum, q̄ nō video, quo modo his nō cōueniat contrariorū finitio. Cōtraria (inquit Rodolphus) sunt repugnātia, quorū vtrūq; potest simul existere, & alterū sine altero esse. Iam repugnare inter se medios colores, verbi causa rubrum & viride, est manifestum, cū ita inter sese dissideant, vt neutrum possit dici id ipsum esse quod alterū. neq; est cur negem⁹ posse ea simul & separatim esse, quo fit, vt coloribus medijs tota cōueniat contrariorū finitio: quod si demus, iam ne cōtrarios quidē eos esse inficiari poterimus. Et (vt obiter quēdā addamus his etiā absurdiora) quis nō videat, omnibus propemodū differētibus accommodari posse diffinitionē contrariorū quam ponit Rodolphus? an non repugnantia sunt Cato & Cicero? nōne eodem tēpore ambo fuerunt? nōne rursus, solus Cicero fuit, Catone iam mortuo? Quid? scientia & virtus, nōne ita per se dissident, vt nō possit alterū dici id ipsum esse quod alterū, ac proinde repugnātia sunt? Sunt profecto. neq; negari potest, & simul ista & separatim esse posse: quāobrē hęc quoq; iā nobis iuxta Rodolphi finitionē dicēda erūt cōtraria. quo quid dici queat absurdius? Quod ad me attinet, mallē ego hac parte alterius au dire sentētiā, q̄ quid sentiā ipse, temere effutire. Et quidē ante omnia nō puto vllō modo esse faciendum mihi, vt sine causa videar fugillare voluisse Rodolphū, hominē longe aliter meritū de studiosis omnibus: cuius etiā nomen mihi venerandū quiddā prę se ferre videtur. certe quoties nominatur à me, honoris gratia nominatur. ac proinde vellē equidē, id quod iam dixi, digniorē se patronum cōtigisse homini lōge doctissimo, qui tueri sic posset hęc eius finitionē, vt ostēderet, quomodo salua illa, ea quæ differētia ab Rodolpho ipso dicūtur, submo veri queāt ex albo contrariorū. Ego tamen si quāto licuit studio id egi, vt mihi vel archetypū ipsum, vel alioqui emēdatū aliquod cōpararem exēplar: hactenus tamen spe ea frustratus sum: neq; vllū aliud cōtigit, q̄ quod excusum Louanij, infinitis propemodū mēdis contaminatū est. quorū vt pars maxi-

Dissutio.

ma reijci in typographos potest: vt quod in capite de partib⁹ orationis, toties cum totius sententiæ iactura, pro enumeratione legitur enuntiatio, & ibidem in exemplo Quintiliani pro gladio gaudium, aliāq; id genus propē innumera: ita quēdam rursus, quemadmodum partim iam indicauimus, partim suis locis indicaturi sumus, non illorum vel inscitia vel negligentia irrepsisse, sed initio parum emēdate scripta fuisse mihi videntur. Apparētq; exemplari illos vsos esse, quod aut scripserit aut dictarit Rodolphus ipse, verū non in hoc tamē dictarit aut scripserit, vt sic prodiret in lucem: sed vt post mensem vnum aut alterum, sub incudem reuocatum, emendaretur diligentius: & si quæ adhuc labeculæ (ita vt solet) occurrerent, eæ quam exactissima cura eluerentur. Ergo vt tandem aliquando veniamus ad id, quod in præsentia agitur, nō negauerim ego, ab Rodolpho scriptum sic esse vt exemplaria habent: sed & illud econtrario ausim contendere, nihil minus illum scribere voluisse, q̄ id quod scripsit: vt iam calami lapsus verius dici possit q̄ hominis. Diuiserat superius repugnātia in opposita & differentia, feceratq; vnū genus oppositorum contraria. Itaq; contraria ipsa definiturus, mirum nō genus proximum, id est opposita, in illorum ponere finitione decreuerat. quod si fecisset, nihil prorsus esset admissum flagitij. Nunc cum vtrunq; nōmē, tam repugnātium q̄ oppositorum, recenti adhuc memoria hæreret, alterum (vt fit) pro altero incurrit in calamum. Nos ergo non tam id quod calami error expressit, q̄ quod author ipse proculdubio scribere voluit, in contrariorum finitione ponamus, legam⁹que hoc pacto: Contraria sunt opposita, quorum vtrunq; potest simul existere, & alterū sine altero esse. Id si faciemus, continuo exclusa erunt omnia ea, quorum mentionem iam fecimus, quādo nihil horum omnium est, in quod competat nomē oppositorū, eo dūtaxat intellectu, quo opposita definit Rodolphus. Et in præsentia quidem hęc sola ratio tollendi scrupi huius mihi occurrit: quæ si cui minus probabitur, is meliorem afferat, & nos minime pertinaces erimus in sentētia nostra. Porro quod meminit de speciebus colorū & saporū, de his multa Aristoteles in libro de sensu & sensibili. Et de coloribus rursus Aulus Gellius libri secundi capite. 26. ¶ (Differunt autem omnia.) Dicit id quod hodie lōge decantatissimū est apud om-

Eadem & diuersa. nes, nepe trifariā aliqua eadē aut differētia siue diuersa dici genere, specie, & numero. Genere eadē sunt, quę sub eodē genere cōtinētur. vt tēperātia & fortitudo, quorū genus est vir tus. Diuersa genere dicūtur, quę sub vnū genus nō cadūt. vt equus, velocitas. Specie eadē sunt, quę eadē specie cōtinētur. vt Virgili⁹, Cicero. Diuersa, quę eadē specie nō cōtinētur. vt hęc vulpes, hic leo. Numero eadē dici solēt, quorū inter numerādū alia ab alijs nō discernūtur. Atq; id rursū quatuor fit modis: nomine, finitione, proprio, & accidēte. Sed cū horū plena sint omnia, nos eis missis, pergamus ad alia. *(Que prædicamentis differunt.)* Nimis q̄ ridicule illi, qui somniāt interesse nescio quid inter differētia & diuersa: quasi diuersa ea sola dicātur, quę in diuersis insunt categorijs: reliqua, differētia. Cuius farine est & illud, quod apud Petrū illū suū Hispaniēsem, aliud esse aiunt præsentare, aliud repræsentare. Præsentat (inquiunt) vox seipsam, repræsentat rē significatā. *(Erit fortasse cui videatur.)* Duas affert obiectiones aduersus ea quę hoc capite dicta sunt. Earū prior hęc est. Opposita omnia etiā sunt differētia: ergo non fuit faciendum Rodolpho, vt locū hunc repugnantū in opposita differētiāq; diduceret. Cui obiectioni hunc in modū occurrit ipse. Contradicētia, inquit, & priuatiua nullo modo differentia dici queunt, propterea q̄ ea tantum differre dicuntur, quę vtraq; sunt: cōtradicientiū verò & priuatiuorū alterū semper nō est. Contraria autē & relatiua, si non cum suis quęq; oppositis, sed cū alijs quibusdā conferantur, nihil vtiq; vetet, dici illa & differentia. vt si patrē nepoti, album rubro, maritum socero aut socruī cōpares. Quoties autē cum suis cōmittuntur oppositis, vt cū nigro albū, pater cū filio, cū vxore maritus: iam etsi possent fortasse differētiū vtcunq; appellationē recipere eo q̄ vel genere vel specie differant: aptius tamen opposita dicuntur, propterea q̄ nō quoquo modo, sed certa quadā lege alterum ita contra alterū dirigitur, vt opponatur vnū vni: quod nō fit ita in differētibus. Itaq; in summa hoc dicit: Si differentiū vocabulo intelligerētur omnia ea, quę quomodocūq; ita inter se pugnāt, vti neutrū queat dici esse id ipsum quod alterū: dari posset, & cōtraria quoque & relatiua differentia esse. Atqui nunc ea sola hoc nomine donamus, quę nullo certo ductu inter se pugnāt, sed substantijs modo dimota sunt, possuntq; plura repugnare vni:

Obiectio prior. Dilutio.

Summa solutionis.

cuiusmodi haud quā sunt cōtraria & relatiua, quoties ad sua ea referūtur opposita. *(At enim repugnātia (inquies) sparsa sunt diffusaq; per locos omnes, quocirca parū cōsiderate Rodolphus, qui suū illis locū descripsit. Hęc quoq; cauillatiūculā ita refellit Rodol. vt dicat repugnātia bifariā cōsiderari posse: principio, ita vt ipsa iter se cōferātur, atq; hac ratione per alios ea locos diffusa nō esse. deinde, vt spectētur singula seorsum, ac sic certe, vt ne ipsorū inter se fiat cōparatio: quo pacto repugnantū ea nomen amittere, & per omnes locos diffundi, Verbi causa. Dulcedo si conferatur cū amaritudine, ad solū hunc oppositorū pertinuerit locū. Confer eandē sapor, iam species erit: cōfer cū dulcedine hac aut illa, & genus dicitur eadē collata melli est adiacens, albo cōtingēs &c. *(In adiacentibus.)* De his suprā capite. ii. *(Inter connexa.)* Quorū natura explicata est capite. 20. *(Et partium & totius sui sunt loci.)* Quēadmodum dictū est suprā capite nono. *(Ita homo & equus species sunt.)* Porrò quid species & quid genus, id explicatum est libri huius cap. quinto & sexto. *(Animatum & inanimatum propria.)* De quibus est caput octauum. *(Id quod antē in Boëtio annotauimus.)* Capite vigesimoprime, in quo de accidentibus agitur. *(Qui meminerit eius quod diximus etiam antē.)* Capite vigesimosecundo. *(Complectimur tamen nonnunquam hinc inde repugnantia.)* Creberrimum est hoc genus argumentandi apud auctores, vt mirum mihi videatur, eos qui vulgo dialectica in gymnasijs docent, nihil aliud in ore habere quā illa Hispaniēsia: albus est, ergo niger non est: cæcus est, ergo non videt: homo est, & non sanus, proinde æger. Quam argumentandi formam vt non improbo, ita illam alteram scio apud auctores omnes longe esse frequentiore: cuius aliquot subijciemus exempla.*

Si summum malum est viuere cum doloribus, consentaneum est, summum esse bonum viuere cum voluptate. Ex Cicerone primo libro de finibus.

Bonum liberi, misera orbitas: bonum patria, miserum exilium: bona valetudo, miserum morbus: bonū integritas corporis, misera debilitas: bonum incolumis acies, misera cæcitas. Ex eiusdem operis libro quarto.

Quintilianus lib. duodecimo: Age, non ad perferendos studiorū labores necessaria frugalitas: quid ergo ex luxuria spei?

Obiectio altera.

Idem libro quinto: Frugalitas bonum, luxuria enim malū. Si malorū causa bellū est, erit emēdatio pax. Si veniā mereſ qui imprudēs nocuit, nō mereſ premiū, qui imprudēs pſuit.

Si istæc quæ calidiora sunt, difficilius gelu coguntur: congruens est, vt quæ frigidiora sunt, facile cogātur. Ex noctibus Gellianis libri decimiseptimi cap. 8.

Si stultitiam fugimus, sapientiam sequamur: & bonitatem, si malitiam. Sic in topicis Cicero.

Si anima quæ peccat, ea morietur: ergo quæ non peccat, ea viuet. Ex Hieronymo.

Si Euangelium est virtus dei in salutem omni credēti, ergo in perditionem omni nō credēti. Ex epistola ad Romanos.

Quia deus gratia mouetur, ergo & irascitur. Ex Lactantij libro de ira dei.

Nam si deus non irascitur impijs atque iniustis, nec pios vtiq; iustosq; diligit. Ex eodem.

Si eius qui male facere cupiat, non facta solū, sed & propositum odisse vlcisciq; oportet: gratia econtrario habenda est bene faciēdi cupido, etiā si nequierit id quod velit perficere. Ex libello Plutarchi, de discernendo amico, & adulate.

Cicero in quadam Philippica: Cuius singularem prudentiam admiramur, eius stultitiam timemus. Quāquam hic magis simplex illud argumentandi genus subesse apparet, ac si dicat hoc modo: In Cæsare Octauio singularis inest prudentia, ergo stultitia in eo non est. Cui non dissimile est illud Fabij Quintilianij: Qui sapiens est, stultus non est.

¶ Illud verò argumentandi genus, An perdere possim quæris? seruare potui. Verba sunt Medæ apud Ouidium, qua de re ita Quintilianus libro octauo: Nam cum sit rectum: nocere facile est, prodesse difficile: vehementius apud Ouidium Medea dicit, Seruare potui, perdere an possim rogas?

¶ Quid discriminis sit inter locos suos, & aliorum.

CAPVT XXVIII.

Quid intersit inter locos Rodolphi & aliorum.

PRæter hos autē quos hactenus executi sumus locos, alij quidē alios quā nos quosdam fecerunt, & quosdam traditos à nobis præterierunt: neque, vel eisdem nominibus omnes, vel eodem disposuerunt ordine. Cicero quidem

antecedentia, consequentia, repugnantia posuit: quæ si ita capiantur, quemadmodum ille voluit ea accipi, ostēdimus inter locos nequaquam posse poni. At ea quæ nos propria, quæ finem, quæ destinata, quæ que etiam in tres diuisa locos applicita diximus, in nullo Ciceronis locum poterunt includi. Quod quidem de fine, & destinatis per omnes eunti locos facile est videre. sed propriij locus inter antecedentia ponetur fortasse: sed eo pacto, quo cōtendimus omnes ferè locos inter antecedentia posse numerari, & quo antecedentia nō esse locum docuimus. Applicita autem, vt locum & tempus, voluit Cicero vt inter adiuncta ponerentur. Sed Boetius ex ijs credidit probabile solum duci argumentum. at ex loco & tempore sæpe necessarium ducitur. Vt, quod non violauerit Clodius sacra Bonæ deæ Romæ, cum sacrorum tempore, non Romæ fuerit, sed Interamnæ. Simul hic ex loco & tempore ductum est, & quidem necessarium argumentum. Non potest culpa male consultorum ante Phocense bellum in Demosthenem conferri, nondum enim rempublicam attigerat: ex tempore est. Non possunt sidera ali humore, nullus enim humor eò peruenire potest: ex loco sumitur. Ita ex connexis: non es imperator meus, quoniam nō sum miles tuus. Quæ omnia argumenta cohærent recte, & necessario conficiunt. Ergo fortasse iam dicemus ea ex antecedentibus esse ducta: quodque ineptissimum est, cum locum ex quo inuenire debeas cognitum ante esse oporteat, quā inuenire ex ipso queas, nos contra, cum inuenerimus constituerimusq;

necessarium sit an probabile argumentum, tum de-
 mum ex quo ductum sit loco cognoscemus. Adia-
 centia etiam, actus, & subiecta, itidem in adiunctis ef-
 se censebuntur: similiter & contingentia, sex loci in
 vnum, hoc est, quàm ampla facultas in quantas co-
 acta angustias? Themistius forte hos inter communi-
 ter accidentia posuerit: nisi tamen subiecta ad mate-
 riam maluerit referre. Ego istos locos exactissime di-
 stinguendos arbitror, ausim'q; constanter affirmare,
 nullos omnium crebrius, aut expeditius vsu venire.
 Quod nõ solum qui poetas oratorésq; reuoluet, ve-
 rù esse sciet: sed & qui philosophos eos excutiet, qui
 intimam & in abdito positam scrutantur rerù natu-
 ram, nedum qui mores hominum tractât, quorum
 omnis ex professo circa ista versatur labor. Nanque
 ex eis qui in substantia sunt, atq; ex causis, vt certissi-
 ma & indubitata eruuntur argumenta, ita raræ felici-
 tatis est, vt sit eorum nobis copia parata. Cum sint
 enim arctissime coniuncta rebus, plerunque perinde
 sunt ac res ipsæ, aut cognita nobis, aut ignorata. Lo-
 cum quem ex partiù enumeratione Cicero, & The-
 mistius ex diuisione vocauit, non putauit ponendù.
 Nam si partes omnes cum collegero, ad totum dein-
 de progrediar: paries, tectum, fundamenta, quæque
 reliqua sunt mea sùt, tota ergo domus mea est: aper-
 tum est id argumētum è loco qui à partibus dicitur
 duci. Si sic dicam, habet iustitiam, fortitudinē, mo-
 destiam, prudentiam, ergo omnes virtutes habet: à
 specie est. Sin dixero, est virtus, & non prudentia, iu-
 stitia, temperantia, ergo fortitudo: sic etiam, est pars

domus, & non tectum, paries, tabulatum, ergo fun-
 damentũ: à differentibus ducta erunt hæc argumēta.
 Cùmq; non sit alius diuisionis & partiù enumeratio-
 nis apud authores vllus vsus, mihi haud quaquã ne-
 cessarius videtur locus, qui ex istis descriptus est: cū
 proprie & aptissime ad illorum quos dixi locorũ na-
 turam accommodentur. Tum locus qui Themistij
 est de generantibus, ab efficientibus nobis erit: non
 est enim aliud generare rem, quàm efficere. Corrum-
 pentia vero priuatiua sunt: corrumpere nanque ni-
 hil est efficere, sed solum id quod est vt non sit eniti.
 Vsum etiam inter locos posuit, eum recte dicemus à
 fine: quantum enim ad vntem pertinet, idem est fi-
 nis rei qui vsus. Descriptionem quã inter locos qui
 in substantia sunt ille numerauit, ego, quia hoc so-
 lum definiendi genus relictum nobis puto, à defini-
 tione non discreui: quod cum de definitione dice-
 rem, plenius sum profecutus. Præterea quem lo-
 cum Cicero à notatione, Themistius ab interpreta-
 tione, ego à nomine rei malui dicere. Quoniam (vt
 docuimus) non solum ex interpretatione argumen-
 tum nobis præbet nomen, sed in plures patet vsus.
 Quæ vero similia Cicero, quæque Themistius simi-
 lia itidem dixit, & esse in qualitate, & quantitate, &
 maiora etiam esse & minora, ea comparata dixi: quæ-
 admodum Cicero. Nanq; quem locũ Cicero similiũ
 fecit, is in eũ qui est inter cõparata à paribus recidit.

At quæ nos similia dicimus, Cicero ea non habet,
 Themistius vocauit à proportionem. Quam formã
 autem dixit Cicero, cum speciem maluisset, nisi quia

specierum & speciebus credidit latine nō posse dici, eum nunc locum omnes recte an secus speciem appellent. Iam contraria maluissem dicere (vt Cicero) ea quæ opposita vocant omnes, nisi omnes ita vocarent. Casus autem quoniam tenuissimo à coniugatis discrimine fecernuntur, est que similis & rarus proinde vsus ipsorum, quoniam Cicero in coniugatis inclusit, ego secludenda non putavi. Transsumptionem, vel (vt nos) translationem, in rei nomine ad quod pertinet, rectius posuisse videmur, quàm vt propriū illi daremus locum. ¶ Ordo quoq; non idē est apud Ciceronem locorum, qui apud Themistium: ne ego quidem sum vtrumuis horum secutus. Vt que paucis rationem ordinis mei reddam, ita iudicauit primum quenque locorum ponendum, vt esset arctissime quisque cum re coniunctus: & proinde vt longius defluxit à substantia rei, posteriorem posui: quo factum est, vt repugnantia vltima fierent, quoniam non modo non atēte cū re cohæreant, sed dissidentia etiam infestaque tollant ipsam, atque subuertant. Quo facilius autem sit omnia videre, disponā ordinē velut in tabula, Ciceronis, Themistij, nostrōsque locos: eritque præscriptus omnibus numerus, quem in suo ordine habent. Deinde subiicientur alij numeri qui indicent, ad quem cuiusque locum aliorum conferri vnumquenq; oportebit. At si quis apud quēpiam sit locus qui non sit apud alios, numerus proinde in aliorū ordine apud quos non est, non sit ascriptus. si qui loci etiam in plures aliorum conueniāt locos, plures numeros subscriptos habebunt.

SEQVITVR TABVLA, QVA LOCOS CICERONIS & Themistij cum suis, & suos rursus cum illorum locis confert.

LOCI.

RODOL. CICERO. THEMIS.			CICERONIS THEMISTII.					
1	Definitio	1	1	2	Genus	5	4	
3	Species	6	1	4	Proprium			
5	Totum	1	5	6	Partes	2	7.9.11	
7	Coniugata	4	20.21	8	Adiacentia	10		
9	Actus			10	Subiecta			
11	Efficiens	14	8	12	Finis		10. 13	
13	Effecta	15		14	Destinata			
15	Locus	10		16	Tempus	10		
17	Connexa			18	Contingentia	10	15	
19	Nomen	3	3	20	Pronūtiata	27	16	
21	Comparata	7.16	17.18	22	Similia		18	
23	Opposita	9	19	24	Differentia	8		
CICERO. THEMIS. RODOL.			THEMISTII RODOLPHI.					
1	Totum	1	5. 1.	5.	2	Partes	7	6
3	Notatio	3		19	4	Coniugata	20.21	7
5	Genus	4		2	6	Forma	6	3
7	Simile			21	8	Differentia		24
9	Contraria	19		23	10	Adiuncta	15	8.10.16.18
11	Antecedentia				12	Consequentia		
13	Repugnantia				14	Efficiens	8	11
15	Effectum			15	16	Comparatio	17.18	21
17	Iudicium	15		20				
THEMIS. CICERO. RODOL.			CICERONIS RODOLPHI.					
1	Definitio	1	1	2	Descriptio			
3	Interpretatio	3	19	4	Genus	5	2	
5	Integrum	1	5	6	Species	6	3	
7	Pars	2	6	8	Efficiens	14	11	
9	Materia	2	6	10	Finis		12	
11	Forma	2	6	12	Generatio		9	
13	Corruptio	9	23	14	Vfus		12	
15	Coiter accedes	10	8	16	Iudicium	17	20	
17	Simile	16	21	18	Proportio	16	21	
19	Opposita	9	23	20	Casus	4	7	
21	Coniugata	4	7	22	Diuisio			

SCHOLIA IN CAPVT XXVIII.

Ostendimus inter locos nequaquam posse poni.) Id discussum est supra, capite vigesimoprimo. (Sed eo pacto, quo cōtēdimus omnes ferē locos inter antecedentia posse numerari.) Eo ipso capite, quod iam nūc indicauimus. (Ut quod nō violauerit Clodius sacra Bonae deae Romae.) Huius rei mentionē fecimus superius: capite decimo octauo. (Nō potest culpa maleconsultorum ante Phocēse bel- lum.) Hoc argumēto vtitur Demosthenes ipse in oratione ea quae πρὸ τῆς σεφάνης, siue pro Ctesiphonte inscribitur. Verba ei⁹ si quis requirat, sic habent: τὸ γὰρ φωνικὸν συδάντῳ πολέμῳ, οὐ δὲ ἐμὲ, οὐ γὰρ δὲ ἐργωγε ἐπολιτευόμενῳ πῶς τότε, πρὸς τὸ μὲν ὑμεῖς οὕτως διέ κησθε, ὡς ἐφωκίας μὲν βέλιθδοι σαθῆσαι, καὶ πρὸς οὐ λήκωα ποιῶντας, ὁρῶντες, θηβοαίσι δὲ ὁ πᾶρ ἄρ ἐφηνόθηναι παθῆσι, οὐκ ἀλόγως οὐδὲ ἀδί- κως ἀντις ὀργιζόμενοι. Ea verba hunc in modum Latina fecit Leonardus Aretinus: Phocensibus aduersus Thebanos bel- lum gerentibus, nō me quidem authore, nondū enim tunc in republica versabar, vos Athenienses sic eratis armati, vt Pho- censium quidē rebus quanquā iniuste pugnantīū, studeretis: Thebanorū autem quibuscūq; aduersis lætaremini. Nec vos immerito id facere videbāmini. Et quae sequūtur. (Nō possunt sidera ali humore.) Fuere, haud scio an Pythagorici, quib⁹ visum fuit, stellas humore ali. Quorum sententiā hoc argumēto re- fellit Aristoteles, vt dicat humorem eum planē consumptū iri, priusquam ad astra possit pertingere. Meminit rei ei⁹isdē (nisi tamen memoria me fallit) & Macrobius.

(Quoniam, vt docuimus non solum ex interpretatione argumentum nobis praebet nomen.) Lege caput huius libri vigesimūtertium.

(Quam formam autem dixit Cicero, cum speciem maluisset.) Verba Ciceronis de re ista recensuimus, capite nono. (Iam contraria maluisset dicere, vt Cicero.) De his, capite proximo, hoc est vi- gesimo septimo.

Epilogus dictorum.

Epilogus li-
bri primi.

Hoc pacto sint loci nobis descripti, & pro-
prietas cuiusque naturaque explicata: in-
tra quorum complexum quicquid vlla de
re dici cogitariue potest, venire mihi videtur: siue
argumentemur. & aperta directaque fronte certe-

mus: siue turbemus affectibus audientem, & me-
dium inter argumentationem expositionemque
cursum quendam sequamur orationis. Quin etiam
suos habebit expositio locos, quando probabilius
aliud alio atq; verisimilius exponi certum est, quod
nisi locis non fieri, quando ex ipsis omnis ducitur fi-
des, nemo (quod arbitrator equidem) negabit. Est au-
tem (vt initio diximus) necesse quicquid ad facien-
dam vlla de re fidē assumitur, aliqua parte ad ipsam
pertinere. nec enim ex eo quod nihil attinet, doceri
quicquam potest. Quae attinent autem, aut intra
rem sunt omnia, aut extra: vnde primam locorum
duximus differentiam, vt alios internos, externos
alios vocaremus. Et generalia locorum velut capita
sex fecimus. Duo internorum: ea quae in substantia
sunt, & ea quae circa substantiam. Externorum qua-
tuor: cognata, applicita, accidentia, repugnantia. In
substantia septem fecimus: definitionem, genus, spe-
ciem, proprium, totum, partes, coniugata. Tres cir-
ca substantiam: adiacentia, actus, subiecta. Exter-
nos cognatorum quatuor: efficiens, finem, effecta,
destinata. Applicitorum tres: locum, tempus, con-
nexa. Quinque accidentium: contingentia, no-
men rei, pronuntiata, comparata, similia. Repu-
gnantiū duos: opposita, & differentia. Fiuntque isti
in summa loci vigintiquatuor, quibus in omnem
rem quacunque erutum inuentūque ratione du-
citur argumentum. Idque qua via quocque modo
faciendum, proximo dicetur libro: quoniam iusto
maior huius voluminis modus excreuit.

Repetitur
superius fa-
cta locorum
diuisio.

Maxime an locis addēds Finisq; sit, si illud addiderimus: Boetium, quiq; post eum scripserunt de locis, singulis locis addidisse quādam (vt vulgo loquimur) maximam, id est pronūtiatum quoddam, vna sententia multa complexum, cui indubitata sit fides, Vt de quocunq; definitio dicitur, de eo definitū. De quocunq; species, de eo genus. Quod non faciendum mihi, non ideo, quia id Aristoteles, & Cicero non fecissent, putavi: sed quia in nullum id vsum fieri arbitrabar. Primum, quod vt possint istæ maximæ fingi illis in locis, qui necessariū præbent argumentum: tamen in eis qui probabile faciunt, parum conueniet, quorum maior sanè pars est. Deinde, quod multi sunt loci, in quibus in nullam certam & satis conuenientem formam concludi hæ maximæ possint. Itaq; videas Boetium, dum cuilibet loco maximam suam reddere cupit, in angustias quasdam detrudi: vt cū locus latissime sit fusus, maxima in arctū profus agatur. Et ne per omnes locos sequamur, cū de efficientibus dixisset, subiicit maximam: quorū efficientia naturalia sunt, eorum effecta sunt naturalia. Sic de materia, cuius materia deest, & id quod ex ea efficitur deest. Et sic de fine, cuius finis bonus est, ipsum est bonum. Et de forma, tantum quæq; agere posse, quantum naturalis forma permiserit. Quasi vero hi loci, quorū amplissimus est ambitus, intra hos conclusi sint terminos, vt pertineant omnia argumenta ex efficientibus ad esse naturale, vel nō naturale: & ex materia ad deesse, vel suppetere; & ex fine, ad bonum, vel malum: & ex forma, ad agere, vel non agere. Adde, quod si quis

Prima causa cur non sint locis addēds maxime.

Secunda.

Tertia.

exacte & penitus cognitam habuerit locorum naturam, nihil erunt ei opus hæ maximæ, quoniam vltro ferè in animum incurrunt, & apertiores sunt quàm vt sint discendæ. Aut si quis tam profus experts ingenij sit, tamq; à communi sensu rerum abhorrens, vt apertissima illa, & propemodum per se nota docendus sit, illi ego nihilo magis quæ de locis præcipiuntur profutura crediderim, q̄ Cimmerijs (quos perpetua nebularum caligine opertos tradunt poetæ) ea quæ de positione siderum deque ipsorum figuris motuq; traduntur.

SCHOLIA IN EPILOGVM.

Sine argumentemur.) Quid interfit inter argumentationem, & expositionem, de ea re dictum est non nihil, primo capite libri huius, & plenissime explicabitur libri sequentis, capite duodecimo, ac deinceps per cōplūsula capita. ¶ *Sine turbemus affectibus audientem, & medium inter argumentationem expositionemq; cursum quendam sequamur.* An in mouendis affectibus etiam sit argumentandū, de eo differetur libri secundi, capite quarto. ¶ *Est autem, vt initio diximus.* Lege huius libri caput secundum. ¶ *Quæ attinent autem.* Repetit paucis enumerationē locorum, quam fecit libri huius capite quarto. ¶ *Idq; qua via quōq; modo faciendum, proximo dicitur libro.* Facessant ergo, qui totum hunc locum in tertium reiecerant librum, qua de re post quoq; semel iterumq; dicemus. ¶ *Quia id Aristoteles & Cicero non fecissent.* Ciceronē non addidisse istas (vt vocant) maximas, certum est. Quod autem eas ne ab Aristotele quidem additas ait, id quàm sit verum, secum expendat diligens lector. Ego hoc scio, si non omnibus, at quibusdam certe locis ab Aristotele eas adiectas esse. licet nunquam maxime sit vsum vocabulo. ¶ *Sed quia in nullum id vsum fieri arbitrabar.* Quod si quis locis singulis suas quasdam maximas velit adijcere, atq; his ita astringere locos, quasi aliter tractari non possint: stultum sanè id foret, & perniciosum magis quàm vtile. quando incertæ interim maximæ illæ sunt, atq; loci ferè multo latius

patent, quàm quæ subiectæ eis sunt maximæ. Non video tamen, cur sit improbandum, si in hunc usum addatur pronuntiatum seu axioma vnum aut alterum, uti ijs, qui harum rerum adhuc rudes imperitiq; sunt, via qualiscunque tractandi loci cuiusq; aperiat: quam initio ingressi, plures deinde vias rationisq; tractandorum locorum, suo ipsi Marte inueniant. Cæterum hodie in gymnasijs ita instituitur iuuentus, ut nihil præter maximas eas, quas in suo Petro Hispano scriptas inuenit, putet quærendum: credatque nullum alium esse locorum usum, quàm qui ijs. maximis exprimitur. qua docedi ratione equidem haud scio an quid possit esse in studijs pestilentius. Atque hoc nimirum illud est, cur in nullum usum maximas istas Hispanienfes adijci locis, aiat Rodolphus. *(Ant si quis tam prorsus expert ingenij sit.)* Hoc ipsum primo institutionum his verbis docet Quintilianus: Illud tamē in primis testandum est, nihil præcepta atque artes valere, nisi adiuuante natura, quapropter ei cui deerit ingenium, non magis hæc scripta sunt, quàm de agrorum cultu sterilibus terris. *(Quam Cimmerijs.)* Horum mentionem facit Homerus Odyssææ libro vndecimo. cuius verba hunc in modum latinitate donauit Erasmus,

Ast ille oceani peruenit summa profundi,
 Illic sunt populiq; & mœnia Cimmeriorum,
 Nubibus & cæca assidue caligine tecta.
 Illos haud vnquam radijs sol aspicit ardens,
 Nec quando astriferum curru petit arduus axem,
 Nec rursus ad terras magno deuectus olympo.
 Sed nox incumbit miseris mortalibus atra.
 Meminit de ijsdem Herodotus, Cicero, Lactantius, Hieronymus, Strabo. Vide Erasmi Chiliadas.

FINIS LIBRI PRIMI.

RODOLPHI

AGRICOLAE PHRISII DE INVENTIONE DIALECTICA LIBER SECUNDUS, DE LOCORUM VSV.

ARGVMENTVM LIBRI TOTIVS.

Quatuor sunt in summa, quæ toto hoc libro docet Rodolphus, Principio, quid dialectice & qui ipsi sit finis. Deinde, materiam eius esse quæstionem, quidq; ea & quàm multiplex sit, quomodo in materia quavis possit inueniri, & in plures quæstiones diduci. Tertio, instrumentum dialectici esse orationem: cui subiiciuntur omnia ea, quæ de expositione argumentationeq; & partibus orationis dicuntur. Postremo, quo modo ex locis superiori libro descriptis, parari possit facultas ac copia differendi.

(Quam præposteri dialectici ætatis nostræ. Ac iam deinceps de locorum vsu, deq; paranda ex eis copia, esse agendum.)

CAPVT PRIMVM.

Priniceps Græcæ faciendæ vir Demosthenes, cum ad bellum contra Philippum, Macedonum regem, maiori apparatu atque cura gerendum, populum hortaretur Atheniensem: docerétque, quicquid incrementi magnitudinisque Philippi rebus accessisset, non tam illius esse viribus, quàm desidia & inanibus Atheniensium concionibus effectum: in hanc inter cætera sententiam locutus est, Solere reliquos homines, cum consulissent, agere: contra vero Athenienses, vbi res actas acciperent, tum demum consulerent. Quorsum hæc? inquires. Non videor equidem

*Sūma eorum
 quæ hoc libro
 explicatur.*

Quam præ-
posteri diale-
ctici ætatis
nostræ.

mihî magis apta propinquâq; imagine, q̄ istac ipsa, posse nostrorū temporū dialecticos figurare. Cum sit enim solum i stud propriūmq; dialectices munus, posse de qualibet re probabiliter, quātum ipsius natura patitur argumentari: quod totum (vt prædixi)

Dus dialecti-
cæ partes.

duabus comprehensum est partibus: quarū vna excogitandi argumenti viam docet, quam inueniendi vocāt, cui parti omnis de locis destinatur disputatio: altera cum inuentum est argumentum, formā quādam argumētandi, hoc est, certam explorandi argumēti tradit regulam, qua veluti nummi moneta so-

* Nequam.

lent, probūne sit an * nequaq̄, fallāxq; dignoscatur: ea dicitur iudicandi pars. cūmq; prior illa consilij teneat vicem, & deliberet quid sit de re quaq; discēdum: altera quod assumere ad probandā rem placuit, in argumentationem tanquam in expeditionē & ad conficiendam fidem audienti deducat: noster dialecticus contrā, cum oblatam temere, & vndecūq; dederit casus, effectam iam & formatam habuerit argumētationem, tum si forte addubitet aduersarius, dicātque vel non cohærere eam, vel res sese non consequi, tum ad id quod consilij erat, post rem factam reuertitur, & inueniendi partem transfert ad iudicandum, conatūq; ostendere, bene se argumētatū esse, quoniam sit argumentū vel à maiori, vel simili, genere, speciēve deductum. Nec intelligunt doctissimi viri (sic enim modestissimum mihî est ipsos vocare) nullam argumentationem, quia à specie, vel genere, vel quouis aliorū locorum ducatur, necessario cohærere: quoniā ex omnibus istis ineptę & minime

cohærentes duci queant. sed tum demum cohære re argumentationem, cum est ea rerum inter se cōditio, vt possint conijci in syllogismi vel aliam quāpiam formam argumentandi probatam, per quam cohærentes inter se res, & necessario connexas esse colligatur. Scio vero quid à nonnullis mihî possit responderi. Minus hanc dialectices iacturam indigne ferendam, in tanta omnium studiorū colluie: cum cuncta, velut feræ caueis effractis, in proximum rus & fines irruerint, nec quicquam ferme discatur hoc tempore suo loco. Sic iuriscōsulti, perplexa & inuoluta disputandi præcepta balbutiunt. Sic medicinæ studia magna ex parte redacta sunt ad superuacuas instituto suo physices quæstiōes. Sic physice mathematicas arripuit. Inde verbosa illa est de maximo & minimo, & de calculandi (vt aiunt) ratione iactatio. Nam mathematice ipsa veluti quæ minime ad inanes faciat cōtentiones circulorum, neq; clamorum sit capax, sed puluere & radio contenta, mutam potius oculorum, quàm loquacem aurium sequatur fidem, deserta est: & idcirco etiam tanquā non accessa prophanis mysteria, minime cōtaminata. De theologia vero quid dicere oportet? cui si methaphysicen, si physicen, si dialecticen hodie demas: nudam porrò & destitutam, & quæ nomen suū tueri nequeat, reddas. Ergo cū docendus erit populus, & ad religionē, iustitiam, continentiam adhortandus, ex illis artibus inextricabilis aliqua eruitur disputatio, quæ tempus extrahat, & inani strepitu audiētū feriat aures. Docent itaq; quēadmodū pueri solent

Omnium stu-
diorū conta-
minatio atq;
colluies.

Doctores ar-
tium.

in enigmatè proponere, quæ ne tum quidem quum docuerint, vel ipsimet qui docent, vel illi qui didicerint, sciant. Has ego persæpe querelas audiui grauis-
simorum doctissimorumq; hominũ, quos vel grandior ætas, vel acrior ingenij vis, meliorum admonebat: qui ferebant grauius pulcherrimarũ artium ordinem turbari, membra confundi. quæ vera esse quæ admodum affirmare nõ audeam, sic esse falsa vel maxime optauerim. Mihi utiq; committendum non est, vt cum videar velle aliorum studiorum crimini culpam dialecticorum condonare, prouocem grauiorem viribus meis aduersarium. Quin agi perpulchre mecum putabo, si cum quo cõtuli pedem, cõtingat sine periculo mihi luctari. Si quem ergo eorũ quos doctores artium vocant, arripias, rogésque, dicquæso vir doctissime de dialectice (quando illam vel solam vel maxime omnium artium, quas vos numeratis liberales, videris præ te ferre) cui vsui discendã putas? Cum enim de genere non sit principũ artium, & quæ idcirco tantũ sunt discendæ vt sciantur, necesse est vt ministerio & vsibus aliarũ sit addicta. Istã vero miseram & cauillosam loquẽdi sollicitudinem, quã tu doces, certũ est, nõ modo reliquis artibus discendis nõ prodesse, sed etiam obesse plurimũ. Primum, qd disputãdi morẽ ad illas tuas leges exigenti, nõ loquẽdũ modo solícite, sed plane est obmutescẽdum. Deinde, qd omnis artium vsus, omnis loquẽdi ratio, plerisq; illorum quæ doces repugnat. Postremo, qd cũ semelfuerit extenuatus ad ista, & cõfractus auditoris animus, nunquã deinde tollere se, & sicut pes-

spinis confixus, nullũ libere vestigium ponere audebit. Hoc ergo pacto si quem interroges, dicat fortasse, vt pleraq; quæ in ipsa dialectice præcipiuntur, vel nõ profint ad percipiẽdas reliquas artes, vel ita præcipiãtur vt nõ profint: hoc tamẽ iuuant, quòd agitatione quadã & versatione mentẽ exacuant, & flexibilem præbeãt, quo facilius reliquis se possit accommodare. Alius qui liberius volet verũ fateri, dicet præterquã quæ de syllogismis præcipiuntur, cætera non magni sane momẽti esse: sed ideo docere illa quæq; quia quisq; didicerit, & quia doceãt omnes. Sic fit, vt dux illa directrixq; omnium artium dialectice, velut latissima possessione exclusa, soli sibi discatur: & ne sibi quidẽ (si verũ dicere libeat) quãdoquidẽ si modo disceretur, nõ sibi, sed omnibus ipsam studijs prodesse oportebat. ¶ Sed de illa parte quæ ad iudicandũ pertinet, post Aristotelem plena sunt omnia, quæ lóge minus negotij habet, cũ certis quibusdã neq; illis ita difficilibus numerosisq; legibus cõstet. Inueniẽdi rationẽ, post Boetiũ, qui legi sit dignus, nemo (quòd equidẽ sciã) tradidit literis. Priores illo (qui in manibus sũt) Quintilianus, & ante eũ Cicero, princípisq; omnium Aristoteles, hãc rẽ cõplexi sunt. Sed illi õnes locorũ explicuere naturã varie, & suo quisq; modo. Quod autẽ maximũ in re quaq; est, rationẽ tractãdi ipsos, vnus Quintilianus conatus est explicare, & ostẽdere, quomodo inueniẽdũ sit ex ipsis. Et quẽadmodũ in re militari solet, nõ satis putauit armã dare, sed docendũ quoq; credidit, quomodo ipsis esset vtẽdũ, & militẽ in procinctũ aciẽmq; ducendũ. Nũc au-

tem quotusquisque Quintilianum attingit eorum, qui philosophiæ sibi nomen asserunt? Deinde, quæ tradita sunt ab illo, quoniam ad ciuiles quæstiones astricta sunt, non facile potest ea quisquam inde sibi diuellere, rebûsq; suis in diuerso quæstionum genere aptare. Iam si quis est altius ista scrutatus, quicq; omnes iustæ eruditionis numeros impleuerit, (vt sunt pleriq; hodie docti disertiq; viri) ille sibi fere ista multisq; (vt dicitur) discit. prophanû certe vulgus quã longissime sacrario suo putat arcendum. Fuit patrû nostrorum memoria Raimundus quidam, cognomento Lullus, Hispanus, vel (quod proprium est) Balearis: qui artem quandam, quam ex nomine illius Lulli vocant, extulit: acuti, quod equidem nõ negauerim, & nõ segnis ingenij indicium. sed quoniam, quod vltro quoq; studiosi ipsius solent eius nomine gloriari, non literas sciebat, non vllam aliam dignam docti viri nomine perceperat doctrinã: hoc & ipsum quod inuenerat, quale esset perspicere: & si forte perspexit, eloquẽdo aperire, & vt perspexisse videretur, consequi nequibat. Obscuritas ergo ingens est in disserendo & horror incultus, qui etiam eos qui didicerint vbiq; sequitur, nisi alioqui eruditione ipsum ingeniq; bonitate vincant. Copiam sane, cuius sola est ipsis cura, suppeditat: sed talẽ, qualis in omnibus rebus esse solet, eorû, qui numerant, nõ iudicãt. Quod autẽ non est difficile videre, loci sunt nõnulli ex his, quos tradidimus, verû nõ satis diligẽter expliciti, quibus omnis artis eius materia cõtinetur. Vfus deinde illorû tam perplexe obscurẽq; traditus, vt hæc ars,

Ars Lulli.

quæ reliquis aperiendis parata debebat esse, maioribus quàm vlla circũfusa tenebris sit, penitioribûsq; latebris eruenda. vt ausim contendere, nisi quis maiori mentis vi superet difficultates, non modo nõ iuari ab ipsa, sed etiã ingenij aciem, nisi sit acerrima, retundi. Donandus tamen sic quoq; vir ille ingenij præstantis testimonio, nec merita honestissimi propositi laudẽ fraudandus: qui cum plurimum studijs conferre cuperet, contulit certe quod potuit, quodque recte factis satis est. Si quid animo suo parum respõderit, voluntatem quidem laudes, ignoscas ingenio. Nobis vero statutum est, quãdo superiore libro locorum proprietatem & differẽtiam enarramus pro viribus, nunc quis sit vsus ipsorum, & quomodo differendi paranda facultas ex ipsis, quã maxime possumus sub oculos ponere: & protrahere in medium, quæcunq; vtilia instituto nostro arbitramur: quæ vel legendo vel obseruãdo, vel vndecunq; eruyendo potuimus asserre. contingetque mihi, si minus iuuare studia, at certe (quod magis cupio) doctiorû ingenia curãque, ad tradenda rectius ista permouere. securûsq; huius operæ meæ, æquo ipsam animo perdam: dum modo prodesse, quod mea conor, vberius aliena cõsequar industria. Optanda enim est iactura, quæcunq; lucro maiore pensatur.

Cõnexio libri huius cõ superiore.

SCHOLIA IN CAPVT I.

P Rinceps Græcæ facundie vir Demosthenes. Monui lib. superiori me coniectura quadam adduci, vt credã exemplar illud quo sunt vsi chalcographi Louaniẽses, scriptû quidem aut dictatum certe fuisse ab Rodol. ipso, at non in hoc scriptum dictatumve, vt sic egeretur: quin potius, vt premeretur
n. iij.

adhuc, & post menses aliquot exactiori cura recognoscere-
tur. cui rei etiam hic locus esse argumento potest. Habebat
Louaniense illud, quo nos solo haecenus vsi sumus, exem-
plar: Principem Græcæ facundiæ virum Demosthenem, &
cætera. Quod vt ab Rodolpho ipso ita scriptum fuisse cre-
dam, principio illud mihi in causa est, quod nullam hic video
deprauandi occasionem fuisse librarijs. Deinde, quod nu-
merosius quoque ac sonantius nescio quo pacto esse mihi vi-
detur, si locum hunc accusandi, quàm si nominandi casu le-
gamus. Sed quid facias, cum huic lectioni planè repugnet
paulò post additum verbum? Quis ita loquitur, principem
græcæ facundiæ virum in hanc inter cætera sententiam locu-
tus est? Imò vero quis manifestum subesse solæcismum non
videt? Atq; solet quidem hoc interim contingere viris etiam
multo eruditissimis, vt cū lógius excurrit orationis periodus,
tum nonnunquã velut priorũ obliuio, verbũ aliquod parũ cõ-
sentaneum ijs quæ præcedunt, apponant. id quod Rodolpho
etiam hoc loco, siue lapsus ille memoriæ, siue præceps quæ-
dam festinatio fuit, accidisse, res ipsa clamat. Itaque aut sic
legas oportet: Principem græcæ facundiæ virum Demosthe-
nem & cætera, in hanc inter cætera sententiam locutum fe-
runt, aiunt, scribunt, aut simile aliquid. Aut certe accusandi
casus, ita vti nos fecimus, commutandus in casum rectum,
quod vt mallet, hanc sum rationem secutus. Video hunc
morem esse scriptoribus, vt quoties quid de homine quo-
piam, aliorum monumentis fuisse memoriæ proditũ signifi-
care volunt: aut se vtique, nõ apud illos ipsos, à quibus dicta fa-
ctã esse dicuntur, sed in aliorũ libris legisse: tum ferè ita lo-
quãtur, Hoc dixisse aiunt Periclem, Id Socratẽ perhibet cre-
bro in ore habuisse, Catonẽ dicere solitũ aiunt, Ferũt Ciceronem
interrogatũ sic respondisse, Quẽadmodũ Crassus apud
Ciceronem docet, Quẽadmodũ apud Ouidiũ ait Pythago-
ras. Cõtrã, cum quid apud eos ipsos quorũ id factũ dictũ ve-
est, legere: tum mutato genere orationis, hunc in modũ loqui
consueuerunt, ita inter cætera locutus est, ita scripsit, ita di-
xit, ita scriptum reliquit. Quanquam solet etiam non infre-
quens esse illud, vt posteriore hac forma loquẽdi, in priorem
etiam sensum illum vtantur: at vbi contrã priore illa docen-
diratione vsi fuerint ad intellectum hunc posteriorem, id ego

nondum vsquã legisse memini. Jam ea quæ hic ex Demosthe-
ne citat Rodolphus, leguntur apud Demosthenem ipsum, in
prima oratione, quam is dixit aduersus Philippum regẽ Ma-
cedonum, neq; video, vnde Rodolphus ea nisi ex illa ipsa De-
mosthenis oratione scire potuerit. Quocirca tolerabilius fo-
re existimaui, cum omnino aliquid mutari oporteret, si mu-
rasssem accusatiuum casum in rectum, quàm si illud, locutus
est, in locutũ ferunt. ¶ Docerẽtq; quicquid incremẽti magnitudinisq;
Philippi rebus accessisset. ¶ Locus est, quẽadmodũ dixi, apud De-
mosthenẽ prima oratione cõtra Philippũ. Quo in loco præ-
ter alia multa & hæc dicit: τὴν κικε φιλίππου θούμα δὲ ἀλλ' ἀδι-
κίαι; ἢ δὲ ὑμῶν ἀφάρει; καὶ γὰρ ἄρ' οὗτος τι πάθει, παχέως ὑμεῖς ἕτερον φί-
λιππου ποιήσεται, ἀντὶ τοῦ οὗτος προσέχεται τοῖς πράγμασι τῶν ἄλλων. οὐδὲ γὰρ
οὗτος πρὸς τὴν ἀντιθέσιν ἑαυτῶν ποσὶν ἐπιπέσει, ὅσον παρὰ τὴν ὑμετέραν
ἀμέλειαν. Hoc est: Excessit è vita Philippus? non per Iouẽ. At
ægotat? quid hoc ad vos? Etenim si huic forte quid accidat,
vos cito alterum vobis Philippũ feceritis, si quidẽ hoc modo
curam gesseritis rerum vestrarũ: præsertim, cum ne hic qui-
dem tantũdem creuerit viribus suis, quantũ incuria & indili-
gentia vestra. Rursus in eadẽ oratione: ἀλλ' ἡμεῖς ὡς ἀνοήτοι ἀθη-
ναῖοι Δεδυνήμεθα ἐυεῖρη, ταῦτά δ' ἐστὶν ἐπειδ' ἄρ' οὐκ ἔστι χειροτονεῖτε πρὸς γνώ-
μας, ἀλλ' ὑμῶν ἀρεσίην, χειροτονήσεται, ἵνα μὴ μόνον τοῖς φιλοσομασι ἡ τῶν
ἡδιστοῖς πολέμῳ τε φιλίππου, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔργοις. Id est: Quẽ qui-
dẽ nos ò viri Atheniẽses inuenire potuimus, ea hæc sunt. vos
autem cum per suffragia statueris, quæ potissimum vobis sit
sequenda sententia, tum quæ placebunt vobis, ea suffragijs
vestris decernitote: vt ne semper decretis modo & epistolis,
sed & manu aliquando bellum aduersus Philippum geratis.
Iterum, cum ostendisset cæteras res quasdam, quæ minoris
essent momenti, accurate ac diligenter agi solere ab Athe-
nensibus, deinde hæc verba subiicit: Ἐρ δὲ τοῖς πρὸς τὸ πολέμῳ
καὶ πρὸς τῶν παροικουῶν, ἀπαίσι, ἀόριστα, ἀδιόρθωτα ἄσποντα. τῶν
γὰρ ἡμεῖς ἀκνησάμεν τι, καὶ τῶν ἀρχῶν καθίσταμεν. Et rursus in-
terpositis verbis paucis: τὸν γὰρ τὸ πρῶτον χόλον εἰς τὸν παροικουῶν
δοσε ἀναλίσκεμεν. διὰ δὲ τῶν πραγμάτων καροὶ οὐ μὲνισσι τὴν ἡμετέραν
βραδύτητα καὶ ἐρωσίαν. Ea verba hunc (ni fallor) in modum
reddi Latine possunt: At quæ ad bellum eiusque apparatus
pertinent, ea omnia sine ordine, atque indefinita sunt, ne-
que vlla certa lege diriguntur. Proinde simul, & audimus

Dialectico-
rū nostri tē-
poris stulti-
tia.

aliquid, & præfectos triremium constituimus. Agendi tem-
pus ad apparandū traducimus. verū interim rerum geren-
darum occasio, nostras haudquaquam moras, atq; dissimula-
tionem expectat. Potuissent & alia in hāc ipsam sententiā ex
eadem oratione adduci, sed verebar, ne & hāc quoq; lectori
delicato multa nimiū viderētur. ¶ (Non videor equidem mihi ma-
gis apta &c.) Proxime, inquit, ad stultitiā istā Atheniēsium ac-
cedunt dialectici temporis nostri. Nam vt illi tum demū cō-
sultabant, cum iam esset agendum: ita isti, eam dialecticæ par-
tem, quæ consilij est, ad actionem traducūt: & vnde erat petē-
da argumentorū inuentio, indē petunt rationem diiudicādi.
¶ (Cum sit enim solū istud propriūmq; dialectices munus.) De hoc lo-
cupletius libri huius, capite secundo, & tertio. ¶ (Quod totū, vt
prædixi, duabus comprehensum est partibus.) Quæ sint hæ duæ par-
tes, explicatum est libri superioris capite secūdo. ¶ (Conatūq;
ostendere, bene se argumentatū esse, quoniā sit argumentū, vel à maiori,
vel simili.) Quis enim istorum hodie in ore ista nō habet? Cō-
sequētia tenet per locum à maiori, per locum à coniugatis,
à simili, à cōtrarijs, à disparatis, quæq; cætera ei⁹ farinae sunt.
¶ (Quoniā ex omnibus istis inepta & minime coherentes duci queant.)
Dubitari non potest, quin sit id quod dicit longe verissimū,
nempe ex locis omnib⁹ ineptas duci posse argumētationes,
ac proinde nō esse diiudicādū inde, cohæreāntne argumēta-
tiones an nō cohæreant. Sanē quibuscūq; argumētis autho-
res in re quauis cōfirmāda refellendā vtuntur, eorū nul-
lum est, quin ex aliquo deprōptū sit loco. at non omnia apta
esse, & ad rem qua de agitur probandā idonea, id cōstare vel
hinc potest, quōd iisdem alij aliorū inuicē argumenta diluūt
ac refellūt. Quo fit, vt iudiciū argumētorum petendū sit, nō
ex locis, sed ex ea dialectices parte quæ tradit formas syllogis
morū. ¶ (In tanta studiorū omnīū colluuiē.) Tale quiddā & Quin-
tilianus queritur de grāmaticis, libro oratoriarū institutio-
num secūdo. ¶ (De maximo & minimo.) Docēt enim res natura-
les determinatas esse ad maximū, & minimū: Itē in sectione
cōtinui ad minimū deueniri nō posse. ¶ (Et de calculandū, vt aiūt,
ratione.) De arte ac ratione cōputandū, quādoquidē calculus,
& pro ratione computationēq; accipitur. Quamquam, vt in-
genue dicam, mihi haud dum satis liquet, vbi hac de re agāt
physici. ¶ (Circulorū. Coronarū, hominū circūquaq; astantium.

¶ (Sed puluere & radio contenta.) Solebant enim mathematici in
puluere lineas ducere, ac figuras illas suas describere. Quo au-
tem instrumento id faciebant, radius dicebatur. Vnde illud
Virgilianum: Descripsit radio totum qui gētibus orbem, Tē-
pora quæ messor, quæ curuus arator haberet. ¶ (Mutam potius
oculorum, q̄ loquacem aurium sequatur fidem.) Probāt enim sua ma-
thematici, non tam oratione & verbis, q̄ ijs quas vocāt *γεωμε-
τρικὰς ἀποδείξεις*, hoc est, lineares demonstrationes: lineis scilicet
ac formis descriptis in puluere, quibus planum faciunt id,
quod ostendere volunt. Hinc est quod aiunt regiam Diony-
si, cum is præsentē Platone mathematica amplecti videretur,
arcis ex puluere & arena factis plenam fuisse. Et Archimede
illum Syracusanum, quo tempore Syracusas cepit Marcell⁹,
adeo formis quas in puluere descripserat intentum fuisse, qui-
dam (authore Liiuo) tradidere, vt non prius patriam à Ro-
manis captā senserit, q̄ à milite ignaro quis esset, occisus est.
¶ (Cum quo contuli pedem.) Cum quo congressus sum, cum quo
in certamen descendi, cum quo manum cōserui. ¶ (Si quem er-
go eorum quos doctores artium vocant.) Vere doctores, siquidē do-
ctor dicendus est, cuiuscūq; quouis modo doctoris contigēre
insignia, quem in modum & simia interim rex aut regina dici
potest: & asinus ille apud Cumanos, cū leonis induisset exu-
uium, sibi etiam ipse aliquandiu visus est Leo. Equidem ita exi-
stimo, non esse aspernādas istas quas vocamus promotiones:
modo is qualiscūq; honor solis contingat eis, qui studio, ac
industria sua eo dignos se reddidere: non etiam hominibus
ignauissimis, quibus animos aspirandi huc facit, nō eruditio,
non vlla morum integritas, sed quæ sola hodie omnibus in re-
bus dominatur pecunia. In confesso est apud omnes, eruditio-
nis testimonium esse debere promotiones. At si vere dictum
putamus illud, scientiam non oculorum, sed laboris & indu-
striæ comitem esse: hic autem doctoratus, quo vsque adeo no-
bis placemus quidam, in plerisque certe loculos magis quā
laborem, aut industriam sequitur: planum profecto est, erudi-
tionis eum testimonium esse nō posse. Desino plura, quōd ve-
rissime scio dictum esse à Comico: Obsequiū amicos, veritas
odium parit. ¶ (Dic queso vir doctissime de dialectice: quando hanc,
vel solam, vel maxime omnium artium, quas vos numeratis liberales, vi-
deris præ te ferre: cui vsui descendam putas?) Audio ego hunc mo-

Mathemati-
corum con-
suetudo.

rem esse quibusdam ludimagistris, ut in suis illis phrontisterijs, ante oculos puerorum, quos docent, hæc verba maiusculis literis soleant depingere, DIC QVARE HIC. quibus admonitam voluit, rudem adhuc ætatem illam, ut subinde secum cogitent expendantque, cur quotidie ludum adeant, cur illuc à parentibus missitentur. Vellem equidem hanc eadem consuetudinem hæcenus esse & dialecticis nostris, ut non illi quidem eiusmodi nugamentis oblinerent parietes, sed ut ijs, quos instituendos sua disciplina susceperint, illud ante omnia explicarent, quemnam in finem discenda dialectica sint, & qui inde sperandus fructus. Nam ut ingenue id quod sentio dicam, quemadmodum gallus ille apud Aesopum, repertam à se gemmam idcirco abijciendam esse arbitratur, quod quæ virrus, & qui usus eius gemmæ esset, ipse nesciret: ita & dialecticæ vnum hoc mea quidem sententia aduersatur, quod minus hodie in pretio sit apud multos, quod ut nomē eius apud omnes longe est vulgatissimum, ita pauci, quæ vis, quiq; usus ipsius artis sit, satis norunt. Multi persuasum habent, ciuilibus eam causis accommodari non posse, tantum disci in hoc, ut in umbra ac schola, perinde ut auiculæ solent, totam ætatem garrindo teramus. Atque sunt certe, qui tantum non omnē culpam hanc rejiciant in præceptores, eo quod ij, etsi norunt quidem ipsi, alium quendam quam nugas istas esse dialecticæ finem: neque verisimile videatur, tam perfrictę posse esse frontis hominem quenquam, ut doctor esse sustineat artis eius, cuius ipse præter indecoros istos garritus usum alium nesciat: ita tamen sæcula iam aliquot dialectica docent, ut de germano interim ac genuino illorum usu non audiatur apud eos vel verbum. Qui docent (inquiunt illi) artem gladiatoriam, ij non sat habent verbis modo præscribere, qua ratione, vel aduersarium ferias, vel ictus ab illo intentatos eludas. Primum ipsi arrepto telo in ludicrum certamen illud descendunt: ut iam non solum auditor, sed spectator etiam artis suæ fiat is, qui se illis in disciplinam tradiderit. At ne id quidem fatis. Tradunt deinde armam discipulo, docent aptare manus, docent gradus componere: docent quo pacto, nunc fugere antagonistam, nunc insequi debeat: quando fidendum viribus, quando arte vtendum. Quid? ij qui pueris præcepta tradunt grāmaticorum, nonne primum ipsi exēplo vno aut altero id præceptū

*Vsus diale-
ctice.*

quod sit explicandū illustrat: nonne deinde, authoribus enarrandis, traditas iam antè præceptiones illorum scriptis accōmodant, ostenduntque, quis quo modo hoc, aut illo præcepto sit usus, quis neglexerit, quis obseruauerit? Atque ita demum ipsos etiam pueros iubent conari aliquid, iubent carmina meditari, iubent componere epistolas. Neque verò id, quemadmodum in prouerbio est, sine cortice. Ad sunt ipsi, vitia indicant, emendari ea quo pacto queant demonstrat: suas quoque interim epistolas, aut carmina illis imitanda proponunt: idque annū vnum, aut alterū, quousque tãdem aliquãdo suis illi alis fidere tuto possint. Ita fit, ut iam inde usque à pueris, non sola discant præcepta, sed & usum quoque aliquē eorū nouerint præceptorū. Quã docendī rationē putat obseruandā esse etiã in dialecticis: quorū si quis alius sit usus præter istos gymnasiorū conflictus, hūc aiunt indicari oportere eis qui doceantur: neque tam referre illorū, ut aduersus præceptū quodque plaustra aliquot cōuehas obiectionū: quæ ut cōmodis in singulorū explicatione vtare exēplis, demonstratque, quo pacto alij hac aut illa præceptione sint vsi, quo modo ipsis vtendū. Hoc, ut dilucidius fiat, sic explicant. Aiunt dialecticē de earū esse numero artiū, quæ velut ministræ quædam sint artium cæterarū, quasque usus modo causa discēdas esse omnes cōfirmant. Itaque enitendū nobis huc esse, principio, ut quæcunque in ea, etiam si argute quidem & cū maxima quadã subtilitate dicuntur, tamen nihil aut minimū vtiq; cōducūt ad usum: ea omnia aut in totū submoueātur, aut certe nō oneretur hisce rebus iuuentus: quod genus magna ex parte esse, quæ sola hodie docēt scholæ: necnō multa etiã ex ijs, quæ tot libris cōplexus est Aristoteles. Deinde, ut quæ ad usum facere videātur, ea tradatur sic iuuetuti, ut quinã is illorū sit usus intelligat. Atque id tribus rebus fieri posse. Primum, si (quæadmodū dixi) i tradēdis præceptis nō tã agamus illud, ut aduersus singula quæque, myriades aliquot cogamus argumētorū, quæ ut cōmodis vnūquodque declarem exēplis, siue ea cōminiscamur ipsi, siue ex authore quopiã afferamus. Ea autē exēpla, familiaria quidem esse oportere: nō tamē otiosa atque inepta. Nã ut grāmatici paulo diligentiores suarū esse partiū censent, non qualibuscunque vti exemplis in explicatione præceptorum suorum: sed quæ præterquam præcepta illustrant, vtilem etiã aliquam cōplectuntur sententiã: ita &

dialecticis illud curæ esse debere, vt quæcunq; explicâdis præceptis suis, vel effingant ipsi, vel aliunde sumpta adducant, ea semper eiusmodi sint, vt ad ciuilem vsûm comunemq; hominum vitam accommodari queant: & vel ad virtutem hortentur, vel à vitijs deterreant, vel alioqui ad formandos mores, ac vitæ institutionem pertinere videantur. Ita fore; vt & postea scholam egressi, sciamus quid in ludo egerimus, quôq; pacto in rebus eiusmodi, ijs præceptis vti debeamus. Deinde, si in enarrandis authoribus, siue sacris illis, siue prophanis, nam ad hoc vtiq; institutum nihil referre, omne artificium dialecticum, velut digito indicemus. Nam, vt in hisce explanandis partes sint grammaticorum, & rhetorum, vt quàm emendate, quàm eleganter vnumquicq; dictum sit quærât: ita pertinere ad dialecticos, vt quàm credibili quisq; oratione sit vsus ostendant. Quâ in re duplicem inesse errorē hoc sæculo: vnū eorum, qui vt primum audiunt explicari poetam, enarrari historigraphos, prælegi epistolas doctorum virorum, cōtinuo vociferari solent, aliud nihil quàm doceri grammatica. Eorū alterum, qui posteaquam totum sesquimensem impenderunt audiendis libris grammaticorum, statim ad autores quosuis enodandos profiliunt, perinde quasi nihil ibi præter fabularū vocularūq; explicationem quærendum sit. Tertium, quod ad tradendum vsûm necessarium putant, est, vt præter ea quæ iam diximus, quotidie ciuilia quædam themata in gymnasijs proponantur: & in ijs ipse præceptor primas (vt sic dixerim) ducat lineas, ostendâtq; qua ratione, qua via, ea themata in hanc aut illam partem declamari possint: quæ exordiendi ratio, quo pacto narrandum, quo tractanda ordine agumentatio, quo modo concludendum. Hac demum ratione fieri posse, vt in umbra adhuc degens iuuentus, luci tamen assuecat, atque vsûm aliquem eorum quæ discit intelligat. Hæc illi cū alijs multis, à quibus recensendis ea de causa mihi superfedē dum putauī, quòd haud scirem, an omnibus perinde essent futura grata. *(Vnus Quintilianus conatus est explicare.)* Libro institutionum quinto. Quanquam multū interest inter præceptiones Fabij & Rodolphi. Ille docet, quo ordine, quæ ueritate vtendum sit argumentis posteaquam inuenta sunt. Rodolphus, quemadmodum ea inueniri eruiq; ex locis possint. Quo autem ordine sit vtendum inuētis, id explicat libri ter-

tij, capite decimotertio, & decimoquarto. *(Nunc autem quotusquisq; Quintilianū attingit eorum, qui philosophiæ sibi nomen asserunt.)* Ferri poterat, si non attingant ipsi: nisi alios etiam, mirū quibus artibus, non à solo Quintiliano, sed ab omni politico literature auerterent, planēq; facerent id quod aiunt in præsepio canem, qui nec ipse hordeum edit, nec ferre potest, vt accedant eò equi, aut boues. *(Quisq; omnes iuste literature numeros implenerit.)* Qui ad culmen & quasi apicem melioris literature peruenerit. *(Sibi ferè ista musisque, vt dicitur, discit.)* Discit idcirco, vt sciat ipse, non vt alijs ea quæ nouit communicet. Ita tibicen Antigenidas, ad discipulum quendam suum, doctum illum quidem, sed frigentem sanè ad populum, mihi (inquit) cane & Musis. *(Raimundus quidam cognomento Lullus.)* Fit & hodie nōnunquā mētio à quibusdam de arte ista Lulli: cæterū, libros quibus ea ars continetur, mihi nondum videre contigit. *(Balearis.)* Ex altera Balearium insularum, nam duæ sunt hoc nomine in Hispania. *(Qui numerant, non indicant.)* Sic & Plinius in epistola quadam conqueritur, numerari sententias, non ponderari.

Cicero de claris oratoribus.

(Quo ordine tractanda ea sint, quæ hoc libro sunt explicanda. Et quid dialectice.)

CAPVT II.

Statutum est igitur nobis hoc libro vsûm tradere locorum, hoc est (vt idem apertioribus dicamus verbis) explicare, quo pacto paranda sit differendi facultas illa, quæ dialecticē vocant. Id commodissime facturi uideamur, si ostenderimus, quæ sit materia eius, quod instrumentum, quis rerum tractatus. Materiam dicorem, de qua differimus. Instrumentum, orationem, qua, quod dictū esse de re volumus, explicamus. Tractatum, quomodo hæc paranda sint, & quæ cuiq; rei aptanda. *(Hæc quòd facilius sit videre, optimum fuerit initio definire, quid sit dialectice, & cui vsui (hic enim finis eius erit) destinata sit. Et nomen quidem dialectices nōnulli Latine tentantes dicere, dissertu-*

De ordine dicendorum.

Nomen dialectice.

ram vel disputaturam, quemadmodum & grammaticen literaturam dixere. Verum quando & illa asperiora sunt, atque vsu minus recepta, & Græco perinde sunt vsi plerique; Latini tanquam suum esset, nos etiam Græco melius utemur. *Dialecticam esse artem.* Dialecticè quidam ex artium genere voluerunt esse, quidam facultatem quandam vocauerunt. Verum utro dicatur modo, non est quod in presentia valde nos sollicitos habeat. Artem esse cõmunis accepit opinio, & artem differendi vulgo dicimus, hocque nomine æditi de ea inscribuntur libri. Eritque nimirum indignum, artium eam excludere numero, quæ reliquarum dux sit, & stabilitrix artium, & sine cuius præsidio tueri fines suos reliquæ non satis cõmode possint. Quod si est ars (ut quidam definiere) collectio multarum de vna re comprehensio- num, ad finem aliquem vtilem vitæ: Vel (ut alij) recta ratio rerum faciendarum: nemo ipsam dubitauerit artem vocare. nam & multas cõprehensiones colligit, quo pacto inueniendum sit argumentum, & quomodo iudicandum, vbi inueneris: & faciendorum istorum rectam tradit eatenus rationem, quatenus faciendi verbum potest istis aptari. Vtilèque esse certum est, si falli, decipi, vera pro falsis, falsa pro veris accipi, inutile putamus. Fallit tamen nonnunquam dialecticus, & pro veris falsa tradit. Euenit id quidem, sed & nauè gubernator euertit, & medicus aliquando perimit. Hominum sunt ista, non artium. Atque vel eò magis fatendum erit, vtilem esse dialecticem, cum & qui oratione seducunt, astu id persæpe, nulla etiam instructi arte faciant: & qui fallitur, si artem calleret,

*Canilli sub-
motio.*

vel nequaquam id, vel minus utique pateretur. Sanè sicut reliquæ artes, quæ remedio sunt inuentæ humanis necessitatibus, non potuerunt succurrere incommodis, nisi prius ea detegeret: sic dialectice, cum magna ex parte in eo sit posita, quo pacto laqueos captionum fraudumque in dicendo vitemus, necesse habuit aperire insidias, & ostendere quam varie quis capi posset. Quæ si quis inde deprompta, vitanda sibi putauit: non artis hæc est culpa; vitare fugienda monstrantis: sed improbitatis, sectari vitanda cupientis. Aperienda enim sunt, ut caueantur mala: & nemo artifex tantum remedia nouit. Relictum ergo nobis sit, artem esse dialecticem. Artium autem aliarum ad naturas rerum cognoscendas, aliarum ad vitam hominum emendandam, aliarum ad orationis dicendique regulam pertinent: huiusque generis dialecticem esse apparet. Orationem omnem initio diximus in id paratam esse, ut animi sui participem quisque faceret alium. Tria ergo constat in omni oratione esse oportere: eum qui dicit, eum qui audit, & rem de qua habetur oratio: tresque proinde in dicendo obseruationes: ut percipi possit, quid sibi velit qui dicit: ut cupide audiat, cui dicitur: ut probabile sit, habeaturque fides ei, quod dicitur. Primum grammaticè docet, quæ emendate & aperte loquendi viam tradit. Proximum rhetorice, quæ ornatum orationis, cultumque, & omnes capiendarum aurium illecebras inuenit. Quod reliquum igitur est, videbitur sibi dialectice vendicare, probabiliter dicere de qualibet re, quæ deducitur in orationem. Itaque

*Quo artium
genere conti-
neatur diale-
ctice.*

Probabile,
quid dica-
tur.

quæcunq; ad inuentionem pertinebunt, huius (si ve-
rum fateri volumus) erunt negotij. Quoniam autē
pleraque sibi rhetores de inuentione, & plura etiam
quàm quisquam dialecticorum dicenda sumpserūt,
quale id sit dicemus post paulū. Id nunc dicamus,
quia volumus dialectices esse, posse de quolibet dice-
re probabiliter: probabile in differendo non solū id
esse, quod reuera probabile est, hoc est, quemadmo-
dum Aristoteles inquit, quod vel omnibus videtur,
vel plurimis, vel sapientibus, hisque vel omnibus, vel
plurimis, vel spectatis probatisque. Vt sit exempli
gratia quod omnibus videtur, religiose colendum es-
se deum, exhibendam pietatem parentibus. Quod
plurimis, parandas opes, honores expetendos esse.
Quod sapientibus omnibus, meliorem esse opibus
eruditionem. Quod plurimis, virtutem maxime ex-
petendam esse. Quod spectatis, vt quod Plato dixit,
quod Aristoteles, quod Theophrastus. Sed quoniā
consulto nonnunquam talia ad dicendum sumūtur,
vt difficile sit huiusmodi quicquam eis accommoda-
ri: in his ideo abunde nobis erit probabile, quod apte
consentaneūq; de re proposita dicetur, quemadmo-
dum multa de rebus, quæ prorsus fieri non possunt
dicuntur: qualia de commentis fabularum suarū poë-
tæ, qualia etiam apud nos Apuleius duodecim libris
de Metamorphosi sua, & apud Græcos Lucianus li-
bris eis, quos veræ historiæ inscribit, quibus ea scri-
pturum se dicit, quæ neque quisquā alius vidit, neq;
quisquam sit crediturus. Non quòd nesciam, posse
etiā reuera probabiliter de re eiusmodi dici, quæ non

solū à fide rerum, sed facultate etiam abhorreat. vt
Lucianus idem, possintne homines in aues mutari: &
apud Macrobiū, fueritne prius ouum an gallina: quo-
rum vtrumuis sumas, incredibile videtur: de vtroque
credibiliter tamen differitur. Nam bonum & malum
idem esse, quod Heraclitus, quòdque post eum alij: &
nihil sciri posse, quod noua Academia dixit: permul-
tāq; alia eiusdem notæ, non solū qui credibiliter di-
cerent, sed maximos authores qui crederent ista, ha-
buerunt. Probabile ergo dialectices erit & probabili-
ter dicere, quod pro conditione rei propositæ, quā
aptissime ad fidem dicetur. Erit ergo nobis hoc pa-
cto definita dialectice, ars probabiliter de qualibet re
proposita differendi, prout cuiusque natura capax
esse poterit.

Definitio
dialectica.

SCHOLIA IN CAPVT II.

ET nomen quidem dialectices, nonnulli latine tentantes dicere, dis-
serturam vel disputaturam &c.) Hac de re non inutile fue-
rit legere ea, quæ habet Fabius lib. secūdo de nomine rheto-
ricis. Quo ex loco facile erroris coargui possunt, qui vel dis-
putatricem vel disputatoriam dialecticen interpretati sunt.
Etiam si non me clam est, ab ipso etiam Quintiliano nonnū-
quam obiter atq; aliud interim agēte, disputatricem eam vo-
catam esse. Sanè quemadmodum literatura, quæstura, prætu-
ra, censura, dictatura: ita disputatura quoq; aut dissertura dicē-
dum foret, si pateretur vsus. (Quòd si ars est, vt quidam diffinire
re, collectio multarū vna de re comprehensionum.) Simon parasitus
apud Lucianū, ostēsurus parasiticè esse artē, hanc finitionē ceu
basim ac fundamētū toti⁹ suæ disputationis ponit: τέχνη (ing-
ens) ὅτι, ὡς ἐγὼ διαμνημονεύω σοφῶ πινθ- ἀκόσασ, σύσημα ἐγκαταλι-
ψιων ἐγγεγραμμάτων, πρὸς τι τέλος ἐυχρησῶν τῶν ἐν τῷ βίῳ. Ars (in-
quit) vt quidē ego à sapiēte quodā audisse memini, est colle-
ctio cōprehensionū exercitatarū ad vtilē aliquē eorū quæ in
cōmuni hominū vita sunt finem. Crebra τῶν κατελιψιων men-
o. j.

Dialectica
Dissertura,
Disputatu-
ra,
Disputa-
trix.

Ars.

tio fit apud Ciceronem in libris de finibus : quas interim cognitiones, interim comprehensiones interpretatur. Qua de re nonnihil attingemus & postea. ¶ *Vel, vt alij, recta ratio rerum faciendarum.*) Ita enim discernunt prudentiam & artem, vt prudentia rerum agendarum recta sit ratio, ars autem faciendarum. Porro actionem esse, quæ intra sese cõsumitur, neq; operis quicquam post se relinquit: factionem, quæ relinquit post se aliquid, vt sunt scribere, texere, fabricare, ædificare. Neque verò est cur vocabulum factionis tantopere formidemus in hoc significato, cum nõ modo in topicis, sed in septimo etiã libro familiarium epistolarum, testamenti factionẽ dixerit Cicerone. quod si parum latine dici putasset, non tanti apud eum fuisset authoritas iureconsultorum, vt in illorum gratiã barbare loqui sustinuisset. ¶ *Quatenus faciendi verbum potest istis aptari.*) Hoc ideo dicit, quòd id verbi magis ad corporis quàm ad animi actiones pertinere videtur: ac ne corporis quidem omnes, sed eas maxime, quæ operis aliquid post se relinquunt. ¶ *Artium autem aliæ ad naturas rerum.*) Hanc ipsam artium diuisionem fecit & libro superiore, capite vndecimo. ¶ *Orationem omnem initio diximus.*) Libri prioris capite primo. ¶ *Quale is sit, dicemus post paulum.*) Huius lib. capite decimo octauo. ¶ *Hoc est, quemadmodum Aristoteles inquit.*) Aristotelis hac de re primo Topicorum libro verba sic habent: *ἔστι δὲ ἀληθῆ μὲν καὶ πρῶτον, τὰ μὴ δι' ἐτέρω, ἀλλὰ δι' αὐτῶν ἔχοντα τὴν πίσιν. οὐ δ' ἔστι γὰρ οὐ τοῖς ὑδισημονικαῖς ἀρχαῖς ἐπισητεῖσθαι ἢ Διαπῆ, ἀλλ' ἐκαστη τῶν ἀρχῶν αὐτῶν καὶ ἐαυτῶν εἶναι πισῆν. ἐνδοξα ἢ τὰ δοκούντα πᾶσι, ἢ τοῖς πλείστοις, ἢ τοῖς σοφοῖς, καὶ τῶν πῆσι πᾶσι, ἢ τοῖς πλείστοις, ἢ τοῖς μάλιστα γνωρίμοις καὶ ἐνδοξαῖς.* Hoc est: Sunt sanè vera & prima, quæ nõ per alia, sed per semetipsa vera esse creduntur. Neque enim in principijs scientiarum inquirenda est causa, quamobrem vera sint: sed vnumquodque eorum tale esse oportet, vt per se ei fides habeatur. Probabilia autem, quæ vera esse videntur, aut omnibus, aut plerisque, aut sapientibus: atque ijs rursum, aut omnibus, aut plurimis, aut spectatissimo atq; illustrissimo cuiq; ¶ *A pulcius duodecim libris de metamorphosi sua.*) Quib; titulu fecit, de asino aureo. ¶ *Lucianus in libris eis quos vera historie inscripsit.*) *Ἡ κατ' οὐκ ἀφρασι nomẽ habet. Inscribuntur enĩ ἡ ἀληθῆ ἢ ἰσογίας, cū nihil veri, sed fabulas meras cõtineat. Id quod ipse Lucianus testatur, cū priorilibro inter cætera sic ait: γράφω*

Prudentia.
Ars.

Factio.

Prima principia.
Probabilia.

τοῖσιν πῶδι ἔρ μίτε εἶδον, μήτ' ἐπαθοῦ, μήτε παρ' ἄλλων ἐπιυθόμην. ἔτι ἢ μὴ ἢ ὅλας ὄψων, μὴ ἢ τὴν ἀρχὴν γενέσθαι. Δυναμῶν. Διὸ δ' ἔστι τὰς ἐπιυθόμην τὰς μὴ ἀμῶς πιστεύειν αὐτοῖς. ¶ Possintne hoies in aues mutari.) Extat dialogus Luciani, qui inscribitur ἀλκυῶν, ἢ πῶδι μετμορφώσεως. In eo Socrates Chærephonti argutissimis aliquot ratiunculis persuadere conatur, homines in aues mutari posse. ¶ *Fueritne prius ouum an gallina.*) Lege Macrobij saturnaliorum lib. septimum, circa finem.

¶ *Finis dialecticæ qui sit.*

CAPVT III.

Inc iam haud difficile fuerit videre, quis sit *Finem dialecticæ esse, probabiliter de re proposita dicere.* dialectices finis, ad quem sint illi cuncta referenda. Si enim fines sunt artium, opus cuius gratia discuntur: vt quæ contemplationis causa discuntur, earum finis sit contemplatio: quæ propter formandam vitam, probitas: quæ propter aliam aliquam actionem, hanc ipsam actionem cui destinantur finem habent: erit nimirum dialectices finis, probabiliter de re proposita dicere: quando huic soli rei est instituta. Id scilicet est quod initio dixi, docere aliquid eum qui audit. Neque istud tamen sic accipiendum est, vt quisquis aliqua ratione docet, dialectices munere fungatur. Nam & grammaticus, qui fabulam poetæ explicat, qui historiam recenset, qui verba interpretatur, docet: sic etiam qui interroganti, est vel non est, respondet, docet: nihil tamen vterque horum agit, quod ad dialecticum pertinet. Quoniam enim satis habet ab eo qui audit intelligi, quod vt prædiximus, aperte emendatæque loquendi præceptis constat: potest grammatices finibus, quæ ista docet, esse contentus. Sed qui ita docet, vt fidem fecisse oratione velit, & dicendo auditoris ad se trahere mentem, quatenus

Que docendi ratio spectet ad dialecticum.

id facit, dialectici negotium agit. Oratione autem istud & dicendo fieri velim, nam qui stulta auditoris credulitate abutitur (vt sunt plerique, qui nō dictio- ni credunt, sed dicenti, quanquam dicat incredibilia, quanquā repugnantia) hic non magis dialectici pre- stare officium videbitur, quā imperatoris ille, cui non sua virtus, sed hostium metus victoriam tradit.

Quod dicimus autem, aperte dicendi rationem ad grammaticum pertinere, illud non erit ignorandum nobis, perspicuitatem orationis verbis constare & rebus. Verbis, vt non sint vel improprietate, vel ve- tustate, vel nouitate obscura: (quanquam nouandis verbis apud Latinos nullus ferē relictus sit locus) ne- ue contra naturam suam perplexius constructa.

Hæc quidem perspicuitatis pars ad grammaticum pertinet. At perspicuitas quæ in figuris ornatūque verborum est posita, ea rhetorices præceptis cōstat.

Rerum autem perspicuitas, partim in natura illa- rum, partim in tractatu cōsistit. In natura, quoniam aliæ natura obscuriores sunt, aliæ apertiores, & co- gnitioni nostræ magis expositæ. Ea ad orationem non pertinet, quoniam cum rebus ipsis ad oratio- nem qualiscunque est, affertur. Alia est, quam or- dine disponendūque consequimur rebus. quoniam vt aliquid antè pōitve dictū est, ita plus minūve in- telligendo alteri confert. Hęc ex dialectici est institu- tis, quoniā nō modo percipiēdis rebus ordo plurimū præbet adiumenti, sed nōnunq̄ etiam fides earū ma- gna ex parte ipsi est innixa. Quemadmodum enim nemo pictorem quempiam aut fictorē consumma-

tum dixerit, qui omnia quidē seorsum membra ex- acte exprimeret, iungere autem ea nesciret, & in eā habitudinem componere, vt motus aut actus alicu- ius quam vellet imaginem imitarentur. sic ne diale- ctici quidem nomen sibi vendicabit, qui omnia faci- endæ fidei inuenire sciat, sed disponere & in ordinē redigere, vt fidem cui destinantur facere possint, ne- sciat. Hic itaq; finis erit dialectices, docere pro facul- tate rei de qua differitur, id est, inuenire quæ fidei fa- ciendæ sint apta, & inuenta disponere, atq; vt ad do- cendum quamaccommodatissima sint ordinare. Iu- dicandi enim partem, hoc ipso quòd faciendæ fidei apta inuenire debere præscribo, comprehensam in præsentia velim. Nanque perinde videtur, non inue- nire, & inuenire eiusmodi, quæ iudicentur instituto nostro apta non esse.

SCHOLIA IN CAPVT III.

ERit nimirū dialectices finis, probabiliter de re proposita dicere.) Recte hoc, siquidem idem est officium artis & finis. quod Cicero in rhetoricis negat. (Quanquam nouandis verbis apud La- tinos nullus ferē relictus sit vsus.) De his Fabius libro octauo ca- pite tertio: & M. Cicero tertio libro de bonorum & malo- rum finibus.

(Motionem affectuum ac delectationem, quatenus inuentio eis conueniat, non esse à docendi officio seiuncta. quanquam dele- ctatio certe ab vtroque sit alienior. CAPVT IIII.

SEd quia inuentionem, docendi subieciimus officio, videatur autem suam etiam habere inuentionē qui mouet & qui delectat, quæ distincta à ratione docendi authores fecerunt, non immerito videbimur angustioribus terminis, quā fert natura inuentionis, hanc partem terminasse. De

Duplex in oratiōe perspicuitas.

Rebus quoq; duplicē perspicuitatem inesse.

hoc quoniam exactius initio dicturū me sum pollicitus, hic locus videtur aptissimus huic rei explicandæ. Definienda erunt ista, & ostēdendum quid sint, quòd facilius queant distingui. Docere ergo, est rē ex ignota facere notio-rem. Mouendi quidē generale est nomen, & quod late patet, sed in præsētia tantū ad mentem referimus: vt sit mouere, pacatam tranquillamq; mentem, affectibus perturbare. Delectare, est tale aliquid adhibere, cuius sensu atq; perceptione, is qui accipit, gaudet. Vel, est aliquid facere, quod sit sensui eius qui id percipit, accommodatum. Istaq; vel rebus fiunt vel oratione. Nam & re docemur, quoties rei alicuius experimentum sumimus, vel præeuntem aliquem præmonstrātemq; sequimur. vt pictor, qui ostendit quomodo ductis lineis, vel tumens vel cauum aliquid exprimat: quis color umbram reddat, quis lumen: quomodo subdētes res & visui sese longinquitate subtrahentes, in plano sint imitandæ: hic rebus docet. Possunt & hæc eadem oratione fieri, vt non monstrentur, sed tradantur verbis. Erudite itaq; Plutarchus inquit, poema picturam loquentē esse, picturā esse tacēs poema: illud significās, docere ambas, & per sepe res easdē: sed alterā loqui, id quod altera ostēdat. Sic & affectus, rebus & oratione mouētur. Multo autē maxime rebus in fletum prorumpent. Neq; enim crediderit quisquam, tam paratas fuisse P. R. lachrymas, vt qualibuscunq; epilogorum Ciceronis verbis, quanq̄ sint illa quidem ingeniosissime & aptissime ad cōmiserationem composita, ad lachrymas cogere, nisi tamē insignium reo-

Docere.

Mouere.
Delectare.Doceri, affi-
ci, delectari,
duobus mo-
dis contingit
re, rebus &
verbis.

rum ante oculos posita calamitate & actione, flebilibusq; modis quibusdam, & ante omnia manantibus vbertim lachrymis Ciceronis ista commendarētur. Delectari nos rebus similiter & verbis, notius est, quā vt indicari oporteat. ¶ Nobis autem de his rebus tantū est ratio, quatenus fiunt oratione: hæc q; via, quod ad inuentionem pertinet, minime videntur à docendi ratione esse discreta. ¶ Sane Aristoteles ait, cū comouere quis audientem velit, superuacuam esse argumentationem. Id quod haud dubie ita est, si accipimus argumentationem, quo puram nullisq; corruptam affectibus fidē conamur facere. Tenet enim argumentatio intentam & velut expergefactam mentem, vt nullus facile subrepere & auferre ipsam possit affectus. Quinetiam tenue illud & sedatum argumentandi genus, turbulentē affectuū agitationi minime conuenit: non quòd eadem res & ad docendū & ad mouendum apta esse non possit: sed quia argumentandi illa quies, rapiendo extra sedes suas animo accommodata non est. Ad hæc, si capimus argumentationem, vt id ostendat & colligat, cuius mentione volumus cōmouere audientem, certum est affectibus eam non conuenire. Nemo enim sperauerit quenquam ea in re cōmoueri posse, de qua, sit ne ita, nec ne, prorsus addubitet. Quòd si omne id vocemus argumentationem, quo dubia incertaq; colligimus, nō modo opus ea esse ad affectus euocādos crediderim, sed crebriore etiā densiorēq; esse oportere. Viribus enim opus est, & rapienda mens, auferēdusque ipse sibi animus, & velut extra se ponendus.

Quatenus
hic de affe-
ctu & oble-
tatione aga-
tur.Quatenus in
mouendis af-
fectibus lo-
cus esse pos-
sit argumē-
tationi.

Imitantur hoc in eloquendo authores: ut si quo minus sint ipsis plura quae dicant, idem tamen, mutatis subinde verbis, velut plura ingerant. Quid aliud Virgilius expressit, cum dicit apud eum Dido: Per ego has lachrymas, dextramque tuam te, Per conubia nostra, per inceptos Hymenaeos. Idem erant dextra & connubium & Hymenaei: non enim aliud quam fide coniugij his tribus significat. repetendo tamen alijs verbis, tanquam plura inculcauit. Sed adhiberi motibus argumentationem facile sciet, si quis poetas omnis generis, qui *δαμασπίδης* aliquid, hoc est, qui actum personaeque habent, versauerit. tum vero praecipue poterit ostendere tragœdia, apud quam ex professo omnia ardent affectibus. Sed & historici & oratores etiam quatenus res permisit, hac laude ingenij poetis non cessere. Cicero ut omnibus eloquentiae partibus, omnibus alijs fuit superior: ita hac parte ipse sibi comparatus videtur supra ceteras laudes suas eminere. Ne ergo verbis colligamus, quod apud illum exemplo demonstrare in promptu est, ab eo potius huius rei fides nobis petatur. Longum est per omnes ire affectus, commiserationem videamus. Vna enim est omnium in commune natura: & quod in hac ostenderimus, facile liquebit in reliquis.

Duo ad misericordiam mouendam necessaria.

Explicatur artificium epilogi pro Milone.

Duo sint oportet in misericordia mouenda, acerbis alicuius casus, & eum qui perferat indignum illo videri. Quid ergo? non omnibus commiserationibus Cicero, vel vtraque haec, vel si alterum appetum putat, alterum multis argumentis profertur? Pro Milone, Clodij primum inuidiam è tota vita illius, omnibus factis eruit. Sed omittas

mus hanc, atque quaeramus id quod sumpsimus. Quo magis potuit ostendere indignum exilio Milonem, quam quod fortissimus vir erat: atque praesentis periculi metu, non animum, non vultum, non orationem mutabat? Ergo subijcit iam formatam & expressam argumentationem à minori deductam. Si enim gladiatorum miseret eò magis, quo minus sunt supplices, quanto rectius fortissimus vir contumax periculorum nos mouebit? Profert enim se primum affectus, utque animus dicentis, ita etiam pacatior adhuc est oratio. Deinde datis Miloni verbis, liberius erumpit. Valeant (inquit) valeant ciues mei. An non Milo erga Populum Romanum hoc animo, quem ista verba praeferebat, indignissimus tali casu videbitur? Iam reliqua plenis (quod aiunt) velis: O frustra (inquit) suscepti mei labores, o spes fallaces: merita habent Milonis erga omnes ordines. Deinde priuatim beneficium Ciceroni in reditu illius velut populi voluntate datum. Post haec egregia est omnium ordinum de Milone opinio. Iam animus illius omnia ex virtute aestimantis: quod recte factorum premium sint ipsa recte facta. Iam gloriae amplitudo, De me (inquit) semper Populus Romanus, semper omnes gentes loquentur. Quid his omnibus agitur, nisi ut ostendatur indignissimum esse Milonem eo casu, quem intentent aduersarij? A deo, ut si quis conijcere in syllogismos ista velit, & disputantium more colligere, nihil expeditius aut facilius fieri possit. Pro eo quod reliquum erat, ut ostenderet grauissimum esse hunc Milonis casum, orator tractatorum ani-

morum artifex peritissimus, transfert in se hanc calamitatem: próq; Milonis persona, suam, hoc est, amici, qua nihil fauorabilius esse potest, substituit. vt la-
chrymæ eius querelæq; non iam Milonis vicem, sed suam dolentis deflentisq; fortunam iniustissime fieri videantur. Quid ergo potuit grauius contingere Ciceroni, quàm eo se priuari amico, pro cuius salute suam ipse paratus sit dependere: cupiátque mori, priusquam tantum mali videat: eo amico, cui cum sint omnia à se officia amicitiae tributa, in irritum sint omnia præsentis casu recisura: eo etiam amico, cuius fortunam ipse suam ducat: & in cuius casu, omnia in se iudicum beneficia velit extincta: & qui sibi, qui liberis suis, qui fratri, omnibus in vno conseruatis, author fuerit salutis: quódq; omnium acerbissimum est, pro cuius incolumitate, non vitam modo Clodij pacisci velit, sed prætorem etiam eum consulémque, & dictatorem videre. Respicit autem subinde orator ab affectu ad causam. Neq; enim id agit solum, vt misericordiam moueat: sed vt per misericordiam, id quod cupit, iudicium animis extorqueat. Hinc ergo sunt illa, Quid vos iudices: quo tandem animo eritis: Et, vos vos appello fortissimi viri. Et quæ paulo post sequuntur, at in qua causa non potuisse: & à quibus non potuisse: & quo deprecante: Verum hæc ad institutum nostrum nihil pertinent neq; enim hoc loco inueniendi rationem explicamus, sed illud voluimus ostendere, ea quibus concitantur affectus, omnia ex eisdem duci locis, ex quibus ea, quibus docemus. Est enim amplificatio (vt inquit Cicero) vehemens quaedam argumē-

Notatiuicula

Amplificatio.

ratio, vt illa docendi causa sit, hæc comouendi. Illud non negauerim, latere plerumq; argumentationem in istis, & impetu vehementiaq; dicentis obrui, fieriq; similiorem expositioni orationem, quam argumentationi. & quod ad dicendi figuram pertinet, plurimum inter ista interesse, & rhetori quidem multum differre, dialectico prope modum nihil. ¶ Sed de motu hætenus. Delectationem (quod vltimum est tribus ponitur) vt sit à mouendi docendiq; officio seiunctum, finis esse nulli orationi potest. Omnis enim oratio docet. Quoniam, sicut modo ostendimus, motus à docendo nullam habet quod inuentionis est differentiam. Docet autem quantum in ipsa est. Neq; differere quemquam dicas, qui non aliqua de re affirmare aut negare aliquid, & certiores nos, quantum ipsius est orationis, facere velit. Ergo vt oratio probet aliquid, ex natura rerum dispositioneq; & ordine quam habet inter se contingit: vt delectet verò, in eius tantum qui audit ingenio est positum. Docendi itaq; ratio eadem ferè est apud omnes: quemadmodum res sunt, quæ & per quas docetur. delectandi non ita, quoniam diuersa sunt hominum ingenia. & sic se (vt inquit Cicero) res habent: me mea, te tua delectant. Nemo ferè est, cui idem quod alteri placeat. Et pleriq; ab alijs dissident, non vt melius, sed aliud sequantur. Cupit enim quisq; suum esse, quod probat: & probat quisq; maxime, quod suum est, hoc est, quod naturam sensibusq; suis est accommodatissimum. Non est ergo finis orationis delectare: quoniam non ex oratione, sed ex audientis id animo contingit. ¶ Quid ergo? Non multa voluptatis auriumq; gratia dicuntur? Non poema non histo-

Delectationem finem orationi esse non posse.

Obiectio.

Disutio.

ria, non actio ciuilis, id maxime agūt, vt delectatio-
ne legentem detineant: admiratione suspendant? Il-
la etiā austerior, seueriorisq; supercilij philosophia,
horrorem rerum mollire verbis, & benignius influe-
re in aures atque animos concupiscit? Vera sunt ista,
fiuntq; vt dicitur, & oratione quidem fiunt. Nō ta-
men dictionis sunt finis, sed dicentis. Quemadmo-
dum enim cibi finis est explere famē: at cōuiuator,
quò gratius excipiat cōuiuiam, si lautius apparauit,
idque prospexit, quo pacto nō satietati illius, sed gu-
læ satifaceret: quanquam id cibo quoq; fiat, non ta-
men quatenus est cibus, sed in instrumentū explen-
dæ luxuriæ est à domino translatus. Vt ergo cibi est
alere, & firmare corpus: contrā qui voluptatem spe-
ctat, persæpe ingerit noxia, & magnorum irritamē-
ta morborum: sic quæ aliquando verū dictionis or-
dinem sequenti possent videri culpanda, dum audiē-
tis captamus voluptatē, inter laudes numerātur di-
centis. Quale est strictim & breuiter dicere, & solūm
pro necessitate, ea quæ capita sunt, & firmamenta re-
rum. Aut quibus propè nihil est opus, dūmodo ex-
coli ornariq; possint, latissime fundere. Quinetiā di-
gredimur ab eo quod instituimus, vt in aliquid quod
plausibiliter dici queat deferamur: & quæ semel pau-
cisq; dicta percipi poterant, ea repetimus, trahimus,
longo verborum ambitu * enūtiamus. Poetæ quo-
que persæpe à fide rerum ad incredibilia delabūtur.
Cōfundūt etiā ordinē rerū, vt quod prius erat, di-
cāt posterius: quod posterius, prius. Hæc aliāq; per-
multa id genus, quæ rerum essent, nimirū vitia, atq;

* Enume-
ramus.

proinde orationis, quia significandis ea rebus est in-
stituta: ingeniorum tamen sunt (quoniam placent)
virtutes. Sunt tamen & ista persæpe cōiuncta, vt quæ
delectat præcipue, optime etiā doceat oratio: sed &
fidei quandoq; locum occupat voluptas. Diuersa ta-
men sunt, & diuersas habent causas. Docere ergo,
vel (si malimus) probabiliter dicere, propriū est disse-
rentis (quod probare volumus) munus. Mouere, ad
inueniendi rationem ostendimus cum docendi offi-
cio coniunctum esse. Delectare, quoniam audito-
ris gratia expetitur, ad rhetorem rectius pertinebit.
Nec enim habet aliquid cum inuētionē negotij, aut
si quid habet, ad docēdi officium ea parte redigetur.
Quid igitur est dialectice, & quòd finis eius sit doce-
re, quid etiam ab eo mouere, & delectare distent, hoc
pacto satis sit executos esse.

SCHOLIA IN CAPVT IIII.

DE hoc quoniam exactius initio dicturum me sum pollicitus.) Li-
bri præcedentis capite primo. (Vt sit mouere, pacatam
tranquillamque mentem affectibus perturbare.) Cicero in Partitio-
nibus, Motus autem est, inquit, animi incitatio, aut ad volu-
ptatem, aut ad molestiam, aut ad metum, aut ad cupiditatē.
(Nam & re docemur, quoties rei alicuius experimentum sumimus, vel
præeuntem aliquem præmonstrantēq; sequimur.) Sic veteres illi La-
cedæmonij, homines quosdam agrestes, qui Helotæ diceban-
tur, festis interim solennibusque diebus quammaxime ad po-
tum crapulamq; incitare solebāt, atq; ita deinde vino cibōq;
obrutos immittere in conuiuia iuuenum, vt iij, cōspecta tur-
pitudine ebriorum, temulētiam vt rem maxime deformem,
omnibus modis fugerent, ac cauerent. Et Ismenias ille The-
banus discipulis suis, tam eos qui male, quàm qui bene mo-
dulabantur, ostendens, dicere solebat, hoc pacto modulari o-
portet, illo non oportet. Quæ quidem docendi ratio, rebus
magis constabat, quàm verbis. (Erudite itaq; Plutarchus inquit,

Summa capi-
tis huius.Eorum quæ
hucusque in
hoc libro di-
cta sunt epi-
logus.

Motus.

Author Plu-
tarchus i vi-
ta Demetrii

Plutarchus. poema picturam loquentem esse. Plutarchus in libello eo, quo disputat, bellumne an philosophiæ studia clariores reddiderint Athenienses: Simonidem authorem huius laudat sententiæ. Verba eius, ut quidē hodie in exemplaribus leguntur, sic habet:

* προσωρο-
ρευορ

Ἡ δὲ σιμωνίδης τὴν μὲν ζωγραφίαν ποιήσιν σαωσάσασιν * προσωρορέυορ, τὴν δὲ ποιήσιν ζωγραφίαν λαλῶσαρ. ἀρ γὰρ δι ζωγράφοι πρῶτα ὡς γινόμεναις διακύνουσι, ταύτας δὲ λόγοι γενομένης διακύνονται καὶ συγγραφεύσι. Εἰ δὲ δι μὲν χρώμασι καὶ σχήμασι, δι δὲ ὀνόμασι καὶ λέξεσι ταῦτα διακύνουσι, ἢ τῶν μὲν ὡς μιμήσεως διακύνουσι, τέλος δὲ ἀμφοτέροις ἐν ὑποκειμένῳ καὶ τῶν ἰσορροπῶν κρέσσον, ἢ τὴν διακύνουσι διακύνουσι γραφῆν πάθει καὶ προσωρορευορ εἰδωλοποιήσασιν.

Poema, pi-
ctura loquēs

poema tacens, & poema loquentem appellabat picturā. Quas enim res pictores, perinde ut si nūc primum gerantur, penicillo exprimunt, ac demonstrant: eas ipsas poetæ orationibus, ac libris suis, factas iam narrant, atque conscribunt. Quocirca, si quod illi coloribus, ac figuris, id ipsum hi verbis ac dicēdo significant, planum est, materia quidem eos & modo imitationis differre, cæterum, finē tamen eundē utriusque esse propositum, ac proinde etiam inter historicos eū primas tenere, qui narrationem perinde quasi picturā, affectibus ac personis seu simulachris quibusdam implet. Eiusdem rei meminit seu Cicero seu quis alius author est, quarto libro rhetoricorum, ad Herennium. (¶ Ut qualibuscunque epilogorum Ciceronis verbis.) Quātus fuerit in epilogis Cicero, ipse in oratore docet his verbis, Quid ego de miserationibus loquar? quibus eō sum usus pluribus, quod etiam si plures dicebamus, perorationem mihi tamen omnes relinquebant. in quo ut viderer excellere, nō ingenio, sed labore assequebar. quæ qualiacunque in me sint, me enim ipsum non pœnitent quanta sint, sed apparent in orationibus: etsi carent libri spiritu illo, propter quem maiora eadē illa cum aguntur, quàm cum leguntur, videri solent. Nec verò miseratione sola mens iudicium permouenda est, qua nos ita dolenter uti solemus, ut puerum infantem perorantes in manibus tenuerimus: ut alia in causa, excitato reo nobili, sublato etiam filio paruo, plangore, & lamentatione compleuerimus forum: sed etiam faciendum est, ut irascatur iudex, mitigetur, inuideat, faueat, contemnat, admiretur, oderit, diligat, cupiat, sarietate afficiatur, speret, metuat, lætetur, doleat, &c. (¶ Quid aliud Virgilius expressit, cū dicit apud eum Dido.) Quat-

Ciceronis
epilogi.

to Aeneidos. (¶ Si quis poetas omnis generis, δραματικῶν aliquid &c.) Tria sunt genera poematum, δραματικῶν, ἐξηγητικῶν, μικτῶν, id est, actiuum, enarratiuum, mixtum. Actiuum est, in quo personæ loquuntur solæ citra omnem poetæ ipsius interlocutionem. Enarratiuum, quo semotis personis, solus poeta loquitur. Mixtum, in quo & poetæ, & personæ introductæ, loquuntur. Sic ferè Diomedes. (¶ Profert enim se primum affectus.) Profert se, inquit, hoc est, exerit se, & paulatim nascitur. Porro totus hic locus, ut prima fronte nō nihil videretur obscurior: ita lucidissimus erit, si huc adhibeatur ipse Ciceronis pro Milone epilogus: qui tamen si fusior est, ac proinde vni forsā, aut alteri, hoc utique loco, futurus ingrator: mihi tamen ad verbum eum huc visum fuit ascribere, non solum, quod hic locus Rodolphi sine eo intelligi omnino non possit: verū etiā, quod nihil mihi ad mouendam misericordiam vehementius, ne cogitari quidem, nedum in literas mitti posse videatur. Is ergo ad verbum sic habet:

Tria poema
tum genera.
Actiuum.
Enarratiuum.
Mixtum.

Sed iam satis multa de causa: extra causam etiā nimis fortasse multa. quid restat: nisi ut orem, obtesterque vos Iudices: ut etiam misericordiam tribuatis fortissimo viro: quam ipse non implorat: ego autem repugnante hoc, imploro, & exposco. Nolite si in vestro omnium fletu nullā lachrymam aspexistis Milonis: si vultum semper eundem, si vocem, si orationem stabilem, ac non mutatam videtis: hoc minus ei parcere. atque haud scio, an multo etiam sit adiuuandus magis. etenim si in gladiatorijs pugnis, & infimi generis hominum cōditione, atque fortuna, timidos, & supplices, & ut viuere liceat obsecrantes, etiam odisse solemus: fortes, & animosos, & se acriter ipsi morti offerētes seruare cupimus: eorumque nos magis miseret, qui nostram misericordiam nō requirunt: quàm qui illam effragitant: quanto hoc magis in fortissimis ciuib⁹ facere debemus: me quidē Iud. exanimat & interimūt hæ voces Milonis, quas audio assidue, & quibus adsum quotidie: valeant, inquit, valeāt ciues mei: sint incolumes, sint florētes, sint beati: stet hæc vrbs præclara, mihiq; patria charissima, quoquo modo merita de me erit: trāquilla Rep. ciues mei quoniā mihi cum illis non licet: sine me ipsi, sed per me tamē, perfruatur: ego cedam, atque abibo: si mihi Rep. bona frui nō licuerit, at carebo mala: & quā primū tetigero bene moratam & liberā ciuitatē:

in ea conquiescam. O frustra, inquit, suscepti mei labores: O spes fallaces: O cogitationes inanes meae. Ego cum Tribunus plebis Rep. oppressa me senatui dedissem, quem extinctum acceperam: equitibus Romanis, quorum vires erant debiles: bonis viris, qui omnē auctoritatem Clodianis armis abiecerant: mihi vnquam bonorum praesidium defuturum putarē: ego cum te (mecum enim saepissime loquitur) patriae reddidissem: mihi non futurum in patria putarem locum? vbi nūc senatus est, quem secuti sumus? vbi equites Romani, illi, illi, inquit, tui? vbi studia municipiorum? vbi Italiae voces? vbi denique tua M. Tulli, quae plurimis fuit auxilio, vox, & defensio? mihi ne ea soli, qui pro te toties morti me obtuli, nihil potest opitulari? Nec verò haec Iudices vt ego nunc flēs, sed hoc eodem loquitur vultu, quo videtis. negat enim se, negat ingratis ciuibus fecisse quae fecisset: timidis & omnia circūspicientibus pericula, non negat. plebem, & infimam multitudinem, quae P. Clodio duce fortunis vestris imminerebat, eā quò tutior esset vita vestra, se fecisse commemorat, vt non modo virtute flecteret, sed etiam tribus suis patrimonijs deliniret. nec timet, cum plebem muneribus placarit, vos non conciliarit meritis in reip. singularibus, senatus erga se beneuolentiam temporibus his ipsis saepe esse perspectam: vestras verò, & vestrorum ordinum occurratōnes, studia, sermones, quencunq; casum fortuna dederit, secum ablaturū esse dicit. meminit etiā sibi vocem praconis modo defuisse: quam minime desiderat: populi vero cunctis suffragijs, quod vnum cupierit, se cōsulem declaratum. nunc denique si haec contra se sint futura: sibi facinoris suspicionem nō facti crimen obstare. addit haec, quae certe vera sunt: fortes & sapientes viros non tam praemia sequi solere recte factorum, quam ipsa recte facta. se nihil in vita nisi praclarissime fecisse. si quidem nihil sit praestabilius viro, quam periculis patriam liberare. beatos esse quibus ea res honori fuerit à suis ciuibus: nec tamē eos miseros, qui beneficio ciues suos vicerint. Sed tamen ex omnibus praemijs virtutis, si esset habenda ratio praemiorum, amplissimum esse praemium gloriam. esse hanc vnam, quae breuitatem vitae posteritatis memoria cōsolaretur: quae efficeret, vt absentes adessemus: mortui viueremus. hanc denique esse, cuius gradibus etiā homines in caelum videantur ascendere. De me, inquit, sem-

per populus Romanus, semper omnes gentes loquētur. nulla vnquā obmutescet vetustas. Quin hoc tempore ipso, cum omnes à suis inimicis faeces inuidiae meae subijciantur, tamen omni in hominū coetu gratis agendis, & gratulationibus habendis, & omni sermone celebratur. Omitto Hetruriae festos, & actos, & institutos dies. cetera lux est haec ab interitu P. Clodij, & opinor altera: qua fines imperij populi Romani nō solum fama iam de illo, sed etiā laetitia peragravit. quāobrem vbi corpus hoc sit, non, inquit, laboro: quoniam omnibus in terris & iam versatur, & semper habitabit nominis mei gloria. Haec tu mecum saepe his absentibus: sed hisdē audientibus, haec ego tecum Milo. Te quidē quō isto animo es, satis laudare non possum: sed quo est illa magis diuina virtus, eo maiore à te dolore diuellor. nec verò si mihi eriperis, reliqua est illa tamen ad consolandum querela: vt his irasci possim, à quibus tantū vuln' accepero. nō enim inimici mei te mihi eripiēt: sed amicissimi: nō male aliquādo de me meriti: sed optime. Nullum vnquam Iudices mihi tantū dolorē inuretis: etsi quis potest esse tantus? Sed ne hūc quidem ipsum, vt obliuiscar, quāti me semper feceritis. quae si vos coepit obliuio: aut si in me aliquid offendistis: cur nō id meo capite potius luitur, quā Milonis? praclare enim vixero: si quid mihi acciderit, prius, quā hoc tantū malū videro. Nūc me vna cōsolatio sustentat, quod tibi ò T. Anni nullū à me amoris, nullū studij, nullū pietatis officium defuit. ego inimicitias potētium pro te appetiui. ego meū saepe corpus, & vitam obieci armis inimicorum tuorum: ego me plurimis pro te supplicē abieci: bona, fortunas meas, ac liberorum meorum, in cōmunionē tuorum temporum contuli: hoc denique ipso die si qua vis est parata, si qua dimicatio capitis futura, deposco. quid iam restat? quid habeo? quid dicam? quid faciā pro tuis in me meritis? nisi vt eam fortunā, quaecunq; erit tua, ducam meam? non recuso, nō abnuo: vōsq; obsecro Iudices, vt vestra beneficia, quae in me contulistis, aut in huius salute augeatis, aut in eiusdem exitio occasura esse iubeatis. His lachrymis nō mouetur Milo, est quodā incredibili robore animi sepe, exiliū ibi esse putat, vbi virtuti nō sit locus: mortē naturae finem esse, nō poenā. Sit hic ea mēte, qua natus est. quid vos Iudices? quo tandē animo eritis? memoriā Milonis retinebitis, ipsum eiicietis? & erit dignior locus in terris vllus, qui hanc

virtutē excipiat, quā hic, qui procreauit vos, vos appello fortissimi viri, qui multū pro repub. sanguinē effudistis, vos in viri & in ciuis inuicti appello periculo Cēturiones, vōsq; milites, vobis non modo inspectantibus, sed etiam armatis, & huic iudicio praesidentibus, hęc tanta virtus ex hac vrbe expelleretur? exterminabitur? eiicietur? O me miserum: O me infelicem: reuocare tu me in patriam Milo potuisti per hos, ego te in patria per eosdem retinere non potero? quid respondebo liberis meis, qui te parentē alterū putant? quid tibi Q. frater, qui nūc abes, consorti mecū temporū illorū? me non potuisse Milonis salutē tueri per eosdē, per quos nostrā ille seruasset? at in qua causa nō potuisse? quæ est grata gentib⁹, à quib⁹ nō potuisse? ab his, qui maxime P. Clodij morte acquirunt. quo deprecate? me. quod nā concepī tātum scelus? aut quod in me tātum facinus admisi iudices? cum illa indicia cōmunis exitij indagauī, patefecī, protuli, extinxi: omnes in me meosq; redundāt ex illo fonte dolores: quid me reducem esse voluistis? an vt inspectante me expelleretur hi, per quos essem restitutus? nolite, obsecro vos, pati, mihi acerbiorē reditum esse, quā fuerit ille ipse discessus. Nā qui possum putare me restitutum esse, si distrahor ab ijs, per quos restitutus sum? Vtinā dij immortales fecissent (pace tua patria dixerim: metuo enim ne scelerate dicam in te, quod pro Milone dicam pie) vt P. Clodius non modo viueret: sed etiam prator, consul, Dictator esset, antequam hoc spectaculū viderem. O dij immortales, fortē & à vobis Iud. conseruandū virum. Minime, minime, inquit: imò vero pœnas ille debitas luerit. nos subeam⁹, si ita necesse est, non debitas. Hic cine vir patriæ natus, vsquam nisi in patria morietur? aut si fortē pro patria, huius vos animi monumenta retinebitis: corporis in Italia nullum sepulchrum esse patiemini? Hunc sua quisquam sententia ex hac vrbe expellet, quem omnes vrbes expulsū à vobis ad se vocabunt? O terram illā beatam, quæ hunc virū exceperit: hanc ingrātā, si eiecerit: miseram, si amiserit. sed finis sit, neq; enim præ lachrymis loqui possum: & hic se lachrymis defendi vetat. vos oro obtestorq; Iudices, vt in sententijs ferendis, quod sentietis, id audeatis. vestrā virtutē, iustitiā, fidē (mihi credite) is maxime probabit, qui in iudicib⁹ legēdis, optimū & sapiētissimū quencq; legit. ¶ Est enim amplificatio, vt inquit Cicero) In partitio-

nibus. ¶ Et sic se, vt inquit Cicero, res habet: me mea, te tua delectāt. Me mea, te tua delectāt
Cicero quinta Tusculana, de Dionysio Tyranno loquēs, Mu-
ficorū verò, inquit, perstudiosum accepimus: poetā etiā tra-
gicum, quā bonū, nihil ad rem. In hoc enim genere, nescio quo-
pacto, magis quā in alijs, suum cuiq; pulchrum est. Adhuc ne-
minem cognoui poetam, & mihi fuit cū Aquinio amicitia,
qui sibi nō optimus videretur. Sic se res habet, te tua, me de-
lectant mea. Nō ita dissimile his est, quod idem Cicero habet
decimoquarto libro epistolarum ad Atticū: Accipe à me, in-
quit, καθολικὸν θεώρημα rerum earum, in quib⁹ sumus exercita-
ti satis. Nemo vnquam, neq; poeta, neq; orator fuit, qui quen-
quam meliorem se arbitraretur. Hoc etiam malis contingit.
quid tu Bruto putas ingenioso, & erudito? de quo iam exper-
ti sumus. Nuper in edicto scripseram rogatu tuo. Meū mihi
placebat, illi suū. Quinetiā cū ipsius precibus penē adductus,
scripsissem ad eum de optimo genere dicēdi: nō modo mihi,
sed etiam tibi scripsit, sibi illud quod mihi placeret non pro-
bari. Quare sine quæso quencq; sibi scribere: suā cuiq; spōsam,
mihi meā: suum cuiq; amorē, mihi meū. Non scite. Hoc enim
Attilius poeta durissimus. Hęc Cicero. Quem in modum &
Plaut⁹: Suus, inquit, rex reginæ placet: sua cuiq; spōsa spōso. In Stico.

DE MATERIA DIALECTICAE.

¶ Materiam dialecticas esse questionem. CAPVT V.

MIncigitur ea de quibus hoc libro dicturos nos praediximus exequamur, eo quo propo-
posuimus ordine. Tria erant, quibus dis-
redi facultatem constare voluimus, materia, instru-
mentum, & tractatus. Materia ordine est prima. pri-
mum ergo illa nobis explicetur. Ne quem fallat au-
tem nominis huius ambiguitas, illud admonitum
velim, materiam artium quādoque dici id quod ar-
tibus docetur, & circa quod versatur cura, conside-
ratioque illarum, quod & subiectum vocari priore
libro diximus. sic materiam dialecticas possumus di-
cere argumentationem, vt pleriq; vel vt nos dicitio-

Materia ar-
tium dici bisfa-
riam.

nem probabilē. quanquā parum hæc ipsa diuertant. Dicimus etiā materiā artiū id, in quod opus suū explicāt, quēadmodū statuarij materiā dicimus æs, marmor, gypsum, cerā, omne id deniq; ex quo simulachrū aliquod aut imaginē effingere potest: & figuli materiā, lutū: & fabri, ligna. Lignis autē propriū est materiæ nomen. ab his enim ad reliqua similitudine traductum est. nōsq; in hāc significationē in præsentia de materia dialectices quærimus. ¶ Istam, quæ sit, videmur commodissime ex opere dialectices posse perspicere. Si enim est opus illius, quod prædiximus, probabiliter dicere: quicquid id est, in quod hoc opus suū exerere & experiri possit, id videbitur utiq; materia illius esse. Probabiliter autem dicere de omni eo quod in orationē deducitur, possumus, aut reuera probabiliter, aut quatenus res de qua dicimus permittit, quod cuiusmodi sit, prædiximus. Omne igitur id, de quo ordine apteq; ad fidem dici potest, id erit dialectices materia. Quod si vno nomine complecti volemus, haud erit difficile. De quocūq; enim fidē conamur facere, id necesse est accipi tanquā dubiū incertūmq; sit, nemo enim rē apertā, quatenus est aperta, sumit docendā: sed vt cōtendi de ea & ambigi possit. Quicquid autē tāquam dubitatū in mediū profertur, id vocant quæstionē. erit ergo quæstio materia dialectices. Nec inuenio quā illi certiorē aliā aut arctioribus circumscripam terminis assignem.

¶ Scio tamē esse, quibus aliter videtur, quorum non est dissimulanda nobis sententia. Hi putāt, si tam late tendamus materiā dialectices, vt de quocunq;

*Dialectices
materiā esse
quæstionem.*

*Obiectio cō-
tra prædicta*

probabiliter possit dici, id subijciamus curæ ipsius: omnes ferè artes aut superuacuas futuras, aut intra dialectices ius possessionemq; vêturas. Omnes enim propemodum probabiliter de eo quod docendum sumpserunt, differunt. Nam eorum, quæ necessaria & indubitata esse, possint à nobis comprehendi, non ita magna est copia, & si Academia credimus, prorsus nulla. Id quod nemo negat, quæ ad vitā morēsq; pertinent, quæ item ad rerum naturæ notitiā, nihil est quod non sit controuersum, & magnis ingenijs omnes in partes iactatum. de his ergo omnibus probabiliter vtcunq; differuntur: quoniam necessaria non possunt. Si ne probabiliter quidem possent, nemo vel differeret ea, vel doceret. Quod si probabile dicimus, non modo quod ambiguit & in vtrāq; partem dici potest: sed vt, quo certius quicq; est, eò probabiliter sit: & quod indubitatum sit, id maxime videatur probabile: omnes artes quæcūq; demū sunt, ex probabilibus cōstabunt. Quum singulæ ergo de his rebus quas profitentur, probabiliter dicant, quid iam loci dialecticæ de omnibus rebus dicendi relictum erit? Aut quid opus est per omnes ire nos diripiq; artes, si quod cunctæ pollicentur, poterit dialectice sola præstare? ¶ Aristoteles itaq; dialecticen tribus his vtilem putauit: exercitationi differendi, confutando aduersario, & probandis primis artium principijs eis, quæ oportet quamlibet artem velut explorata certaq; habere. Quia enim prima sunt, artes ipsæ nequeūt ea probare velut præcedentia illas, & credenda discenti. Ab hac itaq; velut publica quadam omniū

*Aristoteles
ad quot vti-
lem esse pu-
tauerit dia-
lecticen.*

Sententia Aristotelis non questiones sed problema dialectica esse materiam.

ministra, petendam eis fidem est arbitratis. In reliquo scientiarum progressu, nihil loci reliquit dialecticæ. Duos tamē libros, qui posteriorum resolutorum inscribuntur, edidit, quibus ea cōplexus est, quæ ad rationem tradendarum artium pertinet. Ergo quod attinet ad institutum nostrum, non quæstionē dialecticam vult propositam esse, sed id, quod *περί λημῶν*. Græci dicūt, quod nos vel sciscitationem vel percōtationem dicere possumus. pleriq; græco maluerunt uti. Percontationem vult esse id, de quo pariter, éstne, an non est, quæritur. Vt est mundus æternus an non? éstne sol maior tota terra an nō? Id autē quod solum in vnā partem effertur, vt ecquid est immortalis anima? ecquid virtus est summum bonum? id *περί τῶν*, hoc est propositionē vocauit: & propositionem quidem non omnem dialecticam esse, sed eā solum, quæ neq; fidei prorsus, neq; dubitationis sit expers. neq; enim quæquā proponere, sit ne nix nigra? aut sit ne homo animal? nihil autem inter percontationem & propositionem interesse, nisi efferendi diuersitatem. Quibus colligere paratum est, Aristotelem voluisse ea sola pertinere ad dialecticū, de quibus ambas in partes differi posset, & ea posset via, qua non essent certis artium finibus comprehensa.

¶ Dicamus ergo, quo pacto reliquæ artes, & quo dialectice de rebus differit: & quid interfit, distinguamus. Primum cōstat, artes omnes paulatim & per incrementa repertas esse. neq; quisquam idem, artem aliquam reperit & absoluit. Prima autem initia à sensuum obseruatione profecta sunt. vt cum viderent

De quibus secundum Aristotelem differendū sit dialectico.

Dilutio obiectiōnis prædictæ, ex li. cās quomodo ad dialecticū

homines aliquid iterū tertiove & sepius itidem fieri, spectet probabiliter de omnibus dicere, & quomodo ad scientias alias, experimento sumpto, ausi sunt tandem affirmare, prorsus sic se rem in omnibus habere. Vt cui primū curæ fuit scrutari rerum naturam, cum videret plantas animaliaq; nō nisi è semine procreari: deinde ducto per radices humore, aut cibo per os hausto, augetcere: laterem nisi luto non excoqui, cinerem non fieri nisi ex aliquo quod vreretur: sicque reliqua quæcunque gignerentur, prius aliquid ex quo fierent habere: tanquam firmum exploratumque demum cōstituit, nihil ex nihilo gigni. Simili via collegit, etiā omnia quæcunque fiunt, efficientis alicuius vi fieri. Deinde cum per singulas res duceretur animus eius, vellētque etiam naturas proprietatēque vniuscuiusque perquirere, ad cōmunia illa rediens, quæ iam veluti leges fixerat, conferēnsque illa cum singulis, ratiocinādo, reputādo, colligēdo (id est, quod argumētari dicimus) fidē de vnaquaq; sumpsit, & ambiguitates explicuit. Illa ergo, & quæ secutus est velut firmamēta inquisitionis suæ, & quæ ex illis collegit, propria sunt instituti artiumque suæ: via autē & ratio colligēdi parādēq; fidei, ad dialecticū spectat. In cōmune enim dialectice ostēdit ea, quibus inspectis & animo pertractatis, prōptū sit inuenire fidē de eo quod querimus. Vt verbi causa, dialectice dicit inspiciendā in argumēto inueniēdo esse substantiā rei, & causas, & euēta, & quæ reliqua in locis descripsimus. quatenusque facit is qui differit, munere illius utitur. Quæ sit autē definitio rei propositæ, quæ causæ, quæ euēta: ea oportet ex proprijs artibus rei cuiusque depromat.

*Lōge aliter
dialectici tē
pōris nostri.*

*Verū id ho-
die asserunt
penē omnes.*

*Obiectio al-
tera.*

*Respōsio ad
eā obiectiōē*

Rursus vero, in vniuersum quid definitio, & quo pacto definiendū, quid item genus, quid species, quid causā, quid euenta, & reliqua id genus, non est dialectices explicare: sed eius scientiā, quæ prima rerū principia tractat, quam Metaphysicē dicunt, à qua dialectice mutuatur ista, quia ad inueniendi rationē sunt accommodata. Vt que dicat, quid sint ista, aliena tamen id facit fide: ratio rerum iudiciūmq; penes illam est. Non videntur itaq; satis exacte satisq; perspicite dialectices descripsisse officium, qui dixerunt id esse, definire, diuidere, verum à falso discernere. Priora enim illa (vt dicimus) metaphysices sunt opus: hoc posterius, omniū est artium cōmune. Dialectice differendi probabiliter rationē tradit, hoc est, instrumentum tantū veri falsiq; discernendi. cuius vsu ministerioque, expeditius cuncti artifices, quid veri aut falsi sit in rebus sibi propositis, explorent. Quod si tamen volumus istud accipere ita, vt sit discernendo vero & falso destinata: non abnuerim id quidem, non vt ipsa discernat, hoc est iudicet, (hoc enim singularum est artium) sed vt instrumentum præbeat, sine quo, nullo pacto ista discerni possint.

¶ Quid ergo dicit aliquis, Nonne & ante inuentam dialecticē fuerunt artes, & disputatum est, & inuentum est verum: & nunc quoque quotusquisq; eorum qui disputant dialecticē tenet? **¶** Non est quod negem hæc ita esse. Illi tamen, quod dialectice docet, & faciūt & fecerūt: multo cōmodius, si hanc didicissent, fortasse facturi. Quē admodū & ante traditā rhetoricē disertī viri fuerūt: & priusquā literis

cōprehensa est musice, cecinerūt homines: nec Hippocrates, vt primus in artis imaginem medicinā coegit, sic & primus cognouit morbum, profutura meditata est, ægrum leuauit. Facta sunt hæc antequam artes fierent, & ob id ipsum quod crebro sunt facta, longa recte secūsque factorum annotatione, artes esse cœpere. Prouenere deinde præclara ingenia, quæ dispersa colligerent, confusa disponderent, explerent imperfecta, rudia perpolirent, & omnia complecterentur, non modo quæ facta essent, sed quæ fieri etiam possent. Sic quod casus antè fuerat, cœpit deinde ratio esse. Et secutum est, vt non quia factum iam esset, aliquid debere fieri: sed quia deberet fieri, crederent esse faciendū. Qui priores ergo fuerunt artibus, similia his ipsis quæ nunc præcipiuntur, si quando recte fecerunt, secuti sunt. Sicut hodie plerique faciunt quod artis est, sed non ex arte, (quippe quam nullā habent) sed vel longa obseruatione, vel ingenij quodam præstanti vigore. Quanto rectius tamen, quanto melius expedirent illa, si certa artium ratione ducerentur. Duratura enim sæculis ingenia, & quibus nō præsentibus solum plaudant, sed quæ omnis posteritas miretur, ea tum demum fiunt, quoties cum optima natura ars perfecta cōiungitur. Sic quod dialectices est, inuenerunt argumenta homines, & errorem male inuentorum aliquando deprehenderunt: antea quàm essent omnia præcepta illius in artis formam collecta. Aristoteles tamen, qui post eum alij instructi ea fuere, facile libris suis ostēdunt, quàm magnus sit vsus eius, & quàm tractandis omnibus

rebus accommodatus: vt'q; sine ea, non solùm singula de quibus in artium decursu dubitaretur, explicari nequirent: sed ne artes quidem colligi possent, & in hanc quam acceperunt redigi formam. Hæc est illa scientia, quam apud Ciceronem Crassus necessariam formandis artibus putat: quàmq; cupit esse in iurisconsultis, quo non essent apud eos omnia actorũ similia. Quæsitum est à Ticio, & Labeo ait, etiã Celsus respondit, & apud Trebatium scriptum est. Ex eadem nota sunt definitiones illæ, Ius est scientia æqui & iniqui. Et, Iustitia est cõstans & perpetua voluntas. Et diuisiones itidem: Iuris, aliud publicũ, aliud priuatũ. Et priuatũ, in naturale, & gētium, & ciuile diuiditur. quasi ius publicum, neque naturale esset, neque gentium, neque ciuile. Sed illis semper satis placuerunt sua, & iustior alioquin est eis venia. quoniam vt doctissimus quisque fuit, ita maximis semper occupationibus distentus est, ne vel otium perpoliendis inuentis suis haberet. Sed vt ad Aristotelem aliquando veniam, qui artium finibus excludit dialecticem: aptãmque vel solùm, vel maxime certaminibus disputationum credidit, paucis dicam quod sentio. quod sentio inquam, nam ille veriora forsitan, ego tamen quod sentio. Equidem artium decreta, & disputationum cõtentiones, non inueniendi, non iudicandi ratione discreta puto. Ex eisdem enim locis hauriunt vtraque hæc argumenta, eadem expendendorum argumentorũ vtrisque est via. Cupit æque qui docet, qui que certat, probare quod sumpsit: sed ille reuera cupit. bona enim fide agit, & cum eo qui do-

Contra sententiam Aristotelis superius expositam.

cendum se præbet habet negotium: certator, probat quidem, si potest: sin minus, satis habet, si modo videatur probasse. victoriam enim spectat, quam si potest, viribus auferre malit: quod si res negabit, artibus pugnabit & insidias struet. Dolus enim an virtus (vt inquit poeta) quis in hoste requirat? Ergo si ex vulgaribus, & longius petitis, nec satis constanter probabilibus, & sæpe etiam in speciem tantum probabilibus disputator probationes petet, id non ideo fieri credo, quia id lex disputandi postulet. nec enim quæquam tam segnis conatus puto, vt cum posset certis exploratĩsq; sententiam suam tueri, ad infirmiora potius delaberetur. Sed quoniam talia ad disputandum sumuntur plerunq;, quæ nequeunt aliter obtineri, & de quibus nihil potest satis probabiliter ad veritatem dici, rerum hæc est conditio, non disputandi ratio diuersa. Opus itaq; habet vndecũq; datur præsidium petere: & vbi in re parũ auxiliij est, offundere tenebras aduersario: & huius ignorance probationis loco abuti. Nõ magis autẽ sũt dialectici ista, q̃ medici, qui sanandũ pedũ dolore laborantẽ suscepit: vbi vetus iam morbus, & qui radices altius q̃ vt euelli possit egit, nulla ratione leuior fit, satis putat stuporẽ ægris mēbris inducere. vt'q; huic p̃ sanitate est, nõ sentirĩ dolorẽ: sic certatori, pro p̃batione est, nõ intelligi fraudẽ. Si quis igitur cũ eo aduersario contulit pedẽ, qui sit captiõnũ omniũ peritus, & cõtra quẽ nihil p̃ficiant astus, redeundũ est nimirũ ad rem ipsam, quẽ si artibus cõprehenfa sit, ex his ipsis vtiq; quæ artibus de ipsa traduntur, argumenta ducemus. Da Aristot-

telem & Aristippum, de summo bono contendentes: da Chrysippum & Carneadem de comprehensionibus, id est, possitne aliquid sciri: da reliquos in omni genere philosophos, de decretis suis ambigentes: an non hinc firmamentum roburque disputationum suarum proment, quæ æditis eisdem de rebus (quisque pro captu suo) artibus forent inclusuri? Ut finem ergo faciam, si, quemadmodum prius ostendere conati sumus, dialectices officium est, probabiliter dicere: ut de quoque certissima & percepta maxime dicentur, licet ex medijs deducta sint artibus, ita maxime ex dialectices instituto iurèque fiet. Proximo loco erunt, quæ ad hæc arctissime accedent. Subdola vero & captiosa, non magis ex dialectices sunt ratione, quam monstra morbique ex constitutione naturæ. Materiam igitur dialectices sciamus omne id esse, de quo probabiliter est differere, hoc est, quod proposuimus, quæstio omnis, quæcunque demum ea sit, dum tamen meminerimus, res, & de quibus & per quas differimus, ex singulis cuiusque artibus sumi: differendi autem ordinem rationemque, ad dialecticen pertinere. Sed quæ sit materia dialectices, & quid alijs afferat artibus, quidque ab eis accipiat, istis sit satis, & nimium etiam fortasse. Sed ignoscere æquū est paulo pluribus verbis. Variè tractantur hæc, nec apud omnes conuenit, suntque fundamenta & velut scopuli artis, ad quæ reliqua diriguntur: reddenda idcirco de eis paulo exactius fuit ratio: nec enim ubi summa labat, possunt inter se partes consistere.

SCHOLIA IN CAPVT V.

Quod & subiectum vocari priore libro diximus.) Hoc dictū est libri primi capite decimotertio. (Lignis autem proprium est materiae nomen.) Id ex græca voce dilucidius apparet. Quam enim nos materiam, illi ὑλῆν vocant: unde nos syluam deducimus. Etiam si me non latet, eam materiam de qua hic agimus apud illos ὑπόθεσις magis quam ὑλῆν dici. (Quod cuiusmodi sit prædiximus.) Libri huius capite secundo. (Scio tamen esse quibus aliter videtur.) Hæc obiectio nihilo plus virium habet aduersus ea, quæ hoc capite docet Rodolphus, quam quæ de materia rhetorices primo libro de oratore disputat Crassus. Habet autem in summa hunc intellectum: Si dialectice sola probabiliter disputare de omnibus docet, quorsum igitur cæteris nobis opus est artibus? Quorsum attinet, illas tanto cum labore perdiscere, si hac vna instructi, credibilem de re qualibet texere possumus orationem? Dilutio: Quam dialectice viam ac rationem tradit de omnibus differendi, non tamen hinc colligitur illud, cæteras artes omnes inutiles esse ac superuacuas, quando fieri potest, ut res eadem, diuersa ratione spectatæ, diuersis etiam artibus subiiciantur. Iam dialectice in commune tantum viam ac rationem parandæ de re quaque fidei tradit: itaque in vniuersum de rebus omnibus agit, ut nulli interim specialiter præcepta sua accommodet. Reliquæ artes, generalem hanc differendi rationem à dialectica mutuantes, suis eam singulatim materijs applicant. Verbi causa, Præcipit dialecticus, probationes rei cuiusque esse petendas à finitione, genere, speciebus, proprio, toto, partibus, causis, euentis &c. quæ autem rei cuiusque definitio sit, quod genus, quæ species, totum, partes, causæ, euenta: id dialecticus speciatim non docet, sed aliunde petendum est. ut si quæras, sitne anima mortalis an immortalis. hic rem ipsam peculiariter ad naturalem pertinere philosophum nemo ignorat. siquidem is naturas rerum scrutatur, is quæ interire res possint, quæ venon possint, peruestigat, ac docet: & quæcunque de ortu, & occasione rerum dicuntur, ea omnia suæ ditioni esse subiecta confirmat. Quorsum igitur eiusmodi in rebus opus est dialectica? aut quis eius hic usus? Hic nimirum, ut qua via, quo modo, ipsi etiam physico hac de re differendū sit, videamus. Docet ergo, principio intuendum esse, quid sit anima, quod eius.

Qua ratione
dialectice di
sputare doce
at de rebus
omnibus.

genus, quæ formæ, quæ officia, quæ causæ, quæ euenta, quæ ei
 accidant, quæ cohæreant, quæ pugnent. Deinde, hæc eadem
 quærenda esse de morte, eaq; cum prioribus illis sic conferē-
 da, vt quæ quibus consentanea sunt, quæ dissentanea, deprehē-
 damus, atq; ita demum ex habitudine istorū, de themate pro-
 posito in hanc aut illam partem feramus sentētiam. Hæc, in-
 quam, dialectice in commune monet dispicienda esse, tradit-
 que normas, ac regulas quasdam, quibus ceu filo quodam in
 hisce componendis secernendisve, ita dirigatur humana ra-
 tio, ne qua aberrare possit, neve pro consentaneis accipiat dif-
 fidentia: aut contrā, ea quibus probe inter se conuenit, credat
 dissentanea, ac pugnantia esse. Verum enim uero quænam ea
 definitio animæ, aut mortis sit, quod genus, quæ causæ &c. in
 eius rei peruestigationem, etsi generales aliquot præceptio-
 nes tradit dialectica, tamen speciatim ex ea peti ista non de-
 bent, sed à naturali philosopho. Ita fit, vt specialis quidem de
 rebus omnibus tractatio pertineat ad reliquas artes: quate-
 nus verò vniuersæ sub vnam communem quādam de eis dif-
 ferendi rationem cadunt, hactenus subiectæ dialectico sint.

*Aristoteles
 ad quæ uti-
 lem esse exi-
 stimauerit
 dialecticen.*

¶ *Aristoteles itaq; dialecticen tribus his vtilem putauit.*) Habet qui-
 dem Aristoteles, dialecticam vtilem esse ad tria. Verum his tri-
 bus quartū subiungit: quod tamē, authore Alexandro Aphro-
 disieo, velut particula quædam tertij illius videri potest. Iam
 Rodolphus, omisso tertio, quartū in locum eius subiecit. quæ
 res ei in causa fuit, cur diceret, dialecticen iuxta sententiam
 Aristotelis, ad principia modo scientiarum conducere, à reli-
 quo artium progressu excludi. Quam illius sententiam non
 fuisse, facile docebunt nos verba ipsius, quæ primo Topico-
 rum libro habent ad hunc modum: ἐπὶ μὲν οὖν δὲ ἐν ταῖς ἐρη-
 μῶναις, ἐπιπέμ, πρὸς πῶς τε καὶ τίνα χρῆσιμῶν ἢ πραγμάτων. ἔστι δὲ πρὸς
 τρία, πρὸς γυμνασίαι, πρὸς τὰς ἐν τεύχεσι, πρὸς τὰς κατὰ φιλοσοφίαν ἐπι-
 σήμας. Ὅτι μὲν οὖν πρὸς γυμνασίαι χρῆσιμῶν, εἰς αὐτῶν καταφανὲς ἔστι, μὲ
 θεοδῶν γὰρ ἔχοντες, ἔσθαι περὶ τῶ πρῶτου ἐπιπέμ Δυσήσομεθα. Πρὸς
 ἢ τὰς ἐν τεύχεσι, διότι τὰς τῶν πολλῶν κατηρηθῆναι μὲν δὲ ἔξασ, οὐκ ἐκ τῶν
 ἀλλοτρίων, ἀλλ' ἐκ τῶ δικαίων δογματῶν ὁμιλήσομεν πρὸς αὐτὰς, μετα-
 βεβῆγοντες ὅτι ἐν μὴ καλῶς φαίνονται λέγειν ἡμῖν. Πρὸς ἢ τὰς κατὰ φι-
 λοσοφίαν ἐπισήμας, ὅτι Δυνάμην πρὸς ἀμφοτέρω Διαπονήσοι, ἔσθαι ἐν
 ἐκάστω καταφύομεθα τ' ἀληθὲς τε καὶ τ' εὐδῶ. Ἐπι ἢ πρὸς τὰς πρῶται
 τῶν περὶ ἐκάστην ἐπισήμην ἀρχῶν. ἐκ μὲν γὰρ τῶν δικαίων τῶν κατὰ τὴν

πρῶτου ἐπιπέμ ἐπισήμην ἀρχῶν, ἀδύνατον ἐπιπέμ πρὸς αὐτῶν, ἐπὶ δὲ πρὸς
 τὰς αἰ ἀρχὰς ἀπαύτων ἐσὶ. εἰς ἢ τῶν περὶ ἕκαστα ἐν δόξω ἀναγκῆ περὶ
 αὐτῶν Διελθεῖν. τὸ δ' ἴδιον ἢ μάλιστ' ἀμφοτέρω Διαλεκτικῆς ἔστι, ἔξασ
 εἰς γὰρ οὖσα, πρὸς τὰς ἀπαύτων τῶν μεθόδων ἀρχῶν ὁδῶν ἔχασ. Eis ver
 bis hoc dicit, quæ in Topicis à se traduntur, ea conducere in
 primis ad tria. Primum, ad exercitationē differendi, qui enim
 methodum hanc teneat, eum facile de re quauis argumenta-
 ri posse. Deinde, ad dextre conuersandum colloquendumque
 cum vulgo, & multitudine: cui si quid persuasum velis, nulla
 id ratione effectum iri facilius, quàm si omnis tua oratio du-
 catur ex ijs, quæ ipsi vulgo vera esse videntur: non, quæ ex in-
 timis artium penetralibus deprompta, admiratur citius rudis
 multitudo, quæ credit. Tertio, ad scientias eas, quas philosophiæ
 nomine cōplecti solemus: quisquis enim hac facultate instru-
 ctus, vtranq; eius quo de agitur partem, credibilibus argumē-
 tis reddere possit ambiguam: eum facile quid in re quaq; ve-
 ri falsive sit, perspecturum. Præter hæc autem, conducere ea,
 & ad prima artium principia, eo quòd hæc, ex eis quæ propria
 sunt artis cuiusq;, probari nullo modo possint: sed ex credibi-
 libus tantum, quorū tractatū pertinere ad dialecticum. Porro
 totus hic locus Rodolphi est eiusmodi, vt intelligi plenè nō
 possit, nisi adiūcto ei primo Topicorū libro Aristotelis. ¶ *Ex
 ercitatiōni differendi, confutando aduersario.*) Quod habet Rodol-
 phus, dialecticen secundo vtilem esse cōfutando aduersario,
 id vulgo hodie ita dici consuevit, cōducere eam ad obuiatio-
 nem. aiuntq; obuiare aliud non esse, quæ prompte resistere posi-
 tioni respōdentis per argumentationes probabiles. Aristote-
 lis verbū est, πρὸς τὰς ἐν τεύχεσι. qua voce Alexander & Suidas
 significari putant, τὰς πρὸς τοὺς πολλοὺς συνουσίας, id est, conuer-
 sationem, cōgressus, colloquiāq; cum vulgo & multitudine.
 Atq; hoc sanè intellectu nomen ἐν τεύχεσι accipiendū hic esse,
 ipsius etiam Aristotelis verba declarant, quibus secundæ hu-
 ius vtilitatis reddit causam. ¶ *Omnes artes paulatim per incremen-
 ta esse repertas.*) Eiusmodi quiddam habet & Quintilianus li-
 bri quinti cap. 10. Et Cicero itē primo lib. de orat. cuius verba
 paulo post in hoc ipso capite ascribem⁹. ¶ *Nihil ex nihilo gigni.*)
 Hoc recte à veteribus philosophis dictum esse, primo physis
 libro, author est Aristot. Attingit eandē sententiā, sed Satyrico
 morfu & Persius. De nihilo nihil, in nihilum nil posse reuerti.

An sit diale
ctici expli-
care, quid de
finitio, quid
genus & c.

¶ *Rursus verò in vniuersum præscribere quid sit definitio.*) Hæc non vsquequaq; consona esse videntur ijs, quæ Cicero de dialectica habet quarto libro de finibus. Verum non hoc agit eo in loco Cicero, vt diligentius expendat, quæ pertineant ad officium dialectici, sed vt refellat sententiam Stoici. Hodie certe quotquot dialectica scribunt, ij & hæc sibi inter cætera explicanda sumunt, siue sua, siue aliena id faciant fide. ¶ *Quid ergo? dicet aliquis, Nonne & ante inuentam dialecticam fuerunt artes?*) Rîdēdi sunt, qui eiusmodi strophis, rudibus interim auditoribus persuadere conantur, esse inutiles artes. Quæ de re legere est quædam non inutilia apud Quintilianum libri secundi, capite decimo octauo. Rodolphi solutio huc spectat, non esse superuacuas artes, etiamsi qui extiterent fortassis, qui sine arte id quod est artis fecerunt. Nam, vt non sint necessariæ illis, inde tamen non colligitur, cæteris quoq; eas necessarias non esse. Non omnia (inquit poeta) possumus omnes. Et quod illis ab bæ gallinæ filijs indulsit parēs natura: id si nos pulli viles cōsequi cupimus, artem in auxiliū nobis adhibeamus oportet. Vt terrarum, ita ingeniorum mira diuersitas: & pratorum, alia genuinum insitumq; humorem habent, alia nisi deductis aliunde aquis irrigari nō possunt. Notum est Græcum illud, *ὄν πᾶν τὸ εἶδος ἀνθρώπων*. Quam tu differendi facultatem acceptam refers benignitati naturæ, ea mihi, & similibus mei non nisi arte, & labore contingit. Ego tuam, istam felicitatem non inuideo tibi, sed & tu mihi ignoscas inuicem velim, si quod ingenio deest, id studeam sarcire industria. Quamquam & felicioribus illis, quanta ad felicitatem istam suam fieret accessio: si munus hoc à parente natura datum, artis adiunctione reddere mallent illustrius, quàm inertia obscurare? Quamlibet ferax sit ager, feraciorem tamen eum reddere potest agricola, si diligenter colat, si fimo, & pingui illa terra, quam margā Plinius vocari ait, obducatur. Differunt (scio) etiam sine arte nō infeliciter ij, quos eo munere dignata est natura benignior: quanto tamen expeditius, quanto certius idem facturi, si tenerent & artem? Ergo, vt initio dixi, non est putanda superuacua ars, etiamsi forte vnus, & item alter, id quod ars docet, citra adiutorium artis potuere efficere. ¶ *Facta sunt hæc antequam artes fierent.*) Eiusmodi quiddam & apud Fabium esse diximus, libro quinto, capite de argumentis. ¶ *Quanto rectius*

Non esse in-
utiles artes,
etiamsi qui
fortè sine ar-
te id quod
ars docet,
faciunt.

tamen, quanto melius expedirent illa.) Sic Cicero de bonorum & malorū finibus, libro quarto. Quòd etsi ingenijs magnis præditi quidā, dicendi copiā sine ratione consequuntur, ars tamē est dux certior, q̄ natura. Aliud est enim poetarum more verba fundere: aliud, ea quæ dicis, arte & ratione distinguere. ¶ *Hæc est illa scientia, quam apud Ciceronem Crassus necessariam formandis artibus putat.*) Crassus apud Ciceronem, primo libro de oratore, ostensurus iuris ciuili cognitionem necessariam esse oratori, neq; tantam eius difficultatem esse, quanta plerisq; esse videatur, inter cætera etiam hæc dicit: Et, quoniam de impudentia dixi, castigemus etiam segnitiam hominum, atq; inertiā. Nam si esset ista cognitio iuris magna, ac difficilis, tamen vtilitatis magnitudine deberet homines ad suscipiendū discendi laborem impellere. Sed ò dij immortales, non dicerem hoc audiēte Scæuola, nisi ipse dicere soleret, nullius artis faciliore cognitionē sibi videri. Quod quidē certis de causis à plerisq; aliter existimatur. Primū, quia veteres illi, qui huic scientiæ præfuerunt, obtinendæ, atq; augēdę potētis suæ causa, peruulgari artē suā noluerūt. Deinde posteaq; est æditum, expositis à Cn. Fabio primū actionibus: nulli fuerunt, qui illa artificiose digesta, generatim cōponerēt. Nihil est enim, quod ad artē redigi possit, nisi ille prius, qui illa tenet, quorū artem instituere vult, habeat illā scientiā, vt ex ijs rebus, quarū ars nondum sit, artē efficere possit. Hoc video, dū breuiter voluerim dicere, dictū à me esse paulo obscurius. sed experiar, & dicam si potero planius. Omnia ferè quæ sunt cōclusa nūc artibus, dispersa & dissipata quondā fuerūt, vt in musicis, & numeri, & voces, & modi: in geometria, lineamēta, formæ, intervalla, magnitudines: in astrologia, cęli cōuersio, ortus, obitus, motusq; syderū: in grāmaticis, poetarū pertractatio, historiarū cognitio, verborū interpretatio, pronūtiandi quidā sonus: in hac deniq; ipsa ratione dicēdi, excogitare, ornare, disponere, meminisse, agere, ignota quondam omnibus, & diffusa late videbantur. Adhibita est igitur ars quædā extrinsecus, ex alio genere quodam, quod sibi totū philosophi assumūt: quæ rem dissolutā diuulsamq; cōglutinaret, & ratione quadā cōstringeret. Hæc eo in loco Crassus. Quòd autē ars ea, quæ extrinsecus alio quodā ex genere adhibita dicit, sit dialectica: id ex alio eiusdē authoris ope facile ostēdi potest, quod de claris inscri-

Ars certior
q̄ natura.

Dialectica
necessaria
formandis
artibus.

Facilis iuris
ciuili cogni-
tio.

Artes quo-
modo paula-
tim inuētæ.

*Dialectice
vtilis iure-
consultis.*

bitur oratoribus. vbi de Seruio Sulpitio loquēs, hunc in mo-
dū Bruto interroganti respōdet: Sic enim inquā Brute existi-
mo, iuris ciuili magnū vsū, & apud Scēuolā, & apud mul-
tos fuisse: artē in hoc vno. quod nunq̄ effecisset ipsius iuris sci-
entia, nisi eā præterea didicisset artē, quæ doceret rem vniuer-
sam distribuere in partes, latentē explicare definiēdo, obscurā
explanare interpretādo, ambigua primum videre, dein distin-
guere: postremo habere regulā, qua vera, & falsā iudicārētur,
& quæ quibus propositis essent quæq; nō essent cōsequētia.
Hic enim attulit hanc artē omniū artiū maximā, quasi lucē
ad ea, quæ cōfuse ab alijs, aut respōdebātur, aut agebātur. Dia-
lectica mihi videris dicere inquit. Recte inquā intelligis, sed
adiunxit etiā, & literarū scientiā, & loquēdi elegantia, quæ ex
scriptis eius, quorū similia nulla sūt, facillime perspici potest.
Hactenus Cicero. Atq; hinc facile intelligi potest id quod ait
Rodolphus, dialecticē esse scientiā illā, quā Crassus necessa-
riā esse putet formandis artibus, quāmq; cupiat esse in iurecō-
sultis. *(Quo non essent apud eos omnia actorū similia.)* Quæ in se-
nato, in synodis, concilijs, aut alijs quibusuis cōuentibus acta
fuisent, ea sic conscribi, ac memoriæ prodi solebāt, vt senten-
tiæ cuiq; sui authoris nomen præponeretur. Cuius rei formā
videre est apud D. Cyprianū, in libello, cui titulus est, de ijs
qui apud hæreticos, aut schismaticos, baptizātur. Polycarpus
ab Adrumeto dixit, Qui hæreticorū baptisma probant, hære-
ticis cōmunicant. Pollianus à Mileo dixit, Censeo hæreticū
baptizari in ecclesia sancta. Quæq; alia huius generis in eodē
libro legūtur. vt Martyr Saluianus à Gazaufala dixit. Cōfes-
sor & martyr Cyprianus à Carthagine dixit. Marcell⁹ à Za-
ma dixit &c. Quē etiā in modū scriptū est ius ciuile. vbi no-
mēclaturis eorū, qui vel dixerit vel scripserint aliqd, occupa-
ta sūt oīa. Vlpianus, Marcellus, Iulian⁹, Celsus, Paul⁹, Mode-
stinus, Pōponius, Papinianus. Iam & iurecōsulti ipsi, alij alio-
rū respōsa nominatim scriptis suis solēt inserere. Qua ex no-
ta sunt illa, Herēnius Modestinus respōdit, Diuus Pius pisca-
toribus Formianis, & capuanis rescripsit, Iulianus scribit, &
alij pleriq; cōsentiunt. Vt Trebatio videtur, Itē Labeo scri-
bit, Soluti mandatū Labeo ait, Paulus respondit. Quem illo-
rum morem in epistola quadam ad Trebatiū iurecōsultum
obiter suo more taxat & Cicero: Hoc (inquiens) quēadmodū

*Qua ratio-
nedicat Ro-
dolphus om-
nia apud iu-
reconsultos
esse actorū
similia.*

vos scribere soletis in vestris libris, idē Q. Cornelio videba-
tur. Neq; ita longe hinc dissident, quæ apud eundē Ciceronē,
secūdo de oratore libro aduersus iurecōsultos stomachatur
Antonius, In quo etiam isti nos (inquiens) iurecōsulti impe-
diunt, à discendōq; deterrēt. Video enim in Catonis & in Bru-
ti libris, nominatim ferē referri, quid alicui de iure viro aut
mulieri responderit: credo, vt putaremus in hominibus, nō in
re, consultationis, aut dubitationis causam aliquā fuisse: vt cū
homines essent innumerabiles, debilitati à iure cognoscēdo,
voluntatē discendi simul cū spe perdiscendi abijceremus. Sed
hæc Crassus nobis expediet, & exponet descripta generatim.
Est enim, ne forte nescias, heri nobis ille hoc Catulle pollici-
tus, se ius ciuile, quod nūc diffusum, & dissipatum est, in certa
genera coacturū, & ad artē facile redacturum. *(Quæsitum est à
Titio, & Labeo ait, etiam Celsus respondit.)* Formulæ sunt, excerptæ
ex iure ciuili: quibus & similibus fit, vt omnia illic videantur
actorum similia. *(Ius, est ars æqui, & iniqui.)* Celsus iureconsul-
tus ius finiuit hoc modo: Ius, est ars boni, & æqui. ff. de iusti-
tia & iure. Quam finitionem multis verbis explicat Guiliel-
mus Budæus, primo libro annotationum in Pandectas. *(Ius
iustitia, est constans, & perpetua voluntas.)* Vlpianus non postremus
inter iureconsultos, eo quem modo diximus titulo, I. Iustitia,
hunc in modum iustitiam finit: Iustitia, est constans, & perpe-
tua voluntas, ius suum vniciq; tribuens. Cicero primo libro
de oratore: Sit ergo in iure ciuili (inquit) finis hic: legitimæ,
atq; vsitæ in rebus causisq; ciuiū æqualitatis conseruatio.
Idem secundo rhetoricorum: Iustitia (inquit) est habitus ani-
mi, cōmuni vtilitate conseruata, suam cuiq; tribuens dignita-
tem. Cur Rodolpho minus placeant finitiones iurecōsulto-
rū, eius rei hanc ego causam esse opinor, q̄ parū liqueat, qua
ratione, vel ius ars esse dicatur, vel iustitia voluntas. Atq; illi
etiam ipsi, quorum glossemata extant in Pandectas, mirum q̄
hic sudant in explicādīs vtriusq; dum vix cōstituere possunt,
vel illud, quod nā ius, quæ ve iustitia hisce finitionibus descri-
batur. *(Iuris aliud publicum, aliud priuatum. Et priuatum, in natura-
le, & gentium, & ciuile diuiditur.)* Miretur aliquis, quid sit quod
in hisce diuisionibus reprehēdendum putet Rodolphus: præ-
fertim cum sit earum author idem, de quo dixi iam Vlpianus,
vir maior, quā à cuius sentētia, hac vtiq; in re, temere sit re-
-

*Ius, quomo-
do finiatur à
Cello.*

*Iustitia, quid
sit ex senten-
tia Vlpiani.*

*Quomodo
ius finiat Ci-
cero. Quomo-
do idē iusti-
tiam.*

*Diuisio iuris
secundum
Vlpianum.*

Quid in his
diuisionibus
reprehende-
dum putet
Rodolphus.

Dialecticæ
nomen bifā-
riū sumi.

Quomodo in
telligendum
discrimen il-
lud, quod qui-
dā esse dicūt
inter diale-
cticā, & rhe-
toricam.

cedendum. Verū enim uero dialecticorū præceptū est, partes diuisionis cuiusq; eiusmodi esse debere, vt ne de pluribus dici queant, q̄ ipsum illud quod diuiditur. Iam si ius publicū, ius est, id certe, aut naturale, aut gentiū, aut ciuile ius sit oportet. quo fit, vti partes quidē posterioris huius diuisionis de iure publico verē dicātur: ipsum autem quod diuiditur, nequaq;. Atq; hoc esse illud quod suggillandū existimauit Rodolphus, ipsius quæ cōtinuo subiungit verba ostendūt: Quasi (inquit) ius publicum, neq; naturale esset, neq; gentium, neque ciuile. ¶ Sed, vt ad Aristotelem aliquando veniam, qui artium finibus exclusit dialecticē. Non video equidem, quomodo Aristoteles dialecticē artium finibus exclusit, cū inter cætera καὶ πρὸς τὰς κατὰ φιλοσοφίας ἐπισήμας eā aiāt cōducere. Quanq̄ negari illud non potest, ea quæ in Topicis præcipit, magis ad conflictus illos, & certamina disputantium, q̄ aliō pertinere. Quod cum dictum videri possit obscurius, experiar si quo modo planius idem dici queat. Id quod supra vires non erit, si initio meminimus, neq; rhetoricæ, neq; dialecticæ nomen eodē semp̄ intellectu solere accipi. Etenim veteres illi ita ferē hisce uocibus vsi sunt, vti eos modo rhetoras appellaret, ac dialecticos, quorū illi in foro agerēt causas, hi in schola, ac umbra de cōmunibus thematis disputarent: ac proinde dialecticē, etiā & rhetoricē, eas intelligerent facultates, quibus ij, in suo vtriq; campo instructi, in certamen descenderēt. Quē in modū hęc nomina certū est vsurpasse & eos, qui perpetuā orationē ad rhetorē, cōcisam ad dialecticum pertinere dixerūt. neq; aliud quicq̄ interesse inter dialecticē, & rhetoricē, q̄ si manū eandē, primū in pugnū cōprimas, deinde rursus explices, ac diducas. & rursus dialecticorū theses, rhetorū materiā esse hypotheses. Quanq̄ enim ij qui in foro agūt, iater agendū sepe numero à personis, ac cæteris circūstantijs quæstionē abducūt, atq; plus nōnunq̄ operæ in thesium q̄ in hypothēsū explicatione infumūt, tamen id quod initio proponitur, nunq̄ thesis, sed hypothesis est. Qua de re explicatius paulō post, capite octauo, & duodecimo. Interim illud, esse & alium intellectum nominum istorum, secundum quem artes istas communes quasdā omnium artium ministras appellare solemus, propterea, q̄ quē admodū grāmaticē in cōmune præscribit, qua ratione, nō in hac modo, aut illa materia, sed de omni re emen-

date loquamur: ita hæc duæ, altera quo modo probabiliter, altera quo modo polite, atque ornate dicere de re quaq; possimus, expediunt. Atque hac notione hæc nomina vsurpat Rodolphus: neque alius eorum vsus est, cum dicimus tres esse artes, quæ versentur circa sermonē: grammaticam, dialecticam, & rhetoricam. Ergo quæ in Topicis Aristoteles docet, ea tamen possent etiam alijs vtcunq; disciplinis accommodari, tamen ex professo ei dialectico instituēdo destinata sunt, quæ secundum priorem illam notionem hoc nomine significari diximus. Sed de his in sequentibus plura. ¶ Equidem artium decreta, & disputantium contentiones. Quod ad inuentionem, inquit, & ad diuidicationem pertinet argumentorum, nihil interest inter conflictus illos disputationum, & decreta artium. Quocirca si ad certamina illa gymnasiorum utilis dialecticē erit, eadem nimirum, & ad artes ipsas conducet. ¶ Dolus enim, an virtus, quis in hoste requirat? Verba sunt Coræbi, secundo Aeneidos. ¶ Da Aristotelem, & Aristippum, de summo bono contententes. Quorum ille in cōtemplatione, hic in voluptate summum inesse bonum existimabat. Fuit autem Aristippus philosophus Cyrenensis, auditor Socratis, de quo multa apud scriptores leguntur. Primus fuit Socraticorum, qui mercede docuerit. Ad Dionysium illum Syracusanum profectus, mira quadam dexteritate in aula versatus est. Cum aliquando expuisset in eum Dionysius, idq; tamen ipse patiētissime ferret, tamen indignarentur quidam (vt fit) ex amicis, Quid: piscatores, inquit, aqua marina totos se madeferi nō recusant, vt exiguū capiant gobiū: & ego vt balenā ingentē capiā, vino paulum diluto leniter aspergi non feram? Qua ex re anasam arripuit Diogenes Cynicus, vt eum diceret esse regium canem. Quodam tempore cum olera lauans idem Diogenes, in prætereuntem Aristippum hisce verbis cauillatus esset, Si hæc edere didicisses Aristippe, non versareris in aulis regum: At tu, inquit ille, si viuere didicisses cum regibus, olera non lauares. Notus est hac de re locus Horatij in epistolis. ¶ Da Carneadem, & Chrysippum, de comprehensionibus. Cōprehensiones vocat τὰς κατὰλήψεις, quarum iam semel, atq; iterū facta nobis est mentio. Porro Stoici inter quos vel primas tenebat Chrysippus, ex cōprehensionibus istis apte inter se collatis cōparatq; artes fieri aiebāt. At Carneades nouæ Aca-

Aristippus.

Comprehensiones Stoicorum.

Ἀκαδημαίῳ
Academico-
micorum.

demia erat, quibus *Ἀκαδημαίῳ* illa sua tam impense placebat, ut negarent omnino quicquam sciri posse. Cuius rei saepe facit mentionem Cicero, cum in libris de bonorum, & malorum finibus, tum quarto libro Academicarum questionum. Quin vero & secundo libro de natura deorum, Q. Lucilius Balbus, ad Cottam Academicum, Quanta verò (inquit) illa sunt, quae vos Academici infirmatis, quòd & sensibus, & animo ea quae extra sunt percipimus, & comprehendimus, ex quibus collatis inter se & comparatis, artes quoque efficitur, partim ad usum, partim ad oblectationem necessarias. Et rursus tertio libro de oratore: Reliqui (inquit Crassus) sunt Peripatetici & Academici. Quamquam Academicorum nomen est unum, sententiae duae. Nam Chrysippus sororis Platonis filius, & Xenocrates, qui Platonem audierat, & qui Xenocratem Polemo, & Crantor, nihil ab Aristotele, qui unam audierat Platonem, magnopere dissenserunt, copia fortasse, & varietate dicendi pares non fuerunt. Arcefilas primum, qui Polemonem audierat, ex varijs Platonis libris sermonibusque Socraticis, hoc maxime arripuit, nihil esse certi, quod aut sensibus, aut animo percipi possit. quem ferunt eximio quodam usum lepore dicendi, aspernatum esse omne animi sensusque iudicium: primumque instituisse, quamquam id fuit Socraticum maxime, non quid ipse sentiret ostendere, sed contra id quod quisque se sentire dixisset disputare. Hinc haec recentior Academia emanavit, in qua exstitit diuina quadam celeritate ingenij dicendique copia Carneades. cuius ego etsi multos auditores cognoui Athenis, tamen auctores certissimos laudare possim, & socerum meum Scævola, qui eum Romae audiuit adolescens: & Q. Metellum L. F. familiarum meum, clarissimum virum: qui illum a se adolescente, Athenis iam affectum senectute, multos dies auditum esse dicebat. Haec hic novae Academiae fuit, violenter & (ut Polybius apud Gellium verbis utar) rapida quadam facundia praeditus, tanta dicendi vi, ut Cicero auctor sit, nullam ab eo unquam causam defensam fuisse, quam non probaret: nullam oppugnatam, quam non euerterit. Cum Chrysippo disputaturus, elleboro (inquit Valerius Maximus) se purgabat ad exprimendum ingenium suum attentius, & illius referendum acrius, quas portiones industria solidae laudis cupidus appetendas effecit. Chrysippus (ut modo dixi) philosophus Stoi-

Carneades.
Gell. lib. 7.
cap. 17.
Cicero de
oratore.
Valerius lib.
8. cap. 7.
Chrysippus.

cus, octogesimo aetatis suae anno decedens, coeptum ante quadragessimum, *λογικῶς* exactissime subtilitatis volumen reliquit, cuius studium in tractandis ingenij sui monumentis tantum operis laborisque sustinuit, ut ad ea quae scripsit penitus cognoscenda, longa vita sit opus. Haec ad verbum Valerius Maximus. lib. 8. cap. de studio, & industria. Mira in eo fuit subtilitas differendi. Dicere solebat, sui animam datam esse pro sale: & sapienti, quavis nulla re egeret, tamen multis illi rebus opus esse: contra stulto, etsi nullis rebus sit opus, multis tamen eum egere. (Et velut scopuli artis.) Scopulum non semel in hoc opere vocat Rodolphus, quod nos scopum dicere solemus.

Quid questio, quot modis eius sumatur diversitas, quot fecerit Cicero, quot Aristoteles. Trium earum questionum quas fecit Cicero, postremum tantum ad forum spectare, reliquas duas in iudicia afferri non posse.

CAPUT VI.

Vaestio igitur, quoniam circa eam omnis differentis versatur labor, quid sit, & quae species partesve illius, & quomodo invenienda (nam & in hoc nonnunquam laboratur) explicemus. Questionem Boetius definiuit esse dubitabilem propositionem. Quod si propositio est id, quod hoc nomine praediximus Aristotelem accipere, non inuenio equidem, quid inter questionem & propositionem interfit, ut videatur Boetius pro genere quod idem sit posuisse. Sin propositionis nomen capimus, ut vulgo nunc accipitur, pro eo, quod Aristoteles *ἐπιμνηστικῶς*, Cicero pronuntiatum interpretatus est, non omnis dubitabile propositio est questio. Haec namque, virtus est summum bonum, solus sapiens est dives, dubitabiles quidem propositiones erunt: questiones tamen non sunt. affirmant enim aliquid: qui querit autem, nihil affirmat. Rectius vel explicatius utcumque videbitur dici, questio est cum interrogatione elata oratio. Ut, utrum virtus

Quid questio
secundum
Boetium.

Quid ex sententia ipsius
Rodolphi.

*Trifariam
questionum
sumi diuer-
sitate.*

*Tria questio-
num genera
iuxta senten-
tiam Cicero-
nis.*

sufficiat ad bene viuendum? vtrum consummata vir-
tus voluntate an opere constet? ¶ Diuiduntur autē
quæstiones non vno tantūmodo. Nanq; & pro-
rerum de quibus quæritur differentia, & pro diuerso
modo quærendi, & pro artiū ad quas pertinent di-
uersitate, aliæ fiunt atq; aliæ quæstionum diuisiones.
quæ cuiusmodi sint, ordine prosequamur. ¶ De re-
bus quærimus primum, sint ne omnino necne sint.
Vt, sit ne anima. Antea enim quàm esse res detur,
nihil est quod vltius possit quæri. Primū enim om-
nium quod cogitationi notitiæq; nostræ vlla de re
obijcitur, est esse. Quo fit, vt hæc prima sit quæstio,
& quam nulla alia queat præcedere. Quinetiam si
de his quæ non sunt suscipiatur nobis aliqua dispu-
tatio, quæ ad hanc quæstionem non pertinet, fingi-
mus semper hanc præcessisse quæstionem, & tanquā
de existentibus differimus: ideóque suspensi semper
ex ea conditione, si res sit, agimus: quā vbi abstuleri-
mus, mox omnia quæ huic velut fundamēto incū-
bebāt corrūunt. At vbi rem esse persuasum est, pro-
ximum est quærere de substantia eius, hoc est, quid
res sit. Vt sit ne id ipsum anima, quod vis illa qua cū-
cta viuunt, quod definitione explicatur. Ea quid sit,
superiore libro diximus. Deinde iam quærimus ea,
quæ circa vel extra substantiā rei sunt. Vt, sit ne ani-
ma indiuisibilis. Vtq; etiā sint intra substantiā eius,
non tamē id agimus quæstione, vt id exquiramus. vt
qui quærat, sitne anima vis illa qua cuncta viuūt, po-
test hoc quæri sic, vt inuestigetur, sitne id verū an nō.
deinde, vt verū sit, reliquū adhuc est, sitne hæc anime

definitio. Tria hæc quæstionum genera Cicero voca-
uit, primum quidem an sit, secūdum quid sit, tertiū
quale sit. Et qui rhetorica post Ciceronem scripse-
runt, Quintilianus vtiq; & Hermogenes hanc diui-
sionem iunt secuti. ¶ Aristoteles tribus his quartum
addidit genus, quod vocauit propter quid. Vt sit or-
do quæstionū, verbi causa, de deo quærimus primū,
an sit deus. Quod si negetur, nihil est, quo vltius
progrediamur: sin detur, tū quærimus, quid est. Id vbi
cōstiterit, tum qualis est, vt sitne æternus. Quod vbi
acceptum est, tum postremum, propter quid sit æ-
ternus. quam quæstionem, si Ciceronem authorem
sequimur, ad quale est redigemus. Si enim explicetur
hæc quæstio, vt si quærat, propter quid deus est
æternus, dicaturq;, quoniam quod est, ex seipso ha-
bet, si de hoc differere volumus, hæc erit quæstio, sitne
habere esse à seipso causa æternitatis dei: videbitur
nimirum hæc quæstio de qualitate esse. quoniā esse
causam vel non esse, qualitas (vt nos iam de qualitate
loquimur) videtur. ¶ Quod autem Cicero tria hæc
quæstionum genera, de ciuilibus rebus differenti sub-
iecit, non satis exacta ratione videtur factum. Quic-
quid enim rhetor quærit, ad qualitatem pertinet. Nec
enim an est, aut quid est, vt sint quæstionum capi-
ta, in forum venire possunt. nec quicquid coniectura
exquiritur, pertinet ad quæstionem an est, vt ipse vo-
luit. Vt diximus enim, an est, primum est quod po-
test vlla de re quæri, cuiusmodi certum est nihil quæ-
ri in foro. Nec enim an fecerit furtum Trebius, pri-
mum est quod in hac quæstione quæri possit. Prius

*Quatuor
queri de re-
bus ex sentē-
tia Aristote-
lis.*

*Contra Ci-
ceronem.*

*Questionem
an est, nō ve-
nire in forū.*

enim dicet reus (vt inquit Quintilianus) proba te habuisse, proba perdidisse. deinde, proba mea fraude perdidisse. hoc postremum est id de quo quæritur, ad quod tamen nisi prioribus quæstionibus explicatis perueniri non potest. Sed neq; an habuerit rem, prima est quæstio. natura enim præcedat oportet, an sit Trebius, an sit res quæ dicatur ablata. deinde sequitur iam primum, an Trebius hanc rem habuerit. Sic etiam, occideritne per insidias Clodiū Milo, cōiecturalis est quæstio. prius tamen est, an Milo occiderit Clodium: an occisus sit Clodius. & quod primum est, an fuerit omnino Clodius, hæc sola enim est (an est) quæstio, reliquæ qualitatibus sunt. ¶ Definitionis etiam quæstio ad forum non poterit afferri. Quicquid nanq; quæritur in foro, aliquid horū triū esse oportet, sitne factum quod aduersarius intēdit, sitne id nomen facti quod ille dicit, sitne iuste factū. Primum ad qualitatis quæstionem pertinere modo docuimus, de postremo nemo est qui dubitet. secundum voluerunt esse definitionis quæstionem: quod non esse verum, facies ipsa quæstionis ostendit. Qui quærit enim, an rem prophanam de sacro subducere sit sacrilegiū, an poculum amatoriū sit venenū, non quærit definire aliquid istorum: sed neq; sacrilegium esse definitionē eius quod est subducere rem prophanam de sacro, neque venenum definitionem esse poculi amatoriij, nemo nisi qui nesciat quid definitio sit, ignorat. Sed scio quid respondeatur, vt quæstio enim non sit de definitione. status tamen quæstionis, hoc est, id in quo tota vis est quæstio-

*Quæstionem
quid est, in
forum non
afferri.*

nis, est ex definitione. Esse enim subductionem rei prophanæ de sacro, sacrilegium: & poculum amatoriū, venenum: appetissime ex definitionibus istorum perspicietur. Perspicietur quidem, si de definitione istorum inter partes conueniat. Sed primū quisq; suo arbitratu definitionem dabit, alioquin si de ea dubitari non posset, non maneret vtiq; quæstio. vt, si sacrilegium definiatur esse ablatio cuiusuis alienæ rei de sacro, certum est nullam hic futuram quæstionem. Verum hoc æque dubium est, atque id, de quo ambigitur. Ergo inter locos ponetur quidem definitio, caput esse quæstionis non poterit. Sed alijs etiam vberioribus & aptioribus argumentis quæstionem explicabimus quàm definitione. quod apud authores, vsu certissimo rerum magistro, paratum est deprehendere. Cicero cōtra Antonium, quod nomine actorum Cæsaris, libelli & chirographa non contineantur, probat vsu loquēdi, æquitate, exemplis. Definitum esse ab eo quid sint acta, nusquam in ea video oratione. Quintilianus item in odij potione, definire quidem visus est venenum, vt sit quicquid dari non licet. sed nihil iuabit hæc definitio causam suam: æque enim est incertum, sitne odij potio venenum, & liceatne dari odij potionem: in eo præsertim rerum casu quem themate declamatiōis expressit. sed alijs multis & varijs argumētis acute colligit id, quo maxime nititur, rationē (quæ anima legis est) huic facto cōuenire: & æquitate, quæ ad qualitatis vtiq; statū pertinet, præcipue pugnat. In hancq; omnes quicunq; id genus

quæstionis tractauerunt authores, video omne ro-
bur dictionis suæ contulisse. Quòd si ergo neq; ca-
put cuiusquam quæstionis ciuilis definitio erit, neq;
præcipue firmamentum illius, non poterit vlla defi-
nitionis sibi accipere nomen.

SCHOLIA IN CAPVT VI.

Questio quid sit.

Questionem Boetius definiuit esse dubitabilem propositionē. Boe-
tius primo topicorū libro: Quæstio (inquit) dubitabi-
lis est propositio. hoc est: Quæstio est propositio, quæ
tamen ex natura sua nihil fortasse dubij contineat, tamen in
præsenti ita de ea agitur, quasi dubia & ambigua sit. Quæ esse
germanum eius finitionis intellectu, ipse Boetius altera eiuf-
dem rei finitione ostendit: Quæstio (inquiens) est in dubita-
tionem ambiguitatēq; adducta propositio. E quibus facile
perspectu est, parum ijs firmitudinis inesse, quæ aduersus Boe-
tiam hanc finitionē affert Rodolphus. Quod ait enim, vir-
tus est summū bonum, solus sapiens diues est, dubitabiles esse
propositiones, negari id quidem nō potest, modo intueamur
naturam ipsarum rerum: verum non ita tamē hæc proponū-
tur, neq; in præsenti ita de eis agitur, quasi dubia sint: quo in-
tellectu diximus accipiendam esse finitionem Boetij. Quòd
si propositio est id, quod hoc nomine prædiximus Aristotelem accipere.)
Dictum est capite præcedenti, ἐπιφανεία, id est propositionem
apud Aristotelem in topicis esse quæstionem, non quāuis, sed
quæ in vnam modo partem efferatur: vt, sunt diuitiæ bonæ?
estne timenda mors? Quæ si in vtranq; efferas partem, fient
problemata. vt, suntne diuitiæ bonæ an nō bonæ: ecquid ma-
lum an non malum. est mors? Verum hoc intellectu non est
propositionis vocabulo vsus Boetius: sed propositionem vo-
cavit, quam ἀποφανεία Aristoteles, M. Varro proloquiū, Cice-
ro pronuntiatum, hodie vulgus enuntiationem vocat. Eam
libro superiore diximus esse orationē perfectam, quæ aut ve-
rum aut falsum significet. Quòd Aristoteles ἐρημνεία, Cicero pro-
nuntiatū interpretatus est.) Aristoteles in eo lib. qui περὶ ἐρημνείας
inscribitur, nō ἐρημνεία, sed ἀποφανεία (vt iam dixim⁹) vocat id,
quod Cicero pronuntiarum. ἐρημνεία ipse Rodolphus quodā
in loco transfert explicationem: Boetius interpretationē dix-
it: quā finit hoc modo: vt sit vox articulata per se ipsam si-

Propositio.

Problema.

Propositiois nomine quo modo sit vsus Boetius.

ἐρημνεία.

gnificans, quod genus sunt nomen & verbum, & ex ijs con-
stituta oratio. Verba Ciceronis, quòd ad hunc locum attinet,
prima Tusculana sic habent, Omne pronuntiatum: sic mihi
in præsenti occurrit vt appellem ἀξιωμα, vt ar post alio si in-
uenero melius: id ergo est pronuntiatum, quod est verum aut
falsum. Meminit huius loci Ciceroniani & A. Gellius noctiū
atticarum libro decimosexto, cap. octauo. Virtus est summum
bonum.) Sententia est Stoicorū, quam & Cicero asserit Tuscu-
lana quinta, sed refellit Lactātius. Solus sapiens est diues.) Et hoc
vnum ex paradoxis illis est Stoicorū, ὅτι μόνος ὁ σοφὸς ὡλίστιος.
solum videlicet sapiētem diuitem esse. Tractatur à Cicerone
in Paradoxis. Vtrum virtus sufficiat ad bene viuendum? Est &
hoc quoq; ex albo eorundem, ὅτι ἀυταρκὴς ἢ ἀρετὴ ὑπὲρ τὴν εὐ-
δαιμονίαν, solam (inquam) virtutē sufficere ad felicitatē ac bea-
tam vitam. Asseritur à Cicerone eo quem indicauimus loco.
Vtrum consummata virtus voluntate an opere constet.) Tradūt mo-
rales philosophi, summam esse eā virtutis laudē, quæ in ope-
ratione consistat. De rebus querimus, primum, sintne omnino nec
ne sint,) Cicero multis in locis, & Quintilianus libro tertio,
tria esse aiūt quæ de vnaquaque re queri possint: an sit, quid
sit, qualis sit. vt sitne anima, quid anima sit, & mortalisne ea sit
an immortalis. Ea quid sit, superiore libro diximus.) Quid sit, in-
quit, definitio, id explicuim⁹ libro priori, capite quinto. Ari-
stoteles tribus his quartum addidit genus.) Secundo τί ὡς ἐργὸν ἀνα-
λυτικῶν libro Aristoteles quatuor esse ait, quæ de re quæq; ve-
nire soleant in quæstionē, an sit res, quid sit, qualis sit, & qua
de causa sit talis. Vt sitne deus, quid de⁹ sit, ecquid de⁹ sit fem-
piternus, & quāobrē æternus sit. Quòd autē Cicero tria hæc quæ-
stionum genera de ciuilibus rebus differenti subiecit.) Cicero cum in
alijs locis complurculis, tum de perfecto oratore ad Brutū,
tria hæc genera quæstionum oratori subiecit. Quicquid (in-
quiens) est, quod in controuersia, aut concione versetur, in eo
aut sitne, aut quid sit, aut quale sit queritur: sitne, signis: quid
sit, definitionibus: quale sit, recti prauique partibus. Idem Ci-
cero & secutus eum Fabius Quintilianus, ciuiliū causarū
tres faciunt status, cōiecturalem, finitiuum, & qualitatis quo-
rum primo queritur an sit res, altero quid sit, tertio quale sit.
Qua in parte hætenus Ciceroni refragatur Rodolphus, vt
ex ijs tribus quæstionum generibus, solum postremum hoc

Pronuntiatū.

Tria esse que de re quæq; queruntur.

Quot genera quæstionū fecerit Aristoteles.

Num in forū
venire pos-
sit quæstio
an est.

credat in forum venire posse, reliqua duo non posse. Quod ego vt non negauerim esse verū, in eum duntaxat sensum, in quem dicitur à Rodolpho: ita hoc rursus ausim contendere, ipsum à Cicerone verbis magis quàm sententia dissidere. Nam quod attinet ad quæstionem an est, constat quidem hanc esse primum id quod de re quaq; in quæstionem venire solet, verū illud nosse oportet, bitariā aliquid dici in causis primum, natura ipsarum rerum, & consuetudine eorū qui causas in foro agunt. Verbi causa, Insidias fecit Deiotarus rex Cæsari. Hic quod ad rerum naturam attinet, poterat initio quæri illud, fueritne Deiotarus, fueritne Cæsar. Verum rideatur opinor, si quis hæc persequi velit in foro. Quocirca Cicero hæc velut superuacua instituto suo omittens, hoc solum disputat in ea oratione quam pro Deiotaro apud Cæsarem dixit, sintne insidiæ factæ Cæsari à Deiotaro. Atq; hæc dicitur in ea causa quæstio an est. Quando rhetores appellatiōe quæstionis an est, non eam modo quæstionē accipiūt, qua ambigitur, sitne aliquid an nō sit, fuerit an nō fuerit: verum etiā eam, qua id quæritur, factum aliquid sit an non factum, hoc an illo factum sit modo, hac causa factum sit an ob aliā causam, hic an ille insidias fecerit, ex æde sacra sublata res sit an ex loco prophano, noctu factum sit an interdū. Ita omnes quæstiones istæ, fueritne Clodius an non fuerit, num sit idem occisus, num occisus in monumētis maiorum suorum, à Milone an ab alio occisus sit, num propter insidias à se Miloni factas sit ab illo occisus, hæc inquam omnes, vt ad statum coniecturalem pertinent, ita eius etiam generis sunt, quod appellant quæstionem an est. Sed Rodolphus eas modo quæstiones hoc donat nomine, quibus naturæ ordine nulla prior est. quod si recipiatur, haud dubie in foro locus istis non erit. Cicero contra, omnibus eis quæstionibus dedit hoc nomen, quas paulò antè apud rhetores diximus eo vocabulo comprehendere solere. Ita fit, quod initio dixi, vt tota hæc controuersia consistat in solo nomine: quod cum vtrunque intellectum facile amittat, vera sunt quæ dixit vterque, modo intelligantur. Iam vt de secundo etiā genere pauca dicamus, quotiescunq; ambigeretur in foro, hoc an illo nomine, verbi causa, furtum an sacrilegium, parricidium an tyrannicidium appellandum esset id, quod factum esse concederetur, eam dixere

re quæstionem finitionis, propterea, quòd vbi constitisset, conuenire ei cum finitione, tum de nomine dubitari non posset. Atque hætenus hanc quæstionem in forum venire posse, ne Rodolphus quidem negarit opinor. Certe argumētis ijs quæ adducit, diuersum non probat. *(Nec quicquid coniectura exquiritur, pertinet ad quæstionem an est, vt ipse voluit.)* Quæ Cicero hæc in rem habeat in oratore ad Brutum, id paulò antè ostendimus. Sed in Topicis idem: Cognitionis (inquit) quæstiones tripartitæ sunt, cum an sit, aut quid sit, aut quale sit, quæritur. Horum primum coniectura, secundum definitione, tertium iuris & iniuriæ distinctione explicatur. Hætenus ille, quæ nō vere minus quàm eleganter dicuntur: modo quæstionem an est omnem eam intelligamus, quam à rhetoribus eo nomine comprehendere solere ostendimus. Quare hoc certe loco causa nō erat, cur tantopere à Cicerone dissentiret Rodolphus. *(Prius enim dicit reus, vt inquit Quintilianus.)* Is locus Quintilianus est libri septimi capite secundo. *(Occideritne Clodium per insidias Milo.)* Dixerant accusatores Milonis, Clodium ab eo per insidias occisum esse. quam illorum accusationem ita elusit Cicero, vt Miloni à Clodio, non Clodio à Milone insidias factas esse sit conatus ostendere. Quod quàm vafre ab eo factum sit, facile ex ipsius quadam ad Atticum epistola intelligi potest: vbi de Clodio loquens: Publium (inquit) reum, nisi antè occisus erit à Milone, fore puto. si se ituro Lanuuium in via obtulerit, occisum iri iam ab ipso Milone video. Non dubitat facere, præ se fert, casum illum nostrum non extimescit. nunquam enim cuiusquam inuidi aut perfidi consilio est vsus, nec inerti nobili crediturus. *(Cicero in Antonium.)* prima philippica. *(Quintilianus item in odij potione.)* Titulus est declamationis cuiusdam apud Quintilianum, cuius hoc argumentum: Meretrix amatori suo pauperi dedit odij potionem, adulescens desijt amare, accusat illam veneficij. In ea declamatione verba Fabij habent ad hunc modum: Quædam formæ medicamina possunt aliud vocari quàm venenum. Dare quod nō licet, non est aliud quàm veneficium.

An insidiæ
factæ sint
Miloni à
Clodio.

Quas Aristoteles enumeravit, nō tam quæstiones esse, quā modos quosdam querendi. Porro quæstionem omnē aut simplicem esse, aut compositā. Et harum rursus, priorem illam tribus fieri modis, posteriorem duobus. CAPVT VII.

Quas Aristoteles ponit, modos potius esse querendi, quam quæstiones.

NEC Aristoteles de quæstionibus, hæc Cicerō. Dicam & quod mihi videtur, verum illi sequendi erunt. Primum itaq; videtur mihi (si quæstionem vocemus, id quod prædiximus, orationem per interrogationem elatam, cui esse vel nō, potest respōderi) quatuor illa quæ ab Aristotele numerantur, non esse quæstiones, sed modos quosdam querendi, & prolectantia (vt ita dicam) quæstionē. Quod in ea quidem, quam (an est) dicimus, dubium potest esse. quoniam ipsa quæstio, cum eo, quod modum querendi dicimus, in id ipsum recidet. Vt si interrogas, an est homo, respondeaturq; esse hominē, idem erit quæstio, estne homo? & interrogatio, an est homo? quo fit, vt de hac interrogatione in hanc vel illam partem possit differi. In reliquis apertius est. si dicas enim, quid est homo? nihil de hoc possis differere, nisi respōdeat is, qui interrogatur, homo est animal rationale. Nam quæstio erit, sitne animal rationale: deinde, sit animal rationale definitio hominis. Nec enim satis est, verum esse quod in hac quæstione respondetur: sed ad certā legem verum esse oportet. Si quæras enim, quid est homo? & respondeatur, est animal binos habens oculos: verum quidem est quod respondetur, sed non recte responsū dicas: quoniam equus binos habet oculos, non tamen est homo. Oportet ergo responderi aliquid, quod definiat hominem: quod an fiat, hoc genere quæstio-

nis differetur. Sic & qualis est sol, nihil possis de hoc dicere, nisi respondeatur obscurus, vel globosus, aut simile quippiam. Et, propter quid est obscurus? nihil itidem habes, quod dicas: nisi dicatur, vel hoc, quoniam luna obiectu suo prohibeat nos illius aspectu: vel aliud aliquid in hanc sententiā. Non igitur quæstiones sunt primæ interrogationes illæ, quando nequit de eis, vel in hanc, vel aliam partem dici. sed responsū aduersarij, interrogationi datum, cum in dubium vocatur, fit quæstio. Quæstionum igitur genera duo videntur, simplex, & composita. Simplex est, quæ vnum quærit de vno. Vt, sitne mundus æternus. Composita, quæ plura de pluribus. Vt, sitne mundus æternus, & idem ex indiuiduis compositus corpusculis. Simplicium, tres sunt differentiarum. Prima est, quæ quærit, an sit res. Ea cuiusmodi est, prædiximus. Prima enim hæc est, quæ vlla de re quæri potest: vt, an sit deus, an sint dæmones. In hac complectimur nō solūm, quæ an sit, sed an erit, an fuerit, quærit. Hæc autem, an fuerit bellum Troianum, non est huius generis. Idem enim est quærere, an fuerit bellum Troianum: & an Troia gesserit bellum: quod utique horum verborum quæstio prima esse non potest, quum possit quæri prius, an fuerit Troia, quippe quod etiam authores quidam crediderint, omnem rem Troianam, & Troiam ipsam inania poetarum esse commenta. Quæquam autem in hac quæstione, an est homo, prius possit quæri, an est animal: (nam si nullum animal sit, non potest homo esse) istud tamen in quæstio-

Quæstionem omnem, aut simplicem esse, aut compositā

Simplicium quæstionum prima est, quæstio an est.

ne, velut cōfessum nō ponitur. Vt enim cōcedamus esse hominem, non continuo ex huius quæstionis ratione concedemus, hominem esse animal: sed antea quàm concedamus fuisse bellum Troianum, necesse ex verbis quæstionis fateri, Troiam fuisse. Secunda quæstio est, vbi datum est rem esse, vt quæramus, an res sit illud. Vt, an homo sit animal, an sit capax disciplinæ. Huius generis mihi videtur, quam Aristoteles vocat propter quid, vt cum quærimus, sit ne interpositio lunæ inter solem & nos causa defectus solis. Tertia est quæstio, quomodo hoc sit illud, id est, quo pacto hoc de illo dicitur. Quod quadruplex est. Quorumcunq; enim alterum de altero dicitur, aut sunt definitio & definitum, aut genus & species, aut proprium & subiectum, aut accidens & subiectum. Quatuor ergo pro hac diuersitate fiunt quæstiones. Prima est, an hoc definitio sit illius: ad quam redit, an illud definitum sit huius. simul enim explicantur ista: si enim hoc est definitio, necessario illud est definitum. Secunda, an sit genus illius: qua comprehenditur, an illud sit species. Tertia, an sit proprium. Quarta, an accidens: quibus etiam quæstiones subiecti continentur. Priores due, interrogationem (quid est) explicant: posteriores, quale est. Id est enim quod Aristoteles *ἄτι ἴσι* vocat: quod interpretus eius Latine nesciens, quia est, dixit. Cur hunc ordinem fecerim quæstionum, id causæ fuit mihi, quod necesse est præcedere semper, an est, & an illud est: antea quàm quid sit res, aut qualis, explicari queat. Nec enim hæc interrogationes, quid est homo, aut

Secunda, an hoc sit illud.

Tertia, quomodo hoc sit illud: eaque quadruplex

Definitionis.

Generis.

Proprij.

Accidentis.

Quæ obrem hoc modo digesserit quæstiones.

qualis est, harum quæstionum explicatione, an homo sit animal rationale, an sit erudibilis, finiuntur. Vt enim detur hominem esse animal rationale, & esse erudibilem, manet adhuc quæstio, sit ne erudibile qualitas hominis: sit ne animal rationale id ipsum, quod est homo, id est, definitio hominis, vel quiditas eius. Vteremur enim & hoc verbo, si nobis per grammaticos liceret: quemadmodum Cicero Lentulitatem, & Appietatem, & Pollio Patauinitatem dixit. Aptus est utiq; eius & propè necessarius vsus. Nec enim vlllo alio satis commode explicare possumus τὸ τί ἐστίν, nisi id (vt vulgo solent) quod quid est interpretari velimus, quod nec Græci sermonis proprietatē retinet, & segne planèq; expers vsus, & intellectus sit apud nos. Sed (vt ad rē redeā) manere has quæstiones hinc perspicuū est. Si interrogetur enim, qualis est homo, dicaturq; animal rationale, quid dicemus? recte an secus esse responsum? si recte, eadem erit quæstio, quid est, & quale est: cū sine cōtrouersia id recte etiā interroganti, quid est homo, respōdeat. sin minus recte responsum est, nō erit error, quoniā non sit homo animal rationale: id enim in confesso est: sed quoniā pro qualitate responsum est, quod nō qualitas est, sed substantia eius de quo rogabatur. Quod dicimus autem, quæstionem generis, esse interrogationi quid est inclusam, id verum est, quoniam bene respondetur, quid est homo? est animal: veruntamen non sic, vt totam interrogationem absoluat. nisi addideris enim, vel differentiam, vel proprium, nō videberis satisfecisse quæstioni. Quò fit, vt

quiditas

Genus quomodo sit inclusum quæstioni quid est.

cum de solo genere quæramus, solitum sit interrogari, non quid est, sed cuius generis rerum est. Vt cuius generis rerum est lumen? substantiæ an accidentis? Et sentire, nõ quid est interrogamus, cum scire tantum volumus, agerene sit an pati: sed ad quod genus pertineat, actionis an passionis. ¶ Qualitatem etiam vocamus in præsentia, nõ vt sit vnum ex decem prædicamentis: sed vt qualitas sit, quicquid non est substantia rei. Sic, & quantum est sol? & vbi sunt Nilifontes? & quando fuit Homerus? quæstione qualitatis continetur. Simplicium ergo quæstionum hæc tria sunt capita, an sit, an sit illud, & quomodo sit illud. ¶ Compositarum quæstionum, alia est copulata, quoties duæ pluresve simplices coniunctione copulatiua iunguntur. Vt, an sit virtus summum bonum: & anima sitne mortalis. Disiuncta alia, cum simplices disiunctiua coniunctione conferuntur. Vt, sitne mundus æternus, vel an quandoque sit igni conflagraturus. Diuersa est de his quæstionibus ratio pronuntiandi. Nam copulata, vera pronuntiari, nisi fuerint ambæ omnésve simplices, ex quibus componitur veræ, non potest. si autem vna fuerit falsa, tota dicitur falsa. In disiunctis contra, si vna fuerit vera, totam pronuntiamus veram esse: falsam autem, nisi ambæ fuerint falsæ, dicere nequimus. Possemus & aliam addere istis: quæ si simul ex disiuncta, & copulata, aut asserta constaret: nisi superuacuum videretur, quoniã naturam copulatæ retinet. efficacior est enim cõiunctionis copulatiuæ vis, & disiunctiuæ post se rapit potestatem. Vt, an ho-

*Qualitas
hic quid sit.*

*Composita
quæstio du-
plex.*

mo est lapis, & animal viuat, vel viuũ sit animatum. Licet enim disiunctiuæ huius vtræq; partes verè pronuntientur: tamen quia prior pars copulatæ falsa est, totã dicimus falsam. Sed de veritate & falsitate pronuntiatorũ non huius est loci tractare, sed ad iudicandi partem aptius referetur. Interim satis sit, quod huius materiæ est, hactenus attigisse.

SCHOLIA IN CAPVT VII.

Primum itaq; videtur mihi. Quæ ab Aristotele, inquit, enumerantur: an est, quid est, quale est, quamobrè est tale: ea proprie non sunt quæstiones ipsæ, sed velut electamenta, ac prouocationes quædam ipsarũ quæstionũ. Veræ autem quæstiones sunt ea, quæ ab eo, contra quem agas, ad præuias istas interrogationes respõdentur, quatenus ita de his agitur, quasi dubia sint. Verbi causa, Quid est iustitia? præuia quidem hæc est interrogatio, at nondũ tamen constituta quæstio est: quippe cum nondũ respondere queat, esse ita, aut non esse. Postquam verò responsum est, iustitiã esse virtutẽ, qua, cõseruata vtilitate publica, suum cuiq; tribuatur: hic demũ quæstio ipsa existit emergitq;: videlicet rectene ita finiatur iustitia, vt sit virtus, qua, cõseruata vtilitate publica, suũ cuiq; tribuatur. Hæc Rodolphus. quæ vt verissima sunt, ita Aristotelẽ in eadẽ fuisse sententia negari nõ potest. Neq; enim hoc egit eo loco vir ille, vt doceret, iisdem quib; usus est ipse, nobis quoq; esse vtendum vocibus: sed vocauit quæstionem quid est, qua quiditas, ac substãtia rei in disceptationẽ venit, quibuscũq; tandem verbis ea quæstio proponatur: & quæstionem quale est, qua de qualitate, hoc est, quibusuis rei accidentibus queritur, atq; item in cæteris. Sed quid tu ais Rodolphe: quid tibi cõstas? an non ipse paulò superius quæstionem sic finiuisti, vt sit cum interrogatione elata oratio? Cũ dico autem, quid est eclipsis lunæ? qualis est aqua Cidni? quantum est sol? quo tẽpore anni sol ingreditur cancrum? quò, cum à nobis recedunt, auolant Ciconiæ? hæc omnes, nõne orationes sunt? nõne cũ interrogatione elatæ? quocirca tu certe velis nolis, hæc non modo præuias quasdam interrogationes, sed quæstiones ipsas esse fateberis. Quid dicemus? an hoc fortassis, ea quæ hic di-

Obiectio.

Disiunctio.

Questiones
simplices, &
compositae.

cuntur, velut explicationem quandam esse paulò antè tradi-
tæ finitionis: ac proinde illã intelligendam sic esse, vt sit quæ-
stio, cum interrogatione elata oratio: oratio, inquam, non
quæuis, sed ad quam commode responderi queat, esse ita, aut
non esse. Earum porrò quæstionum, quas adduximus, nulla
eiusmodi est, vt alterutro horũ modorũ responderi ad eam
possit, quapropter ne quæstiões quidẽ dicendę sunt. ¶ *Quæstio-
num igitur genera duo videntur, simplex, & cõposita.*) Hoc modo &
Boetii quæstionẽ diuidit. Topicorũ autẽ simplices quæstio-
nes esse, quæ ex simplici propositione descẽdãt: compositas,
quæ ex ppositiõe itẽ cõposita. Qua de re mox plura dicturi
sumus, in hoc ipso cap. ¶ *Sitne mundus æternus.*) Quod octauo
Topicorũ, & priõ libro de cælo, asserit Aristoteles. ¶ *Et ex in-
diuiduis cõpositus corpusculis.*) Quæ Democriti illius sententia
fuit. ¶ *Hæc autem, an fuerit bellum Troianum, non est huius generis.*)
Iam monuimus, hanc quæstionem, & similes, omnino à rhe-
toribus in earum referri numerum quæstionum, quæ dicun-
tur quæstiones, an est: Rodolphum verò de hoc quæstionum
genere non nihil loqui astrictius. ¶ *Id est enim quod Aristoteles
ὅτι ἔστι vocat.*) Aristotelis hanc in rem verba hæc sunt: τὰ ἐν-
τὰ μὲν ἔστιν ἴσα τὸ ἀριθμὸν, ὅσα περ ἐπιστάμεθα. Ζητῶμεν ἢ τί τὰ ἴσα, τὸ
ὅτι, τὸ διότι, ἢ ἔστι. τί ἔστιν. Hoc est, Quæ de rebus quærũtur, ea
æqualia numero ijs sunt, quæ scimus. Quærimus autem qua-
tuor, quale sit, qua de causa sit tale, an sit, quid sit. Quòd si
quis Hermolai hanc in rem verba malit, ea in paraphrasi
Themistiana sic habent: Sunt igitur quæstiones quatuor, an
sit, quid sit, an huic illud insit, quamobrem insit. ¶ *Cur hunc
ordinem fecerim quæstionum.*) Idcirco, inquit, hoc pacto quæstio-
nes discreui, vt singulæ interrogationes, singularum item
quæstionum explicatione possent absolui, id quod non fit ea
quærendi ratione quam tradidit Aristoteles. Nam ad absol-
uendam interrogationem hanc, quid est homo? non satis
est ostendisse, hominem esse animal rationale: sed & illud præ-
terea doceatur oportet, ita esse hominem animal rationale,
vt rursus animal rationale hominis sit definitio. Itidẽ habet
in quæstione quale est. Neque enim huic præuixæ interroga-
tioni satis fit explicatione huius quæstionis, num homo sit
eruditus: nisi etiam doctum fuerit, eruditionem esse acci-
dens hominis. Quò ergo singula explicatiora essent, ma-

lui, inquit, hoc ordine quæstiones digerere, quàm sequi or-
dinem eũ, quem alij tradidissent. ¶ *Vteremur enim & hoc verbo, si
nobis per grammaticos liceret.*) Quemadmodum merito illi ri-
dendi sunt, qui vbiuis etiam citra necessitatem noua, ac in-
audita quædam verborum portenta ipsi sibi comminiscun-
tur: ita rursus laudandi illi, qui vbi res poscit, vbi cogit ne-
cessitas, ibi interim nouis, interim parum vsitatis vti verbis
non nimium reformidant. Qua de re multa Cicero, tertio li-
bro de finibus. Et Rodolphus in epistola quadam, ad Ale-
xandrum Hegium, De analogia, inquit, deriuandorum com-
ponendorumque nominum, vix mihi permiserim quicquam
fingere, quod non apud authores inuenerim. Varia multi-
plèxq; res est, de qua nihil præcipi perpetuũ possit: & in qua
nihil audeam, nisi sit fortasse (vt inquit Horatius) necesse in-
dicijs monstrare recentibus abdita rerum. Tamen ego, & So-
cratitas, & Platonitas, & Entitas fortè dixerim: quamuis re-
pugnet Vallensis noster. Quidni tam libere, cum necesse sit:
quàm Cicero nulla necessitate, Appietatem, & Lentulita-
tem: & Pollio Patauinitatem quandam dixit sonare T. Li-
uium? ¶ *Quemadmodum Cicero Lentulitatem, & Appietatem.*) M. Ci-
cero familiarium epistolarum libro tertio, in epistola quadã
ad Appium Pulchrum, Quæso, inquit, etiã ne tu has inepti-
as, homo, mea sententia, summa prudentia, multa etiam do-
ctrina, plurimo rerum vsu, addo vrbانيتatem, quæ est virtus,
vt Stoici rectissime putant: vllam Appietatem, aut Lentulita-
tem, valere apud me plus, q̃ ornamenta virtutis existimas?
¶ *Et Pollio Patauinitatem dixit.*) Quintilianus libro octauo,
Et in T. Liuiō (inquit) miræ facundiæ viro putat inesse Pol-
lio Asinius quandam Patauinitatem. Meminit eiusdem rei
idem author & libro primo. Voluit opinor Asinij Pollionis
hæc reprehendendi libertatem imitari Frãcisus Philelphus,
cum dixit in quadam epistola, Fabium Quintilianum nescio
quam sonare Hispanitatem. Id quod ego illum dixisse existi-
mo, non quòd ita sentiret, sed quò festiuiter argutẽque in vi-
rum tantum lusisse videretur: aut certe ne videretur subscri-
bere antagonistæ illi suo Laurentio Vallæ, qui tantopere pro-
bat vbiq; Fabium. & *ἄλλα τὰυτὰ διὰ τὸ παρεργῶν*, quare pro-
grediamur ad reliqua. ¶ *Nec enim vllõ alio satis commode explica-
re possumus, τὸ τί ἔστι.*) Aristoteles primo Topicorum, sic habet:

Verbis nouis
quatenus
vterendum-

Socratitas.
Platonitas.
Entitas.

Appietas.
Lentulitas.

Patauinitas

Hispanitas.

ἔσι δὲ ὁρθῶς μὴ λόγῳ δὲ τὸ τὶ ἡπίωναι σημαίνωρ. Ea verba hunc in modum hodie leguntur apud Latinos: Est autem terminus oratio quid erat esse significans. Rodolphus non solum mollius, sed & significantius fore putat, si legamus hoc pacto: Finitio, est oratio commode explicans rei quiditatem. Quo nomine vsus est nonnunquam Argyropylos ille Byzantius, homo Græce pariter & latine doctissimus. (Quod dicimus autem, quæstionem generis esse interrogationi quid est inclusam.) Hic est locus ille, cuius mentionem feci libro superiore, capite quinto. Laurentius Valla: Quamquam & ipse (inquit) Porphyrius peccauit: qui interroganti, quid est homo, putat respondendum, est animal. Quin potius animal rationale: Cur illam partem, ut putat, qualitatis relinquit? cur dimidiatam reddit responsionem? Sed de his plura superius. (Compositarum quæstionum, alia copulata.) Non video quomodo à rudioribus harum rerum, ea quæ deinceps de quæstionibus ab Rodolpho dicuntur, satis queant intelligi, nisi cognita prius natura pronuntiatorum. Quæ tamen à diuersis explicatur tam varie, ut vix habeas ex tam multis quem potissimum imiteris: audendum est tamen, vel cum periculo aliquid, ut ne omnino locus hic indiscussus videatur. Est ergo (quemadmodum & superius dixi) pronuntiatum, oratio perfecta, verum aut falsum significans. Ut, philosophari oportet, sed paucis. Auaro tam deest quod habet, quam quod non habet. Beneficium dando accepit, qui digno dedit. Si perges dicere, quæ voles, audies quæ non voles. Verum pronuntiatum voco, quod significat ita ut res habet. Falsum, quod seus atque res habet significat. Verbi causa, Vera pronuntiatum sunt: Virtus pluris est facienda, quam opes. melius est nubere, quam vri: præstat cum altero oculo ingredi in regnum cælorum, quam cum utroque in gehennam detrudi. Falsa: Voluptas est summum bonum: nihil affert commodi fides, nisi accedente obseruatione legis Moisaica: præstat iniuriam facere, quam accipere. Duo sunt pronuntiatorum genera, vnum simplex, alterum compositum. Simplex est, quod duobus terminis constat, subiecto, & prædicato. Ut, omnia nemo potest: virtus est vitium fugere: labor, omnia vincit: amanti nihil difficile est. Compositum, quod duobus, ut minimū simplicibus pronuntiatum constat. Ut, neque mundus æternus est, neque animatum est cælum. si non tangere mulierem bo-

Quiditas.

Pronuntiatum.

Verum.
Falsum.Duo pronuntiatorum genera.
Simplex.
Compositum.

num est, ergo tangere malum. Huius rursus tres sunt species: copulatum, disiunctum, connexum. Copulata pronuntiatum dicuntur, quorum is est vsus apud authores probatos, ut plura ita coniungant, ne tamē aliud alij necessitate aliqua coherere significetur. Ut, quō tempore Christus crucifixus est in Iudæa: eo tempore Romæ imperabat Tiberius. Cicero eloquentior, Cato innocētior fuit. Disiuncta sunt, quæ plura pronuntiatum simplicia ita coniungunt, ut significant solum vnum ex ijs verum esse oportere. Ut, aut dies est, aut nox est. Aut uiuit, aut non spirat. Homo quisque, aut vir est, aut femina. Connexa, seu adiuncta, pronuntiatum vocant Latini, quæ ὁμηρικὰ à Græcis dicuntur. Ea sunt, quorum is vsus est apud doctos, ut significant partem priorem sine posteriori, veram esse non posse, hoc est, partem eam, quæ posterior est, necessario ex priore sequi. ut, si dies est, lux est. si pluit, terra madescit. si mel quod apes conficiunt, meum est: erunt meæ & apes. Quibus addere licet etiam illa: expulsa est ciuitate iustitia, concordia diu inter ciues esse non potest: qui currit, is & mouetur: quia deus bonus est, nos sumus. aliaque id genus infinita, quorum (ut dixi) is apud eruditos est vsus, ut significant partem priorem, sine ea quæ posterior est, veram esse non posse. Atque hæc sunt proprie illa, quæ dialectici hypothetica, hoc est, conditionalia vocant. qua tamen appellatione, & disiuncta quoque pronuntiatum est complexus Boetius: hac nimirum de causa, quod in ijs etiam, si rem intueare propius, tacita semper subest conditio. Cum enim dico, aut dies est, aut nox est: illud haud dubie significo, si dies non sit, tum esse necessario noctem: & contra, si non sit nox, tum necessario diem esse. Quale cum nihil sit videre in copulatis, demiror equidem, quid sit, cur & ista plerique hypothetica, hoc est, quemadmodum interpretatur Boetius, conditionalia vocent. Iam copulata ea demum vera dicuntur, quorum singulæ partes veræ sunt. Quod si harum vna aliqua falsa erit, totum quoque pronuntiatum censetur falsum. Disiunctorum ea vera esse censentur, quorum partes ea inter se habitudine sunt, ut earum omnino vnam, neque plures vna veras esse sit necessarium. Quod si aut nulla, aut plures quam vna veræ esse possunt, ea pronuntiatum (modo Cicero ni, & Aulo Gellio fidem habeamus) inepta, & falsa sunt. De quo mox plura.

Tres species
pronuntiatum
compositum.
Copulatum.

Disiunctum

Connexum.

Conditionalia
pronuntiatum
quæ
sunt.Veritas
copulatum.Disiunctorum
veritas.

*Quæ conne-
xavera, aut
falsa sint.*

Inter connexa ea dicimus esse vera, quorum pars prior vera esse sine posteriore nequit. Debet enim veritas horum spectari, non ex ratione partium singularum secundum se, sed ex utraque inuicem conexione, ac coheretia. Ita fieri potest, ut falsis partibus, tota tamen pronuntiata vera sint, ut si non est creatus mundus, tum ab æterno fuit. Et contra, ut ex partibus veris tota pronuntiata falsa existat: ut si philosophus Plato fuit, fuit idem & eloquens. Voco autem in præsentia partem priorem, ex qua altera significatur sequi, etiam si verbis tenus non ponatur priori loco. Verbi causa, Quid prodest quod me ipse animo non spernis Amynta, si dum tu sectaris apros, ego retia seruo? Hic quod secundo loco dicitur, antecedens siue pars prior est. Ergo ut aliquando veniamus eorum quorum gratia hæc adduximus, Rodolphus copulatam questionem dicit, quæ ex copulato pronuntiato nascitur: itidemque disiunctam, quæ ex disiuncto oritur pronuntiato. Cætera suis sparsim locis dicemus. ¶ In disiunctis contra, si una pars fuerit vera, totam pronuntiabimus veram esse. Imò verò in disiunctis pronuntiatis id satis non est, unam partium esse utcumque veram: sed & illud præterea exigitur, eam esse partium inter se habitudinem, ut necesse sit unam aliquam veram esse. Et rursus, quoties plures una parte veræ esse possunt, ea quoque pronuntiata disiuncta, inepta esse aiunt, ac falsa. Quæ de re Cicero in Topicis: Quæ (inquit) conclusiones idcirco ratæ sunt, quod in disiunctione plus uno verum esse non potest. Et Aulus Gellius libro decimo sexto: Ex omnibus (inquit) quæ disiunguntur, unum esse verum debet, cætera falsa. Quod si aut nihil omnium verum, aut omnia plurave quæ unum vera erunt, aut quæ disiuncta sunt non pugnabunt, aut quæ eorum opposita sunt, contraria inter se non erunt: tunc id disiunctum mendacium est. Hæc M. Cicero, & Aulus Gellius. Porro quod dicitur, necessarium esse ut inter disiuncti partes una sit vera: ea necessitas interim oritur ex natura ipsarum rerum, interim ex quadam hypothesi. Ut si dicas: aut Miloni Clodius infidias fecit, aut Clodio Milo: hic quod ad rerum naturam attinet, nihil obstat quin possint utraq; partes esse falsæ: at si ponas, inter eos factas esse infidias, iam certe alteram partem veram esse necesse est. Quod præterea, plus una parte verum esse non debere: eius ego contrarium nonnun-

*Exactius de
veritate dis-
iunctorum.*

quam video obseruari, maxime in causis ciuilibus. Verbi causa, Si hominem occidit, aut id ideo fecit, quod inueterato ab eo odio dissideret, aut quod commodum aliquod ex morte eius speraret, aut quod sibi simile aliquid ab illo metueret. &c. Cur autem eum odisset? quæ commodorum spes erat? quid fuit quod ab illo sibi metueret? quo fit, ut ne occiderit quidem. Hic certe accusator, & odio, & spe, & metu, dixerit eadem factam esse, & nihilo minus vera esse dicatur hæc propositio. ¶ (Poteramur & aliam addere his.) Ait Rodolphus, questionem eam quæ ex copulata & disiuncta constat, semper copulatæ vim ac naturam retinere. Alius fortasse non minus vere, atque haud scio an etiã verius, dixerit, eam pro diuersitate prolationis ac sententiæ, interim copulatis, interim disiunctis an numerandam esse.

¶ Principio, duos esse querendi modos, asseueranter & cum conditione. Deinde, predicatiam questionem id esse, quod rhetores thesim vocant: & conditionalem, quam illi hypothesim. Postremo, alios adhuc duos querendi modos restare, unum purum, alterum modalem.

CAPVT VIII.

Odi querendi sunt duo generales. Aut enim asseueranter querimus, aut cum conditione. Asseueranter querimus, cum dicimus, an administranda sit Respublica. Cum conditione, ut, an sit administranda Respublica, si prouidentia mundus non regatur. Primam vocant Græci κατὰ τὴν οὐσίαν, quam nos possumus predicatiam dicere. Secundam ὑποθετικὴν, quam nos conditionalem. Est autem querere cum conditione, & simplici questionem, & compositam. Simplici: ut, si deus est, an sit bene agendum. Composita: ut, an si virtus est summum bonum, curanda sit Respublica, & honores expetendi. Sic & simplici questionem compositam addere conditionem possu-

*Duos esse
querendi mo-
dos, asseueran-
ter & cum
conditione.*

Veritas unde spectanda in praedicationibus, & unde in conditionalibus.

mus, & compositæ compositam: quæ clariora sunt, quæ ut egeant exemplis. ¶ Hoc autem annotandum est, in prædicatiuis pronuntiari verum vel falsum, ex eius, quod quæritur, natura. Ut, si quærat, an sit deus, pronuntiamus esse, idque verum esse, quoniam sit. In conditionalibus autem, non ex natura eius quod quæritur, sed ex conditione: idque non ex veritate aut falsitate conditionis, sed ex cohærentia solum & vinculo, quo est ei, de quo quæritur, alligata. Potest enim conditionale pronuntiatum verum esse, sic, ut neque id de quo pronuntiatur, neque conditio sit vera: modo ea sit habitudo eorum, ut data conditione, consequens etiam sit, dari pronuntiatum. Si dicas enim, mundus non deficiet, si non cœpit: verum est hoc, quamvtrunque, & non defecturum eum, & non cœpisse, sit falsum. Si enim dederimus istud, quamuis falsum sit, & verum fingamus esse, non cœpisse mundum, consequens est etiam dicere, non esse defecturum. ¶ Eadem ista, quæ diximus prædicatiuam & conditionalem quæstionem, sunt (nisi tamen melius opinio) quæ rhetores vulgatis nominibus *θεσις* & *ὁμοθεσις* vocant. Quorum illud est, quod Cicero propositum vel consultationem interpretatur: hoc causam vel controuersiam. Et esse propositum, quod nullis certis finibus temporum, locorum, personarum concluditur. Controuersiam vero, quæ definita sit vel omnibus vel pluribus horum, quæ attributa vocantur personarum & negotiorum. quæ cuiusmodi sint, potest dicemus. Ut sit propositum, an sit ducenda vxor, an accedendum ad rempublicam: Controuersia au-

Prædicatiua quæstionem, thesim esse: conditionalem, hypotheseim.

tem, sitne Catoni ducenda vxor, sitne Socrati accedendum ad rempublicam. ¶ Non pertinet autem nec omnis controuersia nec sola ad rhetorem. Nanque curarine possit ab hac valetudine Augustus: ut multa habuisset Antonius Musa medicus quæ diceret, ita nihil fortasse Messala. Quam tamen controuersiam esse, ex priore descriptione nemo negauerit. Et de proposito etiam in foro quæretur. ut qui se sustulisse de sacro rem profanam fateatur, furtumque fecisse non sacrilegium contendant, nempe quæritur, non vtrum hic aut alius fecerit, sed solum vtrum rem profanam de sacro subducere sit sacrilegium. ¶ Et propositum quidem esse id ipsum quod prædicatiuam quæstionem, posita hincinde de eis exempla, facile declarant. De controuersia est quod posset ambigi. Videntur enim omnes aut plurimæ asseueranter efferri, ut, Struxeritne Clodius infidias Miloni. An priuato consilio Hannibal obsideat Saguntum. An delenda Carthago. Quod verum esse non abnuo. Quo circa qui hunc eximamus scrupulum, huius admodum sumus. Quemadmodum sunt pronuntiatæ quædam, quibus est diserte adiecta conditio: ita quædam sunt, quæ ferè cum intellectu conditionis efferuntur. Itaque quauis per se falsa sint, tamen interpretatione quadam reiectaque ad conditionem mente, pro veris sumuntur. Ut si quis interroget, quid sit defectus solis? dicimus esse obscuritatem prouenientem ex lunæ obiectu, prohibentis nos aspicere solem. cuiusmodi sit rosa? dicimus florem candidum & odoratum densis crispantibusque folijs. Ista cum neque sol

Notatiuncula

Duplicia pronuntiatæ conditionalia.

*Omnibus cō-
trouersijs ta-
citam utiq;
subesse con-
ditionem.*

deficit, neque vlla rosa est, vera non sunt: semper ta-
men quoniam veluti præsente conditione proferi-
mus ea, pro veris accipiuntur: sūntque vera in eam
sententiam qua probantur, non in eam quam præ-
sentent. Id est, si sunt, erunt utiq; talia. Hoc pacto eti-
am controuersia, tacitam semper extra id quod qua-
eritur, adiectam habent conditionem. Pleraque vero
apertam, vt propemodū declamationes omnes. Pro-
ponimus enim leges esse, deinde hæc aut hæc facta ef-
se. Vt lex sit, vir fortis optet præmium quod volet.
Alia itē, qui in acie deseruerit, capite plectatur. Qui-
dam in bello patriæ fortiter fecit, idē antè quàm præ-
mium optaret, deseruit: poscitur ad pœnam. tum si
hæc ita se habeant, quærimus, debeātne huic in gra-
tiam prioris meriti, præsens crimen remitti. quis non
videt hic reuera totam quæstionem ex conditione
pendere? Sic etiam, si quis, rectēne Cato Martiam
vxorem dimiserit, percontetur. Cui enim ignotus sit
Cato, ignorata Martia, quid habebit hic, quod dicat,
nisi de communi proposito, an quisquam recte di-
mittat vxorem? nihil enim aliud substantia eorum
quæ sunt in quæstione complectitur. Interrogabit
ergo, quis vir fuerit Cato, quæ mulier Martia. quod
vbi acceperit, Catonem ciuem Romanum, senato-
rem, Stoici personam præferentem: Martiam fœmi-
nam nobilem, spectatæ pudicitia, trium liberorū ex
Catone matrem: iam dicet nimirum, sintne hæc ita
nec ne, haud queam affirmare, possunt enim aliter ef-
se. verūm si sint, vt dicis: tum videri, vel recte dimi-
sisse, vel non recte, vtcunq; de re sentiet: nō quidē de

Catonis persona quatenus Cato, hoc est, hic homo
est, sed quatenus talis, qualem illum expressit. posset
enim & Cato talis homo non esse, & alius q̄ Cato ef-
se talis. Ergo hæc omnia ex conditione dicuntur in
hanc quæstionem. *Propositum* solum id est, quod
in eorum, quæ sunt in quæstione, substantia ponitur,
hoc est, an ne quisquam homo recte dimittat vxorē,
siue is hic homo sit, siue ille, siue quæcunq; fingere vo-
lumus: in quantum ad substantiam suā pertinet, hoc
est, in quantum est homo, nihil est quod in quæstio-
ne propterea mutetur. Quamobrem fit, vt plerūq;
neceffe habeant narrare, qui in foro dicunt, præser-
tim, si veram controuersiam, & non propositum di-
cant. Quoniam conditiones eas, quibus causa inni-
titur, perceptas antè & velut datas oportet. Quod
nisi fiat, nihil sit quod de proposita quæstione queāt
fatis constanter dicere. Sed in propositis etiam ex-
plicandis, persæpe ad controuersia delabimur. quod
Quintilianus vocauit argumentū κατ' ὑπόθεσιν, hoc est
secundum conditionem. Mihi quidem non argumē-
tum, sed illata noua quæstio videtur. Vt qui disserat,
non esse ducendam vxorem: & labores, sollicitudines
matrimoniorum explicet: dicat deinde, quid si pau-
per sit? quid si studio deditus? quid si improbius vxor:
nouæ fiunt quæstiones, an pauperi ducēda vxor, an
studenti, an improba: quæ utiq; in proposito primo
non cōtinētur, sed nō secus atq; in reliquis cōtrouer-
sijis inferūtur quæstioni extra eius, de quo quæritur,
substantiā. Omnis itaq; (vt dicimus) cōtrouersia, cōdi-
tionalis quæstionis habet naturā: vt q; nō eodē modo

efferatur, idē tamen valet. Quocirca hoc ipso quòd quæstionem in prædicatiuam & conditionalem diuisimus, satis videmur eam diuisionem quæ est in propositum & controuersiam esse complexi. Prædicatiua igitur quæstio & conditionalis huiusmodi sunt.

Rursum duos esse quæstionum modos: pure, & cum modo.

¶ Sunt & alij duo modi quærendi, cuiuslibet istorum cōmunes, quorum vno pure quæritur, sitne hoc, an nō sit: &, sitne hoc, si hoc est. Id vulgo de iesse vocāt, nos purum possumus vocare. Alio verò modo quæritur de certa lege existendi: cum non dicimus pure, sitne hoc, sed an possit esse. Eas quæstiones vocāt modales. modi autē sunt quatuor, possibile. hoc enī nomine vtamur oportet, quod quanquam durius est, tamē (vt inquit Quintilianus) solum est eius quod Græci *διυατόρ* vocant, id est, quod siue sit siue non sit, nihil refert, dummodo possit esse. Necessariū, quòd non potest non esse. Contingens, quod potest esse & non esse. Et impossibile, quod nequaquam potest esse. Est autem prædicatiua modalis, vt, an homo potest currere? an hominem contingat mori? Est & conditionalis, vt, an si virtus sit summum bonum, necesse sit animam esse immortalem? Id que dupliciter fit. Quandoq; enim modum afferimus ei, de quo quærimus ex conditione. Vt, si homo currit, an hominem necesse sit moueri? Quandoq; vero ad consecutionem quæstionis & conditionis referimus modum. Vt si dicamus, necesse est, si homo currit, vt homo moueatur. Multūmque differunt hæ quæstiones. Primam enim falsam pronuntiamus, secundam autē veram. Falsum enim est, homo currit, ergo ne-

cesse est eum moueri. Potest enim non moueri, quia potest nō currere. Sed verum est, necessariū est quia homo currit, idcirco eum moueri. Sed ista tenuiora sunt, nec huius instituti. Alijs libris, si quando de argumentationum lege, hoc est de iudicandi parte scribendi otium dabitur, copiosius simul & apertius ista dicemus.

SCHOLIA IN CAPVT VIII.

¶ *Primam vocant Græci κατηγορικὴν, quam nos prædicatiuam.*) Ergo Rodolpho copulatæ etiam quæstiones, atq; haud scio num & disiunctæ, quoties per se efferuntur, categoricæ, id est prædicatiuæ dicendæ sunt. quādo illud κατηγορικὴν, nō modo accusare, sed & prædicare significat. Et de copulatis quidem, facile equidē ei subscripserim: de disiunctis malim Boetio, qui illas refert inter hypotheticas, hoc est cōditionales, propterea quæ, quæadmodū diximus capite præcedēti, tacita in ijs omnibus subest cōditio. ¶ *Sic & simplici quæstioni compositam addere conditionem possumus.*) Vt si dicas, An si prouidētia regitur mūdus, & immortalis est hominis animus, tū est administrāda respublica? ¶ *Et cōpositæ cōpositam.*) Eius rei hoc esse possit exemplū, An si animi nostri sūt immortales, & prouidētia mūdus regitur, tū est administrāda respublica, & honores expectēdi? ¶ *In conditionibus autem, non ex natura eius quod quæritur.*) De hoc diximus capite præcedēti, cū ageremus de cōnexis pronūtiatis & de veritate illorū. ¶ *Quæ rhetores vulgatis nominibus θέσις & ὑποθέσις vocant.*) De his Cicero cū in alijs locis quibusdā, tum vero in Topicis & in partitionibus: & Quintilianus lib. tertij cap. 5. necnō Seuerin⁹ Boetius quarto lib. Topicorū. Thesis est quæstio infinita, sine circumstantiarū adiunctiōe proposita. Vt, sitne ducēda vxor, an sit bellū gerendū. Hæc Cicero in Topicis propositū vocat, in partitionibus cōsultationē. Hypothesis est quæstio finita, cū circūstātiarū adiunctiōe proposita. Vt sitne Catoni vxor ducēda, sitne Cæsari bellū suscipiendū aduersus Pompeiū. Hanc Cicero in partitionibus cōtrouersiam, causam in Topicis vocat. Circumstantiæ sūt, persona, locus, tēpus, causa, agendi modus, instrumenta, quæq; alia eius generis sunt. ¶ *Non pertinet autem nec omnis controuersia nec sola*

Thesis.

Hypothesis.

Circumstantie.

ad rhetorem.) Monui superius, omnem hanc opinionum diuer-
 sitatem pendere ex diuerso intellectu vocabuli. Nam si rhe-
 toricam accipias artem eam, quae in comune docet, quo mo-
 do de re quaeque elegans politaque texti possit oratio: hoc nimirum intellectu, omnes cuiuscumque tandem generis sint quaestiones, haec tamen sibi subiectas habet, quatenus polite ornatęque potest de eis dici. At si hoc nomine intelligatur omnis ac sola facultas illa, qua debent esse instructi iij, qui causas in foro agunt: hac certe ratione non omnis controuersia siue hypothesis ad rhetorem pertinet: neque quisquam hoc unquam dixit. Nisi forte si quis dialecticam a rhetorice ita distare dicit, ut de thesibus illa, haec de hypothesebus disputet, hunc nos illud continuo dicere interpretamur, omnes hypotheses ad rhetoricę pertinere. Id quod perinde mihi videtur esse, ut si quis dicat terram hoc differre ab igni, quod hic calidus, illa frigida sit: atque inde nos colligi illud credamus, omnem calorem in igni, omne frigus in terra esse: cum tamen & aquam frigidam, & aerem calidum esse sit manifestum. Iam quod subdit Rodolphus, non etiam solam controuersiam, sed & propositum siue thesım pertinere ad rhetoricę, eius rei authores habet, Ciceronem in libris de oratore, & Fabium libro institutionum (opinor) secundo. Sed & hic quoque verbis modo tenus dissensio est. Nam qui dicunt solis hypothesebus locum esse in foro, iij hoc intelligunt, id quod initio iudicibus proponitur, causam seu hypothesis esse: id quod nec Cicero, opinor, ipse negauerit. Quod autem is ipse, secutusque eum Quintilianus, & post utrumque Rodolphus, aiunt theses quoque, id est proposita & consultationes in forum venire, id in hunc sensum accipi debet. Contingit saepe inter dicendum, ut generalis atque infinita quaestio aliqua, sic in hypothesis ea de qua pronuntiandum est, includatur, ut omnino de hypothesis hac quę proprie in iudicium venit, statui nihil possit, nisi prius infinita illa quaestione discussa. Ut in causa Miloniana, prima quaestio est, teneaturne Milo lege Cornelia de sicariis. Negat id Cicero, quod ea lege non teneatur iij, qui iure quępiam occidissent: porro Clodium iure a Milone occisum esse. Quomodo iure? Quia Clodius (inquit) insidias Miloni fecit: omnis autem insidiator iure potest occidi. Hic ergo iudices pronuntiare habent de eo, teneaturne Milo lege Cornelia, an non teneatur: quae esse controuersia constat. Verum de hac nihil quicquam decerni potest, nisi planum

An omnes hypotheses iudicis sunt in rhetori.

Theses ac genera quaestiones quatenus ad oratorem pertinent.

factum sit prius iure an iniuria Clodium Milo occiderit. Quod sic probat orator, ut dicat Miloni a Clodio factas esse insidias, omnem autem insidiatorē iure occidi posse. Iam haec, omnem insidiatorē iure posse iterari, non hypothesis est, sed thesis: atque huic caeterae omnes sic innituntur, ut omnino primae illius controuersiae nulla esse certitudo queat, nisi haec prius in hac aut illa parte probata sit. Quomodo Cicero, statim a principio orationis, haec sibi existimauit esse discutiendam. Atque hoc est illud quod dicitur, etiam thesibus esse in foro locum. ¶ *Ut multa habuisset Antonius Musa.* Hic medicus Augusti Caesaris fuit, homo mendendi arte insignis. Meminit eius in epistola quadam Horatii: meminit & Plinius naturalis historiae libro. 29. capite. 1. & rursus libro trigesimo, capite tertio. ¶ *Messala.* Hic est Messala ille Coruinus, non postremi nominis orator, qui ex graui ac diuturno morbo nominis etiam sui oblitus fuit. Meminit eius & Cicero in lib. de claris oratoribus ad Brutum. ¶ *Et propositum quidem esse id ipsum quod praedicatam quaestionem, hinc inde de eis exempla facile declarant.* Haud scio num id satis declarant exempla. Nam si dicas, An si adulterum occidere licet, idcirco eundem fas est & Ioris cedere: an si qua mulier est adultera, eadem & venefica est: num si prouidentia mundus regitur, tum est administranda respublica: haec utique omnes praedicatuae quaestiones non sunt: at theses tamen aut proposita ea esse, id manifestius est quam ut villo modo negari queat. ¶ *De controuersia est quod posset ambigi.* Hypotheses, inquit, ac controuersiae, tamen si voce tenus asseueranter ferere videantur proferri, tamen si sensum magis quam verba expendas, facile animaduertentis, semper tacitam eas inclusam habere conditionem. ¶ *Struxeritne Clodius insidias Miloni.* Hanc coniecturalē copiosissime tractat Cicero, in oratione Miloniana, cuius toties iam a nobis facta est mentio. ¶ *An prinato consilio Hannibal obsideat Saguntum.* Haec Saguntus urbs erat Hispaniae, quam Pœnorum dux Hannibal obsedit capiteque prius, quam exercitum duceret in Italiam. Lege T. Liuij de secundo bello punico librum primum. ¶ *An delenda Carthago.* Hoc M. Porcius Cato suasit, Scipio Nasica dissuasit. Vicit tamen sententia Catonis, qui vir quam leui argumento persuaserit tantae euersionem urbis, his verbis explicat Plinius. Nanque perniciosa (inquit) odio Carthaginis flagrans, nepotumque securita-

Antonius Musa.

Messala Coruinus.

An theses omnes praedicatuae sint quaestiones.

An hypothesis omnis, quaestio sit conditionalis.

Quo argumento persuaserit Cato delendam Carthaginem Plinius lib. 15. cap. 12.

tis anxius, cū clamaret in omni senatu Carthaginē delendā, attulit quodā die in curia præcocē ex ea prouincia ficū: ostē dēnsq; patribus, interrogo vos, inquit, quādo hoc pomū demptum putatis ex arbore: Cū inter omnes recens esse cōstaret, At qui tertiū, inquit, āte diem scitote decerptū Carthagine, tā prope à muris habemus hostē. Statimq; sumptū est punicum tertiū bellū, quo Carthago deleta est. quanq̄ Catone anno sequēte raptō. Quid primū in eo miremur? curā ingenij, an occasionē fortuitā? celeritatēq; cursus, an ingeniu viri? Super omnia equidē est, quo nihil equidē duco mirabilius, tantā illā vrbem, & de terrarū orbe per centū viginti annos vrbis æmulam, vnus pomi argumento euerlam &c. ¶ *Quemadmodum sunt propositiones quaedam, quibus est diserte adiecta conditio.*) Non oscitāter legenda sunt hæc. Profuerint enim ad explicanda multa, in quibus mirum hodie q̄ sudent quidam, & tamen frustra. ¶ *Rectēne Cato Martiam vxorem dimiserit.*) Cato Uticensis post diuortium Attiliæ Martiam Philippi filiam duxit vxorē. Hæc Martiam vir nobilis & orator insignis Hortensius, sibi à Catone tantisper tradi postulauit, dum prolem vnam, aut alteram ex ea sustulisset: idq; assentiente Martiæ patre Philippo, à Catone obtinuit. Post annos aliquot, cum è viuis excessisset Hortensius, Cato Pompeium, cœpto iam ciuili bello, extra Italiam secutus, Martiam rursus liberorum ac totius familiaris causa sibi matrimonio iunxit. quod eius factum ceu auaritiæ argumentū, criminatus est in Anticatone Cæsar. Lege vitam. Catonis apud Plutarchum. ¶ *Catonem cinem Romanum, senatorem, Stoici seclam præferentem.*) Fuit enim Cato philosophus Stoicus, quæ res iocandi ansam præbuit Ciceroni, in oratione qua Murenā defendit cōtra ipsum hūc M. Catonē, & Seruiū Sulpitiū. Ego, inquit, consiliū tuū Cato, propter singulare animi mei de tua virtute iudiciū, vituperare non audeo: nōnulla in re forsitan cōformare, & leuiter emendare possim. Non multa peccas, inquit ille fortissimo viro senior magister: sed si peccas, te regere possum. At ego te verissime dixerim peccare nihil, neq; vlla in re te esse eiusmodi, vt corrigendus potius, q̄ leniter inflectendus esse videare. Finxit enim te ipsa natura ad honestatem, grauitatem, tēperantiā, magnitudinē animi, iustitiā: ad omnes deniq; virtutes magnū hominē & excelsū. Accessit his tot, doctrina nō moderata, nec mitis: sed vt mihi vi-

Martia à Catone dimissa & recepta.

Cato philosophus Stoicus

detur paulò asperior, & durior, quàm aut veritas, aut natura patiatur. Et quoniam non est nobis hæc oratio habenda, aut cum imperita multitudine, aut in aliquo conuētū agrestium: audacius paulò de studijs humanitatis, quæ & mihi & vobis nota & iudicanda sunt, disputabo. In M. Catone, iudices, hæc bona quæ videmus diuina & egregia, ipsius scitote esse propria. Quæ nōnunq̄ requirimus, ea sunt omnia non à natura, sed à magistro. Fuit enim quidam summo ingenio vir Zeno, cuius inuentorum æmuli, Stoici nominantur. Huius sententiæ sunt & præcepta eiusmodi, sapientē gratia non moueri, nunq̄ cuiusquam delicto ignoscere: neminem misericordem esse, nisi stultum & leuem: viri nō esse, neq; exorari, neq; placari: solos sapientes, esse, si distortissimi sint, formosos: si mendicissimi, diuites: si seruitutem seruiant, reges. Nos autem qui sapientes nō sumus, fugitiuos, exules, hostes, insanos deniq; esse dicūt: omnia peccata esse paria, omne delictum scelus esse nefariū: nec minus delinquere eū, qui gallum gallinaciū, cū opus nō fuerit: q̄ eum, qui patrem suffocauerit. sapientem nihil opinari, nullius rei pœnitere, nulla in re falli, sententiā mutare nūquam. Hæc homo ingeniosissimus M. Cato, authoribus eruditissimis inductus, arripuit: neq; disputandi causa, vt magna pars: sed ita viuendi. Petunt aliquid publicani: caue quicquā habeat momenti gratia. Supplices aliqui veniunt miseri & calamitosi: sceleratus & nefarius fueris, si quicquam misericordia adductus feceris. Faretur aliquis se peccasse, & eius delicti veniā petit: nefariū est facinus ignoscere. At leue delictū est: omnia peccata sunt paria. Dixisti quicquā: iam fixum & statutum est. Non re ductus es, sed opinione: sapiens nihil opinatur. Errasti aliqua in re: male dici putat. Hac ex disciplina nobis illa sunt, Dixi in senatu me nomen consularis candidati delaturum. Iratus dixisti. nunquam, inquit, sapiens irascitur. At temporis causa. improbi, inquit, hominis est mēdacio fallere. Mutare sententiam, turpe est: exorari, scelus: misereri, flagitium &c. ¶ *Propositum solum, id est, quod in eorum, quæ sunt in questione, substantia ponitur.*) Hoc est, Propositum, thesis, siue consultatio est quæstio: ea, qua exclusis circumstātijs, de sola quaeritur natura ipsarum rerum. Vt possitne homo quisquam iū re occidi, num metus cadere possit in constantē virū. ¶ *Quod Quintilianus vocauit argumētū καὶ ὑπόθεσις.*) Verba Fabij lib. quin f. iij.

Ioci Ciceronis in Stoicos.

Argumenta καὶ ὑπόθεσις.

to, hæc sunt: Illud adijciendum videtur, duci argumenta, non à confessis tantū, sed etiā à fictione, quā Græci κατὰ ὑπόθεσιν vocant: & quidē ex omnibus iisdem locis, quibus superiora, quia totidē species esse possunt fictæ, quot veræ. Nam fingere hoc loco id est, proponere aliquid: quod si verū sit, aut soluat quæstionē, aut adiuuet. (¶ *sunt & alij duo modi querendi.*) Tradūt dialectici, præter diuisionē illā superiorē, duo adhuc esse pronuntiatorū genera, purū vnū, alterū modale. Pura pronūtiata nominātur, quibus aut simpliciter, aut adiecta cōditione, pure esse aliquid, aut nō esse significamus. Vt, Mors vltima linea rerū est. Et, si non aliquā nocuisses, mortuus esses. Modalia vocāt, quibus nō pure, sed certo quodā modo, certaq; lege, aut esse aliquid significamus, aut nō esse. Vt, diuitem ingredi in regnū cælōrū, est impossibile: Contingit hominē eundē, & bonū virum, & inutilem ciuem esse. Modi per quos huiusmodi pronuntiatia fiunt, ab Rodolpho enumerantur quatuor, possibile, contingens, impossibile, necesse. Sunt qui his duos adijciant, verum, & falsum. Laurentius Valla tres modo ex hoc numero putat recipiēdos, possibile, impossibile, verum. Quibus rursus alios quosdam adiungit, facile, difficile: certum, incertum: consuetum, insuetum: vtile, inutile: iucundum, iniucundum: decorum, indecorum. aliāque hisce similia. (¶ *Quod quam sit durius, tamen, vt inquit Quintilianus, solum est eius quod Græci δυνατόν vocant.*) Locus est apud Quintilianum, tertio institutionum libro, capite de causā deliberatiua: Melius igitur, qui tertiam, inquit, partem dixerunt δυνατόν, quod nostri possibile nominant. quæ vt dura videatur appellatio, tamen sola est. (¶ *Est & conditionalis.*) Quid Rodolphe, si legant hæc illi, qui hodie magna cum authoritate docent summulas Petri Hispani, & parua logicalia? Quo putas supercilio isti hæc legent? imò verò quāta cum indignatione abijcient? An tu ignoras, capitale apud istos crimen videri, si quis latū (quod aiunt) culmū ab ipsorū sentimēto aufit discedere? Atq; hi certe ita pronuntiant, omnē propositionē modale esse categoricā, hypotheticā nullā. Quocirca vide quid egeris, quidve respōsurus sis ijs, vbi centurijs aliquot syllogismorū instructi, in arenā te prouocauerint. (¶ *Idq; dupliciter fit. Quandoq; enim modum afferimus ei, de quo querimus ex conditione.*) Hoc apertius fortasse dici sic queat: Modus, verbi causa, necesse: quādoq; significat, præ-

Pronuntiatia pura.

Modalia.

Modi quot.

Possibile.

dicatū eius proloquij, quod ex cōditione colligitur, necessario subiecto inesse: quandoq; verò, etsi prædicatū illud subiecto nō insit necessario, tamen proloquiū ipsum necessitate quadam ex præcedente cōditione sequi. Aliter Verbū necesse in pronuntiatia modalibus, duplicē significare potest necessitatē, vnā consequētīæ, alterā consequētis. Priorē vocāt, quoties necessario aliquid ex alio colligitur, siue id per se necessariū sit, siue nō necessariū. Vt, necesse est, si pluit, terrā madescere. Posteriorē, quoties per se aliquid necessariū est, siue necessitate aliqua colligatur ex alio, siue nō colligatur. Vt, si homo est animal, & nō mutum, necesse est eum esse rationis participē. (¶ *Alijs libris si quando de argumentationum lege, hoc est, de indicandū parte scribendi otium dabitur.*) Fuit, qui hos libros à se vifos diceret: verè an secus, ego adfirmare non possum. mihi certe nōdum eos videre contigit.

(¶ *Artium tria esse genera, & pro horum diuersitate, diuersas etiam sumi quæstiones: cum alijs quibusdam.* CAPVT IX.

Etiam quæstionū varietatē diximus accipi, *Tria artium genera.* pro artium, quarū cōsiderationi sunt expostitæ, diuersitate. Artes omnes, aut ad cognitionē referuntur, aut ad actionē. Cognitionis artes sunt, quarū finis est sciētia: vt sunt mathematicæ, physicæ, & reliquæ id genus, ex quibus sola rerū petitur cognitio. Aliæ sunt, quæ earū sunt rerū, quæ actioni arbitriō que nostro sunt addictæ: vt sūt eæ, quibus animus ad virtutē dirigitur, quā moralē philosophiā dicimus: aut quibus corporis necessitati succurrimus, quæ operariæ dicuntur. Tertiæ, & velut mediæ sunt generis, quas λογικὰς Græci, nos rationales dicimus: quæ ad formandam orationem pertinent, de quibus cū dialecticē definiremus, sumus locuti: quarū radix origōq; propius ad cognitionis vim accedit, videnturq; intra fines suos positæ, cognitionis verius esse, quā actionis. Quia tamē cōmunes sunt aliarū omnium ministræ,

támque late funduntur, quàm oratio, hoc est, quàm humana ipsa natura: promiscue videntur & actionis & cognitionis nomen accipere posse, quemadmodum ratio, vel mens, cui seruiunt, est in actiuam, & cognitiuam, ab Aristotele diuisa. Sumetur pro hoc artium numero etiam numerus quaestionum. Sed de his exactius dicere, ad singulas pertinet artes, vel si ad vnã aliquam, non est id dialectices: hæc autem velut capita attigisse dialectico sufficiat. ¶ Illud quidem, haud est difficile videre, eos qui rhetori omne id de quo bene dici posset subdidere, deinde omnem materiam finiuerit tribus quaestionibus, sitne ab hoc factum quod dicitur, sitne iustum, sitne scripto legis comprehensum: nihil satis dignum tanto promisso suo protulisse. His enim tribus quaestionibus sunt omnia quæ in iudicijs aguntur, conclusa. Nam deliberatiuam breui quaestione an expediat absoluerunt. Et Aristoteles quidem copiose eam diligentèrque explicat: reliqui breuiter attigere, quidam adeò ne numerauerit quidem inter ciuiles quaestiones. Nam laus, & vituperatio, sitne omnino quaestio necne, fuerunt qui dubitarent. Quod ut iure reprehendit Quintilianus, ita recte videtur apud Ciceronem sentire Crassus, qui per se venire eam non putet in forum: iudicialibus autem & deliberatiuis persæpe accedere. ¶ Quod autem Cicero in Topicis, an sit, quid sit, quale sit, quaestiones, ad cognitionem retulit: deinde qualitatem voluit iuris & iniuriæ tractatu explicari: vtrunque diligentius fieri fortasse poterat, Primum enim non satis est verum, secundum etiam repugnans. Nam &

Expenditur
sententia Ci-
ceronis in
Topicis.

moralis philosophus an sit virtus quaerere potest, & quid sit quaerit vtiq; Qualitas vero si ad cognitionem pertinet, quomodo iuris & iniuriæ tractatu finita est: Quoniam ius & iniuria ad actionis partem, non ad cognitionis partem reducuntur. Tametsi enim multa sit variæque de iure & iniuria ambiguitas, ingenitæque rerum cognitionem sit horum notitia complexa: non tamen cognitionis nomen accipit eorum tractatus, sed actionis. Contemplantur enim (ut inquit Aristoteles) etiam qui agunt, sed aliud in usum. Non enim in id contemplantur, ut contemplentur: sed ut pro eo quod contemplatione instituerunt, dirigant actiones. Sic etiam mathematicus, describet circulos radio, figuras lineasque in puluere ducet, summas motuum & magnitudinum caelestium numeris colliget, quæ sunt actiones: non tamè ut agat, hæc facit, sed ut scientiam eorum, quæ agendis istis scrutatur, acquirat. finis potissimus est rerum omnium: ut que omnibus agendi est existendique causa, ita plurima etiam ex ipso accipiunt nomen. Multa vocantur bona, non quia sunt, sed quia bonis destinantur.

SCHOLIA IN CAPVT IX.

Artes omnes, aut ad cognitionem referuntur. De hac artium diuisione multa Angelus Politianus in libello seu oratione ea, cui titulum fecit, panepistemon. ¶ Quas logicas Graeci, nos rationales dicimus. Sunt qui existimant, has artes potius sermocinales, quàm rationales dicendas esse. Certe vox Græca vtriusque interpretationis est capax: cum λόγος non modo rationem, sed & sermonem, seu orationem significet. Atque haud scionum Rodolphus etiã, non rationales, sed orationales scriptum reliquerit. id quod pro pæmodum indicare videntur, quæ conti-

Logice artes
an dicendæ ra-
tionales.

Laurentius
Valla lib. 3
in dialecticē

nuo subiūgit: Nos, inquit, rationales dicimus, quæ ad formā-
dam orationem pertinent. Laurentij Vallæ hac de re dispu-
tatio huc spectat, quasi logice dicta sit rationalis sciētia, quod
circa rationem, hoc est, argumentum, seu medium argumē-
tationis cuiusq; versetur: quæ interpretatio quemadmodum
dialecticæ probe aptari potest, ita reliquis duabus nequaquā.
Id quod & Boetium sensisse apparet, qui in Porphyriū scri-
bens, ita loquitur de ea parte philosophiæ, quam rationalem
vocamus, ut dialecticam solam, non etiam grammaticam, &
rhetoricam eo nomine intellexisse videatur. Lōge aliter Ma-
crobius, qui rationalem philosophiæ partem appellat eam:
quæ versatur circa res incorporeas, & ea quæ sola mente, nō
etiam sensu cognosci possunt, ut est anima, deus, & quas vo-
cant intelligentias. Verum hæc non ita multum faciūt ad in-
stitutū nostrū, quibus in præsentia satis est grammaticā, dia-
lecticā, & rhetoricā, idcirco λογικὰς dictas esse à Græcis quod
orationis, sermonisq; artificii doceat: quocūq; tandē nomine
eas donent Latini. (De quibus cum dialecticē finiremus, sumus lo-
cuti.) Huius libri cap. secundo. (Quarū ratiō origōq; propius ad
cognitionis vim accedit.) Hinc clamorissīma illa disputatio apud
nostros, sitne dialectica speculatiua, an practica. In qua eous-
que hodie desudant quidā, ut posteaquā diem totū contētif-
simis vociferationib⁹ absumpserint, tum post sudores tātos,
quæ artes speculatiuæ, aut practicæ sint dicendæ, ipsi etiādū
ignorent. (Quæadmodū ratio, vel mens, cui seruiunt, est in actiuam,
& cognitiuā ab Aristotele diuisa.) Facit enim Aristoteles tertio lib.
de anima, duplicē intellectū, speculatiuū, & practicum. (Eos
qui rhetori omne id de quo bene dici posset subdidere.) Hoc Crassus apud
Ciceronē facit primo libro de oratore, & Fabius Quinti-
ilianus oratoriū institutionū, lib. secundo. (Nihil satis dignū
tanto promisso suo protulisse.) Alludit ad carmen Horatianum:
Quid feret hic tanto dignū promissor hiatu? (Nam delibera-
tiuam breui quæstione, an expediat, absoluerunt.) Tradunt rhetores
tria esse genera causarum, demonstratiuum, deliberatiuum,
iudiciale. Demonstratiuum est, quo laudamus, aut reprehē-
dimus. Deliberatiuū, quod in suadendo, ac dissuadendo con-
sistit. Iudiciale, quo accusatur quis, aut defenditur. Ergo in
genere deliberatiuo Aristoteles illud modo quærendū putat,
expediat nec ne id quod in deliberationē venit: Quintilianus

Macrobius. 2
lib. in somniū
Scipionis ca.
vltimo.

Tria genera
causarum.
Demonstra-
tiuū.
Deliberati-
uum.
Iudiciale.

tria, sitne vtile, sitne honestū, & num fieri possit. Porro quide
sola vtilitate aiunt quærendum esse, ij ex sententia Stoicorū,
nihil vtile esse dicūt, quin sit idē honestū. Quod & Fabius ar-
tingit, & Cicero in officijs probat. (Et Aristoteles quidem.) Pri-
mo libro rhetoricorum. (Quod ut recte reprehendit Quintilia-
nus.) Libro tertio, cap. nono. (Ita recte videtur apud Ciceronem
sentire Crassus.) In libris de oratore. Quanquam aut memoria
me fallit, aut hæc nō tam Crassi apud Ciceronē sententia est,
quā Antonij. (Quod autē Cicero in Topicis.) Non in Topicis
solū, sed in tertio etiā de Oratore habet hoc Cicero. Quo
autē paratius sit, totum hunc locū plenius assequi, ascribam
huc ipsa Ciceronis verba, quæ super hac re habet in Topicis:
Quæstionum autē, quacūq; de re sint, duo, inquit, sunt gene-
ra, vnū cognitionis, alterum actionis. Cognitionis sunt hæc,
quarum finis est scientia. Ut si quæretur, a naturāne ius pro-
fectum sit, an ab aliqua quasi contractione hominum & pa-
rtione. Actionis autē huiusmodi exempla sunt: sitne sapien-
tis ad rempub. accedere? Cognitionis quæstiones tripartitæ
sunt. cū aut sitne, aut quid sit, aut quale sit, quæritur. Harum
prima, cōiectura: secūda, definitione: tertia, iuris & iniuriæ di-
stinctione explicatur. Et interpositis paucis, De cognitionis,
inquit, quæstionib⁹ hætenus. Actionis reliquæ sunt: quorum
duo sunt genera, vnū ad officiū: alterū ad motū animi, vel gi-
gnendū, vel sedandū planēve tollendū. Ad officiū sic: cū que-
ritur, suscipiendine sint liberi? Ad mouendos animos: cū sūt
cohortationes ad defendendā rempublicā, ad gloriam, & ad
laudē &c. Ex his paratū est colligere illud, tam Ciceronem, q̄
Rodolphū, suo vtrunq; modo vera sentire: & quicquid hoc
inter eos est cōtrouersia, id in solis verbis, nō re ipsa cōsiste-
re. Etenim Cicero eas quæstiones vocat cognitionis, quarum
ea est facies, ea natura, ut quātum in ipsis est, finis earum sit
cognitio. Actionis autē, quæ ex natura sua, nō tam ad res co-
gnoscēdas, q̄ ad officia actionesq; pertinent, in quacūq; tandē
arte tractētur. Rodolphus cōtra, discernit quæstiones istas fi-
nib⁹ artū: ut actionis quæstiones dicantur, quæ ad artes acti-
uas pertinent: cognitionis, quæ ad cognitiuas. Ergo cū quærit
quid sit virtus, si Rodolphi finitionē accipias, actionis nimirū
quæstio erit: sin vero Ciceronis, cognitionis dicetur. Quāuis
enim ad morālē pertinet philosophiam, ac proinde actionis.

Duo quæstio-
num genera,
vnū cogniti-
onis, alterū
actionis.

Quæstio co-
gnitionis.

Actionis.

etiam dici potest: tamen quod in natura ipsius est, nusquam aliò quàm ad cognitionem spectat, ideòq; nò minus recte dicitur cognitionis. Secus habeat, si quærat an boni viri sit procreare liberos. Hæc enim quæstio, etiam quantum in ipsa est, præter cognitionem, etiam actionem spectat. Ita recte uterq; sed diuerso modo. ¶ Contemplantur enim, ut inquit Aristoteles, etiam qui agunt, sed alium in usum. Contemplantur, inquit, non ut in contemplatione cognitionemque gradum sistant, sed ut progrediantur ad actiones.

¶ *Omni differenti propositam esse questionem: & quomodo, cum ipsa, tum etiam status, in diuersis dicendi generibus inueniatur.* CAP. X.

Omni differenti proposita questio.

Quando igitur omni differenti proposita est questio, non eis modo qui disputationibus res ambiguas iactant, aut qui tradendis artibus, vel certiores, vel (quod discipulis perinde est) meliorem fidem facere conantur: sed & historia, & poema quoque questionem explicat. Si quis enim interroget, quomodo gestum sit bellum Peloponnesiacum, nihil poteris rectius respondere, quàm quæ Thucydides ea de re conscripsit. Nec quomodo pugnatum sit cum Iugurtha, quàm quæ Sallustius monumentis earum rerum reliquit. Sic, & quomodo Græcia ad Troiam bellauerit: & Aeneas uenerit in Italiã, nullus melius quàm Homerus, & Virgilius explicabit. Cum hæc ergo ita sint, diligenter est nobis etiam atque etiam intuendum, quæ sit questio, hoc est, quod sit caput summamque rerum omnium, ad quam dicenti sint cuncta referenda. Nec enim abs re credendus est admonuisse Plinius * Comensis scriptorẽ, ut legat subinde titulum suum, & plane exacteque perspicat, quid scribendum sumpserit. Et M. Antonius itidem putauit, nihil æque iuuare dicturum, quàm respicere quæ-

* Nonocomensis.

creberrime ad id, de quo sis dicturus. Quod nedum in id prodest, ut quæ latent in eo, facilius acriori mentis intentione eruas: sed obserues (quod plerisque difficillimum est) ut nec plura, quàm opus est, nec pauciora, nec quæ nihil ad rem attinent, dicas. Hoc autem facere nemo potest, qui non antè fixam exploratamque questionem habuerit, de qua sibi sit dicendum. quod quò facilius fieri possit, quomodocumque poterimus conabimur explicare. ¶ Omnis dictio, aut aduersariũ habet, & inter duarum partium certamina consistit: aut unius solum est partis. Duarum partium sunt, ut contentiones, vel scholasticæ, vel ciuiles, quæ inter dissidentes fiunt. Vnam solum partem habet, quæ fit ad obsequentem auditorem. quales sunt cohortationes, consolationes, laudationes, conciliationes, quæque reliqua huius sunt generis. Nò quæ nequeat & in his in ambas differi partes, neque enim aliter questio intelligi posset: sed quia cum illis ferè negotium est, qui ultro uinci se cupiunt, & non modo nò repugnant, sed laxissimas etiam (quod dici solet) habenas sequuntur. ¶ In his ergo dictionibus, quæ positæ sunt in contentione, expeditissimam rationem inueniendæ questionis aduersarius dabit. Quoniam semper petitur aliquid ab altero, cui alter contradicit. Quandiu enim consentanea dicunt, certum est questionem esse non posse. Vbi cœperint consistere, ita ut alter non progredi longius alterum patiatur, questio erit. Sed hæc quæ sit, in scholasticis quidem dubium esse non potest: quia expositum semper certumque est, de quo dubitatur. In ciuilibus uerò

Duplex dictio.

Quomodo inuenienda questio in dictione ea quæ habet aduersarium.

quæstio quidem, hoc est, caput certaminis semper est apertum. Neq; enim deliberat quisquam, qui nõ certam habeat deliberandi summam: neq; qui in iudicium vocat aliquem, ignorat qua lege reum faciat, hoc est, quid petat ab eo, vel quas exposcat pœnas. Sed de statu quæstionis persæpe ambigitur, in iudicijs præsertim. Status autem quæstionis id est, quo vel probato vel confutato, in hanc vel illam partem de quæstione pronuntiari oportet. Ut Laterensis ait, ambitu affecutus est ædilitatē Plācius: Plācius negat. quæstio est, an affecutus sit Plācius ædilitatem ambitu. hoc est enim de quo pronuntiare iudices oportebit. Non potest autem istud ex se probari. Dicit igitur Laterensis: Dignitate enim à me vincebatur. Quòd si det id Plācius, videbimus an idcirco necesse sit, ipsum ambitu superiorem fuisse. Quod si est, hic erit status. hinc enim tota pendeat quæstio, fuerit ne dignitate Laterensis superior. Sin vero poterit Plācius cedere dignitati Laterensis, & causam tamen tenere, nõ erit hic status: ut dicat, nõ utiq; si Laterensis dignitate superavit me, idcirco ego ambitu illū vici in petitione. nõ solum enim populus alterū horū sequitur, sed studio diligentiq; candidatorū, sed amicorū precibus, sed officiorū commédatione, permouetur. Ergo iam ab eo statu quē Laterensis fecit, detorta est à Cicerone quæstio: & huc delata, an soleat his rebus moueri populus, & an fuerit Plācius istis superior. hic q; fit status huius quæstionis. Sic etiā aduersarius dicit: Milo tenetur lege Cornelia de Sicarijs. Milo negat. Quæstio an teneatur. Probat aduersaria-

Quid status

rius: Occidit enim Clodiū. Quod si Milo negat, hic erit status quæstionis, an occiderit: sin fatetur, ostendat oportet, non teneri ea lege, quisquis aliquē occiderit, ut insidiatorem, aut latronē. Id ergo quoniā grauius ab aduersarijs pressum erat, Cicero disputandum etiam sibi credit: deinde Clodium insidiatum fuisse, qui præcipuus eius quæstionis fit status, fit que adeo perfectus syllogismus: Quisquis insidiatus est, iure occiditur: Clodius insidiatus est, iure ergo Clodius occiditur. ¶ Quēadmodū contingit autē plures quæstiones eodem peragi iudicio, ut in Cluentij causa, quæstiones iudicij corrupti, & veneficij: ita contingit vnus quæstionis plures esse status. Ut in eadē iudicij corrupti causa, nec id iudiciū à Cluentio corruptū esse, nec si esset, idcirco tamē lege corrupti iudicij Cluentiū teneri. Sed in Verris repetundarū iudicio, quæstio vtrū in legem repetundarū admiserit Verres. status sunt tot, quot sunt crimina. quodlibet enim per se defendendū est, quemadmodū & probandum. Et diuersa est interim defendēdi ratio. cum aliud negatur factum, aliud in legem repetundarum non venire, aliud recte factū dicetur. Status ergo est (ut diximus) id, quo dato, necesse est de causa in hanc vel illam partem discerni. Quæ si plura erunt, quorū vnum probando alteri nõ adhibetur, possit q; quodlibet firmamentū esse quæstionis, plures erūt etiā & status. ¶ At in negotijs illis, quæ vnus tantū sunt partis, nõ nunquā plus aliquanto curæ habet inuenire quæstionem. Idcirco quatenus possumus, iuueamus & hac in parte quærentis curam. Mihi quidem

In eadē quæstione plures quædoq; inesse status.

Quomodo inuenienda quæstio in dictione ea, que aduersariū nõ habet.

videtur quæstio omnis, in huiusmodi causis trium istarum rerum cōsideratione inueniri expeditissime posse: personarum, rei, & (vt ita dicam) conatus. Personas dico nunc eas, inter quas agitur, vt sint beneuolæ aut infensæ, alienæ aut coniunctæ, pares aut dignitate discretæ, quæq; aliæ maxime in congressu hominū perspici solent. Qui perferunt autem mandata, personam semper sustinent mādantis. Res cōsideranda est, quæ euenit, aut futura est, cuius causa dicere statuimus. Vt in cōsolatione, vel propinqui, vel amici, vel opes amissæ. In gratulatione, honores accepti. In gratiarū actione, beneficiū collatum. Conatus deinde est id, quod ob hanc rem velimus dicēdo conficere. Vt in cōsolatione, videmus hunc desideratæ rei iactura dolere. hæc quidem res est. Personæ deinde sunt, hic nobis, nos huic amici, quo fit, vt offendamur eius dolore. Conatus ergo sequitur, quodam operam, ne huic doleat, idq; dicendo cōsequi laboramus. Ergo si conatum atque rem coniungas, quæstionem habebis. Ea est, sitne huic dolendum huius rei amissæ causa. In gratulatione personas primum necesse est beneuolas esse. Res vero erit, vt aliquid eius cui gratulamur cōmodis aut dignitati accesserit. Conatus autem, quoniam ob beneuolētiam fauemus rebus illius, vt ostēdamus nos lætari. Quæstio ergo erit, an illius præsentis commodo lætemur. In gratiarum actione, personæ sunt itidem amicæ. Res est meritum vel munus ab eo cui aguntur gratiæ tributum. Conatus, vt grato ob id animo doceatur esse qui accepit. Quæstio erit, sitne hic illi huius

meriti causa gratus. Agendarum autem gratiarum, cum multa apud Ciceronem, tum pulchrum mihi propriūmq; videtur esse apud Aufoniū exemplum, in ea oratione, qua Gratiano ob cōsulatum agit gratias. Sunt autem diligenter expendendæ personæ ad quas habetur oratio. vt enim quandoque certæ sunt & singulares, sicut in his exēplis quæ proposuimus: ita nōnūquā, vel qui dicit, multorū sustinet personā. vt qui populi nomine cū principe vel magistratu agit: vel cum multis vnā agit, vt Cicero, qui senatui, qui P. R. gratias de reditu suo agit. Aristides, qui Rhodo terræ motu subuersa, ciues cōsolatur. Qui diligenter enim personam vel eius qui dicit, vel cuius nomine dicitur, & eius cui fiunt verba, perspexerit, siue singulæ sint hæ, siue plures: deinde rem cū persona contulerit, & viderit quid ea personæ intersit, vel qua parte cōtingat eā, facile id quod diximus conatum explicabit. Vt qui in nuptijs dicit. (humilibus enim oportet vtamur exemplis, quoniā in huiusmodi rebus, quæ ad morē magis q̄ ad vsum spectāt, eò facilius erratur, quo habentur negligentius. Necessitas perspicax est, neq; (quod dici solet) docenda est fames.) Quid petet is ergo qui dicit in nuptijs? Si nuptias quæ fiunt conferat nubentibus, hocque oratione prosequi velit, quia sint eis expetendæ nuptiæ, quemadmodum & expetuntur, in hortationem flectet oratio, eritque quæstio, an sint istis expetendæ nuptiæ. Sin turbæ amicorum circumstantium nuptiæ conferantur, nihil ad eos pertinebit, præterquam ex nubentibus gaudium: conabiturq;

ostendere gaudendū eis esse, & fiet quæstio, sitne tam feliciter nubentium matrimonio gaudendum. Vnde est in promptu videre, quomodo in eadem re, eodē in loco, mutatis personis, mutari oportebit etiam quæstionem. In funebri laudatione, plerōsq; videas orationem ad consolationem conferre. quæ primū oratio sola cum propinquis haberi potest. Cōtrā videtur laudatio magis ad alienos qui adsunt funeri pertinere. Deinde intempestiuum videtur, tam recētem dolorem & in ipso (vt dicitur) ictu velle consolando mulcere. Aut enim frustra tentabimus ibi siccare lachrymas: aut si quis tum consolationis est causa, is consolatione non eget. Mihi videtur, quia res quæ in manibus est, mors est præstantis viri, ex qua ad præsentem hominum numerum honor tantum funeris pertinet, ostendendum id esse, merito tam laudato viro hunc honorem haberi. Fit tamen, vt in fine ad consolationem aliquam respectet qui dicit, quemadmodum apud Thucydidem Pericles, cum eos qui primi in eo bello ceciderant laudaret, in fine consolationem subiecit, quod quidem à gravitate personæ Periclis, & tēporis interuentu, quo primus doloris impetus deferbuerat, haud erat alienū. Quinetiam cū mors eorum qui laudabantur ad exemplum pertineret audiētium, quæstionem à laude ad hortationē deflexit. Itaq; omnis vis ingeniūmq; dicentis eō tendit, vt ostendat tam fortes viros, qui tam constāter pro tam insigni patria ceciderunt, viuis esse sectandos. Sed de his satis. Nec enim omnia exempla complecti in animo est, nec possem. Suffi-

ciet hoc pacto quærere volentibus aperuisse viam.

SCHOLIA IN CAPVT X.

Quomodo sit gestum bellum Peloponessiacū. Peloponessus *ἡ Πελοπόννησος* Peloponessus nomen habet. vt si dicas, insula *ἡ Πελοπόννησος* Pelopis. Est autem peninsula inter mare Aegæi & Ioniū, vbi nobilissima quondā vrbs fuit Corinthus. quæ initium dedit bello illi, quod grauissimū aduersus Lacedæmonios ac Siculos gessere Athenienses. quod bellum accuratissime octo libris descripsit Thucydides. *(Quomodo pugnatum sit cum Jugurtha.)* De hoc nihil attinet dicere, quando in omniū manibus sunt, quæ de ea re scripsit Salustius. *(Nec enim abs re credendus est admonuisse Plinius Comensis scriptorem, vt legat subinde titulum suum.)* Extrat inter epistolas Plinij libro quinto epistola multo pulcherrima ad Apollinarem. In ea posteaquā copiosissime descripsisset villam suam in Thuscis, deinde prope calcem epistolæ hæc adiecit: Vitassem (inquit) iam dudum, ne videret argutior: nisi proposuissem omnes angulos tecum epistola circumire. Neq; enim verebar, ne laboriosum esset legēti tibi, quod visenti non fuisset: præsertim cum interquiescere, si liberet: depositaq; epistola, quasi residere sæpius posses. Præterea indulgi amori meo. amo enim, quæ maxima ex parte ipse inchoauit, aut inchoata percolui. In summa, (cur enim non aperiā tibi vel iudiciū meū vel errorē.) Primū ego officij scriptoris existimo, vt titulū suum legat: & identidē interroget se quid cœperit scribere: sciātq; si materiæ immoratur, nō esse longū: longissimū, si aliquid accersit atq; attrahit. Et quæ sequūtur. *(Et M. Antonius itidē putauit.)* intellige M. illum Antoniū oratorē, auctōrē Antonij, qui post dictus fuit Triūuir. Is porrō Antonius apud Ciceronē de oratore, vtilissimū fore censet, si subinde mentē reijciamus ad id, de quo dictū sumus. ita enim futurū esse, vt & causæ fatifaciamus: & nihil quod vel obsit illi, vel certe nō profuit, afferam. *(Sed laxissimas etiā (quod dici solet) habenas sequūtur.)* Ductum ab equis, facile seforti parentibus. Quanquam allusisse videri potest & ad Herculeum illum Gallicum, de quo multa Lucianus. *(status quæstionis id est.)* Multa de statu Fabius libro tertio. Cicero in rhetoricis constitutionem vocat, *ἡ ἄσπις*. *(Vt Latereus ait, ambitu affectus est ædilitatem Plancius.)* Exemplum sumptum ex oratione, quā pro Plancio habuit Cicero, Ambitus, vt quidē

Peloponessus

Bellū peloponessiacū.

Scriptor titulum suum subinde legat. Quis in scribēdo loquens.

Ambitus.

hic loquimur, est illicita honorū seu magistratum adeptio, videlicet cum quis largitiōe, aut alijs quibusvis modis illicitis, magistratum adeptus est. Aduersus hūc, legem tulerat C. Calphurnius Piso, quæ primum Calphurnia, deinde dicta fuit & Iulia de ambitu. in ea lege præter alias pœnas, pecuniaria quoq; (vt Pediani verbis vtatur) pœna erat adiecta. ¶ *Dignitate enim à me vincebatur.*) Laterensis argumentatio, id quod ex Ciceronis oratione facile intelligi potest, fuit eiusmodi: Dignitate à me in petenda ædilitate Plancius vincebatur, ergo ambitu vicit. Hanc bifariam refellere reus potest. primum, vt neget se dignitate inferiorem fuisse. deinde, vt illo dato, neget tamen inde sequi, se ambitu assecutū esse ædilitatē. Quod si priore defensione vtatur, status controuersia erit, fueritne Plancius dignitate inferior. sin autem illo altero, tum status hic erit, sitne hoc necessarium, vt qui dignitate in magistratu petendo vincatur, is eū nō nisi ambitu obtineat. id quod ita non esse copiosissime Cicero docet. ¶ *Milo tenetur lege Cornelia de sicarijs.*) Lex Cornelia de sicarijs erat, gladio vltore persequendum esse, quisquis hominis occidendi causa cum telo inambularet. Etiam si me non latet, hac præterea lege teneri & alios quosdam, vt videre est apud iureconsultos, Pandectarum libro duodequingagesimo, ad legem Corneliam de sicarijs, de qua dicemus & libro tertio. ¶ *Occidit enim Clodium.*) Monui superius, tres à rhetoribus enumerari causarum status, coniecturalem, finitiuum, & qualitatis. Ergo si neget Milo Clodiū à se occisum esse, status erit cōiecturalis, num occiderit: sin verò fateatur quidem occisum esse, cæterum id iure se fecisse contendat, ac proinde nō teneri lege Cornelia de sicarijs, status qualitatis erit, nempe iure ne an iniuria occisus sit Clodius: & equis ita occidi possit, vt is qui cædem fecit, lege ea non teneatur. ¶ *Vt in Cluentij causa questiones iudicij corrupti & veneficij.*) Duo enim cum primis obiecta erāt Cluentio. alterū, qd iudicium id, quo Oppianicus damnatus fuit, corripisset pecunia: alterū quod C. Vibiū Capacem, & ipsum etiā Oppianicū iam exulem veneno sustulisset. ¶ *Sed in Verris repetundarum iudicio.*) De causa Verris dicemus libri tertij capite duodecimo. Quod attinet ad legem repetundarum, eam tulit Manlius Acilius Glabrio, adeò seueram, vt ne cōperendinari quidem sineret reū. Postulabatur ea lege maxime ij, qui

Lex Calphurnia de ambitu.

Lex Cornelia de sicarijs.

Lex repetundarum.

magistratum gerentes, à prouincialibus pecunias, signa, tabulas, nauigia, pretiosa vasa aut vestes, aliaq; eiusmodi, seu vi seu dolo per iniuriam abstulissent. Marcellus iurecōsultus: Lex Iulia (inquit) repetundarū pertinet ad eas pecunias, quas quis in magistratu, potestate, curatione, legatione, vel quo alio officio, munere, ministeriōve publico acceperit, vel cum ex cohorte cuius eorum est. ff. ad legē Iuliam de repetundis: l. lex Iulia. Porro ne quem conturbet, quod dixi legem repetundarum latam esse à Manlio Acilio Glabrione, cum apud iurecōsultos dicatur lex Iulia: fuit is mos Romanis, vt leges eadem innouari apud eos solerent nonnunquam, atq; ita nomē quoq; accipere illius, à quo secundo aut tertio latæ essent. Cuius rei & Macrobius meminit libro Saturnaliorum tertio, capite decimosextimo. Comperēdinari autem (quando in eius etiam verbi mentionē incidimus) Aconius Pedianus sic explicat: Comperendinatio verò, inquit, vtriusq; partis recitatio est. Alij sic annotant: Comperendinatio est secūda actio. Itē Comperendinatio est ab vtriusq; litigatorib⁹ inuicem sibi denuntiatio, in perendinū diem. Haften⁹ ille. ¶ *Apud Ausonium.*) Extat hodiēque ea oratio, aut si epistolam dicere mauis, qua is gratias agit Romano principi Gratiano, pro demando sibi cōsulatu. ¶ *Vt Cicero, qui S. P. Q. R. gratias de reditu suo agit.*) Pulcherrimæ duæ hac de re Ciceronis extāt orationes, quarum altera senatui, altera Quiritibus gratias agit, quod se ab exilio reuocassent. ¶ *Aristides, qui Rhodo terra motu subuersa, ciues consolatur.*) Hunc Aristiden rhetorem ac sophistam fuisse tradunt Adrianopolitanum: vsumq; esse præceptoribus, primum Polemone illo Laodicensi Smyrnæ, deinde Athenis Herode. qui & ipsi vnà cum hoc dicendi arte clari fuerunt, circa tempora imperatorum M. Antonij & Commodi. Multa dicitur scripssisse Aristides, sed quorum mihi nihil adhuc videre contigit, præter duas orationes, quarum alteri *ῥωδοῦ* nomen est, alteri *ῥώμης ἐγκώμιον*, Qua autem oratione cōsolatus est Rhodios, eā non modo ipse non vidi, sed ne apud alios quidem quicquam de eā legisse memini. ¶ *Necessitas perspicax est.*) Quos enim premit necessitas, diligentes perspicacesque esse solent parandis ijs, quibus necessitati atque indigentia suæ succurrant. Vnde illud Vergilij,
Tum variæ venere artes, labor omnia vincit

Cōperendinatio.

Aristides.

Improbus, & duris vrgens in rebus egeitas.
Et apud Persium:

Quis expediuit psittaco suum *χαιρε?*
Coruos quis olim concauum salutare
Picáque docuit nostra verba conari?
Magister artis ingeniq; largitor
Venter, negatas artifex sequi voces.

¶ *Nec docenda est fames.*) Nemo inquit docendus est quādo esuriat. siquidem fames ipsa sese in occulto esse non sinit. Vnde & hodie in prouerbio est, acutissimum gladium esse famem. Et græcus senarius: *Διμῶ γὰρ δὴ δὴ ἐπ' ἐσῆ ἀνταρτίη ἐστίν.* ¶ *Et in ipsa vt dicitur iētū.*) Statim postquam acceptus est dolor. Ductum à faucijs seu vulneratis. ¶ *Aut si quis tum consolationis est capax, is consolatione non eget.*) Simulat enim dolorem, cum re vera nō doleat. quod qui faciunt, ad tumulum noueræ flere dicuntur.

Pericles.

¶ *Apud Thucydidem Pericles.*] Extat hæc Periclis oratio apud Thucydidem belli Peloponessiaci libro secūdo. Porro hic est Pericles ille Atheniensis, de cuius eloquentia tam multa passim apud authores leguntur : qui fulgere, tonare, ac permiscere Græciam dictus est.

¶ *Quomodo questio vna diducenda in plures.* CAP. XI.

Quomodo questio vna in plures diducatur.

Quemadmodū autem, sicuti modo ostendimus questio quādoq; latet, & ratione quadam eruēda est, sic alius est labor propositam iam quæstionē in multas quæstiones (quas intra se plerūq; cōplectitur) diducere. Persepe enim quæstio quæ in speciē simplex est, vi atq; effectū in multas dilabatur quæstiones. Id quomodo fiat dicemus. Diuiditur igitur quæstio in plures quæstiones, quæ trahuntur, vel ex verbis quæ posita sunt in quæstione: vel ex eis quæ verbis cōtinētur. Ex verbis, vt qui quærit, an Cato recte tradiderit Martiā Hortensio. Quæstio est, ex tribus quæstionū generibus illis quæ prima posuimus secundi generis, id est, an hoc sit illud. Præcedat ergo oportet, an est quæstio, quā per omnia

Vnā questionem duobus modis in plures diduci.

Pluralitas questionum ex verbis.

nia verba propositæ quæstionis ducere possumus, hoc pacto, an fuerit Cato, an fuerit Hortensius, an fuerit Martia, an sit etiam rectū. Nanq; nō defuerūt philosophi, qui nihil neq; rectū neq; prauū esse per se dicerēt in rebus. De verbo autē (tradiderit) non est quod formetur fortasse quæstio an est: quia est verbum, quod quidē semper pronūtiati prædicatū est. de quocunq; autē dicetur, semper faciet quæstionē, an hoc sit illud. Neq; tamē credat quisq;, per omnes has eundū esse quæstiones. Sed admonemus in præsentia, quā multæ ex vna possint elici quæstiones. Iudicij autē est videre deinde, quæ quæstionū illarū habeat aliquid, quod sit proposito nostro cōueniens. Quæadmodū enim in hac quæstione, ista quæ diximus, inquirere ineptū sit, & superuacuū: ita est alias dare quæstiones, in quibus plurimum loci sibi vendicent. Vt, si quærat, viceritne Amazones Hercules. Primū quæras, an fuerint Amazones, an fuerit Hercules. Sic etiā, an pugnent cū gruibus Pygmæi. non absurdum erit primum quærare, sint'ne Pygmæi.

¶ *Vbi ergo quæstionem an est, explicauerimus, proximum est, vt partes quæstionis propositæ coniungamus.* Primum est ergo, an Cato tradiderit Martiam. Deinde, an Hortensio tradiderit eam. Postremum id quod summa quæstionis complectitur, an recte tradiderit. Hæ quæstiones ergo hactenus omnes positæ sunt in verbis. ¶ *Quæ continentur autem in verbis, duplicis ferè sunt generis.* Quædam enim necessario continentur in verbis, quemadmodum genus specie continetur, aut alioquin quæ cer-

Pluralitas questionum ex his que verbis continentur.

*cōtēta ver-
bis necessa-
rio.*

tum definitumq; est inesse verbis . Alia continentur velut ex conditione quadam, & nō necessario. Ea cuiusmodi sint, facilius exempla ostenderint. Catonis ergo nomine, quoniā nihil aliud est Cato quā hic homo, velut genus homo continetur. Tradendi verò verbum, tria necessario cōplectitur. Quisquis tradit enim aliquid, habeat primū oportet, deinde dimittat, tum cōferat alteri. In Martia (quoniā id nomen isto loco pro hac singulari vxore ponimus) vxor in commune intelligitur, In Hortensio, quēadmodum in Catone, hominē accipimus. In recte nomine, quia generaliter ponitur, non est quod aliud in eo quæramus. Verū, quia aduerbium est, & tradendi verbum ponitur, videtur posse ferri ad ea, quæ verbo illo clauduntur. Vt, an recte habuerit, recte dimiserit, recte alteri cōcesserit. Erit igitur prima quæstio ex generalibus omnibus, hoc pacto: An quisquā recte tradiderit vxorem suam alteri. In qua continentur adhuc, an quisquā habuerit vxorem, an habuerit recte, an dimiserit, an recte dimiserit, & an tradiderit. Nam, an recte tradiderit, ipsa totius generalis quæstionis est summa. Hinc paulatim pro generibus species subijcimus. próque eo, quod (an quisquam) diximus, dicimus iam an Cato. Iterūque omnia de illo, quemadmodum de genere quærimus. Vt sit, an Cato habuerit vxorem, an Cato habuerit recte, reliquaque in hunc modum, quæ sequuntur. Deinde, pro vxore, hāc vxorē, id est Martiam ponimus, similisq; rursus fit ordo, an Cato habuerit Martiam, an recte eam habuerit, an dimiserit

eam, eodē sanè ordine quo prius. Postremo, pro eo quod vltimo loco positum erat, an alteri homini, ponimus Hortensium: sitq; quæstio, an Cato tradiderit Martiam Hortensio. Vltima hinc sequitur ea, quæ primū proposita est, An recte Cato tradiderit Martiam Hortensio. Quæstiones ergo quæ in verbis necessario clauduntur, in hūc ferè inueniuntur modum. ¶ At quæ conditione quādā in verbis latet, eæ sunt, quæ fiunt de his, quæ propositam quæstionem ab eo, quod propositum antea id est *θίσις* diximus, deflektunt eò, vt fiat *ὁ πρόθεσις*, id est controuersia. Si quis enim Catonem accipiat, vt sit hic homo, neq; ferat aliò mentem, nihil intererit, de Catone quæramus, tradideritne recte, an generalem faciamus quæstionem, an quisquam recte tradiderit. Cum circundamus autem Catoni ea, quæ dicuntur de illo: talēq; effingimus eum, qualem nobis qui res scripserūt tradunt fuisse, id est, non solum hunc aliquem hominem, quod necessario fuit: sed ciuem Romanum, & Senatorij ordinis, & Stoicæ sectæ philosophum, spectatæ seueritatis, quæq; reliqua esse in Catone in cōfesso est: quot sunt illa quæ tribuuntur hoc modo Catoni, tot possunt fieri quæstiones. Vt, an ciuis Romanus recte habeat vxorem, recte omittat, recte tradat alteri. An si Senatorij sit ordinis, hęc eadem recte faciat. An si philosophus, an si Stoicæ sectæ. perque reliqua, quæ non necessario sunt in Catone, ducuntur quæstiones eo ordine, quo proposuimus, cum eas quæ necessario insunt verbis, paulo antè ordinarem. Deinde in verbo tradiderit insunt, quam ob

*Quæ ex con-
ditione qua-
dam verbis
contineantur.*

causam tradiderit, quomodo, quo tempore, quo loco, quæq; alia in ipso tradendi actu poterunt per conditionem assumi. Post hæc ex Martiæ persona quaeritur, an debuerit nobilem mulierem habere, dimittere, tradere alteri: an opulentam, an vitæ genere concordem, an pudicitia conspicuam, an trium ex ipso liberorum matrem. Tum demum ex Hortensio quaerimus itidem, quæ insunt illi: an recte tradiderit nobiliori, liberius viuenti, consulari, opibus, gratia, facultate claro. ¶ Et ut semel dicamus, omnia argumenta quæ primum ex re ducuntur, si dubia adhuc probandaque sunt, in quaestionem vertuntur. Si dicas enim, philosophus non recte dimittit uxorem, non ergo Cato recte dimisit uxorem. argumentum est quod dicitur, philosophum non recte dimittere uxorem. Quod si iam in dubium vocetur, quemadmodum potest id copiose longaque oratione disputari, an philosophus recte dimittat uxorem, quaestio erit, primæ subseruiens quaestioni. Hinc fit, ut non eadem quaestiones oriuntur semper ex utraque parte differentiibus: sed proinde ut hæc, vel illa pars, plura habuerit pauciorave firmamenta eius quod tuetur, plures etiam nascentur paucioresve quaestiones. Quod in hac controuersia haud difficile erit videre. Alexander subuersis Thebis, Thessalis quorum erat usus commilitio, tabulas inuentas dono dedit, quibus continebatur, Thessalos centum talenta mutuo à Thebanis accepisse. Restitutis postea à Cassandro Thebis, Thebani Thessalos apud Amphictyonas centum talenta reposcunt. quaestio est, an debeant Thebanis

*Argumentum
de quo dubi-
tetur, verti
in quaestio-
nem.*

Thessali centum talenta. Ex Thessalorum parte, si videamus quid sit, quod se defendunt, aperta erit quaestio. Negant debere se. Atqui accepisse eos, & non reddidisse certum est. Quid dicunt ergo? Dono ea se accepisse ab Alexandro. Quaestio igitur erit, an Alexander Thessalis donauerit centum talenta debita Thebanis. quod cum probatum fuerit, nihil habebunt Thessali, quod amplius ex sua parte dicant. Reliqua enim omnia, quæcunque disputabuntur, ab aduersario potius nascentur. qui quaeret, an potuerit Alexander dare ius crediti, rem incorporealem, & quæ venire in arbitrium victoris non possit. Primum ergo quaeretur, an dederit. Et quia tabulas dedit, an idem valeat tabulas dare quod debitum. quæ quidem quaestio ex Thessalorum defensione (ut diximus) nascitur. Deinde, an iure dederit: quæ potest per generales quaestiones diuidi, an quisquam iure possit auferre rem alienam, an donare alteri, an Alexander, an à Thebanis, an Thessalis donare. Sequitur hinc alia quaestio ex conditione proposita, quæsumitur ex restitutione. An sit perinde habenda restitutio, ac si nihil esset actum omnibus his, quæ præcesserunt eam. Videmus hic nihil habere Thessalos, quod tãquam proprium dicant, quodque robur sit causæ suæ, nisi id quod initio dixi, quod Alexander donauerit. Reliquæ omnes quaestiones ex contradictione Thebanorum oriuntur. Communiter tamen utriusque parti disputandæ sunt. Neque enim potest quisquam satis constanter sua confirmasse, nisi quæ dicuntur ab aduersario, diligenter confutauerit.

Non omnes
questiones,
ex principa
li questione
ortas, dispu
tari debere,
sed eas tan
tum, quae plu
rimum faci
ant ad pro
bationem.
Institutū Ci
ceronis i Tu
sculanis qua
stionibus.

¶ Sunt autem aliae quaestiones, alijs foecundiores, & quae in plures spargi quaestiones possunt. Alię tenuiores sunt, & minus (vt ita dicam) sinuosae. Magni autem est acrisq; in primis iudicij, videre quas ex primis quaestionibus deductas disputandas accipiamus. Pleraq; enim eiusmodi sunt, vt nihil, aut minimum summæ rerum afferant, exequique eas fastidium potius quàm fidem parat. Aliæ cōtrā sunt, quæ totum prope euentum intra se victoriæ continent. Circa quas diligentissimus incumbit differenti labor. Cicero in quinque Tusculanarum disputationum libris, cum solum (quantum mihi videtur) id efficere voluisset, solam ad bene beatæq; viuendum sufficere virtutem: videbat plurimum ad id docendum adiumenti sibi collaturum, si docuisset animorum immortalitatem. Quia tamen id difficile probatu videbat, subiicit homo ingeniosissimus in locum eius, id quod proximum erat, nihil mali esse in morte. Ex quo velut excursu quodam delatus est eò, vt tentaret efficere, quod præcipue cupiebat, non interire animos. Quod iam si minus posset obtinere, ne nihil tamen egisset, id peruincebatur vtique, malum non esse mori. Hinc iam tribus sequentibus libris subdidit, non cadere dolorem in sapientem, non ægritudinem, non perturbationem. Quæ cum probata sunt, quis non videt facillimum permanere ad probandum, si mors non est mala, si reliqua quæ mala putantur, nō cadūt in sapientem, ei cui hæc mala non sunt, virtutē summam esse bonū? Sic si quis quaerat, an manes nocturnis molesti apparitionibus, possint carminibus coer-

Manium ap
paritiones.

ceri. Primum vtique; fuisset in hac quaestione excutendum priscae philosophiæ, quod totius disputationis difficillimum fuisset, an sint vlli manes. At nobis religio hanc quaestionem superuacuam fecit, quando fide certum est, animas non interire. Deinde est id quod nobis nunc est primum, an appareant. Nam & hoc multi non putauerunt, sed vanam ex nostra cogitatione, vel metu imaginem simulachrumq; capere. Post hæc, an noctu possint apparere: cum etiam ea quæ natura conspicua sunt, delitescant. Iam si manes sūt, quomodo possint esse molesti: videtur enim si quid noxium habuerint in natura, id è corporibus fuisse, idque deposuisse cum corporibus. Hinc iam sequitur, an possint vlla ope humana coerceri, an possint quicquam carmina, an possint eos coercere carmina. Hæ autem quaestiones omnes, in ipsis primæ quaestiones sunt positæ verbis: quod ipsa res indicat. At in priore Ciceronis quaestione, quatuor illæ quatuor librorum quaestiones includuntur in vno eo verbo (solam) in quaestione posito. Si enim solam virtutem sufficere ad beate viuendum docendū est, prius ostendatur oportet, mortem malum non esse. Si enim ea mala sit, opus erit ad beatam vitam immortalitate. Deinde, dolor si malus est, caditque in sapientem, deerit rursus aliquid voto ipsius. Cicero igitur conatus est docere, non cadere eum in sapientem: quod vt splendidius erat, ita impetrabilius forte fuisset, propiusque fidem, non esse malum dolorem: ægritudinem autem, & perturbationem, si non veniunt in sapientem, nihil omnium extra se expeten-

dum esse sapienti, propter quæ ista suscipiuntur, ostēdunt. Ergo nudus iam sapiens, nudæ relinquetur vir tuti. Sed de quæstione, quotuplex sit, & quomodo status quæstionum, quomodo etiam nonnunquam ipsa quæstio inuenienda sit, & vna in plures diducēda quæstiones, hoc pacto nobis sit explicatum.

SCHOLIA IN CAPVT. XI.

Que trahuntur vel ex verbis. Ex verbis quæstiones ducuntur, quoties verba ipsa quæstionis principalis, vel seorsum singula inspiciamus, vel quædam eorum cū quibusdam conferimus. Contineri verbis dicuntur illa, quæ cum rebus eis, quæ verbis significantur, certo quodam nexu coherent. *(An Cato recte tradiderit Martiam Hortensio.)* Huius facti mentionem fecimus, capite huius libri octauo. *(An sit etiam rectum, namq; non defuerunt philosophi, qui nihil, neq; rectum, neq; primum esse per se dicerent in rebus.)* Ab hac sententia non ita multum abhorrent, quæ in symposio Platonis dicit Pausanias: Cuius verba Aul. Gellius hunc in modum Latina fecit: Omne, inquit, omnino factum sic sese habet. Neq; turpe est quantum in eo est, neq; honestum. velut est, quas nunc facimus ipsi res, bibere, cantare, differere. Nihil namq; horum ipsum ex sese honestum est. Quale cum fieret modo factum est, tale extitit. Si recte honesteq; factum est, tum honestum fit: sin parum recte, turpe fit. Sic amare, sic amor non honestus omnis, neque omnis laude dignus, sed qui facit nos vt honeste amemus.

Amazones.

(Viceritne Amazones Hercules.) Strabo libro vndecimo, inter fabulas refert, quæ de Amazonibus dicuntur. Nomen habet à priuatiua particula α & μαρός, quod mamillam significat: eò quòd mamillâ dextram inde à pueritia vsque aduſtam haberent: quòd si quando posceret vsus, expeditus eo brachio vterentur. Quæ loca tenuerint, non vsquequaq; inter authores conuenit, neq; in iisdem semper locis mansere. A iunt fuisse genus mulierum, quæ sine viris, atq; adeò in contemptum quendam virorum, per se rempub. administrarint, bella gesserint, alijs etiam imperarint. Harum reginam quandam, inter cæteros labores suos fertur vicisse Hercules, baltheumque ei ablatū Euryſtheo tradidisse. *(An pugnent cum gruibus Pygmei.)*

An aliquid rectum per se.

Lib. 17. c. 20

Plinius libri septimi, capite secundo: Super hos, inquit, extrema in parte montium Spithamæi Pygmæi narrantur, ternas Spithamas longitudine, hoc est, ternos dodrantes non excedentes: salubri cælo, semperq; vernante, montibus ab Aquilone oppositis, quos à gruibus infestari Homerus quoq; prodidit. Fama est insidetes arietum caprarumque dorsis, armatos sagittis, veris tempore vniuerso agmine ad mare descendere, & oua pullosque earum alicum consumere, ternis eam expeditionem mensibus confici, aliter futuris gregibus non resisti. Casas eorum luto pennisque & ouorum putaminibus cōstrui. Aristoteles in cauernis viuere Pygmæos tradit. *(Quod propositum antea, id est, theſim diximus.)* Lege caput octauū. *(Alexander subuersis Thebis.)* Sumptum exemplum ex quinto libro institutionum Fabij. Tractat idē Erasmus, in copia, & in Pandectas scribens Budæus. *(A Cassandro. Hic vnus fuit ex ducibus Alexandri, qui illo mortuo Thebas restituit.)* *(Apud Amphictyones.)* Amphictyones, inquit Budæus, confessus quidam fuit Græcus, apud Thermopylas conuenire solitus: ab Amphictyone Deucalionis filio sic dictus, qui & ipse populos cū regnaret, ad conuentus conuocasse dicitur &c. Lege Budæi annotationes in Pandectas, & Erasmi Chiliadas. *(Solam ad bene beatęq; viuendum sufficere virtutem.)* Hoc docet Cicero Tusculana quinta. *(Nihil mali esse in morte.)* Id prima Tusculana varijs argumentis ostēditur. *(Hinc iam tribus libris sequentibus.)* Id est, Tusculana secunda, tertia, quarta. *(An manes nocturnis molesti apparitionibus possint carminibus coerceri.)* De hac manium apparitione nouum est miraculum in epistola quadam Plinij. Quæ autem & quantæ sint vires carminum, seu incantationum, explicat in Pharmaceutria Virgilius. Et apud Plinium, de verbis & incantamentis carminum, caput est libro vigesimo octauo. *(Sed de quæstione quotuplex sit.)* Epilogus est eorum quæ de quæstione dixit. Quæ quoniam multa sunt, & diffuse tractata, age nos quoque velut enumeratione quadam, omnia in memoriam reuocemus.

(Quæstio, est cum interrogatione elata oratio, ad quam ita esse, aut non esse responderi queat.)

(Ea, quomodo ex sententia Rodolphi diuidatur, subiecta indicat descriptio.)

Pygmei num pugnent in grues.

Cassander. Amphictyones.

Epilogus ditorum.

Quæstio quid

Quæstionum diuisio.

Questio-
num diuer-
sitas, sumi-
tur trifaria

Primum ex
parte ipsa
rum reru.
Atque ita
duo earum
sunt genera

Vnum sim-
plex quod
ex simpli-
ci pronun-
tatione sci-
tur. suntque
tres eius
differentie

Aut enim querimus an sit res.

Aut num hoc sit illud.

Aut quod hoc sit
illud: quod est
rursum quadru-
plex. nam id quod
predicatur,

Aut est
finitio.

Aut genus

Aut pro-
prium.

Aut acci-
dens.

Compositum,
quod est
duplex.

Copulatum, ut voluatur ne ce-
lum, & terra quiescat.

Disiunctum, sitne aut dies
aut nox.

Prior, qua
questionum

Alie predicative dicuntur, ut
sitne homo bipes.

Alie conditionales, an si quis
currit, is & mouetur.

Deinde ex
modo que-
rendi. atque
hic duplex
oritur di-
uersitas.

Alteram, que
questionum

Alie pure sunt, ut an sit ani-
ma immortalis.

Alie modales, in quibus ali-
quis horum quatuor inest modo-
rum, possibile, contingens, im-
possibile, necessarium.

Postremo, pro diuersitate artium ad quas pertinet, quo
modo tanta questionum diuersitas sit oportet, quanta
ipsarum est artium.

¶ Nam quisquis scribit aut dicit, questionem aliquam tractat.
¶ Ea in altercationibus tum apparet, cum quod alter affir-
mat, id alter negat.

¶ In ceteris orationibus inueniri sic potest, si personam, rem,
& conatum inuicem comparemus.

¶ Præterea questiones eæ, in quas prima questio diducitur,
partim in verbis ipsis positæ sunt, partim in ijs quæ verbis con-
tinentur. Verbi causa:

¶ Prima questio est:

An recte Cato Martiam Hortensio tradiderit.

¶ Questiones inclusæ in verbis:

An fuerit Cato, an Martia, an Hortensius, an sit aliquid re-
ctum, an Cato Martiam tradiderit, an tradiderit eam Horten-
sio, an recte Cato Martiam Hortensio tradiderit.

¶ Questiones inclusæ ijs quæ verbis continentur:

An homo quisquæ vxorẽ habuerit, an recte habuerit: an di-
miserit, an recte dimiserit: an tradiderit alteri, an recte tradide-
rit. Deinde, num Cato vxorẽ habuerit, num recte habuerit: num di-
miserit, num recte dimiserit: num tradiderit alteri, num recte tra-
diderit. Hinc iam, ecquid Cato habuerit Martiam, ecquid eam
dimiserit, ecquid eam tradiderit alteri, ecquid Hortensio. & vnũ-
quicque istorum, recte an secus. Inde iam postremo loco sequuntur
illa, An ciuis Romanus, senator, philosophus, & quidẽ stoicus, ho-
mo seuerus: habuerit, dimiserit, tradiderit: & an recte habuerit,
dimiserit, tradiderit: vxorẽ, atque hæc quidẽ nobile, inueniẽ, pudici-
cam, denique Martiam: homini alteri, nobiliori, liberalius viuenti,
consulari, diuiti, gratioso, eloquenti: idque hoc tempore, hoc mo-
do, propter has causas. Quæ tam late diduxit Rodolphus,
non quod omnes hasce questiones explicandas existimet, sed
vt ex multis, ea quæ nostro potissimum instituto commoda
fore videantur, eligamus. Atque hactenus de questione.

DE INSTRUMENTO DIALECTICES.

¶ Instrumentum dialectices esse orationem, & quomodo ea diuidatur.

CAPVT XII.

Proximum est, vt quia de materia dialectice
Instrumentum dialectice esse orationem.
ces, hoc est, questione diximus, nunc de in-
strumento ipsius prosequamur. instrumen-
tum autem eius est oratio. Per eam namque qui disse-

Instrumentum dialectice esse orationem.

rit, fidem conatur facere de illo quod sibi docendum assumpsit. ¶ Orationis multæ poterant fieri diuisiones, nobis duæ maxime sufficient, quarum altera à structura ipsius accipitur, altera ab effectu. ¶ Struitur autem omnis oratio, aut sic, vt continens sit: aut vt sit concisa. Continens est, quales sunt oratorum actiones, laudationes, hortationes. Concisa, vt disputationes, & alternãtia scholasticorum certamina.

Hanc zenon contractæ in pugnum palmæ, illam explicitæ manui similem dicebat. Et illam quidē perpetuam orationem vocant, attribueruntq; eam rhetori: hanc vero in foro altercationem, volueruntque propriam eam dialectices esse. Equidem cum possit vtraque oratione, & concisa, & perpetua, probabiliter ornatęque dici, vtranque etiam ad dialecticum communiter & rhetora crediderim pertinere: cum antea rationem probabiliter differendi dialectico: ornate, rhetori assignauerim. Ergo & in foro ingens etiam semper fuit oratoribus in altercationibus labor: seu cum testem interrogarent, seu cum ex perpetuæ dictionis decursu in id sunt delati, vt per singula argumenta premerent aduersarium, vel illius silentio confessionem exprimerent. Vnde & ædidas adhuc in eum vsum à Quintiliano altercationes videmus. Comici vero & tragici poetæ, quod nemo negauerit, ciuili orationis generi, si illud proprie rhetoricum esse volumus, magis sunt vicini, quàm scholastico philosophorum: qui tamen ipsi, inter cetera constat oratione. Contrà, quæcunq; ferè Aristoteles, permul- tique alij præclari in philosophia nominis scripserunt,

Prima orationis diuisio in concisam & continentem.

Tã continētē
quã concisã orō-
nē cōiter &
ad dialecticū
& ad rhetorē
pertinere,
ratio prima.
Secunda.

Tertia.

Quarta.

perpetuo orationis cōnexa sunt textu. Sed & alius *Quinta.* dialogo eandem rem, alius vnus tantū personę oratione tractauit. Vt de amicitia Cicero in Lelio personas alternis dicentes induxit, Aristoteles in ethicis eandem rem suis ipse verbis est executus. Hæc idcirco dixi, quia de oratione & partibus eius dicturus sum nonnulla, quæ solent etiam à rhetoribus explicari: ne quis ea cum legat, egressum me terminos instituti mei credat. Cum enim sit (quod sæpe iam *Sexta.* dicimus) dialectices munus, accommodate ad fidē pro cuiusq; rei natura differere: fatendum utiq; erit, quoniam id oratione velut instrumento fit, quacunq; id oratione fieri possit, eam dialectico intra artis suæ instrumentū esse numerandam. ¶ Nec ego tamen negauerim multum hæc duo orationū genera distare, cum sint instantiora magisq; vrgeant concisa, & plurius utiq; fraudum sint capacia, earū maxime, quæ aduersario laqueis captiosarum interrogationū struntur. Quo fit, vt per sæpe oratores in perpetuis actionibus, si quando acrius premūt aduersariū, imitentur altercantē, interrogentq; ecquid habeat quod respondere velit? quid possit istis contradicere? Perpetua vero dictio, tractu æqualitateque sua iudici est aptior: vt qui non adeo quæ prorsus sunt vera, sed è duobus magis sequatur verisimiliora dicentē: quique ex toto orationis cōplexu, omniummq; eorū quę dicuntur cōparatione, accipere malit, quid probet aut auersetur: aduersarios vero nihil vellet prætermisisse, quod ipsum offendere posset: sed potius statim vnū quicquæ apprehendere cupiet, singulisque insistere, neque

Continēs &
concisa ora-
tio quo diffē-
rant.

quicquam è manibus nisi vi dicentis abreptum dimittere. Est itaq; (vt sic dicam) in perpetua oratione veritatis color plerunq; speciosior: in altercatione disquisitionis exactior. Qualescūq; tamen sunt orationum istæ differentia, quia vtraq; docemus, vtraq; intra dialectici veniet tractatum. ¶ Alteram orationis diuisionem ab orationis effectu diximus accipi. Is est, docere, quo ad eius fieri poterit. Qui docetur autem, aut paratus est credere, aut est orationis vi cogendus. Sic & oratio, aut satis habet explicare rem de qua dicit, cuiusmodi sit, secura fidei opinionisq; eius qui audit: aut talē esse peruincere etiā renitēte auditore conatur. Illud expositione fit, istud argumentatione. Omnis igitur oratio, & profus omne quicquid dicitur, aut expositio erit, aut argumētatio. Expositio nem priore libro diximus esse orationem, quæ solam dicentis mentem explicat, nullo quo fides audienti fiat adhibito. Argumētationem vero orationem, qua quis rei de qua dicit fidem facere conatur. ¶ Inter narrationem & expositionem, argumētationem itē & confirmationem, nulla sane est differentia: nisi quæ narrationem & confirmationem, duas orationis partes facimus, quibus certus est in causis locus. expositio autem & argumentatio, generalia sunt nomina: & in proœmio sepe exponimus, sepe argumētamur: & in narratione interim argumentamur, & in confirmatione exponimus, & in peroratione itidem vtrūque nonnunquam facimus. itaque vtquamminimū confunderemus nomina ista cum illis, placuit hæc sic potissimum nominare. quanquam fit ea nonnun-

Secunda orationis diuisionis, in expositionem & argumentationem.

Expositio.

Argumentatio.

quam apud authores inuenire confusa. Expositio ergo (quemadmodum dicimus) est, quæ rem recenset solum talem aliquam esse, velut credenti auditori. Argumentatio, quæ talem esse rem ratione peruincere nititur. Vt fit expositio: Vrbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni, Carthago, quæque sequuntur. Causas enim propter quas oderat Aeneam Iuno, recenset poeta. Easque si sic accepisset, vt dubium faceret, an odisset Aeneam Iuno, harumque comemoratione causarū vellet id docere, argumentatio esset. Nunc quia odium Iunonis velut certum indubitatumq; submitur, cui causæ subduntur, non vt ostendatur odisse Aeneam Iuno, quippe pro certo id est, quemadmodum diximus: sed propter quas odiū ipsum prouenerit, expositio est. Quod si iam couertamus orationem, dicamusq; non dubium est quin oderit Aeneam Iuno, quoniam Carthaginem amabat, cui exitium ab Aeneæ posteritate venturum erat, & quia contra Troianos steterat pro Argiuis suis in bello, & reliqua quæ poeta subdidit, argumētatio fiet. Vt obiter admoneamus, idem quandoque expositionem & argumentationem, mutata tantum orationis forma, fieri posse: cum possit id ipsum & causa rei esse, & ratio. In præsentia dico rationem, per quā res cognoscitur: causam, per quam est. Ergo si quis, cum videt at deficere lunam, disseratq; id euenire, quoniam terra interposita sit inter solem & lunam, excludatque radios solis, ne missi ad lunam illustrare possint eam fulgore suo: causam dicet, expositioq; erit. Si quis autem cum videat lunam deficientem, probet terram

Idem expositionem & argumentationem esse posse, mutata tantum orationis forma

interpositam esse inter solem & lunam, quoniam aliter deficere luna non possit, rationem tantum reddet. At si cras defectum ire lunam praedices, idque ostendas, quia doceas terram inter solem & lunam interuenturam: idem iam hic interuentus terrae inter solem & lunam, causa erit defectus lunae, quia per eam eueniet: & ratio quoque fiet, quia per eam euentura esse cognoscetur. Argumentatio autem est, quod paulo post subiicit poeta, Mene incepto desistere victam, Nec posse Italia Teucrorum auertere regem? Et reliqua. noti enim sunt loci. Non dicit Iuno sibi ipsi tanquam credenti, nolle se desistere proposito: sed addita ratione, docet ipsa se, quare indignum sit ut desistat: hortaturque, ut in sententia permaneat. Huius autem admonendum videtur, nonnunquam in expositionem venire argumentationem, & saepius in argumentationem expositionem venire. Eaque si per se accipiantur, poterit quicque vocari idipsum, quod est. Argumentatio erit itaque, Assensere omnes, & quae sibi quisque timebat. Vnius in miserum exitium conuersa tulere. Quomodo magis potuisset probare, omnes assensisse, quam quod gaudebant securitate sua? Ita apud Ciceronem pro Milone, Seruio ex Appennino deduxerat, quos videbatis: res enim erat minime obscura. Et paulo post iterum, Quam vocem eius ad hunc Marcum Catonem statim Fauonius detulit. Et iterum, Ut ante suum fundum (quod re intellectum est) Miloni infidias collocaret. quae omnes argumentationes sunt, breues quidem, sed argumentationes tamen. Contra inter argumentandum expositio est. Ut pro le-

Commisceri
argumenta-
tionem & ex-
positionem.

ge Manilia, rerum à Lucullo contra Mithridatem gestarum. Item pro Murena explicatio instituto- rum philosophiae stoicae, quam Cato sectabatur. Et pro eodem, verba minae quae Lucij Catilinae, & in domestica concione, & in senatu iactata. Laudationes saepe vituperationesque, totae propemodum expositione constant. Quae causa fuit nonnullis, ut crederent in eis controuersiam non esse. Verum quia & inter exponendum argumentatio, & inter argumentandum expositio, utraque sit alterius rei accessio, transeunt in nomen quoque illius cuius substantiae iunguntur. Quanquam enim partem quamquam expositionis nodulo aliquo argumentationis iniecto firmemus, non tamen tunc circa id summa consistit instituti nostri. Et expositiones quae inter argumentandum fiunt, quanquam sint utique per se exceptae expositiones, tamen quia argumentationum pars sunt, & illis confirmandis destinantur, argumentationes vocantur. Nomina enim data rebus esse voluit Anaxagoras, non ab eo quod solum, sed quod maxime essent.

SCHOLIA IN CAPVT XII.

Seruitur autem omnis oratio, aut sic ut continens sit. Fabius Quintilianus libro secundo: Itaque cum duo, inquit, sint genera orationis: altera perpetua, quae rhetorice dicitur, altera concisa, quae dialectice: quas quidem Zenon adeo coniunxit, ut hanc compressae in pugnum manus, illam, explicitae dice- ret similem: etiam disputatrix virtus erit: adeo de hac, quae speciosior atque aperior tanto est, nihil dubitabitur. Et Cicero in oratore ad Brutum: Zeno quidem ille, inquit, à quo disciplina stoicorum est, manu demonstrare solebat, quid inter has artes interesset. Nam cum compresserat digitos, pugnumque

Dialectica
pugno, rheto-
rica palmae
similis.

fecerat, dialecticam aiebat eiusmodi esse: cum autem diduxerat & manum dilatauerat, palmæ illius similem eloquentiam esse dicebat. ¶ *(Equidem cum possit vtraque oratione.)* Probat ratio nibus aliquot, vtrūq; orationis genus cōmuniter & ad rhēto rem & ad dialecticū pertinere. Quāquam hic quoq; verborū magis, quā rerum inter Rodolphum & alios pugna est. Etenim Rodolphus de rhetorica & dialectica loquitur, quatenus hæ communes quædam ministræ sunt artium omnium: ita vt ab rhetore ornatus petatur sermōnis, à dialectico probabilitas. Quo certe modo tam concisam quā continentē seu perpetuā orationē, vtriq; harū artium cōmunem esse oportet: cū vtroq; genere orationis, probabiliter ornatēq; differi possit. Qui diuersam sunt secuti sententiā, hi dialecticē ad scholastica illa vmbriticāq; certamina coartarūt: & officio rhetoris, eos demū fungi arbitrati sunt, qui forensibus illis actionibus operā suā addixissent. At enim nōne & in forū interim cōcisum illud orationis genus venire potest? Po rest quidē: verū id rarius. Et qui hunc in modū discreuere res istas, eos nō tam quid fieri possit, q̄ quid plerunq; fieri soleat, tradere voluisse apparet. ¶ *(Cum antea rationem probabiliter differendi dialectico.)* Id fecit libri huius capite secūdo. ¶ *(Ergo & in foro ingens etiam semper fuit oratoribus in altercationibus labor.)* De his altercationibus caput est apud Fabiū libro. 6. Quod autē addit Rodolphus, æditas esse à Quintiliano altercationes in hūc vsum, de ea re dicemus nō nihil libro. 3. capite. 15. ¶ *(Cicero in Lælio.)* In libro de amicitia, qui Lælius inscribitur. ¶ *(Expositionem priore libro diximus esse orationem.)* Libri primi capite itē primo. ¶ *(Inter narrationem & expositionem, argumentationem item & confirmationem.)* His ad plenum intelligendis multum mōmēti attulerit lectum huius libri caput decimumseptimum. ¶ *(Vrbis antiqua fuit.)* primo Aeneidos: Locus notior, quā qui ascribi debeat. ¶ *(Cum id ipsum, possit esse & causa rei & ratio.)* Causam nunc dicit, per quam res habet vt sit. Rationem, per quā res habet vt cognoscatur. Ergo res eadem, inquit, & causa esse potest & ratio: causa, quatenus per ipsam res est: ratio, quatenus per ipsam cognoscitur. Exempla quæ addit, satis dilucida sunt: modo ne ignoremus, defectum siue eclipsim Iunæ prouenire inde, quod terra, inter solem & Iunam interposita, obstat, quod minus luna radijs solaribus illustretur.

Causa.
Ratio.

¶ *(Mēne incepto desistere victam?)* Verba Iunonis primo Aeneidos, indignantis se tot annos contra Aeneā frustra bella gefisse, animantisque se ipsam, ne ab incepto desistat. Locus est notus vel pueris, quocirca nihil causæ erat, cur huc plura ascriberentur. ¶ *(Nonnunquam in expositionē venire argumentationem.)* Quintilianus libro quarto: Argumentabimur, inquit, in narratione nunquam: argumentū ponemus aliquando. ¶ *(Eāq; si per se accipiuntur, poterit quicq; vocari id ipsum quod est.)* Quoties argumentatio, inquit, venit in expositionem, tunc per se quidem inspecta posset suo nomine, hoc est, argumentatio dici, sed quia in eiusmodi oratione expositio dominatur, hinc est vti tota expositionis nomen recipiat. Idem fit, quoties expositio incidit in argumentationem. ¶ *(Assensere omnes, & quæ sibi quisq; timebat &c.)* Verba sunt Sinonidis, secūdo Aeneidos, quorum mentio fiet & capite sequēti. ¶ *(Ita apud Ciceronem pro Milone.)* Continentia loci Ciceroniani habet ad hūc modū: Vbi videt homo ad omne facinus paratissimus, fortissimum virū, inimicissimum suum, certissimum cōsulem: idque intellexit, nō solum sermonibus, sed etiam suffragijs populi Romani sæpe esse declaratū, palām agere cœpit, & aperte dicere, occidendū Milonem, Seruos agrestes, & barbaros, quibus sylvas publicas depopulatus erat, Hetruriāq; vexarat, ex Appennino deduxerat, quos videbatis, res erat minime obscura. Etenim palām dicitabat, consulatum Miloni eripi nō posse, vitam posse. Significauit hoc sæpe in Senatu, dixit in concione, quin & Fauonio fortissimo viro, quærenti ex eo, qua sperueretur Milone viuo, respōdit, triduo illum, ad summa quatruiduo periturum. quam vocem eius ad hunc M. Catonē statim Fauonius detulit. Interim cum sciret Clodius, (neq; enim erat difficile scire) iter solenne, legitimum, necessarium ante diem xiiij. calendarum Februarij, Miloni esse Lanuuium, ad flaminem prodendum, quod erat dictator Lanuij Milo, Roma subito ipse profectus pridie est, vt ante suum fundum, quod re intellectum est, Miloni insidias collocaret. ¶ *(Vt pro lege Manilia rerum à Lucullo gestarum.)* In ea oratione explicaturus Cicero, quo modo magnum adhuc posset esse id bellū, quod cū Mithridate gerebat populus Romanus: initio Lucullum laudat, atq; res eius aduersus Mithridatem gestas exponit. Longum foret huc totum locum ascribere, neq; ita

multum momenti attulerit ad eorum quæ ab Rodolpho dicuntur intelligentiam. ¶ *Item, pro Murena explicatio institutorum philosophiæ Stoicæ.*) Hunc Ciceronis locum totum ascripsimus huius libri capite octauo. ¶ *Et pro eodem verba minimeque L. Catiline.*) Dixerat enim Catilina in domestica concione, miserorum fidelem defensorem inueniri nõ posse, nisi eum qui ipse miser esset: minime timidum, & valde calamitosum esse oportere eum, qui esset futurus dux, & signifer calamitosorum. Dixerat idem in senatu, duo corpora esse in republica: vnũ debile, firmo capite: alterum firmum, sine capite: huic cum ita de se meritum esset, caput se viuo non defuturum &c. ¶ *(Nemina enim rebus data voluit Anaxagoras.)* Philosophus hic fuit Asiaticus. Claruit Athenis eodem tempore, quo Persarum rex Xerxes. Cum post annos complures ex Græcia in patriam esset reuersus, videretq; desertas possessiones suas: Non essem, inquit, saluus ego, nisi istæ perissent. Ei qui annuntiarat mortem filij, nihil noui nuntias, inquit: sciebam enim me genuisse mortalem. Porro quod hic de eo dicit Rodolphus, id (si recte memini) tribuit ei in physicis Aristoteles.

¶ *Dupliciter orationi fidem contingere, rebus, & oratione ipsa. Atq; inde argumentatio quid sit.* CAPVT XIII.

Sed nos singulatim de vtraq; primũq; de argumentatione dicamus, quoniã sunt in ea robur neruũq; differentis. Expositio enim inuenit (vt ita dicam) fidem, argumentatio facit eã. Si quid autem habet expositio, si quid habet vtique artis, quod dialectico præcipiendum sit, id ferè ex argumentandi ratione descendit. ¶ Cum petatur autè fides argumentatione, dicendum videtur in primis, fidem orationi dupliciter contingere, rebus scilicet, & oratione. ¶ *Rebus contingit fides, quam is qui audit velut tacita apud animũ suum argumentatione colligit: & ex persona eius qui dicit; quia vel is putatur, cui tuto possit credi: vel affectus aliquis, vt beneuolentia, vt misericordia, propensiorẽ facit animum*

Fidẽ orationi contingere duobus modis

Primũ rebus

audiẽtis ad credendũ, Et ex reliquis, vt sunt tempus, locus, res, & ipsius etiã qui audit persæpe cupiditas, vel æquitas vt cunq; animi, cuius parui refert, siue ita esse siue aliter credat: & ipse dicendi modus. Vnde & persæpe dubitatio dicẽtis, nostrã opinionẽ cõfirmat, nõ quia id verba efficiãt, sed quia credendũ videtur maxime ei, qui nihil improbius affirmet. Cõtrãq; argumentosius & solícite dicẽti, minus habetur interim fidei. Putamus enim, non fuisse de fide nostra dubitaturum, nisi fidem sibi ipse non haberet: & quia sciret non dicere se vera, in eam persuasionẽ venire, vt ne verisimilia quidem nobis putaret visum iri. Vnde ductũ in prouerbiũ est, neminẽ satis credibiliter alijs mentiturũ, nisi qui fuerit antea sibi mentitus. Sinon ille Virgilianus, nihil habet in verbis suis, quo fidem faciat eis, quæ de casu suo deque fabricatione equi confingit. Vnde ergo fides illi venit? Primũ credēbatur auẽctos hostes. vnde dimoto metu, libertas iã Troianis negligentius omnia & securius audiendi, minũsque suspecta verba Sinonis accipere, vt quæ nihil possent nocere. Deinde Sinonem relictum hostibus, non videri, nisi offensum suis & inimicũ, esse posse. Ad hæc præsens pro viro fauor, & misericordia ex periculis. Palamedes Troianis Vlyssis æmulatione, & vetandis bellis acceptior. Vlysses contrã, Troianis astu dolisque inuisus. Troiani cupientes vera esse, quæ dicebantur: & paratiores ad credendũ, quia nullum videbant esse præmium mendacio. Præterea palladium à Græcis de Troia furto ablatum. Equus animal aptum bellis, & deæ præfidi

Cur Troiani crediderint Sinoni.

Ratio prima

Secunda.

Tertia.

Quarta.

Quinta.

Sexta.

Septima.

Octaua.

Nona.

bellorum sacrum. Post Laocoon à draconibus peremptus, qui equum violauerat. Quia narratur omnia consentanea istis, quanquam nihil sit in oratione, quo vera, quæ dicuntur probentur, ipse tamé auditor collectione collationeque rerum, & earum inter se ordine & congruentia, sic esse sibi persuadet.

Primus eorum sex modorum, quibus creditur aliquid esse verum in expositione.

Secundus.

Ergo creduntur alia, quia vera esse certum est, quale est quod primum narratur de Palamede. Quem falsa sub prodicione Pelasgi Infanté infando indicio, quia bella vetabat, Demisere neci. Et iterum, Omnis spes Danaum, & coepti fiducia belli Palladis auxilijs semper stetit. Alia creduntur, quia sunt per se probabilia. Vt, Sæpe fugam Danai Troia cupiere relicta Moliri, & longo fessis discedere bello. Et, Eripui (fateor) leto me, & vincula rupi. Et, Assensere omnes, & quæ sibi quisq; timebat Vnius in miseri exitiû cõuersa tulere.

Tertius.

Alia creduntur, quia alijs veris similia sunt. Vt, Sanguine quærendi reditus. Creditur enim, quia simile illius est, Sanguine placatis ventos, & virgine cæsa. quod certum est. Sicutiam, Hinc semper Vlyses Criminibus terrere nouis, hinc spargere voces In vulgum ambiguas. Certum erat antea talia solitum illum facere.

Quartus.

Quædam velut in numerum creduntur, quia non est cur falsa ea putemus. Vt, Illi me comitem, & consanguinitate propinquum Pauper in arma pater primis huc misit ab annis. Et, Bis quinos filet ille dies, tectusq; recusat Prodere voce sua quæquam, aut opponere morti. Et, Limosóque lacu per noctem obscurus in vluâ Delitui. Non enim est, cur

Quintus.

ista, vel sic, vel potius nõ sic facta credamus. Quæ-

dam etiam fidem habent, quia inter duo prorsus vera, velut via, vel transitus quidam statuuntur: occupantque ea mentem, quia ad alia nõ respicimus, vt hæc vera credamus. Vt Palamedé fraudibus Vlysis occisum esse pro cõfesso est, & Sinonem relictum à Græcis in patriam profectis res ipsa indicat. Connectit hæc duo capita Sinon, hinc sumpto fundamento fraudis, quod cõsanguineus esset Palamedis. Quod cum videatur nihil summe rerum allaturum, & velut extra rem, & nihil ad rem pertinens, pro vero accipitur, originemq; fidei præbet omnibus illis, quæ postea dicuntur. Vt interim admoneamus, nulla parte illum qui contra nos differat, acrius inspicendum, quam vbi minimum vrgere nos, vel etiam ridiculus nobis firmare partes nostras videbitur. Eam nanq; quæ palàm nos premût, velut aperta vis, vi repelluntur, ipsaque vel indormientes nos impetu suo excitant. Quæ vero tanquã stolidæ, & nonnũquam etiã vt profutura, proferuntur, quò tectius plerunq; eò grauius difficultusq; vitatu periculum ferunt. Postremo creditur dicenti ipsi, quia vel grauis vir, vel benevolus putatur. Ad id figurandũ pertinet quod dicit. Fas odisse viros. & Quod dij prius omen in ipsum Conuertant. Quanquã sint auté hæc omnia in ipsa oratione, non tamen altera adhibetur alteri, tanquã fidem factura: sed singulæ per se positæ, reputatione audientis, & apud animũ suũ comparãtis eas, parat fidem. Pleraq; vero se ipsis, sola rerũ æstimatione, quia apte accomodatæq; omnia naturæ suæ dicuntur, idcirco videntur credibilia. Hocq; fidei ge-

Sextus.

nus, cum omni orationi nonnunquam est necessariū, tum expositioni maxime: cum nō habeat ea fidem, nisi ex rebus. ¶ Fides autē quæ fit oratione, est, quæ conficitur argumētando, cū rem dubiam probabili colligimus argumento. Id vero, quo simul completimur rem quam probare volumus, & illud inuentum quo probare conamur, eam argumentationem esse dicimus. Sanè quo pacto argumentum rei probandæ argumētando adhibeatur, in cōmune, prioris libri initio, quod potuimus apertissime conati sumus explicare. In hoc loco, quæ argumentationis, hoc est, orationis sunt propria, dicentur.

Alter modus
quo orationi
fides contin-
git.

SCHOLIA IN CAPVT XIII.

Mendacium
difficulter
tegitur.

Neminem satis credibiliter alijs mentiturum.) Quintilianus libro duodecimo: Prodit enim se, inquit, quamlibet custodiatur simulatio, nec vnquam tanta fuerit eloquēdi facultas, ut non titubet, ac hæreat, quoties ab animo verba dissentiant. ¶ (Sinon ille Virgiliannus.) Video molestum fore lectori, si quis tamen hæc leget, quod toties integros locos, & quidem obuios huc ascribo. Sed veniam mereor, quippe qui satisfactum velim, & ijs, qui locos eos memoria non tenent, neque libros semper habent ad manum. Atque sunt sanè nonnulla ex ijs quæ adducit Rodolphus eiusmodi, ut intelligi nullo modo possint, nisi totum locum eum, unde ea educta sunt, eis accomodemus. qualis vel cum primis hæc est expositio Sinonis, ex secundo Aeneidos. Quocirca boni consulēt (opinor) æquus lector, si totam eius loci continentiam huc ascribamus. Ea habet ad hunc modum:

Oratio Si-
nonis.

Cuncta equidem tibi rex, fuerit quodcumque, fatebor
Vera inquit: neque me argolica de gente negabo.
Hoc primum, nec si miserum fortuna Sinonem
Finxit: vanum etiam mendacemque improba finget.
Fando aliquid si forte tuas peruenit ad aures
Belidæ nomen Palamedis, & incluta fama
Gloria, quem falsa sub prodicione pelasgi

Infonstem infando indicio, quia bella vetabat
Demisere neci. nunc cassum lumine lugent.
Illi me comitem, & consanguinitate propinquum
Pauper in arma pater primis huc misit ab annis.
Dum stabat regno incolumis: regnumque vigeat
Consilij: & nos aliquod nomenque decusque
Gessimus. inuidia postquam pellacis Vlyssi
(Haud ignota loquor) superis concessit ab oris:
Afflictus vitam in tenebris luctumque trahebam,
Et casum infontis mecum indignabar amici.
Nec tacui demens: & me, fors si qua tulisset,
Si patrios vnquam remeassem victor ad Argos,
Promissi ultorem: & verbis odia aspera moui.
Hinc mihi prima mali labes: hinc semper Vlysses
Criminibus terrere nouis: hinc spargere voces
In vulgum ambiguas: & querere conscius arma.
Nec requieuit enim: donec Calchante ministro.
Sed quid ego hæc autem nequicquam ingrata reuoluo?
Quidve moror: si omnes vno ordine habetis Achiuos.
Idque audire fat est: iam dudum sumite poenas,
Hoc Ithacus velit: & magno mercentur Atridæ.

Tum verò ardemus scitari: & querere causas:
Ignari scelerum tantorum: artisque pelasga.
Prosequitur pauitans: & ficto pectore fatur:
Sæpe fugam Danaï Troia cupiere relicta
Moliri, & longo fessi discedere bello.
Fecissentque vtinam: sæpe illos aspera ponti
Interclusit hyems, & terruit auster euntes.
Præcipue cum iam hic trabibus contextus acernis
Staret equus: toto sonuerunt æthere nymbi.
Suspensi Eurypylum scitatum oracula Phœbi
Mittimus: isque adytis hæc tristia dicta reportat:
Sanguine placastis ventos, & virgine cæsa
Cum primum Iliacas Danaï venistis ad oras.
Sanguine querendi reditus: animaque litandum
Argolica. vulgi quæ vox ut venit ad aures,
Obstupere animi: gelidumque per ima cucurrit
Ossa tremor: cui fata parent, quem poscat Apollo.
Hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu

Protrahit in medios: quæ sint ea numina diuûm
Flagitat:& mihi iam multi crudele canebant
Artificis scelus:& taciti ventura videbant.

Bis quinos filet ille dies:rectûsq; recusat
Prodere voce sua quenquam:aut opponere morti.
Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus,
Composito rumpit vocem:& me destinat aræ.
Assentire omnes,& quæ sibi quisq; timebat,
Vnius in miseri exitium conuersa tulere.
Iamq; dies infanda aderat:mihi sacra parari,
Et falsæ fruges,& circum tempora vittæ.
Eripui(fateor)lêto me,& vincula rupi:
Limosoq; lacu per noctem obscurus in vluâ.
Delitui,dum vela darent,si fortè dedissent,
Nec mihi iam patriam antiquam spes vlla videndi,
Nec dulces natos,exoptatûmq; parentem:
Quos illi fors ad pœnas ob nostra reposcent
Effugia,& culpam hanc miserorum morte piabunt:
Quod te per superos,& conscia numina veri:
Per si qua est quæ restat adhuc mortalibus vsquam
Intemerata fides,oro,miserere laborum
Tantum,miserere animi non digna ferentis.

His lachrymis vitam damus,& miserescimus vltro.
Ipse viro primus manicas,atq; arcta leuari
Vincla iubet Priamus,dictisq; ita fatur amicis,
Quisquis es,amissos hinc iam obliuiscere Graios:
Noster eris,mihiq; hæc ediffere vera roganti.
Quò molem hanc immanis equi statiere:quis auctor?
Quidve petunt:quæ religio:aut quæ machina belli?
Dixerat:ille dolis instructus,& arte pelagâ
Sustulit exutas vinclis ad sydera palmas.
Vos æterni ignes,& non violabile vestrum
Testor numen,ait,vos aræ ensesq; nefandi
Quos fugi,vitræq; deûm quas hostia gessi.
Fas mihi Graiorum sacrata resolvere iura,
Fas odisse viros:atq; omnia ferre sub auras:
Si qua tegunt:teneor patriæ nec legibus vllis.
Tu modo promissis maneat,seruatq; serues
Troia fidem:si vera feram:si magna rependam.

Omnis spes Danaûm,& cœpti fiducia belli
Palladis auxilijs semper stetit:impius ex quo
Tyrides:sed enim scelerûmq; inuentor Vlysses
Fatale aggressi sacrato auellere templo
Palladium,cæsis summæ custodibus arcis:
Corripuere sacram effigiem:manibûsq; cruentis
Virgineas ausi diuæ contingere vittas,
Ex illo fluere:ac retro sublapsa referri
Spes Danaûm:fractæ vires:auerfa deæ mens.
Nec dubijs ea signa dedit Tritonia monstis.
Vix positum castris simulachrum:arsere coruscæ
Luminibus flammæ arrectis:salsûsq; per artus
Sudor ijt:têrç ipsa solo(mirabile dictu)
Emicuit:parmamq; ferens hastamq; tementem.
Extemplo tentanda fuga canit æquora Calchas,
Nec posse Argolicis excindi Pergama telis:
Omnia ni repetant Argis:numenq; reducant
Quod pelago & curuis secum aduexere carinis.
Et nunc quod patrias vento petiere Mycenæ:
Arma deosq; parant comites:pelagoq; remenso
Improuisi aderunt:ita digerit omnia Calchas.
Hanc pro Palladio moniti:pro numine læso
Effigiem statuere:nefas quæ triste piaret.
Hanc tamen immensam Calchas attollere molem
Roboribus textis:cælóq; educere iussit:
Ne recipi portis:aut duci in-mœnia possit:
Neu populum antiqua sub religione tueri.
Nam si vestra manus violasset dona Mineruæ:
Tum magnum exitium(quod dij prius omen in ipsum
Conuertant)Priami imperio Phrygibûsq; futurum.
Sin manibus vestris vestram ascendisset in vrbem:
Vltro Asiam magno Pelopeia ad mœnia bello
Venturam:& nostros ea fata manere nepotes.

¶(Id verò quo simul.)Itaq; argumentatio est oratio ea,quæ & rē Argumen-
probendam & argumentū quo probare rem eam volumus, tatio.
complectitur. Cicero in partitionibus ait argumētationē esse
explicationē argumenti. Idem in rhetoricis,nomine argumē-
tationis duo significari dicit,argumētū ipsum,& artificiosam
inuenti iam argumenti expolitionem. ¶Sane quo pacto argumen-

tum rei probandæ argumentando adhibeatur.) Lege libri superioris caput secundum.

¶ Duas esse argumentandi formas perfectas, syllogismū & inductionem, siue (vt Rodolphus manuſt) enumerationem. Duas item imperfectas, enthymema atq; exemplum. Tum, quo hæc formæ inter se diſtent: & quando perfecta, quando imperfecta argumentatione utendum.

CAPVT XIII.

*ridē quæ fit
argumētādo
aut à ſenſi-
bus aut à
mente pro-
ficiſci.*

Ides omnis quæ fit argumētādo, aut à ſenſibus primum cœpit, deſiitq; in mentem, in qua neceſſe eſt fidem omnē conſiſtere. Aut ipla per ſe mens, alterum ex altero, res perceptas conferendo, collegit. Prius eſt, vt quia vidimus lunam, iam plenilunio deficere, & iterū tertio, quartoq; itidem fieri, dicimus: luna tunc & tūc & alio itē alioq; tempore plenilunio defecit, nec vnquā aliter eſt viſum, colligimus, ergo luna nunquā niſi plenilunio deficit. Priora enim illa ſenſu percepta ſunt ſingulatim, poſterius autē quod eſt, lunā nunquā niſi plenilunio deficere, mente ſola percipitur. Secundū, cū mens alterū colligit ex altero. Vt cū dicimus, luna nunquā deficit niſi plenilunio, ergo neceſſe eſt id fieri interuētū terrę lunā obumbrantis. Horū enim vtrunq;, niſi mēte percipi nequit. ¶ Pro hac diuerſitate duæ natæ ſunt perfectæ formæ argumentandi, quarū alterā inductionē, alterā vulgo vocant græco nomine *συλλογισμὸς*. Cicero apte (vt omnia) & prope ad verbum, ratiocinationē dixit. Mihi rectiſſime videtur inductio dici, enumeration. quæ admodū Cicero dixit argumentationem quandā eſſe ex partium omnium enumeratione. Inductionis vero nomen magis conuenire imperfectæ enumerationi, cū duo-

*Duæ argu-
mētandi for-
mæ perfectæ*

bus tribuſve propoſitis inducitur auditor, vt in omnibus ita credat eſſe. ¶ Eſt autē inductio vel (vt nos dicimus) enumeratio, argumētatio, qua ex pluribus vel partibus vel ſpeciebus, vnum vel totū vel genus vniuerſaliter colligitur. Genus in præſentia voco, quod aliqua ratione in plura diuiditur. Species, in quas id diuiditur. Ex partibus hoc modo: Plebs Romana optime de Milone ſentit, & equeſter ordo, & ſenatus: totus ergo P. R. optime ſentit de Milone. Ex ſpeciebus hoc modo: Pompeius habet virtutē, habet peritiā rei militaris, authoritatem, felicitatem: habet ergo cūctā Pompeius in ſummo duce ſpectāda. ¶ Ratiocinatio (ſi latino malumus vtī nomine) eſt, vt inquit Aristo. oratio, in qua poſitis quibuſdā, neceſſe eſt aliud præter ea quæ poſita ſunt euenire. Vel, eſt argumētatio, in qua poſitarū duarū propoſitionū duo termini ſic iungūtur in tertio aliquo, vt neceſſe ſit eoſeodē modo inter ſe cōiūgi. Vt, omnis inſidiator iure occiditur, Clodius eſt inſidiator, ergo Clodius iure occiditur. Hic in his duabus propoſitionibus, iure occidi & Clodius, iunguntur affirmatiue, in eo quod eſt inſidiator eſſe. iūgūtūq; inter ſe etiā affirmatiue. Sic & negatiue, nullum qui fatetur à ſe hominē occiſum, fas eſt viuere, Milo fatetur à ſe hominem occiſum, ergo Miloni fas nō eſt viuere. Hic Milo & fas eſſe viuere diſiunguntur negatione, in eo quod eſt fateri hominē à ſe occiſum. diſiūgūtur ergo itidem inter ſe. ¶ Sed quæ ſit lex, quōtq; ſint ratiocinationū earū figuræ, ad iudicādi pertinet rationem exacte perſequi. In præſentia, quoniam neceſſe eſt

*Inductio ſi-
ue enume-
ratio.*

*Quid ſyllo-
giſmus ſiue
ratiocinatio*

Conclusio. vsu venire nomina ista, ne sint ignorata, obiter quantum praesentis rei sufficit instituto dicantur. Id ergo quod efficitur argumentatione, alij conclusionem, alij intentionem vocant. quoniam sit id, quod intendimus argumendo conficere. Ea vero, per quae conficimus conclusionem, propositiones dicuntur. Et in inductione quidem nullum inter se ordinem habent propositiones, nec numerum praefinitum. Pro multitudine enim partium aut specierum, crescat is necesse est, & quaelibet ex aequo adhibetur conclusioni conficienda. In ratiocinatione autem, tantum duae sunt propositiones. Quarum altera plus virium habet ad conficiendum, quia conclusionem ferè intra se complectitur, & idcirco ea vel maior propositio, vel expositio vocatur. Altera minus habet virium, quam vocant minorem propositionem, vel assumptionem. Et omnis quidem propositio duobus continetur vel extremis vel terminis. Quorum hic subiectum dicitur, de quo dicitur aliquid. Hic verò praedicatum, quod dicitur de aliquo. Necesse est igitur in duabus propositionibus ratiocinationis, quatuor esse terminos: interque hos quatuor, quia unus bis semper accipitur, vsu quidem & ministerio quatuor sunt, reuera tamen non plures sunt tribus. Quorum qui bis sumitur, medium dicitur. quoniam in eo alij duo iunguntur. At qui cum medio sumitur in maiore, maius extremum: in assumptione vel minore, extremum minus vocatur. In hac ergo ratiocinatione, omnis insidiator iure occiditur, Clodius est insidiator, ergo Clodius iure occiditur: conclusio est, Clodius iure occiditur. ea est enim quam probare volumus. Maior

*Medium.**Maius extremum.**Minus extremum.*

est, omnis insidiator iure occiditur. Minor, Clodius est insidiator. Medium est insidiator. quoniam in eo, iure occiditur, quod est maius extremum, & Clodius, quod est minus, iunguntur. ¶ Praeter has duas species argumentandi perfectas, aliae sunt imperfectae duae: quae nisi captiosae sint, & non in speciem tantum sed verè * conficiantur, ad istas semper redigi possunt. * *conficiat.* Quarum quae ad ratiocinationem ducitur, enthymema dicitur, id est (vt Quintilianus interpretatur) commentum, quo quidem cum possint omnia mentis nostrae signari cogitata, argumentationem significauerunt ex altera ratiocinationis propositione, hoc est, maiore vel minore, & conclusione compositam. Ex maiore, vt insidiator iure occiditur, ergo Clodius iure occiditur. Ex minore, vt Clodius est insidiator, iure ergo Clodius occiditur. Quae vero naturam habet inductionis, exemplum vocatur. Quid sit exemplum, superiore libro, cum comparata tractarem, a nobis est dictum. Sed non omne exemplum, redigitur ad inductionem, nec omnis imperfecta inductio est utique exemplum. Illud enim, P. Scipio occidit iure Melium, ergo Cicero iure occidet Catilinam, nemo negauerit exemplum esse. Non est inductio tamen, sed ratiocinatio. Nec enim Scipio pars est Ciceronis, nec species illius. Sic &, quanquam sit exemplum, haec imperfecta inductio, Omnis potestas impatiens consortis erit, quoniam fraterno primi maduerunt sanguine muri: haec tamen argumetatio, Quid satis est, si Roma parum? quae sic explicatur, Roma non est satis, ergo nulla res est satis, inductionis quidem similitudinem habet,

*Duae argumendi formae imperfectae.*** conficiat. Enthymema**Exemplum.**Primo libro monuimus non Sp. Melium, sed Gracchum ab Scipione occisum fuisse.*

Aristotelis
sententia de
enthymema-
te.

nemo tamen dixerit eam exemplum. Aristoteles autē dixit enthymema ratiocinationē rhetoricam, definiuitque enthymema esse ratiocinationē ex verisimilibus & signis. Sunt itaq; qui putent Aristotelem non discreuisse forma argumentandi à ratiocinatione enthymema: sed certo tantum rerum genere enthymema constare voluisse. Pleriq; rhetores hoc nomen velut dignatione quadam dederunt ei argumentationis generi, quod ex contrarijs conficitur. Quale est, Quem alienū fidum inuenies, si tuis hostis fueris? Et id quod modo dixi, Quid satis est, si Roma parum? Et apud eundem authorem, Audes fulcire ruinam, Sub qua Roma iacet? Et, Cum meretricis sit quod amator odi, cuius putatis esse, quod pauper adamaui? Sed hæc plerunq; magis constant eloquendi ratione, quàm inueniendi vel argumentandi forma.

Perfectas argumētatiōes hæctenus ab imperfectis differre, q̄ in illis de solo antecedenti, in his etiā de cōsecutione ambigi possit.

OMnis autem ratiocinatio perfectaq; inductio, si modo legitime ritēq; fiant, certæ semper exploratæq; fidei sunt in colligēdo. Si nanq; vera sunt, quæ proponuntur in eis: necesse est & ea esse vera quæ colliguntur. Ex falso enim verum potest effici. cōsequēs est enim, si homo est asinus, hominē esse animal. Ex vero autē nihil nisi verum efficitur. Est q; idcirco vsus eorum, vt efficacissimus, ita crebro difficilissimus etiam. quoniā facillime perspicitur in eis, expositis omnibus per quæ fit probatio, velut in corpore cuius omnia deteguntur mēbra si quid vitij errorūve subsit. Deinde, quēadmodū in inductione persæpe enumeratio omniū partiū aut specierū dif-

ficilis est, sed duabus quandoq; tribusve iam propositis, reliquarum fides ex eis facile colligitur: sic in ratiocinatione frequenter, aut proposita maiore, minor: aut minore proposita, maior apertior est, quàm vt proponenda sit, sed vltro incurrūt in animum, alteraq; ex altera perspicitur. Quapropter non rhetores modo quibus imperfectas has argumentandi formas Aristoteles attribuit: sed & dialectici, (si quid tamen hi diuersum habent in argumentandi ratione ab alijs) & mathematici, & phisici, & (vt vno verbo dicā) quicunq; differunt, siue verbis in altercatione siue scriptis posteritati tradendis, creberrime enthymemate, nonnūquam & inductione imperfecta colligūt comprehensiones suas. Rhetor vero persæpe plena ratiocinatione probationes cōplectitur, si maior vtiq; res, & fufius sit atq; latius demonstrāda. Sed obruūtur copia & orationis vbertate singulæ propositiones, nec ad scrupulosam illā argumētandi legē, quæ vulgo præcipitur, explicātur. dicūtūrq; populi auribus parata populariter. Ergo (vt alio loco diximus) tota pro Milone oratio in ratiocinationē coniecta est. & pro Plancio itidē. Quid pro lege Manilia? An non sunt hæc * argumētationes, hoc in bello

Falsum esse illud quod dicitur quidam, perfectas argumētatiōes pertinere ad dialecticū, imperfectas ad rhetoricū.

* ratiocinationes.

suscipiendū, in quo agitur dignitas populi Romani: hoc bellum est in quo agitur dignitas populi Romani: hoc ergo bellū est suscipiendū. Continuo iterum, Hoc in bello agitur salus sociorum, est autē omne tale bellum suscipiendū, ergo hoc bellū est suscipiendū. Rursus, quisquis præcipue habet quatuor illa: virtutem, scientiam rei militaris, authoritatem, felicitatē, maxime est ad hoc bellū deligendus. Cn. Pompeius præcipue habet quatuor illa, ergo est ad hoc bellum maxime deligendus imperator. ¶ Loci quidem communes (vt rhetores vocant) nō sunt aliud quā maiores ratiocinationū propositiones: vt quæ in proditorem, in veneficum, adulterum, sicarium, dicuntur. Cum volumus enim probare, Cœlium dānandum, ostendimus veneficum eum esse. quod vbi explicatum est, quid restat aliud, quod ratiocinationi desit, nisi maior, veneficus est damnandus? ¶ Hoc autem ne quæ fallat, annotādum videtur. Quoniā vniuersaliter pronuntiata, qualem plerunq; maiorē ratiocinationis propositionem faciunt, supina sæpe videntur, & otiosa, & distantia magis à re proposita, idcirco solere oratores, quo arctius rebus adhæreant, in particularia in dicendo conuertere. Et cum dicendum esset, omne bellum est suscipiendum, in quo agitur salus sociorum: & omnis veneficus est damnandus: vt instare magis premerēque videantur, dicere malunt: hoc bellum est suscipiendum, quia agitur in eo salus sociorum: & hic veneficus est damnandus. In quo & hoc meo iudicio ingeniosissimi homines sequuntur, quòd vniuersalia velut

Loci communes.

Notatio.

late sparsa sint animo audientis tanquam in aëre interque nubes apprehendenda. cum vero ad rem præsentē astricta, & ante oculos interque manus sunt posita, mouendis affectibus aptiora sunt, qui soli in audientiū dominantur animis: quos nihil æque, vt aspectus primum rei, & imago proxime, velut præsentis negotij, animo subiecta irritat. Nihil est ergo, quod quisquam putet, certis artium generibus has vel illas argumentandi formas addici posse. Rerū ipsa præfens conditio, vt quæq; diligentius est & constantius affirmanda, consilium præbebit. Et quemadmodum in plerisque rebus semel potest in perpetuum præcipi, quid fieri oporteat: ita in hoc, vt in alijs multis, hoc solum perpetuum est, quòd perpetuum statui nihil potest. ¶ Cum ergo (vt prædiximus) in ratiocinatione & inductione nulla in concludendo possit esse dubitatio: & necesse est, si quā repugnet eis aduersarius, idcirco id euenire: quoniam quæ proponuntur, vera esse neget: in enthymemate & imperfecta inductione, vtrunque est quod dubitari possit, an verum sit quod propositum est, & an quod intendimus, ex eo efficiatur, Vt cum dicitur, Cluentius pecunia fidem iudicium subuertit, ergo lege corrupti iudicij tenetur. Primū negat Cicero Cluentium subuertisse fidem iudicium. Quòd si ipsum verum nō est, neque habetur ei fides, non potest alteri quod probandum est, fidem parare. Deinde, vt verum sit subuertisse eum iudicium fidem, non tamen consequitur, teneri eum lege, quoniam non utique quisquis iudicium pecunia tentauerit, lege iudicij corru-

Explicatur differentia superius cepta.

pti tenetur. Sic & in inductione imperfecta negare potest aduersarius, vel non esse verum quod proponitur, vel non enumerata esse omnia, ex quibus colligi intentio possit. vt nihil sit necesse, quanquam datur vera esse quæ sumuntur in probationem, consequi tamen idcirco, quod efficere conamur.

Quando perfecta, quando imperfecta argumentatione utendum. Tres certissimi dialecticorum canones.

VT ergo affirmandæ rei cuiusq; per argumentationem rationem paucis absoluamus, & ostendamus etiam vbi perfectis opus sit argumentationibus, vbi sufficiant imperfectæ: hæc primum lex proponenda est argumentationum omnium, ex vero nihil colligi posse nisi verum. Quare si falsum est quod colligitur, necesse est falsum esse quod antecedit, si rite collectum sit. Hinc ergo consequitur, vt semper quæ admodum ex proposito conclusio colligitur, vt si verum sit propositum, necesse sit verum esse quod concluditur: sic ex contradicente conclusionis, semper propositi contradicens colligatur. Nam cum nequeat in legitima argumentatione colligi falsum ex vero, quoties tanquam verum proponimus id quod contradicit conclusioni, necesse est conclusionem falsam esse, cum duo contradicentia simul esse vera non possint. Falsum erit ergo propositum id, ex quo collecta est ea conclusio. Consequitur igitur, propositi contradicens esse verum. Vnde fit quod intendimus, quemadmodum ex proposito conclusio, sic ex contradicente conclusionis propositi colligi contradicens. Vt si hominem esse detur, necesse est deimus & animal esse. Quod si animal esse, falsum esse dicamus, verum erit contradicens eius, quod est, nul-

lum animal est. Falsum ergo id est, ex quo animal esse colligimus, quod erat hominem esse. Ergo verum itidem contradicens istius, quod est, nullus homo est. Itaque quemadmodum necessario consequitur, homo est, ergo animal est: ita consequitur, & nullum animal est, ergo nullus homo est. ¶ Duplex est ergo ductus cuiusque rei probandæ. Vnus directus, vt cū proposito aliquo velut recta via colligimus id quod probare volumus. Vt qui probare volet sapientem esse diuitem, dicat, Sapiens nullius indiget, ergo sapiens est diues. Alius est ductus obliquus. Vt cum accepto contradicente eius quod probare volumus, colligimus ex eo aliquid quod falsum sit, vnde regressi, docemus falsum id esse, ex quo collectum est: idque, quia contradicens est eius quod intendimus probare, consequens est, istud ipsum esse verum. Vt, sapiens est diues. Si enim non sit diues sapiens, cupiet aliquid, sed falsum est hoc: falsum ergo ex quo colligitur id, hoc est, non esse diuitem sapientem. verum igitur erit, quod intendimus, sapiëntem esse diuitem. Non sunt autem hæ argumentandi formæ: per omnes enim formas quas exposuimus, duci possunt: sed viæ quædam colligendæ intentionis. Quapropter ductus eos vocauimus. Quo pacto autem verum esse aliquid ostendimus, eodem etiam in contradicente suo falsum esse monstramus. Cum probauerimus enim, contradicens suum verum, necesse est, vt id quod intēdebatur, apertū sit falsum esse. ¶ Vbi fuerit igitur exposita argumentatio, si sit imperfecta: vt enthymema & inductio, quæadmodum prædixi-

Duplex ductus vniuscuiusque rei probandæ.

Quomodo in imperfectis argumenta-

tionibus ostē
dendum sit
consequicon
clusionem ad
propositum,
sive (vt nūc
loquimur)
antecedens.

mus, duo sunt quæ dubitari possunt. Aut enim negatur consequi hoc ex illo, aut verū esse, quod propositum est. Consequens ostendemus esse, vt imperfectas argumētationes ad perfectarum formam: vt, si enthymema sit, ad ratiocinationē: si inductio, ad enumerationem, conferamus. Ratiocinatio, & enumeratio, si præscripto modo, recteq; fiunt, nullum possunt admittere cōsecutionis incertum. Enthymema est: Clodius struxit insidias, ergo iure cæsus est. Ratiocinatio fit cum subijcimus, omnis enim insidiator iure occiditur. Ea est enim maior propositio ratiocinationis. Sic in inductione: Pisisstratus accepto publico præsidio tyrannidem inuasit, & Phalaris itidem: ergo quisquis è publico præsidium poscit, tyrannidem vult inuadere. Quia difficile est hic omnes enumerare, pro reliquorum enumeratione ponimus plerunq;, (neque quisquam est qui non hoc pacto fecerit) aut simile quicquam in eam subdimus sententiam. Deinde colligimus iam, quod intendimus. Vnde solent plerunq; altercantes, quandoque etiam perpetua dicentes oratione, cum difficile sit affirmare, in omnibus alijs similiter se rem habere, petere ab aduersario, vt ille dicat, in quo non ita sit: & confessionem illius, vel ignorationem pro sua petere asseueratione. In quibusdam etiam, quia non tam quærimus quid verum sit, quam vtrum verisimilius, idcirco quanquam non possimus inductionem perfectam facere, sufficit tamen audientis fidei, quanquam non semper, aut in omnibus, aliquando tamē, & in aliquibus factum esse, & fieri solere, quod tum

nos ostendere conamur. Quod in deliberationibus, & coniectando futurorum exitu plerunque satis esse solet documenti. Consequi ergo quod intendimus, ad id quod propositum est, hoc pacto docetur. ¶ At si verum esse negat aduersarius quod proponitur, id ipsum rursus alia colligendum erit argumentatione, simili via, qua id cui probando adhibetur iam colligi debere monstrauimus, idque tam diu fiat oportet, donec tandem veniamus ad aliquid, quod certū sit, talēque vt negare id aduersarius non possit. Ex quo cum fidem parauerimus ei quod proxime colligitur ex ipso, deinde ex hoc iam collecto rursus aliud probamus, & ex illo aliud, donec tandem perueniamus ad primum illud, quod efficere reliquarum argumentationum serie conamur. Vt Stoicus qui probare volet diuitem esse quisquis sit sapiens, primum dicat, quoniam nullæ opes desunt sapienti. Quod ipsum etiam est dubium. probat ergo, quoniam am habet opes quantascunque vult, certum est ergo nullas sibi deesse. Sed & id propositum probandum est. subijcit igitur, nullas enim cupit opes. Probat & hoc, quia nullas bonas putat. Quod iam pendet ex eo, quod Stoico tanquam foci & aræ defendendum est. id est autem, solam in bonis esse virtutem. Ergo iam ex hoc quod postremum est, priorum omnium sumitur fides. Nam si sapiens solam in bonis numerat virtutem, non putat opes esse bonas, non ergo cupit eas, habet igitur quantascunque vult: quo fit, vt nullæ desint sibi: certum est ergo diuitem esse, quisquis sit sapiens. Quia sunt autem hæc enthy-

Quid facien
dum, si pro
positum, seu
antecedens
negetur.

memata cuncta, per quæ ductæ sunt hæ argumentationes, idcirco si de eorum consecutione dubitet aduersarius, necesse erit singula, quæ parum cohærere videbuntur, in ratiocinationis formam conijcere. Vt, si dicat aduersarius, non utique quia nihil desit sapienti, diuitem eum esse: addat oportet qui disputat, maiorem ratiocinationis propositionem, quæ est, cui cunque nihil deest, is est diues. Quæ, quoniam negabit eam aduersarius, alia rursus est argumentatione colligenda. Quæ causa fuit plerisque, ut quinque partium facerent ratiocinationem, cum cuiuslibet propositionis probationem pro parte numerarent. Quod si sequimur, quamuis multarum partium ratiocinationem facere licebit: cum & vnaquæque probatio suam possit iterum habere probationem, & hæc rursus aliam. Quapropter probationes propositionum non sunt argumentationis partes, sed nouæ per se sunt argumentationes. Sicut autem recto ductu cœpiamus probare, quod quisquis est sapiens, est diues, primumque caput totius probationis fecimus id, quod confessum est, solam virtutem à sapiente bonum æstimari: sic per obliquum ductum, accepto contradicente eius quod probare cupimus, licebit eisdem gradibus, sed verso ordine, colligere contradicentes eius, à quo primum directæ probationis duximus initium. Quod colligere conamur est, quod quisquis est sapiens, diues est. Id ergo si non est, erit ex aduersarij sententia aliquis sapiens, qui non sit diues, ergo deerit illi aliquid, non habebit igitur quantas opes volet, cupiet ergo opes: quod si facit, bonas eas puta-

Tantum tres esse partes syllogismi, non quinque.

bit, ergo iam sapiens aliud præter virtutem habebit inter bona: quod si falsum est, falsa sint necesse est, ex quibus id collectum est: ergo verum erit, quisquis sapiens est, eum diuitem esse. Nihil differunt autem hi ductus ad argumentandi euentum: quamlibet enim argumentationem paratum est utrouis horum ductuum explicari. Sed aduersarius fortè discrimen aliquod in his faciet. In altercationibus præsertim confidens, & qui se decipi parum timeat, facilius directo capiatur ductu, si per multas probationes ductenda sit confirmatio eius, quod intendimus. Ea enim quæ longius distant, & nihil cum re negotij habere videbuntur, facile dabit, securus, & firmus (ut sibi persuadet) aduersus insidias. Contrà, qui metuet fraudes, illi quæ velut tutissima proponuntur, erunt maxime suspecta: putabitque periculosissime credi eis, in quibus minime se prodant pericula. Hic ergo proximis, & sensim à proposito deflectentibus, facilius accedat. Acrius & instantius videtur vrgeri obliquus ductus, cum per eum falsa intentantes aduersario, & neganda, grauius premere videamur, quam si directo ductu colligentes vera veris, velut ducere ipsum docerique credamur. Directus itaque monenti, obliquus est exprobranti similior. Ex his nequaquam difficile est videre, ubi perfectam necesse sit adhibere argumentationem, ubi sufficiat imperfecta. Nam sicubi explicata re per imperfectam, consecutio sit indubitata, nihil erit opus perfecta, etiam in eis rebus de quibus scrupulosissime disputatur. Sic si quando hæreat, vel orator in conficienda

Quid discriminis inter ductum rectum, & obliquum.

Explicat id quod superius proposuit, quando perfectis, quando imperfectis argumentis vtendum.

argumentatione: quia dubitetur, an sit consequens, quod efficere voluit: ad perfectam argumentandi formam tunc esse redeundum, & res ipsa, & eloquentissimorum virorum usus ostendit.

SCHOLIA IN CAPVT XIII.

Quandoquidem caput hoc multa complectitur, & quæ non satis exposita videantur esse ijs, qui parum exercitati sunt præceptis dialecticorum: expediat foras quædam repetere paulò altius, & quæ habet Rodolphus, ea in breues quasdam velut summas colligere.

Questio.

Quæstio igitur (vt auspicemur inde) est id de quo disputatur. Hoc est, quemadmodum ait Boetius, quæstio est in dubitationem ambiguitatēque adducta propositio. Vel, vt Rodolphi verbis vtamur, quæstio est cum interrogatione elata oratio, cui est aut non est responderi queat.

Argumentū

Argumentum est, quo alteram quæstionis partem veram, aut falsam esse ostendimus. Vel, vt inquit Quintilianus, argumentum est res, quæ alterius probationi adhibetur.

Argumentatio.

Argumentatio, est oratio ea, qua inuentum iam argumentum rei propositæ accommodamus. Ea interim paucissimis absoluitur verbis, interim latissime funditur: pro arbitrato eius qui dicit.

*argumentationis species duæ
Syllogismus.*

Duæ sunt eius formæ perfectæ, syllogismus, & enumeratio. 4
quam alij vocant inductionem.
Syllogismus, est oratio, in qua positus aliquibus, & concessis, aliud quiddam quam sunt ea quæ posita sunt, per ea quæ posita sunt, necesse est euenire. Aut si maius hoc pacto: Syllogismus, est argumentatio, in qua ex propositione, & assumptione, necessario sequitur conclusio. Vt, nulla ars citra exercitationem perdisci potest, dialectice ars est, nequit ergo ea citra exercitationem perdisci.

Syllogismi partes.

Constat syllogismus quisque partibus ternis, quarum prima ab Rodolpho dicitur expositio, altera assumptio, tertia in tentio, siue conclusio. Cicero primam illam nominat propositionem, assumptionem alteram, tertiam complexionem.

Expositio, quæ & propositio.

Expositio, est pronuntiatum, generalē latēque patentem complectens sententiam, ex qua omnis vis totius argumentationis emanat. Cicero sic finit, Propositio est, per quam breui-

ter locus is exponitur, ex quo omnis vis oportet emanet ratiocinationis. Assumptio, est pronuntiatum, quo generalis illa sententia accommodatur rei propositæ. Conclusio, illud est pronuntiatum, quod ex expositione, & assumptione necessario colligitur. Vt, si probare velis, episcopum omnem oportere esse virum bonum: hic initio generalem aliquam sententiam proponas oportet: ea esse possit eiusmodi: Cuius hæc partes sunt, vt homines cæteros suo exemplo reddat meliores, is ipse ante omnia bonus sit oportet. Hæc est propositio, quæ quantum in ipsa est, multo pluribus, atque nostro huic instituto potest accommodari: quamobrem excipit hanc assumptio, ita eam proposito nostro astringens, vt quod in comune prius dictum erat, id iam huic instituto incipiat esse proprium. Ea assumptio hæc sit: Episcopi cuiusque id munus est, vt homines cæteros suo exemplo meliores reddat. Hinc iam, velis nolis, sequitur ea quam initio proposueramus conclusio: nempe hæc, debet ergo episcopus vnusquisque esse vir bonus.

7 **I**am cum pronuntiatum quodque duobus cohæreat terminis, subiecto, & prædicato: alter ex ijs, duabus illis prioribus partibus syllogismi debet esse communis, ita vt semel in expositione positus, deinde in assumptione etiam repetatur. Atque is terminus vtrobique hoc modo positus, dicitur medium. Cui qui in expositione coniungitur, dicitur maius extremum: quod ferè latius pateat. Qui in assumptione, extremum minus: eò quod de paucioribus dici possit. Verbi causa: Cuius officium est erudire alios, ipsum eruditum esse oportet: episcopi munus est, vt alios erudiat: ergo episcopum ipsum eruditum esse oportet. In hoc syllogismo, medium est, alios erudire: maius extremum, ipsum oportere esse doctum: minus extremum, episcopus.

Quod si cui videantur hæc parum conuenire tertiæ syllogismorum figuræ: ei hoc ego responsum volo in præsentia, rarum aut nullum potius esse huius figuræ apud eruditos usum: ac proinde indignam visam fuisse, cuius nos cura hic angeret.

8 **P**orrò enumeratio (inductionē alij vocat) est argumentatio, qua ex pluribus, vel partibus, vel speciebus, vnū vel totū, vel gen⁹ vniuersaliter colligit. Sed de hoc paulò post explicati⁹.

9 **I**nterim sciendum illud, quod præter has duas argumentandi formas, aliæ duæ sunt argumentandi species imperfectæ, enumeratio, siue inductio. Dux argumentandi forms imperfectæ.

*Assumptio.
Conclusio, quæ
& complexio.*

*Medium.
Maius extremum.
Minus extremum.*

Causa amotio.

Enumeratio, siue inductio.

Dux argumentandi forms imperfectæ.

Enthymema thymema, & exemplum. Enthymema, est syllogismus, cui altera propositionum deest. Vt, anima à se ipsa mouetur, ergo mouetur semper. Et, quod semper mouetur, id immortale est.

Exemplum. ergo immortalis est anima. Exemplum est, quo vnum particulare probatur per aliud. Vt, non potuit Romā capere Hānibal, ergo nec Gotthi. Hæc rudius. cætera post dicemus explicandis verbis Rodolphi.

Quo distent hæc formæ ab illis prioribus ¶ Quidam imperfectas hæc argumentationes à superioribus illis discernere hoc pacto, vt has dicerent pertinere ad rhetorē, illas ad dialecticum. Quorū sententiam non satis esse veram, id vel hinc liquet: quod & dialectici enthymematis exemplūque, & rhetores perfectis interim syllogismis vtantur.

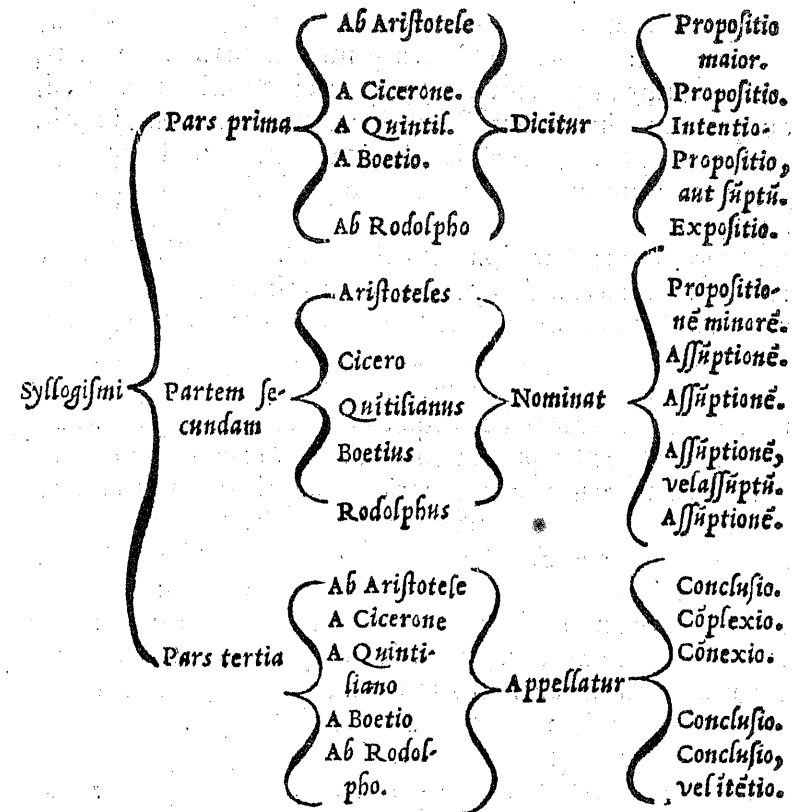
¶ Itaque si quis accuratius volet ista discernere, is hoc dicit: in perfectis illis, solum antecedens vocari in dubium posse: in imperfectis, non modo antecedens, sed & consecutionem.

Quando perfectis, quando imperfectis, vtendum. ¶ Ac proinde quoties res est eiusmodi, vt in imperfectis hæc formis certa sit consecutio, non est cur perfectis vtamur: sin verò ambigi de consecutione possit, iam perfectis vri præstiterit, siue in rhetorum, siue in dialecticorum campo verferis.

Duplex tractandarū argumentationū ductus. ¶ Potest autem vnaquæque harum specierum duplici ductu tractari, directo, & obliquo. Directus est, cū proposito aliquo, velut recta via colligimus id quod probare volumus. Obliquus, cum accepto contradicente eius quod probare volumus, colligimus ex eo aliquid quod falsum sit: vnde regressi, docemus falsum id esse ex quo collectum est: idq; quia contradicens est eius quod intendimus, consequens est, istud esse verum.

Hi ductus, quo distent. ¶ Inter hos ductus illud modo interest, quod prior ille, aptior est aduersus securum, ac intrepidum aduersariū: hic posterior, contra sollicitum, & tergiversantem.

¶ Hæc ferè summa est eorum, quæ toto hoc capite explicantur. Iam singulatim ea quæ difficultatis aliquid habere videbuntur, explanare incipiamus. Quanquam illud adhuc in cōmune dicendum est. Video ego partes syllogismorum, apud diuersos authores, diuersis item nominibus significari. Proinde ne quid caliginis afferat multitudo istorum nominum, hunc in modum ea discernat iuuentus.

Quanquam dum Quintiliani verba considero diligētius, videtur is mihi intentionis nomine intelligere conclusionem, nondum probatam, sed in hoc propositam, vt probetur: deinde assumptionem vocare eam, quæ à Cicerone dicitur propositio: connexionem autem, quæ ab alijs assumptio dicitur, eò quod hæc intentionem cum propositione connectat. Verum hæc excutere scrupulosius, difficilius fortasse quàm comodus fuerit: idcirco ea in mediū relinquamus. Nam quod Boetius his tantum nominibus vtatur in designandis partibus syllogismi hypothetici, id certe leuius est, quàm quod admoneri oporteat. Ergo iam ad singula.

Pro hac diuersitate due natae sunt perfectæ formæ argumentandi. Perfectas dicit propterea, quod enthymema quoque, & exemplum formæ argumentandi sunt, sed imperfectæ. (Alterā vocat Græco nomine συλλογισμὸν πρὸς τὸ συλλογίζεσθαι, id est, y. ij.

colligere, & ratiocinari. ¶ Cicero aptè, vt omnia, & propè ad verbum, ratiocinationem dixit. Cicero primo rhetoricorum: Omnis autè, inquit, argumentatio, aut per inductionem tractanda est, aut per ratiocinationem. Et rufus: Ratiocinatio est, inquit, oratio, ex ipsa re probabile aliquid eliciens, quod expositum, & per se cognitum, sua se vi, & ratione confirmet. ¶ *Mihi relictissime videtur inductio enumeratio dici: quemadmodum Cicero dixit &c.* Ego, inquit Rodolphus, existimo eam, quæ ab alijs dicitur inductio, rectius dici posse enumerationem, eò quod partium, aut specierum quædam in ea fiat enumeratio. Cicero primo rhetoricorum, posteaquam duo docuit esse genera argumentandi, vnum necessarium, alterum probabile: atque prius illud trifariam tractari posse, per complexionem, per enumerationem, & per simplicem conclusionem: deinde (quod ad hunc attinet locum) Enumeratio est, inquit, qua pluribus rebus expositis, & cæteris infirmatis, vna reliqua necessario confirmatur. hoc pacto: Necessè est, aut inimicitiarum causa ab hoc esse occisum, aut metus, aut spei, aut alicuius amici gratia, aut si horum nihil est, non ab hoc esse occisum, nam sine causa maleficium susceptum esse non potest. Sed neque inimicitia fuerunt, nec metus vllus, nec spes ex morte illius alicuius commodi, neque ad amicum eius aliquem mors eius pertinebat, Relinquitur ergo vt ab hoc non sit occisus. ¶ *Est autem inductio, vel vt nos dicimus enumeratio.* Variè vsurpatur nomen inductionis apud authores: quæ res esse in causa solet, vt cum legerint omnia quæ de ea apud diuersos scripta sunt iuvenes, nondum tamen que vis & natura eius sit assequantur. Quocirca visum est mihi, quædam paulò altius de ea repetere. quæ si eiusmodi non erunt, vt satisfaciant doctis, profuerint tamen in hoc, vt alij his reprehendendis meliora afferant: & si non aliud, hoc certe effecisse videamur, vt ansam præstiterimus alijs, accuratius res istas tractandi. Ergo, vt quidem mihi videtur, inductio est argumentatio, qua vel ex partibus totum, vel ex speciebus genus, aut certe alia pars, aliæque species colligitur. Partes in præsentia intelligo eas, quæ vulgo dicuntur partes integrales. Speciem id ipsum quod Rodolphus. Cum sint autem quatuor inducendi modi, quos in finitione attingimus, eorū primi hoc esse possit exemplum, Concutitur hodie bellis Germania, Italia ar-

Enumeratio
apud Cice-
ronem.

Inductio.

Ex partibus
totum.

mis vastatur, concurrunt infestis signis Hispani & Galli, Angli cum Scotis belligerantur, in Dacia nullus paci est locus. quantulum ergo abest, quo minus vniuersus orbis Christianus bello à se ipso dissideat, & suo quod dici solet gladio iuguletur? Secundi hoc: Romulus fratrem secum regnantem ferre non potuit, neque Pompeium Cæsar, nec Augustus Antonium: & tu adhuc aliquem putas esse in terris, qui æquo animo sit laturus cõsortem imperij? Illud tertij: Quid? manus si sit ita infecta, vt nec ipsa sanari queat, & periculum sit, ne in reliquum corpus is morbus prorepat, antea quam id fiat abscinditur: idem fit brachio, pedi, naso, labris: & capiti videlicet idem nõ fiat? Quarti hoc: Age inter poma quodnam generosissimum dicitur? an non id quod optimum est? quid equus, piscis, ager, pratium? nõne horum quicque ita demum generosissimum dicitur, si sit idem & optimum? dicitur profecto: quocirca inter homines quoque generosissimum esse eum dicemus, non qui natalium splendore anteit cæteros, sed qui virtute ac probitate morum reliquos omnes præstat. Duo eius genera fieri possunt. Est enim inductio omnis, aut perfecta aut imperfecta. Perfectam voco, quæ necessario colligit. Imperfectam, quæ tamen admodum colligit probabiliter, nulla tamè subest cõcludendi necessitas. Prior duobus fit modis. Principio, quoties omnibus vel partibus vel speciebus enumeratis, totum aut genus inde colligitur. Deinde, cum non enumerantur omnia quidem, cæterum apponitur tamen clausula aliqua, qua ea quæ enumerata non sunt comprehendantur. Imperfecta & ipsa duobus fieri modis potest. Primum, cum ex quibusdam tantum, aut etiam quandoque ex sola vna parte aut specie aliqua ad totum aut genus progredimur. Deinde, quoties vna aut altera parte, aut specie enumerata, nõ genus aut totum, sed aliam quampiam partem speciemve inde colligimus. Atque hæc demum ea est, quam rhetoricam inductionem vocant, quæque alio nomine dici solet exemplum. Quod nomen ab Aristotele eis etiam argumentationibus datur, vbi ex pluribus particularibus vnũ particulare colligitur. Quam non me clam est, exempli nomen illis proprie tribui solere, vbi rem gestam alteri rei probandæ refellere ve accommodamus. Ad quæ proximè accedunt, quæ nos ipsi, perinde ac si gesta sint fingimus: inter quæ primas tenet apologi, & vt his quicque simillimum est: quibus

Ex speciebus
genus.

Ex partibus
pars.

Ex specie-
bus species.

Dux species
inductionis.

Perfecta.
Imperfecta.

Perfectam
ductio rur-
sum duplex.

Imperfecta
& ipsa du-
plex.

similitudines illas Socraticas Aristoteles non inepte adiecisse mihi videtur. De primo modo inductionis perfectæ ab Rodolpho ipso exempla posita sunt: cæterorum omnium eius modi effingi exemplum queat: Quod autem hominem nephã dissimulã toti etiam ciuitati charũ esse dixisti, id ego qua fronte abs te dictum sit, nondum satis intelligo. Etenim quem magistratus omnes oderunt, quẽ senatus iam olim perniciosum patriæ ciuem indicauit, quem optimus quisque de tyrannide inuadenda suspectum habet, quem nemo denique est qui nõ velit extinctum: hunc tu vniuersæ ciuitati charum esse audes asserere? Quid? An non locupletum fortunis quotidie imminet latro importunissimus? An non ciues etiã tenuiores, quacunque ratione potest, suis illis quantuliscunque fortunis studet euertere? Et quid multis? tu, si potes, nomina aliquem, in quẽ idẽ nõ cogitarit, imò in quẽ idem nõ fecerit. Quod si nõ potes, quæ impudẽtia est, negare ciues õnes ab vno isto summa iniuria esse affectos? negare, ab vno isto hoste periculosissimo intra muros nostros versanti, omnium nostrũ fortunis extrema oĩa iminere? Quam minus timendũ erat, si de fortunis tantum, nõ etiã de vita õnibus nobis eripiẽda cogitaret homonephari? Sed qui reb⁹ adhuc dubijs, Polycarpũ ciuẽ reipub. natũ occidit, qui interemit Philodamũ, qui integerrimũ optimũq; virũ Timotheũ crudelissime trucidauit, huc tu victorẽ ciui cuiquam parciturum existimas? Si nescis, ne auunculo quidem suo homini innocentissimo, verum suis istis sceleratissimis conatibus resistenti pepererit: & nos adhuc fore speramus scilicet, vti huius tam crudelis bellæ, si quando voti cõpos erit, gladios ciuis quisquam euadat? Equidem mihi videre videor, nihil eum aliud animo destinaſſe, nisi vt totam hanc rempubli. funditus euerteret atq; in nihilum redigeret. Nam qui consulibus palam cædem minatur, qui prætores etiam hoc tempore dubijs adhuc rebus a dicendo iure deterret, hic quid aliud quam totius reipubli. meditatatur interitum? Profecto quisquis non parcat capiti, totum corpus extinctum vult. Et qui magistratus e ciuitate tollit, non vult saluam rempublicam. Nunquamne legistis, quo modo olim tyrannidem inuaserit apud Athenienses Pisistratus, Dionysius apud Syracusanos, apud Agrigentinos Phalaris? quorum mores non tam referret nouus hic Phalaris noster, nisi & finẽ eum quem

Exẽplũ secundũ modi inductionis perfectæ, vbi ex partibus colligitur totum. Vbi ex speciebus genus.

Exẽplũ primi modi inductionis perfectæ, vbi ex aliquot modis speciebus colligitur genus. Vbi ex vna specie genus.

Vbi ex aliquot partibus totum. Vbi ex vna parte totum. Secundũ modi exẽplũ, vbi ex aliquot speciebus fit progressus ad aliam speciem.

illi quærebant quæreret. Anni sunt vixdum triginta, cum auus eius simile quiddam in hac ipsa vrbe molitus est. qui si eo tempore ijs quibus dignus erat exemplis esset affectus, nõquam hic illi similis esse voluisset: nunc verò etiam gloria sibi apud posteros fore existimat, si vel superasse scelus illius, nedum æquasse videatur. Itaque prouidendum est vobis, ne quemadmodum hic nunc illius, ita alius quisquam post annum vnum aut alterum huius esse similis velit. Id quod hactenus demum ratione commode fiet, si ab hoc nunc vltimum supplicium sumetis. Nam si in humano corpore, quoties membrum aliquod ita affectũ est, vt nec de eius salute sperari possit; & periculum sit, ne reliquum etiam corpus cõtatione sua totum inficiat, tum id membrum sine cunctatione præcidi sollet: si idem fieri videmus in ramis arborum, idem in vitium putatione, quis sit, qui hoc membrum tam pestilens, huc inquam perniciosissimum nõ dico ciuem sed hostem e reipub. adhuc corpore nolit reuelli? Credite mihi, quemadmodum ouis sepe numero vna totum inficit gregem: ita vnus pestilens ciuis, sæpe vniuersam reipublicam. Laurentius Valla contra Boetium disputans, negat inductionem dicendam esse, quæ vel interrogationibus careat, vel à particularibus ad vniuersale progrediatur. Id quod miror equidem excidere potuisse homini ingeniosissimo, quãdo neutrum ex ijs vsquequaq; verum esse, facile probatissimorum authorum scriptis ostendi queat. Quod autem Socrates apud Platonem fere interrogationibus vitur, id non ea de causa facit, quod omnino aliter inductione fieri nõ possit, sed quod eiusmodi ratio elocutionis maxime sit apta dialogis. Alioquin non esse semper necessarias interrogationes, facile declarant verba Ciceronis tertio lib. de finibus: quo in loco cum dixisset, nouis rebus noua item esse imponenda & nomina, deinde hæc verba subiicit. Quod quidem nemo mediocriter doctus mirabitur, cogitans in omni arte cuius vsus singularis communisq; non sit, multam nouitatẽ nõ minus esse: cum constituantur earum rerum vocabula, quæ in quacq; arte versantur. Itaq; & dialectici & phisici verbis vtuntur ijs, quæ ipsi Græciæ nota non sunt. Geometre vero, musici, grammatici, etiam more quodam loquuntur suo. Item ipsæ rhetorũ artes, quæ sunt rotæ forenses atq; populares, verbis tamen in dicendo quasi priuatis vtuntur ac suis. Atq; vt

A specie vna ad aliam spem

A pluribus partibus ad vnam.

Ab vna parte ad alteram

Contra Laurentium Vallam.

Exẽplũ primi modi inductionis quæ interrogationibus nõ habet

Exemplum
secundum.

omittam has artes elegantes & ingenuas, nec opifices quidē tueri sua artificia possent, nisi vocabulis vterentur nobis incognitis, vſitatis sibi. Quinetiam agricultura, quæ abhorret ab omni politiore elegātia: tamen eas res, in quibus versatur, nominibus notauit nouis: quo magis hoc philosopho faciēdū est. Apud eundem primo de oratore: Ego verò (inquit Antonius) pergam: & id faciam, quod in principio fieri in omnibus disputationibus oportere censeo: ne vagari & errare cogatur oratio, si ij qui inter se dissenſerint, non idē esse illud de quo agitur intelligent. Nam si quæreretur, quæ esset ars imperatoris, constituendum putarem principio, quis esset imperator. qui cum esset constitutus, administrator belli gerendi: tū adiungeremus de exercitu, de castris, de agminibus, de signorum collationibus, de oppidorum oppugnationibus, de com meatu, de insidijs faciēdis atq; vitādis, de reliquis rebus, quæ essent propriæ belli administrandi. quarum qui essent animo & sciētia cōpotes, eos esse imperatores dicerē: vterēq; exemplis Africānorū, & Maximorum: Epaminundam, Hannibalem, atque eius generis homines nominarem. Sin autē quæreremus, quis esset is, qui ad rempubli. moderandam, vſum & scientiam & studium suum cōtulisset, definirem hoc modo, qui quibus rebus vtilitas reipubli. pararetur augeturque teneret, iisque vteretur: hunc reipublice rectorem & consilij publici authorem esse habendum. prædicarēque P. Lentulum principem illum, & Tyberium Gracchum patrem, Q. Metellum, & P. Africanum, & C. Lælium, & innumerabiles alios, tum ex nostra ciuitate, tum ex cæteris. Sin autē quæreretur, quisnam iurisconsultus vere nominaretur, eum dicerem, qui legum consuetudinisque eius, qua priuati in ciuitate vterentur, & ad respondendum, & ad agendum, & ad cauendum, peritus esset. Ex eo genere Sex. Aelium, M. Maniliū, P. Mutium, nominarem. Atque vt iam ad leuiora artium genera veniam, si musicus, si grammaticus, si poeta quæretur: possem si militer explicare, quid eorum quisque profiteatur, & quod nō amplius à quoquam sit postulandum. Philosophi deniq; ipsi us, qui de sua vi ac sapientia, vnus omnia penē profitetur, est tamen quædam descriptio: vt is qui studeat omnium rerum diuinarum atque humanarum vim, naturam, causasque nosse, & omnem bene viuendi rationem tenere & persequi, no-

mine hoc appelletur &c. Idem in oratore ad Brutum, Quod (nempe indecorum ac dedecens) si poeta fugit vt maximum vitium, qui peccat etiam cū probam orationem affingit improbo, stultōve sapientis: si deniq; pictor ille vidit, cū immolanda Iphigenia, tristis Calchas esset, mœstior Vlyſſes, mœre- ret Menelaus, obuoluendum caput Agamemnonis esse, quoniam summum illum luctum penicillo non posset imitari, si deniq; histrio quid deceat quærit, quid faciēdum oratori putemus: iam quod addit Laurentius, ex particularib⁹ vniuersale probari non posse, ne id quidem semper verum esse, partim ex ijs quæ iam ex Cicerone adduximus, modo accurati⁹ expendantur: partim etiam ex ijs, quæ ex Platone mox afferemus, liquere potest. In Phædone hunc in modū Cebetem interrogat Socrates: Ergo vtrum necessarium est, cuiuscūq; ali- quid est contrarium, nullo modo aliunde id q̄ ex suo cōtra- rio fieri: veluti quando quid maius efficitur, necesse est ex eo quod ante fuerat minus, postea maius euadere? C E B E S. Ita est. S O C R A. Nōne & si quid minus fiat, ex eo quod ante maius erat, postea fiet minus? C E B E S. Sic omnino. S O C R A. T E S. Quinetiam ex robustiori debilius, ex tardio- re velocius. C E B E S. Prorsus. S O C R A. T E S. Quid ve- rò si quid euadat deterius: nōne ex meliori? & si iniustius, ex iustiori? C E B. Quidni? S O. In omnib⁹ igitur satis id explo- ratum habemus, omnia ita fieri, contraria videlicet ex cōtra- rijs. Item in Euthydemo. S O. Nūquid in effectione & vsu cir- ca ligna, aliud præter fabrilem scientiam recte vti singulis ef- ficat? C L I N I A S. Non aliud. S O C. Quin etiā circa vasa conficienda rectum vsum scientia præstat. C L I N I A S. Præstat. S O C R A. Nōne & circa vsum bonorū quæ supra- retulimus, diuitiarum, sanitatis, formæ, scientia ipsa dux erat, docens recte his vti, rationemque dirigens? C L I. Prorsus. S O. Non solum igitur prosperam rerum consecutionē, sed & bonū vsum, vt videtur, in omni possessione actionēque ho- minibus scientia præbet. Hactenus Plato. Quem in modum & Cicero in oratione ea quā dixit pro lege Manilia, probat in Pōpeio omnes res eas inesse, quæ in summo imperatore exi- gantur, propterea, q̄ in eo insit scientia rei militaris, q̄ virtus, q̄ authoritas, q̄ felicitas. Quæ vtiq; inductio est, & quidem à speciebus ad genus. Quod habet idem, stultū dictū esse si quis

Tertium.

Primū exē-
plū ex Pla-
tone ostēdēs
vniuersale
colligi posse
ex particu-
laribus.

Secūdū eius-
dem rei exē-
plū ex eodē
authore.

Tertium ex
Cicerone.

Num in inductione apponenda hæc particula, & sic de singulis.

in inductione apponat hæc verba, & sic de singulis: aut alia fortasse, quorum tamen eadem sit vis & significatio: id plane cum eo pugnat, quod nos diximus paulò antè, de secundo perfectæ inductionis modo. Quapropter huius etiã rei exemplū ex Platone afferamus: quod si non planè atq; omni ex parte cum illa inducendi forma consentiet, hætenus cõsentiet tamen, vt intelligas, quoties partes aut species nõ omnes enumerantur, tum fieri posse, vt eiusmodi clausula aliqua, in earū quæ enumeratæ nõ sint, locū succedat. In Gorgia igitur legim⁹ ad hunc modū: S O C. Quid, verò? qui ea quæ ad fabricam pertinet didicerit, nõne est faber? G O R. Est. S O C. Et qui musicam, musicus. G O R. Ita S O. Et qui ea quæ ad medicinam pertinet, medicus. Atq; in cæteris eodè pacto, quisquis didicerit aliquid, talis euadit, qualem cuiusq; scientia reddit. G O R G I A S. Omnino. S O. Nõne igitur per hæc rationem iust⁹ erit, quicūq; iusta didicerit? G O R. Maxime. Hucusque Plato. Atque hæc nobis in præsentia occurrerūt, quæ de inductione obiter diceremus. Quòd si quando ex instituto hac de re agere cõtinget, accuratius singula persequemur.

(Plebs Romana optime de Milone sentit.) Sententia ducta ex oratione Ciceronis pro Milone (Pompeius habet virtutē.) Ex eiusdem oratione pro lege Manilia. (Ratiocinatio, si latino malueris vt nomine, est, vt inquit Aristoteles, oratio.)

Syllogismus quid Aristoteli. * Aliud dicitur quam sectionem & Boetium secuti apparet.

Aristoteles priore libro syllogismum finit his verbis: συλλογισμός ἐστὶ λόγος ἐν ᾧ τινῶν τινῶν, ἑτέρωτι τῶν κειμένων ἐξ ἀνάγκης συμβαίνει * τὰ ταῦτα εἶναι. Ea verba hunc in modū vertit Boetius: Syllogismus est oratio, in qua positus quibusdam & concessis, aliud quiddam q̄ sint ea quæ posita & concessa sunt, necessario cõtingit, per ipsa quæ cõcessa sunt. Quo in loco illud nõ inutile fuerit meminisse, à Boetio explicandi modo causa adiectum fuisse hūc ablatiuū cõcessis, vt significaret illud positus apud Aristotelem esse aliud nihil, q̄ si dixisset cõcessis. Id quod manifestius adhuc docet Aulus Gellius. cum decimoquinto noctiū atticarum libro, hanc ipsam Aristotelis finitionē hunc in modū latinā fecit: Syllogismus est oratio, in qua cõsensis quibusdā & cõcessis, aliud quid q̄ quæ cõcessa sunt, per ea quæ cõcessa sunt, necessario cõficiť. Quib⁹ plane cõsona sunt, quæ in primū librū topicorū Aristotelis scribit Alexander Aphrodisieus, qui posteaq̄ docuisset λόγος, id

est orationē ea de causa poni in finitione syllogismi, q̄ esset ipsius genus: deinde reliquas etiam finitionis partes explanaturus, inter alia multa etiam hæc dicit: σημαίνει δὲ δευτέρῳ τὸ τεθέντων, ἀποθέντων τε καὶ συχωρηθέντων. &c. id est: Significat autē Aristoteli hæc vox positus, id ipsum, quod sumptis atque concessis. Quanquam quid tam multa in re perspicua? nisi quòd apud quosdam hodie religiosum est, vel latum (quod aiunt)

culmum à suis illis discedere copulatis. (Vel, est argumentatio, in qua positarum duarum propositionū duo termini sic iunguntur in vno tertio.) Quòd si minus arrideat definitio Aristotelica, poteris, inquit, ratiocinationem finire & hoc modo, Ratiocinatio: siue (quod idem est) syllogismus, est argumentatio, in qua duo extremi termini duarum propositionum cõcessarum, ita accommodantur vni termino medio, vt si vtrisque conueniat cū illo, ipsis etiam inter sese conueniat: sin autem alteri eorū cū illo non conueniat, tum ne ipsis quidem conuenire inter se possit. Verbi causa: omnis liberator patriæ summa laude est dignus, Brutus liberator est patriæ, ergo Brutus summa laude est dignus. Hic duo extremi termini sūt, summa laude dignum esse, & Brutus: quibus vtrisque quia cum medio illo termino conuenit, qui est, liberator patriæ: proinde inter se etiã ipsis conuenit in cõclusionē. Rursus, nemo oppressor libertatis dicendus est parens patriæ, C. Cæsar libertatis oppressor fuit, nõ fuit is ergo dicendus parens patriæ. Huius syllogismi duo extremi termini sunt, dicendum esse parentē patriæ, & C. Cæsar: medius, libertatis oppressor. cū quo medio quia cõuenire nõ potest alteri extremo, nempe parenti patriæ, hinc est vt & ipsi termini extremi alter ab altero in cõclusionē dissideant. Porrò illis terminis cõuenire inter se dico, quorum alter de altero affirmatur. illis nõ conuenire, quorum vterq; de altero vere negatur. (Id ergo quod efficitur argumentatione, alij cõclusionem, alij intentionem vocant.) A Cicerone, non cõclusio, nõ intentio, sed complexio dicitur. Quanquam is de vnius syllogismi complexione loquitur, non etiam de inductionis. (In ratiocinatione autem tantum due sunt propositiones.) Propositiones appellat τὰς προτάσεις. Alioquin apud Latinos eam video propriè dici propositionem, quæ ab Rodolpho dicitur expositio, Aristoteles maiorem vocat. Sed de his suprā. (Quarum quæ ad ratiocinationem ducitur, enthymer-

Quomodo syllogismum finiat Rodolphus.

ma dicitur, id est, ut Quintilianus interpretatur, commentum.) Fabius libro quinto: Nam enthymema, inquit, (quod nos commentum sanè aut commètionem interpretemur, quia aliter nò possumus, græco melius vsuri) vnum intellectum habet, quo omnia mente concepta significat, sed nunc de eo non loquimur: alterum, quo sententiam cum ratione: tertium, quo certam quandam argumenti conclusionem, vel ex cōsequentibus, vel ex repugnantibus, quanquam de hoc parum conuenit. Sunt enim qui id prius epicherema dicant: pluresq; inuenias in illa opinione, vt id demum quo pugna cōstat, enthymema accipi velint. Et ideo illud Cornificius contrariū appellat: hunc, alij rhetoricum syllogismum, alij imperfectum syllogismum vocarunt: quia nec distinctis nec totidem partibus concluderetur. quod sane non vtiq; ab oratore desideratur. (Quid sit exemplum, superiore libro.) Capite 25. (Illud enim, P. Scipio occidit iure Melium.) In historia erratum esse, monuimus libro superiori. Quod autem addit Rodolphus argumentationē hanc, P. Scipio iure occidit Tiberium Gracchū, ergo Cicero iure occidet Catilinam: hanc, inquam, inductionē nò esse sed syllogismū: id verum est, si vocabulum inductionis eo intellectu sumatur, quo id acceperit Rodolphus & Aristoteles. verum antea illud à nobis dictum est, varium esse nominis huius apud authores vsus. Id quod etiam notauit Boetius, qui cum initio inductionem more Aristotelico definiuisset, inductio (inquiens) est oratio, per quam fit à particularibus ad vniuersale progressio: deinde paucis interpositis verbis, sæpe autem multorum (inquit) collecta particularitas, aliud quiddam particulare demonstrat. Atq; hæc est illa inducēdi forma, quam appellant inductionē rhetoricam, & de qua sola in rhetoricis locutus est Cicero, quāmq; Aristoteles in rhetoricis suis, interim exemplum, interim rhetoricam inductionem vocat. Possem plura, possem hæc explicatius, nisi verer, ne & hæc, lectori præsertim occupato, multa nimium viderentur. Illud tamen vel nolens addam, si quis hanc argumentandi formam de qua loquimur, syllogismū q̄ inductionē vocare malit, non id magnopere displiciturum mihi, modo ne obstet nominū vsus: cum videam facillime hæc in syllogismi formam conijci posse. Quid enim fuerit negotij, si quis id, de quo diximus, exemplum, in eiusmodi redigat syllogismum?

Quicquid P. Scipio iure fecit in Tiberium Gracchum, hoc & Cicero iure faciet in L. Catilinam: atqui Scipio Tiberium iure occidit, ergo & Catilinam iure occidet Cicero. (Omnis potestas impatiens consortis erit.) Sententia est Lucani primo Pharsaliæ libro. (Quid satis est, si Roma parum.) Verba sunt militum de Cæsare apud eundem authorem lib. 5. Neq; mirum si hoc non possit dici exemplum: quando ex particulari, non ad aliud particulare, sed ad vniuersale fit progressio. quod nos genus inductionis superius ab exemplo secreuimus. (Aristoteles autem dixit enthymema ratiocinationem rhetoricam.) Aristoteles primo rhetoricorum libro: Forum (inquit) quibus probamus, vt & in dialecticis, aliud inductio est, aliud syllogismus. Nam enthymema quidem syllogismus rhetoricum, ex eplū verò rhetoricam inductionem appello. Et 2. lib. ἢν ποτέωρ ἀναλυτικῶν: ἐνθῦμημα μὲν οὖρεσι συλλογισμὸς ἀτελής ἐξ ἐκτόρων ἢ σκεψῶν, id est: Enthymema est syllogismus imperfectus ex verisimilibus aut signis. Et iterum in rhetoricis: quare necesse est (inquit) tam enthymema quàm exemplum de ijs esse, quæ vt plurimum aliter quoq; se possunt habere: exemplum quidem inductionē, enthymema verò syllogismum, ex paucis, ac sæpe paucioribus quam ea sunt, ex quibus constat syllogismus. Nam si quid totum perspicuum est, id dicendum non est. ipse nanque auditor id ex seipso affert. Hinc liquet Aristotelem, in rhetoricis vtiq; enthymema & syllogismū, nò tam forma argumentandi quàm materia discreuisse, credidisseque enthymematis, etsi non crebro, tamen aliquando certe totidē esse partes debere quot syllogismi. Quorum enim attinebat dicere, enthymema sæpe ex paucioribus partibus constare quàm syllogismum, si non interim & ex totidem fieret? Quorum attinebat, vt diceret, in enthymemate subdicenda esse quæ auditor ex seipso afferret, nisi significare ex aduerso voluisset, quæ is ex seipso non afferret, ea in enthymemate esse explicanda? Potest autem id fieri nonnunquam, vt neutram partium ex seipso afferat auditor, quocirca tunc vtiq; utræque dicendæ erunt. Atq; hoc est quod vult sibi Rodolphus cum dicit. Sunt itaque qui putent Aristotelem non discreuisse formam argumentandi à ratiocinatione enthymema, sed certantum rerum genere enthymema constare voluisse. Fabius libro quinto videtur eo ipso discrimine secreuisse syllogismū

Aristotelis
sententia de
enthymema
te.

& epicherema, quo Aristoteles syllogismum & enthymema. Verba eius habent ad hunc modum: Epicherema autem nullo differt à syllogismis, nisi quod illi, & plures habent species, & vera colligunt veris: epicherematis frequentior circa credibilia est usus. ¶ Plerique rhetores velut dignatione quadam. Horum sententiam attigit & Fabius libro quinto. Et in topicis Cicero de adiunctis loquens, ex hoc (inquit) illa rhetorum ex contrarijs conclusa, quae ipsi ἐνθυμηματα appellant: non quia non omnis sententia proprio nomine ἐνθυμημα dicatur: sed ut Homerus propter excellentiam commune poetarum nomen efficit apud Graecos suum, sic cum omnis sententia enthymema dicatur, quia videtur ea quae ex contrarijs conficitur acutissima, sola proprie commune nomen possidet. ¶ Quem alienum fidum inuenies, si tuis hostis fueris? Verba Micipsae sunt ad Iugurtham apud Sallustium. ¶ Quid satis est, si Roma parum? Diximus esse verba militum aduersus Caesarem apud Lucanum quinto libro Pharsaliae. ¶ Audes fulcire ruinam sub qua Roma iacet? Photinus apud Lucanum libro octauo, persuasurus Ptolemæo regi Aegyptiorum, ut Pompeium ad se confugientem occideret, inter cætera argumentatur & hoc modo: Tu Ptolemæe potes Magni fulcire ruinam, Sub qua Roma iacet: &c. ¶ Et, cum meretricis sit quod amator odii, cuius putatis esse quod pauper adamari? Verba sunt Fabij Quintiliani in declamatione ea, quae inscribitur Odij potio. ¶ Colligunt comprehensiones suas. Comprehensiones vocat τὰς κωταλήψεις quarum toties iam à nobis facta est mentio, quasque à Cicerone, interim cognitiones, interim comprehensiones transferri diximus. ¶ Ergo, ut alio loco diximus. Paulò ante in hoc ipso capite. ¶ Et pro Plancio itidem. Maxima pars eorum, quae pro Plancio Cicero dixit, in hunc recidunt syllogismum: Quod quis à populo impetrare potest diligetia, assiduitate, gratia, officio, precibus amicorum, id necesse non est, ambitu eum consecutum esse, etià si dignitate à cõpetitore vincatur: at in creandis magistratibus, maxime his rebus moueri populus solet: perinde ut superetur Placius dignitate à Laterensi, non continuo illud necesse est, ut ambitu ædilitatem ei obrigisse dicamus. ¶ Loci quidem communes, ut rhetores vocant. Cicero in oratore, de locis communibus loquens: Qui, inquit, communes sunt appellati, quod videntur multarum iisdem esse causarum. Sunt ergo

Enthymema
tis nomen
quid significet.

Loci communes.

loci cõmunes, cõmunes quaedam formulæ virtutũ, ac vitiorũ, cæterarumque rerum, quae ferè inter dicendũ solent occurrere: ut quae in ingratitude, luxuriã, auaritiã, loquacitate, item de iustitiã, prudetia, vita, morte, cæterisque id genus rebus dici solent. Cicero in rhetoricis vocat locos cõmunes, qui cõmuniter & ab accusatore & à defensore tractari possunt, ut fama, tormenta, tabulae, testes, argumeta &c. ¶ Caelium damnandum. Pro hoc extat etiãnum pulcherrima Ciceronis oratio, quae eum veneficij reũ defendit. ¶ Quoniam autem vniuersaliter pronuntiata, qualem plerumque maiorẽ ratiocinationis propositionem faciunt. Tres faciunt dialectici syllogismorum figuras, primã, qua medi⁹ terminus in vno pronuntiato subijcitur, in altero prædicatur: secundã, qua utrobique prædicatur termin⁹ medi⁹: tertiã, qua utrobique subijcitur. Iam priores illae duae semper maiorẽ propositionẽ vniuersalẽ habent: modo intra eos illarũ modos cõsistam⁹, quos enumerauit Arist. Tertia potest illa quidẽ maiorẽ habere particularẽ: verũ hãc nonnulli ceu superuacua, & cuius nullus sit apud authores usus, reijciunt: indignamque esse censent, cui inter figuras syllogismorum sit locus. ¶ Supina. Iacencia, inertia, minime viuida, minus mouetia eum qui audit. ¶ Ante oculos interque manus. Sic Latinus apud Virgiliũ: Ante oculos interque manus sunt omnia vestras. ¶ Irritat. Prouocat, elicit. ¶ Cum ergo, ut prædiximus, in ratiocinatione &c. Hoc est, ut plebeis verbis idẽ dicamus, In syllogismo, & inductione perfecta, si rite fiant, solũ antecedens vocari in dubiũ potest, consequentia nõ potest. In enthymemate autẽ & inductione imperfecta, nõ de eo solo quod antecedit, sed de cõsecutiõne etiã ipsa ambigi solet. ¶ Ut ergo affirmanda rei cuiusque. In summa hoc dicit: Quoties id de quo agitur, imperfectis illis argumentandi formis satis ostendi potest, nõ est cur perfectis utamur. ¶ Sin autẽ res est inuolutior, & ad quã probandã imperfectae illae argumentationes nõ satis habeant viriũ, tũc certe integris syllogismis, & perfecta quo ad ei⁹ fieri potest inductione vtẽdũ. ¶ Hæc primũ lex proponenda est argumentationũ omnium. Affert p̄ ordinẽ catholica aliquot præcepta, seu regulas dialecticorum, quarũ prima est hæc: Ex verò antecedenti semp̄ vera inferri cõclusio. Altera: Quoties falsa est conclusio, necesse est antecedẽs etiã aliquot dialecticorum ita ex cõtradictõne cõclusiõis sequitur cõtradictõs antecedẽtis. ¶ Quando perfectis, quando imperfectis argumentandi formis vtendum.

Figura syllogismorum.

Quando perfectis, quando imperfectis argumentandi formis vtendum.

Generales aliquot dialecticorum canones.

Duplex est ergo ductus rei cuiusq; probanda.) Id Aristotelici nostri temporis dicunt hoc modo: Duplex est syllogismus, vnus ostensiuus, alter ad incōmodum, seu impossibile. Partes exequuntur eo ipso modo quo Rodolphus. *(Pisistratus.)* Qui tyrannidem inuasit apud Athenienses. Qua de re Iustini verba sic habent: Sed Pisistratus, inquit, quasi sibi, non patriæ vicisset, tyrannidem per dolum occupat. Quippe verberibus volūtarijs domi affectus, laceratōq; corpore, in publicum progreditur, & aduocata concione vulnera ostendit: de crudelitate principum, à quibus hoc se passum simulabat, queritur: adduntur vocibus lachrymæ, & inuidiosa oratione multitudo credula incenditur, amore plebis inuisum se Senatui affirmat, obtinet ad custodiam corporis sui satellitum auxilium, per quos occupata tyrānide, per annos trigintaquatuor regnavit. *(Et Phalaris itidem.)* Hic est Phalaris ille memoratissimus Agrigentinorum tyrannus: inter cuius multa crudelissima facinora, vnum hoc si non laudandum, at certe minus viruperandum est: Perillus quidam taurum ei æneum fecerat, in quem coniecti homines, igne subiecto, non vocem humanam, sed mugitum bouis vrgente dolore ederent, quo munere cum se homini crudeli rem in primis gratam fecisse arbitraretur, hoc pretij tulit, vt primus ipse in tauro ipso suo misere tortus obierit. Vnde dictum illud: Nec enim lex æquior vlla est, Quam necis artifices arte perire sua. *(Quia difficile est hic omnes enumerare, pro reliquorum enumeratione ponimus plerunque, neque quisquam est, qui non hoc pacto fecerit, aut simile aliquid in eam subdimus sententiam.)* Hoc parum placere Laurentio Vallæ, supra monuimus. *(Id ipsum alia rursus colligendum erit argumentatione.)* Aristoteles profyllogismos appellat, quibus propositiones syllogismi negatas probamus. *(Quæ causa fuit pleriq; vt quinq; partium ratiocinationem facerent.)* Ciceroni in rhetoricis maxime quinq; syllogismi partes esse videntur, propositio, propositionis approbatio, assumptio, assumptionis approbatio, & complexio. Quintilianus, & Boetius, tres tantum faciūt partes, propositionem, assumptionem, & conclusionem. Quamquam Boetius de solo loquitur syllogismo hypothetico, seu conditionali, & Fabius alio quodam intellectu tres facit syllogismi partes, quàm Rodolphus. Putat enim ille idcirco illas tres esse, quòd propositio, & eius approbatio, pro vna parte

Pisistratus.

Phalaris.

Perillus.

Partes syllogismi quot sint.

accipi debeāt, itidémq; assumptio cū probatione sua. Rodolphus autem probationes illas omnino non putat connumerandas esse inter partes syllogismi eius, ad cuius propositiones confirmandas adhibentur: sed aliorum eas syllogismorū expositiones, aut assumptiones esse. Quæ sententia, vt verisimillima esse mihi videtur, ita probe ei conuenit cum sententia Aristotelis de syllogismi partibus, & profyllogismis.

Quot modis argumentatio vere soluat, & quot rursus modis elabi tantum contingat. CAP. V. XV.

Sicut est autē disputātis cōfirmare id, quod probandū sumpsit: ita eius qui diuersa tueretur, est dissoluere quæ cōfirmata sunt. Soluitur vero argumētatio eisdem, quibus struitur modis. Quemadmodum nanq; probamus vnūquicque per aliquid quod verum esse volumus, & ex eo consequi docemus, quod probare nitimur: sic dupliciter effectam soluimus argumentationē. Aut enim falsum esse dicimus, quod propositum est. Aut si res id non finit, nō confici ex proposito, quod aduersarius voluit, indicamus. Idq; vel quia imperfecta sit argumentatio: aut si sit perfecta, videri potius talem esse, quàm quia reuera sit talis. & esse aliquid in ea, quod multipliciter dicatur, nec eadem significatione vtrobique in argumentatione sit positum. Id est autem quod dici solet, omnem argumētationem solui, aut negando eo quod propositum est, aut multiplici distinguendo. Vt, si dicatur: Sapienti nullæ desunt opes, ergo sapiens est diues. Prima solutio est, vt respondeatur, non esse verum quod proponitur, sapienti nullas deesse opes. Quod si probetur, quia nullas cupit: reliquum iam est, vt negetur, ex hoc quòd nullæ si bi desunt opes, consequi, diuitem esse eum.

Duplex argumentationum solutio.

Id si probetur, adiecta maiore propositiōe, quia cui-
cunq; nihil desit, is sit diues, fortasse negabitur & ista.
Quam etiam si probabit, dicetque, quisquis habet
omnia quorum indiget, est diues: cuiusque nihil
deest, habet omnia quorum indiget. Expleta iam ra-
tioratio est, cuius vtraque probata est propositio.
Vltimum itaque solūque remedium est, vt qui
soluere volet, dicat hoc verbum, deesse, dupliciter di-
ci. Aliter dicitur enim deesse quid, quod modo non
adeft. Aliter, quicquid modo desideratur. Quod si
priori significatione dicatur, vera est maior, minor
falsa. Si secundo modo, minor est vera, falsa maior.
Quare nihil mirum esse, si quæ iungere volumus, in
conclusionē non iungantur, cum id medium in quo
illa iungebantur in propositionibus, non numero,
sed specie solū fuerit vnum. ¶ Soluendi autē ver-
bum, quanquam commune sit neganti, & distin-
guenti, rectius tamen distinguenti conueniet. Nam
quisquis negat, non patitur confici argumentatio-
nem, quæ autem confecta non est, proprie solui nō
potest. At cum multiplex distinguitur, est vtique
in speciem cōfecta. rectius igitur solui dicetur. Nos
tamen omnem rationem discutiendæ argumēta-
tionis, in præsentiā soluere vocauimus. Et hęc quidem
solutionum differentiæ quas diximus, veræ sunt, &
ad rem ipsam feruntur. idq; ipsum etiā vulgo vocā-
tur. ¶ Sunt aliæ soluendi, vel (si magis propriū vo-
lumus eis nomen dare) elabendi rationes, quæ vul-
go dicuntur solutiones ad hominem. Ad eas refugi-
mus, quando ex re parū speramus auxiliij. Quia fir-

*Soluendi ver-
bum distin-
guenti potius
conuenire, q̄
neganti.*

*Elabendi ra-
tio, sine solu-
tio ad homi-
nem.*

mior est argumentatio, quàm vt aliqua parte in-
fringi labefactariue possit. Vel, quia datur occasio de
aduersario dicendi, quem quia possumus acrius re-
tundere, malumus in ipsum rationem, quàm in rem
ingerere. ¶ Elabimur autem his ferè modis. Vel, quia
regerimus aliquid aduersario, quo reprimimus eum:
vel eleuamus quod obiectum est: vel digressu à re-
facto, illatāque alterius alicuius mentione rei, auo-
camus auditoris mentem à propositæ argumēta-
tionis cura, & alterius obruimus commemoratio-
ne. ¶ Regeimus, vel in rem ipsam, per quam dispu-
tator probauit quod instituerat: vel in personam
aduersarij. In rem regeimus, cum rem parem ali-
quam ei quæ nobis obijcitur reponimus, vt quan-
tum vrget nos aduersarius, tantum videamur nos
eum ediuerso eo quod regeimus vrgerē. Quale
est pro Cælio, cui cum obiecta esset luxuria ma-
ior, quàm vt eam defendere auderet Cicero: aper-
tior, quàm vt posset eam negare: mollit quidem
aures quantum potuit orator, & partim temporum
magis ea vitia dixit quàm hominis, partim conten-
dit aliquid esse concedendum ætati. Tamen (quod
huius loci proprium est) velut remedio inuidiæ
opposuit spem futuræ industriæ, & probitatis, in
ætate ventura, ex actionibus, laboribusque, quos
Cælius iam suscipiebat, sustinebatque. Tale est eti-
am, quod apud Virgilium Iuno dicit: Indignum
est Italos Troiam circumdare flammis Nascentem.
Non negat, sed eleuat quantum potest. Dein-
de indigniora regeit: Quid face Troianos atra

*Triplex
quæpiā pos-
se elabi.*

*Duplex ra-
tio regei.
In rem.*

vim ferre Latinis? & quæ sequuntur. Huius etiam est generis, quod inquit Turnus: Et nos tela pater ferumque haud debile dextra Spargimus, & nostro sequitur de vulnere sanguis. Et in Bucolicis: Dic quibus in terris (& eris mihi magnus Apollo) Tris pateat cæli spatium (non amplius) vlnas. Alter cum nequeat respondere, aliud par obijcit: Dic quibus in terris, inscripti nomina regum Nascuntur flores, & Phylida solus habeto. In personam regerimus, cum dimissa re, ostendimus, qualiscunq; sit, non conuenire tamē aduersarij personæ obijcere eam, nec recte hæc ab eo dici. Cuiusmodi est pro Ligario, quod Tubero accusator Ligarij, in eadem causa fuerit, cuius Ligarium accusabat. Simile est in Sallustium: Quasi vero tu sis ab illis viris Sallusti ortus. Et paulo post: Ecquid te tui piget homo leuissime, cum ea culpas, quæ in historijs mihi gloriæ ducis? Et iterum: quid enim mentiri turpe ducis, qui mihi ausus sis eloquentiam, vt vitium obijcere, cuius semper nocens eguisti patrocini? Sic & Virgilius, Méque timoris Argue tu Drance. Et: Tantumq; nefas patrio excidit ore? Et apud Tragicum Iason inquit: Medea amores obijcis? Hæc omnia, non de re, recta necne sit, sed de homi-

Eleuare quid sit.

ne. ¶ Eleuamus, quoties cōtemnimus rem quæ obijcitur. & velut nullius momenti aspernamur. Qualem totam Cælij accusationē Cicero voluit videri, magis iras, & iurgia dissidentium in amore, querelâsq; amantium esse, quàm vera crimina. Sic & apud Virgiliū est: Italiâ petijt fatis authoribus, esto, Cassandræ impulsus furij. Maiestatem fatorum Cassandræ

furore elusit. Et paulò post, quod modo diximus, Indignum est Italos Troiam circumdare flammis Nascentē. subijcit continuo: Et patria Turnū cōsistere terra, Cui Pelumnus auus, cui diua Venilia mater. Indignioris comparatione eleuauit, ostenditque non oportere id ita indignum videri. ¶ Digrediendi rarum est apud authores exēplum, sic vt digressu aduersarij vitemus laqueum. Quod enim præsentis tēporis, & vtilitatis laus est, quiduis dicere, vt de re non dicas, cum nihil possit vtiliter de ea dici: id postea cum legeretur, posset authoris videri culpa factū, qui dilaberetur ab instituto, & grauia crimina nō diluta dimitteret. Pro Cælio tamē videtur mihi Cicero hoc soluēdi genus expressisse: cū respōsurus ei crimini, quo obijciebatur paratū habuisse domi venenū, & vim eius in seruo expertū esse, digressus est ad mortem Q. Metelli, suspicionemque facit, Clodij scelere veneno sublatum illum fuisse, ipsamque mortem gemitu, & lachrymis prosequitur: simulque reprimat aduersarios, velut simili ictos crimine. simul impetu dictionis, & affectu, mentem iudicum ad huius criminis cogitationem diuertit. Sicut autem nō satis commode modus hic elabendi in literas mittitur, sic inter disputandum, & in foro, & in scholis, creberrime solet expeti.

Digressus.

SCHOLIA IN CAPVT XV.

Sicut autem est disputantis.) Quæ de solutione argumentationum habet Rodolphus, ea ob oculos ponit sequens descriptio.

z. iij.

Vna vera, quoties vere di-
scimus, id quod ab aduer-
sario propositum est: eaqz
duobus fit modis:

Solutio
argumē-
tationū
duplex
est:

Altera ad hoiem, puta
que nō rei, sed homini
satisfacit. Fitqz ea tri-
fariam.

Principio, si ostendamus falsum
esse propositum, id est, vt nunc
loquimur antecedens.

Deinde, si doceamus nō esse ra-
tam consequentiā, hoc est si pro-
bemus conclusiōē nō necessa-
rio ex antecedente sequi.

Vel in rem, quoties pa-
rem, aut etiam grano-
rem, quā sit ea que ob-
iecta est nobis, aduersa-
rio reponimus.

Primū
regerē
do, idqz

Vel in personam, cū ostē-
dimus, non decere perso-
nam aduersarij, vt hæc
nobis obijciat, etiam si
constet ea vera esse.

Deinde eleuādo, cū videri volumus
cōtinere id quod aduersarij obie-
cit: dicimusqz id tale esse, quod ride-
ri magis, quā dilui mereatur.

Postremo digrediēdo, cum animum
auditoris digressu quodā à proposi-
to abducimus, itaqz alijs occupamus
vt eius quod obiectū est nobis, que-
dam obrepat obliuio: & quāquā non
sit, tamē dilutū esse videatur.

Quis diues
secundum
Stoicos.

¶ Sapiēti nullæ desunt opes, ergo sapiens est diues. Quē Stoici dixē-
runt diuitē, Cicero docet in epistola quadā, ad Trebatiiū: Bal-
bus (inquiēs) mihi cōfirmavit, te diuitē futurū. Id vtrum Ro-
mano more locutus sit, bene numatum te fore: an quomodo
Stoici dicūt: omnes esse diuites, qui cælo & terra frui possūt,
postea videro. ¶ Tale est etiā quod apud Virgiliū Inno dicit, Indignū
est Italos. Verba Iunonis sunt cōtra Venerē, Aeneidos deci-
mo. ¶ Et nos tela pater. Sic Turnus, Aeneidos libro duodeci-
mo. ¶ Dic quibus in terris. Verba Dametæ, ad Menalcæ, Aeglo-
ga tertia. ¶ Cuiusmodi est pro Ligario. In oratione Ciceronis, quā
pro Q. Ligario habuit apud C. Cæsarē. ¶ Simile est in Sallustii.
In Inuectiua, aut si mauis Apologia Ciceronis, qua Sallustij

in se maledictis, in Senatu respōdit. ¶ Mēqz timoris Argue tu Dra-
ce. Turni verba sunt, Aeneidos libro vndecimo. ¶ Et: Tan-
tūqz nefas patrio excidit ore? Verba Aenæ ad patrem Anchi-
sen, secūdo Aeneidos. ¶ Et apud Tragicum Iason inquit. Senecæ
in Medea verba hæc sunt:

I A S O N. perimere cū te vellet infestus Creon,
Lachrymis meis euectus exilium dedit.

M E D E A. Pœnā putabam, munus (vt video) est fuga.

I A S O N. Dum licet abire, profuge, tēqz hinc eripe,
Grauis ira regū est semper. M E D E A. Hoc suades mihi.
Præstas Creusæ, pellicem inuisam amoues.

I A S O N. Medea amores obijcis? M E. Et cædē, & dolos.
¶ Italiam petijt fatis authoribus. Rursus verba sunt Iunonis, eo
quem indicauimus loco.

¶ Triplici de causa fieri expositionem, & suum vnicuiqz expositionis
generi esse propositum finem. Deinde, probabilem esse oportere ex-
positionem eam, qua fides alteri rei queritur, rei que probandæ ac-
commodatam, & quomodo id fiat. Postremo, cuiusmodi esse debeat
eius exordium.

CAPVT XVI.

DE argumentatione autē quid ea sit, & quæ
species eius, & quomodo cōficiatur, quātū
ad inueniēdi rationē pertinet, hæc suffice-
re videbūtur. Expositio sequitur, quam speciem ora-
tionis alteram fecimus. ¶ Exponimus autem fere
propter has causas, vel vt audientium voluptate de-
mulceamus aures, vel vt rem ipsam cuiusmodi sit ex-
plicemus, vel vt fidē alicui alij rei expositione qua-
ramus. Primū sequuntur poetæ. Proximū qui mo-
numētis rerū tradendis, vel præsentibus, vel posterita-
tem conātur docere, vt qui historias & exēpla virorū
rerūmqz insigniū literis mādant. At qui faciēde causa
fidei de re aliqua exponūt, hi sūt vt oratores, vt phi-
losophi, vt reliqui artifices, quibus persepe in alterius
vsum rei alia res verbosius est recensenda. ¶ Trium
igitur harum expositionum suus est cuique finis.

Expositionū
genus tri-
plex.

Finis primi generis, voluptas auditoris.

Qui enim voluptatem solam spectat audientis, dummodo eam sequatur, vera an falsa, probabilia an incredibilia dicat, nihil sua credit referre. Quòd si quando verisimilia, aut vera dicit, enixiùsq; colorem tuetur veritatis, non id tantum ex sua facit persona, quantum ex illius persona, cui talia tribuit. quòque sint illi congruentiora, sic dicuntur. Aut persæpe in his, vbi vana affectus specie mouere cupit auditoré. Aptissima est enim talibus veri similitudo. Quòdque præcepit Horatius, Ficta voluptatis causa, sint proxima veris: id non in voluptate modo, sed in omni affectu præcipue est obseruandum. ¶ Scriptores autem rerum econtrario, primam omnium veritatem expetunt, posterior voluptatis est cura. Si tamen legem illam, quam sanxisse Thucydides historiæ videtur, obseruare velint, malintq; rem perpetuo duraturam conficere, quàm gratiam breuem mereri. Vera autem dicunt hæcenus, vt sua sint conscientia contenti: neque solícite quærendum putent, quomodo fiat lectori fides eorum quæ recensent. Quando & grandia pleraq; & ad incredibile quandoq; accedentia, velut ex periculo petūt, vt admiratione lectorem detineant. Sicubivero ponūtur aliqua faciēda fidei, talia ferè sunt, vt magis grauitatem auctoritatēmq; scriptoris commendent, q̄ rem probent. Cuiusmodi sunt, scire se incredibilia & fidē excedentia narrare, sed ita tamen à maioribus accepisse, ita posteris tradituros: vel compertum sibi, rem sic habere: cōstanter se verum in qualicumque hominum opinione dicturos. quandoque verò ne sibi quidem

secūdi generis finis, vt vera sint que dicuntur.

fatis probari, quare quemque pro suo captu dempturum addicturūve fidem. Quare probabilitatis abunde est istis, rem tradi sic, vt non sit improbanda, id est, vt vera dicantur. Deinde, ne videantur falsa, quod fit, si neque inter se dissideant, neque temporibus, personis, locis, ea quæ traduntur, discrepent. Pleaque enim vera, turbato ordine coniunctioneque rerum, incredibilia videntur. cōtrà falsa, disposita vt singulæ inter se partes congruant, verissimorum implent fidem. Causa autem quãobrem parata sit scriptori fides, cum ex scriptoris persona, quòd nihil tale videtur, quare debeat potius velle falsa tradendo lædere existimationem suam, quàm vera dicēdo sancti grauisque viri de se opinionem ad posteros transmittere: tum quòd lectoris parum aut persæpe nihil interest sic vel sic rem esse arbitrari: præsertim si non aliunde paratum sit, quo possit vanitas scribentis cogui: quale Herodoto & nonnullis aliorum quoque scriptorum, qui indulerunt ingenijs suis, cōtigit. In reliquis facile lector accedit. Mauult enī (quod vulgo dici solet) credere quàm exquirere. Aperta ergo sunt apud eos omnia, erecta, sublimia, secura: vt qui non timeant, non timeātur. ¶ At in expositionibus eis, quibus fides alicui rei quæritur, non satis est esse vera quæ exponentur: sed & firma, & velut fidem sibi ipsis facientia oportet esse: tum ad id cui probando destinantur ita accommodata, vt capita fidei faciendæ confirmandarūque rerum nostrarum omnia possint inde depromi. Instat enim aduersarius, & suspecta habet omnia, neque quicquam impune di-

Finis generis tertij, vt fidem faciamus ijs, quorum gratia exponimus.

mittit:& vel negat, quæ nocitura sunt: vel si id nequit, vertere in suos usus, & ad se rapere conatur, efficeréque, vt vel profint, vel vtique quamminimum obfint.

Duo necessaria expositio ni ei, quæ quis fidem facere conatur.

OMnis ergo disputantis expositio, quæ probando alicui destinatur, necesse est duo præcipue habeat. Prius est, vt probabilis sit. nec enim fides alteri rei per eam parari poterit, si dubiæ sit ipsa & ambiguae fidei. Deinde, vt accommodata sit, id est, vt illi rei, quam probare per eam volumus, apte iungatur: sicque expositio fiat, vt commodè fides ex ipsa possit duci. Parum est enim, ipsam per se probabilem esse, si non id quod probare conamur, colligere per eam possumus. ¶ Probabilis fit expositio, si sit argumentosa, si consentanea rebus, si per se consequens.

Trifariam expositione fieri probabilem.

Quomodo esse possit argumentosa.

¶ Argumentosa est, quæ causas habet rerum. Causas autem vt habeat, nõ modo summæ rerum quas exponimus, Vt sunt causæ belligesti, causæ pestilentie, aliarumque rerum quæ solent à scriptoribus ante ipsas res explicari. Qualis est etiam pro Milone tota ferè narratio. Causas enim habet, primùm, quare Clodius annum præturæ suæ in Milonis consulatum distulerit. Hinc, quare Milonem occidendum destinauerit. Demum, quare hoc loco, hoc tempore. Sed in singulis etiam partibus, expositionis causas addimus, cuiusmodi est: Sæpe fugam Danaï Troia cupiere relicta Moliri: causam addidit: Et longo fessi decedere bello. Quod reuera quidè argumentatio, quam colorem habeat & faciem expositionis. Sic etiam: Assensere omnes. Quare assenserunt? quia quæ si-

bi quisque timebat Vnius in miseri exitium conuersa tulere. Sed & alia nõnunquam ponuntur argumenta. Vt: Sanguine placatis ventos & virgine cælia: argumentum est eius quod sequitur: Sanguine quærèdi reditus. Et pro Milone: Etenim palam dictitabat, consulatum Miloni eripi non posse, vitam posse. Subdit orator: Significauit hoc sepe in senatu, dixit in concione. Quin etiam Fauonio, Et reliqua quæ sequuntur, prioris illius sunt hæc velut indicia. ¶ Consentanea erit expositio, si personis, locis, temporibus, re-

Quomodo consentanea.

Quomodo consequens.

bus consentiat. Personis quidem, si quales sunt, talia facta earum dictaque effingantur. Nec enim eadem conuenient Achilli, & Nestori, & Vlyssi verba: nec eadem facta erunt in his probabilia. Sic & alia fœminam, alia virum, alia doctum, alia indoctum, alia militem, alia togatum decebunt. Locis & temporibus accommodabitur: si quo loco vnumquodque, quo tempore verisimile est factum esse, sic exponatur. Rebus vero conueniet, si lætis iucunda, serijs grauis, ridiculis faceta, insignibus ornata, tristibus acerba tribuatur expositio. ¶ Consequens autem erit, non modo, si prioribus sequentia non discrepent: id enim potius est vitium fugisse quàm aliquam laudem meruisse: sed si sic exponantur priora, vt vel ex ijs quæ posterius dicuntur expectentur, & propemodum auditor ipse sibi subiiciat ea: vel qualiacunq; dicentur, tamen cuncta videantur ex priorum fide pendere. Quod diligentissime obseruatũ est Ciceroni pro Milone. Quamquã eni ancipitis fidei sit, & (vt creditur) ad insidiarum rationem, falsa narratio, quoniam for-

tuitam eam pugnam fuisse traditur: sic tamen omnia per gradus quosdam certa serie feruntur, ut nihil percipere possis, quod non cohæreat prioribus, & veluti vinculo connexum sit, ut tãdem vestigijs quibusdam ad cædem, velut manuprehendendã, veniatur. ¶ Plus habet negotij id quod diximus secundum esse debere in expositione, ut accommodata sit ad id cui per eam paranda est fides. Nam probabilitatis persæpe facilis est ratio, cum sint omnia quandoque quæ sunt in expositione confessa parti utriq;. Formare autem apte & accommodate instituto nostro expositionem, id fundamentum sedesque totius nostræ disputationis. Hoc est enim quo præparatur in foro iudex, & ad omnem sequentium argumentationum confirmationem cõponitur. ¶ Ante omnia igitur videndum est, quid sit id, quod volumus expositione, & cui ex ipsa quæritur fides, idque cum omnibus expositionis partibus conferamus, & facile videbimus, quid habeat res quod iuuet partes nostras, quid etiam quod offēdat. Vbi tota enim pro nobis est, parum est quod metuamus: sic parum est quod speremus, vbi obest tota. Deinde quæ profunt, danda est opera, ut plurimum iuuent: & eruenda argumenta explicandaque: quæ tum cum dicuntur, quanquam non cum summa rerum coniungantur, ut ipsam efficiant: ipsa tamen audientis cogitatione, colligentis apud animum suum, hoc ipso maxime profunt tunc, quia minus in id parata videntur. Quæ vero dubia sunt, & dicentis interpretatione possunt in hanc vel illam distrahi partem, sic tractanda sunt,

*Qua ratione
potissimum
expositio rei
probande fit
at accommoda.*

ut nobis profint. Quæ nocent, mollienda sunt: curã dũmque, ut quamminimum obstent. Fiunt autem hæc omnia argumētis, quæ sumuntur ex locis, quos superiore libro descripsimus: sed hæc argumenta ponuntur: nam ut veniat quandoque argumentatio in expositionem, brevis tamen ea est, fitque non ita crebro. Quædam autem consulto narrãtur à nobis sic, ut planè falsa & incredibilia perspici possint, quoties ea quæ ab aduersarijs vel pro se exposita sũt, vel aliquin confirmatura partes eorum viderentur, sic deprauantur contraria ex positione, ut prorsus detrahatur eis fides.

Illud autem ferè videtur obseruatum, ut vnde cūque petitum semper ponant fauorabilem primũ narrationis ingressum, & ab aliquo quod causam suam commendat auspicetur. Terentianus illè Simon, continentiam filij sui laudaturus, cum tuto etiã verisatum eum inter modesta parum ingenia vellet ostēdere, videretque meretricis personam præsentis laudum commemorationi indecentius inseri, & posse videri obstare existimationi filij, quod talis personæ consuetudinem expeteret, videmus ut altius petito principio molliuerit omnia: & rem ipsam, & personam, pro suspecta & aspera, fauorabilem reddiderit.

Incipit ergo, Interea mulier quædam abhinc triennium Ex Andro commigravit huic vicinix. Ut iam neque ganeonis neq; omnes vrbis angulos peruagantis videri possit, si consuetudinem tertium iam annum vicinæ sibi Pamphilus habeat. Reliqua quæ sequuntur, ad commendationem pertinent mulieris

*Fauorabile
esse debere
narrationis
ingressum.
Narratio Si-
monis illius
Terentiani.*

ris, Inopia & cognatorum negligentia Coacta, egregia forma, atque ætate integra. Videmus hic quanta huic delinquendi excusatio, desertæ à cognatis & inopi: quanta facultas, iuueni & formosæ. Hæc tamen inter ista, primùm pudicè, nec id solùm, sed parcè ac duriter agebat, lana ac tela victum quærans: vt obstinatio tuendi pudoris perspicui possit. Hinc iam paulatim velut gradibus incipit labascere. Sed postquàm amans accessit ad iuuenem: pretium pollicens ad inopè: non primo tamen congressu victa est: sed vnus & item alter. Quod iam consequens erat, vt diceret proiecisse eam pudorem, quanta id cura mollijt, vt culpam eam cum omnibus communicaret, diceretque, Ita vt ingenium est omnium hominum à labore procliuè ad libidinem. Quod tamen cunctantis signum est, primùm accipit conditionè, tum iam demum quæstum occipit. Quemadmodum ergo pictores, qui colorem purũ & nulla circumfusum vmbra, leuiter primùm, vt propè sensum fallant, incipiunt adumbrare: deinde paulatim sub crescente obcuritate, cum iam postremo atrum vmbra totum oppressit colorem, nihilque præter nigrum sit, videmur tamen nobis primam illam coloris speciem, quam puram accepimus, quia paulatim deficit, nec abrum pitur vsquam, etiam in ipsa vmbra vbi nullus iam est, inuenturi. Sic & persuasionem primùm acceptam, quia non videmus in sequentibus eripi, licet defluat etiam paulatim, & tandem quantũ ad rem pertinet, deficiat: qui audit tamen, quia nusquam vbi auferretur vidit, velut adhuc subsistit, ita sequitur animo & ad-

hæret. Quam ergo poeta à pudica orsus, ad meretricem, hoc est, ab honestissima persona orationè ad fœdissimam deduxerit: commédationem, & fauorè, quem in pudica sumpsit, quia per media cuncta quatenus potest retentat, etiã, cum ad impudicam peruenit, adhuc tuetur. ¶ Circumspicienda sunt igitur *Caute esse exordiendũ.* diligenter omnia, nec vtiq; statim ab eo quod in præfenti est quæstione incipiendum, sed repetendus plerunq; altius ordo rerũ, si sit in eis aliquid, quod proficit. Cicero pro Cluentio, non statim incipit à criminibus corrupti iudicij, vt ea quatenus tueatur narret: sed à persona matris, quæ maxime Cluentiũ premebat, primũmq; à nuptijs matris initia duxit: quæ vt ad præsentium criminum ordinem nihil attinebãt, sic summæ defensionis res ipsa indicat plurimum ea profuisse. Quintilianus autè, sicut in cæco in limine, statim expositionem incipit ab incendio: quia nihil erat, quare altius repeteret: & hoc ipsum primùm, continuo firmissimũ pro causa erat: sic in milite Mariano, à seueritate parentũ & educationis cœpit. Pater, inquit, huic emeritis bello stipendijs. Prius ergo iam mætè militãdo durauerat. Ne tamen otio molliretur, exauthoratas armis manus agresti subegit labore. Hic est mater prædura, prisca moribus, & perusta frigoribus ac solibus, & rustici opis difficultates obire cũ marito solita. Ab hac educatũ filiũ, virũ, & qui iã meruerat stipèdia, & his assuetum moribus, quisq; de stu pro appellabit: cũ ne illã quidẽ quis fœminã quis quã fuerit appellaturus impune præsertim, cũ & hic ipse semper aliquid maius annis conaretur, & omni

opere primæ ætatis annos contra voluptates firmaverit. Sic natum, sic educatum, quis iam nõ indignissime ferat tētari de stupro? Similiter etiam cum alijs in locis, tum in matris infamia, in parte matris expositionem petit à natiuitate filij. Incipiens ergo, non foemina, nõ mater inquit, sed matrona: vt statim ex nominis eius reuerentia fauorẽ aliquẽ captet. Cuius puellares annos: quò incredibilius iam sit in grãdiore natu. Et cuius primã rudemq; coniugij mētem: quãto magis igitur assuetã iam & firmatã ad cõiugales affectus: nulla libidinũ res perfit infamia. Et cui impudens rumor, qui parsurus vtiq; nõ fuisset ei: & suspicax maritus, quem non potuisset latere: nihil vnquam potuit obijcere, nisi filium. Quis ergo iam credit incautiorem & in iuuenta ab omnibus alijs intactam libidinibus, seniore[m] & peritam rerum in filio demũ peccare cœpisse? Simile est quod paulopõst sequitur: Natum de se continuo, si quid ipsi creditis, impatientius complexa quàm reliquæ parentes, nõ in nutrices nec in ministeria seposuit, suis aluit vberibus, suo fouit amplexu. Quo magis potuit munire sequentis ætatis indulgentiam, & affectum notabilem, quàm hac educatione? Ante causam sunt hæc. Sed illud etiam quod sequitur: Accendebat hæc erga vnicum optimæ matris impatientiam rigidus pater, asper maritus. Simul itaq; patris suspicionem & rumorẽ, asperitati patris assignat. Et hi quidem qui præcipui sunt causæ colores, & quibus ferè causa est innixa, extra causam sunt. Ducuntur tamen ex his, quæ sunt in ea, fidemque inde habent. Primæ

enim iuuentæ integritas, velut certa est coram tali marito, qui fuit paratus accepta suspicione filium occidere. Sic quòd & ipsa aluerit infantem, reliqui temporis affectus credibile facit: cum soleat omniũ matrum in recens natos impatientissimus animus esse. Et patris asperitas & mariti ex præsentis litis cõditione descendunt. Asperum enim maritum fuisse verisimile est, quem malæ tractationis vxor coacta est facere reum: asperum patrem, qui rumori quæsiuit filij morte satisfacere. ¶ Præcipui vero consilij est, videre, non modo quæ primo aspectu tanquam profutura blandiuntur, vel tanquam nocitura terrent, sed altius cuncta introspicere, & si quid subsit etiam quod possit offendere scrutari. In cæco in limine, quid magis videbatur esse pro filio, quàm si pietas in patrem maxima ostēderetur? qui fuerit autem illud imprudentius secutus, dicet filium cum primũ in incendium cucurrerit, extulisse sine cunctatione patrem: & quò plenius sit meritum filij, illam miserabiliorem, illam debiliorem reliquisse. Quintilianus autem, cum videret, quantum fauoris accederet ex patre, tãtum causæ ex matre periturum: quinetiam visum iri, patrem illi inuisum quandoquẽ potuisse fieri, qui potuerit eum damno maternæ pietatis amare: facit ergo miseros parentes propè perijsse pietatis æqualitate, dum dubitat vtrum prius efferat: & dicit tandem orator quãquam nolente id audire filio, patrem esse electum. Cõtrã, videtur in matris infamia, primo aspectu matri nocitura benignior cum filio consuetudo. Non putauit tamen negandum, cum

Nõ inde cõtinuo exordie dũ, quod primo aspectu blanditur, sed diligenter rimandũ, ne quid subsit, quod possit offendere.

ex persona matris multo possit honestius defendi: amplectiturque tanquam simplicitatem illam materni amoris. Omnis igitur miseræ cum filio sermo, omnis in publicum pariter egressus. Subdit deinde simplicem innocentis, nihilque metuentis securitatem. Gaudebat etiam quod laudandus occurribus, quod omni frequentia cœtūque conspicuus, populo iam ipse fateretur, quod plus amaretur à matre.

¶ In summa, si animum nobis sumamus aduersarij, & subinde singula quæ venient in expositionem apprehendamus, interrogemusque nos, quid hoc ad rem? qua parte proderit? tum si viderimus, quo pacto volumus ostendere aduersario prodesse: facile videbimus etiam, quomodo narranda sint, vt profint.

Et quo modo quæ videntur obstare nobis, discutere volumus: eo etiam excludenda sunt in expositione, ne noceant.

¶ Nec est quod quisquam putet, quauis à solis propemodum oratoribus exempla sumperimus, idcirco nõ esse in alijs artibus locum expositioni. Nam & qui in Philosophia disputant, persæpè exponant oportet. Nec enim sicubi recondita res aliqua deducitur in certamen, satis commode tractari potest, nisi prius exposuerit is, contra quem differitur; omnem ordinem rei, quomodo habere eam putet, & quo pacto affirmet eam, quove neget. Vnde videmus in plerisque disputationibus, in quibus non exposuit mentem suam qui cum differitur, cum ille aliud defendat, aliud aduersarius petat, argumentationes omnes effundi in ventum, & solum superuacuis clamoribus diem teri. Ioannes Scotus itaque so-

let persæpe, sicubi perplexior quæstio incidit, velut expositionis præponere formam imaginandæ rei. Quæ quando sic explicatur, vt quadret, cõstentque sibi omnes partes eius, incredibile est, quantum facultatis tuendæ rei adiciat. Id autem non alijs præceptis quàm meis quæ tradidimus fieri, quisquis experiri volet, facile videbit.

SCHOLIA IN CAPVT XVI.

¶ *Rimum sequitur poeta.*) Horatius tamen in arte poetica, tria poetarum genera facit, quorum alij solam legentium voluptatem, alij vtilitatem, alij quærant hæc vtraque:

Aut (inquit) prodesse volunt, aut delectare poetæ,

Aut simul, & iucunda, & idonea dicere vitæ.

Et paulò post:

Omne tulit punctum qui miscuit vile dulci.

¶ *Scriptores rerum è contrario primam omnium veritatem expetunt.*)

Cicero secundo de Oratore: Nam quis nescit (inquit) primam esse historiarum legem, ne quid falsi dicere audeat: deinde, ne quid veri nõ audeat, ne qua suspicio gratiæ sit in scribendo, ne quid simultatis.

Historicæ lex

¶ *Quam sanxisse Thucydides historiarum videtur.*) Hic est Thucydides ille Atheniensis, Olori filius, inter historiarum scriptores facile princeps, qui à suis in exilium missus, bellum Peloponnesiacum, cuius supra mentionem feci, octo libris complexus est.

Thucydides.

¶ *Quale Herodotus.*) Hic patrem habuit Lyxum: matrem Dryo. Cùmque patria Halicarnasseus esset, propter Lygdamin tyrannum inde Samum profectus est: vbi & Ionicam linguam edoctus, nouem scripsit libros Historiarum, sed qui plus fabularum, quàm veræ historiarum contineant.

Herodotus.

¶ *Omnis disputantis expositio.*) Huic loco toti intelligendo exactius, non minimum momenti attulerint ea, quæ rhetores præcipiunt de narratione: in qua tria cū primis exigunt, vt sit perspicua, vt breuis, vt verisimilis. Porro, quæ exempla affert ex Virgilio & Cicerone, ea partim superius ascripta à nobis sūt: partim sūt eiusmodi, vt vel minimū, si huc ascribatur, collatura videantur intelligendis verbis Rodol.

Itaque ea omisimus. ¶ *Sed hæc argumenta ponuntur, nam vt veniat quandoque argumentatio in expositionem, breuis tamen ea est, fitque non ita crebro.*)

Hoc ipsum quarto Institutionū libro hisce verbis dicit Quintilianus: Argumentabimur (inquit) in narratione, ut dixi, nunquam: argumentum ponemus aliquando. Et in eodem capite: Ne illud quidem, inquit, fuerit inutile, semina quaedam probationum spargere, verum sic, ut narrationem esse meminerimus, non probationem. Nonnunquam tamen etiam argumento aliquo confirmabimus quod proposuimus, sed simplici, & breui &c. Quæ vel idcirco ascribenda huc videbantur, quod hic locus Rodolphi, ut quidem videbatur mihi, non usquequaque vacabat mendis. Erantque hoc quicquid erroris erat, planè assignaturus typographis, nisi pridie quam in hunc locum scribere cœpissē, allatum ad me fuisset exemplar scriptum. Id in eum usque diem delituerat Dauentriæ, primū apud Iacobum Fabrum, deinde apud istos quos vocant fratres. Quid multis? Thesaurum aliquem inuenisse mihi videbar: sed posteaquam aperui, postquam cœpi euoluere: aliud nihil, quam syluam quandam futuri adhuc operis deprehēdi: in ijs præsertim, quæ sua manu exararat Rodolphus: Quadruplex enim scriptura, aut si id mauis, character erat: & quæ scripta essent manu ipsius, id iam constabat ex epistola quadam eius, ad Langium, cuius nobis legendæ copiam fecerat anno superiore amicus quidam. In ijs ergo alia velut obeliscis confossa erāt, alia rursus ceu asterisci quidam in margine notata. Quaedam bis tēre paucis interim commutatis verbis repetebantur: quaedam immutata sic erant, ut vix agnosceres. Quoties autē capita tota, vel expuncta omnino, vel in aliū erāt locū traducta: quoties pagellæ aliquot desiderabātur: quoties iterlitis medijs, margo occupat⁹ sic erat, ut extrema verba legi nō possent: quoties ita cōfusa, atq; permixta oīa, ut nec caput, nec pes usq; existeret: Id ergo exemplar, quā hac parte alterius q̄ Rodolphi manu scriptū, habebat ad hūc modū, Fiūt autē hęc oīa argumētis, quæ sumūtur ex locis, quos superiore descripsimus: sed hic argumēta ponūtur: nā ut veniat quādoq; argumentatio in expositionē &c. Quæ lectio & ipsa parū arridet. apparētq; mihi, hęc esse sententiā eorū quæ scribere destinarat Rodolphus: Fiūt autē hęc omnia argumētis, quæ sumūtur ex locis, quos superiore libro descripsim⁹: verū ea hic argumēta ponūtur tantū, nō etiā explicātur: nā ut veniat quādoq; argumētatio in expositionē, breuis tamē ea est,

fitq; non ita crebro. Quæ lectio planè cōsona est ei quod habet Fabius, ponendum nonnunquam esse in narratione argumentum, at nunquam esse id argumentū explicandum. Hoc enim est quod argumentari dicimus: cum ex sententiā Ciceronis, argumentatio aliud non sit, quàm argumenti explicatio. ¶ *Terentianus ille simo.*) Verba Terētij in Andria sic habēt:

Simo. Interea mulier quaedam ab hinc triennium

Ex Andro commigrauit huic viciniæ.

Inopia & cognatorum negligentia

Coacta, egregia forma, atque ætate integra.

Sofia. Hei vereor, ne quid Andria apportet mali.

Simo. Primū hęc pudice vitam, parce ac duriter

Agebat, lana ac tela victum quæritans.

Sed postquam amans accessit pretium pollicens

Vnus & item alter, ita ut ingenium sit omnium

Hominum à labore procliue ad libidinem,

Accepit conditionem, dein quæstum occipit.

¶ *Cicero pro Cluentio.*) Duo diximus Cluentio obiecta fuisse, iudicium corruptum, & veneficium. Horū prius illud defensor Cicero, narrationē incipit à sceleratissimis nuptijs matris, cui nomen Saffia. Ea, capta amore generi sui Aurij Melini, primū hūc impulerat iuuenem, uti filiam suam Cluentiam domo exigeret, deinde ipsa eidem nupserat: quod factū mire initio narrationis exagitat Cicero, docens hinc omnium malorum fontem originemq; extitisse. ¶ *Quintilianus autem sicut in cæco in limine.*] In declamatione ea, cui titulus est Cæcus in limine. ¶ *Sic in milite Mariano.*) Suprà monuimus titulum hunc esse cuiusdam apud Quintilianū declamationis. ¶ *Tum in matris infamia.*] Hęc declamatio hodie inscribitur: Infamis in matrem. In ea Fabius orditur narrationē hoc modo: Matrōna, iudices, cuius puellares annos, primam rudemq; coniugij mentem, nulla libidinum respersit infamia: cui impudēs rumor, suspicax maritus, nihil vnquam potuit obijcere, nisi filiū: quæ pudicitix prima fiducia est, ædidit partum, quæ maritus agnosceret. Natum de se continuo, si quid ipsi creditis, impatientius complexa, quàm reliquæ matres, non in nutrices, nec in ministeria seposuit: suis aluit vberib⁹, suo fouit amplexu. Nunquid & hos annos parricida: nunquid & pueritiā miseri iuuenis infamas? Actum est de sacrorum nominum fi- & .iij.

de, si ut videatur innocens mater, ætas tantum filij facit. Accendebat hanc erga vnicum optimæ matris impatientiam rigidus pater, asper maritus: & sibi videbatur parum implere, quem pro duobus conferebat affectum. Rarus hic nanq; ad oscula, difficilis amplexibus, & qui vnicum aspiceret animo, quo quandoq; posset occidere: fecit ut notabilior esset charitas matris. Omnis igitur miseræ sermo cū filio, omnis in publicum pariter egressus. Gaudebat etiã, quod laudandus occurribus, quod omni frequentia cœtũq; conspicuus, populo iam ipse fateretur, quod plus amaretur à matre &c. Reliqua vel attacta iam sunt, vel per se satis aperta.

¶ Quot, & quæ orationis cuiusq; partes. CAPVT XVII.

Quot orationis partes fecerit Cicero.

Reliquum est, de oratione, ut dicamus quot sint partes eius. Cicero libris illis, quos de rhetoricis adolescenti sibi rudes, & imperfectos excidisse scribit, sex fecit. Eis quos postea velut exactiori cura compositos ædedit, solum quatuor voluit esse: quarum duæ rem docerent, narratio & confirmatio: duæ mouerēt auditorem, exordium & peroratio. Aristoteles duas tantum quæ necessariæ essent putauit, propositionem, & confirmationem: narrationem propositionem esse, & non semper necessariam, nisi cum longior, & perplexior res incidisset. Exordiũ, & perorationẽ (quæadmodũ & Cicero sensit) nõ ad rem, sed auditorẽ pertinere. Sed illi de ciuili tantum oratione dixerunt, nos in vniuersum dicamus.

Quæ oratio sola vna parte possit esse contenta.

¶ Oratio, quæ credentẽ habet auditorẽ, & sola expositione cõstat, sola expositione potest esse cõtẽta. Ut sunt Aristotelis nõnulla. Cuiusmodi est prædicamentorũ protinus à re sumptũ initiũ: Eorũ quæ dicuntur, quædã cõplexim dicũtur, quædã sine cõplexione. Et posteriorũ itidẽ: Omnis doctrina, & omnis disciplina intellectiua, ex priore fit cognitione. Sic Cæsar li-

bros belli Gallici incepit: Gallia õnis diuiditur in partes tres. Sed in illis forte alia sit ratio, quoniam cõmentarios solũ & indices rerum voluit esse illis, qui pòst essent ea scripturi. Vtcunq; tamen nihil est quod ad absolutionem operis extrã desideretur. Ut plurimũ autem duas ferẽ partes habet hoc orationis genus. Exordiũ enim sæpe præponitur ornandi magis operis gratia, quã quia res id exigat. Cicero quandoq; in his præcipue, quæ sine dialogo sunt, epilogum adiecit. Sed (ut dicimus) vna tantum pars est necessaria.

¶ Quæ argumentatione constat oratio, duas habet partes necesse est, expositionem latius fusam, vel in propositionem collectam, pro rei de qua differitur qualitate, proinde ut vel simplex est, vel varijs partibus perplexa, & vel cognita est audienti, vel ignorata. Nec alias desiderat partes, si sit eiusmodi quæstio, de qua differitur, quæ cognitionis sit solũ: quã que sic, vel sic accipi, nihil interfit, & dicẽtis, & audiẽtis. Etiam si ut actionis sit, si paratã habeat beneuolentiã, neq; gratiã sibi ex cuiusquã periculis petat, exordio non indiget: ut sunt laudationes, actiones gratiarum, & reliqua id genus. Cicero ergo acturus Quiritibus de reditu suo gratias, statim à re cœpit. Et Ausonius protinus: Ago tibi gratias imperator Auguste. Quod si dicẽtis existimatio ducetur in discrimen, si quid forte audientis offendet animum, præfundum erit nimirum, & exordio muniendus contra obstantia qui dicit. Sic si fuerint in decursu dictionis exasperatę aures, placandę erũt epilogo. Et enumeratione redigenda in summã quæ dicta sunt, si multa mentẽ

Quæ duabus

*Quae exigat
partes qua-
tuor.*

memoriámque audientis fugitura dixerimus. ¶ At ubi vel res auditoris agetur: vel is perinde tanquã agatur, fauebit aut oderit: nec iudicium solum audientis, sed propè certantis afferet, aut inter dicendum accipiet studium: ibi quatuor partes orationis res ipsa poscet: duas, captando auditoris animo paratas, duas rei docendæ. Quarum quæ ad docendum pertinent, narratio, & confirmatio: hæc, argumētatio est: illa, expositio: de quibus satis multis (quatenus huius est instituti) diximus. Reliquæ duæ quæ permouendo destinantur auditori, principium, & peroratio, partim argumentatione constant, partim expositione. Principij tria ferè constat esse munera: vt beneuolum faciat auditorem, vt attentum, vt docilem. Quorum priora duo argumentatione propemodũ conficiuntur, postremum expositione. Perorationis item tria sunt, vt conciliet auditorem sibi, vt aduersario faciat infensum, vt collectis enumeratione capitibus rerum, quæ tota demonstrarit oratione, audientis ea memoriæ affigat. Quorum postremum expositionis habet naturam: priora similia sunt argumentationi. Sanè si demus sanctum, & incorruptum auditorem, non gratiæ, non offensis obnoxium, sufficet principio docilitas, & enumeratio perorationi. Ad illos, quorum animos, amor, ira, spes, metus, fauor, inuidia, poterit auferre, reliqua adhibentur. Dociles facimus auditores, si breui summa, quæ dicturi sumus, velut oculis subijciamus, ostendamusque ordinem rerum dicendarum, & in partes orationem diducamus. Enumerandi quoque

*Exordij mu-
nera tria.*

*Tria item
peroratio-
nis.*

*Docilitas in
exordia.*

*Enumeratio
in perora-
tione.*

est expedita ratio, si firmamenta singularum argumentationum colligentes, dicamus, cum hæc & hæc probauerimus, non videre nos, quid amplius quisquam de re dubitet, aut quid istis respondere aduersarius possit: aut aliqua figura alia vtamur, cuiusmodi multæ ponuntur ab authoribus, & multo plures possunt fieri. Beneuolentia, odium, misericordia, ira, rebus quidem non distant in principio, & peroratione: tractatione vero, & eloquendi ratione, multũ differunt. Lenius enim & modestius in principio proferunt se, nondum cõciliato nobis, aut ducto in partem nostram auditore. In peroratione, cum flexus est oratione, accessitque nobis, & pronis omnia * animis accipit: tum ardent affectibus cuncta, tum obijcitur auditoris iræ aduersarius, tum nostras partes miseratio lachrymæque commendant. Cum fiant autem hæc omnia affectuum permotione, quo pacto oporteat ea expediri, paulò post aperietur, cum in commune quæ pertinent ad affectuum naturam, & quæ sit ratio eorum tractandorum, dicemus. Ducenda sunt autem exordia, non ex his quæ causam confirmant, aut rem de qua queritur, docent. cõfirmatio enim fiet, nõ exordium. sed ex eis, quæ circa res personasve posita, fauorem, aut alienationem audientis paratura videntur. quibus nõ tam rem secutus, quàm animum suũ, pronuntiaturus forte sit de questione. Si quis autem perdidicerit, quæ sit auditoris, de persona dicentis, de causa, de aduersarijs, opinio: quãtum permotus aduersariorum oratione sit, quid in personis rebusque fauorabile, aut infensum: facile

*Comparatio
principij cõ-
peroratione*

* auribus.

*Exordia vni
de ducenda.*

videbit, vnde benevolentia sibi concilianda, quomodo aduersarijs odium offundendum, quomodo cōflatæ iam sibi inuidiæ occurrendum. Nec enim solū datur operā, vt audiētis nobis animum adiūgamus, sed vt alienatum etiam nobis exasperatūmq; placeamus. Quòd si quando breuiter in exordio capita aliqua nostrarum aut aduersæ partis argumentationū perstringimus, quod per sæpe fieri solet, cum vehementius adductus aduersariorū oratione videtur auditor, non facimus id tamen, quo probare velimus ibi, aut cōfirmare causam: sed vt spem faciamus hac qualicunq; labefactatiōe, postea nos omnia demonstraturos. Demetrius itaq; apud Liuium Persi fratri respōsurus, lachrymas fratris primū inuasit, quoniam videbatur illis maxime valuisse apud patrem, quem iam pridem magis secundum Persen sentire credebat. Deinde in reliqua incurrit. Benignius enim in singulis audiatur oportet, cum vberius ea profertur, vbi omnium simul, quātulumcunq; hoc fuerit, aliqua tamen ex parte antè subleuauerit fidē. Sic Quintilianus in pariete palmato, ingens domus spatium cruore notatū, & noctem electam sceleri, & gladium adolescentis relictum, & vno vulnere peractū scelus, & institutū filium hæredem, cuncta velut delibans, aperit sibi iudicum aures, facilioremq; viā defensionis suæ sternit. ¶ Perorationis autem ferè hæc est ratio. Primum causæ fides enumeratione firmatur, si tamen ea sit causa, quæ propter magnitudinem suam hanc diligentiam postulet. Postea approbata iam causa, tum liberius effertur oratio, & scelus

Quomodo fiat, vt in exordijs quoadq; capita aliquot argumentationū perstringamus.

rei augendo exaggerandōque accusator infectatur. Quandoq; conditionē eius etiam deflet, qui accepisse iniuriā dicitur. Contrà reus, vbi iam defendit se, tum peroratione durā miserandāmq; sortem suam ostēdit, cui innocenti immerito pericula struātur: & graues casus, qui se maneant damnatū: & preces lachrymāsq; & omnia mouendæ misericordiæ experitur. Nonnunquam & conspirationem contra se aduersariorum, & crudelitatem premit: qui odia sua periculis & exitio cupiant innocentis explere. Quæ omnia suas capiunt quæstiones, inueniēdiq; ratione (vt prius ostēdimus) nihil ab alijs differunt: eloquēdi verò genere plurimū. In affectibus enim præcipue regnat eloquentia. Nam quieta cōpositaq; mens auditoris, quāuis sedata oratione, optime docebitur. Vis autē omnis impetūsq; & fulgura illa tonitruaq; orationis, qualia fuisse in Pericle memorāt authores, quæ nō impellant modo, sed auferant eripiāntq; sedibus suis animos: ea sunt omnia, mouēdis, turbandis, miscēdisq; affectibus parata. Quæ sint ergo species orationis, & quid sit argumētatio, quid expositio, quot partes habeat oratio, & quādo vsū veniāt, quibūsvē consent, hoc modo nobis sit explicatum.

SCHOLIA IN CAPVT

XVII.

Reliquum est de oratione, vt dicamus quot sint partes eius. Summa eorum, quæ hoc capite ab Rodolpho explicantur, est hæc. Quatuor ad summum esse possunt orationis cuiusq; partes: exordiū, narratio, cōfirmatio, & epilog⁹. Quib⁹ tamē nō vniuersis semper vtendū: sed interim vna, interim duab⁹, interim omnib⁹: prout postularit præsens rei cōditio. Porro exordiū est pars orationis, idoneè comparās animū auditoris

Partes orationis quatuor.

Exordium.

ad reliquā dictionē. Quod eueniet, si illū beneuolū, si attētū, si docilē fecerit. Narratio est rei gestæ aut perinde vt gestæ expositio. In qua tria hæc exiguntur, vt sit breuis, vt perspicua, vt credibilis. Cōfirmatio est, qua & nostra cōfirmam⁹, & aliena refellim⁹. Epilogus est artificiosa totius orationis cōclusio. Etiam si nonnunq̄ & in media oratione adhiberi consuevit. Constat duabus rebus, enumeratione & affectu. Enumeratio est breuis eorū quæ tota oratione sparsim dicta sunt repetitio. Affectus est vehementior animi commotio. vt misericordia, indignatio, ira, inuidia, timor, spes, gaudium, dolor. Hæc summa. Cicero in libris illis.) Libros rhetoricorum intellige. Hos enim in libris de oratore ad Q. Fratrem adolescenti sibi excidisse Cicero ait. ¶ *Eis quos postea velut exactiori cura compositos adidit.*) In partitionibus interrogatus à filio pater, quot sint partes orationis, quatuor illas esse respondet: quarum duas valere ad rem docendam, narrationē & confirmationem: reliquas duas ad impellendos animos, principium & perorationem siue epilogū. ¶ *Sed in illis fortē alias sit ratio: quando commentarios solum & indices rerum voluit esse.*) Cicero in libro de claris oratoribus ad Brutum, de Cæsare loquens, Atq; etiā commētarios quosdam scripsit (inquit) rerum suarum, valde quidem inquam probandos. Mihi enim sunt recti & venusti, omni ornatu orationis tanquā veste detracta. sed voluit alios habere parata vnde sumerent, qui vellent scribere historiam. Ineptis gratum fortasse fecit, qui volunt illa calamistris inurere. Sanos quidem à scribendo deterruit. nihil enim est in historia, pura & illustri veritate dulcius. ¶ *Vt cuiq; tamen nihil est, quod absolutionem operis extra desideretur.*) Quis animaduertat, non vacare hunc locum mendis: & tamē scriptum etiā exemplar hunc in modū habebat. Ego putem hoc pacto scriptum fuisse à Rodolpho: Vt cuiq; tamē nihil est, quod ad absolutionē operis extra desideretur. Aut certe hoc modo: Vt cuiq; tamē nihil est, quod ad absolutionem operis extra desideres. ¶ *Quæ argumentatione constat oratio, duas habeat partes necesse est.*) Ne hunc quidem locum satis integrum esse, id constare vel hinc potest: quòd cum duas partes initio proponat, deinde non nisi vnam enumerat. Et tamen in scripto exemplari etiam sic legitur. Mihi apparet, hæc alterius partis omitteudæ causam fuisse Rodolpho, quòd priorem illam paulò

Cōmentarij
Cæsaris.

pluribus prosequitur verbis, quæ res interim esse in causa soler, vt ad reliqua festinantes, eorum quæ proposuimus partē aliquam omittamus. Ergo aut ego planè hallucinor, aut hic locus integre legi sic potest: Quæ autē argumentatione constat oratio, duas habeat partes necesse est, expositionē latius fusam, vel in propositionem collectam, pro rei de qua differitur qualitate, proinde vt vel simplex est vel varijs partibus perplexa, & vel cognita est audienti, vel ignorata: & argumentationem. Vt sit hic sensus: Eius orationis quæ argumentatione constat, duæ vt minimū partes sunt, expositio & argumentatio. Verū quod ad expositionē pertinet, ea nō eadē semper ratione tractatur: sed quandoq; latius funditur, cum est causa perplexior, & auditori ignota: quòd q; contrā in paucissima cōtrahitur verba, vt nihil aliud sit, q̄ breuis quædā eorū quæ tota oratiōe dicēda sunt propositio. Id quod tū fit, cū est causa simplex: neq; vsque adeo incognita auditori, vt multis in ea explicāda verbis sit opus. ¶ *Cicero acturus Quiritibus gratias, statim à re cæpit.*) Ita orditur enim, Quod precatus ab Ioue optimo maximo, cæterisq; dijs immortalibus sum Quirites. &c. ¶ *Et Aufonius protinus, Ago tibi gratias imperator Auguste.*) Exordium est orationis, qua is gratias agit Gratiano imperatori pro demandato sibi consulatu. ¶ *Quarum quæ ad docendū pertinent.*) Quatuor, inquit, in hoc genere orationis sunt partes, è quibus duæ ad rem docendam pertinent, narratio & confirmatio: quarum priorē illam nos expositionē, alterā argumentationē vocamus. Reliquæ duæ in hoc adhibētur, vt comoueatur auditor, quæ sunt principiū & peroratio. De quibus multa Fab. Quintilianus libro quarto & sexto, & Cicero de oratore ad Quintū fratrem. ¶ *Sanè si demus sanctū & incorruptum auditorem.*) Sic Quintilianus libro duodecimo: Quòd si mihi des consilium iudicum sapientum: perquam multa recidam ex orationibus, non Ciceronis modo, sed etiam eius qui est strictior multo Demosthenis. Neq; enim affect⁹ omnino mouendi erunt, nec aures delectatione mulcendæ: cum etiam proemia superuacua esse apud tales, Aristoteles existimet. Non enim trahentur ijs illi sapientes. Proprie & significāter rem indicare, probatione colligere, satis est. ¶ *Lenius enim & modestius in principio proferunt se.*) Ita Fabius libro quarto: Nec enim sum in hac, inquit, opinione, qua quidam, vt eo distare

Quo distent exordium & epilogus. proemium ab epilogo credam, quòd in hoc præterita, in illo futura dicatur. sed quòd in ingressu parcius & modestius prætentanda est iudicis misericordia: in epilogo verò liceat totos effundere affectus, & fictā orationē inducere personis, & defunctos excitare, & pignora eorum producere, quæ minus exordijs sunt vñsita. ¶ *Demetrius itaq; apud Liviū.* Historia est apud T. Liviū belli Macedonici libro decimo. ¶ *Sic Quintilianus in pariete palmato.* Ex ijs quæ sæpe iam diximus, liquet hūc titulum esse declamationis, quæ paries palmar⁹ inscribitur. ¶ *Inveniēdiq; ratione, vt prius diximus.* Libri hui⁹ cap. quarto. ¶ *Qua sita fuisse in Pericle memorat auctores.* Multa sunt quæ de Periclis eloquentia passim apud auctores occurrūt qui (vt auctor est Cicero, & nos antè attigimus,) fulgere, tonare, ac permiscere Græciam dictus est. Optare is solebat, ne quod vnquā sibi excideret verbū, quo offenderet populū. A deò ei cordi erat, vt & diceret ea quæ ex republica esse arbitraretur, & tamē non offenderet eos, citra quorum assensum nihil effici posset. Fuit eodem tempore, quo Pericles, Athenis homo quidā nō ignobilis Thucydides Milesius. Is aliquādo interrogatus ab Archidamo rege Lacedæmoniorū, vter alteri palæstra, ipse Pericli, an Pericles ipsi præstaret: equidē præsto, inquit, ac hominem sterno. sed posteaquam surrexit, facile persuadet astantibus, nō se sed me victū fuisse: efficitq; dicendo, vt ipsius potius verbis, quàm suis illi oculis credant.

¶ **DE LOCORVM VSV, DE QVE PARANDA**
ex locis copia. Vbi eā tamē principio quæstionē obiter pertractat, num quid intersit inter locos dialecticos & rhetoricos.

¶ **Nullū inter locos dialecticos & rhetoricos esse discrimen, & solius proprie dialectici munus esse, vt tractet de locis.** CAP. XVIII.

Nū quid intersit rhetoricos ac dialecticos locos intersit.

Nulla ferè quæstio iustius animo lectoris occurrere toto potuisset opere, q̄ cum omnibus propè locis oratorum poetarūmq; exemplis simus vsi, quamnam credamus esse inter dialecticos rhetoricosq; locos differentiam, de qua nūc potissimum dicturi videmur, cum tractatum locorum, hoc est, quomodo sint ad inuentionem loci accommodandi, sumus tradituri. Nam de inuentione,

quam nos his libris aperire conamur, quanquā dialectico tribuimus, plura q̄ dialecticorum quisquam, rhetores præceperunt: & locos magna ex parte eisdem quos priore libro descripsi, Cicero & Quintilianus, itémq; alij qui rhetorica complexi sunt, inferuerūt libris suis: & præter hos & alios quosdā, quos attributa personarū & rerum vocant, velut proprios rhetoris fecerunt locos. Et Boetius sic esse putauit, sic tradidit: cū in quarto libro Topicorū hanc ipsam tractaret quæstionem. Si viderimus autē, quod sit proprium dialectici, quod rhetoris officium, quæ sit vtriusq; præscripta professio, non erit difficile videre, vtrius horum sit differere de locis: aut si sit vtriusq; quo pacto tractādo eos, hic sibi vel ille vendicabit. Et de dialectice quidem, quod credamus esse munus illius, satis multis superius executi sumus. Oratorem vel rhetora (eadem est enim nominis vtriusque vis) quidam voluerūt esse, qui de qualibet re posset apte ornatēque dicere. Quod si statuissent sic, vt commoditas ipsa cultusque orationis, solius rhetoris esset labor: ea verò de quibus differeret, suis quæq; artibus relinquerent: esset aliquid fortasse quod dicitur. Sed illis parum visum est splendide ornatēque dicendi laudem per se amplissimam oratori tribuere: nisi reliquarum omnium artium cumulum propè immensum, iuri illius ditionique subdidissent. Neque cōsummatū eū dignūve tātō putauerūt nomine, nisi idem de omnibus rectissime sentiret, optime diceret. Quod si detur, fingamūsq; tam felicitis ingenij mortale aliquod esse pectus, vt artes, quibus nec sin-

Quodnā officium oratoris seu rhetoris ex sententia aliorum.

Sentētia Rodolphi.

gulis plene perdiscendis vllius hominis sufficit ætas, eas omnes vnus studiū possit assequi, memoria conplecti: fatendum tamen erit, si tum de oratoris officio quærat, nō quæsitum iri de eo tanquam de discretæ alicuius certæq; artis, sed tanquam de hominis officio, qui cunctas artes teneat animo comprehensas. Sed cum non donemus rhetoris nomine eū, qui reliquas artes omnes perdidicerit: neq; quicquā illi negotij cum rhetorice putemus esse, nisi viam rationemq; bene dicendi calleat: cōtrā vero qui sit hac instructus, & solam ciuiliū quæstionum peritiam teneat, minimam utiq; artium humanarum partem: cum hic laudi rhetoris sibi nomen audeat asciscere, isque ipse solus sit, quem rhetorum omnium libri doceant & absoluant, multo videbuntur arctius rhetorices contrahi fines. Aristoteles ergo ciuiliū scientiæ partem rhetoricen vocat. Hermogenes etiam de ciuilibus solū quæstionibus dicere, rhetoris censet esse. Cicero & Quintilianus, quanuis aliud disputarint, non aliud tamen docent. Equidem non negauerim eū, qui sit de ciuilibus quæstionibus, hoc est, de omnibus quæ in repu, quærentur, prudenter ornatq; dicturus: & qui de pacis belliq; rebus, & de legibus, omniq; iuris diuini, humani, publici priuatq; ratione, disserere possit, multis magnisq; instructum artibus esse oportere. Sed quotus quisque fuit talis? Quanquā enim Cicero, præterq; illū alter tertiusve possint hoc in genere numerari: reliqui dicere solū sui negotij putabāt. Res si quæ reconditiores essent, ab his mutuari, qui profiterentur, malebant. Et sicut

Cicero ait Gallum dicere solitum, si quando quæstio incidisset, in qua nō de iure sed de facto quæretur: nihil hoc ad ius, inquit, sed ad Ciceronem: ita illi, si quando quæstio proferebatur, in qua de iure esset, nō de facto cōtentio, illi tanquā id nihil ad Ciceronem, ad Gallum reijciebant. Vocē tantūm verbaque commodabat orator, res à iurifconsulto petebantur. Itaq; apud Græcos erant, quos *πραγματικους* vocabant: & Romæ iurifconsultus aderat, qui dicenti res, (vt Quintilianus inquit) velut telam texenti ministrabat. Aut igitur non erant rhetores isti, aut si fuerunt, cum præstarent id quod solum in rhetorū didicerant scholis, cumq; & ipsi se rhetoras esse velent, & populus putaret, videtur sola dicēdi ratio ad rhetora pertinere. Et sane qui non habet eā, quantumuis sit aliarum artium cumulum consecutus, nō habebitur utiq; rhetor. Cum veniat ergo ab ea sola rhetoris nomen, sola videtur, quam propriū sit præstare rhetoris. cui quidem rhetorices etiam vocabulum consentit, quod à dicendi munere tributum esse Græci nominis indicat origo. Quod si omnia velimus intra rhetorices ambitum claudere, quæcunq; sunt in foro dicturo necessaria: & grāmaticam, & iuris vel peritiam vel non inscitiam saltem, exēpla monumentaq; vetustatis, & reliqua id genus rhetorices putabimus partes: quas multum & inter se & à rhetorice distantes, artium discretæ professiones, & rerum ipsa natura demōstrat. Nec me latet, eū qui diceret in foro, semper vocatum esse rhetora, nec vel Homerū, vel Thucydidem, vel Platonē, quanquam

Sola dicendi rationē pertinere ad rhetorem.

fuerint isti quisque in suo genere facundissimi, quisquam hoc nomine vocauit. Sed ut modo diximus, rhetor ad hunc popularem morem loquendi, hominis multarum artium periti, non artis vnius est nomen. Qui volet autem suis finibus cunctas artes includere, cum videat omnes quæ vel cognitionis sunt vel actionis, intra præscriptum suarum præceptionum comprehensas esse, haud difficulter perspiciet, eas quæ pertinent ad dicendi rationem (quas λογικὰς Græci, nos rationales vocamus) & materiam quam docet, & præceptionum genere, ab alijs esse discretas. Cum sint autem (ut alio loco diximus) tria, quibus perfecta constat oratio, quæ sunt, emendatio sermonis, probabilitas dictionis, & elocutionis ornatus: quorum cum primum grammatice doceat, secundum dialectice, tertium cui tribuam nisi rhetoricæ prorsus non inuenio. Nam si dialectices est munus, inuenire, quæ de re quilibet probabiliter dicuntur, (quemadmodum Aristoteles magnique post eum senserunt authores) inueniendumque diiudicare: si recte probetque doceat id dialectice, nihil erit utique necesse, novam ullam de inuentione rhetori inferre mentionem. Sed perspicuitas solum, compositio, cultusque orationis, ius futura sunt labor. ¶ Nec quisquam propterea nudum me putet rhetora & inopem destituere: quisquis videbit, quantum negotij habeat eloquendi ratio, quantum iudicij: cum & sua poetis, sua historiae danda sit: suam philosophia, suam ciuilis oratio postulet, & vniuscuiusque generis variæ sint adhuc multiplicisque differentiarum. Maximumque discrimen est apud poetas,

Canilli ex-
clusio.

quomodo Heroici carminis expleatur sonus, quomodo lene illud molleque elegorum sculpatur, qua dictione tragœdia, qua comœdia, qua lyricorum libertas constet. Sic & in reliquis generibus longa est diuersitas. quæ cuncta quam magnum habeant negotium, vel hinc facile liquet, quod cum in reliquis quæ pertinent ad dicendum, permulti, qui vel morosissimis satisfaceret desiderijs, reperti sint: sola eloquendi ratio semper fuit, in qua paucissimi potuerunt, consentiente omnium iudicio, laudem mereri.

¶ Si sola igitur elocutio propria rhetorices est, quid ita tam multa de inuentione tradiderunt, quicumque scripsere rhetorica? Dicam quod sentio. primum omnium puto, eis qui rhetorica tractauerunt, nec inuentionem, nec elocutionem tanquam proprium munus explicandum fuisse. Quoniam qui rhetores vocati sunt, ij fuerunt, qui ciuiles tractauerunt quaestiones. Circa quas omnis labor eorum curaque versata est. Cum vtantur autem omnes artes elocutione & inuentione, non poterit utique proprium illorum esse, quod est omnium commune. Sed quia reliquas artes, quæ ad eruditionem pertinent, animi causa quisque discebat, nec quisquam ob id, nisi naturæ ingenique vi extimulante, tractabat eas: ideo quisquis non optime sperabat de ingenio suo, ne attingebat quidem. Sic quæ inuenienda in eis essent, quomodo eloquendum, quisque animo suo delibabat: in locumque artis exactissimæ, succedebat optima natura. Proxima erat artis loco, imitatio eius, qui aliqua cum laude rem eandem tractasset. Ciuilis verò

Qui factum
sit, ut tamul-
ta de locis
rhetores præ-
ceperint, cum
ad eos horum
explicatio
non perti-
neret.

ratio, quoniam cœpit in Græcia in quæstu esse, subnixique ciuium clientumque gratia incedebant, ut quisque pollebat plurimum in ciuitate dicendo: incessit passim cupido cunctis, nec quisquam quid posset iam, sed quantum cuperet, spectabat: volebantque bene dicere omnes, & cito volebant: quare ab arte fuit eis præsidium petendum, quibus natura segnior erat. Cœperunt igitur disci doceri que ista. Vsu enim atque honore, quibus maxime aluntur artes, eisdem natas etiam primum esse certum est. Cum veniant autem tales plerunque quæstiones in forum, de quibus nihil perpetuum præcipi possit, sed contentione dicendi que vi trahantur in quamuis partem, fuit idcirco tradenda communis quædam inueniendi ratio, conueniens omnibus quæstionibus. Quæ quidem rectissime peteretur à dialectico, si tradita iam tum fuisset. sed multo post secutus est Aristoteles, qui primus eam in artis formam cogere adorsus est. Sic etiam, quia splendor, & cultus orationis maxime dominabatur in animis liberorum populorum, apud quos sustulit se primum plurimumque semper valuit eloquentia: hanc quoque partem adiecerunt, tandemque longa temporis possessione, velut usufructu, verterunt in rem suam ista, cum non esset eorum alius assertor. Cum sit enim aliarum artium præcipueque poetarum, sua quædam & discreta à forensi dictione eloquentia: quam neque Aristoteles, neque veterum quisquam qui rhetorica scripsit attigit, cumque habeat omnis eloquentia commune quiddam tanquam genus, quod ad vnius artis tractatum pertineat: perspicuum

est, eos eloquentiam non velut suum propriumque negotium, sed quatenus vsui rebusque suis conduceret, executos esse. Quod si sit ergo eloquentiæ ratio (siue rhetorice eam, seu quocumque velimus alio nomine vocare) & dialectice, cui inuentionem iudiciumque tribuimus, inter se altera ab altera, & vtraque à ciuilium quæstionum ratione discreta, sicut & à reliquis discernuntur artibus, quæ sibi vtendas eas accipiunt: paratum est videre, non esse ullam dialecticorum rhetoricorumque locorum differentiam. Nam elocutio quidem nullos habet locos: rhetor autem forensis ille à dialectico mutuetur eos oportet. ¶ Ea verò quæ personarum & rerum attributa dixerunt, ad quos locos ex his quos descripsimus redigantur, planum erit, qui singulos volet scrutari. Conueniunt autem solis coniecturalibus causis. Qui queret enim, an possit ciuitate * Roma donari is, cuius populus fundus factus non fuisset, id est, cuius populus Romanis legibus non vteretur: quod in Cornelij causa quæsitum est: & an vis sit, metu armorum deterrere à possessione quenquam, quod in Cecinæ iudicio fuit: quid habeat hic, quod ex attributis illis personarum, aut rerum dicat? Nihil profecto, quo pacto hæc attributa à rhetoribus describuntur. In his ergo si volet inuenire ex locis aliquid: & non præparatis argumentationibus uti, quas artium scriptores tradunt, necesse est redeat ad dialecticum. Sic loci & omnis inueniendi doctrina, dialectices opus: eloquentiæ, rhetorices erit. ¶ Ciuilium quæstionum pars in legibus iurisque ciuitatis posita, quæ iuriscōsultorum libris continetur, & ne eam quidem qui rhetores

Nullum esse discrimē inter locos dialecticos, & rhetoricos.

Responso ad id, quod initio huius quæstionis allatum fuit de attributis personarum & rerum * Romana.

vocabantur, attingebant. Pars in communi sensu & vsu vitæ cōsistit, quæ apertior est, quā vt artibus sit tradenda. aut si quid discendū est eis, à philosophis petitur. Inuentionē ergo, eamq; nec integrā, nec absolutam, elocutionēq; quatenus instituto suo conducebat, cōplexi sunt, futuras tamen aliarū artium particulas, si quis totas eas voluisset explicare. Hæc q; pro artibus suis habita sunt, quando sola hæc habuerūt, quæ possent artium specie docere. Laudandi tamen, agēdæq; in omne æuū gratiæ viris illis. quippe * qui nisi dedissent * illi initiū, & forent hæc ab eis in artium formā collecta, nemo forte alius colligere tentasset.

* Altera harum dictio-
num videtur
redundare.

SCHOLIA IN CAPVT XVIII.

Nvlla ferè questio.) Demitor ego quonam errore illud cōtigerit, vt in scripto etiā exemplari quo vsi sumus, ab hoc loco factum sit initiū libri tertij: cū Rodolphus ipse, & quidem multis in locis, non tertio, sed secūdo libro, de locorum vsu se egisse testetur. Vtq; ex multis afferamus vnū, aut alterū: circa finem primi libri, Fiuntq; isti, inquit, in summa loci vigintiquatuor, quibus in rem omnē, quacūq; erutum inuentumq; ratione, ducitur argumentū. idq; qua via, quoque modo faciendū, proximo dicitur libro. Et libri huius capite secundo: Statutū est igitur nobis, inquit, hoc libro vsū tradere locorū. Hoc libro, inquit, id est secūdo, non tertio. Rursus capite vigesimo, loquens de libro primo, non primū, sed priorem illum appellat. quod ipsum & in hoc etiā capite facit: quæ ratio loquendi fuisset, vel ineptissima, si quæ ijs locis traditur, pertineret ad librū tertium. Quāobrē illud nobis certū indubitatūq; sit, hoc illius initiū esse nō posse. Qua de re dicemus & in sequētibus. Interim, vt veniamus ad id quod nūc agitur, quæcūq; hoc capite docet Rodolphus, eorū omnium hæc est summa. Nomē rhetorices bifariā capitur. Primū, pro omni ac sola facultate ea, qua instrūti esse debēt ij, qui in foro causas ciuiles agūt. Atq; hoc intellectu accepta rhetorice, quanq̄ vtitur illa quidem elocutione, & inuentione argumēto-

Summa capitū 18.
Nomē rhetorices bifariā capitur.

rum, nō ad eā tamē proprie pertinet explicatio rerū istarum, nō magis, quā ad poetice, ad historiā, ad naturalē, aut moralē philosophiā: quæ & ipse elocutione pariter atq; inuentione vtitur. Et ad hūc tamē sensum vsi sūt ferè nomine rhetorices ij, quorū de dicēdi arte extāt præcepta. Capitur deinde idē nomen pro arte ea, à qua dicimus petendā esse sermonis elegantiam. Quo intellectu dici solet, tris esse artes, quæ versentur circa artificium orationis, grāmaticen, dialecticē, & rhetoricē: & à grāmaticis quidē sermonis petendā esse emēdationē, probabilitatē à dialecticis, à rhetoribus rationē culte ornatēq; dicēdi, hoc est, elocutionē, nō modo illā forenfem ac popularē, sed in cōmune, qua oratores, poetæ, historici, philosophi: breuiter, qua omnes ij qui scribūt, aut dicūt, in sua quisq; arena, pro materiæ quā tractāt qualitate, vtūtur. Vt enim in vniuersum, quomodo, nō de hac, aut illa, sed de re quauis emēdate loquamur, docet grāmatica, & argumentorū in res omnis inueniēdi diiudicādiq; rationē dialectice explicat: ita par est, etiā vnā aliquā esse artē, quæ in vniuersum eloquēdi rationē tradat. Quo fit, vt nihil quicq̄ intersit inter locos dialecticos, & rhetoricos: pertineatq; omnis illa disputatio de inuentione, seu locis, ad dialecticē solā, nō etiā ad rhetoricā: siue ea intellectu illo priori, siue hoc posteriore accipiat. At enim si inuentione (inquis) argumētorū, hoc est argumētorū loci, itēq; elocutio, ad rhetorē priori illo captū intellectu nō pertinet, qui fit ergo vti his de reb⁹ illorū pleni sint libri: cur eorū quæ ad se nihil pertinent tradūt præcepta? Paucis, Vt primū apud Græcos in questu esse cœpit facultas dicēdi, & in illustri haberi nomen eorū qui causas in foro agerēt: statim (vt fit) agminatim cōcursum huc est, voluerūtq; bene dicere omnes, & quidē cito voluerūt. Sed enim non erat omnibus datū hoc à natura, vt per sese, & suo (quod aiunt) Marte inuenire ea possent, quibus & sua cōfitmarēt, & aliena refellerēt: eadēq; illa sic eloqui, vti aures etiā audientiū voluptate aliqua demulcerēt. Opus ergo erat admīniculo artis, opus erat præceptis inueniēdi ac eloquēdi. quæ quidē vtraq; nō ab illis magis explicari doceriq; debebāt, quā à poetis, philosophis, alijsq; scriptoribus, qui & ipsi (quæ admodū diximus) hinc vtūtur. Sed cū eo tēpore nōdum inuentæ essent artes illæ, à quibus erant petēda ista, hinc fuit, vt necessitas quædam eos impulerit, harum etiā rerum præcepta

Locorū explanationem ad solū pertinere dialecticū, nō ad rhetorem.

tradere: nō quidem in vniuersum, sed haftenus, quatenus suo instituto satis esse putabant. Quæ res fuit in causa, vt & posterius hanc docendi rationem secuti omnes tradiderint præcepta rerum istarū, non quod hoc ad illorū proprie pertineret officiū, sed quod eos, qui antè idem argumētum tractassent, imitari liberet. Alioqui, ihueniendi quidem ratio in cōmune petenda erat à dialectico: elocutio autē ab rhetore eo, quem secundo loco diximus hoc nomine significari. *(Quos attributa*

Attributa personarū.

Attributa rerum.

personarum & rerum vocant.) Personarum attributa sunt genus, natio, patria, sexus, ætas, educatio, habitus corporis, fortuna, cōditio, natura animi, victus, studia, affectiones, antè acta aut dicta, nomen. Attributa rerum, sunt causæ, locus, tempus, casus, facultas, instrumenta, agēdi modus, quæq; alia eius generis sunt. *(Et Boetius sic esse putauit, sic tradidit, cum in quarto libro Topicorū hanc ipsam tractaret questionem.)* Docet eo in loco Boetius, trifariam differre dialecticam à rhetorica: materia, vsu, & fine. Materia, quæ rhetorice circa hypotheses, dialectica circa theses versetur. Vsu, quæ dialecticus cōcisa oratiōe, & syllogismis integris: rhetor oratione perpetua & enthymematis, hoc est, imperfectis syllogismis vtatur. Fine quæ rhetoris finis sit, persuadere iudici: dialectici, ab aduersario ipso, id quod vult, extorquere. Quæ illius sententia quatenus vera sit, patere ex ijs potest, quæ diximus huius libri capite quinto, octauo, & duodecimo. Quamquā quod addit de vsu enthymematū, & syllogismorū, id neutro eorū intellectuū quos superius expressimus, satis verū videtur. quādo & rhetor ille forensis, vel creberrime integris vtitur syllogismis: neque quicquā obitare videtur, quin in disputationib⁹ etiā illis dialecticorū, enthymematū esse vsus aliquis possit. Quēadmodū dictū est supra, capite decimoquarto. *(Et de dialectice quidem quod credamus esse munus illius, satis multis superius executi sumus.)* Fuit enim dictum capite tertio libri huius, finem dialectici esse, probabiliter de re quauis differere. *(Oratorem vel rhetora, eadem enim est nominis vtriusque vis.)* Vt negari non potest, eosdem planè fuisse, quos Græci olim rhetoras, & quos Romani oratores vocarunt: ita hoc rursus video consuetudinem obtinuisse apud scriptores Latinos, vt oratoris nomine significēt eū, qui causas in foro agat: rhetoris, qui rhetorica doceat. *(Qui de qualibet re posset apte ornateq; dicere.)* Cicero prius de Oratore, Quāobrem

Orator. Rhetor.

Orator quis dicendus.

si quis vniuersam & propriam oratoris vim definire completiq; vult, is orator erit, mea sententia, hoc tam graui dignus nomine: qui, quæcunq; res inciderit, quæ sit dictione explicanda, prudenter, & compositè, & ornate, & memoriter dicet, cū quadam actionis etiam dignitate. *(Sed illis parum visum fuit, splendide ornateq; dicendi laudem per se amplissimam oratori tribuere.)* Neque enim, vt inquit apud Ciceronem Crassus, præstabilius quicquam videtur, quàm posse dicendo tenere hominū cœtus, mentes allicere, voluntates impellere quò velit, vnde autem velit deducere. Hæc vna res, in omni libero populo, maximèq; in pacatis tranquilliq; ciuitatibus, præcipuè semper floruit, semperque dominata est. Quid enim est, aut tam admirabile, quàm ex infinita hominum multitudine existere vnum, qui id quod omnib⁹ natura sit datum, vel solus, vel cū paucis facere possit? aut tam iucundum cognitu, atq; auditu, quàm sapientibus sententijs, grauibusque verbis ornata oratio, & perpolita? aut tam potens, atq; magnificentum, quàm populi motus, iudicum religiones, Senatus grauitatē, vnius oratione conuerti? Quid tam porro regiū, tam liberale, tam magnificentum, quàm opem ferre supplicibus, excitare afflictos, dare salutem, liberare periculis, retinere homines in ciuitate? Quid autem tam necessariū, quàm tenere semper arma, quibus vel testis ipse esse possis, vel prouocare improbos, vel reuicisci laceffitus? Age verò ne semper forum, subsellia, rostra, curiamque meditare: quid esse potest in otio, aut iucundius, aut magis propriū humanitatis, quàm sermo facetus, ac nulla in re rudis? &c. Et apud eundem Ciceronem Antonius, Nam vt vsus, inquit, dicendi omittam, qui in omni pacata, ac libera ciuitate dominatur: rāta oblectatio est in ipsa facultate dicendi, vt nihil hominum, aut auribus, aut mentibus iucundius percipi possit. Quis enim cantus moderata pronuntiatione dulcior inueniri potest? Quod carmē artificiosa verborū constructione aptius? Qui actor in imitanda, quàm orator in suscipienda veritate iucundior? Quid autem subtili⁹, quàm crebræ accuratæq; sententiæ? Quid autem admirabili⁹, quàm res splendore illustrata verborum? Quid plenius, quàm omni rerū genere cumulata oratio? Neque enim vlla non propria oratoris est res, quæ quidē ornate dici grauitèq; debeat. Huius est in dando consilio de maximis rebus cū di-

Eloquentie laus.

gnitate explicita sententia. Eiusdem etiam languentis populi incitatio, effrenati moderatio. Eadem facultate, & fraus hominum ad perniciem, & integritas ad salutem vocatur. Quis cohortari ad virtutem ardentius? quis à vitijs acrius reuocare? quis vituperare improbos asperius? quis laudare bonos ornatius? quis cupiditatem vehementius frangere accusando potest? quis mœrorem leuare mitius cōsolando? (Nisi reliquarum artium cumulum propè immensum iuri illius ditionique subdidissent.) Hoc facit Quintilianus libro primo, ac duodecimo. Et apud Ciceronem Crassus: Nostra est, inquit, omnis ista prudentiæ doctrinæq; professio, in quam homines quasi caducam, atque vacuum, abundantes otio, nobis occupatis, inuolauerunt. Atque etiam aut derident oratorem, ut ille in Gorgia Socratis cauillator: aut aliquid de oratoris arte, paucis præcipiunt libellis, eosque rhetoricos inscribunt. Quasi non illa sint propria rhetorum, quæ ab iisdem de iustitia, de officio, de ciuitatibus instituendis, & regendis: de omni viuendi, denique de naturæ etiam ratione dicuntur. Et rursus in eodem volumine: Quare omnes istos me authore, inquit, deridete, atque contemnite, qui se horum qui nunc appellantur rhetorum præceptis, omnem oratoris vim complexos esse arbitrantur: neque adhuc quam personam teneant, aut quid profiteantur, intelligere potuerunt. Vero enim oratori, quæ sunt in hominum vita, quandoquidem in ea versatur orator, atque ea est ei subiecta materies, omnia quæ sita, audita, lecta, disputata, tractata esse debent. Idem & in oratore ad Brutum, vniuersam philosophiam particulam quandam vult esse rhetorices. Et in primo rursus de Oratore: Mea quidem, inquit, sententia, nemo poterit esse omni laude cumulatus orator, nisi erit omnium rerum, magnarumque artium scientiam consecutus. (Fingamusque tam felicitis ingenij mortale aliquod esse pectus.) De hoc Fabius libro duodecimo, capite vltimo. (Fateendum tamen erit, si tum de oratoris officio queratur, non quesitum iri de eo, tanquam de discretæ alicuius certæque artis &c.) His planè consentanea sunt, ea quæ apud Ciceronem, primo libro de Oratore disserit M. Antonius. Qui locus cum mire faciat ad intelligenda ea, quæ hic habet Rodolphus, non pigebit totum ascribere: Oratorem autem, quoniam de eo quærimus, inquit, equidem non facio eundem quem Crassus: qui mihi visus est omnem rerum,

Sententia Antonij de oratore, superio

atque artium scientiam comprehendere vno oratoris officio, ac nomine. Atque eum puto esse, qui & verbis ad audiendum iucundis, & sententijs ad probandum accommodatis, uti possit in causis forensibus, atque communibus. Hunc ego appello oratorem: eumque præterea esse instructum voce, & actione, & lepore quodam volo. Crassus verò noster mihi visus est oratoris facultatem, non illius artis terminis, sed ingenij sui finibus immensis penè describere. Nam & ciuitatum regendarum oratori gubernacula sententia sua tradidit: in quo permirum mihi visum est, Scæuola, te hoc illi concedere, cum sæpissime tibi Senatus, breuiter impolitæque dicenti, maximis sit de rebus assensus. M. verò Scaurus, quem non longe ruri apud sese esse audio, vir regendæ reipublice scientissimus, si audierit hanc authoritatem grauitatis, & consilij sui vindicari à te Crasse, quòd eam oratoris propriam esse dicas: iam credo huc veniat, & hanc loquacitatem nostram vultu ipso aspectuque conterreat. Qui quanquam est in dicendo minime contemnendus, prudentia tamè rerum magnarum, magis quam dicendi arte nititur. Neque verò si quis vtrunque potest, aut ille consilij publici author, ac Senator bonus, ob eam ipsam causam orator est: aut hic disertus, aut eloquens, si est idè in procuratione ciuitatis egregius, & illam scientiam dicendi copia est consecutus. Multum inter se distant istæ facultates, longèque sunt diuersæ, atque seiunctæ. Neque eadem ratione ac via, M. Cato, P. Africanus, Q. Metellus, C. Lælius, qui omnes eloquentes fuerunt, orationem suam, & reipublice dignitatè exornabant. Neque enim est interdictum, aut à natura rerum, aut à lege aliqua, atque more, ut singulis hominibus, ne amplius quam singulas artes nosse liceat. Quare nõ, etsi eloquentibus Athenis Pericles, idemque in ea ciuitate plurimos annos princeps fuit, idcirco eiusdem hominis, atque artis eadem facultas existimanda est. Nec si P. Crassus idem fuit eloquens, & iuris peritus, ob eam causam inest in facultate dicendi iuris ciuili scientia. Nam si quisque, ut in aliqua arte, & facultate excelsus, aliã quoque artè sibi assumpserit, is perficiet, ut quod præterea sciet, id eius in quo excelleret, pars quædam esse videatur: licet ista ratione dicam, pila bene & duodecim scrupis ludere, propriũ esse iuris ciuili, quoniã vtrūque eorũ P. Muti optime fecerit. eademque ratione dicatur, & quos phisicos Græci

ri cōtraria, sed consona planè ijs que docet Rodolphus.

* Aliqua scientia dicendi copiam.

Qua ratioe
dici possit,
omnes artes
oratori esse
subiectas.

vocant, ijdem poetæ: quoniam Empedocles Physicus egregium poema fecerit. Ad hoc, ne philosophi quidem ipsi, qui omnia sicut propria sua esse, atque à se possideri volunt, dicere audent, geometriam, aut musicam philosophi esse: quia Platonem omnes in illis artibus præstantissimum fuisse profiteantur. Ac si iam placet omnes artes oratori subiungere, tolerabilius est sic potius dicere: ut quoniam dicendi facultas non debet esse ieiuna, atque nuda, sed aperta, atque distincta multarum rerum iucunda quadam varietate: sit boni oratoris, multa auribus accepisse, multa vidisse, multa animo, & cogitatione, multa etiam legendo percurrisse: neque ea ut sua possedisse, sed ut aliena libasse. Fateor enim callidum quendam hunc, & nulla in re tyronem, ac rudem, nec peregrinum, & hospitem in agendo esse debere. ¶ Sed cum non donemus rhetoris nomine eum. Hoc solum, inquit, pertinet ad officium rhetoricæ, à quo solo rhetor habet, uti rhetor dicatur: hæc autem est ratio eloquendi circa civiles causas: quã ob rem solum hoc rhetoris officium esse dicemus, apposite commodèque dicere posse de causis civilibus. ¶ Aristoteles ergo civilis scientiæ partem rhetoricen vocat. Hoc ipsum facit & in rhetoricis Cicero. Civilis quædam, inquit, ratio est, quæ multis & magnis ex rebus constat. Eius quædam magna & ampla pars est, artificiosa eloquentia, quam rhetoricam vocant. Et quæ sequuntur. ¶ Hermogenes etiam de civilibus solum questionibus dicere, rhetoris censet esse. Id ipsum his verbis præcipitur in rhetoricis ad Herennium: Oratoris officium est, de his rebus posse dicere, quæ res ad usum civilem moribus ac legibus constitutæ sunt, cum assensione auditorum, quo ad eius fieri poterit. ¶ Et sicut Cicero ait Gallum dicere solitum. Hunc Ciceronis locum attigimus libro superiore, capite decimosextimo. ¶ Itaque apud Græcos erant, quos *πραγματικούς* vocabant. Crassus primo de Oratore: Itaque, inquit, ut apud Græcos infimi homines mercedula adducti, ministros se præbent in iudicijs oratoribus, ij qui apud illos pragmatici vocantur: sic in nostra civitate contra, amplissimus atque clarissimus quisque vir, ut ille, qui propter hanc iuris civilis scientiam sic appellatus à summo poeta est: egregie cordatus homo Catus Elius Sextus &c. Et respondens Crasso Antonius: Quod si in gestu, inquit, qui multum oratorem adiuvat: & in voce, quæ una maxime eloquentiam, vel commendat, vel sustinet: elaborare nobis non

Pragmatici.

licet: at tantum in utroque assequi possumus, quantum in hac acie quotidiani muneris spatium nobis datur: quanto minus est ad iuris civilis perdiscendi occupationem descendendum. Quod & summam percipi sine doctore potest, & hanc habet ab illis rebus dissimilitudinem: quod vox & gestus, subito sumi & aliunde arripi non possunt: iuris utilitas, ad quamque causam, quamvis repetere, vel à peritis, vel de libris depromi potest. Itaque illi disertissimi homines, ministros habent in causis iuris peritos, cum ipsi sint peritissimi: & qui, ut abs te paulo antè dictum est, pragmatici vocantur: in quo nostri omnino melius multo, quod clarissimorum hominum auctoritates, leges, & iura, tecta esse voluerunt. Sed tamen non fugisset hoc Græcos homines, si ita necesse esse arbitrati essent, oratorem ipsum erudire iure civili, non ei pragmaticum adiutorem dare. Hucusque apud Ciceronem Antonius. Quod ad nomen attinet, *πράγμα* negotium ac causam significat. Inde *πραγματικός*, qui in negotijs causisque versatur: quem haud scio an nos dicere possimus causidicum, & rabulam quendam forenses. ¶ Qui dicenti res, ut Quintilianus inquit, velut telam texenti ministrabat. Sensus Fabij magis refert, quam verba: quæ apud eum authorem libro duodecimo sic habent: Neque ego sum nostri moris ignarus, oblitusve eorum, qui velut ad arculas sedent, & tela agentibus subministrant. Neque idem Græcos quoque nescio factitasse, unde nomen ijs pragmaticorum datum est. ¶ Cui quidem rhetorices etiam vocabulum consentit. Rhetoricæ Verbum Græcum est *ῥήτωρ*: quod etsi hodie id quod fluo significat, tamen veteribus etiam id fuisse quod dico, apparere vel hinc potest, quod inde *ῥήμα*, id est, verbum descendit: & ab Hesiodo *ῥητοίτ' ἀῖρητοίτε* dicuntur, quos latine dictos indiotosque, laudatos & illaudatos, celebres & ignobiles dicere possumus. Hinc ergo deriuntur, & hæc *ῥήτωρ, ῥητορικὴ, ῥητορεὺς*. Id quod secundo Oratoriarum institutionum libro testatur & Fabius. Et Cicero in oratore ad Brutum: Sed iam (inquit) illius perfecti oratoris, & summæ eloquentiæ species exprimenda est: quem hoc uno excellere, id est oratione, cætera in eo latere, indicat nomen ipsum. Non enim inventor, aut compositor, aut actor hæc complexus est omnia, sed & Græce ab eloquendo rhetor, & latine eloquens dictus est. ¶ Cum sint autem, ut alio loco diximus. Libri huius capite secundo. ¶ Cum & sua poetis,

Rhetoricæ
vocabulum
unde dicitur.

sua historiae danda sit.) Hanc eloquendo diuersitatem attingit in libris de Oratore & Cicero. ¶ *Maximūque discrimen est poetas.*) Cuius præter alios meminit in libello de arte poetica Horatius. ¶ *Sola eloquendi ratio semper fuit.*) In hanc sententiam multa Cicero primo libro de oratore, ad Q. fratrem. ¶ *Civilis verò ratio, quoniam cœpit in Græcia in quæstū esse.*) Fabij libro tertio de origine rhetorices verba hæc sunt: Initium ergo dicendi dedit natura, incrementum artis obseruatio. Homines enim, sicut medicina cum viderent alia salubria, alia insalubria, ex obseruatione eorum effecerunt artem: ita cum in dicendo, alia vtilia, alia inutilia deprehenderent, notarunt ea ad imitandum vitandumque, & quædam secundum rationem eorum adiecerunt ipsi quoque. Hæc confirmata sunt vsu, tum quæ sciebat quisque doctuit. ¶ *Sed multo post secutus est Aristoteles, qui primus eam in artis formam cogere adorsus est.*) Gloriatu ipse Aristoteles in fine libri de elenchis sophisticis, cæteras quidem artes omnes paulatim cœpisse, & ab alijs quidem earum esse inuenta principia, ab alijs auctas esse, ab alijs tandem aliquando absolutas: quæ autem à se tradita sint de ratione syllogismorum, ea omnia à se vno, & inuenta & perfecta absolutaque esse. Quòd sit autem dialectice post cæteras artes inuenta, obiter apud Ciceronem docet his verbis Crassus: Nam vetus quidem (inquit) illa doctrina, eadem videtur & recte viuendi & bene dicendi magistra: neque disiuncti doctores, sed iidem erant viuendi præceptores atque dicendi, vt ille apud Homerum Phoenix, qui se à Peleo patre, Achilli iuueni comitem esse datum dicit ad bellum, vt illum efficeret oratorem verborum, actorēque rerū. Sed vt homines labori assiduo & quotidiano assueti, cum tempestatibus causa opere prohibentur, ad pilam se aut ad talos aut ad tesseras conferunt, aut etiā nouum sibi ipsi aliquem excogitant in otio ludum: sic illi à negotijs publicis tanquam ab opere, aut temporibus exclusi, aut voluntate sua feriati, totos se, alij ad poetas, alij ad geometras, alij ad musicos contulerunt: alij etiam, vt dialectici, nouum sibi ipsi studium ludumque pepererunt. Et quæ sequuntur. ¶ *Tandemque longi temporis possessione, velut vsucapione, verterunt in rem suam ista.*) Vsucapionem vocant iureconsulti, quam hodie ferè dicimus præscriptionem. A Modestino iureconsulto finitur hoc modo: Vsucapio est acquisitio vel adiectio domi-

Dialectice
post alias ar-
tes inuenta.

Vsucapio.

nij per continuationem possessionis temporis lege definiti. ff. de vsucapionibus & vsurpationibus .l. Vsucapio. ¶ *Cum non esset eorum alius assertor.*) Vindicator, qui ea sibi assereret, vindicaretque, ac sua diceret. Est autem & hoc verbum iureconsultorum, quos diligenter ab Rodolpho lectos apparet. ¶ *Qui quæret enim, an possit ciuitate Romana donari is, cuius populus fundus factus non fuisset, id est, cuius populus Romanis legibus non vteretur.*) Ciceronis hanc in rem verba, vt quidem hodie in exemplaribus leguntur, sic habent: Nascitur iudices causa Cornelij ex ea lege, quam L. Gellius, Cn. Cornelius, ex senatus sententia rulerunt, qua lege videamus satis esse sancti, vt ciues Romani sint ij, quos Cn. Pompeius de consilij sententia sigillatim ciuitate donauerit. Donatum esse L. Corneliū præsens Pompeius dicit, indicant publicæ tabulæ, accusator fatetur: sed negat ex foederato populo quenquam potuisse, nisi is populus fundus factus esset, in hanc ciuitatem venire. O præclarum interpretem iuris, authorem antiquitatis, correctorem atque emendatorem nostræ ciuitatis: qui hanc pœnam foederibus ascribat, vt omnium præmiorum beneficiorumque nostrorum expertes faciat foederatos. Quid enim potuit dici imperitius, quam foederatos populos fieri fundos oportere? Nam id non magis est proprium foederatorum, quam omnium liberorum. Sed totum hoc iudices in ea fuit positum semper ratione atque sententia, vt cum iussisset prætor aliquid, si id adsciuisset socij populi ac Latini, & si ea lex quam nos haberemus, eadem in populo aliquo tanquam in fundo resedisset, vt tum lege eadem is populus teneretur: non vt de nostro iure aliquid minueretur, sed vt illi populi, aut iure eo quod à nobis esset constitutum, aut aliquo commodo aut beneficio vterentur. Tulit apud maiores nostros legem Caius Furius de testamentis, tulit Quintus Voconius de mulierum hæreditatibus, innumerabiles aliæ leges de civili iure sunt latæ: quas Latini voluerunt, adsciuerunt. ipsa denique Iulia, qua lege ciuitas est socijs, & Latinis data: qui fundi populi facti non essent, ciuitatem non haberent: in quo magna contentio Heracliensium, & Neapolitanorum fuit, cum magna pars in ijs ciuitatibus, iuris sui libertatem ciuitati anteferreret. Postremo hæc vis est istius & iuris & verbi, vt fundi populi beneficio nostro, non suo iure

Qui populus
dicatur fundus
factus.

fiant. cum aliquid populus Romanus iussit, id si est eiusmodi, ut quibusdam populis siue foederatis siue liberis permittendū esse videatur, ut statuant ipsi, non de nostris, sed de suis rebus, quo iure uti velint, tum utrum fundi facti sint, an non, quærendum esse videatur: de nostro verò imperio, de nostris bellis, de victoria, de salute, fundos populos fieri noluerunt. ¶ *Et an vis sit metu armorum deterrere à possessione quenquam.* Extat hodieque pulcherrima hac de re Ciceronis oratio pro Aulo Cæinna, quem cum Sex. Ebutius armis ad fundum suum accedere prohibuisset, negavit tamen Piso aduocatus Ebutij vim esse factam, propterea quòd nemo neque occisus neque vulneratus esset: quam illius defendendi rationem multis argumentis refellit Cicero.

¶ *Volenti copiam dicendi parare ex locis, principio necessariam esse plenam locorum notitiam: eamque in duobus præcipue positā esse. Primum, ut explore, quot loci sint, & quæ cuiusque proprietates, teneamus. Deinde, ut argumentationes ab authoribus traditas, in suos quaque locos possimus resolvere.*

CAPVT XIX.

Primum præceptum de locorum usu, nempe ut cognitos habeamus locos.

Duo necessaria ad locorum cognitionē.

VT ergo dicamus id, quod præsentis est negotij: tractatūque locorum aperiāmus, id est, doceamus, quo pacto sit omnis argumentorum facultas & copia è locis eruenda, primū hoc & præcipuum est, quod rerum ordo præcipiendum monet, ut quisquis inuenire volet ex locis, diligenter & exacte locos habeat cognitos. ¶ Est autem locorum notitia ferè in his duobus posita. Prius est, ut numerum naturamque locorum, quot sint, & quæ cuiusque sit vis & proprietates, explore planèque teneat. Quod siue nostra descriptione, siue quouis alio coniequatur authore, non multum referet. Aut inueniet enim optimum ducem: aut pro optimo erit, quem poterit expeditissime sequi. Nec verò memoria tenuisse locos satis esse credidero: sed paratos,

exercitos, & velut in conspectu & ad manum positos teneat velim. Sicut enim nō potest celeriter quis & inoffenso verborum cursu, legere aliquid, cui de singulis literis est in consilium eundum: sic neque parate poterit inuenire ex locis, cui cum inueniendū est, prius ipsi quærendi sunt loci. ¶ Proximum in locorum notitia est, quòdque difficilius est, traditas ab authoribus argumentationes suis locis reddere. Idque non in hoc solum est vtile, quòd plurimum confert in intelligendis virtutibus authorum, & in discernenda varia apud eos argumentandi ratione, ut quædoque tanquam crebris densisque ictibus, sic multis argumentationibus celeriter coagmentatis, feriant aduersarios: quandoque argumentatione late copiosèque fusa, multarum impetum, vnius pondere exæquent: iam confodiant acumine, iam viribus prosternant, iam de re iudicent: iam sicubi parum est in re fiducia, in aduersarium conuersa oratione, velut flexu eludant. Paratur hinc iudicium, & omne ferè artificium perspicitur, non inuentionis modo, quod & ipsum nostri instituti est, & nobis proinde maximū: sed magna ex parte elocutionis, quæ sic plerunque rebus affixa est, ut vix possit inde diuelli: apud Demosthenem præsertim & Ciceronem, & ut quisque est istis dicendi iudicio proximus. quorum est ita rebus accommodata oratio, ut nasci videatur ex illis. Verum non in id solum (ut diximus) vtile est cognoscere locos argumentationum apud authores: sed quòd hoc usu tractatūque rerum, cum ratio accesserit eis, copia quædam & thesaurus paratur, qui

semper nobis in promptu sit, ut quoties ex locis queremus similibus in rebus, similes nobis argumentationes occurrant. Sicut enim in omni vita, sic in hac quoque inueniendi ratione, primum est scire, quid & quo pacto sit faciendum. Facere verò quæ recta sunt, & quatenus recta sunt, imitatione facillime consequimur. Præceptis enim aures ferè imbuuntur: exempla docent oculos. Quamquam sint autem plura, quæ audiendo possumus, quam videndo discere, latiusque aurium pateat sensus, certiora sunt tamen, quorum ipsi nobis oculis tradimus fidem. Vnde scitè apud Comicum dictum est, pluris est oculatus testis vnus, quam auriti decem. Aures enim alijs, oculi sibi credunt. ¶ Non est autem facile, certam dare deprehendorum locorum in argumentationibus legem: quòd præsertim persæpe, nisi assuetis ad modum longo vsu lectioneque authorum, difficile sit argumentationes explicare; & conclusionem propositionemque earum, ex orationis cumulo colligere. Teguntur enim sepe, & in ipsa dicendi copia delitescunt, vel varijs dicendi figuris occuluntur. Quandoq; iunguntur, tãquam in vnus propositionis speciem, conclusio & propositio. Quandoq; pro vtriusq; sola propositio ponitur. Et quod de Lysia legimus, cui summæ fuit artis loco, non videri artem, id crebro est etiam apud reliquos authores videre, quòd grauius ex insidijs incautum aduersarium petant. Visam igitur quandam ad ista, & (vt dicitur) manu-ductionem fortasse dare poterimus, quo facilius in his loci cognoscantur. Vtilissimum fuerit igitur, incipiè

De hac argumentorū red ditione, non posse certam tradi legem, posse tamen viā atq; manu-ductionē quādā dari.

tem primum ab his initium facere, quæ sunt apertissima perspectu: & in quibus vel iam formatæ sunt argumentationes, vel facillime poterūt formari. Eas ubi accepit, videat primum, quod sit argumentum probationis, id est, quod sit futurum medium, si cogatur in formam ratiocinationis argumentatio. Est autem id, quod sumptum in propositione, in conclusione non sumitur, Vt philosophus non recte dimittet vxorem, non ergo Cato recte dimittet vxorem, Medium argumentationis est philosophus. Deinde conferatur medium cū eo, quod sumitur in conclusione, & in propositione non est sumptum, id est autem Cato. Inde videatur, significeturne medio aliquid quod sit in extremo, cū quo confertur, aut extrā. Vt philosophus significat aliquid quod est in Cato. Deinde, sitne substantia eius, aut circa substantiam. Certum est, quòd nomen philosophi significatur esse circa substantiam Catonis. Sic per reliquos eamus locos, donec ad eum qui proprius est noster, veniamus: non enim philosophus subiectum est Catonis, non actus, ergo cum sit circa substantiam eius, adiacens erit. ¶ Non est autem ignorandum, mediū, etiam non solū comparatū extremo, quod in conclusione colligitur, in loci alicuius nomen trāsire: sed etiam, si comparetur extremo cui coniunctum est in propositione. Cuilibet enim comparatum, alicuius loci sortietur utique naturam. Vt si dicam, Cato non recte dimitteret probatum seruum, ergo multo minus Cato dimitteret probatam vxorem: dimittere seruum probatum, est medium, quod com-

*Eandē argu-
mētationē,
diuerso respe-
ctu ad diuersos
posse re-
duci locos.*

paratum Catoni, ad connexorum pertinebit locum, cuius generis sunt, seruus & dominus. comparatum autem vxori, inter comparata erit, minus enim in proposito seruus probatus, q̄ probata vxor. Quamquam sint autem propiora rei connexa quam comparata, citius tamen dixerimus hanc à comparatis ductam argumentationem esse, quoniam vis & efficiendi euidentia est apertior ex hoc loco. Nomen itaq; etiam iustius inde capiet. Quamquam qui uolet exacte nominari locum argumentationis, facile uidebit errorem, si addat semper extremum id, ex cuius loco ductum uult esse medium. Vt si dicat, Tarquinius est peregrinus Romæ, ergo non debet Romæ expetere regnum. medium est, peregrinum esse Romæ. Quod si Tarquinio cōpares, ad locum eum referetur qui ex loco dicitur. quoniã peregrinũ esse non est aliud, quam aliam habere patriam. patria autem loci nomen est. Sin Romæ conferatur, connexum erit. quoniã peregrinum esse ei cui peregrinus quis est, connexum est. Sin ei, quod est expetere regnum, iungatur peregrinum esse: contingens erit. possunt enim iuncta esse utraq; & utrumuis esse sine altero. Ergo si quis argumentum id, ductum vel ex loco, vel ex connexis, vel contingentibus dicat: recte quidem, sed non satis explicite dicet. Quod si addat, ex loco Tarquinij, ex connexis Romæ, ex contingentibus regni: iam quoduis horum dixerit, nihil errabit. Licebit igitur, ex quouis horum uolet locorum, dare nomen argumento. Promptius tamen & expeditius querenti, ex Tarquinij nomine inue-

nietur. Itaque potissimum huius censebitur loci, quẽ comparatum Tarquinio tenet. Cum sint enim loci (ut diximus) notæ quædam & tanquam indices inueniendarum rerum, ex quocunque loco commodissime inuenitur quodque, eius debet etiam potissimum generis existimari. ¶ Non erit autem iam supra spem difficultas, cum in apertioribus & magis expositis argumentationibus fecerimus usum, ut tectiores paulatim deinde argumentationes, nõ modo reddamus locis suis, sed quod prius & difficilius est, in formam suam colligamus, & ostendamus, quæ propositio sit, & quid conficiatur. Opus est ergo in primis scire quæ sit quæstio, cui argumentationes adhibentur: quæ quomodo sit inuenienda, si forte non satis aperta fuerit, quam simplicissime potuimus, ostensum est à nobis, cum de inuenienda quæstione loqueremur. Nec inuenienda solùm generalis est quæstio, in qua omnia continentur ea, quæ dicuntur tota oratione: sed specialis etiam, quæ generali continetur, ad quam præsens argumentatio adhibetur, quam quærimus explicare. Quam cū inuenerimus, tum quicquid id est, quod pro argumentatione propositum est, id si vna propositio est, adhibendũ quæstioni. Quod si probet ea quæstionem in hanc aut illam partem, pronuntiatum quæstionis in eam partem, in quam inclinat probatio, conclusio fiat enthymematis: & quod in probationem assumptum erit, propositio. Sin plures erunt propositiones, tum adhibendæ erunt altera alteri: videndumque, an altera probetur per alteram: quod si fiat, ad summã quæ-

Quomodo tectiores argumentationes in suas sint colligendæ formas, suisq; locis reddendæ.

stionis solum erit vna argumentatio, ordine tamen probandi plures. Quod si non probetur altera per alteram, sed vnaquæque per se probet id quod quaeritur, plures erunt argumentationes. Quod si nec altera alteram probet, nec quælibet quaestionem per se, vel erunt plures vnus argumentationis propositiones, vel plurium propositionum probationes. Quæ quidem qualia sint, optimum erit sumptis ab authoribus exemplis ostendere. Pro tota argumentatione est apud Quintilianum in milite Mariano propositio: Quid dicis? Tu si tribunus esses, hoc fecisses? si miles esses, hoc tulisses? Non erit difficile formare hanc argumentationem: qui viderit, quid ea velit efficere. Id autem est in summa quaestionis, tribunum iure occisum esse à milite. Quod si cum hac propositione conferatur, non probatur id quidem continuo ex ea, sed hoc quod ei proximum est, neque hunc tribunum istud facere, neque militem ferre debuisse. Vt sit hæc argumentatio: Tu si fuisses tribunus, non fecisses hoc, ergo nec iste tribunus facere debuit. Sic etiam, si fuisses miles, non tulisses: ergo nec miles iste debuit ferre. Iam apertum est duas esse argumentationes eas, quas dicimus in vna composita propositione fuisse conclusas. ¶ Crebro quidem vsu venit concisa hæc argumentatio altercantibus, quod ex tragœdiarum scriptoribus facile liquet. Apud Senecam cū dixisset Megara, Semp̄erq; magno cōstitit nasci deū, volens Herculis affirmare diuinitatē, subiicit Lycus confutaturus illud: Quæcunq; miserū videris, hominem scias. Duabus argumentationibus est hic

Exemplum
primum ex
Quintiliano.

Exemplum se-
cūndū ex Se-
neca in Her-
cule furēte.

opus, vt perueniamus eò, quod propositione colligitur. Quod quomodo fiat, apertū erit, si respiciamus, quid velit probare Lycus. Vult sanè cōfutare, quod sit Hercules deus. Ergo hæc erit intērio, Hercules nō est deus. Propositione autē quam ipse sumit, solum videtur colligi, hominem esse Herculem. Hanc itaq; argumentationem velut confessam in medio relinquit, Hercules est homo: ergo non est deus. Quod sit autem homo, probat, quoniam quisquis miser est, homo est, Hercules est miser, est igitur homo. Prius argumentum è diuersis deo ducitur, posterius ab adiacētibus Herculis. ¶ Simile est quod subiicit in proximo Megara: Quæcunq; fortem videris, miserū neges. Cōfutatur minorem propositionem, quæ erat, Hercules est miser. Vt sit argumentatio: Nemo fortis est miser, Hercules est fortis, non est ergo miser.

Tertium ex
eodē Seneca

¶ Plures autem propositiones sunt quarum alteram probat altera. Vt apud Lucanū in quinto Pharsaliæ, orbis Hiberi Horror, & arctoi nostro sub nomine miles Pompeio certe fugeres duce. probat id à pari, Fortis in armis Cæsareis Labienus erat, nunc transfuga vilis, Cum duce prælato terras atque æquora lustrat. Posterius ergo propositio prioris est, Prius etiam propositio alterius argumentationis, cuius est ab authore colligenda conclusio, quam reperiemus rursus, ea via, quam prius ostendimus. Quæstio est, an bene sibi consulant milites, deserendo Cæsarem. Capiamus propositionem, quæ est: milites qui sunt forrissimi, & clarissime apud ones famē ductu Cæsaris, timidi atque fugaces erunt si Pom-

Quartū ex
Lucano, lib.
quinto.

peium sequantur. Hæc propositio si adhibeatur quæ-
stioni, statim videbitur confici, Nō ergo bene sibi cō-
sulent, si deserant Cæsarem. ¶ Quandoque & in hoc
genere, probationes propositionū pro propositioni-
bus ponūtur, quemadmodum & propositiones pro
conclusionibus. Quale est apud eundem authorem,
Par labor, atque metus, pretio maiore petuntur. Hęc
argumentatio videtur tota mihi esse ratiocinatio hu-
iusmodi: Quæcunque minus laboris habent, & plus
præmij, magis sunt expetenda, bellum ciuile minus
laboris habet, quàm Gallicum, & plus præmij, ciuile
ergo bellum, magis est expetendum. Pro maiori pro-
positione posita est probatio, quæ est, Vbi par labor
est, & præmium maius, id est expetendum: conse-
quitur, ergo vbi minor labor est, & pretium maius,
id est expetendum. Sic pro minore quæ erat, Ciuile
bellum habet minus laboris, quàm bellum Galli-
cum, & maius pretium: quoniam Gallia quota pars
terrarum, tenuerit eum bello decem annorum im-
plicitum, ciuile autem bellum, si gesserit pauca fe-
lici euentu prælia, cum Roma subiget ei orbem.

¶ Cum verò plures sunt propositiones, quarum al-
teram altera non probat, & vtraque probat inten-
tionem per se, certum est plures esse argumentatio-
nes. Cuiusmodi apud eundem authorem eodem loco:
Socerum depellere regno Decretum est gene-
ro: partiri non potes orbem. Vel vna propositio
est, vel quod prius est, (Socerū depellere regno De-
cretum est genero) cōfirmatio fit eius quod sequi-
tur (partiri nō potes orbem.) Hoc autem posterius,

Quintum, &
ipsum ex Lu-
cano, lib. 1.

Sextum, ex
eodem etiam
lib. primo.

neq; eam quæ sequitur probat (Solus habere potes)
neque probatur ab ea. Ergo hoc ipsum (solus habere
potes) altera propositio est. Vt sint argumentatio-
nes, Pompeius destinat depellere te imperio, ergo
suscipiendum tibi est bellum. Et, solus potes habere
imperium, ergo etiam gerendum tibi est bellū. ¶ Sic
& Quintilianus in apibus pauperis: Decerpebāt (in-
quit) flores meos. Hęc est aduersarij cōtradiçtio. Hęc
cōfutat. Subdit itaq;: Ecquid intelligitis iudices, quā-
to dolore dignū sit quod ego perdidit, si etiam hoc
damnum est, flores auferri? Vtitur hac aduersarij cō-
fessione ad probandam intentionem suam. Si enim
perdere flores est damnum, multo magis damnum
est apes perdere. Sequens propositio est hæc: Ita pla-
nè. alioquin tu illos in vetustatem seruabas: & dura-
rent adhuc, nisi ad hortum tuū apes venissent. Prio-
re propositione velut alligato ad inconueniens ad-
uersario, probauit, vel non esse damnum decerpi flo-
res, vel maius esse quod ipse sit passus in apibus. Hic
probat, ne decerpi quidem eos, cum nequeant alio-
quin durare, quanquam non accedāt apes. Sed istud
quia semper propemodum fit, vbicunq; vberior est
aliqua ad dicendum materia, nō fuit ideo monendū,
nisi quod plerunq; sic duæ aut plures propositiones
elocutionis ratione iunguntur, vt videantur in vnā
confundi argumentationem. Idcirco discentis iudi-
cium diligētiori nobis admonitione fuit excitandū.
¶ Quod postremum posuimus, cum neutra alterā,
& neutra per se conclusionem probet, si sint vnus
argumentationis propositiones, duæ tantūm pote-

Septimū, ex
Quintiliano

rūt esse. Nec enim plures capit ratiocinatio propositiones. In enumeratione verò quanq̄ possint esse plures duabus, omnes tamē cōiunctē vnius propositionis obtinēt locū. Plana ratiocinatio videtur esse apud Lucanū, Ante aciem Emathiā nullis accessimus armis, & quę sequūtur. sed turbato propositionum ordine. Ut sit minor propositio, non sumus secuti lætas res Pompeij, cū dicit (Ante acie Emathiā nullis accessimus armis) Deinde sequatur conclusio, ergo possumus iuste deesse aduersis. Hęc est: Pōpeij iam castra placent, quę deserit orbis? Tū postremo maior, quia quisquis secutus nō est læta, iuste potest deesse aduersis. Quod autē ponitur, Nūc victoris opes, & cognita fata lacessis: est velut alia maior propositio. Pluriū verò propositionū probatiōes, crebrū est videre, præfertim cū nōnunq̄ totę causę in duas sint cōiectę, propositiones, ad quas omnes referūtur probationes. Ut redeamus autē eò vnde cœpimus, optimū fuerit ab apertissimis incipere, vt vsu assuetudinēq; rerum quę obscuriora sunt, fiant paulatim apertiora. Rerum natura sic se habet. Suis cūcta colligēda sunt gradibus. Et quod festināti nōnunquā præcipitium est, ad id per singula sequenti vestigia, magna quandoq; facilitate, pari securitate peruenitur.

SCHOLIA IN CAPVT XIX.

Eludere.

Velut flexu eludant.) Ductū à gladiatoribus. Est enim eludere, ictus intentatos arte quadam euitare, velutiq; ludendo à se auertere, ac propellere. Martialis: Callidus immittas eludere simius hastas, Si mihi cauda foret, cercopithecus eram. Et Politianus in Lamia: ibi (inquit) & funerepus periclitat̄, & petaurista iactat̄, & saccularius præstigiāt̄, & venenarius infla-

tur, & diuinacul⁹ hallucinat̄, & aretalog⁹ nugatur, & circulator illudit, & gladiator eludit, & orator blādīt̄, & poeta mētīt̄ur. (Vnde & apud comicū dictū est) Plautū videlicet in Truculento. (Et quod de Lysia legimus.) Solebant veteres illi oratores miro studio id agere, vt sine arte dicere viderētur, itaq; simplicitate quadā orationis, facilius id quod vellēt rudī multitudini persuaderēt. Cui illorū sententię hūc in modū lib. 4. subscrit Fabius: Effugienda ergo, inquit, in hac præcipue parte, omnis calliditatis suspicio (Neq; enim se vsq; custodit magis iudex.) Nihil videat̄ fictū, nihil sollicitū: omnia potius à causa, q̄ ab oratore profecta credātur. Sed hoc pati nō possum⁹, & perire artē putam⁹, nisi appareat: cū desinat ars esse si apparet. Pendem⁹ ex laude, atq; hęc laboris nostri ducim⁹ summā. Ita quę circūstātib⁹ ostētare volum⁹, iudicibus prodimus. Hęc ten⁹ Fabius. Atq; hoc est quod solebat dicere Lysias, summā artē esse, nō videri artē. Est autē hic Lysias ille orator insignis, vn⁹ ex numero illorū decē, qui eodē tēpore Athenis floruisse tradūtur: quę cū Platone cōferēs Phaurin⁹: Si ex Platonis (inquit) oratione verbū aliquod demas, mutēsve, atq; id cōmodo diffime facias, de elegātia tantū detraxeris: si ex Lysia, de sententia. Author Gel. lib. 2. cap. 5. (Tarquinius est peregrinus Romę.) Hic est L. ille Tar. Priscus, Romanorū, rex 5. Cui cū initio, Tarquinijs adhuc agēti, Lucumoni nomē fuisset, postea Romā cū vxore aduect⁹, L. Tar. Prisci nomē sūpsit. Reliqua lege apud Liuiū lib. 1. ab vrbe condita. (Cū de inueniēda quæstione loqueremur.) Hui⁹ lib. cap. 10. (Quid dicis? Tu si Tribunus esses.) Verba patroni sūt in ea declamatiōe, appellātis accusatorē. (Apud Senecā.) In tragœdia cui nomē est Hercules furēs. (Cū dixisset Megara.) Apud Senecā nō Megara, sed Amphitryo hęc cū Lyco disputat. Cui⁹ rei superiore etiā libro mētionē feci. (Simile est quod subiicit in proximo Megara.) Imò non Megara, sed Amphitryo. (Orbis Hiberi Horror & arctoi.) Verba sunt Cæsaris ad milites, quinto Pharsalix lib. (Par labor, atq; metus pretio maiore petūtur.) Curionis verba sunt, hortātis Cæsare ad suscipiendū bellū ciuile, apud Lucanū, lib. 1. (Socerū depellere regno Decretū est genero.) Eiusdē Curionis & quidē eodē loco sūt verba. Pōpei⁹ (inquit) gener tu⁹ decreuit te socerū suū regno depellere, quò sol⁹ ipse regnet. Quod autē Rodol. ex ijs quę sequūt̄: duas facit argumētatiōes, id mihi parū cōsiderate factū videt̄. Quis enī nō videat, lōge efficacius fore ad psuadēdū, si dicas:

Dissimulatio artis apud veteres.

Lysias.

hoc pacto: Cuicumq; regnandi cupido negatū est regnum par-
tiri, & tamen solus habere id potest, ei suscipiendum est bellū
illud, quo solus imperium consequatur: tibi ò C. Cæsar parti-
ri regnum per Pompeium non licet, & tamē victo illo solus
regnare potes: est ergo tibi hoc bellū suscipiendum. ¶ *Quin-*
tilianus in apibus pauperis. Satis constat ex superioribus, titulū
esse declamationis, quæ apes pauperis inscribitur. ¶ *Ante aciē*
Emathiam nullis accessimus armis. Verba sunt Photini, suadētis
Ptolemæo regi Aegyptiorū, ne Pompeium à Cæsare victū in
regnū suū recipiat: sed in gratiam Cæsaris illum occidat.

¶ *Locis cognitis, proxime necessariam esse plurimum rerum descri-*
ptionem, hoc est, ut res de quibus fortē aliquando dicturi sumus,
per suos deducamus locos, & quid ex singulis locis de eis dici pos-
sit dispiciamus.

CAPVT XX.

secūdam de
locorum vsu
præceptum.

Roximum est ei, qui diligēter cognitos ha-
bet locos, volētq; ex eis inuenire, parare fa-
cultatem sibi cuiuslibet rei per locos dedu-
cendæ, quod vel idem est, vel simile illi, quod solebāt
qui docebant rhetoricen, inter irritamenta ponere
puerorum: quod Græce *ἐκφορισ*, Latine à plerisq; de-
scriptio vocatur. Sed rhetores angustius pleraque q̄
pro omnium locorum latitudine describebant. elo-
quendi verò rationē (quam præcipue spectabant illi)
latius, quàm nobis sit opus. Satis enim nobis erit, res
singulorum locorum, singulis verbis, velut capitibus
quibusdam annotasse. Si quis tamen ea volet oratio-
ne latius fundere: & vel nudam hâc describendi sequi
expositionem, vel conuersa in laudem, aut vitupe-
rationem dictione, argumentatione tractare descri-
ptionem, poterit obiter & pulcherrime artium om-
nium elocutioni cōsulere, dum parat inuentionem.
¶ *Neesse est autem quisquis volet rem aliquâ de-*
scribere, ut omnem eius naturam, proprietatēque

exacte perspectam habeat. Quantūque distabit à
notitia rei, tantum à facultate aberit eius describen-
dæ, & proinde, apte cōmodēq; de ea differēdi. Quæ
admodum enim sæpe iam diximus, dialectice solam
inueniendi docet rationem, res ex penitioribus artiū
petendæ sunt penitralibus. Atq; ex eis inueniantur
oportet, quæcunq; inueniūtur. Illæ materiā præbēt
inuentioni, dialectice viā docet. nisi illis in rebus, quæ
in vulgari opinione notitiāq; omniū positæ, notio-
res sunt, quàm ut sint discendæ præceptione, & quæ
vsu quotidie teruntur in manibus. quoniam aperta
sunt enim, sola propè ad differendū de eis suffecerit
dialectice: materiā nobis is quem cōmunē vocamus
sensum rerum humanarum, suppeditabit. Qui no-
uerit autem rem, quam descripturus est, omnemque
eius vim naturæ peruiderit, illi promptum est expe-
ditūmq; reperire omnes in ea locos: & videre etiam,
qui loci quibus rebus conueniant, aut nō conueniāt.
Nec enim omnes est in omni re inuenire. Et quidam
rebus per se cōueniūt: alij conueniūt quidem rebus,
sed non nisi in pronūtiato dispositis. Quæ cuiusmo-
di sint, subdito exemplo descriptionis, facile videbi-
tur. Fiet descriptio commodissime, si sic instituat, *comodissima*
ut ex eis quæ singulis è locis ducimus, & re describē-
da, pronūtiata fiant: sic, ut subiectum res sit quæ de-
scribitur: id quod ex loco ducitur prædicatum. Nisi *describendi*
tamen ij loci erunt, in quibus commodius secus fiat, *ratio.*
ut cum species rei sumimus. Ibi enim aptius res fiet
prædicatum. Genus enim natura de specie, non spe-
cies de genere prædicatur. Et si qua alia erunt eius cō-

ditionis, quæ non erit difficile videre. Quanquam in reliquis propemodum nihil est quod impediatur, quo minus omnia quæ ducuntur ex locis, possint prædicari de eo, à quo ducuntur. Nam & definitum de definitione prædicatur. vt, animal rationale est homo. Contrà, aptius fieri non abnuerim: verùm hoc tamè non fiet inepte. Quare in his, quanquam liberum sit hoc vel illo pacto facere, malim tamen, quò minor sit errori locus, præscriptum prioris legis seruari. vt res de qua quæritur, subiectum sit: quod ex loco inuentum fuerit, sit prædicatũ. Vt si sumamus exempli gratia describendum hominem: primùm dicimus ex definitionis loco, homo est animal rationale. deinde, quia hominis genus est animal, dicimus, homo est animal. Pro speciebus hominis accipimus omnia, in quæ diuisionis lege ea, quam priore libro diximus, homo potest diduci. Nõ quòd possit homo quidem diuidi in veras species: sed quia ad inueniendi viam, præstant idem illa in quæ homo diuiditur illo pacto, quod præstant veræ species, in quas diuiditur genus. In quibus cum habeat homo generis vicem, vt modo diximus, prædicetur de eis oportet. Dicimúsque homo doctus est homo, & homo indoctus est homo. Possimúsque hoc eodem modo per omnes diuisionis ire differentias, ducta (quemadmodũ prædicimus) propemodũ ex omnibus locis diuisione. Post hæc, propria hominis sunt, homo capax est doctrinæ, homo est rationalis, homo est natus ridere. Ex totius loco nihil erit fortasse, quod de homine dicatur. ipse nanq; per se homo totum est. Nisi vellemus

Hominis de-
finitio.

Genus.
Species.

Proprium.

Totum.

forte dicere, homo totius mundi pars est. Partes autem hominis eo pacto quo partiũ diuersitatẽ prior libro fecimus, haud difficile erit inuenire. Coniungata erunt, humanus, humanitas, humane, vt dicamus, homo est humanus, homo præcipue debet expetere humanitatem, homo debet omnia facere humane. Nemo autem credat hic erratum esse, si verbis per se repugnantibus, vt fiat ex eis pronuntiatũ cum re de qua quærimus, alia addatur verba, quòd possint commodius in pronũtiati formam cum re concludi. Cum enim per se dicatur inepte, homo est humanitas: additis aliquibus verbis, vt sit, homo præcipue debet expetere humanitatem, commode dicetur. Simili ratione descriptio per reliquos ducetur locos. Nihil enim attinet omnium ponere exempla, quando longum id esset, & facilius sit quàm vt indicandum sit. Adiacentia & actus maximam & immensam propemodũ copiam præbebunt inuentioni. Ex subiecti loco, nihil est quod de homine dicatur. Cũ sit enim homo generis earum rerum, quæ per se subsistunt, in subiecto nequit esse. Sic & causæ, & euentæ, & connexa, in his præcipue rebus quæ agendi partibus. Locus & tempus, describendis singularibus rebus, vt Ciceroni, vt Catoni, vt Romæ, vt Athenis, bello punico, cladi Cannensi, multã suppeditat plerumq; materiã. Generibus rerũ, quoniã ea ferè citra intellectũ temporis & loci apprehenduntur ab animis nostris, & efferuntur, minus idcirco sunt eis hi loci accommodati. Quinq; accidētium loci, simplici rei

Partes.

Coniungata.

Adiacentia.

Actus.

Subiectum.

Causæ.

Euentæ.

Connexa.

Locus.

Tempus.

describendæ nõ facile queunt aptari: sed rectius pronuntiatu eis, quæ ex priorum locorum descriptione ducta sunt, adiungentur. Vt si dicamus, homo loquitur. loqui actus quidam est hominis: cui contingens est, quod psittacus effingit vocem humanã. Psittacus autẽ homini cõparatus, nõ est contingens, sed specie diuersum. Effingere autẽ humanã vocem ad loqui genus est. Quicquid enim loquitur, vocẽ humanam effingit: sed nõ quicquid effingit vocẽ humanã, loquitur utiq; quoniã animalia quæ citra intellectũ id agunt: nõ loquuntur. Sed hominẽ loqui, comparatum ei quod est psittacum effingere humanã vocem, contingens est. Sic etiã, tussire hominẽ ad id quod est, hominẽ loqui, contingens vocamus. Similiter in loco qui nomẽ vocatur, si dicas, homo vocatur, nil videris dicere, quod ad eum locũ pertineat, nisi addas iam ei pronũtiatũ id, quod dici solet, quoniã factus sit ex humo: vel simile quiddã. Ex eo quoq; loco, qui pronũtiatorũ dicitur, nihil itidem posse simpliciter dici, hinc patet, quod quisquis de re pronuntiaturus est, necesse est pronuntiato id faciat, quod quia constare oportebit ex re, & eo quod de re dicitur, necessario ex aliorum locorum aliquo ducetur.

Cõtinentia.

Nomen.

Pronũtiata.

Comparata.

Similia.

Opposita.

Comparationes itidem, & similitudines rerum, non fiunt per se rerũ ad res, sed semper accipitur aliquid in re, per quod fiat eius ad aliã rem comparatio. Homo per se nulli comparatur, nisi capiamus in eo, vel magnitudinem corporis, vel vires, vel celeritatẽ, vel quæcunq; alia talia capi possunt, in quo reliquis vel animalibus vel hominibus cõparetur. Opposita &

diuersa, quia solũ negatione pronuntiantur, nihil est quod per se describendæ rei cõferant, nisi alijs locis adhibeatur, vt vel in comparationes vel similitudines transferatur, vel aliorum locorũ vsum. Vt quẽadmodũ dicimus, homini est studiũ honestatis, cura discendi: adiacentia sunt hæc. sic dicimus etiam a contrarijs, homini est odium vitiorum, euitatio ignorantia. Et ex diuersis hominis, brutis nullus est vitiorum virtutumq; delectus, nullus respectus scientiæ aut ignorantia. Illud etiam admonuisse volumus, vtilissime singulares res, & vt quæq; notissima est, ab his describi, qui primam huic curæ afferunt manũ. Vberius enim, quia singularia sunt, omnes inter se locos continent. Et quia nota sunt, faciliorem præbent inueniendi viam. Quia constat hæc facultas vsu præcipue & crebra experiendi cõsuetudine. Alendus enim spe est animus, quisquis maius aliquid conatur. nec sumus inter principia maximè operis difficultate deterrendi. Nonnunquam enim maiora propemodũ viribus nostris, vel per hoc solum præstamus, quia speramus commode præstare nos posse.

SCHOLIA IN CAPVT XX.

Quod græce ἐκφρασις. id est, pura meracq; narratio seu explicatio. Hesychius λόγος ἐναργῆς, id est, euidentẽ sermonem orationẽve interpretatur. Quẽadmodũ enim sepe diximus. Præsertim libri huius cap. secũdo. **Q**uæ quẽ cõmune vocamus sensum. Commune & innatum fermẽ omnibus de reb⁹ iudiciũ. Ne quis parum cautus, de eo sensũ cõmuni existimet loqui Rodolphũ, quẽ physici isti nostri enumerant inter sensus illos, quos vocant interiores. Quã priore libro diximus. Libri primi cap. septimo. Quæso autẽ te lector, siccine Rodolphum locururũ fuisse credis, si hæc ad tertium spectarent librũ?

¶ Non quod homo possit diuidi in veras species.) Non ita, inquit, accipiēda hęc sunt, quasi ego existimem hominē in veras species diuidi posse: est enim species infima, quæ alias sub se species non habet. Sed idcirco specierū memini, quod ea in quæ homo diuidi potest, quod ad inueniendi attinet rationē, nihil à speciebus differunt. Qua de re lege superioris libri caput sextum. ¶ Cum sit enim homo generis earū rerum quę per se subsistūt.) Hoc est, cum sit homo substantia, seu in genere substantiarū. ¶ Bello punico.) Tria bella punica gessere Romani: quorū primo, victis nauali prælio Carthaginēsisibus, finem fecit C O S. Luctatius: alteri, Pub. Africanus maior, victo Hannibale: tertio, Africanus minor, Carthagine ipsa euerfa. ¶ Cladi Cannensi.) Quam accepere Romani apud Cannas. vbi vt Liuij dicam verbis) quadraginta millia peditū, duo millia septingenti equites, & tanta propè ciuium sociorumq; pars, cæsi dicuntur. ¶ Generibus rerum.) Genera vocat, quæcunq; singularia ac indiuidua non sunt. ¶ Quinq; accidentium loci.) Hi loci sunt, cōtingentia, nomen rei, pronuntiata, cōparatio, similitudo. ¶ Sed specie diuersum.) Diuersum nūc dicit, quod superiori libro differens. ¶ Quoniam sit ex humo.) Ab humo dici hominē, author est M. Varro. Sunt qui diuersum sentiant, verū nihil ad hunc locum. Illud per se quiuis animaduertat, ea quæ hoc capite docet Rodolphus, eadem ferè esse cum ijs, quæ Erasmus tradit secundo libro copix de colligendis exemplis: quæq; sunt apud Rodolphum ipsum, in epistola quadam de formando studio ad Iacobum Barbirianum.

¶ Tertio ad locorum vsum necessarium hoc esse, vt postquam res singulas iuxta rationem præcedentem per suos locos duxerimus, tum earum rerū, de quibus dicturi sumus, locos inuicem cōparemus, & proinde vt hi aut consenserint inter se aut dissenserint, ita res quoq; aut conuenire aut discrepare dicamus. C A. P. X X I.

De vfu locorum præceptū tertij.

HI vero qui parauit hanc describendę cuiusq; rei facultatem, hoc est, vt possit videre, quid de re quaque ex omnibus locis dici possit, vtile erit de propositis duabus rebus, quarum altera dicatur de altera, vt cum descripserit vtranque, conferat inter se locos vtriusque rei, vnumquenque al-

terius alterius omnibus: videatque, quid consentaneum possit in eis & quid dissentaneum inuenire. Quatenus enim consentiunt inter se loci, eatenus etiam res altera de altera non negabitur. Quatenus autem discrepant loci, non poterunt etiam ne res quidem inter se conuenire. Si quando vero ducetur idem ex diuersis vtriusq; rei locis, quæadmodū sæpe fieri supra ostendimus, si modo id quod ductum est è locis, certum habeat cum re vtraque consensum, certo etiam vinculo res inter se conuenient. Quærenda autem erunt per omnes locos, iam consentanea, postea rursus dissentanea: tentandūq; hoc pacto, quid in vtranq; partem de re proposita possit dici. ¶ Sumamus in exemplum, philosopho habenda est vxor. Hic primū philosophum per suos explicemus locos, similiter & vxorem. Definiam Philosophum esse hominem diuinarum humanarūq; rerū notitiā cum virtute sectantē. Pro genere erit homo, quanquā exactius intuēti subiectum sit. Species erūt: Stoicus, Peripateticus, Academicus, Epicureus, & quæ reliquæ sectæ philosophorū numerātur. Proprium est: cura scientiæ cū virtute. Totum & partes: eadē quæ hominis. Cōiugata: philosophia, philosophari. Adiacentia: pallor, macies, horror & asperitas frontis, seueritas vitę, morū integritas, amor laborū, rerum humanarum incuria, contēptus voluptatum. Actus: studere, vigilare, laborare: aliquid tale semper efficere, quo melior ipse, meliores alij fiāt. Causa efficiens est: philosophus qui docuit eū, & cura, & iugis intentio studiorum, quibus didicit. Finis: bene tran-

Explicatur per locos suos philosophus.

quillēq; viuere. Effecta sunt: mores hominum, vitāq; rectis institutis emēdata, & ædita præcepta vitæ. cōscripti libri vsui & memoriæ posteritatis. Destinata sunt: omnia quæ cōsequendæ philosophiæ causa parauit. Connexa sunt: opes eius qualescunq; discipuli, veneratio, fama. Locus: patria in qua natus, locus in quo versatur, publicus, & aspectui omnium expositus, vt qui omnibus sit vitæ præbiturus exemplum. item habitatio satis certa, cum debeat vrbiū populorūque corrector & emendator esse. Tempus, vt ætas eius, iuuenis an senex. Accidētium loci, vt prædiximus, quia in solā & simplicem rem non veniūt, melius in toto pronūtiato quod sumptum est, perspiciuntur. ¶ Hoc pacto, etiam erit explicanda vxor per suos locos. Primūmq; definiēda, vt sit vxor mulier in cōfortiū vitæ liberorū causa legitime accepta. Hic pro genere erit mulier. Species erunt, hæc & illa vxor. Propriū, liberos parere. Totum & partes (vt de philosopho diximus) nō aliā q̄ hominis. Cōiugata: vxorius, vxoriæ. Adiacentia: affectus matrimonialis, amor vxorius, cura alēdæ eius, pudicitia, aut negligētia tori. Actus: blādiri, queri, rixari, suspicari, emulam metuere, iura genialia reddere, p̄rere, educare, & cōmunē rem familiarē curare. Subiectū (quoniam nūc vxorē sicut & philosophū tanquā substantiā accipimus) non habet. Causa efficiens est: consensus coniunctiōq; matrimonij. Finis est: procreatio liberorū cōseruatiōq;. Destinata sunt: opes, quibus ali possit, reliquarūmq; rerum ad toleranda matrimonij onera apparatus. Connexa: maritus, opes, dos, nobilitas,

Vxor per suos
locos explicatur.

Ipsū etiā vxoris nomē ad connexa pertinet: & earum rerum generis est, quæ ad aliquid vocātur. vxor enim mariti est vxor, & maritus vxoris est maritus. Nos autē in præsentia vxorē non tanquā pro qualitate vxoria, sed pro substantia quæ ab ea denominatur accipimus. Locus & tempus in generalibus his quæstionibus, hoc est, quæ proposita alio loco diximus vocari, per cōditionem inferuntur, vt dicamus, quid si peregrina sit? quid si iuuenis? quid si senex? Per se enim nihil horum est in vxoris persona accipere, sed per conditionem potius adducūtur, sūntq; & eorum quæ supra memorauimus & in philosophi & vxoris persona pleraq; huius generis. Quia tamen crebro insunt eis, & in alterutram partem sūnt propensiora, velut in conditionalibus accipiuntur. Accidentium loci quæ sequuntur, eadem ratione se habent in vxoris nomine, quæ admodum in philosophi & hominis habere prædiximus. Verūm hi loci, qui ex conditione inferūtur, non incōmode ad contingentium referantur naturam. Quāquā enim iuuenem esse vel senem, nō sit contingens vxori, cui inest iuuenta vel senectus: huic tamen quod est, philosophū habere vxorē, contingens est, iuuenem habere vxorem, vel habere senem. Sicutq; ista in vxore ad philosophū relata cōtingentia sūnt: sic & in philosopho hæc eadem, relata ad vxorem, sūnt contingentia. in eis autem rebus, in quibus de certo aliquo singulariq; facto differitur, hic locus aptius excutitur, plūsq; confert, antecedētibus, adiūctis, cōsequētibus inspectis: quæ omnia priore libro sūnt explicata. Sic iam

inſpicimus nomen philoſophi, & nomē vxoris, quid eorum vis propoſito noſtro afferat. Sic pronūtiata de hac re, quid quiſque magni nominis author hac de re, in hanc vel illam partem dixerit. Sic comparata ſunt ex philoſophi perſona, ecquid imperatori in exercitu agenti, an ſeruo, an rectori ciuitatis, habenda ſit vxor: Ex vxoris perſona, an philoſopho habendus ſit amicus firmior, an ſeruus, an cōcubina. Similia (vt alio loco diximus) niſi ſimulex vtriſq; ſubiecto & prædicato ſumi non poſſunt. ergo ea cōtinuo aut affirmatiue aut negatiue pronuntiare de propoſito oportebit. vt doceamus ſimilitudine accepta, philoſophum vel habere debere vxorem, vel non habere. Oppoſitorum, & diuerſorum niſi in negatiuis, nullus ferè vſus. ¶ Cum fuerint ergo, quæ deſcribenda ſumpſimus, hoc more per locos deducta, tum conferendi ſunt (vt diximus) loci locis: & videndū, qui quibus conueniant. Ex his enim affirmatiue de propoſito ſtatuemus. Qui diſcrepabunt, hi propoſitum ſubuertent. ¶ Primūmq; per omnes locos conſentanea ſcrutemur. vt ſumpta deſinitione philoſophi, qui ſcrutatur diuinas & humanas res cum cura virtutis, conferamus huic ordine ea, quæ ex nomine vxoris ſunt ducta. Deſinitio vxoris non multum dabit, niſi ea parte, quæ ponitur in deſinitione philoſophi, cura virtutis, & in deſinitione vxoris, cauſa liberorum quærendorum. Quærendi enim liberi, cū cura virtutis, videntur conuenire: quoniam officium virtutis videtur, liberos procreare. Deinde genus vxoris, mulier, naturæ ordine iūcta videtur. Species vxor-

ris, ſi ſumamus clari nominis ſœminas, quarum pudicitia & virtutum inclyta memoria eſt, etiam non diſcrepabunt. digna enim conſuetudo earum, talibus viris erit. Poterimus hoc pacto deſinitionem philoſophi, per omnes locos vxoris circumferre, & tentare omnia. Deinde reliquos ex ordine locos, qui in philoſophi nomine ſunt, eadem ratione quemadmodum de deſinitione diximus, cum omnibus locis vxoris coniungere, & experiri, qui conueniant: eos verò qui non conueniunt, intactos relinquere. hi enim cum poſtea diſſentanea eodem ordine quaeremus, quo conſentanea quaſiimus, materiam inuentioni noſtræ dabunt. ¶ Quòd ſi etiam contraria ſint aliqua inter ſe, quæ ex altera parte ducentur, inuenienda tamen vtriſque cōſentanea erunt. Quæ admodum Stoicus & Epicureus repugnant, quoniã hic virtutem expetit, ille aſpernatur. Ergo huic, voluptas tori genialis, & blanditiæ, benignaque vxoris conſuetudo, & gratia formæ, conſentanea erunt. Stoico verò, cura procreandorum liberorum, & ſtudium coercendę libidinis, ne alia quàm quæ permiſſum eſt rapiat. Hic etiam naſcuntur argumentationes illæ, quæ proprie enthymemata rhetores voluerunt dici: cum diuiſa vna re per duo oppoſita, vtrūq; deinde affirmamus vel negamus. quod in enumeratione ſuprà cōprehendimus. Cicero cōplexionē voluit id vocari. Quale eſt, vxor vel decora eſt vel deformis. Videtur quidem primo aſpectu, ſi altera ſit ducenda, alteram ducendam non eſſe. Qui tamē volet vtriſq; conſentanea quaerere, dicet, decoram ducen-

dam esse, in spem pulchritudinis liberorū: deformē, vt exerceat continentiam mariti. Sic qui dissentanea quæret, dicet, decorā suspectam esse, deformem inuisam. ¶ Nec verò primo statim conatu desistendum est, si consentanea quærenti, prima duorum locorū collatio parum respōdeat. Sed cōferendi iterum, adhibendiq; ad eos erunt alij loci, quibus consentanea esse peruincātur. Qualia sunt Thucydidis nonnulla, contra cōmunē sensum opinionēmq; dicta: quæ tamen adhibita probatione, cōfirmat. Agitandumque hac ratione ingeniū, nec acquiescendū solū eis, quæ vltro se proferunt: sed erunt etiā quæ latent eruenda. Sic enim paulatim facultas illa parabitur magna ex parte, quā tribuit orationi Cicero, vt nihil tam improbabile sit, quod non hac via probabile videatur.

*Descriptiōis
utilitas.*

¶ Vtus autē horū exercitamentorum hic præcipuus est, Descriptionis quidē, q̄ per eam facile assequimur omniū locorum in qualibet re velut vno sub aspectu intuitum. Nec enim satis est scire, locos in omni re inueniri posse: sed oportebit promptos esse, & velut nutum nostrū expectātes. Præterea, qui nequibit rē propositam per locos describere, nihil est quod inuenturum ex locis certa se ratione confidat. Hoc enim primū est totius inuentionis caput: ex quo commode tractato, omnia copiosissime proferuntur. ¶ Cōparatio vero inter se duarum rerum descriptarū per singulos locos, hanc præstat vtilitatem, vt quicquid inuenerimus, facile aptemus instituto nostro, & in vsum argumenti traducamus, & videamus etiam, quod inuentum nostrum aptum sit argumento,

*utilitas cō-
parationis.*

quod ineptum, & quid in hanc illamve partem magis profit nobis: & si quid conatui nostro repugnat, vt id ne attingamus quidem. Si dicam enim, cuiusq; est cura virtutis, ducet vxorem, ergo philosophus ducet vxorē: si neget aduersarius id, quod propositum est, hoc est, ducendā esse vxorē cuiusq; sit cura virtutis, iam hac inuentione (quæ ex philosophi nomine ducta est) habere curā virtutis, nihil egerimus: nisi habeamus aliud ex persona vxoris inuentū, cui hoc sit consentaneū, vt dicamus, cuiusq; est cura virtutis, procreabit liberos: ergo cuiusq; est cura virtutis, ducet vxorē. Similiter quod in philosophi descriptione positū est, cōtemptorē esse eū voluptatū & dolorū, cuiusq; inuentorū ex vxoris persona adhibeas, frigidum & segne argumentū conficies. Id vero quod sequitur in philosophi descriptione, incuria rerū humanarū, dissentaneū ferè videtur omnibus eis quæ ex persona vxoris ducētur. Ergo in his danda erit opera, vt si nō profint, obsint q̄ minimū. Vt dicamus, philosophū non vxoris molestia, nō orbitate liberorū à coniugio deterritū iri: quoniā contēptor sit voluptatum & dolorū. Sic etiā, eum non amore filiorū, curāq; parādē eis hæreditatis amplioris, aut vxoris desiderio, in vitia cupiditatis, aut auaritiæ prolapsurum: quoniā sit sibi incuria rerū humanarū. solū ergo philosophum innoxie bona matrimonij malāq; toleraturū. Sic quæ per se quandoq; obstare vidētur, cōtra obstantia alia munimēto sunt. Et quæadmodū reliquis in rebus, sic hic fit, vt quæ per se in malis numerarētur, alijs cōparata malis, in remediorū habeantur

loco. **H**æc quidem fundamenta sunt omnis inventionis: quæ quisquis recte firmiterque iecerit, exiguus in reliquis restabit labor, paratæque est his omnis dicendi materia: & quicquid dicturi copiam potest instruere, hac via colligitur. Sola deinceps opus est ratione, quæ præsentis rerum usus aptet ista, & ordinet ea disponatque, & velut in aciem producat.

SCHOLIA IN CAPVT XXI.

A Diacentia: affectus matrimonialis, amor vxorius, cura alenda eius.) Amorem vxorium hic dixit amorem vxoris erga maritum. Curam autem vxoris alendæ, ego putem mariti potius, quàm vxoris adiacens esse. (Negligentia tori.) Animus ad alterius quàm mariti torum propensior. (Quæ proposita alio loco diximus.) Huius libri capite octauo. (Antecedentibus, adiunctis, consequentibus inspectis.) De his libro primo, capite vndecimo. (Quoniam hic virtutem expetit, ille aspernatur.) Hic, Stoicus: ille, Epicureus. Ne cui imponat religio illorum, qui putant pronomen hic, semper ad propinquius antecedens referri oportere. (Quæ proprie enthymemata rhetores voluerunt dici.) Enthymema quid sit, explicatum est supra, libri huius capite decimoquarto. Quamquam hoc argumentandi genus, de quo hic loquitur Rodolphus, ipsi enumeratio siue inductio potius quàm enthymema est: id quod nec ipse hoc loco dissimulat. (Cicero complexionem voluit id vocari.) Complexio, inquit Cicero primo rhetoricorum, est, in qua vtrum vtrum concesseris, reprehenditur. ad hunc modum: Si improbus est, cur vteris? si probus, cur accusas? Alij id argumentandi genus dilemma vocat, diuus Hieronymus syllogismum cornutum. (Quale est, Vxor, vel decora est, vel deformis.) Responsum hoc est Biantis, qui interrogatus à quodam, ecquid sibi ducenda esset vxor: Aut formosam, inquit, habebis, aut deformem: si formosam, ea cum pluribus tibi erit communis: si deformem, ea crux tibi erit, & dolor. Horum vtrunque malum, non est ergo ducenda vxor. Lege Gellij libri quinti caput vndecimum. (Quam Cicero tribuit orationi.) In Paradoxis Cicero: Sed nihil, inquit, est tam incredibile, quod non dicendo fiat probabile: nihil est tam horridum, tam incultum, quod non splendet

Complexio.

Dilemma.
Cornutus
syllogismus.
Biantis re-
sponso.

oratione, & tanquam excolatur. (Velut nutum nostrum expectantes.) Ductum à ministris, ac famulis diligentioribus, qui eorum, quibus famulantur, etiam nutus spectare solent, ne dum auscultare verbis.

(Quæ sit summa eorum, quæ dicta sunt hætenus de locorum usu.)

CAPVT XXII.

Vtergo demus omnia tanquam sub vnum Summa eorum quæ dicta sunt de locorum usu. conspectum, totamque præceptionis huius amplitudinem in vnam summam colligamus, vbi materia differendi fuerit oblata, si quidem sit formata quæstio, nihil est quod in hac parte laboremus. Sin rudis (vt ita dicam) materia dictionis proponatur, qua ratione sit in quæstionis conijcienda forma, docuimus, quantum tamè id præ Suprà ca. 10 ceptione potuimus assequi. Cū habuerimus autem formatam quæstionem, tum diligenter est etiã atque etiã expèdenda, cuius generis quæstionum sit, ex omni illa Ca. 7. 8. & 9 (quã supra explicuimus) quæstionum varietate. Nec enim facile quis inueniet, quò sint probationes omnes referende, nisi recte naturam quæstionis cognitã habuerit. Deinde tū videre est, quo pacto hæc quæstio, quæ totius disputationis est caput, in plures diducatur quæstiones, quod cū hic locus à nobis tractaretur, pro Cap. 11. vribus est explicatū. Iam iudicij nostri erit, quas quæstiones inter primam quæstionem cõprehensas tractandas putemus: quod tamè ex cõditione rerum & vtilitate nascatur oportet: cumque ea deliberandum est ante oia, quas quæstiones credamus tractandas, quas remittendas: & an solã eã, quæ prima est sufficere arbitremur. Vt in quæstione quã modo pro exèplo posuimus, an philosopho ducenda sit vxor: vtrū in hac quæstione solū

de philosophi persona, de qua queritur, differere velimus, an prius generalem in hac inclusam quaestione explicare, an cuiquam ducenda sit vxor. Sic etiam, an optandi philosopho liberi, quod ex hac etiam pendet quaestione, vtrum id latius velimus fundere, & propria quaestione sua tractare, an solum simplicis argumentationis formam breuiter colligere. Sic an expetenda philosopho diuitia, an philosopho cura rei familiaris obeunda, & reliqua omnia argumenta ex locis ducta, quae latius arctiusve tractari pro dicentis arbitrio possunt, & suas quaestiones accipere. Cum fuerit autem constituta nobis quaestio, siue vnica, siue plures faciamus: eadem erit omnium, quae cuiusque confirmandae ratio, ea quam proximo loco diximus: vt acceptis in quaestionibus, ex quibus argumenti aliquid duci poterit (poterit autem ferè ex omnibus quae ponentur in quaestione) describamus ea, perque locos omnes ducamus, & tum ex consentientium, aut discrepantium ratione, prout de quaestione pronuntiamus, in hanc vel illam partem argumenta colligamus. Nam de quaestione quae expositione explicatur, minus suscipitur negotij, praesertim cum de facto aliquo queritur, cuius tantum ordo, id est, initia, decursus, exitusque sunt recensendi. In eis vero vbi causae rerum queruntur, quia possunt vnus rei quandoque esse multae causae: aut habitudo qualitasve rei alicuius inuestigatur, vt qui quaerat, quibus rebus, aut quo genere vitae Cato tantum virtutis nomen sit assecutus: non oportebit utique argumentari eum, qui de hac quaestione differet: sed solum integre, seuere, iuste, constantè, prudenter, facta dictaque Ca-

tonis expositione colligere. Argumenta tamen & semina omnia confirmandarum laudum Catonis ponet, ex quibus si quaeretur an fuerit laudandus Cato, idem id colligi possit. Sed quia genus hoc quaestionis credentes habet auditores: non enim queritur, an fuerit laudandus Cato, sed quibus rebus tantum laudis sit assecutus: idcirco expositione poterit ea quaestio absolui. Quod in omnibus his ferè rectissime fit, in quibus auditor non certantis, sed discantis sustinet personam. Haec vbi fecerimus, peruiderimusque cuncta, quibus sit nobis opus ad id quod instituimus docendum, tum facile videbimus, quod ad formandam orationem pertinet, an res ea ex qua nascitur quaestio, quae per argumentationem est explicanda, simplex sit, & quae solum proposita quaestione possit intelligi, quales sunt, quas proposita diximus vocari: an sit, & multiplex, Cap. 8. & sinuosa, quaeque ex varia & flexuosa rerum oriatur serie, vt sunt conditionales quaestiones, & civiles pleraque, ad quas recte percipiendas longior narratio praecedat oportet. Deinde cum nostram auditorumque personas, & rerum de quibus simus dicturi conferimus aetimationem: & cogitamus, quas aures nobis auditores, quas eis qui contra nos dicent, si qui dicent contra, sint adhibitori: quasque prius adhibuerint, si qui prius quam nos dixerint, tum non erit difficile iudicium nobis, an sit exordio paratus aditus ad animos eorum, & cui vel occurrendum incommodo, vel spei incubendum: cum viderimus quid sit nostrarum partium, quo vel premamur maxime, vel cui faueatur. Sic & peroratione, an tam multiplex res tantaque fuerit argumentationum copia, vt sit

auditoris memoria enumeratione reficienda: an ea sit natura rerū, vt queri de nostra cōditione, mouere lachrymas: ira, odio, indignatione miscere auditorum animos debeamus. Omnium nos rerū personarūque cōditio rectissime admonebit, si cūcta cōsideremus, quēadmodū diximus, cū loqueremur de his partibus orationis. Omnia ex eisdē ducēda locis erūt, ex quibus argumentationes ostendimus duci: siue doceamus, siue beneuolentiā, iram, odiū, misericordiā, aliōse ve moueamus affectus: solisq; cūcta hęc quæstionū capitibus, quod inuentionis est, distāt. Validissimi autē affectus persæpe oratione, quę expositioni quę argumentationi similior est, mouētur: sæpe tamē & argumentatione, vt alio docuimus loco. Colligēdi tamen acumē, omnīsq; tenuior illa argumētādi subtilitas vitāda est. Vtq; semel dicā, puritas illa docētis oratoris, & ipetus affectibus turbātis, sicut inuētiōne nihil distāt, ita eloquēdi propē extremis sūt finibus discreta.

SCHOLIA IN CAPVT XXII.

Qua sit ratione in quæstionis formam conijcienda, docuimus.) Libri huius capite decimo. (Ex omni illa quam supra explicauimus quæstionum varietate.) Capite septimo, octauo, & nono. (Quod cum hic locus à nobis tractaretur.) Capite libri huius vndecimo. (Quales sunt, quas proposita vocari diximus.) De propositis, & causis: item, de quæstionibus prædicatiuis, & conditionalibus, lege caput huius libri octauū. (Cum loqueremur de partibus orationis.) Capite decimoseptimo. (Ex quibus argumentationes ostendimus duci.) Toto libro primo. (Sæpe tamen & argumentatione, vt alio docuimus loco.) Libri huius capite quarto. Hactenus in librum secundum.

FINIS LIBRI SECUNDI.

RODOLPHI

AGRICOLAE PHRISII DE

inuentione dialectica, Liber tertius.

ARGVMENTVM LIBRI HVIVS.

Lira sunt, quæ explicantur hoc libro, qua ratione mouendi affectus, quomodo oblectādus oratione auditor, quo in re quauis ordine, quāve dispositione vtendum. Porro, quamobrem cōtra eam librorum distinctionem, quæ in scripto etiam illo exemplari erat, hoc placuerit initium libri tertij, hęc res mihi in causa fuit: Videbam ex ijs quæ hoc ipso libro dicit Rodolphus, tris ab ipso libros de inuentione dialectica scriptos fuisse: cum dicat capite decimoquarto, itēque decimoquinto, se proximo, ac priore libro, tradidisse ea, quæ secundo ab ipso libro explicata esse, suis indicabim⁹ locis. Et, rursus capite duodecimo: Quēadmodum secundo, inquit, libro demonstrauimus. Ergo, & nobis hic retinendus erat librorum numerus. Verū non posse id fieri ea ratione qua alij fecerant, superioris libri capite decimo octauo, à nobis ostensum est. Quocirca mihi vtique commodissima fecernendi ratio videbatur, si ab hoc loco tertij libri initium fecissem, præsertim, cum nihil vsquam occurreret, quod huic distinctioni magnopere repugnaret: essentq; his planē consentanea ea, quę secundo capite libri superioris ab Rodolpho dicuntur. Nam cum illic quatuor sibi eo libro explicanda proponat, quid dialectice & qui eius sit finis, quę materia, quod instrumentum, quomodo ex locis paranda disferendi facultas: quæ potuit congruentior horum librorum esse discretio, quā vt quæ illic explicanda proponuntur, ea relinqueremus libro secundo: reliqua in tertium hunc conijceremus? Quæ mihi vel idcirco admonenda hic erant, ne quis protinus nouitate distinctionis offensus, temere, ac sine causa, omnia, nō tam mutata, quā deprauiata contaminataque esse vociferaretur.

Affectus quid sit, unde oriatur, & quibus potissimum rebus nos moveat. Tum quomodo diuidantur affectus, & è quibus oratores maximam sibi laudem meruerint.

CAPVT I.

Voniam autem de affectibus dicere locus admonuit, & dicturum me de eis priore rerum tractatu pollicitus sum: paucis, quæ natura eorum, quæ vis sit dicam: vt cum cognitos eos teneat, qui inuenire cupit, paratum habeat tanquam scopulum vniuscuiusq; naturam, ad quem sint omnia argumenta velut tela dirigenda. **A**ffectus autem mihi non aliud videtur esse, quàm impetus quidam animi, quo ad appetendū auersandūve aliquid vehemētius quā pro quieto statu mentis impellimur. Omnis itaq; affectus, vel ex appetēdarum rerū, vel auersandarū studio nascitur. Appetimūsq;, quæcunq; vel reuera vel in speciē bona sunt: contrā auersamur, quæ noxia sunt, vel nocitura creduntur. Nec solū afficimur eis, quæ nobis bona putamus, aut mala, sed alienam quoq; vicem dolemus, gaudemus, irascimur, miseremur. **I**n omni autem affectu duo sūt præcipuè, quibus mouemur: res quæ accidit, aut expectatur, & persona ad quam res ea redit. Quæcunq; ergo res digno contigerit, siue bona ea sit, siue mala, gaudemus. Cōtrā, si qua indigno, ferimus moleste. Et si quidem bona sit, inuidemus, irascimur: sin mala, miseremur, & in doloris venimus societatem. At in his affectibus, qui in suam cuiusq; veniunt personam, res sola plerunq; sufficit affectui, & perquā breuis est de persona cunctatio. Nemo enim ferè non sibi fauet. Quicquid bene ces-

*Affectus
quid.*

*Affectuum
ortus.*

*Duo in omni
esse affectu
quæ præci-
pue nos mo-
ueant.*

serit, id digno sibi: quicquid secus, indigno id euenisse persuadet. Venit & quandoque in partē rei, persona, non quidem cui contigit, sed à qua profecta res est. Vnde per sæpe, non tam bene, aut secus de re quæ facta est existimamus ex re ipsa, quàm ex animo, aut opinione eius qui fecit. Vnde scite apud Comicum dictum est, Vnum hoc scito, contumeliæ nō me fecisse causa, sed amoris. Et item alio loco, Abs quiuis homine cum opus est, beneficium accipere gaudeas: verum enim vero id demum iuuat, si quem æquum est benefacere, benefecit. Sed in tractatu rei, persona hæc ad efficientium locum redigetur. Quandoque persona etiam ad subiecti locum pertinet: vt si quis propter virtutes amet quēpiam, vel propter decorem: similiterque oderit in eo vitia, vel deformitatem: res quidem sunt virtus, vel vitium reliquæve, quibus spectatis, animus præcipue mouetur: persona verò velut rerum quædam fit accessio: quoniam rebus etiam sine persona moueremur, personam sine rebus nihil ad nos putaremus pertinere. Et quoniam rerum subiectum est persona, cum tractabuntur res, in eum locum ponenda erit. Quia tamen affectus cōplecti præcipue personam videtur, & nomē affectus illi tribuitur: tametsi prior sit nobis virtutis, vel decoris cura, sine quibus personam negligeremus, ipsa tamen persona est quæ amari dicitur, quam odimus, cui inuidemus. idcirco in his pro re sæpe accipimus personam, & rem inter locos personæ collocamus.

Nihil autem refert in affectibus, aut sic esse rem, aut videri. Temerarius est enim affectus omnis & præ-

Notatiōcula

ceps, rapit mētem, & plerunq; alius ex alio nascitur. Vnde fit, vt de rebus omnibus, non ex vero statuat, sed bonas eas malāsq; putet ex opinione, quam indidit alterius affectus error: vel quam leuiore quacunque & inani persuasione secutus est. ¶ Sunt & affectuum diuturniores alij, qui longo sunt vsu firmati: vt amor, odium, inuidia, luctus, metus: & in summa, omnis, quicumque maioris alicuius causæ persuasione animos obsedit. Alij breuiiores, & subiti magis: vt qui cum alijs ex causis, tum orationis vento, tanquā in stipula ignis concitantur. Hi quoque sicut de improviso propemodum prorūpunt, sic celeriter quoque perlæpe, & quanuis leui causā residunt. ¶ Quamquam sit autem capax omnium affectuum oratio, & nullus non locum aliquando sibi vendicet in dicendo, duo tamen vel maxime oratoribus laudem tulerunt, odium & misericordia. Sanè Aristoteles in eis libris quos de rhetorice scripsit, multos enumerat, & quid sit quisq; quibusq; rebus oriatur, extinguatūq; rursus, copiosissime prosequitur: vt fuit vir ille ingeniosissimus, omniq; rerū copia instructissimus. Quæ quisquis scire volet, ex illo paratum erit inquirere. Mihi videtur, quisquis communis sensus planè non erit expers, cum rem de qua dicturus sit cum auditoris contulerit animo, cumque perspiciat quid dicendo velit efficere, nō latiturū eum in quod affectus genus sit rapiendus auditor. Deinde quoq; cū res personis (quæ admodū modo prædiximus) coniunxerit, facile ex re, q̄ bona ea malāve sit: facile ex persona, q̄ ea re illa digna sit, aut indigna, deducet.

Affectus duplices.

Qui affectus laudem maximam attulerint oratoribus.

SCHOLIA IN CAPVT I.

ET dicturum me de eis priore rerum tractatu pollicitus sum.) Libri secundi capite decimosextimo. Et rursus libri primi, capite primo. Porro, de affectibus multa sexto Institutionū libro Fabius. ¶ *Vnum hoc scito, contumeliæ me non fecisse causa.*) Chærea in Eunuchō excusaturus se Thaidi, quod virginem vitialet, inter alia multa dicit & hæc:

Imò, ita quæso. vnum hoc scito, contumeliæ

Me non fecisse causa, sed amoris. &c.

¶ *Et item alio loco: Abs quiuis homine.*) In Adelphis apud Terentium sic legis:

Abs quiuis homine, cū est opus, beneficiū accipere gaudeas. Verū enī uero id demū iuuat, si quē equō sit benefacere, is facit. O frater frater, quid ego nunc te laudem? satis certe scio, Nunq̄ ita magnifice quicq̄ dicam, id virtus quin superet tua.

¶ *Triplici ratione affectus posse tractari, & solam tertiam rationem esse loci huius.*

CAPVT II.

Ractantur autem affectus triplici ratione. Aut enim exprimimus oratione affectum, hoc est, irati, metuentis, amantis, cupientis, imitamur verba. qualis ferè est omnis in comœdia, tragœdiæque oratio. Sed hæc ardentiores habet motus, quoniam personas habet magis insignes & res grandiores. Illa quietos magis & propius à tranquillitate distantes, quia res personæque de medio sumit. Qua in parte, necesse est, cogitationes, vota, querelas, desideria, preces, contentiones omnes, pro natura cuiusque affectus, exprimat oratio. Antè omnia verò elocutionis genere istud conficitur, vt ipsa dictio, tumultum perturbationemque concitatae mentis imitetur. Et est quidem in hac affectuum imitatione præcipue posita ea vis, quam nōnunquam colorem vocamus dictionis. Vt cum eandem rem multi dicant, siue exponant qui-

Prima ratio tractandorum affectuum.

Secunda tra-
ctandorum
affectuum
ratio.

dem siue argumententur, alius tamen monentis so-
lùm, alius irati, alius querentis, alius miserantis tuea-
tur colorem. In satyra videmus, idem tribus illis qui
adhuc extât, Horatio, Persio, & Iuuenali, institutum
esse, eandemq; rem tractari. Ea est, vt mores vitâmq;
emendent, & reprehendant vitia. Suum tamen quil-
que secutus est colorem. Horatius ridentis speciem,
& ingenuo (vt ipse ait) culpam defigere ludo affecta
uit. Persius seueriorem & propè philosophi personã
accepit, Docendo itaque reprehendit, & reprehendẽ
do docet. Iuuenalis indignantis & irati plerunq; præ-
fert speciem. Quare erectior paulo & profluentior
carminis compositio, magis decuerit eum, sicut &
sal amarior plerunque & solutior orationis libertas.
Nec vlla alia in re magis positum esse decorum ora-
tionis illud crediderim, (quod tantopere in oratore
suo laudauit Cicero, tantãque vbique secutus est ob-
seruatione) quàm si ex hac imitatione desumptus
sit color, isque dicentis personæ, ex sua, auditoris, re-
rumque collata existimatione, apte & diligenter ac-
commodatus. Sed plura de his dicere, ad eloquendi
magis quàm inueniendi pertinet rationem. ¶ Secũ-
da tractandorum affectuum ratio est, cum aliquem
affectu aliquo concitum describimus: & quæ fecerit,
quæ dixerit, sic explicamus, vt ex omnibus affectus
possit deprehendi. Cuius rei cū multis in locis mul-
ta sunt apud authores exẽpla, tum egregiũ apud tra-
gicum nostrũ in Oedipode: Prædicta postq̃ fata &
infandum genus Deprehendit: quæq; sequũtur. no-
tus enim est locus. Huius etiã generis est, cū v: nos

vel alium quempiam esse aut fuisse aliqua affectione
permotos docemus, quæ vtrolibet modo, & argumẽ
tatione & expositione possunt explicari. Multum
autem interest inter hanc rationem & priorem illã.
Quoniam ex priore solùm color assumitur, quem
possumus etiam aliud agentes præferre. Sicut enim
qui obiurgat, plerunq; irati speciem habet, ita possu-
mus & amanti personam gerentes obiurgare, & in-
dignari, & queri, & reprehendere: quemadmodum
apud Vergilium Dido queritur primũ: Dissimula-
re etiam sperasti perfide tantum Posse nefas? Dein-
de iam flagrat ira: Nec tibi diua parens, generis nec
Dardanus author. Omnia tamen fœminæ furentis
colorem habent. In hac autem parte, non color ora-
tionis, sed res ipsa quæ agitur, hoc est, quam docere
conamur, continetur affectu: in hoc enim dictio im-
penditur, vt hoc aut illo pacto affectum quempiam
esse doceamus. ¶ Tertia via qua tractantur affectus,
est, cum auditoris animum tractare nitimur: cūmq;
non quærit oratio affectum docere nostrũ, sed erue-
re excitareq; cupit alienum. Hocq; est, quod secũdo
numerant loco, qui tria volũt oratoris esse munera,
docere, mouere, delectare.

Tractando-
rum affectu-
um ratio
tertia.

SCHOLIA IN CAPVT II.

Sed hæc ardentiores habet motus. In tragœdia, inquit, affectus
sunt vehementiores, propterea quod in ea illustriores
grauioresq; personæ q̃ in comœdia introducuntur &c. Lege
Horatij libellũ de arte poetica. ¶ Quia res personãsq; de medio sur-
mit. ¶ Quia in cõmuni hominũ vita versatur, & res psonãsq; ha-
bet plerũq; humiles ac viles, nonnunq; etiã sordidas. ¶ Vt ipsa di-
ctio. ¶ Ipse orationis ductus ac veluti color. ¶ Colorẽ. ¶ Habitũ,
speciẽ. ¶ Horatius ridentis specię. ¶ De hoc Persius Satyra prima:
D. iij.

Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico
Tangit, & admissus circum praeordia ludit,
Callidus excusso populum suspendere naso.

(Et ingenio, ut ipse ait, culpam defigere ludo.) Lapsus memoriae est. Neque enim apud Horatium hoc carmen legitur, sed apud Persium Satyra quinta. Quo in loco Cornutus inter alia multa his etiam verbis admonet ipsum poetam Persium:

Verba togae sequeris, iunctura callidus acri,
Ore teris modico, pallentes radere mores
Doctus, & ingenio culpam defigere ludo. &c.

Ceterum hanc trium horum Satyricorum diuersitatem is demum intelligat, qui omnes singulorum Satyras euoluerit, & quidem diligentissime. (Sal amarior.) Amarulentior reprehensio, amarulentiores ioci ac dicta. (Solutior orationis libertas.) Libertas maior, & quae minus astricta obnoxiaque vllis sit legibus. (Decorum orationis illud.) Cicero in oratore ad Brutum: Sed est eloquentiae, inquit, sicut reliquarum rerum fundamentum sapientia. Vt enim in vita, sic in oratione, nihil difficilius, quam quid deceat videre. *μηδενον* appellant hoc Graeci, nos dicamus sane decorum: de quo praclare multa praecipuntur, & est res cognitione dignissima. Huius ignoratio non modo in vita, sed saepissime & in poematibus & in oratione peccatur. Est autem, quid deceat, oratori videndum, non in sententijs solum, sed etiam in verbis. Non enim omnis fortuna, non omnis honos, non omnis autoritas, non omnis aetas, nec verò locus, aut tempus, aut auditor omnis, eodem aut verborum genere tractandus est, aut sententiarum. Sempereque in omni parte orationis, ut vitae, quid deceat est considerandum. Quod & in re de qua agitur positum est, & in personis, & eorum qui dicunt, & eorum qui audiunt. Itaque hunc locum longe & late patentem philosophi solent in officijs tractare: non cum de reo ipso disputant. Nam id quidem vnum est, grammatici in poetis, eloquentis in omni & genere & parte causarum. Quam enim indecorum est, de stulticijs, cum apud vnum iudicem dicas, verbis amplissimis & locis vti communibus: de maiestate Populi Romani, & summis & subtiliter? Hic genere toto. At persona alij peccant, aut sua, aut iudicum, aut etiam aduersariorum: nec re solum, sed saepe verbo: etsi sine re nulla vis verbi est, tamen ea res saepe aut probatur aut reij-

Decorum.

citur, alio atque alio relata verbo. In omnibusque rebus videndum est, quatenus. Etsi enim suus cuique modus est, tamen magis offendit nimium quam parum. In quo Apelles pictores quoque eos peccare dicebat qui non sentirent quid esset satis. Magnus esset hic locus Brute, quod te non fugit: & magnum volumen aliud desiderat. Sed ad id quod agitur, illud satis: cum hoc decere, quod semper usurpamus in dictis & factis, minimis & maximis: cum hoc inquam decere dicimus, illud non decere: & id usquequaque quantum sit appareat, in alioque ponatur, aliudque totum sit, utrum decere an oportere dicas? Oportere enim perfectionem declarat officij, quod & semper utendum est, & omnibus: decere, quasi aptum esse consentaneumque & tempori & personae. Quod cum in factis saepissime, tum in dictis valet, in cultu denique, in gestu & incessu. Contra idem dedecere. Quod si poeta fugit ut maximum vitium, qui peccat etiam cum probam orationem affingit improbo, stultove sapientis: si pictor ille vidit, cum immolanda Iphigenia, tristis Calchas esset, maestior Ulysses, maereret Menelaus, obuoluendum caput Agamemnonis esse, quoniam summum illum luctum penicillo non posset imitari: si denique histrio quid deceat quaerit: quid faciendum oratori putemus? (Apud Tragicum nostrum.) Apud Senecam in tragoedia ea, cui nomen est Oedipus. (Apud Vergilium Dido.) Quarto Aeneidos.

(Affectus, nunc ex solis rebus, nunc ex solis personis, nunc ex utrisque duci posse. Neque verò frigidus esse debere, sed paulatim augendos: Tum quomodo augeri possint, & quo rursus modo imminui.)

CAPVT III.

Quia nascitur autem omnis affectus (ut diximus) siquidem pro aliena suscipitur persona, ex rei specie, quae vel euenit, vel expectatur, proinde ut ea bona malae creditur: & existimatione personae, quia vel dignam eam vel indignam eo casu putamus: tertium per saepe accedit persona, quae rem opera consiliove explicuit: quibus verò affectibus pro nobis mouemur, sufficit quidem res: efficien-

D.iiij.

tis tamen etiam persona sæpe adiūgitur: sæpe etiam & nostra persona, quod ad dignitatē indignitatēve pertinet, in his ipsis vtimur affectibus, si quid ea alterutram in partem habeat notabile. Ex his ergo, vel omnibus, vel singulis argumenta ducentur, pro rerū conditione, & affectus quem conamur excitare natura. Cicero quidem quandoque ex persona solum ducit, vt pro Plancio, pro Sylla. Quandoq; ex re, vt in Nauarchorum casu deplorando, contra Verrem. Quādoq; ex vtrifq;, vt pro Quintio. Pro Milone vero cum personam Milonis indignam eo casu docuisset, pro re (vt alio loco pluribus diximus) suam subiecit personam, & suis lachrymis tanquam iustis maximēq; fauorabilibus causam commendauit. ¶ Non sunt autem eò ducendæ argumentationes, vt colligere nitamur, miserendum, inuidendum, irascendum, fauendum esse. Satis est de re personāq; demonstrare, id quod natura affectus postulat: vt res bona vel mala, persona digna vel indigna sit. Quod si recte & ex sententia fiat, sitque auditoris animus qui oratione possit expugnari, sequetur affectus vltro. Rapidus enim est, & tantum opus est cœpisse. In reliqua, cum semel impetum collegerit, velut decedentes summis montibus torrentes, præcipiti per decliue cursu deuoluitur. ¶ Est igitur omnis dicentis in hoc conferenda cura, vt affectum, qui dicendo repente non potest fieri summus, paulatim excitemus oratione: demūque operam, vt rerum & personarum æstimationē, in hanc illāve partem, velut gradibus quibusdam ab infimo ad summum perdu-

Paulatim augendos esse affectus.

camus. Quod tum amplificationem, tum argumentationē rhetores vocant. Sicut enim in rebus, propè laudis est expers ea, quæcūq; tantum generis sui nomen tuetur, proximūmq; est à cōuicio, dici (quod dici solet) est quidē homo, sed solum homo est. est doctus, sed præterea nihil. Ingentē rē, spectādā, admirandā esse oportet, & quæ oculos animōsq; suscipiat, quæcūq; debet insigni aliquo loco numerari. Sic etiam, ne affectus quidem meretur nomen, quisquis est à mentis trāquillitate proximus. Ergo vt moueri, rapi, ardere dicatur auditor, magnitudo rebus est addenda, p̄erq; omnia quæcūq; possimus res extolendæ sunt incrementa. ¶ Sicut autē quantitate magna quædam per se in rerum toto genere creduntur, vt mons omnis, etiam elephas magnus dicitur: alia comparatione magna dicuntur, vt adamas adamāti minori comparatus, & granum milij minori grano milij, dicitur magnum. Sic etiam in his quorum æstimatio inicitur, & quæ nostra opinione magni putantur, quædam per se videntur talia, quædam comparatione tolluntur. Per se magna videntur, vt religio, patria, parentes, coniuges, filij, vita, valetudo, honor. Et hæc quidem omni hominū generi. Alia sunt magna singulorū opinione. vt quicquid est quod vnicuiq; maiorem in modum desideratur, vt sitienti potus, esurienti cibus, studētī eruditio, avaro pecunia. Cū volumus ergo aliquid augere, docebimus pertinere ad hæc tuenda, vel paranda, vel ad ea quæ obstant istis depellenda. Quanto plura in hoc genere coaceruabimus argumenta, & alia super alia conge-

Nō frigidus sed vehemens excitationes esse affectus.

Affectus quæ ratione augeri possint.

remus, tanto fiet res maior. Vt cū docuerimus non posse quem sine eo de quo differimus, incolumitatē tueri. Deinde addamus, ne vitam quidem in tuto sibi fore. Post hæc, idem periculi parentes manere. Iam patriam quoq; & aras focosq; in discrimen adductū iri. Pro cuiusq; rei natura, ingenioque auditoris hæc erunt adhibenda. Videndumque, ad quam partem rerum earum, quæ vel ab omnibus magni putantur, vel priuatim ab his qui audiunt, id quod in orationē venit, possit accommodari. Nanq; & hoc inter utilissima fuerit, videre, quid is apud quem dicimus, maxime probet: quem aueretur, in quem sit pronior affectum. Alius enim ab ira facilius aufertur, alius est aduersus misericordiam infirmior, quosdam inuidia torquet, aliquos promptius metu concusseris. Ergo & hæc & quibus rebus facilius in ista ferantur, diligenter erit explorandum. & qua parte facillime victoriam cedent, ea erunt acerrime oppugnandi.

Dupliciter
rem cōpara-
tione augeri

¶ Comparatione verò res tolluntur, aliàs quidem nō expressa per orationem comparatione, sed tacite audientis animo collecta: aliàs aperta, & dicendo demonstrata. ¶ Prior iste comparationis modus fit, vel cum rem de qua differimus in partes spargimus, & velut vnam in multas distribuimus. Multa namque, vno, quia plura sunt, maiora quoque videntur. Sic qui bellum dixit, omnia quæcunq; solent in bello fieri comprehendit. At qui metus hostiles, prædas, incendiæque villarum, expugnationes oppidorum, cædem popularium, impensas militares, vastationem agrorum, famem, ægestatem, omniâq; fer-

ro & flamma diruta, omnia sanguine conspersa dicet, quanquam nihil ille plus dixerit, id tamen consequetur persæpe, vt cum sic dixerit, dixisse omnia: cum aliter, hoc est, solo belli nomine, nihil ferè dixisse videatur. Præterea maiora videntur quæ instāt, quàm quæ vel præterierunt ex multo, vel futura sūt. Quoniam hæc, spei metusve locum admittunt: illa, solatium desideriumve percipiunt, facto iam tandem fine rerum. Ergo si res de qua differitur præterijt, aut adhuc futura est, colligendum tamen est, ea secuta esse vel præuenisse, quæ in præsentia bene aut male nos habeant, prout est rei natura de qua dicitur. Ad hæc, præsens rei conspectus præcipue penetrat animos, nec est res vlla ad mouendos affectus potentior. Segnius enim (vt inquit Horatius) irritant animos demissa per aurē, Quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus. Detectæ itaque sunt in aduerso pectore cicatrices in concione, & vulnera deligata in iudicijs, & parētum cognatorumq; lachrymæ, infantium puerorū ætas, reorū sordes prolatae in conspectū, & presentibus aptata oratio. Quod si minus res patitur fieri, oratione tamen conantur, quàm maxime datur, rem velut in conspectum dare, & oculis subijcere. quod describenda re, & imagine eius verbis exprimenda, eo, quod ἐνάργεια græci, nostri euiden-tiam interpretati sunt, maxime consequuntur.

¶ Aperta verò cōparatione res crescunt, quoties alijs quibus eas præferimus adhibentur, & earū collatione magnitudo ipsarū colligitur. Sicut autē in quantitatibus, quoties duæ pluresve conferuntur, maior est

Alter cōpara-
tioni modus.

ea quæ sola manet, & quam non vsquequaq; aliarū magnitudo assequitur. Sic in hac comparandi ratione, quicquid aliquid habet quod non sit sibi cū alijs commune, ea parte reliquis maius videtur, quæ solū eminet, reliquasque (vt ita dicam) à tergo relinquit.

Cicero itaq; cum pro M. Marcello restituto, Cæsari gratias agit, præsentem illam clemētiam omnibus bellicis Cæsaris prætulit laudibus. Quoniam bellicæ rei decus, & milites & tribuni & auxilia etiam muneri sibi asciscerent: vellētq; cuncti venire in eius societatem gloriæ. hæc autem clemētia, solius sua esset. Et bellicas laudes multa turbulenta, aspera, horrida, qualia fert bellorum necessitas, habere: clemētia laudem benignam, plenam modestiæ, plenam fauoris esse. In bello quoq; vires humanas humanis vinci viribus: clementiam animos pectoraq; victentiū, qui inuicti viribus sint, placare. Hæc itaq; quia clementiæ conueniunt soli, præfertur hac in parte bellicæ virtuti. Quod si quis è diuerso volet colligere, quibus rebus bellica virtus à clementia separetur, poterit eā similiter multis præferre clemētia. Clementiā enim pacatis conuenire rebus, & pacis potius ornamentū esse, quàm periculorum præsidium. bellicam virtutē, rebus in vltimum discrimen adductis succurrere solere: & patriam parentesque ab his quæ victori collibuisse defendere. Et clemētia laudem velut in medio positam cuius posse contingere: bellorum gloriam non nisi rarissimum quæque consequi. Sic etiā, non hominis modò, sed omniū animalium esse clementiam: ignoscere enim omnia, & post iras iterum

pacari. continere autem res nutu ditioneq; sua, omnes quidem solius esse dei, plurimas autem eius videri, qui deo proximus sit, quod bellica laude in primis paratur. ¶ Poterunt autem hæc argumētationis exempla per omnes locos duci. Posueruntq; vel inter vtilissimas exercitationes dialectici augendi rationē, cum priores illas, tum hanc postremam ex comparatione. Quando omnis hominum deliberatio, omnia consilia, ferè inter magis minusq; bona iactantur. Neq; quicquam est, quod acius expendere vim rerum, intueriq; doceat, quàm comparatio. ¶ Laudationibus in primis augmentatio conuenit. Pleraque enim quæ laudis loco ponuntur, per se frigida sunt, nisi extollantur oratione, & dicentis ingenio fiant laudanda. Isocrates in Helenes laudatione, cū pulchritudinem eius in maxima laudum illius poneret parte, & pulcherrimam eam fuisse, cum alijs rebus, tum Thesei rapina prudentissimi totius Græciæ viri, & Paridis iudicio docuisset, exiguā tamen laudem conquisisse videbatur, pulchritudinis quamuis admirandæ, quāuis incredibilis cōmemoratione, nisi & ipsam pulchritudinē (quam alij fortassis ne laudandā quidē putarēt, alij in vltimis laudū ponerent) omnibus alijs quæ laudantur, prætulisset. ¶ Diminutionis ex augmentandi præceptis parata est ratio. Quibuscunq; enim additis res crescit, eorum rursus oportet detractione decrescat. Ergo cōmotos augmentatione affectus, detracta rursus magnitudine rebus, ad rationem reuocamus. meliusque & clementius æstimare res, & iudicare de eis cogimus auditorem. Hæc q; vna

Quomodo i-
minuēdi af-
fectus, vbi
cōcitati iam
fuerint.

est ratio soluendorum affectuū, vt pacata rursus cōpositāq; mens tranquillitati reddatur. Aliter affectus contrarijs discutimus affectibus, & iram paratā nobis regerimus in authorē: vel cōciliata misericordia, impetus eius mollimus: & euocato quādoq; vndecūque nouo affectu, prioris obliuisci cogimus. Potētissimus autem ad soluendos subitos & recens cōcitos affectus est risus. Vnde in causa Murenæ Cicero nihil æque videtur opposuisse Catonis, & Sulpitij maximorū virorū authoritati, quā lætissimā illam suam facete dicendi festiuitatem. sicq; omne iudiciū solutum est risu, vt Cato, quāuis natura & institutione, ipsa quoq; accusatoris persona, quam sustinebat, horridior, cum tamen risum tenere nequiret, feratur dixisse, Dij boni, quā ridiculum cōsulem habemus. Demosthenem quoq; tradunt cū pro Aristide dicturus esset, in quem vehementissime iudices accenderat accusatorū oratio, reclamareturq; ab omnibus sibi, & velut prædam nato iam reo silentiū imperaretur, orauisse, vt bona illorum venia liceret paucissima extra causam verba facere. Quod cum permitterent, ait, Megarensē quendā studijs operatū Athenis, cum redire in patriam vellet, conducto asino imposuisse sarcinas. Meridie verò, cū nulla vmbra, qua solis ardorem leuarent ipse & agaso, præberetur: statuto in via asino, cōstituit illius vmbra solē vitare, eaq; cū non sufficeret ambobus, agaso sibi illā vendicare, sui illam affirmare iuris esse, operas illi nō vmbra locatam, contra ille contēdere vmbra inter operas esse. Cūq; diceret orator, grauissime inter eos

de vmbra asini altercatū, viderētq; omnes risu quati, & exhilaratos iudices esse, tum grauissima eos increpuit oratione, qui possent de vmbra asini differētem audire, de salute ciuis, quod eos iudicij religio cogeret, audire non possent. tum cœpisse de causa dicere, reūque liberasse. Constat autem hæc facultas, natura primū, quæ cum in omni re multum, tum in hac plurimum potest. Deinde quòd proximum est, crebro vsu. Sunt tamen etiam tradita eius præcepta, quatenus tradi præceptis potest. quorum aucthores Cicero & Quintilianus, notiores sunt, quā vt sint indicandi. Et de affectibus quidem hæc sufficiat dixisse.

SCHOLIA IN CAPVT III.

Quia nascitur autē omnis affectus, vt diximus. Libri huius capite primo. (Ex rei specie.) Prout res bona, aut mala, vt illis, aut nocitura, digna, aut indigna videt. (Pro Plancio.) Quē ambitus reum fecerat Laterensis. (Pro Sylla.) Quē proditiōis arguebat L. Torquatus. (Vt in Nearchorum casu deplorando contra Verrem.) Actione in Verrem septima. (Pro Quintio.) Hunc in gratiam Sex. Neuij accusarat insignis ille orator Hortensius. (Pro Milone.) Quem Clodiani postulabāt lege Cornelia, de Sicarijs. (Pro re, vt alio loco pluribus diximus.) Libri secundi, capite quarto. (Proximum est à conuicio.) Nō longe à conuicio distat, propemodum cōuicium est. (Sic, qui bellum dixit, omnia quæcunque solent in bello fieri, comprehendit.) Hunc in modum & Fabius libro octauo, de enargia: Sic vrbium, inquit, captarum crescit miseratio. Sine dubio enim qui dicit expugnatam esse ciuitatem, complectitur omnia quæcūq; talis fortuna recipit sed in affectus minus penetrat breuis hic velut nuntius. At si aperias hæc quæ vno verbo inclusa erāt, apparebunt effusæ per domos ac templa flammæ, & ruentiū tectorū fragor, & ex diuersis clamoribus vnus quidā sonus, aliorū fuga incerta, alij in extremo complexu suorū cohærentes, & infantū foeminarūq; ploratus, & male vsq; in illū

diem seruati fato senes, tum illa profanorum sacrorumque direptio, efferentium prædas repetentiumque discursus, & acti ante suum quisque prædonem catenati, & conata retinere infantem suum mater, & sicubi maius lucrū est pugna inter victores. Licet enim omnia, ut dixi, cōplectatur euerfio, minus ramen est totum dicere, quàm omnia. (¶ *Segnius enim, ut inquit Horatius.*) In arte poetica,

Aut agitur res in scenis aut acta refertur.
Segnius irritant animos demissa per aures,
Quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus, & quæ
Ipse sibi tradit spectator. &c.

Detecta in *indicijs cicat-
trices & ves-
tes scissæ.* ¶ *Detecta itaq; sunt in aduerso pectore cicatrices.*) Fabius libro sexto: Non solum autē, inquit, dicendo, sed etiam faciēdo quædam lachrymas mouemus. Vnde & producere ipsos qui periclitentur, squalidos, atq; deformes, & liberos eorum ac parentes, institutū: & ab accusatoribus ostendi cruetum gladiū, & lecta ē vulneribus ossa, & vestes sanguine perfusas videmus, & vulnerā resolui, ac verberata corpora nudari. Quarū rerum ingens plerunq; vis est, velut in rem præsentem animos hominum ducentium. Hæc ille. Et Antonius secundo de oratore: Sensi equidem tum, inquit, magnopere moueri iudices, cum excitauī mœstum, ac sordidatū senem, & cum ista feci quæ tu Crasse laudas, nō arte, de qua quid loquar nescio, sed metu magno animi ac dolore, ut discinderem tunicā, ut cicatrices ostēderem, cum C. Marius mœrorē orationis meæ præfens ac sedēs multū lachrymis suis adiuuaret: cūmq; ego illum appellans, collegam ei suum commēdarem, atq; ipsum aduocatum ad communem imperatorum fortunam defendendam inuocarem: non fuit hæc sine lachrymis meis, non sine dolore magno miseratio, omniumq; deorum, & hominū, & ciuium, & sociorum imploratio: quibus omnibus verbis, quæ à me tum sunt habita, si dolor abfuisset meus, nō modò non miserabilis, sed etiam ridenda fuisset oratio mea. &c. His non sunt admodum dissimilia, quæ de epilogis Ciceronis diximus libri secundi, capite quarto. (¶ *Quod ἐπιλογίαι Græci, nostri euidentiā interpretati sunt.*) Quam ἐπιλογίαι Græci, eam nos efficaciam: quam illi ἐπιλογίαι, nos euidentiā appellamus. Quae de Fabij Quintiliani, sexto Institutionum libro verba sic habent, Insequitur ἐπιλογία, quæ à Cicerone illustratio, & euidē-

ἐπιλογία.
ἐπιλογία.

tia nominatur: quæ nō tam dicere videtur, quàm ostendere: & affectus non aliter quàm si rebus ipsis intersimus, sequētur. Meminit eiusdem rei idem author libro quarto, & rursum libro octauo. (¶ *Cicero itaq; cum pro M. Marcello restituto, Cesari gratias agit.*) Longū sit atq; haud scio an etiam superuacū, huc ascribere verba Ciceronis. Oratio extat: qui volet, inde petat. Illud hic obiter notandum, hunc M. Marcellum, cum à Cesare restitutus esset, priusquam reuerteretur Romam, à familiari quodam suo P. Magio Chilone occisum fuisse, quæadmodū in epistola quadam ad Ciceronem refert Ser. Sulpitius. (¶ *Isocrates in Helenes laudatione.*) Est & hæc laudatio hodie in manibus, quamobrem non est cur de ea quicquam dicamus. Porro, ad exacte intelligendum locum hunc, plurimum momenti attulerint ea, quæ habet Quintilianus libro sexto, de affectibus: & de amplificatione libro octauo. (¶ *Vnde in causa Murene Cicero.*) Plutarchus in vita M. Catonis de hac Murenæ defensione loquēs: Cum verò dies, inquit, dicendæ causæ venisset, Cicero, qui per id tempus erat Consul, Murenam defendit, varijs modis Stoicos philosophos, & ista quæ appellatur Paradoxa illudens. Ex quo cum multū risum iudicibus iniecisset, ipse quoque Cato subridens, ijs qui iuxta astabant, dixisse fertur. Dij boni, quàm ridiculum habemus consulem. Verba hac de re Ciceronis ascripsimus libro 2. Atque infra etiam de eadē dicemus causa, capite huius libri duodecimo. (¶ *Demosthenem quoque tradunt.*) Videtur mihi & hic locus vnus esse ex illis, quos dixi emendaturum fuisse Rodolphū, si opus recognouisset. Quippe vbi nos reposuimus, orauisse, ibi etiā exemplar illud scriptum, quanquam id hac parte nō erat manu Rodolphi, nō orauisse, aut orasse, sed orauit habebat. Qui lapsus eiusdem planè farinae est cum eo, cuius meminimus in principio libri secundi. quo etiam in loco plura de eiusmodi labeculis diximus. Quòd autem ibi tum diuinabam, ab Rodolpho ita scriptum fuisse, ut haberet Louanij excusum exemplar, eam coniecturam interim certiore fecit exemplar scriptum, præsertim cum id ea utique parte ipse exarasset Rodolphus. Fabulæ porro huius qua dicitur fuisse vsus Demosthenes, & Erasmus in Chiliadibus mentionem fecit. (¶ *Constat hæc facultas.*) De ridiculis, ac risu multa Fabius libro sexto, & M. Cicero libro secundo, de Oratore.

Familiariū
episto. Cice-
nis libro 4.

Catonis de
Cicerone
verbum.

QUOMODO OBLECTANDVS ORATIONE AVDITOR.

Duplicia esse quae nos delectent, ut quae partim sensu, partim mente percipiatur. Atque omnino duplicem esse voluptatem, quae percipiatur ex oratione, quando alia ex rebus, alia ex ipso orationis genere nascatur. Tamen quae res sensum, quae mentem delectet. Et quomodo ipso orationis genere delectandus auditor.

CAPVT IIII.

Xplēdus erit mihi fortasse numerus. Et, quia docendi rationi, mouēdi praecepta subiicimus, aequū videbitur, ut quae iucundā faciāt orationē, subdamus. tamen si alio docuimus loco delectationi nullā inueniendi certā rationem posse accommodari, magisq; praceptionem huius partis ad rhetora, q̄ ad dialecticum pertinere. Quia tamen ex rebus etiam nascitur orationi delectatio, res autē inuentioni praecipue subduntur, ideo paucis etiam de hac parte dicamus. **D**electatio (ut diximus) quia permotio est cognitiuae virtutis, duae sunt autem virtutes cognitiuae, sensus, & mens, idcirco duplicia sunt quae delectant: quorū alia sensu, alia mente percipiuntur. Et ij quidem, qui magis sensibus viuunt, & corporis tenentur voluptatibus, quorumq; animus corpori seruit, hi magis eam sequuntur delectationem, quae sensibus obijcitur. Contra, quorū generosior & erectior animus omnē in mente curā posuit, hi velut inimicas & infestas instituto suo corporis aspernantur voluptates, & solū quae mentem delectat sequuntur. Qui inter utrosq; sunt medij, & suā tribuendā vtriq; partē arbitrantur, vtriusq; etiā voluptate capiuntur. Quarū itaq; rerum vsu quisq; & perceptione gaudet, earum etiam cōmemoratione praecipue delectatur, & his ipsis maxime captatur orationis gratia.

Delectatio duplex.

Duplex autē est in summa, quae percipitur ex oratione voluptas, quarū alia ex rebus de quibus differitur nascitur, alia ex orationis percipitur genere. **R**es quae sensus oblectant notae sunt. Quisq; enim sensus delectatur, eo quod est naturae suae propriū. Ut oculi, coloribus laetissimis, aures, sonis mitioribus, & reliqui suo quisq; obiecto. Sunt quaedam tamē, quae & ad mentem pertingūt, quia verò propius ad sensuū naturā accedunt, & inter sensuū oblectamenta numerantur. Ut dies festi, spectacula, ludi, choreae, cōuiuia, horti floribus confiti, verni temporis gratia, fluminū per virētia prata decursus, primus iuuetāe decor, corpora pulchritudine conspicua, amores, ioci, concensus, saltationes, & omnia laetiorum annorū animorūq; studia: quorum tamen maxime sunt liberalia, quae oculorum auriūq; studia morantur. Reliqua, quia crassiora sunt, sordidiora sunt etiā plerunq; ut quorum etiam nonnulla sine honoris nō sint praefatione memoranda. **M**entem (cuius propriū est opus veri boniq; perquisitio) delectant omnia quae docent, quae magna, admiranda, inopinata, inexpectata, inaudita sunt, recōditarum rerum peruestigatio, notitia vetustatis, & rerū in longinquo positarum cognitio. egregia magnorum virorum dicta factaque, & in omni genere virtutis acta praclare. Quae quidem si de eis disseratur, iucundam nimirum faciunt orationē, in suo quodq; genere. Sin asperior & tristior sit res de qua dicitur, tum solēt ista auribus expeti. Et, vel similitudines docendis rebus hinc sumuntur, vel argumentationes quaruntur, quarum

Duplex ex oratione voluptas. Sensum quae res oblectet.

Quae mentem delectent.

Digrediendi
ratio.

explicationi tale quippiam adhiberi sit necesse: vel liberius etiam digressionem ad ea dilabimur, quod commodissime fit, cum fallente transitu, sic ad ea deferimur, ut non secuti ea, sed adducti esse videamur. Transitus autem fit aptissime, cum generale aliquid inuenimus, in quod parata est via ex re proposita, & ex quo rursus in quod digredi volumus facilis est accessus. Ut qui de laudibus musices dicit, si volet ad describendam veris gratiam dilabi, dicat Musas libertate animi omniumque rerum securitate gaudere, & sylvas fluminaque expetere. Hic quia iam sylvas & flumina, qui dicit habet, & gaudentes eis mulicem, facile iam transibit in veris descriptionem, cum sit in eo summus istorum decor, & praecipua possit ex eis percipi voluptas. Itaque quantum sit ornatus, quae gratia florentium virentiumque omnium, quis frondibus interstrepentium volucrum contentus, quam amoenam riuorum per prata labentium murmur, & reliqua id genus explicabit. Sic in hoc ipso proposito si dicere volet, quantum sit labor remp. administrantis, paratum est dicere, musicam leuare curas, & mentem reficere: haecque deinde cum reipublicae administratione coniungere, quoniam praecipue sit his opus ei, qui rempublicam tractat, cum tot ac tantis prematur laboribus, tot curas sustineat: quas deinde enumerabit. Est autem huius rei cum apud multos videre exempla, tum apud Platonem Lucianumque in dialogis, quo pacto sumpto diductissimo exordio, a re proposita paulatim, & occulto gradu ad id quod instituant adrepant. Vtilis est differenti haec transeundi ratio, si quando res diuersas vna complecti volet

oratione, sic, ut non turbatam disiectorum membrorum formam, sed vnius faciem corporis praesentent. Vtilis etiam, si quando de re tali dicendum sit, a cuius prima mentione abhorreant aures. ut posito fauorabili aliquo principio, sensim & plumbum (quod aiunt) pede, ad id de quo dicturi sumus deducamur. Cuius rei est egregium in primis Ciceronis exemplum in orationis exordio, quam contra legem agrariam in concione dixit. Quod exordij genus rhetores insinuationem dixerunt. Cum enim nihil videretur magis exasperatum Populi Romani animos, quam contra legem agrariam, hoc est, spem alimentorum suorum differentem, ergo dilata omni rei istius mentione, primum coepit, non ordiri se orationem de laudibus maiorum suorum, ne illis potius quam populi beneficio consulatum acceptum referre videretur, & popularem se consulem hoc ipso velle videri, idque in Senatu initio consulatus sui dixisse, permultaque alia in hanc ipsam sententiam: nec esse qui Gracchanas actiones improbet, nec cui displiceat, si quis de populi commodis ferat. Cumque multis huiusmodi populi molliuisset aures, paulisper & pedetentim allabi ad rem coepit, nec statim contratendere, sed primum voluisse socium se Rullo adiungere, qui cum refugeret, tandemque omnia se diligentius inquisisse diceret, tum demum eodem delatus est, ut non se contra legem agrariam dicere, sed contra Rulli dominatum, qui legis specie parabatur, doceret. Conueniens itaque fuit hoc in loco transitio latens, ut fauorem quem dicendi initio colligebat, nunquam abrupta re etiam ad asperiora transferret. Digrediendi

autem crebrior & magis permiffa poetis libertas. Secūda deinde alijs, vt quifque est poetis dicendi libertate proximus. Sed, quia digrediendi ratione fumus adducti vt digrederemur, rursus ad institutū reuertamur. ¶ Secūdam diximus esse quo delectaret nos oratio, ipsum orationis genus. qua in parte primum est, vt habeat oratio motus animorū, colloquia personarum, consilia euentūsq; rerum inopinatos. Quæ quidem quanquam ad res pertinere possint videri, ex oratione tamen capiūt, & delectant. Argumento est, quòdeadem hæc magna ex parte, si videamus, nō modo non delectent, sed offendant. idcirco in oratione, nō tam res ipsa, quàm mutatio orationis qua exprimiūtur ista, voluptati est. Et quemadmodū in pictura, pleraq; gratissima sunt propter solam imitationem, nec tam res quàm ingenium miramur imitantis: sic cum in oratione, personis sua pro cuiusq; natura conditioneq; verba tribuūtur, & animorū affectuūmq; omniū figura effingitur, idq; cōsequitur oratio, vt non dici sed agi videatur res, & inani quadam imagine audientis animus velut medium se ipse intra actum iactationemq; rerum cōstituit, id quoniam fit orationis virtute, non rerum natura, idcirco est etiam orationi iure tribuendum. Cuius quidem gratiæ capacissimum est omniū poema. Quia enim non rem sequitur oratio, sed voluptati orationis res aptatur, vt q; maxime placitura sunt, sic omnia fingūtur, idcirco summa est ei captādæ venustatis istius in oratione libertas. Proxima est historia, seuerior tamen & cōtractioris frontis, vt quā illæsa veritate lu-

Qua ratione
ipsum ora-
tionis genus
delectet.

dere oporteat. Ciuilis etiam oratio in narrationibus, sæpe etiam & inter argumentandū, vel veris personis vel fictis, affectus suaq; verba tribuit, & nō parū hac orationis gratia sibi indulget. Ne in dialogis quidem philosophi expertes huius laudis fuere. Est apud Platonem videre, tam diligenter effictas differentes personas, vt non Platonis, sed personæ, non verba audire, sed vultus intueri videaris. In his in quibus ipsa Philosophi loquitur persona, aut si qua sunt quæ posita sunt extra actus rerum, extraque affectus, exiguus relinquitur istis locus. Hocq; præcipue hac in parte, cum ipsi differentis personæ tribuitur oratio, delectat, quod & in alijs omnibus generibus quæ diximus gratissimum est, si boni emineant dicentis in oratione mores, hoc est, si nō sit de se arrogans, si de alijs modesta oratio, si benignum candidūmq; de rebus proferat iudicium. In primisque placet simplicitas illa omnia in melius flectentis. Iuuat tamen interim libertas, dicentis, sine aliena cōtumelia, quid sentiat. Harūmq; rerum, sicut omniū in dicendo virtutum, obseruatissimus fuit vbiq; Cicero. Sūt & præter hæc in oratione quæ delectāt, quæ propria sunt orationis, sententiæ graues, acutæ, nouæ, expectatæ, dicta facete, amare, false, prudenter. Ornamenta etiā omnia verborum, sententiarū, & cōpositionis. Sed hæc eloquendi ratione continentur, & idcirco ab his qui huius rei præcepta tradiderunt expetenda.

SCHOLIA IN CAPVT IIII.

TAmetsi vt alio docuimus loco.) Libri secundi cap. 14. (Delectatio, vt diximus, quia per motio est cognitivæ virtutis.) Superiori libro dictum hoc fuit. Delectare est tale aliquid adhibere. E. iij.

Delectare.

re, cuius sensu atq; perceptione is qui accipit gaudet. Vel, est aliquid facere, quod sit sensui eius qui id percipit accommodatum. (Et reliqui suo quisq; obiecto.) Quæ sint obiecta singulorū sensuum, dictū nobis est libri primi capite vndecimo. (Quorū tamen maxime sunt liberalia, quæ oculorum auriumq; studia morantur.) Pulchrum me hercules hac de re caput est apud Aulum Gellium lib. 19. Quinq; (inquit) sunt hominum sensus, quos Græci αἰσθήσεις appellant, per quos voluptas animo aut corpori quæri videtur: gustus, tactus, odoratus, visus, auditus. Ex his omnibus quæ immodica voluptas capitur, ea turpis atq; improba existimatur. Sed enim quæ nimia ex gustu atque tactu est, ea voluptas, sicuti sapientes viri censuerunt, omniū rerū foedissima est. Hōscq; maxime, qui duabus istis beluinis voluptatibus sese dediderunt, grauissimi vitij vocabulis græci appellant ἀκολάσεις vel ἀκρατεῖς. Nos eos vel incontinentes dicimus vel intemperātes. ἀκολάσεις enim si interpretari coactius velis, nimis id verbum insolens erit. Istæ autem voluptates duæ, gustus atq; tactus, id est, libidines in cibos atq; in Venerē prodigæ, solæ sunt hominibus communes cum bestijs, & idcirco in pecudum ferorūmq; animalium numero habetur, quisquis est his beluinis voluptatibus præuinctus. Et paulo post: Quis igitur habens aliquid humani pudoris, voluptatibus istis duabus coeundi atque comedendi, quæ sunt homini cum sue atque asino cōmunes, gaudeat? Socrates quidē dicebat, multos homines propterea velle viuere vt ederent & biberent: sese bibere atq; esse vt viueret. Hippocrates autē diuina vir scientia, de coitu venereo ita existimabat, partem esse quandā morbi teterrimi, quē nostri comitiam dixere. Nāq; ipsius verba hæc tradūtur, συνουσία ἐστὶν μικρὸν ἐπιληψία. (Plūbeo pede beo, quod aiunt, pede.) Hoc est quasi suspēsio ac minus firmo gressu, pedetentim, paulatim. Cicero quodā in loco frigidum argumentū plūbeū pugionē appellat. Quē eundē sensum habet & illud, plūbeo iugulare gladio. (In concione.) Ad populū, ad Quirites. (Quā contra legē Agrariā.) Hæc est lex illa agraria, de qua toties mētio fit apud authores, quæq; omniū propē bellorum ciuiliū fons & origo fuit. Primus eā promulgauit Sp. Cassius regni affectator. Secuti eum sunt multi, qui id ipsum fecere. verū maximos omniū motus hac in re excitarūt C. & Tiberius Gracchi. Occasio eius legis ferēdæ fuit eiusmodi.

Voluptas gustus & tactus turpissima.

Socratis verbum.

Hippocrates de coitu.

Plūbeo pede

Lex agraria

Solebāt Romani, quantum vicini agri hostibus ademissent, partim venundare, partim redigere in publicum, & tenuioris fortunæ ciuibus modica pēssione vtendū locare. Sed posteaq; diuites, ita vt sit, augere eas pensiones cōpere, & pauperes a conducendis agris excludere, lata lex est, qua supra quingenta agri iugera ciuis Romanus habere prohibebatur. Verū ea lex paucos admodum annos contra locupletes auxilio fuit. Ac principio quidem subornati sunt alij quidam, qui in illorum vsum agros conducerent. Deinde velut abrogata iam lege, ipsi etiam suis editis nominibus omnia occupare cōperūt. Cui tam inexpletæ diuitum auaritiæ, sæpe a tribunis plebis, cū maximo reipub. motu obuiam iri cōeptum. id quod tempore Ciceronis fecisse & Rullum, facile ex ipsius Ciceronis contra Rullum oratione apparet. (Nec esse qui Gracchanas actiones improbet.) Duo fuere Gracchi, quorum hic facit mētionem Cicerō, Caius & Tiberius: quibus tanta cura fuit rogandæ ferēdæq; legis agrariæ, vt perire maluerint ambo, q̄ ab ea actione desistere. Et Tiberius quidem ductu P. Scipionis Nasicæ, Caius L. Opimij consulis ductu occisus est. Vitam vtriusque scripsit Plutarchus.

Gracchi.

Copia breuitateque facillime aut offendi auditorem aut delectari. quare non abs re fore, si de his quoque paucis agatur. Tum, quo modo copiose, quo modo breuiter dici possit. Quis vtrouque seruandus modus. Et quibus breuitas, quibus vbertas orationis conueniat.

CAPVT V.

Opia vero & breuitas in dicendo, quoniam præsertim istis inter cætera delectamus & offendimus, constantq; etiam inuentione ista, non alienum videtur ab instituto nostro, paucis de his dicere. Constat autem orationis vbertas, vel quia pauca quidem, multis tamē eloquimur: vel quoniam paucis dicamus, congerimus tamen multa, atque vt non magnitudine, aceruo tamen rerū tendimus orationem: vel, quod affluentissimum est, multa dicimus de multis. Si ostenderit autem, quomodo multa, & quomodo multis dicatur, tria hæc cuiusmodi sint,

Vbertatem, copiamque orationis triplici ratione constare.

Multa quomodo dicimus expositione.

facile erit perspectu. ¶ Multa dicuntur, & expositione & argumentatione. Expositione dicuntur multa, cum non satis habemus, summas tantum rerum explicare, sed partes omnes prosequimur. Qui dicit enim, Iuno quoniam oderat Troianos, nauigante ex Sicilia Aenea classem eius disiecit vi tempestatum. quarum impulsu delatus ad Africam Aeneas, à Didone hospitio benignissime est acceptus. Hoc qui dicit, totum primum Aeneidos librum complexus videtur. Qui volet autem paulo vberius dicere, ille quidem causas odiorum, propter quas infensa Troianis erat Iuno, recenset. deinde, ut è Sicilia nauigarent, sollicitatum à Iunone Aeolum, ut tempestatem classi immitteret. Non tamen ille preces Iunonis effinget, non pollicita Aeoli, nec quo pacto immissa sit Troianis aut iactauerit eos tempestas prosequetur. sufficet tempestate disiectos fuisse demonstrare, atq; diuersos alium ab alio, ad littora portusque africanos esse delatos. Nec Veneris ille querelas, nec Iouis responsa, quibus futurus rei Romanae status explicatur, attinget. Post tempestatem, relictis corporibus atque confirmatis animis sociorum benigno alloquio Aeneae, tum ut explorandorum locorum gratia profectus sit Achate comitatus, Carthaginēque peruenerit: cuius urbis condendae causam, & Didonis casus, breuius qui dicit explicabit suis verbis: quam ut describenda Venere, & querelis Aeneae, iactatisque hinc inde verbis eius, effingat. Deinde, ut in templo Ilionea & socios reginae implorantes fidem ne littoribus arcerentur agnouerit, agnoscen-

dumque se eis & reginae praebuerit. Nihil hic ad ordinem rerum pertinuerint res Troianae pictura in templo expressae: nihil Didonis pulchritudo, aut templi forma descripta: nihil reliqua multa, quae ut orandis rebus immensum, ita cognoscendis nullum attulerint momentum. Poeta enim acerrimi ingenij iudicijque, non magni sane putauit, qui fuerint casus, aut ordo rerum Aeneae, quarum etiam vix tenuis ad ipsum peruenerat fama: sed sumpta illius persona, voluit tanquam in speculo quodam varietatem rerum humanarum vitamque & mores hominum spectandos proponere. Quae cuncta, ut maiore voluptate commendaret, late fudit, quo orationis rerumque decorem & gratiam, quae in angustiorebus delitescunt, in ipsa amplitudine per omnes posset numeros explicare. Quin & haec ipsa multo poterunt effusius dici. Nam in causis odiorum recensendis, singularum causae longissimarum narrationum sunt capaces. Et quod postea dicitur: Vix è conspectu Siculae telluris in altum Vela dabat. hic & quae sit Sicilia describi potest, & quae fuerint manendi ibi rursumque discedendi causae, & apparatus discessionis, & iam ipsa exprimeretur nauigatio. Sic videmus in praелиjs narrandis, tantum quae acies cui cesserit, & quarum partium eques pedesve alterius prostrigauerit equitem aut peditem. Singulorum rara sit, aut perquam breuis mentio, nisi imperatorum, aut eorum qui ordines ducunt. Idcirco in angustum pugnae apud eos colliguntur. Apud poetas, singularum pugnae singula saepe implent volumina. Quoniam non exercituum solum, sed

singulorum hominum casus effingunt, quò magis varietate & rebus sub aspectu ponēdis delectēt. Sed & singulorum casus quantum possint extendi, Aeneae & Turni apud Virgilium, Polynicis & Eteoclis apud Statium, facile declarat descriptio. ¶ Dicimus vero argumentando multa, & quando propositam quæstionē in multas quæstiones diducimus, & quæstiones numerosis colligimus argumentationibus, argumentationesque alijs super alias probationibus confirmamus: & si quid exponendum in argumentatione, non contenti caput rei annotasse, totum ordinem eius recensemus. Vt qui probet virtutis nomē etiam improbitati venerandum esse, quoniam piratæ fama Scipionis adducti, Liternum ubi exulabat profecti sint, & cum conspexissent eum, abierint rursus. Id qui iam volet eo pacto, quo superius ostendi, vltius exponere, & ubi sit Liternum, & quare illic exulauerit Scipio, dicet: & in reliquo expositionis ordine, Scipioni piratisque suam dabit, si videbitur, orationem. ¶ Multum autem dicimus vna de re, id est, quoties libuit, circa vnam rem heremus, quòdque paucis dici potuit, id ipsum late spargimus. Idque tribus illis maxime fit modis, quibus diximus rem vnam in multa diduci, diuisione, partitione, & dinumeratione: quæ quid sint, suo loco diximus. Ergo si quis volet dicere, virtutem Ciceroni rempublicam tractanti aptissimam esse, virtutem diuidet, pròque ea religionem, pietatem, iustitiam, fortitudinem, magnanimitatem, constantiam, temperantiã, modestiã, prudentiam, fidē, & reliquas virtutis species ponere po-

Argumentatione quomodo multa dicamus.

Quomodo pauca multis dicatur.

test: pro republica partes eius, vt sunt patres, & plebs, inopes, potentes, pauperes, diuites. Deinde Ciceronem per adiacentia aut actus, aut effecta dinumerabimus: vt qui facundus sit, qui doctus, qui nouus homo, qui consularis, qui causas agat, & quotidie in iudicijs concionibusque versetur, quæque reliqua sunt huius generis. Possunt igitur hæc omnia, vel inter se coniungi, & vnumquodque vnicuique prout est cuiusque naturæ maxime consentaneum aptari: vel sic, vt integra cum diductorum numero componantur: vt primum diuisa virtute, & manentibus reliquis dicamus, certum est religionem, pietatē, iustitiam, fortitudinem, & cæteras quas diximus virtutum species, necessarias esse Ciceroni tractanti rempub. Deinde rursus dispersita repub. nec quenquam dubitaturum, quin Ciceroni, qui inter patritios, plebeios, potentes, inopes, & reliquas reipublicæ partes versetur, opus sit habere virtutem. Post hæc dinumeratis his quæ Ciceroni adsunt, non enim fieri posse, vt qui facundus, doctus, & homo nouus, honoribus functus, quæque reliqua huiusmodi sunt rempubli. administret, vt id recte faciat sine virtute. Probationum habet ista faciem, possuntque probationes esse, si quod primum est propositum tanquam dubium accipiat: nunc tamen non in eum adhibentur vsus. alioqui quo minus otiosa & supina videantur, non ineptè probationes aliquæ interspargerentur. Possumus itaque hoc pacto, cum visum fuerit, vnam pluresve res in oratione positas spargere, & vnamquanque non vno solùm, sed tribus illis quos diximus explicare

modis. Quæ quidem propositum respicientibus exemplum, cum tentatu factūque haud esse difficilia credam, nihil est necesse suis exemplis indicari.

¶ Est & alia ratio dicendi copiose, quæ fit, cum vnâ eandemque rem iterum atque iterum enumeratis dicimus verbis. Quomodo plerunque videmus apud Ciceronem, nō singula modo verba, quod crebrum est videre apud authores, sed totos locos repetitos: in eis præsertim orationibus, quas iunior ædedit, quæ ætate, sicut semper alioquin, sic tum præcipue, omnis affluentia cultusque in dicendo cupidus extitit. Sed hæc eloquendi, non inueniendi præceptis comprehenduntur, & diuersa sunt idcirco à nostro instituto. ¶ Breuitatis ratio facilior est. Quarum enim rerum collectione copia paratur, earum rursus præmissione breuitatem consequemur. contraria enim (vt in vulgato verbo) contrarijs oriuntur causis.

¶ Breues erimus, in exponendo quidem, si trita omnibus breuitatis sequemur præcepta, hoc est, si rem non à primis vtique initijs, sed solū quatenus instituto nostro sufficit ordiamur. Aeneas vtique apud Virgilium narraturus insidias Græcorum, non labores periculaque bellorum, quibus perfuncti erant, recenset: sed protinus coepit, fracti bello fatisque repulsi. Deinde, vt in reliquo decursu expositionis, quicquid ad rem nostram non pertinet, præmittamus, cuiusmodi est: (dixit & multa alia, quæ nunc non est narrandi locus) &: (dixit quæ ad rem pertinere putabat) &: (respondit quæ sibi visum est.) Quæ moderatio plerisque nostræ ætate studia tractantibus vsque

adeo deest, vt non solū velint quicquid de re dici possit exequi, sed etiam cuiuscunque vlla parte potest inferri mentio, id vndique quæsitum accersant. & quanquam diuersa, quanuis repugnantia proposito suo, viribus detorta tamen inculcent. ex quo iam in friuolis plerisque; & leuissimis quoque rebus nullus scribendorum voluminum neque modus neque finis fit. Post hæc, si non singulas rerum particulas dicendo prosequemur, sed satis habebimus summas & velut fastigia rerum perstringere. Cuius rei, cum multa sunt apud authores exempla, cuiusmodi est apud Virgilium: Punica regna vides, Tyrios & Agenoris urbem. & tota fundata Carthaginis explicatio quæ sequitur. Item in quinto: Interea Aeneas urbem designat aratro, Sortiturque domos, hic Ilion, hæc loca Troia. & reliqua. Sic apud Terentium: Placuit, despondi, hic nuptijs dictus est dies. Tum præcipue poterunt in istud ostendere argumenta comædiarum, quæ paucissimis versiculis, totum fabulae complexum continent. Et declamationum themata, quæ cum breuia admodum sint, verbosis exponuntur plerunque in declamatione narrationibus. Sic & apud scriptores rerum, crebro videmus copiose fusæque res dictas ab alijs, rursus ab alijs in paucissima verba contractas. Postremo, si quid vel ex præcedentibus, aut sequentibus satis potest percipi, vt id ne dicamus quidem. Quod solet autem adijci, ne bis eandem rem dicamus, id cui præcipiendum est, ignarum esse, quid sit breuitas, oportere credam. Ex sequentibus præcedentia intelliguntur, vt apud Virgilium, in quinto: Gaudet regno

Breuitas in
expositione.

Troianus Aestes. Ex eo, quod quidē non dixit poeta, satis perspicitur, imperio Aestē subdidisse urbem recens conditā, & depositos in ea Troianos. Sic apud Terentiū in Andria, ex eo quod dixit Crito, eius morte ad me lege redierunt bona: nec mortuam eam esse, nec cognatam sibi prædixerat, vtrunque tamen ex eo colligitur. Ex præcedentibus, vt quoties mandata, cōsilia, causāsve explicuimus, quibus vel ordo sequentium rerū, vel vis facile perspicitur. quale est in Phormione Terentij: Est parasitus quidam Phormio. & quæ sequuntur. Deinde subiicit: Ego te cognatum dicam, & tibi scribam dicam. Non dicit, hoc dixisse Phormionem, quod ipsum ex figura verborum facile perspicitur. Sed hoc quidem prioris loci exemplum est. Quod autem huius est loci, postquam totum ordinem consilij recensuit, deinde rem ipsam, quæ hoc pacto gesta est, cum posset hinc cognosci, solum dixit, persuasit homini, factum est, ventum est, vincimur, duxit. ¶ Argumentationum breuitas in eo posita est, si primum, vel recidamus multitudinem quæstionum, vel quæ si fufius tenderentur, quæstiones futuræ erant, eæ breuiter argumentationum specie colliguntur. Tum si quas sumimus quæstiones, quàm paucissimis argumentationibus confirmemus. sed ne argumentationes quidem latè fusèq; colligamus, verùm nonnunquam pro tota argumentatione solam ponamus propositionem. Vt: Quid repetam exustas Erycino in littore classes? Quid tempestatum regem, ventosq; furentes Aeolia excitos? Singulæ argumentationes singulis propositionibus

In argumen-
tando breui-
tas.

explicantur. Quandoque singulis propè verbis den-
samus argumenta. vt apud eūdem authorem: Quin-
natam egregio genero, dignisque hymenæis Des pa-
ter, & pacem hanc æterno fœdere firmes. Pro eo quod
dicere instituit, vt natam daret Aeneæ: inquit, natam
egregio genero: argumentum est. idcirco enim col-
ligitur dandam eam esse Aeneæ, quoniam sit egregi-
us gener. Sic quod subdidit: dignisque hymenæis.
quanquam id priori propè sit idem. Sic etiam, Des
pater, & curam filia, & potestatem vno nomine col-
legit. Sic quod postremum posuit: & pacem hanc æ-
terno fœdere firmes. Breuius adhuc est, quod Dido
inquit, cum causam quare coniugium auersaretur di-
xisset, subiicit: Huic vni forsan potui succūbere cul-
pæ. Cum vellet mollire faciem amoris sui, huic vni
dixit, quasi iustior esset sibi venia hac in parte, quæ
nulli alteri delicto locum esset datura. Et culpæ dixit,
non peccato, non crimini. Nec tamen dixit admissu-
ram se: sed, potui inquit, & forsan, & succumbere: vt
nō factura ipsa, sed amoris impetu victum iri vide-
retur. Hoc itaq; pacto consequemur, vt quandoque
quāuis multa, breuiter tamen dicamus. Nec enim fie-
ri poterit, vt hac densitate stipemus argumenta, si ve-
limus singula eis quos superius dixi modis dilatandi,
id est, vel diuisione, vel partitione, vel dinumeratio-
ne, diffundere. Breuitas igitur his rebus maxime con-
stat. ¶ Magni est & vel præcipui in dicendo iudicij
opus, quis sit orationis cōmodissimus modus, & quo
ferè sit breuitas copiāq; claudenda. Nec fanè res est,
quam facile præceptis comprehenderis: quoniam au-

Quis modus
inter copiā
vbertatē
que seruan-
dus.

thores, quorum obseruatio primam ædendorū præceptorum viam aperuit, non eundem omnes in dicendo statuere modum: cum alijs plena, & quodam affluentiæ impetu raptâ probetur oratio: alijs astrictâ, & arguta, & neruis magis quàm carne commendata eloquentia, placeat. Quòq; difficilius sit hæc in alterutram partem, vel damnare, vel laudare, duo maximi omnis æui in dicendo viri effecere, Demosthenes & Cicero. quorum vter fuerit eloquentiæ laude prior, magna fuit semper eritque contentio inter vtriusq; doctos linguę, cum quisque velut patriam hanc laudem, nõ sine magnis, atque diiudicatu difficilibus asferat causis. Cum ergo Demosthenes breuitatis fuerit amantior, Cicero copię: & (vt Quintiliani iudicio huius à me sententiæ repellam inuidiam) illi nihil possit detrahi, huic nihil adijci, non erit vtiq; facile inter dissentientia tantorum virorū iudicia, vtrū sit potius, inuenire. Si quis tamẽ certam aliquam, & velut præfinitam postulet legem, haud inuenio quid rectius ei respondeatur, quàm medium illud, quod inter nimium parūmq; est, quod modum vocant, id vt in omni re, sic in hac etiã optimum esse. A qua si quis alterutram in partem aberrabit, minus quidẽ erit mea sententia culpandus, qui in id quod plus, quàm quod minus est, deflexerit. Nam qui minus dicet, aut non intelligetur satis, aut non satis probabit: dicentisq; culpa, rei damno de qua dicitur, luetur. At si plus dicat, quanquam dicenti fortè sit quod obijci possit, nullo tamen id rerum, vel intelligentię, vel fidei detrimento cõstabit. Satius itaq; fuerit sem-

per, vel fastidiri potius dicentem, quàm rem parum probari. Modus autem quem dicimus sequendum esse, ex instituto dicentis maxime definiendus erit. Pro cuiusque enim destinatione, vt vel docere, vel mouere, vel delectare cupit, optimus putandus erit esse modus, quo poterit quiduis horum cõsequi qui dicit. Ergo in rerum auditorūmq; discrimine, tota huius rei posita est ratio. Partem tamen nonnullam sibi vendicabit qui dicit. In his itaque rebus, in quibus credentem fingimus auditorem, docendiq; tantum dicimus causa, vt in rebus gestis explicandis, tradenda rerum natura, artium præceptis docendis, reliquisque id genus, quæ propè expositione traduntur, breuitas ferè gratissima est, quoniam id quæritur solùm, vt intelligat qui audit. At quum res est cum aduersario, qui peruincendus est oratione, vtrius est opus, quæ plerunq; mora plus, quàm impetu valent. Quousque non probauerimus ergo, quod sumus aggressi probare, quatenus tamen rei materia probationem accipit, non videbimur legitimam dictionis impleuisse mensuram. Quicquid autem superabit, id huic instituto putabimus superuacuum. Mouendi (quoniam, vt sæpe iam diximus, non est aliud motus, quàm vehemēs quædam probatio) idẽ modus est, qui docendi. Delectationi latius plerunq; indulgetur. Vnde fit, vt quæ poterāt persepe paucissimis absolui, postquam occupauit aures audiendi voluptas, nostre oblectationi largissima demus, atq; expetamus tempora, cū rebus alioquin quanuis angusta sufficerent. Ex eisdem causis quas diximus

venit, vt doctis, prudentibus, grauibus viris, seueris auditoribus, breuior oratio paretur. Facilius enim, vel docentur, vel volunt videri discere: minúsq; affectibus, vel dicendi illecebris, obnoxios se præbent. Populus atq; omnis promiscua multitudo, omnicipia, impetu, splendorq; dicendi est demulcendus. Idcirco ad illos cūcti pandūtur eloquētiæ sinus. Nec sanè est vlla maior eloquētiæ fax, quæve acriores subijciat dicenti stimulos, q̄ latissima audientium corona. Eis autē qui dicunt, magnanimis quidē, & acribus, & indoctis, siue sint tales, siue affectent videri tales, aptior est breuis dictio. Quoniā magnanimi natura sūt imperiosi, fidemq; non tam orationi, q̄ personæ debere putāt. & principes singula verba sua, velut legē accipi volunt, vt quos sæpe quāuis pauca grauent verba, & qui solis nutibus suis debere obsequium credāt. Vnde & in Græco prouerbio est, dominos seruis suis monosyllabose esse. Acres, magis vrgere videntur breuitate. Indocti non habent, vnde copiā parent. Ergo quauis persæpe multa sint eis dicenda, singulis tamen breuitas magis conuenerit, vt quanquam longa, accelerata tamen dictio videatur. Contrā, humilioribus, sedatis, prudentibus, doctis, sectanda magis est vbertas. Hi sunt enim qui videntur, & velle posse rem quamlibet exacte docere: & non solūm quod sit vnumquodque ostendere, sed rationem quare ita sit ostendere debere. Sic rebus etiam perplexis, dubijs, numerosis, grandibus, adhibenda est copia. Tenues verò, & nullius momēti, apertæq; & simplices, breuiter dicētur. breuiter enim possunt doceri. In partibus

Quibus breuitas, quibus vbertas, copiaq; dictio nis conueniat.

orationis, si quidem argumētatione constet oratio, longior expediet dictio, vt quæ fidem sit maiori labore factura. Expositioni in vniuersum breuitas est aptior, quanquam expediant nonnūquam etiam in suo genere narrationes vberiores, vt sicubi res repetēda altius, vel præsertim si sit inserēdus acrior affectus, si quemadmodum solet retinendus voluptate sit auditor. Omnis tamē in suo genere expositio, debet argumentatione breuior esse. De exordio, & conclusione cum re delibendum est, & cum orationis etiam magnitudine. sic vt meminerimus partes eas, & velut accessiones orationis esse, nec rei docendæ, sed auditoris conciliandi causa paratas. Facilius itaque quis copia in eis quàm breuitate peccauerit: nisi tamen præsens rerum conditio, latiore etiam in his partibus dictionem poposcerit. tunc vtilitati nimirum cedent præcepta, quæ in hoc præcipiūtur solūm, quoniam creduntur vtilia. Quod si contrarium res ipsa tulerit, sicut in omni vita solemus, sic in oratione, nō q̄ aliàs, quanq̄ sæpe, laudatum: sed q̄ nunc, quauis in præsentia solūm, fuerit optimum, sequemur.

SCHOLIA IN CAPVT V.

Copia verò, & breuitas.) Fit hoc sæpenumero apud auctores, vt casus quispiam, interposito relatiuo, quasi absolute, ac sine verbo ponatur. Cicero ad Trebatium, familiarium epistolarū lib. septimo: Cn. Octauius tuus familiaris, sūmo genere nat⁹, terræ filius, is me quia scit tuū familiarē esse, crebro ad cœnā inuitat. adhuc nō potuit perducere, sed mihi tamen gratū est. Idē in secūda Philippica: Agrū campanū, qui cū de vestigalibus eximebatur, vt militibus daretur, tamē infligi magis reipub. vulnus arbitramur, hūc tu cōp rāforib⁹ tuis, & collusorib⁹ diuidebas. Rursus in Verrē: Nam quis hoc nō intelligit, istū absolutū dijs hominib⁹q; inuitis, eū ex manibus

populi Romani eripi nullo modo posse? Verū in hisce omnibus idē casus repetit, ac proinde v̄s̄r̄atior est locutio, & apud Ciceronē frequēs. Rarius est quod hic fecit Rodolphus, à quo hī nominatiui, copia, & breuitas, ita in principio orationis ponitur, vt nullū prorsus verbū accedat, ad quod v̄llo modo referri queāt. quod vt apud alios quoq; interim fieri, temere ego negare nō ausim, ita sanē q̄ rarū, atq; inusitatū id esse, plani⁹ est, q̄ vt quisq; possit ire inficias. Et, vt semel dicam quod sentio, aut ego planē fallor opinione mea, aut hic quoq; vnus est ex locis illis, quos si recognouisset Rodolphus, emunctiores proculdubio in lucem prodissent. ¶ *Per omnes posset numeros.* Perfectissime, absolutissime. ¶ *Quoniam pirata fama Scipionis adducti.* Hac de re ita legis apud Valeriū Maximū, lib. 2. capite de maiestate: Ad Africanū eundē in Linterna villa se continentē, cōplures prædonū duces vidēdum, eodē tēpore forte confluxerunt. Quos cū ad vim faciendā venire existimasset, præsidium domesticorū in tecto collocauit, eratq; in his repellendis, & animo, & apparatu occupatus. Quod vt prædones animaduernerūt, dimissis militibus, abiectisq; armis, ianua appropinquāt: & clara voce nuntiāt Scipioni, nō vitæ eius hostes, sed virtutis admiratores venisse, conspectū, & cōgressum tanti viri, quasi cæleste aliquod beneficiū expetētes, proinde securū se nobis præstandum præbere ne grauetur. Hæc postq̄ domestici Scipioni retulerunt, fores referari cōsq; intrōmitti iussit. Qui postes ianua tanq̄ aliquā religiosissimā aram sanctūmq; tēplum venerati, cupide Scipionis dextrā apprehēderunt: ac diu osculati, positis ante vestibulū donis, quæ deorū immortalium numini cōsecrari solent, læti, quia Scipionē videre contigisset, ad lares proprias venerūt. ¶ *Vbi sit Linternum.* Strabo libro. 5. id oppidū esse ait Campaniæ, inter Sinuessam & Cumas, fluuiūmq; eiusdē nominis præterfluere. ¶ *Quare illic exulauerit Scipio.* De hoc lege T. Liuij de bello Macedonico & Asiatico, librum. 8. ¶ *Diuisione, partitione, dinumeratione.* Hæc quid sint explicatū est libri primi, capite. 7. & nono. Illud hoc loco obseruet lector, eandē esse, quā hic dinumerationē vocat Rodolphus, & quā illic enumerationem. ¶ *Qui nouus homo.* Ita dicebantur, qui nullas demonstrare possent maiorū suorū imagines, aut illorū res gestas virtutēsq; iactare: sed sua ipsi virtute, ac industria honores essent adepti. Sic Iphicrates

Pirata ad
Scipionem.

Linternum.

Nouus homo

ille Atheniensis, obijciente sibi quodā, q̄ nouus homo esset: mei, inquit, generis splendor à me incipit, tui in te desinit. Et Cicero in Sallustiū: Ego, inquit, maioribus meis virtute mea præluxi, vt si prius noti nō fuerint, à me accipiāt initium memoriarū suarū: tui vitæ, quam turpiter egisti, magnas offudisti tenebras: vt etiam si fuerint egregij ciues, certē venerint in obliuionem. Quare noli mihi antiquos viros obiectare, sati⁹ est enim me meis rebus gestis florere, q̄ maiorum opinione niti: & ita viuere, vt ego sim posteris meis nobilitatis initium & virtutis exēplum. ¶ *Aeneas itaq; apud Virgiliū.* Secundo Aeneidos. ¶ *Punica regna vides.* Verba sunt Veneris ad Aeneā, primo Aeneidos libro. ¶ *Sic apud Terentiū: Placuit, despōdi.* Simonis illius Terentiani verba sunt, in Andria. ¶ *Quid repetā exustas.* Sic Venus Aeneidos libro decimo. ¶ *Quin natā egregio genero.* Drancis oratoris verba sunt, apud Virgiliū libro vndecimo. ¶ *Quod Dido ait.* Aeneidos libro quarto. ¶ *Demosthenes & Cicero.* De his Fa. Quintilianus libro decimo, Oratores verò vel præcipue, inquit, Latinam eloquētiā parem facere Græcæ possunt. Nam Ciceronem cuiuscq; eorū fortiter opposuerim. Nec ignoro, quantam mihi concitem pugnam, cū præsertim id nō sit propositi, vt eū Demostheni cōparem hoc tēpore. Neq; enim attinet, cū Demosthenē in primis legēdū, vel ediscendū potius putē. quorū ego virtutes pleraq; arbitror similes, consiliū, ordinē, diuidēdi, præparādi, probādi rationē, omnia deniq; quæ sunt inuētionis. In eloquēdo est aliqua diuersitas, dērior ille, hic copiosior: ille cōcludit astricti⁹, hic latius pugnat: ille acumine semper, hic frequēter & pōdere: illi nihil detrahi potest, huic nihil adijci: curæ plus in illo, in hoc naturæ. Salibus certe & cōmiseratione, qui duo plurimū affectus valēt, vincimus. Et quæ sequūtur. ¶ *Quod modū vocat.* Notū est illud Hesiodi: *ἄλιος ἢ μισοῦ πάντες.* Et Horati⁹: Est modus in rebus, sunt certi deniq; fines, Quos vltra citrāq; nequit cōsistere rectū. Itē Phocylides: *πάντες ὡς μέτρον ἔχουσιν.* &c. ¶ *Minus quidē erit mea sententia culpandus.* His planē consona sunt, quæ habet Quintilianus libro quarto, capite de narratione. Et rursus lib. duodecimo, Non enim tam obest, inquit, audire superuacua, quā ignorare necessaria. Cicero tamē in oratore: In omnib; rebus, inq; videndū est, quatenus. Et si enim suus cuiq; modus est, tamē magis offēdit nimium q̄ parū.

F. iij.

Prestare sua
virtute flo-
rere, q̄ maio-
rum opinio-
ne niti.

Demosthe-
nis & Cice-
ronis compa-
ratio.

Modus.

Plusne an
minus dicen-
do magis
peccemus.

(Nec sanè est vlla maior eloquētis fax.) Quātā vim habeat in excitādo oratore corona astantiū, de ea re nōnihil attigimus libro. i. (Dominos seruis suis, monosyllabos esse.) Solēt enim domini imperiosiores rem indignā censere, si pluribus verbis sit vten dū ad seruos. Atq; adeò dimidiatis interim semiplenisq; verbis sat habēt, si quid actū velint, significare. Quòd si quis paulò hebetior, nō vel ex nutu, vel ex duabus ad summū syllabis quid sibi Chremes ille suus velit, statim intelligat, hui quæ tū ibi obiurgationes? quæ fulmina? quæ tonitrua? & quid nō? Cælū ruere credas, & Iouē ipsum cū omni strepitu suo inde decidere. (Tūc vtilitati cedent præcepta.) Quid enim stultius, qd ineptius, q̄ cū dispēdio causæ adhærere velle præceptis? quæ i hoc modò sunt inuēta, vt profint, nō etiā, vt officiant. Porro ad exactam totius huius capitis intelligentiam, plurimū momenti attulerint libri Erasmi de copia, & quæ de narrādi breuitate præcipiunt rhetores.

DE DISPOSITIONE, AC PRIMVM EIVS ORATIONIS, QVAE EXPOSITIONE CONSTAT.

(Iam deinceps tractandum esse, de dispositione. Ceterum cum dispositio certum aliquem requirat ordinem, idcirco prius videndū esse, quotuplex ordo sit rerum. Hūncq; triplicem esse: naturalem, arbitrarium, artificialem. Atq; ex his primum rursus quatuor spectari modis: tempore, natura, propositione, & dignitate. CAP. VI.

DE ratione inueniēdi, quam commodissimā crediderim, sit nobis haectenus dictum. Nec solum quibus è locis facienda esset, sed qua facillime via nos ad inuentionem eius quod quaque de re quæreretur perduceret, quàm potui conatus sum apertissime tradere. dixique, quæcunque vtilia huic instituto pro captu meo putauī, vt non optimo forsitan euētū, optima certe fide. Reliquum est, vt de dispositione pauca subijciamus. Et sunt quidē pauca, quæ de ipsa dicantur. Nec enim res est, quæ constet ita multis præceptis. Aristoteles in rhetoricis ne attigit quidem hanc partem, in octauo Topico-

Iā deinceps
de dispositio
ne esse agen
dum.

rum perpauca tradidit. Nec multo plura Cicero & Quintilianus, quiq; alij de ea re dixere. Quo excusatus nobis fuerit, si breuius eā perstringamus. Quā quidem si præterissemus in totū, eam poteramus fortasse Quintiliani authoritate culpam tueri: qui cum de diuisione, hoc est, de ratione controuersiarum in singula quæstionum capita diducendarum dixisset, copiosissimèq; esset hunc locum executus, de disponendi deinde arte, nullis perpetuis legibus statui credidit posse, sed consilium sumi ex præsentī rerū conditione. Ego quemadmodum inueniendi viam, ita collocandi quæ inuenta sunt, formam etiā quādam esse puto. Quæ quidem vt varia multiplexq; sit, neq; in vniuersum demonstrari queat: dicentur tamē ea, quæ creberrime conueniet facere. Extra quæ si quid res ferat quod faciendum sit, idque ab his quæ dicta sunt discrepet, eorum tamē collatione quæ plurimū obseruauimus, præsentī quoq; vsui aliquod succurreret consilium. Vtque inter lana numerātur morborum remedia, quæ sanitatis tēpore alioquin per sepe essent mala: sic inter præcepta putabitur, si quid sit quod legem præceptorum fugiat, in eo quoq; ordinem præceptorum vitasse. At difficile erit inuenire, quod Quintilianus credidit inueniri non posse. Erit quidē difficile, poterit tamē fortasse. Vtq; a nobis non possit, vel in hoc tamen conandum, vt nostro errore alijs ansam demus felicius istā tentandi. Cū sit autem dispositio (vt Cicero inquit) distributio rerū, quæ demonstrat, quid quibus locis cōueniat & collocandū sit, non abs re fuerit fortasse videre in

Esse vtiq;
aliquā dispo
nendi ratio
nem.

Causā ama
tio.

primis, quotuplex sit ordo rerum, quem in disponēdo sequamur. Is mihi triplex maxime videtur. Aliæ sunt enim res quæ statutum quendam & certū inter se habent ordinem: vt annus prior ad annū sequentem. Aliæ vero sunt res, quæ vel non habent ordinē: vel quanquam posset earum certus esse ordo aliquis, nos tamen nullū sequimur: sed solum vtcūq; alia alij aptissime ex dicendi occasione subtexi potest, proinde subiungitur. Quale est apud Lium, cum de Papirio Cursore dicit, quod omnes hunc maxime, si Alexander arma in Italiam vertisset, illi parem destinassent: hinc sumpta occasione, quærit, quis fuerit euentus futurus, si bellū Romanis Alexander intulisset. Tertio loco est, cum rerum ordinem consulto turbamus: & quæ priores sunt, posteriore loco ponimus. Vt cū prius esset dicere, quomodo capta fuerit Troia, deinde quomodo ex lōga nauigatione Aeneas vi tempestatū tandē sit in Africā eiectus: quod postremū est, Virgilius primo libro narrat: deinde priora illa sequētibus duobus exequitur. Primus ordo naturalis est. Secundus arbitrarius (si ita volumus) dici potest. Tertius est, quē artificialē vocant. ¶ Et naturalis quidem ordo in quatuor istis positus est, prout aliud alio prius posteriūve quadrupliciter dicitur. Est enim prius aliquid tēpore. vt dies hesternus ante hodiernū, & hodiernus ante crastinū. Et aliud prius existēdi necessitate, vel (vt aliter loquimur) prius natura. id est autē huiusmodi, vt si hoc sit, nō ideo necesse sit aliud existere: si autē existat aliud, necesse sit hoc vtiq; existere. Hoc ergo prius est, vt si sit animal,

Triplex rerū ordo, naturalis, arbitrarius, artificialis.

Naturalē ordinem quatuor modis spectari: tēpore, natura, positione, dignatione.

non oportet idcirco hominem esse: sed si homo est, cōsequens vtiq; est & animal esse. Prius ergo animal est homine. Hoc pacto prius est genus speciebus, partes toto, causæ euentis, subiectū adiacētibus suis.

Dicūtur & alia alijs priora positione, vt per fretum Gaditanū in orientem nauiganti, prior est Hispania quàm Gallia: & hæc prior quàm Italia, post quam Peloponessus sequitur. Sic contrarium dirigenti cursum, prior quàm Italia Peloponessus erit: & deinceps vt antea quodq; fuit prius, ita nunc fiet posterius. Sic & per hominis eunti mēbra, primū, si descendamus, caput erit, postremi pedes: sic ascendēti, primi pedes erunt, caput vltimū: mediōrum verò sic vnumquodq; prius erit, vt huius vel illius ordinis primo fuerit propius. Postremo dicitur prius, quod est dignatione præstantius. Sic prior est consul prætore, & tribuno prætor, & aurū prius argento, & argentum orichalco dicimus. Cōuertimus tamē interim, & ab infimo ordinē ducimus: primūmq;, non quod optimū, sed quod vilissimum facimus. sic in magistratibus quæsturam primam, postremum dictaturam: & in metallis plumbum primū, aurum postremum numeramus. nisi tamen hunc ordinem malimus non naturalem sed artificialem potius videri. Plerunq; autem fit, vt id quod alia ratione prius dicitur, alia sit posterius. Vt tempore quidem, pueritia prior est quàm iuuetā, æstimatione tamē & dignitate pueritiam iuuenta præcedit. Fieri itaq; potest, vt ordo qui alia ratione non naturalis esset, alio tamen captu secundum naturam sit institutus.

SCHOLIA IN CAPVT VI.

IN octauo Topicorū perpanca tradidit.) Aristoteles Topicorum lib. octauo, nō in vniuersum de ordine ac dispositione tractat orationis cuiusq; sed de ea sola, quæ cōuenit certaminib⁹ ac conflictibus istis scholasticis, aut vbi alioqui viua voce disceptatio fit. (Nec multo plura Cicero & Quintilianus.) Quintilianus de dispositione agit libro septimo. Quo in loco inter alia multa dicit & hæc: Quapropter totus hic liber feruiat dispositioni, quæ quidē si certa aliqua via tradi in omnes materias vllō modo posset, nō tam paucis cōrigisset. Et paulo pōst: Sed meminerimus, inquit, ipsam dispositionem plerunq; vtilitate mutari, nec eandē semper primam quæstionē ex vtraq; parte tractandā. (De disponēdi deinde arte.) Hic locus Quintilianus est institutionū libro septimo. (Cū sit autē dispositio, vt Cicero inquit, distributio rerū.) Sic ferme & Quintilianus: Dispositio est vtilis rerū ac partiū in loco distributio. Et alio quodā loco: Dispositio est rerū q̄ optimo ordine collocatio. In rhetoricis ad Herenniū finitur hoc modo, Dispositio est, per quam illa quæ inuenimus, in ordinē redigim⁹, vt certo quicq; loco pronuntietur. (Quale est apud Liniū, cū de Papirio Cursore dicit.) Locus is quē designat Rodolph⁹, est primæ decados libro nono. (Prout aliud alio prius posteri⁹ve quadrupliciter dicitur.) Hæc eadē ferē Aristoteles in ijs quæ vocat postprædicamēta. Quanquā is quintū significatū addit, quo id prius dicitur, quod tamē si simul est tēpore, tamē alterius causa est. Verbi gratia, Tēpore nō præcedit diē solis ortus, tamē quia causa diei est, idcirco prior esse dicitur. (Fretū Gaditanū.) Quod iuxta Gades est in Hispania. (Postquam Peloponessus.) de hac libri secūdi cap. 10. (Historiographis & poetis, dum res exponūt, seruandū esse ordinē tēporum. Quāq; nō ab vtriusq; eodē modo id fiat. CAP. VII.

Dispositio
quid.

Historiogra-
phis & poe-
tis quis ordo
spectandus.

Quod in ordinis ergo hæc sunt discrimina. dicamus iam, quis ordo cui orationis generi conueniat, priusq; de ea quæ expositione, deinde quæ argumētatione constat. Quæ igitur expositio- nem habet oratio, siquidem rerum gestarū ordinē aliquē decursūmq; recēset, naturalē temporū sequitur ordinē. Idq; nedū seuerior & fidem captans le-

ctorum historia. sed lætius etiā liberi⁹sq; poema, vt quod oblectādis solū auribus sit destinatum. Est tamē differētia poeticæ dispositiōis ab historica, vel maxima, q̄ poeta solum quantū ad ipsius, hoc est, ad narrātis personā pertinet, in speciē sequitur temporum ordinē: quantū autem est ex rerū gestarū natura, plerūq; perturbat eas, atq; à medijs orditur rebus, deinde quæ primæ fuerāt, earū posterius personæ colore alicuius aut alio quouis cōmento infert mētionem. Sic Virgilius (vt notissimo vtamur exēplo) ab nauigatione Aeneæ, qua in Africā tempestatibus delatus est, initium facit, quæ fuit circa finē erroris eius. Troiæ captiuitatē & labores eos, quibus septimū ad id annum, circū maria iactatus, ipse Aeneas, secundo deinde tertioque libro narrat. Quibus in rebus si sequamur colorē narrandi poeticæ, naturalis quidē est ordo: prius enim erat, vt Aeneas tempestate appelleretur in Africā, q̄ Troiæ excidiū errorēsq; suos Didoni narraret. Sin verò res ipsas respicimus, nō personarū, quibus dat orationē poeta, iam videmus cōtrariū naturali, id est artificialē ordinē esse. Prius enim necesse fuit capi Troiam, & Aeneā labores lōgæ nauigationis illius euoluissē, q̄ ex Sicilia in Africam veniret. proinde quoq; artificialē hunc vocamus ordinem. Simile est in comœdia atq; tragœdia. Si intuemur enim faciem, rerū quæ deducūtur in actū, quæq; personarū imitatione exprimūtur, naturalis videtur ordo. Ad totū verò fabulæ complexū respicienti, cū persæpe ab his quæ circa finē eius sunt, incipiāt scriptores: & quæ priora sunt, personarū verbis per occa-

Quo distent
dispositio
poetica & hi-
storica.

tionē explicentur: quæq; prima sunt, ea vltimis quæ-
doq; iungantur: vt in Andria Terentij, simul naufra-
gium Phanniæ aperitur, & nuptiæ Pãphili Glyceri-
q; confiunt. Hæc qui videat, facile est cognitu, arte au-
thoris hūc ordinem, nō rerū natura cōstare. Facili-
lime autē hoc poemati cōtingit in quo actus sunt &
personæ, quod *ἀρραμωτικὸν* Græci vocant. Quoniã pa-
ratum ferè est, quãlibet orationem dare personę, qua
cōmoditate fit, vt per sæpe dialogi quoq; lasciuiāt, &
in quoduis vndecunq; libuit deflectant: præsertim ij
qui paulo lætiores sunt. Cuius rei apud Græcos qui-
dem, cum alios multos, tum in primis apud Lucianū
est videre expressa plurimas in formas exempla. He-
roico carmini non est tanta copia huius rei. Ergo &
personę quidē ordinē reuocant nonnunquã, iã pi-
ctura res exprimuntur: iam vates, manes, oracula, &
præterita cōmemorāt, & lōge pōst vëtura prædicūt.
Danda tamē his omnibus in hac libertate est opera,
vt si nō rerum quomodo eæ gestę sunt, temporū ta-
men, quibus, sub alienis personis saluus sit ordo. Hi-
storię, cuius prima laus est veritas, naturalis tantū or-
do conuenit, ne si figmētis istis aurium gratiam ca-
pēt, fidem perdat. Ergo si fortè historico narrandæ
res essent Aeneæ, nō ille incipiet inde, vnde Virgilius
est orsus. Sed si volet vtiq; Troiæ excidiū narratione
sua complecti, ab ea faciet initium. Deinde sequētur
errores Aeneæ: hæc q; suis, non Aeneæ verbis erunt
dicenda. Tū deniq; dicet, quo pacto in Africę littora
fit vi tēpe statis eiectus. Iam si qua fiet mētio verbo-
rum Didonis, quibus illa Troiæ Aeneæque casus ab

*Historicis
qui seruan-
dus ordo.*

ipso percōtata sit, satis erit dixisse, omnia Aeneā illi
recensuisse, & vrbis vltimā noctē, & pericula quibus
iactatus sit. Nec solūm erit hic ordo seruādus in ra-
tione temporū, sed etiam eo modo prioris, quo di-
ximus causam priorē esse euētis, & reliquis etiam fe-
rè modis prioris. Nam & causæ rerū consiliãq; prius
explicātur, & sicubi insignium virorū mentio inter-
uenerit, describūtur naturæ morésq; eorum, quoniã
& ipsi sicuti authores gestorésq; rerum, natura præ-
cedunt eas. Iam in locorum regionūmq; situ descri-
bendo, diligēter positionem eorum sequatur oportet:
& orationem velut per loca circumferenti sibi, vt
primum quodque occurrit, sic aptissime primum
dicetur. ¶ Quod si plures res, & nullo inter se deuin-
ctos ordine tractet historia, vt cū gesta eodē tempo-
re plura describet bella, quę quãuis simul gerūtur, si-
mul tamen narrari nequeunt, in his ferè scriptoris
arbitrio steterit, quas res priores, quas deinde expli-
care volet, consulētque præcipue rerum notitiæ, &
quo pacto poterunt illæ commodissime cognosci,
eum tradendarum faciet ordinem. Sic Liuius, quã-
do res secundo bello punico & in Italia & in Hispa-
nia, aliisq; etiam locis nonnunquam vno tempo-
re gestas scribit, si quãdo Hispaniēses res sumat scri-
bendas, lōgiore nōnunquã tractu prosequitur eas: si-
cubi verò visum fuerit, quanquã & interea aliæ fue-
rint alijs gestę locis: quo minus cōcisa interim & in-
interrupta mentio rerum, altera cognitioni alterius
obstet. Sic Cornelius Tacitus, egregius in primis (si
quid ego intelligo) author historiæ, longiores in

Batauis res gestas, & alio item loco multorum annorum in Britannia bello cōiungit: tum rursus ad aliarum rerum, quas abruptit, ordinem reuertitur.

SCHOLIA IN CAPVT VII.

Quæ hoc capite citatur ex Virgilio & Terentio, ea omnia sunt nota vel pueris. Quæ ex Liuiio & Tacito afferuntur, ea quæadmodum hoc loco paucis explicari verbis haud quaquam possunt, ita ab eo, qui illorum libros cœperit euoluere citra negotium intelligi queunt. Quocirca nihil video quod hic remorari nos debeat, præsertim, cum quæ de poemate dramatico, & de veritate custodienda historiographis, dicenda erant, ea explicata à nobis sint, superioris libri capite quarto & decimo sexto. Itaque his missis, eorum quæ sequuntur explicationem aggrediemur, modo vnum illud his addiderimus, circa finem capituli huius tam in scripto illo quo vsi sumus, quàm in Louaniensi exemplari, eandem planè esse lectionem, quàm in his nostris. Verum enim uero si quid in me uesti iudicij, si quid omnino mutari fas est, ausim cōtendere, verba hæc (sicubi verò visum fuerit) redūdare, ac proinde expungēda esse. Quod num recte an secus ita visum sit mihi, secum expendat lector.

In tradendis artibus, primū refellendas esse sententias eorum, qui contrā, quàm nos, senserint. Deinde à generalioribus semper ad specialiora progrediendum.

CAPVT VIII.

Quis ordo seruandus in tradendis artibus.

In tradendis artibus quæ maxime cōueniat dispositio, vnus ex omnibus Aristoteles libris suis exactissime videtur effinxisse, vir cum omni ingenij laude multum, tum nescio an ordine rerum plurimum admirandus. Quoniā autem hoc est propositum cuiusque docentis, vt ex notiorum contemplatione, ignotiora scrutetur, (qui solus est ordo nobis discēdi) horumque & aliorum ad alia collatione constantē quandā faciat de rebus fidem: nequit autem fides vlla de re fieri, nisi si qua contraria sit accepta mētibus persuasio, ea prius euellatur: primū est ergo,

vt si quis dixerit aliquid ea de re quæ tractamus aliter atque nobis videtur, illius expugnemus sententiā. si modo is sit, cuius mētio iure habeatur. Nā temeraria cuiusque assertione permoueri, ineptū est. Vt autem securitatis hoc est, contēnere leuiora, ita modestiæ præbet speciē dissimulasse eos, quorum vsu est, opinionemque; cūctorum recepta authoritas: aut quibus alioqui debetur ea veneratio, vt cōtradictione illorum magis simus irritaturi audientium animos, quàm nobis adiūcturi. Sed hæc iudicij sunt magis: Quod ordinis est, hoc sufficere dixisse, maxime naturale esse; vt antequam nostra cōfirmemus, amoliamur aduersa. Deinde cum nostra explicauimus, à generalioribus, quoniā notiora sunt, semper ducendus erit ordo. Deinde per species eundem. Et hæc ipsæ species rursus fortasse, si tam late pateant, genera fiet, inque; alias erunt species diducēde. Sigula ergo, vt primū quodque sumimus, sic erunt deinde tractanda: vt dicatur, quæ sit substantia eorum, quod definiēdo fit: si tamē eius modi res sit, vt sit definiēda: notiores enim sunt nonnunquam, quàm vt hac indigeant cura. Tū quæ partes sint rei, dicendū: si sint ea natura, vt possint aliqua earum fieri partes. Hinc ea, quæ proprie naturæ cuiusque adiacēt, dicentur, hoc est, vis illa, qua agit & patitur, & ea ipsa quæ agit quæque; patitur, & quæ reliqua substantiā rei circumstant. Illud tamē meminerimus, solū de re quaque; dicendū, id quod eo loco, quo de re dicimus, intra cōplexum rei veniet, ea ratione, qua ipsam tractamus. Nā qui de tuēda sanitate hominis, doctrinā instituet, dicet ille quidē de homine, non tamē vti que; dicenda sibi sumet omnia, quæ tractari de homine possunt, nec quid

fit mens hominis, nec quæ sint officia vitæ ad virtutem ducenda, nec quo pacto pareatur homini eloquentia. Pertinet hæc quidē ad hominē omnia, sed nō ea ratione, qua sibi hic eū assumpsit, id est, qua sanitatē tueri potest. Adeoq; fortasse nō defuerit Aristoteli, qui cauilletur, q̄ in libris quos de physico auditu inscripsit, de loco dixerit & vacuo. Quoniam his libris de eo quod mouetur in cōmune disseruerit, ad cuius tractatum: locū & vacuū nō videri pertinere: sed his potius libris debuisse de eo dici, quibus de eo quod ad locū mouetur differit, qui de cælo & mūdo vocātur. Sed datur ferē iusta libertas hæc magnis ingenijs, vt quemadmodum locupletes patrefamilias in domibus suis aliquid licentius citra reprehensionem instituant, ita & doctissimi viri indulgeāt quandoq; animis suis, satisq; rationis sit, illis ita placuisse.

SCHOLIA IN CAPVT VIII.

A Deoq; fortasse nō defuerit Aristoteli, qui cauilletur. Recte illud, cauilletur. Nā Aristoteles huius ordinis ac disputatiōis suæ causam non planè futilem affert initio tertij libri Physicorum. (Satisq; rationis sit, illis ita placuisse.) Quēadmodū dicere solebant auditores Pythagoræ, αὐτὸς ἔφα, ipse dixit.

Quis ordo seruandus ijs, qui res varias multiplicēq; nec vlla certa ratione coherentes describunt. CAPVT IX.

Dispositio in rebus multiplicibus.

A T cum variē multiplicēq; res in vnū quoddam iungentur corpus, quale est, qui historiam animalium, aut plantarum, aut totius etiam rerum naturæ (quēadmodum Plinius) complexi sunt, quale qui facta dictæue clarorum virorum memorabilia, quale qui multiplicē & non vnus corporis rerum commemorationem cōtexunt: his aut

per species rerum dispositio instituitur, reddunturq; cuncta suis generibus, quemadmodum Plinio à cælo ordienti, deinde descendenti in terras, eiūsq; naturam in commune reddenti, tum per partes regionēque omnes prosequenti, deinde animantia & inanima omnia per suas diuisa differentias explicanti. Sic Valerius Maximus, res memorabiles, per virtutum officiorūq; humanorum genera dispartiuit. Hoc pacto medici, morborum faciunt ordinem, ex partibus humani corporis, & à capite ad pedes deducunt. Est etiam in quibusdam, nō liberum modo videre, & quem arbitrarium diximus, ordinem, sed ad res planè solutum, & omnis prorsus ordinis expertem. Vt apud Ouidium in Metamorphosi: qui in summa quidem rerum deductione, temporum quandam seruat imaginem. verū in fabularum ordine, quoniam diuersissimæ sunt, nec facile in ordinem redigi possunt, libertate illa, & (vt ita dicam) poetico lusu figurarum omnium vtitur, quibuscunque transitio ad connectendas res fieri potest, quo commissuram quandam rerum nequam inter se cohærentium assequatur. Dispositio nis itaque loco in istis, est rerum contextus. nexaq; eas & quidem diligentissime, ordinatas autem dicere non possis. Similiter Cornelius Tacitus in descriptione morum Germaniæ, cum dixisset non esse Germanis aurum & argentum, tandem subiecit, ne ferrum quidem superest, sicut ex genere telorum colligitur. Ex cuius verbi, hoc est, telorum mentione, ad arma institutionemque rei militaris quæ apud

Germanos est delabitur. Deinde cū in foeminarū mentione, q̄ hae spectatrices etiā testēsq; pugnātibus adhibeantur, pōstq; dicat venerationē haberi plerisque earū, non adulatione, nec tanquā faciāt deas, hinc cōtinuo subdit, deorū maxime Mercuriū colunt. morēmq; religionū hinc sumpta occasione, prosequitur. Abrūpit tamen nōnunq̄ hanc texturā, ne nimia & proinde leuior affectatio deprehēdi possit. Est quidē hoc ordinis genus accōmodatissimū historiarū, cuius narrationē volubilem & nusquā insistentē esse conuenit. quod nō efficeret, si certis finibus distincta cōcisāq; esset, & singulę partes suis essent discretæ spatijs. Nūc adeo sunt nexa omnia, vt semel propemodum incipere, semel desinere videatur. Quod si eadē hęc tractētur, non ab historico, sed à laudatore, vel qui aliās quomodolibet disputātis prae se specie ferat, is ea distinguat, digerātq; per species, dicātq; primum, quæ natura regionis, quæ forma hominū, deinde, quis cultus erga diuina, quales bello, quales pace, cū publice tū priuatim, frugalitate vitæ, seueritate matrimoniorū, cultu liberorū, qua erga principes veneratione, erga populares equabilitate, erga hospites beneuolētia, erga omnes fide, reliquāq; vel ad hunc modū, vel alium quēlibet, dum tamē appareat ordinem certum sequi eum, dicerētq; vnāquāq; rem nō eo loco quo sit oblata, sed quo sit ab initio disposita, atq; destinata. Libera tamē & hęc ipsa disponēdi ratio est, vel propter hoc, q̄ ad nullā vnā ordinis legē potest alligari. Quisq; enim ordinē qui sibi visus est instituit: nec rerū naturā, sed animū suum sequitur.

SCHOLIA IN CAPVT IX.

Qui historiam animalium. Vt Aristoteles. (Aut plantarū.) Vt Theophrastus. (Qui facta dictāve clarorū virorū.) Vt Valerius Maximus, & in apophthegmatis Plutarchus.

(Quā dispositionē esse cōueniat in expositione oratoria. CAP. X.

Libera ferē est etiā oratoria expositio ea, quā diximus alterius rei docendæ gratia parari solere: hactenus tamen libera, vt ordo eius non ex dicētis voluptate, sed causę vtilitate nascatur. Quoties tamē res ipsa non obstabit, temporū ordo fuerit aptissimus. Quod si primæ narrationis partes asperiores fuerint, fauorabiliores reliquę, nō ab re fortasse sit, eis, quæ benignius accipiētur, occupare animos, & ad priora deinde figura aliqua reuerti. Aut si forte festinabit auditor, quo languēti adhuc animo eius morē geramus, optimum fuerit ab eis incipere, quibus notitia causę cōtinetur. At vbi excitatus fuerit, incaluerintq; aures eius oratione, tum si qua fuerint altius repetēda, vt sæpe solent, præcedunt enim pleraq; causam longius, quibus præcipuus fauor, maximāq; eius cōtinentur momēta, ea cum quæstiones explicabimus, quibus aptissime iungi poterunt, tum erūt inferēda. Quā quidem rem vtilē esse, facilius est ratione colligere, q̄ authorū exēplis. quoniā rectus ille melior vtique est ordo, q̄ iste necessitate detortus. Qui mandat autē literis actionē, quæ sunt optima, ea scribendo maxime cupit exprimere, ne si aliter faciat, nō auditoris importunitas, quæ ex scriptis cognosci nō potest, defendenda in ea, sed sua ipsius inscitia culpāda videatur. Iam verò partimur interim narrationē, & id quod alio loco vtilius dici poterit,

Dispositio
expositionis
oratorie.

reſeruamus. vt in declamatiōe, quę, gemini lāguētes, inſcribitur, Quītil. facit. Cū enī ordo mortis quo alter ex geminis in alterius ſalutē occiſus dicitur, plurimum inuidię reo mouere potuiſſet, ad epilogū maluit differre eū, q̄ vehemētiori affectui hic aptior eſſet locus. Cic. itē p̄ Cluētio, cū prioris cauſę narratiōi, quę iudicij corrupti erat, cōtinuo mortem Oppianici, & quęſtiones de eo habitas ſubiūgere potuiſſet, maluit differre eā ad propriū cauſę ſuę tractatū, quę ea de re pagebatur. Cōtra verò matris odiū, quod p̄priū illius erat cauſę, cuiq; nihil negotij cū cauſa corrupti iudicij erat, id tamē primū putauit narrandū. Erātq; alioqui tēporis ordine primū: quod quanq̄ nō fuiſſet primū, tamē narrādū fuiſſe cōtenderim: quoniā matri, qua tota cauſa maxime premebatur, detrahēda ante omnia fuit authoritas. Itaq; quāq̄ pars narrationis videri poteſt, quę admodū & eſt vtiq; narratio, vſum tamē & affectū p̄pmodū eius partis exordij præbet, qua aduerſario odiū, nobis beneuolētiā cōciliamus. Eiuſdem etiā prudentiæ cōſiliq; eſt, quòd nō nudū rerū ordinē continua narratione cōplectitur, ſed ſubinde erūpit in affectus: & quibuſdā, velut digreſſionis, aut indignationis cauſa, vētis cōturbat. Cuiuſmodi eſt à principio ſtatim: nā Saffia mater huius Habiti (mater enim à me nominis cauſa, tametiſi in hūc hoſtili odio & crudelitate eſt, mater inquā appellabitur) & quę ſequūtur. Deinde nō ita multo poſt: O mulieris ſcelus incredibile, & reliqua itē. Tū in fine huius partis effuſius, iam initiū quod huic cū matre fuerit ſimultatis audiſtiſ. Sic & in Oppianici criminibus re-

cenſendis, poſt nuptias Saffiæ & Oppianici: Sentio, inquit, iudices vos pro veſtra humanitate his tātis ſceleribus breuiter à me demōſtratis vehemēter eſſe cōmotos. Et paulo poſt iterum de Auria fratris vxore prægnāte ſublata. Rurſus maiore copia poſt Scamāndri Frabritiūq; cōdemnationē de ratione iudicij corrupti, cū velut aditū aperit, vt id nō à Cluētio, ſed ab Oppianico doceat eſſe corruptū. Videmus itaq; hac narrādi diligentia artificiōq; ſic iaci ab eo fundamēta cauſę, vt ſi etiā nullas deinde ſubijceret probationes, nihil tamē ferè plus iudex deſideraturus videretur. Quod autē ordinis eſt, temporū rectus hac tota narratione ſeruatus eſt decurſus. quod autē artis hic eſt in diſponēdo, id in eo eſt, quoniā ſubīde cōtextus eius interrūpitur: quod quidē ſæpius q̄ vt temporū ordo turbetur, in hoc genere narrādi cōtingere ſolet.

SCHOLIA IN CAPVT X.

Nihil ineſt in hoc cap. quo explicato ſit op⁹, præterq̄ quę ex Quintiliani Geminis lāguētib⁹, & Cice. p̄ Cluentio oratione afferuntur. Verū ea eiufmodi ſūt, vt niſi omnib⁹ ferme illorū verbis aſcriptis, hoc loco ſatis explicari non queant. Quod cū nimis q̄ lōgū foret, & libri illorū vulgo in manib⁹ habeātur, recti⁹ qui volet inde petierit. Innuit præterea Rodolph⁹ orationes oratorum aliter nonnūq̄ ſcriptas eſſe q̄ diſtas. Cui⁹ rei quodā in loco facit mētionē & Fabius. & Aſconius Pedianus Ciceronem id pro Milone feciſſe teſtatur.

*Orationes
rhetorū aliter
nonnūq̄
ſcribi, q̄ diſt.*

DE DISPOSITIONE EIUS ORATIONIS QUAE ARGUMENTATIONE CONSTAT.

Cobiter quomodo diſponēda ſint ipſe orationis partes, quę ſunt exordium, narratio, confirmatio, epilogus. CAP. XI.

Aliam diximus rationē eſſe diſponēdæ orationis eius, quę cōſtat argumentatione, quales ſunt ſcholæſticę cōtentiōes, ciuiliūmq; rerū

*Quis ordo
ſeruādus ar-
gumentati.*

Partes orationis quo ordine collocandæ.

controuersæ, & quæcunq; demum repugnanti auditori sunt approbandæ. In quibus videndū erit, quis sit ordo quæstionū inter se, quis itē in singulis quæstionibus argumentationū, tum quis partium argumentationis cuiusq;. ¶ Erit fortasse, qui partium orationis disponendarum oblitum me putet, credatque hanc ante alia explicandam fuisse rationem. Nec id sanè me latebat, nec præterissem, si vlla huius rei crederem tradenda esse præcepta. aut esset alius ordo earum, quàm quo numerari solent, quique ex vsu earum colligitur, & quem ipsis penè præferunt nominibus. hoc est, vt primum sit proœmiū, hinc narratio, tum confirmatio, postremus epilogus. Nam quoties id est orationis genus, vt aliquæ partiū istarum sint ei superuacua, tum cū desint, nihil est quod de earū ordine dicatur. ¶ Illud verò necessitatis potius quàm præcepti fuerit, quoties vel occupatio auditoris, vel temporis angustia cogit nos, vt specie festinationis, fastidiū audientis fallamus, incipiamusq; à narratione: tum velut digressionem quadā, quæ fueramus ante narrationem dicturi, dicamus ante confirmationem, subijciamusque narrationi proœmiū.

Quædam & in media oratione vt edū esse proœmio

¶ Vt tamen non inutiliter huius loci tractatum attingerimus, illud interim admoneamus, non solum in initio dictionis, proœmij vsus venire, sed in medio quoq; orationis decursu, sicubi vel noua quæstio tractetur, vel locus asperior, solere præmuniri ea, & aliquando quod proœmij vicem habeat aures placari, quemadmodum in oratione pro Cluentio, cuius modo sum vsus exemplis. Cicero de censoria nota

dicturus: & paulo post, cum Cluentium lege defendere vellet, & ostēdere lege corrupti iudicij tantum iudicem, non etiam eum qui ad corrumpendum coisset, teneri. Sic pro Murena Catoni responsurus, plurimis verbis contendit à iudicibus, vt Catonis auctoritatē aduersus reum pro præiudicio ne accipiāt. Scio istud à rhetoribus tum *πρόληψις*, id est, præsumptionem, tum præmunitionem vocari, numerariq; à quibusdam inter figuras sententiarum. Quod siue hoc, siue proœmij nomine vocetur, non magni referre crediderim, dummodo constet tamen eundem esse vsus eius, ex eisdem duci rebus, ex quibus proœmijum petitur. Quod tamen cur non ita vocent, nō video quid sit causæ. Nam cum & narrationem præcedere argumentatio possit, cuiusmodi sunt quæstiones quæ pro Milone tractantur ante narrationem: & epilogus in media dictione fiat, vt in Verrem de Philodami supplicio, & de Nauarchorū item, Ciceronē videmus fecisse: cur nō etiam & proœmiū & nouum quoddā principiū mediæ inseratur dictioni, si præsertim noua tractetur quæstio, vel locus aliquis qui curam eam postulet, & in quo magna causæ momenta versentur? Id autē quod solet de narratione præcipi, vt ea confirmationē præcedat, sic accipiendum est, vt eius quæstionis cuius narratio est, præcedat cōfirmationem. Quod si quæstionē eam, alias necesse sit quæstiones præcedere, nimirum necesse erit priores quoque confirmationes earū explicari. Quæadmodū eo in loco de quo iam diximus pro Milone factū videmus. Cū enim narratio quæstionis eius esset propria,

Quo sensu cōfirmationē semper præcedat narratio.

qua insidias struxisse Clodium probare voluit, quid attinebat narrari, nisi probatum antè foret, insidiatorem & latronem iuste occidi, & nihil neque à Senatu, neque à Cn. Pompeio contra Milonem esse præiudicatum? Similiter pro Cluentio in quæstione veneficij, nullo vsu ea quæ ad exitium pertinebant Oppianici, superiori narrationi subnectebantur, quanquàm rerum continuus esset ordo, ergo ad proprium quæstionis suæ tractatum illa reseruauit orator. Quin etiam in hac ipsa quæstione, cùm ex priore orationis parte nota iam essent Oppianici crimina, argumentationes quæ ex causis personisq; ducebantur præposuit narrationi. At cùm ex re ipsa & tormentorum ratione, quibus aduersarij contra Cluentium utebantur, confundendi essent: tum demum, quoniã ea continebantur narratione, subiecit illam, simulq; iudicium consuluit tædio, qui longam iam orationem audiendo defessi, si rursus narrare fuisset orsus, quoniam longius adhuc dicturum credere poterant, offensiores fuissent. At cùm in media rerum velut spatia, ipsos argumentando rauisset, quanquam tum narraret, apparebat tamen eum rem paucis, id quod fecit, esse absoluturum. Sed de partibus orationis hæc obiter admonuisse sufficiat, nunc ergo quod instituimus prosequamur.

SCHOLIA IN CAPVT XI.

Cicero de Censoria nota dicitur. Cn. Lentulus, & L. Gellius censores, notarant Cluentium, quasi is iudicium illud corripisset, quo dånatus fuerat Oppianicus. Quae de re verba facturus Cicero, primum aures placat, ac velut aditum sibi muniat ad aures iudicum. vt videre est in ipsa pro Cluentio oratione. Cum Cluentium lege defenderé vellet. Lex erat, primum dicta Sæpronia, deinde Cornelia de sicarijs & veneficis, quæ lex

Lex Sæpronia, seu Cornelia

præter alia multa, & de eius capite queri iubebat, qui cum aut senator esset, aut magistratum gessisset, aut tribunus militum legionibus quatuor primus fuisset, tamen coisset, conuenisset, consensisset, falsumve testimonium dixisset, vt quis iudicio publico dånaretur. Hac ergo lege Cicero defensurus equitè Romanum Cluentium, quasi is ea lege nõ teneretur, mira quadam arte inuidiam huius defensionis, primùm à Cluentio, deinde à se etiã ipse repellit. Cuius rei ansam ei præbuerat T. Aetius accusator: qui inter accusandum delatus huc erat, vt diceret iniquissimè acturum Ciceronem, si legis præsidio Cluentium defenderet: quãdo æquissimum foret, omnes ipsè teneri legibus: quod illi axioma, manibus (quod aiunt) pedibusq; reijcit Cicero. Quod autem addit Rodolphus, lege corrupti iudicij solùm teneri iudicem, nõ etiã eum qui ad corrupendum coisset: ei dicto planè refragatur ipsa legis verba, id quod facile animaduertet is, quisquis ipsam legerit Ciceronis pro Cluentio orationem, cuius disputatio huc spectat, legem hanc Sæproniã pertinere ad magistratus, senatores, & ad eos qui primis quatuor legionibus fuissent tribuni militum: at Cluentium nihil horum omnium esse, sed tantum Romanum equitè: proinde hac lege postulari illum nõ posse. Plura qui volent, legat iureconsultos pãdectarum lib. duodequingentesimo, ad legem Corneliã de sicarijs & veneficis. Quorum verba aliquot ascripsimus libri superioris capite. 10. Sic pro Murena Catoni responditur. Murenam consulẽ designatum, lege Calpurnia de ambitu reũ fecerant Seruius Sulpitius & M. Cato, is qui Vtice ipse sibi mortem consciiuit. Huc ergo Murenam defensurus Cicero, posteaq; Seruio respondisset, deinde responditur Catoni, Venio nunc, inquit, ad M. Catonem, quod est firmamentum ac robur totius accusationis: qui tamẽ ita grauis est accusator & vehemens; vt multo magis eius auctoritatẽ quã criminationem pertimescã. in quo ego accusatore, iudices, primùm illud deprecabor, ne quid L. Murenae dignitas illius, ne quid expectatio tribunatus, ne quid totius vitæ splendor & grauitas noceat, deniq; ne ea soli huic obsint bona M. Catonis, quæ ille adeptus est, vt multis prodesse posset. Bis consul fuerat P. Africanus, & duos terrores huius imperij Carthaginẽ Numantiamq; deleuerat, cùm accusauit L. Corntam. Erat in eo summa eloquentia, summa fides, summa integritas: auctoritas tanta, quãta in imperio populi Romani quod illius opa tenebat. Sepe hoc maiores natu dicere audiuimus, hæc ac-

nelia, de sicarijs & veneficis.

Murena causa.

cusatoris eximiā dignitatē plurimū L. Cotte profuisse. Noluerūt sapiētissimi homines, qui tū rem illā iudicabāt, ita quēnq̄ cadere in iudicio, vt nimis aduersarij virib⁹ abiectus videret. Quid Sergiū. Galbā: nā traditū memoriæ est: nōne pauo tuo fortissimo atq; florētissimo viro M. Catoni, incūbēti ad ei⁹ p̄niciē, populus Ro. eripuit? Sēper in hac ciuitate nimis magnis accusatorū opibus, & populus vniuersus, & sapiētes ac multū in posterū prospiciētes iudices restiterūt. Nolo accusator in iudiciū potētā afferat, nō vim maiorē aliquā, nō autoritatē excellentē, nō nimā gratiā. Valeāt hęc omnia ad salutē innocentīū, ad opē impotentū, ad auxiliū calamitosorū. In periculo verò & in perniciē ciuiū repudiētur. Nam si quis hoc fortē dicet, Catonē descensurū ad accusandū non fuisse, nisi pri⁹ de causa iudicasset, iniquā legē iudices & miserā cōditionem instituet periculis hominū: si existimabit iudiciū accusatoris in reū, pro aliquo prēiudicio valere oportere. ¶ *Scio istud à rhetoribus tum πρόληψις, id est presumptionem.* Quintilianus libro. 9. Mirē verò in causis, inquit, valet prēsumptio, quæ πρόληψις dicitur: cū id qđ obijci potest, occupamus. Id neq; in alijs partibus rarū est, & præcipue proœmio cōuenit. Sed quanq̄ generis vnus, diuersas tamē species habet. Est enim quædā prēmunitio, qualis est Ciceronis cōtra Q. Cæciliū, quod ad accusandū descendat; qui semper defenderat. Quædā cōfessio: vt p̄ Rabirio Posthumo, quē sua quoq; sentētia reprehendendū fatetur, quod pecuniā regi crediderit. Quædā prædictio: vt, Dicam enim, nō augēdi criminis gratia. Quædā emendatio, vt, Rogo ignoscatis mihi, si longius sum euectus. Frequētissima præparatio: cū pluribus verbis, vel quare facturi quid simus, vel quare fecerimus, dici solet. ¶ *Cuiusmodi sunt quæstiones, quæ pro Milone tractantur ante narrationem.* Tres sunt quæstiones, quas discutit Cicero in oratione Miloniana antequā narrat. Prima, ecquid ei fas sit intueri lucē, qui hominē quoquo modo à se occisum fateatur. Altera, de præiudicio factō à senatu. Tertia, de Pōpei præiudicio. ¶ *Et in Verrem de Philodami supplicio.* Hic Philodam⁹ ciuis Lāpfacenus fuit, cuius filiā quomodo per vim cōtenderit violare Verres, & quo deinde modo patrē ipsum vnā cū filio, iniquissimo iudicio dānandū occidēdūq; curarit, tertia in Verrem actione explicat Cicero. ¶ *Et de nauarchorum item.* De horū lōge miserimo casu sup-

πρόληψις.

Philodamus

plicioq; multa Cicero in Verre actione septima. ¶ *Similiter pro Cluentio.* Hęc causam iam semel iterūq; attigimus. estq; hic locus eiusmodi, vt intelligi plene nō queat, nisi plecta oratione tota. ¶ *Quin etiā in hac ipsa quæstione, cū ex priore orationis parte nota iam essent Oppianici crimina, argumentationes quæ ex causis personisq; ducebantur, præposuit narrationi.* Sic quidē nobis legēdum videtur, etiā si exēplaria habebāt ad hūc modū, Quin etiā in hac ipsa quæstione, cū ex primæ orationis parte, notæ iam essent Oppianici duæ vtiq; personæ, &c. Quæ lectio si cui magis probabitur, liberū ei per me quidē erit sequi quod volet. Scripto exēplari, quāobrem hac vtiq; parte minus esset habendū fidei, illud cū primis mihi videbatur esse fat causæ, quod q̄ hanc partē descriperat, neq; enim ab Rodolpho scripta erat, is hoc loco aliquantū spatij reliquerat vacuū, cui post ab alio quopiā quædā ex his verbis quæ recēsuimus erāt inserta. Accedebat huc, q̄ vbi prior ille librarius, quisquis tandē is fuit, nō ex primæ (quæadmodū certis indicijs poterat deprehēdi) sed ex priore orationis parte, scriptū reliquerat: ibi hic posterior, paucis literis immutatis, priore illud in primæ trāsformarat. Vt taceā interim, & alia quædā hoc loco i eo exēplari deprauata sic esse, vt omnino dissimulari nō queāt. Quod gen⁹ est, quod prope calcē capitis legitur oportebat, vbi ab Rodolpho nō oportebat, sed apparebat scriptū fuisse, negari haud potest.

¶ *Quo ordine in oratione ea, quæ argumentatione constat, ipse inter se disponenda sint quæstiones.* CAPVT XII.

Quæstiones quæ veniunt in orationē (quoniam de earū dispositione primū dicere ordo propositus nos admonet) ea quādoq; sunt profus diuersæ, neq; ab aliquo capite descendūt. Vt omnia in Verre repetundarū crimina. Singula enim suā capiunt quæstionē: quæ suis tabulis, testimonijs, decretis, argumētis cōfirmātur. Nec redigitur alia ad aliā. quādoquidē vnaquæuis per se, repetundarū crimen, in quo summa iudicij versatur, cōtinet. Tale est cū quæritur à philosophis, an materia distinguatur à quantitate & habeat sine illa partē discretam à parte.

Quæstionū, alias profus esse diuersas, alias ex vna aliqua generali quæstione descendere.

Vtrumuis enim horum per se quæri potest, vt alterum de altero negetur aut affirmetur. Aliæ sunt quæstiones, multæ quidem, sed ab vna descendentes origine, quemadmodû secundo libro demonstraui multas ab vna deduci quæstiones, diximusque nasci alias ex verbis ipsis quæstionis, alias in verbis inclusas esse, alias ex conditione quadam accipi. Quæ omnia cuiusmodi sint, illic explicata sût à nobis. ¶ Quoties igitur venient in orationem diuersæ quæstiones, ipsiq; (vt diximus) fontibus discretæ, si quidem nihil alteri explicandæ ab altera afferetur, liberum erit vtique de qua volumus primum differere. Nisi sit grauior aliqua, quæ plus ad explicandum poscat laboris, & reliquæ vel ad dicendum tenuiores sint, vel ad approbandum faciliores, tum recenti adhuc & nulla audiendi molestia fatigato auditori, rectissime obijcietur ea, cuius difficultas alacres requirat aures: maxime, quòd minoribus postea & velut appendicibus vel festus etiam benignius intendet. Deinde quòd pronior erit in ista fides, cum dicentis authoritas maioribus approbandis fuerit confirmata. Cum fuerit enim animis accepta ex oratione priore persuasio, incipiemus deinde nõ dictioni modo credere, sed homini. ¶ At cum quæstionis alterius fides alteri quæstioni innixa quomodolibet est, de ea quæ astruendæ alterius in se continet momenta, prius est dicendum. Vt si queratur à prisca philosophia, an sit animus humanus immortalis, sitq; summum hominis bonum virtus: ei quidẽ qui veteris Academię voluisset esse, id quod prius est, prius explicandum fuisset, immortalẽ

Non referre quo ordine explicentur quæstiones eæ, quarû altera nihil faciat ad explicandam alteram.

Inter quæstiones quarû altera alteri innititur, eas esse principio explicandas, è quibus cetera dependent.

esse animũ: deinde, quod iam hinc probari aliqua ex parte potest, virtutẽ esse summũ bonũ: quoniã manẽtib; post mortẽ animis, multum videatur nostra interesse, recte secũs vitã peregisse. Contrã verò cũ dixisset Epicureus, nõ virtutẽ sed voluptatẽ summũ esse bonum, permagno ad id sibi fuisset adiumento, docere cum corporibus interire animos. Ideo enim stultissimum videretur, splẽdida virtutum nomina sectari: cũmq; mors supra ceruicẽ imineret, vltro nõs præmori, & exiguis his vitæ bonis fraudare nosmet ipsos in vita. Huic ergo idẽ fuisset ordo seruãdus. At Stoico, qui cum virtutem non summum modò bonum, sed solum putaret, attamẽ credebat interire animã, quãdoq; quidẽ simul cum corpore, quãdoq; vt post corpus maneret, tãdẽ & dissipari tamẽ atq; emori, libera fuisset ei ratio, vtrã harum quæstionum præponere maluisset. aut si quis eligẽdus ordo, prius de virtute dixisset, tum de interitu animi, ne de illo prædixisse, sequẽtis de virtute orationis detraheret fidei. Hinc & in ciuilibus causis videmus quæstiones: eas, quæ magis ad inuidiam reorum q̃ ad summã iudicij pertinebãt, quia ab eis firmari causa, nõ eæ firmari à causa videbãtur, & ab accusatoribus præpositas esse, & à patrono prius esse cõfutatas. Vt in Murenæ causa, solutius eum in Asia versatum esse saltatẽq; Pauciora quidẽ hæc. At in Coeliũ tã multa, vt lóge maxima pars patrocini; sit de criminibus, quæ sunt extra causam. Ergo cũ sint adiumenta causę ista, prius à Cicerone deliniuntur: Pro Cluẽtio cõtrã, quoniã crimina, defensa corrupti iudicij causa, liquide poterãt vi-

*Quæ primū
ponendæ in-
ter quæstio-
nes eas, quæ
ex eadem ge-
nerali quæ-
stione descē-
dunt.*

deri ab accusatorū odio profecta, ista autē confutata nihil iudicij corrupti causam adiuuissent, idcirco Cicerō in finē ea cōiecit orationis. ¶ Cū verò ab vna prima quæstione, multas deducimus alias quæstiones, quæ pleriq; diuisionē rhetorū vocarūt (quā vtilē quidē ante omnia neruis atq; ossibus cōtrouersia inueniendis Quintilianus rectissime simul & eruditissime dixit) tū hæc obseruāda dispositionis erit ratio, vt primas eas ponamus quæstiones, quæ ex ipsis nascuntur verbis. Proximas, quæ inclusæ sunt in verbis. Postremas, quæ ex cōditionibus accedūt. Quod ita est accipiendū, si rerū de quibus queritur sit ea natura, vt possint ex eis omnia hæc quæstionū genera deduci. Quòd si res ipsæ aliquod horū generū nō admittēt, in eis tamen quæ suscipiēt, præscriptus ordo sequendus erit. primūmq; quæstiones eas quæ nascūtur ex verbis, quæcūq; demū erūt, rectissime excutiemus, anteq̄ sequētium generū attingamus quæstiones. Hæ sunt enim quæstiones, quibus an sit aliquid, queritur: quas veluti in præsumpto necesse est esse, priusq̄ quicquā vlla de re querere possimus. Deinde per singula verba quæ continentur quæstione, ducimus ordinē quæstionū. Primū quidē earū, quæ verbis inclusæ sunt, vt quæq; maxime generalis est, sic primā facimus. Post sequūtur quæ minus late patēt, sic, vt postrema sit, quæ cōtractissima. Tum cōditionales subduntur, quas & ipsas quoq; per generales specialēsq; diuidimus singulatim. Cōditionaliū verò inter se nō facile est dare certā vllam dispositionis legē, nisi sit in eis quæstio, quæ possit alij quæstioni firmamenti ali-

quid afferre, quemadmodum prædiximus, ea semper prius erit tractanda: quod si non sit, tum primam facimus quæstionem aliquam, quæ maiore vi mentem auditoris occupet: postremam verò, quæ ad probandum plurimum possit: in mediū, quod solet in agmine fieri, debiliores recipiūtur. ¶ Sumamus exēplum paulo liberius, quòd facilius possimus hæc omnia vna quæstione complecti. Queramus sitne inter laudes Achillis numerādū, quòd Penthesileā ad Troiā occiderit. Primum est, fueritne Achilles, fueritne Troia, fueritne Pēthesilea. Nam quæ de Amazonibus Troiāque dicuntur, non defuerunt authores, qui vetustatis hæc commenta potius, quàm veritatis monumenta putauerint: vt que non omnino, maxima tamen ex parte scriptorū libertate cōstare. Deinde iam est, an occiderit Achilles Penthesileam, an occiderit ad Troiam. Hinc sequitur iam id quod quæsitum est initio, an sit inter laudes ei ducendum. Certum est, aduersarijs non posse de hoc vllō pacto conuenire, nisi cōuenerit prius de illis quæ priora sunt. Ergo si quid illorum est quod in dubium vocare velimus, necesse est præcedat id tractatum huius quæstionis de qua summa contentionis est. Et hæc quidem quæstiones in verbis sunt. Post hæc inclusas verbis tractamus: in quibus ferè obseruatum est apud authores, vt ex ordine proinde vnumquodque verbum, vt primum est, per omnes quæstiones explicent: generales primum, deinde conditionales. Mihi rectissime ordo ex occidendi verbo incipere videbitur: vt, an fuerit cuiusquam offendere aliquem: deinde, an oc-

cidere: pòst, an occidere Penthesileam. Quam per cōditiones iam diuidimus, an occidere mulierē, an mulierem armis conspicuam, an nobilitate memorabilē, an auxilium iure ferentem patriæ, amico, regi, afflicte fortunæ. Iam an ne fuerint hæc Achillis, cuius generalem quæstionem præposuimus, cum diximus, an fuerit cuiusquam. Ergo & ipsum per conditiones diuidemus: an occidere hanc fœminã fuerit viri fortis, an Græci, an præstantissimi inter eos, an his maioribus orti, an hoc pacto instituti. Postremo iam sequitur (quia multū interest excuses tantū aliquod factum, an laudē ex facto vindices) an sit propter ista laudandus. ¶ Nec hæc eò pertinent, quo credam has omnes quæstiones, vel & alias multo plures, quæ ex quæstione ista possunt deduci, excutiendas esse dicenti: sed vt in eis quas visum fuerit, quâsq; expediet explicare differentem, ostēdamus vberius in hac copia, quis faciendus sit ordo. ¶ Non est quod putemus, solum principio quæstionum, quæ ex diuisione nascuntur, habendam disponendi rationem, quin etiã & singulæ quæstiones rursus diuisione disponuntur. In declamatione quæ Mathematicus inscribitur apud Quintilianum, quoniam tota propè cōtrouersia ex eo pēdet, quod fingitur in themate, mathematicum prædixisse, virum fortem, deinde parricidã fore, qui nasceretur: quæstio conditionalis est, an satis magna causa voluntariæ mortis sit prædictio mathematici. Quòd si doceatur verum dixisse, satis vtique magna erit causa, hocque est in quod probaturus incumbit. Præmittit tamen quæstionem, an etiam si falsum di-

xerit, ipsa tamen denuntiatio tanti sceleris debeat satis esse causæ consciscendæ mortis. Post hanc iam sequitur, an verum dixerit. Id autem obtineri non potest, nisi antè probetur, artem esse mathematicam. Quod ex duabus pendet quæstionibus: an siderum motu res humanæ regantur: & , an possit is humano deprehendi ingenio. Quæ cum vtraq; docuisset, tū colligit, & hunc mathematicum verum dixisse: idq; multis argumētationibus peruincit. Cicero similiter in secunda Philippica, cum respōdet Antonio obijcanti sibi ingritudinem, necesse erat, si debebat cōuinci ingritudinis, vt accepisset aliquid ab Antonio. Deinde, vt quod accepisset, beneficium esset. Postremū illum gratiã non habuisse Antonio. Hunc itaq; ordinē sequitur. At beneficio (inquit) sum vsus tuo. Quo? Negat scilicet. Dicit tamē id semper præ se tulisse. Subijcit deinde, Sed quo beneficio? q̄ me Brundisij nō occideris? Docet id, quod accepit, beneficium nō esse. Postremo, sed sit beneficiū, quãdoquidē maius à latrone accipi nullū potuit, in quo potes me dicere ingrātū? Sic etiã continuo pòst de literis suis, cum eas recitasse reprehendit, primū coarguit inhumanitatem eius, qui literas vllas recitãdas putet. Deinde, quas si suas esse neget Cicero, probare nequeat illius esse. Demū, vt agnoscat eas, sicuti facit, nihil esse in eis quod accusare possit Antonius. Quisquis viderit ista, diligētérq; perspexerit, facile cognoscat, quo modo cuncta hæc velut gradibus quibusdam ducantur: vt q; perueniri ad sequētia nisi per priora nō possit, si modo ea quæ priora sunt, dicenda credamus.

Adeoque prioribus adiuuantur sequentia, ut quauis priora forte satis constanter teneri non possint, sequentium tamen integra plerumque maneat fides. Mutatur tamen hic ordo quaestionum, ut eiusdem generis quaestionum alia alijs in causis sit dispositio. Ut pro Murena, de criminibus quae extra causam erant, primum dixit Cicero, quonia leuia & inania nulliusque momenti erant, ut subleuatis illis atque contemptis, totius accusationis autoritatem pondusque primo aditu videretur subleuasse. Vnde tanquam ex illa fiducia erupit, ut diceret, Bene habet, iacta sunt fundamenta defensionis. Pro Plancio, quonia in dignitatis comparatione praecipua causae illius vis ex accusatoris opinione nixa erat, inque eam vehementissime (quod ex Ciceronis defensione perspicere licet) incubuerat: tractat ergo Cicero primam hanc partem, a qua cum deiecisset eum, quod difficile non erat, a tota deiecisse causa videretur. Ante omnia enim curandum est, ut initio firmum aliquid & quod bene sperare auditorum de tota causa faciat, ponatur. Credendumque, non sine ratione iactari ab omnibus, Principium cuiusque rei potissimum esse partem. Euitatur interim perspicuus ille & nimium diligens ordo, quo ars magis in occulto sit, minusque suspecta sit auditori dictio, quae non ex dicentis astu, sed ex re nata videatur. Non quod non optimus sit ad rem quaque dicenda ordo exactissimus, quando & decor etiam praecipuus orationi, quemadmodum rebus omnibus ex ordine accedit. Sed sicut in vita, qui animorum: sic in oratione, qui aurium gratiam cupit, non quae rectissima sequitur, sed quae persuasioni alienae accommodatissima.

SCHOLIA IN CAPVT XII.

VT omnia in Verrem repetundarum crimina.) Lege repetundarum qui tenerentur, explicauimus prius. Quod ad hunc attinet locum, cum C. Sacerdos praetor in Sicilia fuisset, successit ei in praetura Ca. Verres, qui cum prouinciam eam obtinuisset triennium, & multa ibi libidinosae, auare, crudeliterque egisset, tandem aliquando succedente ei Metello, Romam reuersus, repetundarum a Siculis postulatus est. qui omnes praeter Syracusanos & Mamertinos, Marcum Tullium illo tempore florentem defensionibus amicorum, ad accusandum Verrem descendere copulerunt, propterea quod hunc iam pridem necessitudine quadam sibi deuinctum haberent, ut qui quaestor praetoris Sex. Peducei in insula ea fuisset, & cum inde discederet, multa eis oratione ea, quam Lelybaei habuerat, benigne esset pollicitus. Hac ergo Siculorum causa suscepta, multis criminibus accusauit Verrem Cicero, quorum pleraque tam diuersa separatimque fuere, ut nullum alteri probando accommodari posset, sed suis singula essent quaestionibus explicanda. (Quae admodum secundo libro demonstrauimus.) Capite duodecimo. (Ut si quaeratur a prisca philosophia.) A priscis philosophis. (Sitne animus humanus immortalis.) De animi immortalitate varia fuerunt philosophorum sententiae. Plato immortalem facit. Epicurei statim ut a corpore separatur, interire eum confirmant: Stoici, manere quidem eum aliquandiu, verum post tamen dissipari, atque in nihilum redigi. Frequens est in huius rei mentione Cicero, qui, vbicunque sese offert occasio, Platonis sententiae libens subscribit. (Qui veteris Academiae.) Academia locus erat iuxta Athenas, ubi disputare ac docere solebat Plato. Vnde dicti sunt Academici, quorum etiam nomen unum, tamen duplex sententia fuit. vnde & duplex facta est Academia, vna vetus, altera noua, quemadmodum explicatum a nobis est libro secundo. (Virtutem esse summum bonum.) Quam sententiam Stoicorum diximus iam asseri a Cicerone Tusculana quinta, in Paradoxis, & expendi etiam in libris de finibus. (Voluptatem summum bonum esse.) Ea sententia Epicuri fuit, quam apud Ciceronem primo libro de finibus defendit Torquatus. (Ut in Murenae causa, solutus eum in Asia versatum esse, saltasseque.) Obiecerant enim Cato & Sulpitius Murenae Asiae, & praeterea saltatorem eum Cato appellarat: quae duo crimina diluit Cicero, priusquam ad reliquas

Verris causa

Animus an immortalis.

Academia.

duas accusationis partes progrediatur. (At in M. Caelium tam multa.) Nam cū auri à Clodia accepti & veneficij esset accusatus Caelius, tam multa præter hæc obiecta illi fuere, vt vel minimā Ciceronianæ orationis partē occupent ea, de quibus erat constitutū iudiciū. (Quam vtilem quidem ante omnia nervis, atq; ossibus controuersia inueniendis Quintilianus rectissime simul & eruditissime dixit.) Libro septimo. (Quæ ex ipsis nascuntur verbis.) Quæ quæstiones ex verbis ipsis nascantur, quæ' ve ex ijs quæ verbis inclusa sunt, de his lege libri secūdi caput vndecimum. Penthesilea Hippolyte. (Quod Penthesileam ad Troiam occiderit.) Hæc Penthesilea regina Amazonū fuit, consanguinea earūdem reginæ Hippolytes, quam superius diximus occisam fuisse ab Hercule. Quæ perempta, Penthesilea exul cum suis, Priamo cōtra Græcos auxilio venit, in eōq; bello ab Achille occisa est. Sic ferè Diodorus. (In declamatione quæ Mathematicus inscribitur.) Eius declamationis argumentum est eiusmodi: Vir fortis optet præmiū quod volet. Qui causas voluntariæ mortis in Senatu nō reddiderit, insepultus abijciatur. Quidā de partu vxoris mathematicum consuluit. Is respondit, virum fortem futurū qui nasceretur, deinde parricidam. Cum adoleuisset qui erat natus, bello patriæ fortiter fecit, reddit causas voluntariæ mortis, pater contradicit. (Cicero similiter in secunda Philippica.) Verba Ciceronis habent ad hunc modum: At beneficio sum vsus tuo. Quo? Quamquam illud ipsum quod cōmemoras, semper præ me tuli. Malui me tibi debere confiteri, quàm cuiquam minus prudenti non satis gratus videri. Sed quo beneficio? Quod me Brundisij non occideris? Quem ipse victor, qui tibi, vt tute gloriari solebas, detulerat ex latronibus suis principum, saluum esse voluisset, in Italiā ire iussisset, eum tu occideres? Fac potuisse. Quod est aliud P. C. beneficium Latronū, nisi vt cōmemorare possint, ijs se vitam dedisse quibus nō ademerint? Quod si esset beneficium, nunq̄ ij qui illum interfecerunt, à quo erant seruati, tantā essent gloriā consecuti. Quale autē beneficiū est, q̄ te abstineris à nefario scelere? Quæ in re nō tam iucundū videri mihi debuit, nō interfectū à te: q̄ miserū, id te impune facere potuisse. Sed sit beneficiū, quādōquidē maius à latrone accipi nullū potuit: in quo me potes dicere ingrātū? An de interitu reipub. queri nō debuit, ne in te ingratus viderer? &c. (Sic etiam continuo post de literis suis.) At

etiam literas, inquit, quas me sibi misisse diceret, recitauit homo, & humanitatis expers, & vitæ cōmunis ignarus. Quis enī vnq̄, qui paulum modo bonorū cōsuetudinē nosset, literas ad se ab amico missas, offensione aliqua interposita, in mediū protulit, palamq; recitauit? Quid hoc est aliud, q̄ tollere è vita, vitæ societate; tollere amicorum colloquia absentiu? Quam multa * loca solēt esse in epistolis, quæ prolata si sint, inepta esse videantur. Quam multa seria, neq; tamen vllō modo diuulganda. Sit hoc inhumanitatis tuæ, stultitiam incredibilem videre. Quid habes quod mihi opponas homo disertus, vt Mufela, Thamisio, & Tironi, Numisio videris? Qui cū hoc ipso tempore stent cum gladijs in conspectu Senatus, ego quoq; te disertum putabo, si ostenderis, quo modo sis eos inter sicarios defensurus. Sed quid oppones tādē? Si negem me vnq̄ istas literas ad te misisse, quo me teste cōuincēs? An chirographo, in quo habes scientiā questuosam? Qui possis? sunt enim librarij manu. Iam inuideo magistro tuo, qui te tanta mercede, quantā iam proferā, nihil sapere docuit. Quid est minus, nō dico oratoris, sed hominis, q̄ obijcere aduersario, quod ille si verbo negarit, longius progredi nō possit qui obiecerit? At ego nō nego, tēq; in isto ipso cōuincō, nō inhumanitatis solum, sed etiā amentia. Quod enim verbū in istis literis est nō plenū humanitatis, officij, benevolentia? Et quæ sequuntur. Porro, de Murenæ, & Plancij causa nō est cur hoc loco quicquam dicamus, cum antea de vtraq; dixerimus.

(Argumentationum, quibus singulae quæstiones confirmantur, quæ debeat esse dispositio.

CAPVT XIII.

Argumentationum dispositio in eis, quæ In genere demonstratio non ita magni referre, quæ præcedat argumentationes, & quæ se quantur.

ἁποδεικτικὰ Græci, Cicero demonstratiua vocauit: quæ videlicet ad ostentationem tantum voluptatēque audientium differuntur, ex arbitrio ferè pendet eius, qui dicit, abundēque satis fecit, si decorem, cuius solius est cura sibi, dispositione consequitur. Huiusmodi sunt laudationes, vituperationes, & panegyricorum plerique, qui ex laudatione in suadendi quandam imaginē nōnunquam

H. iiii.

descendunt. Quoniam autem laudantur bona, vituperantur cōtraria: in homine quidem laudamus animi bona, vt sciētias, vt virtutes. Corporis verò & fortunæ bona laudamus dupliciter, vel quia bonorum animi sunt indicia: vt vires, quia continentię signum sunt: opes, quia frugalitatis. vel quia bene sit vsus, vt opibus ad liberalitatem, viribus ad fortitudinem. Cōtraria quoq; interpretatione vituperamus hæc ipsa, & horum contraria. Per se enim, nec bona sunt, nec mala: sed ex eius qui habet ingenio accipiunt nomē. In reliquis rebus laudamus vtilitatem, quam præbēt nobis: & ea præcipue parte bona censemus, qua profunt. Sic deum, patrem, rectorem rerum nostrarum, custodem, protectorem, datorem vitę, prosperitatis, quietis, omniumq; quæ feliciū expetantur votis, fontem originemque laudamus. Deinde similitudine laudum nostrarum: fortunæ quidem, quòd nulli obnoxius sit: corporis, quòd malorum omnium, quę in nos incurrunt sit expers: animi humanarumq; virtutum, vnde iustum eum, clementem, longanimum, propitiū, sapiētem dicimus. Eadem ratione in equis, ex vsu nostro, gestandi arandiq; cōmoda narrantur: quantum bello, quantum pace nobis præstent. Tum quòd alacritate ad pericula, fide aduersus veteres dominos, patientia laborum, māsuetudine, obsequioq; virtutes nostras referūt. Ita in corporis bonis, robur, velocitas, decor. Ita in fortunæ, sunt ornamenta, phaleræ, frena, cultus, & à maxima quaq; fortuna maxima cura eis adhibita. Similiter, non apes modò, sicut copiosissime Virgilius: nec psitaci, vt Ouidius, vt Sta-

tius: sed inanima quoq; sicut vrbes, portus, regiones, arbores, plātæ, lapidésq; laudātur. Sic Plinius terram laudat, q̄ propter eximia merita cognomen indidimus ei maternæ venerationis. Vtilitas hæc eius est. Iam mitē, benignā indulgentem, & vsus mortalium semper ancillā vocat. Iam venena nostri misertā instituisse putat. Imitatio quædā est hæc humane probitatis. Nec ego sum nescius, ista figuratè dici (proprie enim qui possent?) Ideo & imitationē dicimus. Hoc tamen constat, quod initio proposui, similitudine quadam virtutis ista laudari, cū sint reuera longissime ab ea remota. Sed de laude, quanquā nō nostri negotij nunc ea sit, hæc velut in transcurso non inutile fuerit attigisse. Late patet enim laus, & omnium ciuiliū quæstionū ratio propè ex eo fonte descendit. In iudicijs enim, quid æquū, quid iniquum sit: in consilijs, quid expediat, aut noceat, quæ cuncta vtilitatis honestatisq; sine metimur. Quis autē non videat hæc omnia cū laudatione esse cōiuncta: sed tamen laudatio ex dicentis destinatione in aliud transit nomen. Laudationē verò tūc proprie signamus hoc nomine, cū laudamus rem nullū alium in vsum, nisi vt laudemus. In hoc itaq; orationis genere, quoniam præcipue voluptatē admirationemq; sectamur audientium, quæ non cōtingit nisi magnis quibusdā recēsendis, quæ persæpe cū fidei etiā periculo petuntur, aut minoribus in eum modum extollendis, vt magna videantur: sic ergo nōnunquā instituitur dispositio, vt argumentationibus alia super aliā incrementibus, velut gradibus quibusdā augeatur oratio.

Qualis est apud Ciceronē laus clemētiae Cæsaris, M. Marcellū restituentis. Et ad Quirites item laus beneficij P. R. quo ipse est ab exilio reductus. Quæ quomodo fiant, superius diximus. At in earū rerū laudibus recēsendis, quarū ipsa sibi sufficit magnitudo: ut in Pōpeij laudatione pro lege Manilia, in vituperatione M. Antonij, L. Pisonis, cæterorūmq; nihil est necesse seruare hāc extruendarū argumentationū legem. Sed aut dispartimus bona per sua genera, sic, ut de fortunæ bonis, de corporis, tū de virtutibus dicamus, singulāsq; similiter prosequimur, ut quicquid fecit ad vnāquāq; virtutum pertinens, id ad eā redigamus. aut vitā totam, ut natus, ut educatus est, ut sese gessit, per temporū ordinē digerimus. aut ipsi nobis distributionē quandā effingimus, quod pro lege Manilia in laudādo Pōpeio Cicero fecit. Quod fuit quidem faciendū sibi, quoniā pura laus nō fuit eo loco proposita, sed in suasionem vertebatur laudatio, nec Pōpeiū bonū virū tunc probare voluit, sed vtilissimū imperatorē, in quo dixit quatuor illa esse oportere, scientiā rei militaris, virtutē, authoritatē, felicitatem. Aut si multa sint argumēta laudis, quorū magna alia, alia leuiora sint, ne vel leuiora in vnū cōgesta locum exilitate sua vim orationis infringāt, vel eā maiora supra modū tollāt, ordinē quē arbitrariū supra vocauimus sequimur. Itaq; ut maiorū robore, leuiorū fulciatur debilitas: & rursus tenuitate leuiorum, impetus maiorū tēperetur, miscemus ea, iūgimūsq; incredibilia probabilibus, splendida obscuris, insignia ignotis, propria cū his quæ sunt aliorū cōmunia: ut hac mistu-

ra, cōcinnatio quædā, & æquabilitas accedat oratiōi. ¶ In his verò generibus, quæ fidē solā quærunt: fidei quoq; est ante omnia accōmodāda dispositio, id est, quæadmodū de quæstionibus diximus, si sint argumētationes, quæ nō solū prodesse causæ possint, sed ex quarū asseueratione reliquis argumētationibus aliqua parte veniat fides, ut eas alijs præponamus. Sic Cicero pro Milone in ea quæstiōe, cuius sæpe iā meminimus, qua disputat, an possit vllus ab altero occidi iure: primū opponit aduersarijs M. Horatiū, qui sororē occidit, absolutūsq; est P. R. sentētia. In quo velut nascētis rei Romanæ exēplo, legēs, & testimoniū ex fabulis quæsitū, innixa sunt. Similiter Quintilianus in Mathematico, cū probare vult, mathematicū dixisse verū, postquā probauit syderibus regi res humanas, & eorū vim posse ab hominibus cōprehendi, primū argumentū ponit ipsam mathematici cōstātiā in respondendo, qui cū ea, quibus merito credere cōsulens eū pater nō debuerit, tamē nihil texerit, sed omnia sine dissimulatiōe ptulerit, pēdet utiq; præcipue quæstionis istius fides ex mathematico. Quæadmodū in futurorū omnium prædictione, nulla re magis credimus, quā eius scientiā fidēq; qui prædicit. Rectè ergo hoc argumentū tanq̄ firmamentū primum fecit. ¶ Præter hæc, si nō sit hæc in argumētis ordinis causa, tamen proxima ratio erit, ut aliquid quod apud audiētium animos multum habiturum sit virium, hoc primū locemus: deinde debiliora in mediū recipiamus: postremū faciamus id, quod arctissime auditorem teneat: quoniā eorum, ut proxima, sic est

Quis argumētationū ordo in genere deliberatiuo, & iudiciali.

arguere
debet

arguere
debet

efficacissima memoria. Quintilianus itaq; in Milite Mariano, in prima quæstione, quam fecit, an licuerit eum qui vim inferret occidere, primam confessionem causæ aduersario extorsit. Non (inquit) me hercule possum tenere, quo minus in accusatorē dolor meus prorumpat. Quid dicis? Tu si tribunus esses, hoc fecisses? si miles, hoc tulisses? Nihil ferè potuit efficacius dici pro causa, quā quo vel impudētissimus etiā aduersarius cogeretur secundū reum pronuntiare. In fine verò quæstionis id posuit, quod quāuis nō ad firmā dum fidem causæ, tamē quod maius est, apud iudicis animū, potētissimū esse debuit. Itaq; cū inuasisset luxuriā nobilitatis, quā maxime studebat seueritate virtutibusq; premere C. Marius, subiecit in fine, *Dij perfectō magnitudinē tuā curāt imperator ac dirigunt, qui tibi sup ceteras laudes attulerūt tam honestē sententiæ occasionē. Quod miles fortiter fecit, si absoluus, tuū exemplū est.* ¶ In affectibus (quod & antè diximus) crescere semper debet oratio, & quēadmodū inter argumētatiōes ea quæ affectus est capacissima, sic in ipso affectu quod potētissimum, recte ponitur postremū. Cum enim sua spē citissime arescāt lachrymæ, turpe est eas dicētis frigore sicari. Quod ut lachrymis, sic in omni affectu necesse est euenire: quoties is qui dicit, propositis efficacioribus & acrius in animum penetrantibus, ad leuiora deinde velut destituta omnibus oratione deflectit.

SCHOLIA IN CAPVT XIII.

Tria causarum genera.

QUAE EPIDEMIOLOGIAE GRÆCI, Cicero demonstratiua vocauit. Tria, quemadmodū & supra attigimus, causarū sunt ge-

nera, demonstratiuū, deliberatiuū, iudiciale. Demonstratiuum vocāt, quod in laudādo vituperādōq; versatur. Deliberatiuū, quod in suadēdo, aut dissuadēdo, hortando, dehortādōve consistit. Iudiciale, quo accusamus, aut defendimus, petimus, aut abnuimus. Ergo quod ad hunc attinet locū, id quod Latini, Ciceronē in rhetoricis secuti, vocant genus demonstratiuū, Græcis, ἐπιδεικτικὸν dicit. De quo hūc in modū Quintilian⁹ libro tertio: Est igitur, inquit, vt dixi, vnū genus, quo laus & vituperatio continetur: sed est appellatū à meliore parte laudatiuum. Idem alij demonstratiuū vocant. Vtrunq; nomen ex Græco creditur fluxisse, nam & ἐγκωμιστικὸν & ἐπιδεικτικὸν dicunt. Sed mihi ἐπιδεικτικὸν non tam demonstrationis vim habere, quā ostentationis videtur, & multum ab illo encomiastico differre. Nam vt cōtinet laudatiuum in se genus, ita nō intra hoc solum consistit. An quisquā negauerit, panegyricos ἐπιδεικτικὸς esse? Atqui formā suadendi habēt, & plerunq; de vtilitatibus Græciæ loquūtur: vt causarū genera tria sint, sed ea tum in negotijs, tum in ostentatione posita. Nisi fortè nō ex Græco mutuātes demonstratiuū vocāt: verū id sequūtur, quod laus & vituperatio quale sit quicq; demonstrant. ¶ Et panegyricorū pleriq;. Πανηγυρις, laudē, festū, mercatū, conuentū significat. Hinc λόγοι πανηγυρικοί, hoc est, orationes, quæ in laudē cuiuspiā, aut alioqui in cōuentu populi, nō tam vtilitatis, quā demulcendarū auriū voluptatisq; gratia apud Græcos dici solebant. Etiam si nō nunquā (vt iam ex Quintiliano ostendimus) & suadendi habebāt formā, & de vtilitatibus Græciæ loquebātur, id quod nec Rodolphus dissimulat. ¶ Quoniā antè laudatur bona. De his Fabius Quintilianus, libro tertio, cap. nono: & M. Cicero cū multis alijs in locis, tū etiā in partitionibus. ¶ Tū quod alacritate ad pericula, fide aduersus veteres dominos. De hac equorū laude & amore aduersum dominos multa legere est apud Pliniū lib. octauo, cap. vigesimoquarto. ¶ Nō apes modo, sicut copiosissime Virgilius. Quarto Georgicon. ¶ Nec psitaci, vt Ouidius, vt Statius. Ouidius secūdo lib. elegiarū deplorat simul ac laudat psitacū mortuū. Idem facit Statius ad Meliorē lib. secūdo syluarū. ¶ Sic Plinius terrā laudat. Libri secundi capite sexagesimoquinto. ¶ Qualis est apud Ciceronē laus clementiæ. De hoc supra, hui⁹ lib. cap. 3. ¶ Et ad Quirites. In oratione qua gratias egit Po. Ro. q; se ab exilio reuocassent. ¶ Quæ quomodo

Genus demonstratiuū.

Panegyris. Panegyrici.

fiat superius diximus.) Huius libri cap. 3. ¶ *Ut in Pompeij laudatio-
ne pro lege Manilia.* Manilius tribunus plebis legē rogarat, qua
Lex Mani- Cn. Pōpeio decerneretur bellū Mithridaticū. Eā legē diffua-
lia. fere summi viri ac principes ciuitatis Catulus ac Hortensius,
suasit Cicero: & quidē ita suasit, vt bonā totius orationis par-
tem destinarit recenferendis laudibus Pōpeij, cuius laudatiōis
mentionē hic facit Rodolphus. ¶ *In vituperatione M. Antonij.*
In quem plenis, quod aiūt, velis inuehitur Cicero philippica
L. Pifo. secūda. ¶ *Et L. Pisonis.* Hic est ille L. Pifo, qui cū Gabinio cō-
sul erat id tēporis, quo in exilium actus est Cicero. Qui cum
postea senatus auctoritate, ac populi iussu, esset restitutus in
patriam: orationem habuit in senatu de prouincijs cōsularib⁹:
idq; ea ratione effecit, vt ambo C. O. S. S. Pifo in quā & Gabi-
nius à prouincijs reuocarentur. Quare vehementer offensus
Pifo, de insectatione Cicerōis questus est in senatu, grauitérq;
in illum inuectus, maxime fiducia Cæsaris generi sui, qui tum
Gallias obtinebat. Ergo huic responsurus Cicero, ita eū re-
taliat, vt grauiſſima ei in senatu obijciat crimina, omnīq; eū
genere vituperationis proſcindat. Atque hæc est vituperatio
illa Pisonis, cuius meminit hoc loco Agricola. ¶ *In eis verò
generibus, quæ fidem solam quærent.* Quorum hic est finis, vt vera
credantur esse quæ dicuntur, vt est genus deliberatiuū & iu-
dicialē. ¶ *Quemadmodum de questionibus diximus.* Capite proxi-
mo. ¶ *Opponit aduersarius M. Horatiū.* Hic qua arte amissis duo-
bus fratribus, tres illos Curiatios, deinde & sororē ipse suam
occiderit, narrat T. Liuius libro primo ab vrbe cōdita. ¶ *Le-
gēsq;.* Duodecim videlicet tabularum: quæ furem nocturnū
quoquo modo, diurnum autem si se telo defendisset, impune
sinebant interfici. ¶ *Et testimonium ex fabulis quæsitū.* Ait enim,
non sine causa fictis fabulis doctissimos homines memoriæ
Orestis fa- prodidisse, eū Orestem, qui patris sui Agamēnonis vlciscendi
bula. causa, matrem Clytemnestram necauisset, variatis hominum
sententijs, sapientissimæ deæ Palladis sententia liberatū. ¶ *Præ-
ter hæc, si non hæc sit in argumētis ordinis causa.* Hoc ipsum Fabius
libro quinto, capite de vsu argumētorum, & Cicero item nō
vno in loco docet, nempe firmissima argumenta in princī-
pio & sine locanda esse, debiliora velut in medium agmē re-
cipienda. ¶ *In milite Mariano.* Cuius declamationis iam semel
iterumq; meminim⁹. ¶ *In affectibus, quod & antè diximus.* Libri

huius capite tertio. ¶ *Cum enim sua sponte, arescant lachrymae.* Sic
Quintilianus libro sexto, Nunquam tamen debet longa esse
miseratio, nec sine causa dictū est, nihil facilius quā lachry-
mas inarescere. Nam cum etiam veros dolores mitiget tem-
pus, citius euanescat necesse est illa, quā dicendo effinximus,
imago: in qua si moramur, fatigatur lachrymis auditor, & re-
quiescit, & ab illo quē cœperat impetu ad rationē redit. Nō
patiamur igitur frigescere hoc opus, & affectū cū ad summū
perduxerimus relinquamus. neque speremus fore, vt aliena
quisquam diu ploret. Et in partitionibus Cicero, Cito enim
(inquit) exarescit lachryma, præsertim in alienis malis.

Lachrymas
cito arescere

¶ *Tametsi naturalis quidem partium argumentationis ordo is sit, vt
propositiones semper præcedant, sequatur conclusio: & in ratiocina-
tione, primus locus cedat maiori, secundus minori, tertius conclusio-
ni, tamen ordinem hunc ad eō anxie obseruandum non esse, quin in-
terdum mutetur: ne dum nimis theologice pro & contra volumus ar-
guere, in meras incidamus ineptias.* CAPVT XIII.

R Artes argumentationū quam capiāt dispo-
sitionem, non est certis vllis cōprehendere
præceptis. Quæ sint autem partes argumē-
tationis, proximo libro satis multis executi sumus.
Et naturalis quidem ordo est earū, vt præcedant pro-
positiones, deinde sequatur id, quod ex eis efficitur.
In ratiocinatiōe quoq; prima sit maior propositio,
proxima sit minor, postrema conclusio. Sic in indu-
ctiōe, priores sunt species aut partes, quā genus
aut totū quod colligitur ex eis. Velle tamen hāc legē
vsquequaq; obseruare, frigidæ prorsus est & friuolæ
cuiusdam nescio an curæ dicam an cauillationis, cer-
te infantia & fastidij. Infantia quidē, q̄ nihil potest
aut minus disertum aut magis puerile videri, q̄ om-
nia velut puerū à magistro dictata ad vnā certā legē
formamq; dicere. Fastidij quoq; quod necesse est se-
qui eos, qui aures nulla vnquam varietate delicatis-

Naturalis or-
do partium
argumenta-
tionis.

simā nostrī partē tentāt reficere. Varietas enim, sicut rerum omnīū, sic orationis præcipue leuat tædium. Multarū adēd rerū nobis gratia, nō ex se, sed vel ex mēliorū etiā satietate venit. Iam etiam pleræq; sunt argumentationes, quarū tota vis aut duabus propositionibus citra cōclusionē explicatur, aut altera propositionū pro tota ponitur ratiocinationē. Quæ quælia sint, suo loco demōstrauimus. Feras tamē vtcunq; leuioribus in rebus hāc ludicrā verborū iaculationē, in quibus solum os instruitur, & inanes inter disputandū circulatorū clamores petuntur. At in eis rebus, quæ nō ideo tantū dicūtur, vt dicātur, sed vt animos nostros subintrent & emendent, quæq; vitij eradēdis ex intimis mentium nostrarum sedibus adhibentur, id est, quæ moralis philosophiæ vocamus, si hac leuitate intra primas subsistāt aures, inania profecto, inania tantū irritaq; verba fundent. Maioribus ergo viribus instructam orationē, & plenioribus eam ferri velis oportet. Auertendus enim est ab eis quæ placent, quæq; multo tempore probauit animus, & ipse sibi (vt ita dicam) est auferendus. Nec tam docēdus, vt sciat meliora: q̄ cogēdus, vt velit. A qua facultate, quantū absit cōfracta illa & spinosa argumētandi ratio, non est certiore signo colligere, q̄ q̄ ea posteaquā philosophorū scholas ingressa est, moralis ista, quā vere philosophiā dicimus, è scholis prorsus excessit. Veterū certe neminem nisi stoicorum horridissimū quēq; sic disseruisse inuenias, nec id vbiq; tamen. Et si quis paulo lætiore fuit ingenio, huius etiā sectę vicius est dignitate, & splendidius aliquid dicere con-

Hæc legāt si licernia ista, quibus nihil placet, nisi, arguitur & replicatur.

cupiuit. Aristoteles certe, Plato, & quorū interea in philosophia paribus laudibus eloquentia eruditioq; celebratur, ratissime putauerūt vtendū sibi nudis illis & expressis ratiocinationibus, quod ex libris eorū facile p̄spectu est. At nostrī sæculi philosophis, si, quæritur & arguitur primo & secūdo, & notandū quarto aut quinto, & cōlequētia tenet in baroco, & reliquas id genus ineptias demas, destitutos prorsus & nihil quod dicāt habituros videbis. Nec hæc eō dico, quod ea putem esse cōtemnēda. Disci enim illa ab incipiētibus in scholis, & quidem exactissima cura, velim, & exerceri quoq; sed adēd, vt intra scholā maneant. A grauiorū verò rerum tractatu, doctiorūmq; virorū disputatione: ante omnia, cū posteritati erudiēdæ res literis mandantur, crediderim maxime hanc leuē ineptāmq; dicendi scrupulositatē remotā esse debere. Nunc autem cum sint omnia in leuissimas etiam digesta quæstiones, & cui libet quæstioni, velut statutus lege quadam argumentationū & notandorū debeat numerus, implentur ingentia volumina librorū, & totis paginis dicuntur, quæ singulis interdū verbis poterant absolui. Equidem argumentationē in oratione cōtrouersa censeo necessariam esse, tanquā neruos sine quibus ea subsistere non possit. Sed quæ admodū deformē non modo fit corpus, sed nec speciem quidem habeat corporis, in quo soli sint omniq; carne nudati nerui, sic nec orationis aut faciem aut nomen iure habebunt horridæ istæ & vna perpetua specie cōpositę argumentationes. Apud Græcos quidem in prouerbio fuit, vt dicerent, egregia

Quibus flouisculis lasciuant philosophi ætatis nostræ.

Quid Rodolphe, si hæc nostrī legant Theologi?

de lente, quoties minor res maiorem in modum toleretur. Quanto nunc rectius hi notabuntur, cum puerilibus etiam nugis diuina pertractent? Vertenda sunt igitur formae argumentationum, & partes earum varia collocazione disponenda. Nec tamen adeo vitandus ordo rectus, ut credamus non interdum ratiocinationem totam proferendam. quod & Quintilianus fecit in ea declamatione, quae inscribitur Ignominiosus contra tres rogationes. Ergo (inquit) si & ignominiosus vult esse eum, qui ter contradixerit nec tenuerit, & hic contradixit ter nec tenuit, quomodo non sit ignominiosus, inuenire profecto non poterit. Sic & Cicero cum multis in locis, tum pro M. Caelio: Si qua non nupta mulier (inquit) domum patefaceret omnium cupiditati. & reliqua multa, quae subijcit in eam sententiam, quorum omnium haec vis est: Nemo poterit dici adulter, qui cum muliere omnium cupiditati exposita coire consuevit. Hoc apertum est maiorem propositionem esse ratiocinationis. Addere deinde debebat minorem: Clodia autem talis mulier est. Variavit id dicendi figura, & in eius locum interrogat eam, fateaturne talem esse se, an neget. Post ad utranque partem concludit, si neget se talem esse, ne debere quidem videri a M. Caelio petulantius quicquam cum ea factum: sin fateatur, non id videri ex praecedentium propositionum probatione adulterium. At in eadem oratione paulo ante conuertit prorsus totum ratiocinationis ordinem. Cicero, primamque conclusionem ponit: In M. Caelio nulla luxuries reperitur, nulli sumptus, nullum aes alienum, nulla conuiuio-

rum & lustrorum libido, quaeque sequuntur. Hoc est enim, quod probandum est. Deinde cum subdit: Audistis antea cum accusaret: minorem propositionem facit, quae est, Caelium summa eloquentiae studiorumque cura teneri. Postremo maiorem addit: atque scitote iudices, eas cupiditates quae obijciuntur Caelio, atque haec studia de quibus disputo, non facile in eodem homine esse posse. Ut sit ratiocinatio: Non possunt in eo in quo est summus studiorum amor, esse & pravae cupiditates: in Caelio est summus studiorum amor, non possunt ergo in eo esse pravae cupiditates. Interim proponitur altera ex propositionibus tantum. Vel maior, ut Quintilianus in Mathematico: Ei (inquit) tantum debet mors negari, de quo non sufficit hoc praenae genus, ut se ipse potius occidat. Hanc propositionem probat. Deinde quod assumpturus, & hoc videlicet quod ex eis conclusurus: ego vero talis non sum, non ergo debet mihi mors negari: ea velut in propositione illa satis intellecta praetermisit. Interim proponitur minor. ut in eadem declamatione: Quid quod me futurum dixit parricidam? Ratiocinatio quidem talis sit oportet, Quisquis praedictus parricida est, debet mori: ego praedictus sum parricida, debeo ergo mori. Est ergo quod proponitur minor propositio: quod sequitur, est confirmatio maioris, debere mori eum quisquis parricida praedictus est. Quod quanquam posset vniuersaliter pronuntiarum, orator singulariter & tanquam de hoc vno pronuntiat. Quonia (ut priore libro dixi) vniuersales propositiones remotiores esse, & minus arte premere rem praesentem videntur.

SCHOLIA IN CAPVT XIII.

Proximo libro satis multis executi sumus. Libri secundi capite decimoquarto. *Qui aures nulla vnquam varietate, delicatissimam nostri partem, tentant reficere.* Quis enim, inquit ille, est auribus vsque adeo patientib⁹, vti vel paulisper ferat orationem vbiq; sui similem? Tantam vbiq; vim habet varietas, vt nihil omnino tam nitidum sit, quod non squalere videatur citra huius cōmendationē. Gaudet ipsa natura vel in primis varietate, quæ in tam immensa rerū turba nihil vsquam reliquit, quod non admirabili quodā varietatis artificio depinxerit. Et sicut oculi diuersarum aspectu rerum magis detinentur, ita semper animus circumspectat, in quod se velut nouum intendat. Cui si cuncta sui similia occurrant vndique, tædio protinus auertitur. Et Quintilianus, Ars porro, inquit, variandi, cum gratiā præbet ac renouat aures, tum dicentē ipsum laboris mutatione reficit: vt standi, ambulandi, sedendi, iacendi, vicēs sunt, nihilq; eorum pati vnum diu possumus. *Quæ qualia sint, suo loco demonstrauimus.* Libri secundi capite decimo nono. *In quibus solum os instruitur.* In quib⁹ id agitur solum, vt dicendi vsum paremus. *Et inanes inter disputandum circulo- rum clamores petuntur.* Vbi hoc vnum quæritur, vt qui nos disputantes vnde quaque circumstant, ij nobis applaudant, & placere sibi ea quæ dicuntur à nobis, plausu ipso ac clamore testentur. *Et ipse sibi, vt ita dicam, est auferendus.* Ita, inquit, afficiendus animus est, vt non is sibi esse videatur qui adhuc fuit, vtq; probet ea quæ auersatus est hætenus: & auersetur, quæ hucusque probauit. *Egregia de lente.* Eundem prope modum sensum habet, cum eo, quod legitur apud Gellium, τὸ ἐπὶ φωνῆ μύρον, in lente vnguentum. *Quoniam vt priore libro dixi.* Libri secundi capite decimoquarto.

De cautionibus aliquot inter argumentandum obseruandis ei, qui aduersarium velit conuincere.

CAPVT

XV.

Possent ista extendi, multiplēxque horum forma proferri ex authoribus. Sed longū id est: & nisi alioqui multa cura quis legēdis explicādis, pspiciēdisq; scriptoribus ista cognouerit,

Varietas q̄
placeat au-
ribus.

frustra docebitur. Nā neq; dici omnia possunt: & ex eorū quæ diximus collatione, facile quis reliqua cognoscet. Illud tamē adiecisse velim, quòd si qua sit propositio, vel aliquid propositionis simile, in quo maius quæstionis momentū sit positū, rectissime aliquando antequā id aggredimur quod eo conficere volemus, in antecessum apud auditores est deponēdum, & tanquā aliud agamus explicandum. Minus enim suspectū tunc erit, cum quare dicatur nō apparebit: credetūq; facilius, & securos animos blādus subibit. Sicut minus timentur arma, quorū nō intelligitur vsus. Inde cum possederit mentē paratam semel, fidē tunc quoq; pferet, cū vtendū erit eo. Fauet enim quisq; persuasioni suæ, nemóq; vel sibi ipse libenter errorē suū fatetur. Credimúsq; multa, nō quia vera videantur, sed quia credimus. Huiusmodi est apud Ciceronē illa expositionis matris Cluentij inuidia, quæ quanq̄ præcipue veneficij crimini defendēdo conueniat, tamen si, cum illud defendendū erat, primum poneretur, poterat iam dubia sicut crimen videri. Huc pertinet alius repetitæ narrationū præparationes. Et in altercationibus quidem præcipuus est obseruationis istius vsus. Ideóq; si qua sunt, quæ plus sint allatura confirmādæ intentioni nostræ, nō sunt vtique protinus cum eo constringenda. Tergiuersabitur enim & effugia quæret aduersarius, inuitusque se in laqueū quem prospexerit dabit. Ergo dimouenda sunt hæc ab eo quod efficere volumus, & altius repetenda, & multitudine similium propositionum, quas sibi periculo daturus sit aduersarius,

Cautio obser-
uanda argu-
mentanti.

obruenda. Quæ cuiusmodi sint, ex Platonis dialogis nō est difficile perspicere. Sed nos interim aliquo exemplo quod dicimus indicemus. Demus Academicū probare volētē Epicureo: quisquis sine virtute sit, eum esse infelicem. Non sumet ille tantūmodo virtutem esse summū bonum: id enim nihilo probabilius est, quàm id quod intendebatur: nec id etiā vnde istud deducitur, virtutis curam maxime naturalem esse homini. Altius igitur ordietur. Quæret ecquid fateatur animā corpore meliōre esse? Sed hoc quoq; muniendum est Socratica inductione. Quæredum est, an aurigam curru, & naue gubernatorē, & dominum domo, & principē popularibus, & in vniuersum quod imperet præstantius esse putet eo quod paret: an & animi imperio putet corpus regi. Quæ si concedat, necesse erit concedat, animum corpore potiorē esse. Quod vbi constare cœpit, sequatur hinc, propria animi bona proprijs corporis bonis esse potiora. Quòd si docuerimus hinc, propriā animi, virtutem: propriam corporis, voluptatem esse: cōstabit virtutem esse meliōre voluptate. Quod ipsum erit fortasse quærendum. Ex longinquo rogabit itaq; putētne eisdem gaudere corpus & animum? quod nimirum negabit. Nā & multa poscit corpus, quæ nec indulgenda illi credit Epicurus. Ergo horum aduersus animus, qui negat ea corpori, gaudet. Sic & animo multa placent, quæ corpus auerlatur. Cū gaudeant autem diuersis, voluptas corporis erit: quod autem voluptati contrarium sit, non inuenimus, nisi virtutem. Ea pertinebit igitur ad animum. Hæc ergo bo-

na vtriusq; erunt. Quòd si est proprium animi bonum virtus, erit & summū bonum, cum demōstratum sit antè, meliora esse quæ ad animū, quàm quæ ad corpus pertineāt. Cū enim nō sint alia propria hominis, q̄ quæ sunt animi & corporis bona, (Nam fortunæ bona solū dicuntur, quia istis deseruiunt) ergo animi bona, quoniā meliora sunt, summa sint oportet. Et iam hæc quidem cum sint virtutes, necesse est qui sine eis sit, esse cum summo malo, quod vitium erit. Atqui quisquis cū summo malo est, infelix est. Ergo iam efficitur, quod intendimus, quisquis est sine virtute, infelix est. Quòd si à proximis cœpissimus, & inde digrederemur ad longius posita, insolentior aduersarius negaret omnia, neq; peruenire nos ad aliquid sineret vnquā, quod ipse confiteretur. At cum ea proponimus, quæ distant multum, neq; fere quicquam negotij videntur habere cū eo quod proponimus, facilius dat aduersarius tãquam nihil ad se pertinens. Vnde datur confessum nobis aliquid arripere, in quo pedē (quod dici solet) figamus, ad quod si alio perueniremus ordine, negaret id ipsum aduersarius, ne vinculis argumentationū vinciretur, & aliquid cōfiteretur, ex quo contra ipsum regredi possimus. ¶ Sed quemadmodū à summo quodam cacumine petito initio, ad id postremū, quod probare destinamus, delabimur: sic licebit econtrario, & hoc ipsum quod intendimus primū facere, & id adhibita argumentatione confirmare, hancq; ipsam argumentationē rursus alia astruere, donec veniamus ad aliquid tandem, quod inficiari aduersarius non possit.

¶ Similiter etiam poterimus, cum negauerit intentionem aduersarius, proponere aliquid, quod etiam diuersum videatur à proposito, quod det aduersarius. Id cum fecerit, tum ductu eo quem obliquum priore libro diximus, ex contradicente intentionis, contradicens eius quod aduersarius dedit, colligere.

Dna in altercatione figura.

¶ Quod quomodo fiat, suo loco nobis est dictū. ¶ Huius tamen admonitum altercatorem velim, vt sciat quam potissimum ex istis disponendi rationem sequatur, duas ferè in altercatione figuras esse orationis. Aut enim interrogantes, & aduersarij sententias percontando elicientes, differimus: aut asseueramus, & nostrarum argumentationū constantia, in nostrā sententiā eum transire cogimus. Primū genus est, vt cum quærimus, sitne virtus proprium animi opus. Quod si dederit aduersarius, rursus quærimus, estne opus cuiusq; bonū ipsius? Deinde si id quoq; detur, tum quæritur, sitne animus optima pars nostri? Post hæc, sitne optimum quod optimo bonum est? Hæc etiā cū data fuerint, tum relinquetur, vtique optimū, id est, summū bonū esse virtutē. Secundū genus est, cum dicimus, Virtus est summū bonū: idq; probamus. est enim bonum animi nostri, qui est præstantissimum quod in nobis est, Quod sit autē animi bonū virtus, id rursus docemus, quoniā propriū opus est ipsius: reliquaq; ad hunc modū asseueramus, donec veniamus ad postremū aliquid, quod probatiōe nō habet opus. Cū possit autē duci ordo ille propositionū, aut à primis, atq; cōfessis ad intētione, aut ab intentione ad prima & cōfessa, per vtranq; figuram:

apta tamen est interrogatio priori ordini, estq; genus ipsum differendi tutius, atq; modestius, & pluriū laqueorum aduersus aduersarium capax. Nam si interroganti aliquid non det aduersarius, potest inde sine dedecore referre pedem, quod asseueranti turpe fuisset, repulsum se & frustra conatū fatenti. Asseueratio verò grauior est, atq; instantior, & ordini ab intentione ad confessa ducendo aptior. Urget enim aduersarium, & non illius consensu, sed viribus quæ voluit extorquet. Sed rem subesse oportet eiusmodi, quam ab inuito nos aduersario cōfidamus exprimere posse. Quæ si non sit, fatius erit interrogationes experiri. Socrates itaq; apud Platonem, vt qui nihil scire se affirmaret, nihilq; habere, quod tanq̄ pro sua sententia diceret: interrogatione semper est vsus, omnemq; omnibus in locis disputationem ex aduersariorum dictis instituit. Et sicut maximorum omnis æui virorum in philosophia consensu, primæ tribuuntur Platoni, sic omnem altercationum rationem atq; summo ingenio pariq; cura & acumine in dialogis expressit. Quamq; non destiterit eum Aristoteles incessere, tanq̄ copia effusum, nouitatis cupidum, eloquendo tumidum, orationis ostētatorē. Fama tamē pro Platone stetit, & sicut multorum fauore Aristoteles æquauit primum: sic maximorū iudicio Platonem hunc proximū quidē, sed infra se tamē, sicut omnes, reliquit. Quintilianus autē, sicut declamationū, sic altercationum quoq; proprium cōdidit volumē, quod in nostras peruenit manus, egregiū quidē, sicut sunt illius viri omnia. Plato tamen, quanuis sint etiā

Platonis laus.

plato

aristo.

Quintilianus liber altercationum.

Summa dictorum de dispositione.

insignes virorum vtriusq; linguæ dialogi, in quâuis varios vsus mihi sufficere videtur exemplo. ¶ Ut ergo quæ ad dispositionem pertinent, in summam quandam redigamus, opus est in primis, quisquis bene disponere volet: vt totam inuentionis suæ syluam, hoc est, omnia quæcunq; dicturus est, velut cõspectui suo subijciat. Tum quid in animo auditoris efficere velit, diligenter expedit. Deinde res ipsas, rerumq; partes, & vim naturamq; singularum, omnia & inter se conferat, & cum præceptis omnia. Tum non difficulter videbit, vbi temporum sequenda ratio, vbi per species res digerenda, & quibusdam velut limitibus singula discernenda: vbi aliud ex alio, vt quodq; proximum aptissimumve fuerit, ducendum. Tum quid tribuendum voluptati, quomodo victoriæ certaminisq; feruendum, quis quæstionum ordo, quis argumentationum, quis propositionum seruandus. ¶ Est autem diligenti multaq; cura tractanda dispositio, quando veram hæc pars ingenij laudem meretur. Sicut enim opes fortunæ munere imprudentibus persæpe contingunt: recte autem ministrare eas, circumspecti consultiq; viri est proprium: sic inuentionis copia indomitis prope nonnunquam & insanis datur ingenijs, decor dispositionis & ordo arte iudicioque formatur. Quorum vt illud naturæ felicioris, sic hoc cultioris doctrinæ signum est. præparanda quidem vtraque, istud tamen iustius laudes.

SCHOLIA IN CAPVT XV.

Facet enim quisque persuasioni suæ. Summum, inquit, cuius pulchrum, sumumq; *ὀλκωπι* ad eò *καὶ ὀλκωμοι* omnes, vt nonnunquam in manifestis etiam erratis nobis blandiamur, ac ne a nobis quidem ipsi vinci velimus. Quis autem nescit, hodie

multa etiam apud magnos quosdam theologos, maximis vociferationibus idcirco defendi, non quod sint vera, sed quod aut nobis, aut ijs, quorum doctrinam profiteamur, aliquando talia visa sint. ¶ Nemop vel sibi ipse libenter errorem suum fatetur. Tantum abest, inquit, vt apud alios libenter fateamur errorem nostrum, vt nobis etiam ipsis egre eum fateri soleamus. ¶ In quo pedem, quod dici solet, *figamus.* Ductum videri potest a bobus, aut equis currum aratrumve, trahentibus. Nam vt illis firmiori opus est solo, quo pedem firment: ita disputantem, solidum firmumq; aliquid habere oportet, quo ceu fulcramento ac basi tota disputatio nitatur. Notum vel pueris est proverbium illud Hieronymianum, Bos lassus fortius pedem figit. Verum id alienum est ab hoc loco. ¶ Quem obliquum priore libro diximus. Libri superioris, capite decimoquarto. ¶ Et sicut maximorum omnis cui virorum in philosophia consensu prima tribuuntur Platoni. Id vel ex Cicerone conitare potest, qui Aristotelem ita principem philosophorum appellare solet, vt Platonem tamen semper excipiat. Vt prima Tusculana: Aristoteles, inquit, longe omnibus (Platonem semper excipio) præstans & ingenio & diligentia, cum quatuor illa nota genera esset complexus &c. ¶ Plato hunc proximum quidem. Verbis magis quam sensu his simile est illud Ciceronis in Bruto: Duo bus igitur summis Crasso & Antonio, L. Philippus proximus accedebat, sed longo interuallo, proximus tamen. Et hunc æmulatus Virgilius: Longo, sed proximus, interuallo. ¶ Quintilianus autem, sicut declamationum, sic altercationum quoque proprium volumen reliquit, quod in nostras peruenit manus. Demiror ego, cum nihil ferme tam obrutum fuerit hactenus, quin id nostra hac tempestate in lucem prodeat, qui fiat, vt hoc Fabij altercationum opus nondum vsquam excusum sit. Nam extare ipsum adhuc, id vel inde colligi potest, quod Rodolphus sibi id visum testatur, neque verisimile est, intra tantillum temporis intercideri potuisse. Quod autem ad volumen attinet declamationum, hoc an Quintilianum sit, video verti in dubium. Sunt enim qui aiant, sunt qui negent. Verum nihil ad hunc locum. ¶ Ut totam inuentionis suæ syluam. Materiam rudem, impolitamq; & adhuc indigestam. ¶ Et quibusdam velut limitibus. Ductum a discretionem, determinationemque agrorum. Porro, quæ hoc capite ab Rodolpho tractantur, eadem ferè cum alijs quibusdam præcipit Aristoteles, octauo Topicorum.

pedem figere

*Dispositio-
nis laus.*

*Quintilianus
liber alterca-
tionum.*

¶ Parū utilitatis allatura esse haecenus tradita præcepta, nisi vsus, qui in omni re plurimum potest, accedat. Deinde, cur legendi auctores, & quomodo imitandi. Postremo, quibus rebus liceat conferre illud, vt expedite, copiose, atque ex tempore etiam quauis de re proposita dicere possimus. CAPVT XVI.

Vellem equidem, vt quæcunq; de dispositione haecenus dixi, adeo & quæcunq; de tota inuentione, cui disponendi subiecimus partes, tam aperte potuissent dici à nobis, vt nihil fuisset præterea requirendum. Fecissem, vt quæadmodum nunc fides nostra candido fortasse lectori excusata erit, sic tum fuisset facultas laudata. Iam verò, præterq̄ quòd ingenij nobis perq̄ tenuis utiq; vena est, & apte dicendi apertèq; vires exiguæ, rerum fortasse natura obstat, quo minus sola præceptione & artis ratione demonstranda, possint ista plene perfectèq; tradi. Quod quidē in omnibus, quæ vsus actionisq; causa docentur, euenire videmus: vt nisi fuerint longa consuetudine, & exercitatione multa firmata, futuri potius operis in agendis rebus spem, q̄ in præsentia subsidium præstent. Ita & pictor quauis multa, vel legerit, vel audierit de figurarū ratione: & quo linearum ductu eminentia, quo reducta, quo directæ in aspectum, & ab oculis subsidientia, ipsaque velut in se delitescant: quòque transuersa item & totam ostendentia magnitudinē suā exprimenda sint: quæ luminum, quæ umbrarum vis, quāta oculorum varietas, materia, mixtura: q̄ multiplex in corporibus partiū diuersitas, quæ forma, quis color cuiusq; quæ omniū inter se cōuentio (si audebimus Latine sic dicere, quod Græci *συμμετρίαι* vocāt) quis earū ordo, nō

vsus omni
in re plurimum
posse.

Pictor.

modo vt nihil à natura distortum sit, sed vt dispositio earum motum quendam corporum animorumque repræsentet. Cuncta hæc quauis à præceptore percepit, nisi tamen ipse admouerit tabulæ manum, & multa tentauerit, multam operam spe profectus perdidit, multaq; suis fecerit improbanda: ne faciet quidem vnquam, quæ debeant aliquando probari. Hoc idem in musicis cōtingit. Nihil profuerint multa illa, quæ de conficiendis musicorum præcipiuntur instrumentis, quibus proportionibus singulæ nascantur: nihil quæ de vocum intervallis, quæ de consonantibus, & dissonantibus, & quæ quibus consonantiæ recte aut secus subnectantur, quæ temporum spatia sint obseruanda, qui modi: si non omnia diligēs meditatio assuefecerit, firmauerit, indiderit, & propè in naturam verterit. Hoc in rebus rusticis, hoc in bellis gerendis, in repub. administranda, in vniuscuiusq; vita rite rectèq; formanda euenit, vt superuacua sit præceptio, quam non fuerit industria discantis sequuta. Quæcunq; enim dicuntur operis gratia, præcipue discuntur etiam ex opere. Nec vlla res efficacius recte nos docet facere, q̄ vt sepe faciamus. Quòd si cōtingit in apertioribus istis & propè manuarijs artibus, vt difficiliore, & proinde ad percipiendum obscuriores, sed & inutiles videantur, nisi vsus accesserit: quanto minus erit mirandū, in hac reconditiore arte, primā eius frontem tractantibus, quædā obscuriora videri, quæ tamen aperiet proferetq; in lucē creber & diligēs rerū tractatus. Quam ob causam nos etiā omnia fusius diximus, q̄ solent, qui ista præcipiunt. Exēplis

Musicus.

deinde omnia, non impleuimus modo, sed onerauimus etiã, vt quocunq; possemus modo, cuncta quantum in nobis erat, veluti in plano conspicuõq; poneremus. Et hæc ipsa tamen qualiacunq;, & his quantumuis meliora, contenderim non magnopere profutura, nisi de arte fiat vsus, & in opus verba vertatur.

*Vsus quibus
constet.*

Vsum duabus his in rebus fore accipio: scriptis auctorum cuiusq; generis expendendis, & nostris deinde ad illorum exemplum quantum datur effingendis.

*Cur euoluendi
auctores.*

Quorum illud est ad artis perceptionem commodius, istud ad efficiendi facultatem efficacius. Sunt autem reuoluendi auctores, non in hoc solum, vt inuentionis acumen, dispositionis decorem, in omni reru orationisque genere noscamus: sed cõmunis rerum humanarum sensus peritiãq; accipitur, & copia quaedam orationis ad omnem vsum paratur. vnde semper velut ex thesauro, vel proferamus ea quæ disposuimus, vel eorũ similia effingamus. Præter hæc quoque, exempla, sententiæ, diuerbia, & generalis quaedam rerum omnium degustatio sumitur, & ad omnem orationis vsum apta quædam supellex. Quibus fit, vt iucunda, faceta, grauis, erudita dicatur oratio. Vnde apud Platonem, Aristotelem, Ciceronẽ, Quintilianum, reliquosque quorum in illustri nomen est, omnium artium omnisque humanitatis peritiã elucet. Quam quidem eis qui in populo maiorẽque ciuiliũ negotiorum turba versantur, vsus vtrunq; & crebra audiendi experiendique consuetudo suppeditat. Qui verò tecto & umbra gaudentes, intra studiorum secreta se condiderunt, nisi ab eis qui in lite-

ras ista miserunt deprompserint, non video vnde ea consequi possint. Legendum est ergo auctorum omne genus, cum propter hæc quæ diximus, tum propter ea quæ propria nostri sunt negotij, vt collatis cum illorum obseruatione præceptis, & ista explicatius intelligamus, & illorum virtutibus ex præceptionis ratione cognitis, incipiamus & nos ducibus illis proferre pedem, eorum quoque sequi vestigia, quos quantumlibet de longinquo posse sequi, in hac seculi nostri desidia, vel præcipuam arbitror laudem. Initio itaque satis habebit, tractatas ab alijs, quos imitari volet quæstiones etiam ipse tractare, eademq; ferme dicet quæ illi. Interim tamen ne nihil agat, ordinem mutabit (si poterit) quæstionum, argumentationum, partiumque argumentationis cuiusque, vel omnium horum, vel quatenus res permittet: ita tamen, vt speciem ordinis aliquam, & ipse assequatur. Tum videbit, si qua quæstio, aut argumentatio possit à se adijci eis, quas ille, cuius ductum sequitur, sibi sumpsit. Hinc paucis collectam argumentationem pluribus explicet. Quæ strictim breuiterque dicta sunt ab alio, ipse copiose: quæ vbertim alius, ipse angustius dicat. non quia sua meliora putet, sed vt hoc pacto, sicut pueri solent, proximis quibusque apprehensis, ponere gradum discat. Post hæc quæstionem aliquam quam simillimam propositã accipiat, inque ea omnem inuentionis dispositionisque rationem quam obseruatam in exemplo volet, quatenus potest, cõsequatur. Hinc eis quæ dicta sunt ab alijs, cõtradicere incipiet, aduersariiq; tueri partes.

*Quomodo au-
thorũ sequi
debeamus
vestigia.*

Quod quidem liberius iam est. Multum tamē iuua-
bitur inuētionē partis diuersæ, cum propositis illius
argumentis, facilius admonebitur, quid & ipse pro se
dicere debeat. Liberrimū id & consummati roboris,
cum relicto (vt dicitur) nido volare suo arbitratu cœ-
perit: & quacunq; libuit, arripit iter: ipse suo ductu in-
uenit, quæ dicenda sunt, disponitq; inuenta: species
iam suo iure, suo exemplo facit. Quod vbi quatenus
potest contigerit, tum danda ventis vela, & non solū
id vt bene, sed vt celeriter & sine cunctatione ista fa-
ciamus, cōnādum. Id assequemur, si primū locos
omnes & omnia præcepta firmiter affixa memoriæ
habeamus, vt quotiescunq; libuerit, cuncta velut vno
intuitu sine cunctatione perspicere possimus. deinde,
si multo vsu assuefecerimus animū, intentos semper
& apertos (vt sic dixerim) habere oculos, vt statim
possit ex rebus per locorū ordinē descriptis, consen-
tientiā discrepantiāq; eruere. Quibus rebus, si vllis alio-
qui, cōsequemur, vt expedite, copiose, subito, de om-
ni re proposita dicere possimus. Difficile id quidem
& arduū, nō tamē maius q̄ vt fieri possit. Ingēs enim,
impressa, incredibilis est vis mentis humanæ, & cui
nihil propemodū difficile sit, nisi quod nō vult. Qua
in re vt miracula transeā, quæ vidi, furdū a primis vi-
tæ annis, & (quod consequēs est) mutū, didicisse ta-
men, vt quæcūq; scriberet aliquis, intelligeret, & ipse
quoq; tanq̄ loqui sciret, omnia mentis suæ cogitata
perferbere posset: cæcos item per ingētia vrbū spa-
tia, nō modo viciorum omniū flexus ambagēsq; sed
domuū singularū aditus & ostia sine errore permeare

Quomodo
non modo be-
ne, sed & ce-
lerrime qua-
nis de re di-
cere possi-
mus.

Quanta vis
humani in-
genij.

solitos: ea potius quæ quotidie sunt videamus, è qui-
bus vnum hoc suffecerit è multis, q̄ in eis qui mu-
sicis organis canunt, tantum potest animi vis præ-
stare, vt manus pedēsq; membra rationis expertia, &
sequentia alieni imperij nutum, non visos antea ca-
nendi modos propositos ex tempore psallāt, & cum
suum quodq;, & ab alterius partis diuersum officium
motūmq; faciat, omnia tamē in vnum iungantur cō-
centum: cum interea ipsa mens præter hæc libro in-
tenta sit, in quo quod canit scriptum est, vnde mini-
stris illis membris, quod sequi debeant, depromit.
Quod si potuit animus istud obsequium alia doce-
re membra, repugnantia etiam & nō nisi longo vsu
domanda: quanto facilius erit ei suum agere opus, &
huius rei facultatem nō modo imperare sibi, cum sit
ei conatus expeditior, sed & perficere, quanto est vis
sua corporis membrorum efficacior.

SCHOLIA IN CAPVT XVI.

Quam Græci *συμμετρίαν* vocant. *μέτρον* Græcis mensuram
ac modum esse norunt vel pueri: Hinc fit *συμμετρία*,
quam vulgus hodie commensurationē, Rodolphus
conventionem interpretatur. Budeus in placitis philosopho-
rum, *τὰς τῶν ἀριθμῶν συμμετρίαν*, interpretatur accommodatas
numerorum proportiones. (Nisi tamen & ipse admonerit *tabula
manū*.) Nisi & ipse pingere ceperit. (Præter hæc quoq; *exempla*.)
Exemplū diximus supra esse rem gestā aut perinde vt gestā, quæ
ad suadendū aliqd aut dissuadēdū, ad laudādū vituperādū-
ve adhibetur. (Sententia.) Sententia est oratio ad mores & cō-
munem hominum vitam pertinens, ostendēsq; quid aut
fiat in ea plerunque, aut fieri oporteat. Vt, Princeps qui vult
omnia scire, necesse habet multa ignoscere, Necesse est mul-
tos timeat, quem multi timent, Feras non culpes, quod muta-
ri non potest. (Diuersia.) Parœmiæ, proueria, adagia. Est au-
tem parœmia, quemadmodum eam finit Erasmus, celebre di-

Sententia.

Diuersium.
Parœmia.

ctum, scita quapiam nouitate infigne. Vt, Ego in portu nauigo, Quid cani cum balneo? Ignem gladio ne feces. (Qui verò tecto & umbra gaudentes.) Qui in foro & in hominum frequentia non versantur, sed in eis delitescunt locis, quæ strepitu carent, ac proinde aptiora sunt studijs. (Cum relicto, vt dicitur, nido.) Ductum hoc est ab auibus, quæ posteaquam diu satis à parentibus in nido alitæ sunt, & volandi, vt sic dixerim, artem seu modum edoctæ, tandem aliquando nido relicto, suis ipsæ alis nituntur. (Tum danda ventis vela.) Ductum à nauigantibus. (Ingens enim, immensa, incredibilis est vis ingenij humani, & cui nihil propemodum difficile sit, nisi quod non vult.) Sic M. Cicero ad Brutum: Magnum, inquit, opus omnino, & arduum Brute conamur, sed nihil difficile amanti puto. Quocirca si qui facultatem hanc differendi ceu difficilem ac arduam nimis perhorrescent ac desperabunt, hi primum (vt Quintiliani verbis dicam) renuntient sibi, quanta sit humani generis vis, quam potens efficiendi quæ velit: cum maria transire, syderum cursus numerosque cognoscere, mundum ipsum penè dimetiri, minores sed difficiliores artes potuerint. Nil mortalibus arduum est: & dimidium facti, inquit idem author, qui cœpit habet. Nihil tam est difficile, quin id labore ac industria vinciqueat: nihil rursus tam facile, cui nõ succumbat inertia. Plura Quintilianus libro duodecimo circa finem.

PERORATIO.

NSta fere sunt, quæ de parte illa dialectices, quam inueniendi vocant, arbitror potuisse dici. Nec me latet, hæc omnia, vt in breuem admodum præceptorum summam arctarentur, per facile fuisse. Sed ego (si quid poterunt ista prodesse) malui spatiosius ea dicere, & legētium etiam vtilitati consulere (si quierunt, qui legendis istis fructum aliquem consecuturos se credant) quam per capita tantum rerum irem, vidererque doctos potius quod didicissent admonere, quàm docendis differere, quid & qua via deberent perscribere. Rectius itaque credidi, cum possem quidem breuiora dicere, breuiore duce-

re itinere, sed eo aspero difficilique & impedito: longo potius flexu, sed læto magis & molliore, minusque spinis obsito circumire. Nec ista dico, quia laudem huius meæ rationis captem, quam quidem cum ex omni ingenio meo, tum ex hoc præsertim labore minime ausim sperare: sed quò mihi lectoris æquanimitatem conciliè, si sciuerit non mei me facti hac in re, sed vtilitatis profectusque sui sequutum esse rationem. Quam si consequimur, boni consultum erit: sin minus, voluimus tamen, conatumque præstitimus, qui sicut plerisque in rebus vel solus laudi sufficit, ita mihi eum nõ arroganter ad veniam sperauerim suffecturum.

IN PERORATIONEM.

Breuiore ducere itinere.) Sumptum ab imperatoribus ac ducebus exercituum. (Qui sicut plerisque in rebus vel solus laudi sufficit.) Sic Ouidius: Vt desint vires, tamè est laudanda voluntas. Et alius poeta: In magnis & voluisse sat est. Ac volui ego quoque studiosis hisce lucubratiunculis nostris quoad possem prodesse. quod si aliqua ex parte sum consecutus, satisfactum est voto meo: sin autem minus, tamen volui certe, atque conatum præstiti, qui laudari à bonis solet, etiam cum non optimus est rei euentus.

EXCV DEBAT SIMON COLINAEVS IN SVA
officina, anno salutis humane M. D. XXXIII.
duodecimo Calend. Martias.

INDEX EORVM QVAE IN AGRICOLA
HABENTVR.

A cademia	Pagina 475	Affectus omnis duo exigit	406
Academia duplex.	pagi. 224	Affectus paulatim augendi	414
Academici negant quicquid sciri posse.	3.5	Affectus qua ratione augeantur	415
Accidens	102	Affectus qui maximam laudem attulerint oratoribus	408
Accidentia	98	Affectus quid	406
Accidentium genera quinque.	Ibidem	Affectus quomodo minuendi ac etiam tollendi	419
Accusatores anseribus & canibus similes.	pagina 137	Affectus uehementes esse oportet.	415
Accusatorum mos	112	Affectuum ortus	406
Accusatorum potentia nimia, reis nonnunquam saluti fuit	465. & 466	Affectuum tractandorum ratio triplex.	409
Acta quomodo scribi consueuerint	220	Ἀκιδήσις	430
Actio proprie dicta semper finem aliquem respicit	64.66	Ἀκατάληπτα Academicorum.	5.224
Actiois questio	261	ἀκόλασος	430
Actus quid	63	ἀκρατής	Ibidem
Actuum diuisiones quatuor	63. & 64	Alexander	55
Actuum genus poematis	201	Amazones	280
Ad aliquid	144	Ambitus	269. & 270
Adiacentia	55	Amphictyones	281
Adiacentia natua	61	Amplificatio	196
Adiacentia que accedunt	ibidem	An sit aliquid rectum	280
Adiacentium diuersitas	55. & 56. & 57.	Anacharsis. In epistola preambulari	
Adiuncta	104	Anaxagoras	292
Adiuncta an ad solum pertineant oratorem	85	Anima	117
Adiuncta que dicantur à Cicerone.	86	Animi partes	66
Æqualitas	97	Animus an immortalis	475
Æqualitas an sit de numero connexorum	96	Annus	91
Æschini in Demosthenē verbum.	134	Anseres custodes Capitoliij	137
Affectiones triplices	62	Antecedens	104
Affectus	354	Antecedentium, consequentium & adiunctorum nominibus quomodo utatur Rodolphus	102
Affectus duplices	408	Ante inuentam dialecticam quanquam disputatum sit, non tamen idcirco ipsa inutilis	210
Affectus interim ex personis, interim ex rebus, interim ex utrisque ducuntur	413	Antichtones	11

INDEX.

Ἀπρόφορις	71.230	Aristoteles quas enumerat questiones, eas non tam questiones, quam prolectamenta questionum esse	234
Appietas	242	Aristoteles quomodo finiuerit syllogismum	234
Applicita	84	Aristoteli non per omnia adhaerendum, pagina	14
Archimedes	179	Aristotelis ad Alexandrum epistola, pagina	19
Arctusa	87	Aristotelis sententia de utilitate & materia dialectices	208.216
Argumentandi ductus duplex	309	Aristotelis sententia refellit, pagina	212.212
Argumentandi duae formae perfectae.	300	Aristotelis topica cur non vsquequaque satisfaciant studiosis	14
Argumentandi formae duae imperfectae.	303.315	Ars certior quam natura	219
Argumentandi forma perfecta & imperfecta quo distent	304.307.316	Ars Lulli	174
Argumentandi formae tam perfecta quam imperfecta communiter & ad rhetoricam & ad dialecticam pertinent.	305	Ars quid sit	184.187
Argumentandi formis imperfectis quando utendum, & quando rursus perfectis	308.313.316.329	Artes non sunt inutiles, etiamsi qui id quod ars docet, citra artem fecere.	pagi. 210. & 211.218
Argumentatio	287.296.299.314	Artes paulatim inuenta	219
Argumentatio an in eam veniat orationem qua affectus mouemus.	193	Artes quomodo inuenta	211.219
Argumentatio & confirmatio idem.	355	Artis dissimulatio	385
Argumentatio & expositio miscentur, pagina	288	Asdrubal	112
Argumentationes quomodo disponenda inter se	477	Affertor	333
Argumentationis cuiusque partes quo ordine collocanda	485	Assumptio	302.315
Argumentationis solutio duplex.	327	Ata Scytharum regis verbum. pagina	5
Argumentum	2.314	Athenienses reprehensi à Demosthene.	177
Argumentum de quo dubites, verti in questionem	276	Attributa personarum & rerum. pagina	363.366
Argumentum καὶ ὑπόθεσις	249.255	Augendi seu amplificandi ratio duplex.	416.
Argumentum idem ad diuersos potest referri locos	377	Authores cur euoluendi & quomodo imitandi	500.501
Aristides rhetor	271	Axioma	71.231
Aristippus	223	ἄντος ἔφα	456
Aristoteles aliter docuit ac scripsit.	13		
Aristoteles in ore omnium.	13.19		
Aristoteles obscuritatis amans	13		

B ellum peloponessiacum	269	C iceronis epilogi	200
Bene, inquit, bene, sed quò istud tuum tam bene?	11	Ciceronis epilogus pro Milone	194
B oetius de locis	18	Ciceronis in stoicorum paradoxa sales pagina	255
Boetius quomodo discreuerit dialecticè à rhetorica	366	Ciceronis in Verrem ioci	116
Boetius reprehèditur. 100.105.106.225		Cicero lapsus memoria	103
Bona deæ sacra	91	Ciceronis laus ex Iuuenale	136
Bona duplicia	76	Ciceronis opinio de adiunctis, antece- dentibus, consequentibus	99.101
B renitas in oratione quomodo parã- da	436	Ciceronis quod fuerit institutũ in Tu- sculanis questionibus	278
Breuitate magis peccatur quàm copia. pagina	445	Cicero reprehenditur	227.231.258
C æsaris commentarij	354	Ciceronis topica	17.21
C. Gracchus	431	Ciceronis vita reprehensa	6
C ambyses	55	Cimmerij	168
Canes capitolij custodes	137	Circuli	178
Carneades	224	Circumstantie	251
Cassander	281	Civitas quid	30
Casus	50.53	C lades Cannensis	392
Catalepsis	328	Cluentij causa	307
Cato philosophus stoicus	254	C odex	114
Cato quo argumento persuaserit delen- dam Carthaginem	253	Cognata	72
Cato uxorem suam tradidit Horten- sio	254	Cognitionis questio	261
Catonis de Cicerone verbum. pagina	420.423.	Coitus, parvus morbus comitalis	430
Causa	290	Color orationis	411
Causa quid	72	Comœdia sedatiores habet affectus. pa- gina	409
Causæ unius vnus per se effectus	81	Commentarij Cæsaris	354
Causarum genera	72	Comparatio quomodo plura in vno con- iungat	125
Causarum genera tria	260	Comparatio seu comparatorum locus. pagina	123
Causarum locus copiosus	82	Comparatione amplificamus duplici- ter	416
Cante exordiendum	341	Comperendinatio	271
C ensura de Topicis Aristotelis	20	Complexio quoddam argumentandi ge- nus	400
Cerberum ab inferis extrahere. pa- gina	12	Complexio syllogismi	315
Cerberus extractus ab inferis	18	Comprehensiones stoicorum	223

Conditionalia pronuntiata	243	Definitio an semper constituenda ex genere & differentia	32
Confirmatio	354	Definitio quid Ciceroni	31
Coniugata	50.53	Definitio quid sit	27
Coniugatorum vsus non ita creber. pa- gina	51.54	Definitionis inveniendæ præcepta	29
Connexa	94	Delectare	192.429
Connexa quo distent ab adiacentibus. pagina	94.95.97	Delectandi ratio duplex	424
Connexorum diuisio	95	Delectatio & ipsa duplex	425
Connexorum pronuntiatorũ veritas. pagina	244	Delectatio nunquam est finis oratio- nis	197
Consentanea	7	Deliberatina causa	260
Consequens	104	Demonstratiuum causarum genus. pa- gina	260.483
Constans affeneratio interim pro argu- mento est	16.21	Demosthenes cane præceptore vsus. pa- gina	139
Consultatio	246	Demosthenis dictum in Æschinem. pa- gina	134.136
Contingentia	108	Demosthenis & Ciceronis comparatio. pagina	445
Contradicientia	145	Demosthenis fabula	420
Contraria	145	Demosthenis vita reprehensa	5
Contraria quæ vocet Cicero	151	Descriptio	29.33
Controuersia	246	Descriptionis vtilitas	398
Controuersia omni tacita subest condi- tio	249	Destinata	80.83
Copia orationis quomodo paranda. pa- gina	431	Detectæ in iudicijs cicatrices	422
Copulata pronuntiata an dicenda sint hypothetica	243	D ialectica an sit ars	184
Copulatorũ pronuntiatorum veritas. pagina	243	Dialectica & rhetorica discrimen	222
C hrysofonus	116	Dialectica finis qui sit	189
Chrysippus	224	Dialectica instrumentum oratio	283
χθάρ	11	Dialectica materia questio	206
C urij paupertas	54	Dialectica nomen latinum	183.187
C yrus	55	Dialectica nomē bifariam capitur.	222
D e asini umbra certatur. pa- gina	420	Dialectica officium an sit definire, di- uidere &c.	210.218
Definiendæ leges generales. pa- gina	31	Dialectica partes duæ, vna inuenien- di, altera indicandi	8.105.170
Definiendæ lex vnica	33	Dialectica professores inepti.	172.179
		Dialectica vsus indicandus ijs qui do- ceantur	180

Dialectice vsus paucis notus	180	ticorum	179
Dialectice necessaria formandis artibus.	208. 211. 212. 219	Disiunctorum pronuntiatorum veritas.	243. & 244
Dialectice non inutilis, quanquam quidam sine ea non pessime disputarunt.	pagina 210. 218	Disiunctis pronuntiatas tacita subest conditio	243. 251
Dialectice post alias artes inneta	372	Dispositio an possit vllis comprehendipræceptis	447
Dialectice pugno similis, rhetorice manui explicita	284. 289	Dispositio in argumentatione	461
Dialectice quatenus sibi subijciat omnia.	207. 215	Dispositio in rebus multiplicibus	456
Dialectice quid sit	187	Dispositio historicorum & poetarum.	pagina 450. 452
Dialectice quomodo doceat	189	Dispositio quæ seruanda in tradendis artibus	454
Dialectice quomodo fallat	184	Dispositio quid sit	450
Dialecticen ad quæ utilem esse putauerit Aristoteles	207. 216	Dispositionis laus	496
Dialectices an sit explicare quid definitio, quid genus &c.	210. 218	Disputatura, Dissertura	187
Dialectici ætatis nostræ proxime accedunt ad stultitiã Atheniensium &c.	pagi. 170. 178	Dissimilitudo	97. 134
Dialecticorum canones aliquot	308. 329	Diuersa genere, specie, numero	156
Dictata in scholis decantare	17. 21	Diuers quis secundum Stoicos	332
Dies	91	Diuersium	503
Differentia quid	27	Diuidendi ratio multiplex	37
Differentia quando proprie hoc nomine vocetur	41	Diuidendi utilitas	35
Differentiarum quanta laboremus penuria.	27	Diuidendumne semper per differentias oppositas	36. 40
Differentia	145	Diuisio & partitio quo distent	48
Differentium diuisio	146	Diuisio quid	36
Digrediendi ratio	426	Diuisio vocis in significata	41
Digressione quomodo elabi cõtingat	331	Diuidendi lex parum firma	36
Dij boni, quã ridiculum habemus consulem.	420. 423	Docemur rebus & verbis	192
Dilemma	400	Docendi ratio duplex	2
Diogenis in Aristippum verbum	223	Docere proprium munus orationis	1
Diogenis in Platonem iocus	43	Docere quid sit	192
Dionysij regia plena areolis mathematicorum		Docilitas in exordio	350
		Domini seruis monosyllabi	442. 446
		Ductus argumētãdi duplex	309. 316
		Ductus rectus	309
		Ductus obliquus	309
		Ductus rectus ab obliquo quo distet. pagina	313. 316

Eadem genere, specie, numero	156	Fig. i. habitus aut consuetudo	59. 61
Effecta	80. 83	Exordium caute	341
Efficiens	73	Exordio quæ faciendæ	350
Efficientiã causari diuersitas	73. 75	Exordium quid	353
Ego te consulem putem, cū tu me nō putes consularem?	124. 128	Exordium seu principium quo distet à peroratione	351
Egregia de lente	490	Expositio	2. 287
Εἰκότα	III. 113.	Expositio, quæ & propositio maior.	203. 314
Εἰκφοράσις	386. 391.	Expositio quomodo fiat probabilis & rei accommodata	336. 338
Elabendi ratio	328	Expositioni qua fidẽ facere velimus, necessaria duo	336
Elenandi ratio.	330	Expositionis principium quale	339
Eloquentiæ laus	367	Expositionum genera tria	333
Eludere	384	Extremum maius	302. 315
Εὐάγρια	422	Extremum minus	Ibidem.
Enarratiuum poema	201	Factio	188
ἐνδελύχαια	65. 67	Fames non docenda	271
ἐνίγρια	422.	Fauet quisq; persuasioni suæ	496
ἐντεύχαις	217	Fides orationi duobus contingit modis	292
Enthymema	303. 315	Fides quæ fit argumētando, aut à sensibus, aut à mēte profiscitur	300
Enthymema quid Aristoteli	304. 327	Figura syllogismorum tres	329
Enthymema quid proprie apud rhetores	304	Figura syllogismorum tertia superna- cna esse putatur	315. 329
Enthymemati num semper altera propositio desit	327	Finis	73
Enthymematis nomen quid proprie significet	328	Finis agentis non continuo finis est actionis	64. & 65
Entitas	241	Finium diuersitas	76
Enumeratio in peroratione	350. 354	Fines plures in re eadem	78
Enumeratio quæ & inductio	301. 315	Forma & finis quãdoq; idem	81. 83
Enumeratio quid sit	39	Forma quid	47. 49
Epilogus pro Milone	201	Formæ seu species	48. & 49
Epilogus seu peroratio	354	Formæ seu species quo distent à partibus	49
Εἰρηναία	230	Francisci Philisphi elogiũ de Quintiliano	241
Essentia	70. 71		
Etymologia	114.		
Euenta	80. 83		
Excidere. In epi. Rodol. præbulari			
Exemplum non omne imperfecta inductio est	303. 326		
Exemplum quid	125. 303. 316. 326.		

¶ Fundus factus populus qui dicatur. 363. 373	¶ Hypotheses nā omnes & solae perti- neant ad rhetorem 252
Furē quatenus liceat occidere 484	Hypothesis est id ipsum quod quæstio conditionalis 253
¶ Generis finitionem quomodo re- prehendat Vallengis 32	Hypothetica pronuntiata, quæ pro- priè dicantur. 243
Genus quid 27.32	¶ Idem diuersa ratione & causa & effectus dici potest 80
Genus quod ad innētionē pertinet ar- gumentorū, dicitur quicquid de mi- nus cōmuni in quid prædicatur, etiā si propriè nō sit genus 34.35	¶ Inartificialesne probatiōes sint, quæ ex pronuntiatis, testimonijs, aut au- thoritate ducuntur 118
Genus quo in quid prædicetur 237	Indicia III. 113
Genus quomodo finiat Cicero 32	¶ Indis quibusdam sol mane ardentissi- mus 87
¶ Gnato siculus 140	Individuum 34
¶ Γραμμικὰ & ποσειδῶν 179	Inductio 301.318.326
Gracchi 431	Inductio, an ex particularibus proba- re possit vniversale 321
¶ Hæmatites 61	In ductio, an necessario habeat interro- gationes 321
Ἡμάς Ibidem	Inductio duplex, perfecta, & imper- fecta 319
Hannibal capere Romānequit. 97. 112	Inductioni an inferenda hæc particu- la, & sic de singulis &c. 324
¶ Helote 199	Inductionis quatuor modi 318. & 319
Heraclitus σοκρατὸς dictus 19	Inæqualitas 97
Herodotus 345	In lente vnguentum 490
¶ Hippocratis sentētia de coitu. 430	In pulstem emungere qui fuerint soli- ti, vt alijs abstinentibus, soli sese ipsi ingurgitent. 140
Hippolyte 476	¶ Ismenias thebanns quomodo docue- rit 199
Hippolytus 116	¶ Iudiciale causarum genus 260
Hispanitas 241	Iureconsultorū finitiones, ac diuisiones quædam, parū aptæ 212. 221
Historie lex 345	¶ Iureconsultorum scripta actorum si- milis 212. 220
Historiographis qui seruandus ordo. 450. 452	Iureconsultis utilis dialectica. Ibidem
¶ Hoc est patrē colere &c. 114	Iuris ciuilis cognitio, non tam difficilis
Hoc modo modulari oportet, illo non oportet, Verbum Ismenie 199	
Hoc scio, q̄ nihil scio, Verbu Socra. 5	
Homo describitur per locos oēs 388	
Homonyma 117	
Homo vnde dictus 392	
Hora 91	
Horati⁹ ridētis pre se fert specie 411	
¶ Humani ingenij quāta Vis. 502. 504	
Humanitas 117	

quām putatur 219	Locorum internorum diuisio 22
Iuris diuisio 212. 221	Locorum externorum diuisio 24
Ius, quid sit 29	Locus dialecticus quid 10. 11
Ius, quomodo finiatur à Celso. 212. 221	Locus quid Aristoteli, & quid eo nomi- ne intelligat Rodolphus 88. 90
Institia Ibidem	Logice artes. 257. 259. Λόγῳ 259
καταλίψας 328	¶ Lucilij. poetæ verbi. In epistola Ro- dolphij præambulari
κατηγόριῳ 251	L. Piso. 484
¶ Lacedæmonij, qua rōne iuuenibus exosā fecerint ebrietatē. 199	Lucumo 385. Lullus 174
Lachrymæ facile arescunt 485	¶ Lysias 385
Laurē. Val. de inductiōe sentētia. 321	¶ Macedonū interrogatio, ecquid volare possent Romani. 89. 90
¶ Lentulitas 241	Manium apparitiones 278. 281
Leges apud Roma. innotatæ, ac proide etiā diuersa sortitis nomina 271	Manumissio. In epist. Rodol. præambula. M. Marcelli mors 423
Lex Agraria 430	Martia à Catone Hortēsiō tradita. 254
Lex Calphurnia, de ambitu 270	Mathematicorum mos 179
Lex Cornelia, de sicarijs Ibidem	Materia 47. 48
Lex Manilia 484	Materia artium duplex 205
Lex Repetundarum 270	Materia nomen quibus cōpetat 49
Lex Sempronia, sen Cornelia, de sica- rijs & veneficis 464. & 465	Materia quid 47. 48
¶ Liber 114. & 115. Linternū 444	Maxime an addendæ locis 166. 167
¶ Loci ad tria utiles 5	¶ Medæ fuga 137
Loci communes 306. 328	Medium syllogismi 203. 315
Loci cur appellati 10	Me mea, te delectant tua 205
Loci definitio 10. 11	Mendacium difficulter tegitur 296
Loci dialectici nihil differunt à locis rhetoricis 356. & deinceps.	Mensis 91
Locorum dialecticorū distinctio vnde sumenda 108. 109	Mentem quæ res delectent 425
Locorum dialecticorum diuisio 22	¶ Mihi cane & musis 183
Locorum dialecticorū notitia duobus constat 374	Miseriordia quomodo mouēda 194
Locorum dialecticorum origo 2	Mixtum poema 201
Locorum dialecticorum utilitas. 3. 5	¶ Modalij pronuntiatorum modi qua- tuor 250
Locorum dialecticorum vsus 374	Modi pronuntiatorum modalium. 256
Locorum explicatio ad rhetorem non pertinet 360. 365	Modus optimus 445
Locorum varietas 88	Mouemur rebus & verbis 192
	Mouere Ibidem

Multi viuunt vt edant &c.	430	Orationum alia expositio, alia argu-	
Murena causa	465	mentatio	286
N arratio	354	Orator & rhetor idem	366
Narratio & expositio idem	350.355	Orator qui dicendus	376. & 377
Narratio quo intellectu semper præ-		Orator subinde ab affectu ad causam	
cedat confirmationem	463	respicit	196
Necessitas perspicax est	271	Ordo triplex, naturalis, arbitrarius,	
Nemo artifex tantum remedia nouit.	185	artificialis	448
Nero vera proles Cæsar	115.117	Orestis fabula	484
Nihil hoc ad ius, ad Ciceronem in-		ὄτι ἔσι	236.240
quibat Gallus noster	87	ὄνοια	70.71
Nili ortus	Ibidem	P ædia	117
Nomen rei	113	Panegyris	483
Nomina quomodo rebus indita dixerit		Panegyrici	Ibidem
Anaxagoras	289	Paræmia	503
Non es mihi Philippe consul	128	Partitio	45
Notatio	113.114	Partitio quo differat à diuisione	48
Nonus homo	444	Partium diuisione triplex	45.46
O blectamur duobus, rebus &		Partiū & specierum discrimē	45.49
verbis	192	Partiū orationis inter se ordo	462
Obuiatio & obuiare	217	Passionis per se nullus est finis.	64.65
Occasio	93	Patauitas	241
Omnes ὀλιγωροί sumus	496	Patris potestas in filium. In epistola	
Omnium studiorum contaminatio	171	Rodolphi præambulari: &	152
Opposita	143	Pedem figere	493.497
Opposita quomodo finierit Boetius	152	Peloponessus	269
Oraculorum ambiguitas	19	Penthesilea	476
Oratio libera vel expressa	123	Perdere an possim rogas? seruare po-	
Oratio perfecta docet, monet, dele-		tui.	151.158
ctat	1	Pericles	272.356
Oratio quomodo ipsa per se delectet	428	Perillus	330
Oratio tam perpetua quam concisa ad		Peripateticorum laus	28
dialecticum pertinet	284	Perorandi ratio	352
Orationis partes	348.353	Perorationis munera tria	350
Orationis proprium munus est docere.	1	Perspicuitas orationis duplex	190
Orationis quanta vis	422. & 423	Perspicuitas rerum duplex	Ibidem
Orationum alia concisa, alia continens		P halaris	330
seu perpetua	284	φιλανθρωπία	117
		Philodamus	466

Philosophus per suos locos explica-		Problema	208.230
tur	393	Proœmium & in mediam orationem	
Philoxeni dictum de carnibus & pi-		cadit	462
scibus	140	πρόληψις	463.466
Philoxenus Eryxidis filius	Ibidem	Proloquium	71
P ictura poema tacens	192.200	Pronuntiata conditionalia duplicia	247
Pirate ad Scipionem veniunt	444	Pronuntiata modalia	256
Piso	484.	Pronuntiata pura	Ibidem
Pisces an spirent sub aqua	10	Pronuntiata vniuersalia à rhetoribus	
Pisistratus	330	in particularia, aut indefinita, qua-	
P lato, quomodo dixerit hominem esse		re vertantur	306
animal implume	44	Pronuntiatorum compositorum species tres,	
Platoni prima deferuntur inter phi-		copulatum, disinctum, connexum	
losophos	497	quod & conditionale	243
Platonis laus	495	Pronuntiatorum genera duo	242
Platonitas	241	Pronuntiatorum locus	118.390
Plinius iureconsultus. In epistola Ro-		Pronuntiatorum seu testimoniorum, sine	
dolphi præambulari		authoritatum diuersitas	120
Plinius quid scriptori faciendum cen-		Pronuntiatum	71.231.242.
suert	262.269	Pronuntiatum compositum	242
Plumbeo ingulare gladio	430	Pronuntiatum simplex	Ibidem
Plumbeo pede ad rem accedere. Ibidem		Pronuntiatum verum, aut falsum	Ibidem
Plumbens pugio	Ibidem	Propositio	208.230
P oema pictura loquens	192.200	Propositio maior, que & expositio	302
Poematum genera tria	201	Propositio minor	Ibidem
Poetis qui ordo conueniat	450	Propositio non omnis dialectica	208
Positis apud Aristotelem in finitione		Propositio pars syllogismi prima	314
syllogismi quid significet	324	Propositiones syllogismi	302
Possibile	250.256	Propositum	247.249
P recepta utilitati cedunt	443.446	Proprij nomine num. comprehendatur	
Prædicamenta	71.	& differentia.	41.43
Prædicatum	302	Proprium	41
Præstat sua virtute florere quam maiorum		Proprium quadruplex	42
opinionem nitit	448	πρότασις	208.230.
Prætorium	114	Prudentia	188
Pragmatici	359.370	P unica bella tria	392
Præuatio	145	P ythagoricorum sententia de prin-	
Præus dicitur aliquid quatuor modis.	448	cipijs rerum.	19
Probabile quid	186.188	Pyrrhus.	5

- Q**ualitatis nomen quid significet, cum dicitur esse quoddam genus questionum, quod dicatur quale est. 238
- Quam sit utile, traditas ab authoribus argumentationes in suos locos resolvere 375
- Que laudanda & que vituperanda. 478
- Que quibus probandis conveniant. 6.7
- Querendi duo modi 245
- Querendi duo alij modi 250
- Questio actionis, aut cognitionis. 261
- Questio an est, & quid est, num in forum veniant 227. & 228
- Questio categorica 245
- Questio composita duplex, copulata, disjuncta 238
- Questio generis, finitionis, proprii, accidentis 236
- Questio hypothetica 245
- Questio modalis 250. 256
- Questio omnis, aut simplex, aut composita 235
- Questio pura 250. 256
- Questio quemadmodum invenienda 165
- Questio quid 225. 230. 239. 281. 314
- Questio una quomodo diducenda in plures 272
- Questionem aliquam tractat, quicumque de re quavis dicunt, aut scribunt. 262
- Questiones plures in eadem causa. 265
- Questionum diversitas trifariam sumitur 226
- Questionum genera duo, cognitionis unum, alterum actionis 261
- Questionum genera quatuor ex sententia Aristotelis 227. 231
- Questionum genera tria 20
- Questionum inter se ordo 467
- Questionum simplicium tria genera 235
- Qui populo dicatur fundus factus. 373
- Quibus brevitatis, quibus rursus copia conveniat 442
- Quibus de rebus, & apud quos breviter, aut copiose dicendum 442
- Quid dicas video, quid velis dicere non video 6
- Quiditas 237. 242
- Quintil. volumine altercationum. 495. 497
- Quintilia, quatenus de locis egerit. 17
- Quirinus unde 116
- Quis in scribendo longus 269
- Quis modus servandus inter brevitatem & copiam 439. & 440
- Quis neget Cneae magna de stirpe Nerone &c. 117
- Quo artium genere dialectice continentur 185
- Quod tu igitur factururus non sis, id ego feci &c. 138
- Quomodo ex locis paranda dicendi copia 374
- Quorsum haec 7. 11
- R**adius 179
- R**ectum an sit 280
- Regerendi ratio duplex 329
- Regula lesbica 8. 11
- Regulus 54
- Relativa seu ad aliquid 144
- Repugnantia 102. 107. 142
- Repugnantium genera duo 143
- Repugnantium locus 142
- Rerum publicarum formae tres 10
- Rhetor & orator idem 357. 366
- Rhetor quatenus omnes res sibi subiectas habeat 370
- Rhetorem quem vocavit Marcus Antonius 368. & 369
- ores cur tam multa de locis praegerint, cum ad eos horum tractatus non pertineret 361
- ri quam multa subiecerint Cicero & Quintilianus 368
- etori solam eloquendi rationem proprie subiectam esse 359
- Rhetoris nomen quibus tributum. 358. 370
- Rhetoris officium 357
- Rhetorica nomen bifariam capitur. 222. 364
- Rhetorice unde nomen habeat. 359. 371
- Rodolphi loca aliquot quae adhuc lima indigere videantur 176. 346. 354. 381. 385. 423. 443. & 444.
- Rodolphi loci quo distent a locis ceterorum. 158. & deinceps
- Rodolphi censura de Aristotele 14.
- Rodol. locus non satis integer. 431. 467
- Rodolphus Boetij verba perperam citat. 106. & 107. 142.
- Rodolphus Boetium reprehendit sine causa 106. 107
- Rodolphus lapsus memoria. 103. 123. 154. 155. 230. 412
- Roma a Gothis capta 98
- Romulus dictus Quirinus 116
- Rutilius 54
- Saguntus 253
- Satyrorum diversitas 410
- Scipionem visunt piratae 444
- Scopulus pro scopo 225
- Scriptor titulum suum subinde legat. 262. 269
- Sensilia communia & propria 61
- Sensum quae res delectent 425
- Sensus communis 391
- Sensuum obiecta duplicia 56. 61
- Sensuum voluptas, quae turpissima. 430
- Sententia
- Servare potui, pergas?
- Sibi discere
- Signa
- Signa, an sint referenda in menta 11
- Similia 125.
- Similitudo 91
- Similitudinis inveniendae ratio 131
- Similium locus 129
- Simonis Terentiani narratio ex Andria. 339. 347
- Simonis illius Virgiliani oratio explicatur. 293
- Socrates dicebat nonnullos homines vivere, ut edant, ac bibant &c. 430
- Socratitas 241
- Species a Cicero forma dicitur. 34. 49.
- Species an sit in substantia generis. 23
- Species collata generi proprie species dicitur: secus habet cum individuis comparatur 34
- Species in locis dicitur, de quocunque aliud in quid praedicatur, etiamsi proprie illud species non sit, sed individuum 35
- Species quid 27
- Species rei 421
- Specierum & partium similitudo & rursus diversitas 45
- Status plures in eadem questione. 265
- Status quid 264
- Stoici quem divitem vocent 332
- Subiectum 68. 302
- Sui animam datam pro sale quis dixerit. 225

INDEX.

	329	T iberius Gracchus	
	205	T otū an sit in substātia partii	
artes	314-317	T ragœdia affectus habet veh-	
um figura tres	329	tiores	41
	301-314-317-325	T riplex ratio diducendi vnum	
ni partes, tres : non quinque		multa.	
12.330		V arietas q̄ placeat auribus.	490
logismus cornutus	400	V erbis nonis quatenus utē-	
συλλογισμοῦ	317	dum	241
συμπερίερα	498.503	V estes in iudicijs scissæ	422
T arquinius Priscus	385	V num vni opponi, quomodo intelli-	
T ραυπηρα	111.113	gendum	152
Te tua, me delectant mea	205	V oluptas, quæ turpissima	430
Tempus quid	91	V ox an dividatur in sua significata.	
Temporum diuersitas	Ibidem		39.41
T hemistius de locis	18	V isucapio	372
Theodericus Plinius iureconsultus. In		V sus locorū dialect.	374. & deinceps.
epistola Rodolphi præambulari		V sus omni in re quantū possit	498
Theses quatenus & ad rhetorem per-		V sus quibus constet	500
tineant	222.247.252	V xor per oēs locos describitur.	394
Thesis	246.251	ἄλλη	215
Thesis id ipsum quod prædicatūa que-		Z eno	255
stio	246.253	Z one quinque	90
Thucydides	345		

PROVERBIA SEV ADAGIA QVIBVS
EST VSVS RODOLPHVS.

Conferre pedem	172.179	Ne quid nimis	121
Crassis crassa conueniunt	3.5.	Pedem figere	493.497
In ipso iectu	268.272	Tempori seruiendum	121
Modus optimus	121.445	Transuersum digitum discedere	14.19

Cetera ipse sibi colligat lector.

